

การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณี
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

**A HOLISTIC APPROACH TO EARLY CHILDHOOD EDUCATIONAL MANAGEMENT
IN SUB-DISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS: A CASE STUDY
OF DONG PONG EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT CENTER,
SILA SUB-DISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANIZATION,
KHON KAEN PROVINCE**

นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์

วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

พ.ศ. 2554

การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณี
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น

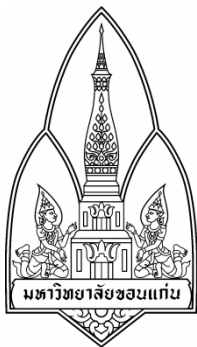
พ.ศ. 2554

**A HOLISTIC APPROACH TO EARLY CHILDHOOD EDUCATIONAL MANAGEMENT
IN SUB-DISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS: A CASE STUDY
OF DONG PONG EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT CENTER,
SILA SUB-DISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANIZATION,
KHON KAEN PROVINCE**

MR. CHAYANON MONPIANJAN

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
IN EDUCATIONAL ADMINISTRATION
GRADUATE SCHOOL KHON KAEN UNIVERSITY**

2011

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
หลักสูตร
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์: การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม:
กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กถ้ำคองพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

ชื่อผู้ทำวิทยานิพนธ์: นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล สุวรรณน้อย ประธานกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ สารรัตนะ กรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.กนกอร สมปราษฎ์ กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีชัย บุญเติม กรรมการ
ดร.ประยูทธ ชูสอน กรรมการ
ดร.ศิริกุล นามศิริ กรรมการ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์:

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ สารรัตนะ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร.ศิริกุล นามศิริ)

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ลำปาง แม่หมาตย์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์)
คณบดีคณะศึกษาศาสตร์

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น

ชยานนท์ มนเพียรจันทร์. 2554. การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม:
กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์กรบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ สารรัตนะ, ดร.ศิริกุล นามศิริ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่
คาดหวัง ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลุดสภาพที่คาดหวัง และการเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผน
ปฏิบัติการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์กรบริหารส่วนตำบลศิลา และ 2)
ศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่ม
บุคคล และระดับองค์กร และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้
หลักองค์รวมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติตามวงจรแบบเกลียวสว่าน 2 วงจรของกิจกรรมการวางแผน
การนำแผนไปปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ร่วมวิจัยคือ
ผู้มีส่วนได้เสียในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง จำนวน 49 คน เครื่องมือที่ใช้ในการ
วิจัย คือ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบตรวจสอบหรือบันทึก

ผลการวิจัย พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง มีการดำเนินการจัดการศึกษาใน 4 ด้านคือ ด้านบุคลากร
และการบริหารจัดการ ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และด้านการสนับสนุนจากชุมชน แต่
จากผลการดำเนินงานในปีที่ผ่านมาพบว่าการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมีสภาพปัญหาต่างๆ
เกิดขึ้นหลายประการจนส่งผลให้ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น จึงได้ดำเนินงานโครงการเพื่อแก้ปัญหาพร้อม 4 โครงการ คือ 1) โครงการยกระดับ
มาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ 2) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้าน
ศูนย์พัฒนา เด็กเล็ก 3) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 4) โครงการ
ยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน ซึ่งมีผลทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองผ่าน
เกณฑ์การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่นอยู่ในระดับดีขึ้น ไปทุกด้านทุกรายการ

นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้วิจัย ครู ผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และบุคลากรจาก
องค์กรบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติหลายประการทั้งในด้านความรู้และประสบการณ์
ต่างๆ และเกิดความรู้ใหม่จากการปฏิบัติ 3 ลักษณะคือ 1) ความรู้ใหม่จากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัย
เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง 2) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลัง
จากการนำหลักองค์รวมเสนอต่อผู้ร่วมวิจัย คือ องค์รวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนา และ 3) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น
จากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกันในขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัย คือ SILA CHAIN Model

Chayanon Monpianjan. 2011. **A Holistic Approach to Early Childhood Educational Management in Sub-district Administrative Organizations: A Case Study Of Dong Pong Early Childhood Development Center, Sila Sub-district Administrative Organization, Khon Kaen Province.**
Doctor of Philosophy Thesis in Educational Administration, Graduate School, Khon Kaen University.

Thesis Advisors: Associate Professor Dr.Wirot Sanrattana, Dr.Sirikul Namsiri

ABSTRACT

The objectives of this research were to study: 1) the former and present conditions, problems, expectations, possible alternative solutions to solve problems or achieve expectations, and the choices made in formulating an action plan for early childhood educational management at the Dong Pong Early Childhood Development Center; 2) the phenomena, changes, learning by doing at the individual, group and organization levels, and new knowledge created both by the action plan (main intervention) and the holistic approach (additional intervention) within the two cycles of the spiral participatory action research method. Research participants consisted of 49 stakeholders connected with the Dong Pong Early Childhood Development Center. Research instruments were an observation form, in-depth interview, and examining or record form.

Findings indicated that the Dong Pong Early Childhood Development Center had a four-fold approach to educational management involving personnel and management, an early childhood development center, the quality of the children at the center, and support from the community. However, it was found that many problems occurred during the previous year of operation with the result that the early childhood development center did not meet the national standards set for local administrative organizations. Therefore four projects were initiated to meet these national standards by raising the quality of personnel and management, restructuring the early childhood development center, improving the ability of the children at the center, and strengthening the support from the community.

As a result the Dong Pong Early Childhood Development Center was able to meet the national standards at the levels expected by these four criteria. In addition, it was found that the researcher, teachers, parents, committee members, and Sila Tambon Administrative Organization personnel were able to increase their knowledge through these revised initiatives by generating new knowledge, conducting participatory action research and establishment of a holistic approach to conducting the four development projects simultaneously using the SILA CHAIN Model.

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา
อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ สำเร็จได้เพราะความเมตตากรุณาของ รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ สารรัตนะ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และ ดร.ศิริกุล นามศิริ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้ให้คำแนะนำ ตลอดจนชี้แนะแนวทางในการดำเนินการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณท่านทั้งสองอย่างสูงยิ่งไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล สุวรรณน้อย รองศาสตราจารย์ ดร.กนกอร สมปราชญ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีชัย บุญเติม และ อ.ดร.ประยุทธ์ ชูสอน ที่กรุณาได้รับเป็นประธานและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น รวมทั้งคณาจารย์ผู้ที่ได้สั่งสอนในระดับบัณฑิตศึกษาทุกๆ ท่าน ที่ได้ทุ่มเทความรู้ความสามารถสั่งสอนศิษย์ให้เกิดการเรียนรู้ และนำผลการเรียนรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต และขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อยอดเยี่ยม จันทนพิมพ์ นายกองค้ำการบริหารส่วนตำบลศิลา พร้อมด้วยสภากองค้ำการบริหารส่วนตำบลศิลาที่ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สมคิด สร้อยน้ำ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวัสดิ์ โพธิ์วัฒน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นภดล พูลสวัสดิ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณิง สายแก้ว และ ดร.อภิสิทธิ์ บุญญา ที่รับเป็นผู้เชี่ยวชาญให้คำแนะนำและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณนักศึกษาปริญญาเอก รุ่น 7 หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นทุกท่าน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณชาวบ้านดงพองและผู้ร่วมวิจัยทุกคน ที่ให้ความร่วมมือในการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี จนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ทุกประการ และขอขอบคุณ มิสเตอร์ มาร์ติน วิลเล่อร์ เพื่อนรักที่คอยช่วยเหลือในด้านการแปลภาษาเป็นอย่างดี รวมทั้งขอขอบคุณ นายพรนรินทร์ บุญสอน ผู้ช่วยในการบันทึกภาพและเสียงตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณ นางบุญชนุช (รัฐวร) มนเพียรจันทร์ ผู้เป็นภรรยา และบุตรชายทั้งสองคนคือ นายพิพัฒน์พล และ นายกิตตินันท์ มนเพียรจันทร์ ที่คอยเป็นทั้งกำลังใจทรัพย์และกำลังใจเสมอมา และขอขอบคุณพี่ๆ ทั้งสองคือ นายคนัย และ นายวิเชียร มนเพียรจันทร์ ที่คอยให้กำลังใจอยู่เสมอ และขอขอบคุณทุกๆ ท่านที่คอยช่วยเหลือ เป็นกำลังใจ และอำนวยความสะดวกในการดำเนินการวิจัยแก่ผมในครั้งนี้เป็นอย่างสูงยิ่ง

ทั้งนี้ คุณความดีของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ขออุทิศแด่คุณพ่อบุญเหลือ และคุณแม่ครูณ มนเพียรจันทร์ ผู้เป็นบิดา-มารดา ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว

ชยานนท์ มนเพียรจันทร์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
คำอุทิศ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. คำถามการวิจัย	5
3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
4. ขอบเขตของการวิจัย	6
5. ข้อตกลงเบื้องต้น	6
6. นิยามศัพท์เฉพาะ	7
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	8
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรอบแนวคิดเพื่อการวิจัย	9
2. แนวคิดและหลักองค์รวม: ตัวแปรสอดแทรกเสริมในการวิจัย	76
3. หลักการ แนวคิด และทฤษฎีของการจัดการศึกษาปฐมวัย	87
4. กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	138
5. บริบทของชุมชนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกุดอง	140
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	149
1. สถานที่หรือพื้นที่ที่ดำเนินการวิจัย	151
2. ผู้ร่วมวิจัยและบทบาทของผู้ร่วมวิจัย	152
3. ขั้นตอนการวิจัย	152
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	159
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล	159
6. การวิเคราะห์ข้อมูล	160
7. การเขียนรายงานผลการวิจัย	160

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการดำเนินการวิจัย	163
1. การปฏิบัติจริง 2 วงจร 10 ขั้นตอน	164
2. การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ	345
3. การเรียนรู้จากการกระทำหรือการปฏิบัติ	354
4. ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น	358
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	365
1. สรุปผลการวิจัย	366
2. การอภิปรายผล	380
3. ข้อเสนอแนะ	386
บรรณานุกรม	391
ภาคผนวก	405
ภาคผนวก ก หนังสือราชการ เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ	407
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	415
ภาคผนวก ค รายชื่อผู้ร่วมวิจัย	447
ภาคผนวก ง เอกสารประกอบการบรรยายแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ สำหรับผู้ร่วมวิจัย	451
ประวัติผู้เขียน	517

สารบัญตาราง

	หน้า	
ตารางที่ 1	วงจร PAR ตามแนวคิดของ Seymour-Rolls & Hughes (2000)	13
ตารางที่ 2	เปรียบเทียบการวิจัยแบบดั้งเดิมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามทัศนะของ Mills (2007)	15
ตารางที่ 3	ความแตกต่างระหว่างแนวคิดแบบแยกส่วนกับแนวคิดองค์รวม ตามแนวคิดของ วิลาส เตชะไพบูลย์	80
ตารางที่ 4	สรุปแนวคิดของนักปรัชญาแต่ละยุคสมัยที่มีบทบาทต่อการจัดการศึกษาปฐมวัย ในยุคปัจจุบัน	92
ตารางที่ 5	กลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อจุดมุ่งหมายและทิศทางการจัดการศึกษาปฐมวัย	101
ตารางที่ 6	ผลการสังเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย ที่มีอิทธิพลต่อจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา	119
ตารางที่ 7	ผลการสังเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับหลักการและแนวคิดสำคัญที่จะมีอิทธิพล ต่อทิศทางการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบล	120
ตารางที่ 8	ผลการสังเคราะห์องค์ประกอบหลักในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหาร ส่วนตำบล	130
ตารางที่ 9	รายนามคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ปีการศึกษา 2553	144
ตารางที่ 10	ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครองนักเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ปีการศึกษา 2553	145
ตารางที่ 11	กิจกรรมและการดำเนินงานในระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่	165
ตารางที่ 12	กิจกรรมและการดำเนินการที่เกิดขึ้นในระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ	174
ตารางที่ 13	ปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	185
ตารางที่ 14	ข้อสรุปจากการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการเตรียมการ	187
ตารางที่ 15	กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการวางแผน	191
ตารางที่ 16	ผลการประเมินคุณภาพศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ปีการศึกษา 2552 – 2553	208
ตารางที่ 17	ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/ การจัดโครงสร้างองค์การ	209
ตารางที่ 18	ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานในการดำเนินงานด้านบุคลากร	209
ตารางที่ 19	ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานในการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	210
ตารางที่ 20	ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานในการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย	213
ตารางที่ 21	ผลการสังเกตและตรวจสอบเอกสารการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วม	214
ตารางที่ 22	การวิเคราะห์สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์การ	215

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 23 การวิเคราะห์สภาพปัญหาด้านบุคลากร	216
ตารางที่ 24 การวิเคราะห์สภาพปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	217
ตารางที่ 25 การวิเคราะห์สภาพปัญหาการด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย	219
ตารางที่ 26 การวิเคราะห์สภาพปัญหาการด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม	219
ตารางที่ 27 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการ/ การจัดโครงสร้าง องค์การ	221
ตารางที่ 28 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านบุคลากร	222
ตารางที่ 29 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	224
ตารางที่ 30 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย	228
ตารางที่ 31 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านการสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วม	229
ตารางที่ 32 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการ/ การจัดโครงสร้างองค์การ	231
ตารางที่ 33 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านบุคลากร	232
ตารางที่ 34 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	233
ตารางที่ 35 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย	237
ตารางที่ 36 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านการสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วม	238
ตารางที่ 37 ข้อเสนอจากการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุด ขั้นตอนการวางแผน	256
ตารางที่ 38 กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติ	259
ตารางที่ 39 การจัดทีมงาน โครงการเพื่อนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	260
ตารางที่ 40 เครื่องมือการวิจัยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำขึ้นในขั้นตอนการปฏิบัติ	263
ตารางที่ 41 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์การ ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	265
ตารางที่ 42 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านบุคลากร ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	265
ตารางที่ 43 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ระยะก่อนการนำแผน ลงสู่การปฏิบัติ	266
ตารางที่ 44 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ระยะก่อนการนำแผนลงสู่ การปฏิบัติ	268

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 45 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	269
ตารางที่ 46 กิจกรรมการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ	270
ตารางที่ 47 กิจกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงานของโครงการที่ 2	276
ตารางที่ 48 การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนา	279
ตารางที่ 49 กิจกรรมและระยะเวลาของโครงการที่ 3	281
ตารางที่ 50 กิจกรรมและระยะเวลาของโครงการที่ 4	283
ตารางที่ 51 กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล	286
ตารางที่ 52 การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการสังเกตผลขั้นตอนการปฏิบัติ	287
ตารางที่ 53 สรุปความก้าวหน้าของการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติในระยะที่ 1	289
ตารางที่ 54 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/ การจัดโครงสร้างองค์การ	291
ตารางที่ 55 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านบุคลากร	291
ตารางที่ 56 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	292
ตารางที่ 57 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย	283
ตารางที่ 58 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วม	294
ตารางที่ 59 ข้อสรุปการสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล	295
ตารางที่ 60 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน และการปฏิบัติและการสังเกตผล	302
ตารางที่ 61 สรุปผลการถอดบทเรียนเกี่ยวกับการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	307
ตารางที่ 62 ผลการสังเกตการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการสะท้อนผล	308
ตารางที่ 63 ผลจากการนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติในภาพรวม	310
ตารางที่ 64 การระบุทางเลือกที่หลากหลาย การประเมิน และเลือกทางเลือกในขั้นตอน การวางแผนใหม่	312
ตารางที่ 65 การกำหนดกิจกรรมเพิ่มเติมในโครงการที่ 2 ขั้นตอนการวางแผนใหม่	314
ตารางที่ 66 ผลการสังเกตการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผนใหม่	315
ตารางที่ 67 กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่	316
ตารางที่ 68 กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่	320

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 69 การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการสังเกตผล ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่	321
ตารางที่ 70 ภาพรวมของการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติในระยะที่ 2	325
ตารางที่ 71 ผลการประเมินเปรียบเทียบ ก่อนและหลังการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ขั้นตอน การสังเกตผลใหม่ตามมาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ข้อที่ 7 และ 10	326
ตารางที่ 72 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/การจัด โครงสร้างองค์กร	326
ตารางที่ 73 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านบุคลากร	327
ตารางที่ 74 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	328
ตารางที่ 75 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย	329
ตารางที่ 76 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม	330
ตารางที่ 77 การสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล	330
ตารางที่ 78 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนใหม่ การปฏิบัติใหม่ และการสังเกตผลใหม่	335
ตารางที่ 79 สรุปผลการถอดบทเรียนทั้ง 4 โครงการในภาพรวมของความสำเร็จ	339
ตารางที่ 80 ผลการสังเกตการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการสะท้อนผลใหม่	339
ตารางที่ 81 สรุปผลการดำเนินงานขั้นตอนที่ 1 – 9	342
ตารางที่ 82 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 1 ด้านการบริหารจัดการ/ การจัดโครงสร้างองค์กร	346
ตารางที่ 83 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร	347
ตารางที่ 84 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	348
ตารางที่ 85 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 4 ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย	349
ตารางที่ 86 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 5 ด้านการสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วม	350

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 รูปแบบการวิจัยทั่วไปตามทัศนะของ Quixley (2008)	18
ภาพที่ 2 Working PAR Model โดย Quixley (2008) ปรับปรุงจากแนวคิดของ Wadsworth (1984)	18
ภาพที่ 3 กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ James, Milenkiewicz & Bucknam (2008)	21
ภาพที่ 4 รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 2 ประเภทตามแนวคิดของ Mills (2007)	23
ภาพที่ 5 วงจรตรรกวิทยาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (dialectic action research) ตามทัศนะของ Mills (2007)	25
ภาพที่ 6 เกลียวปฏิสัมพันธ์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research interacting spiral) ตามทัศนะของ Stringer (1999)	28
ภาพที่ 7 วงจรเกลียวส่วนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (The action research spiral) ตามทัศนะของ McTaggart (2010)	31
ภาพที่ 8 การจำแนกระดับของการวิจัยเชิงปฏิบัติการสามระดับตามทัศนะของ Carr & Kemmis	34
ภาพที่ 9 เปรียบเทียบแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบเก่าและแบบใหม่ ตามทัศนะของ กาญจนา แก้วเทพ	38
ภาพที่ 10 เปรียบเทียบแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบเก่าและแบบใหม่ กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ สามระดับ	39
ภาพที่ 11 รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามทัศนะของ Lewin (1952 อ้างถึงใน Mills, 2007)	43
ภาพที่ 12 รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามทัศนะของ Zuber-Skerritt (1996 อ้างถึงใน Cohen, 2000)	44
ภาพที่ 13 รูปแบบการวิจัยและพัฒนาสื่อทางการศึกษา ตามทัศนะของ Borg	44
ภาพที่ 14 รูปแบบการวิจัยและพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลง ตามทัศนะของ Owens	45
ภาพที่ 15 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามทัศนะของ วิโรจน์ สารรัตนะ	49
ภาพที่ 16 แนวคิด “หน้าต่างใจแฮร์” เพื่อบันทึกการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม	63
ภาพที่ 17 กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของ ศิริกุล นามศิริ (2552)	67
ภาพที่ 18 ขั้นตอนและกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนางานวิชาการ ด้วยหลักการบูรณาการในโรงเรียนบ้านบึงฉิม	70
ภาพที่ 19 กรอบการปฏิบัติ 3 พลังเสริมการบูรณาการเพื่อพัฒนางานวิชาการด้วยหลักการบูรณาการ ในโรงเรียนบ้านบึงฉิม: องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	72
ภาพที่ 20 รูปแบบวงล้อการบริหารสังคม (Social administration wheel model)	84

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 21 แนวโน้มการจัดการศึกษา (Emerging trend in education)	94
ภาพที่ 22 การจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้วยหลักองค์รวมจากหลากหลายมิติของผู้มีส่วนได้เสีย	137
ภาพที่ 23 กรอบแนวคิดเพื่อการวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้วยหลักองค์รวม: กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง สังก้ององค์การบริหารส่วนตำบล ศิลา จังหวัดขอนแก่น	139
ภาพที่ 24 แผนที่หมู่บ้านดงพอง	141
ภาพที่ 25 ภาพบริเวณทางเข้าหมู่บ้านดงพอง	142
ภาพที่ 26 ภาพวัด โรงเรียน และประปาหมู่บ้านดงพอง	142
ภาพที่ 27 สภาพตัวอาคารภายนอกของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง	147
ภาพที่ 28 สภาพภายในอาคารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง	147
ภาพที่ 29 สภาพความเป็นอยู่ของเด็กนักเรียนภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง	147
ภาพที่ 30 ขั้นตอนและกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การจัดการศึกษาปฐมวัย ขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น	158
ภาพที่ 31 ลำดับขั้นตอนและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย	163
ภาพที่ 32 การนำเสนอผลการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองและการลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบ ข้อเท็จจริง	166
ภาพที่ 33 การเดินสำรวจสภาพทั่วไปของหมู่บ้านและการสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน	168
ภาพที่ 34 การสัมภาษณ์ผู้รู้ในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง	169
ภาพที่ 35 สภาพที่พบเห็นจากการสังเกตการณ์ประจำวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง	170
ภาพที่ 36 ผู้ปกครองนักเรียนร่วมสนทนากับผู้วิจัย	171
ภาพที่ 37 มิตรภาพที่เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยกับครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน	171
ภาพที่ 38 การจัดประชุมบุคลากรภายในเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินงาน	172
ภาพที่ 39 การเตรียมตัวของผู้วิจัยก่อนลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ	173
ภาพที่ 40 นายองค์การบริหารส่วนตำบลศิลากล่าวเปิดตัว โครงการวิจัย	176
ภาพที่ 41 กิจกรรมเพื่อสร้างความคุ้นเคยให้กับกลุ่มของผู้ร่วมวิจัย	176
ภาพที่ 42 บรรยายการนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	176
ภาพที่ 43 กิจกรรมการรับประทานอาหารเย็นร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย	177

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 44 บรรยายภาพการนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในการวิจัย	179
ภาพที่ 45 ผู้วิจัยและตัวแทนผู้ร่วมวิจัยออกเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน	181
ภาพที่ 46 ผู้วิจัยร่วมสนทนากับคณะครูในโรงเรียนบ้านดงพอง และพระภิกษุวัดท่าราชบุรีดงพอง	182
ภาพที่ 47 กิจกรรมการจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย	184
ภาพที่ 48 กิจกรรมการสะท้อนผลเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการเตรียมการ	186
ภาพที่ 49 นายสุรัตน์ จันทาสีกา เล่าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านดงพอง	192
ภาพที่ 50 นางทองดาว อุปทุม เล่าประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง	194
ภาพที่ 51 การนำเสนอประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองและผลการประเมินในปีที่ผ่านมา	197
ภาพที่ 52 ภาพศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองในอดีต	205
ภาพที่ 53 โครงสร้างการบริหารทั่วไปของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง	207
ภาพที่ 54 ปัญหาและสภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง	220
ภาพที่ 55 กิจกรรมการจัดทำแผนปฏิบัติการ	240
ภาพที่ 56 องค์กรวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนา	244
ภาพที่ 57 ขั้นตอนการจัดทำแผนปฏิบัติการ	245
ภาพที่ 58 ตัวแทนทีมงาน โครงการทั้ง 4 นำเสนอโครงการที่เข้าร่วมกันจัดทำ	246
ภาพที่ 59 การจัดกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานขั้นตอนการวางแผน	255
ภาพที่ 60 การร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาดูงาน	258
ภาพที่ 61 ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดแนวทางในการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	260
ภาพที่ 62 ตัวแทนทีมงาน โครงการทั้ง 4 นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโครงการของตนเอง	262
ภาพที่ 63 การนำเสนอผลการประเมินสภาพการดำเนินงานระยะก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	270
ภาพที่ 64 กิจกรรมการพัฒนากระบวนการจัดการของทีม ค.1	271
ภาพที่ 65 ภาพบรรยายภาพการอบรมสัมมนาในระหว่างวันที่ 19 – 20 มกราคม 2554	272
ภาพที่ 66 การศึกษาดูงาน ณ โรงเรียนเทศบาล 4 ฉลองรัตน จังหวัดหนองคาย	274
ภาพที่ 67 การศึกษาดูงาน ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลอากาศอำนวย	275
ภาพที่ 68 กิจกรรมการจัดทำแผนกระบวนการเรียนรู้ของทีม ค. 2	277
ภาพที่ 69 กิจกรรมปฐ्याลัยงหลาน	277
ภาพที่ 70 กิจกรรมการตรวจสอบสภาพ	278

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 71 กิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก	278
ภาพที่ 72 การก่อสร้างโรงอาหาร	280
ภาพที่ 73 การปรับปรุงรั้วและประตูทางเข้า	280
ภาพที่ 74 กิจกรรมครุอาสา	281
ภาพที่ 75 กิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก	281
ภาพที่ 76 กิจกรรมการจัดการและผลิตสื่อการเรียนรู้	282
ภาพที่ 77 กิจกรรมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก	283
ภาพที่ 78 กิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก	283
ภาพที่ 79 กิจกรรมการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัย	284
ภาพที่ 80 กิจกรรมการประชาสัมพันธ์ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	284
ภาพที่ 81 กิจกรรมการกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือวิจัยในการสังเกตผล	287
ภาพที่ 82 กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระยะที่ 1 ของขั้นตอนการสังเกตผล	289
ภาพที่ 83 การสะท้อนผลสำเร็จในการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	290
ภาพที่ 84 กิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล	296
ภาพที่ 85 นายพินัย หล้าสุด ตัวแทน โครงการที่ 1 ร่วมถอดบทเรียนในขั้นสะท้อนผล	304
ภาพที่ 86 นายชัย ปัสสาวะโท ตัวแทน โครงการที่ 2 ร่วมถอดบทเรียนในขั้นสะท้อนผล	305
ภาพที่ 87 นายสุรรัตน์ จันทาสีกา ตัวแทน โครงการที่ 3 ร่วมถอดบทเรียนในขั้นสะท้อนผล	306
ภาพที่ 88 นางโสดา คำแพง ตัวแทน โครงการที่ 4 ร่วมถอดบทเรียนในขั้นสะท้อนผล	306
ภาพที่ 89 การจัดกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผนใหม่	309
ภาพที่ 90 ปัญหาและสภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาในการจัดสภาพห้องเรียน	311
ภาพที่ 91 ปัญหาและสภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาในการจัดสนามเด็กเล่น	311
ภาพที่ 92 ขั้นตอนการจัดทำแผนปฏิบัติการในขั้นการวางแผนใหม่	313
ภาพที่ 93 ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดแนวทางในการนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่	317
ภาพที่ 94 กิจกรรมการจัดสภาพห้องเรียนและการจัดสนามเด็กเล่นในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่	319
ภาพที่ 95 กิจกรรมการกำหนดรูปแบบและวิธีการสังเกตผลใหม่	321
ภาพที่ 96 กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระยะที่ 1 ในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่	323
ภาพที่ 97 กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระยะที่ 2 ในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่	324
ภาพที่ 98 กิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่	331
ภาพที่ 99 นางระพีพรรณ रामคำ ร่วมถอดบทเรียนในขั้นสะท้อนผลใหม่	337

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 100 นางทองคำ อุปทุม ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผลใหม่	337
ภาพที่ 101 นางจีรภา กานพรหมมา ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผลใหม่	338
ภาพที่ 102 นางพิชามณูช ภูทธิสิทธิ์ ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผลใหม่	338
ภาพที่ 103 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) ในชั้นตอนการสรุปผล	340
ภาพที่ 104 การลงทะเบียนเข้าร่วมงาน การกล่าวเปิดงาน และการแสดงของเด็กนักเรียนในพิธีเปิด	341
ภาพที่ 105 การจัดเสวนา การจัดแสดงนิทรรศการ และการแสดงของผู้ปกครอง	341
ภาพที่ 106 ผู้มาร่วมรับฟังการเสวนา การบริการตรวจสอบภาพ และการมอบของที่ระลึก	341
ภาพที่ 107 องค์กรร่วม 4 ประสานเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย	360
ภาพที่ 108 SILA CHAIN Model องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย	361
ภาพที่ 109 กรอบแนวคิดเดิมที่ใช้ในการวิจัย	362
ภาพที่ 110 กรอบแนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้น	363

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชดำริตั้งเนื่องในโอกาสปีเด็กสากล เมื่อวันที่ 1 มกราคม พุทธศักราช 2552 เป็นกระแสพระราชดำริที่มีความสำคัญสะท้อนถึงพระสติปัญญาอันสูงส่งรวมทั้งพระปรีชาสามารถและด้วยน้ำพระทัยที่ทรงเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาต่อพสกนิกรชาวไทยทั่วทั้งประเทศ ทั้งนี้ เพราะด้วยสายพระเนตรอันยาวไกลของพระองค์ท่านในการให้ความสำคัญต่อการศึกษาก่อนวัยเรียนในชาติซึ่งจะต้องเริ่มตั้งแต่เยาว์วัย ดังนี้ “คงจะไม่เป็นการผิดอย่างใดที่ข้าพเจ้าจะพูดว่าเด็กเป็นผู้ที่จะได้รับช่วงทุกสิ่งทุกอย่างต่อจากผู้ใหญ่ รวมทั้งภาระรับผิดชอบในการธำรงรักษาความผาสุกสงบของประชากรในโลก ดังนั้น เด็กทุกคนจึงสมควรและจำเป็นที่จะต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้องเหมาะสม ให้มีความสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ พร้อมทั้งการฝึกหัดขัดเกลาคิดความจิตใจให้ประณีตให้มีศรัทธามั่นคงในคุณความดี มีความประพฤติเรียบร้อยสุจริต และมีปัญญาฉลาดแจ่มใสในเหตุในผล หน้าที่นี้เป็นของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันกระทำโดยพร้อมเพรียงสม่ำเสมอ คือผู้ที่เกิดก่อนผ่านชีวิตมาก่อนจะต้องสงเคราะห์ อนุเคราะห์ผู้เกิดตามมาภายหลัง ด้วยการถ่ายทอดความรู้ ความดี และประสบการณ์อันมีค่าทั้งปวงให้ด้วยความเมตตาเอ็นดู และด้วยความบริสุทธิ์ใจ ให้เขาทราบ ให้เขาเข้าใจ และสำคัญที่สุด ให้เขารู้จักคิดด้วยเหตุผลที่ถูกต้องจนเห็นจริงด้วยตัวเองได้ในความเจริญและความเสื่อม โดยนัยนี้ บิดามารดาจึงต้องสอนบุตรธิดาที่จึงต้องสอนน้อง คนรุ่นใหญ่จึงต้องสอนคนรุ่นเล็ก และเมื่อคนรุ่นเล็กเป็นผู้ใหญ่ขึ้นจึงต้องสอนคนรุ่นเล็กต่อไปไม่ให้ขาดสาย ความรู้ ความดี ความเจริญงอกงามทั้งหมด จึงจะแผ่ไพศาลไปได้ ไม่มีประมาณ เป็นพื้นฐานของความพัฒนาผาสุกอันยั่งยืน ในโลกสืบไป” (กรมวิชาการ, 2552; โรงเรียนอุดรดิตต์, 2553)

จากกระแสพระราชดำริดังกล่าวนี้บ่งชี้ว่ามีความสอดคล้องกับภาวะการณ์ในปัจจุบัน นั่นเพราะจากการศึกษาพบว่าประเทศที่มีความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจในปัจจุบันนั้นมักจะให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับมนุษย์ที่สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มีประสิทธิภาพเพื่อปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าศักยภาพของมนุษย์ในสังคมจะบ่งบอกได้ถึงสถานภาพความมั่นคงของสังคมนั้นๆ เพราะศักยภาพของมนุษย์อยู่ที่การทำงานของสมอง ซึ่งถ้าประเทศใดให้ความสำคัญในการพัฒนาสมองของคนหรือการคิดของคนแล้วการพัฒนาในประเทศนั้นก็จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว (อัญชลี ไชยวรรณ, 2552) ในปัจจุบันการจัดการเรียนรู้และการศึกษาปฐมวัยกำลังเป็นที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นช่วงวัยที่สำคัญในการวางรากฐานทางสติปัญญา ความสามารถ ความฉลาดทางอารมณ์ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมของบุคคล จึงคาดการณ์ได้ว่าประเทศใดจะเจริญก้าวหน้าได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับ การวางรากฐานให้แก่บุคลากรในประเทศของตนตั้งแต่ปฐมวัย เช่น ในประเทศอังกฤษนั้นในช่วงหนึ่งที่รัฐบาลอังกฤษได้มีการนำ Neighborhood Nurseries มาใช้ซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าภายในระยะเวลาเพียง 4 ปี (ปี 2001-2004) มีศูนย์รับเลี้ยงเด็กปฐมวัยแห่งใหม่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษกว่า 45,000 แห่งที่สามารถตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้และ

การศึกษาปฐมวัยได้ค่อนข้างมากเนื่องด้วยที่ผ่านมารัฐบาลอังกฤษไม่สามารถจัดการศึกษาให้เด็กปฐมวัยได้ทั่วถึง จึงใช้ช่องทางการสร้างความร่วมมือกับประชาชนจากหลายๆ ฝ่ายที่ไม่เฉพาะกับหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น อาทิ กลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มคนในชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการทางสังคม หรือองค์กรภาคเอกชน ที่มีความพร้อมและศักยภาพในการดูแลเด็กปฐมวัยให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งกับรัฐที่เรียกว่า Early Years Development and Childcare Partnerships (EYDCPs) โดยให้หุ้นส่วนกำหนดรูปแบบการจัดการศึกษาเอง และเน้นที่การตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่เป็นหลัก รัฐมีหน้าที่เพียงให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน จึงเป็นเหตุให้มีกลุ่มผู้สนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก โดยในระยะเวลา 4 ปี รัฐบาลอังกฤษใช้งบประมาณไปกว่า 300 ล้านปอนด์เพื่อแลกกับประสิทธิภาพและความทั่วถึงของการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย และจากการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศบราซิลพบว่ากระทรวงศึกษาธิการประเทศบราซิลมีหน่วยงานพัฒนาการศึกษาเด็กก่อนวัยเรียน (Early Childhood Education and Development Unit) โดยที่หน่วยงานดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อจัดตั้งศูนย์การศึกษาก่อนเข้าเรียนให้มีจำนวนเพียงพอ โดยอาศัยเครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน คริสตจักร และองค์กรที่ไม่ได้อยู่ภายใต้รัฐบาลเพื่อขับเคลื่อนการให้บริการการศึกษาเด็กก่อนวัยเรียน โดยกระทรวงศึกษาธิการจะสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้ซึ่งทำให้มั่นใจว่าเด็กปฐมวัยทุกคนได้รับการพัฒนาตามโปรแกรมอย่างทั่วถึง โดยหน่วยงานจะทำงานร่วมกับศูนย์ใหม่ๆ และที่สำคัญหน่วยงานจะทำหน้าที่ประเมินผลสะท้อนกลับไปที่กระทรวงศึกษาธิการและศูนย์การศึกษาเพื่อทำให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน อีกทั้งกระตุ้นพ่อแม่ผู้ปกครองให้นำเด็กเข้ามารับการศึกษาและฝึกอบรมบุคลากรที่จัดการศึกษาให้กับเด็กปฐมวัยในศูนย์การศึกษาต่างๆ ซึ่งความแตกต่างระหว่างการจัดการศึกษาปฐมวัยของอังกฤษและบราซิลคือรัฐบาลอังกฤษจะให้ความสำคัญแก่หุ้นส่วนในการจัดการศึกษาปฐมวัยตามความต้องการของคนในท้องถิ่น ขณะที่บราซิลจะมีหน่วยงานพัฒนาการศึกษาเด็กก่อนวัยเรียนเป็นผู้กำหนดโปรแกรมการเรียนการสอนให้แก่ศูนย์การศึกษาเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อพัฒนาเด็กเป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่สิ่งที่ทั้งสองประเทศดำเนินการคล้ายคลึงกันคือการใช้ความร่วมมือกับ ภาคส่วนต่างๆ ในสังคมเพราะตระหนักดีว่ารัฐบาลฝ่ายเดียวนั้นไม่สามารถที่จะจัดการศึกษาปฐมวัยได้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2551) นอกจากนี้ ยังพบว่าประสบการณ์จากประเทศสหรัฐอเมริกาที่ได้ศึกษาการพัฒนาเด็กในแง่เศรษฐศาสตร์ ซึ่งผลการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่าการลงทุนเพื่อพัฒนาการเด็กเป็นการลงทุนที่ยิ่งกว่าค้ำค่าต่อผลทางสังคมในระยะยาวที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพราะการพัฒนาในวัยเด็กเล็กที่ส่งผลในวัยผู้ใหญ่ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนคือเด็กมีศักยภาพในการเรียนรู้และสามารถเข้ารับการศึกษาระดับที่สูงขึ้น มีการทำงานที่ดีขึ้น สามารถดูแลตนเองและลดการพึ่งพิงจากรัฐ ลดอาชญากรรม และที่สำคัญคือลดอัตราการทอดทิ้งเด็กในรุ่นถัดไป และการศึกษายังยืนยันว่าการลงทุนให้เกิดโครงการเพื่อสนับสนุนพัฒนาการเด็กตั้งแต่วัยเด็กเล็กซึ่งถ้ายิ่งเล็กยิ่งเท่าใดก็ยิ่งให้ผลคุ้มค่ามากยิ่งขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ ไม่เฉพาะแต่โครงการที่มุ่งเน้นด้านสุขภาพของเด็กเท่านั้นแต่รวมไปถึงโครงการที่มุ่งให้ความรู้แก่ผู้ดูแลเด็กในด้านพัฒนาการของเด็กด้วย (บังอร เทพเทียน และ ปิยฉัตร ตระกูลวงษ์, 2550)

สำหรับการจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทยนั้นในปัจจุบันรัฐบาลไทยมีหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาในระดับนี้อยู่หลายหน่วยงาน ซึ่งได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) กระทรวงสาธารณสุข (สธ.) กระทรวงการพัฒนาด้านสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) และกระทรวงมหาดไทย (มท.) ซึ่งจัดโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ซึ่งจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2548 พบว่ามีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัยที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของหน่วยงานเหล่านี้รวมทั้งสิ้น 16,841 แห่ง นอกจากนี้ กระทรวงแรงงาน

ยังได้จัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็กในสถานประกอบการและชุมชนอีกด้วย แต่จากการศึกษาผลการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าการศึกษาระดับปฐมวัยของไทยมีปัญหาหลายประการ อาทิ การเข้ารับการศึกษาของเด็กปฐมวัยลดลงจากร้อยละ 83.7 ในปีการศึกษา 2548 เหลือร้อยละ 75.03 ในปีการศึกษา 2549 อีกทั้งการศึกษาปฐมวัยยังขาดคุณภาพซึ่งจากผลการประเมินของสำนักงานรับรองมาตรฐานและคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ปี 2548 พบว่ามีสื่อการเรียนที่เหมาะสมเพียงร้อยละ 36.9 ครูจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพียงร้อยละ 38 ซึ่งสาเหตุเกิดจากความไม่พร้อมด้านครุ อาคารสถานที่ อุปกรณ์การเรียน ศูนย์การศึกษามีไม่พอ รวมทั้งการประสานงานระหว่างรัฐและเอกชนขาดประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พ่อแม่ ผู้ปกครองและครูยังไม่เข้าใจถึงความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย และยังมีปัญหาด้านครอบครัวยากจนอีกด้วย ซึ่งจากปัญหาที่เกิดขึ้นได้สะท้อนให้เห็นว่าการให้รัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาปฐมวัยแต่เพียงฝ่ายเดียวนั้นย่อมไม่ประสบความสำเร็จและยากต่อการที่จะจัดการศึกษาปฐมวัยได้อย่างมีคุณภาพและเพียงพอ ซึ่งรัฐบาลควรกระจายความรับผิดชอบการจัดการศึกษาปฐมวัยให้กับภาคีอื่นเข้ามามีส่วนร่วม อาทิ อาสาสมัคร ชุมชน ผู้ประกอบการทางสังคมหรือองค์กรภาคเอกชนอื่น ๆ นอกจากนี้รัฐบาลไทยควรเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ ที่มีศักยภาพเพียงพอเข้ามามีส่วนจัดการศึกษาปฐมวัย แต่ทั้งนี้ต้องกำหนดเกณฑ์มาตรฐานความพร้อมเพื่อประเมินกลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาว่ามีความพร้อมจริงหรือไม่ โดยรัฐต้องให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ องค์ความรู้และการประเมินคุณภาพเป็นหลักเช่นเดียวกับประเทศบราซิล แต่รูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามความต้องการของคนในพื้นที่อย่างไรในประเทศอังกฤษ และด้วยเหตุที่การวางรากฐานการศึกษาตั้งแต่ปฐมวัยเป็นการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนคุ้มค่าในอนาคตเพราะช่วงที่สำคัญของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ก็คือช่วงปฐมวัยนี้เอง ดังนั้น รัฐบาลไทยควรหันมาลงทุนกับเด็กในวัยนี้ให้มากขึ้นโดยอาศัยความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้เรียนได้ดี แม้ในพื้นที่ห่างไกลซึ่งจะสามารถแบ่งเบาภาระของรัฐบาลในการจัดการศึกษาปฐมวัยได้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2551)

นับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา นโยบายของรัฐได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมากโดยมุ่งที่จะเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กปฐมวัยก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีจึงได้จัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) ระยะยาว พ.ศ. 2545-2549 ขึ้นเป็นครั้งแรก และนำนโยบายและแผนการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยดังกล่าว ไปสู่การปฏิบัติโดยที่รัฐได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้วยการกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาปฐมวัยให้มีคุณภาพและทั่วถึง และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมารัฐก็ได้สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการจัดการศึกษาปฐมวัยได้ด้วยตนเองโดยมีการถ่ายโอนการจัดการศึกษาปฐมวัยในสังกัดต่างๆ เช่น กรมการศาสนา กรมการพัฒนาชุมชน และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับไปดำเนินการตามความในพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ซึ่งในช่วงแรกของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัตินั้นก็เกิดความสับสนอยู่หลายประการ เช่น 1) เกิดความแตกต่างในด้านคุณภาพและมาตรฐานระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขนาดใหญ่และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขนาดเล็ก 2) ครูพี่เลี้ยงเด็กยังไม่ได้รับการพัฒนาในเรื่องการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเท่าที่ควร 3) งบประมาณด้านการจัดการศึกษายังจัดสรรได้ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงกับความจำเป็น

ในการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษาเนื่องจากการจัดการศึกษาระดับนี้ไม่ใช่การศึกษาภาคบังคับจึงไม่ได้
 รับการสนับสนุนในด้านต่างๆ และ 4) ความขาดแคลนในเรื่องจำนวนครูที่เลี้ยงเด็กและบุคลากรทางการศึกษา
 ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ (บังอร เทพเทียน และ ปิยฉัตร ตระกูลวงษ์, 2550) ซึ่งจากผลการศึกษาเกี่ยวกับการ
 การจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ผ่านมาพบว่าการดำเนินงานใน
 ทุกด้านยังมีปัญหาอยู่มากไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และด้านการบริหาร
 ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชนที่พบว่ามีปัญหาอยู่ในระดับ
 มากกว่าด้านอื่นๆ (พัชรินทร์ อาลัยลักษณ์, 2549; วันเพ็ญ เดชบุญ, 2550; รุ่งทิพย์ แก้วประเสริฐกุล, 2550;
 กิตติศักดิ์ ชัยช่วงชีวิต, 2550; นิทัศน์ กตัญญูคุณานนท์, 2550; กษิต์เดช จิวน้อย, 2550; จรรยา แสนหล้า, 2551;
 สุนิษา อรัญมิตร, 2552)

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งหนึ่งที่อยู่ในการดูแลรับผิดชอบขององค์การบริหาร
 ส่วนตำบลศิลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นหน่วยงานสังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
 กระทรวงมหาดไทย และจากการศึกษาเอกสารการดำเนินงานในปีที่ผ่านมาพบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้
 เป็นศูนย์ที่มีปัญหาในการดำเนินงานด้านต่างๆ อยู่หลายประการซึ่งสอดคล้องกับปัญหาที่พบจากการศึกษา
 เกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในข้างต้น จนทำให้
 ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินตามมาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยปัญหาที่พบว่า
 ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานกลางนั้นมีทั้งปัญหาในด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ เช่น การขาดแผนพัฒนา
 ที่กำหนดขึ้นอย่างชัดเจน บุคลากรไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการขาดแคลนบุคลากรสนับสนุน ได้แก่
 แม่ครัว และผู้ทำความสะอาด ปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เช่น ปัญหาด้านการจัดกระบวนการเรียน
 การสอนของครูที่ยังขาดความชัดเจน ปัญหาในการจัดสภาพแวดล้อมที่ยังขาดความปลอดภัย รวมทั้งปัญหา
 ในเรื่องบริการอาหารและการดูแลสุขภาพของเด็ก ปัญหาด้านคุณภาพของเด็กปฐมวัย เช่น เด็กบางส่วนยังมี
 สมรรถนะไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ปัญหาในเรื่องของสุขภาพกายและโภชนาการของเด็ก รวมทั้งการขาด
 รูปแบบด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมที่ชัดเจน และปัญหาด้านการสนับสนุนจากชุมชน เช่น ชุมชนขาด
 โอกาสและไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการประชาสัมพันธ์ที่ยังไม่ทั่วถึง เป็นต้น (องค์การ
 บริหารส่วนตำบลศิลา, 2552) ทั้งนี้ หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารแล้วได้ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็น
 ทางการและเข้าร่วมประชุมกับกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ปลัด
 องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และ
 ตัวแทนชุมชน พบว่าการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองนั้นมีปัญหาอยู่มากและจำเป็นต้องได้รับการ
 พัฒนาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้มีจุดแข็งที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการที่จะพัฒนานั้นเพราะมีตั้งอยู่
 ในหมู่บ้านที่เป็นชุมชนรอบนอกตัวเมืองขอนแก่น ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น การ
 ทำนา ทำไร่ และส่วนใหญ่ต่างเป็นญาติมิตรกันทำให้มีความร่วมมือร่วมใจกันดี เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ก็ล้วนแต่
 เป็นบุตรหลานของคนในชุมชน และที่สำคัญศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้อยู่ในความดูแลรับผิดชอบขององค์การ
 บริหารส่วนตำบลศิลาซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลขนาดใหญ่ที่มีงบประมาณในการพัฒนาปีละ
 มากกว่า 70 ล้านบาทซึ่งจะสามารถให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณและการบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี
 และจากการประชุมประจำปีของคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเมื่อเดือนเมษายน 2553 ที่ผ่านมา
 คณะกรรมการทุกคนต่างมีมติเห็นพ้องกันว่าควรจะมีมาตรการในการปรับปรุงและพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

แห่งนี้เพื่อให้ได้มาตรฐานการดำเนินงานตามที่ทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้กำหนดไว้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ ซึ่งจะเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาใหม่ จากเดิมที่ไม่ได้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นการพัฒนาโดยให้ชุมชนหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders) เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมมากที่สุด ดังที่ สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2549) ได้กล่าวว่าการให้การศึกษาโดยองค์กรชุมชนนั้น โรงเรียนและสถาบันต่างๆ ในสังคมจะต้องร่วมกันรับผิดชอบในการให้การศึกษาแก่เด็กโดยองค์กรชุมชน เช่น โรงเรียนทำหน้าที่ด้านวิชาการ หน่วยงานทางด้านสาธารณสุขรับผิดชอบด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ ครอบครัวและชุมชนรับผิดชอบด้านที่พ่อกาอาศัยและการอบรมเลี้ยงดู องค์กรทางศาสนา รับผิดชอบต่อด้านจิตวิญญาณ เป็นต้น โดยในการวิจัยครั้งนี้จะใช้แผนปฏิบัติการ (action plan) ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) และใช้หลักองค์รวม (holistic approach) มาเป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ในการวิจัย เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (change) เกิดการเรียนรู้จากการกระทำ (action learning) ทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคลและระดับองค์กร และเกิดความรู้ใหม่ (new knowledge) จากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable) ต่อไป

2. คำถามการวิจัย

2.1 การจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมีสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาหรือบรรลุมสภาพที่คาดหวังอะไรบ้าง และการประเมินได้ ทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการที่ประกอบด้วยโครงการและกิจกรรมอะไร

2.2 การนำแผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และการใช้หลักองค์รวมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติ มีปรากฏการณ์การปฏิบัติกันอย่างไร ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ตามที่คาดหวังหรือไม่ เพียงใด เกิดการเรียนรู้อะไรจากการกระทำทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคลและระดับองค์กร และเกิดความรู้ใหม่อะไรจากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริม

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.1 เพื่อศึกษาสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลุมสภาพที่คาดหวัง และการเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์กรการบริหารส่วนตำบลศิลา และ

3.2 เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักองค์รวมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติตามวงจรแบบเกลียวส่วน 2 วงจรของกิจกรรมการวางแผน การนำแผนไปปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

4.1 การศึกษาครั้งนี้เป็นกรณีศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่หน่วยงานต้นสังกัดและผู้ที่มีส่วนได้เสียมีความประสงค์ที่จะร่วมพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการที่ผู้วิจัยจะเข้าไปปฏิบัติงานภาคสนามตลอดระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

4.2 การจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น จำกัดขอบเขตอยู่ในเกณฑ์ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดขึ้น โดยตกลงใช้เกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยที่เป็นกรณีศึกษา

4.3 ระยะเวลาในการวิจัย ได้ดำเนินการในช่วงปี พ.ศ. 2553 - 2554 โดยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินการรวม 2 วงจร 10 ขั้นตอนตามที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน เริ่มจากขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) เมื่อเดือนมิถุนายน 2553 และสิ้นสุดการดำเนินการในขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) ในเดือนกรกฎาคม 2554 รวมระยะเวลาในการดำเนินการทั้งสิ้น 14 เดือน

5. ข้อตกลงเบื้องต้น

5.1 การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) พัฒนาขึ้น และเสริมแนวด้วยแนวคิดของ Seymour-Rolls & Hughes (2000) Mills (2007) Quixley (2008) James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) Creswell (2008) และ McTaggart (2010) ซึ่งเป็นรูปแบบที่เน้นความเป็นศาสตร์เชิงวิพากษ์ (critical science) การนำเสนอผลการวิจัยจึงจะอิงกับแนวคิดเชิงวิพากษ์ (critical approach) แสดงหลักฐานประกอบ ทั้งข้อมูล สถิติ ภาพถ่าย เอกสาร หรืออื่นๆ ถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผลการเปลี่ยนแปลงทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ และการเรียนรู้จากการกระทำที่เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ และเกิดความรู้ใหม่จากการใช้แผนปฏิบัติการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักองค์รวมมาเป็นตัวสอดแทรกเสริม ดังนั้น ผลการวิจัยจะมีลักษณะเป็นการพรรณนาหรือบรรยายเชิงวิพากษ์ (critical description) จึงอาจแตกต่างจากการนำเสนอผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการในรูปแบบอื่น และอาจมีข้อค้นพบบางประการจากการนำรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อการปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไป

5.2 การศึกษาเรื่องนี้เป็นกรณีศึกษาโดยจำกัดสถานที่ การเลือกสถานที่ศึกษามีได้กระทำโดยอาศัยวิธีการทางสถิติแต่อาศัยผลการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมการพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัย ดังนั้น ข้อค้นพบต่างๆ ที่ได้จากการศึกษานี้จึงเป็นข้อค้นพบใน “บริบทเฉพาะ” (specific context) ตามหลักการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังจะกล่าวในบทที่ 2 และตามหลักการบริหารตามสถานการณ์ (situational approach) ที่ว่าไม่มีรูปแบบสำเร็จรูปใดที่จะสามารถนำไปใช้ได้ในทุกที่ ยิ่งเป็นการวิจัยในบริบทเฉพาะจึงไม่

สามารถนำไปอ้างอิงเพื่อใช้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งอื่นได้โดยทั่วไป (generalization) หรือหลักความเป็นตัวแทน (representativeness) แต่ผู้ที่สนใจอาจนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางหรือปรับใช้ให้เหมาะสมกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือบริบทของหน่วยงานตนเองได้ซึ่งเป็นแนวคิดตามทัศนะของ Coghlan and Brannick (2007) และ James, Milenkiewicz & Bucknam (2008)

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจถูกต้องและตรงกันในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงกำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

6.1 การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรบริหารส่วนตำบล หมายถึง การจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง องค์กรบริหารส่วนตำบลศิลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ที่เป็นกรณีศึกษา โดยผลการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยประกอบด้วยงาน 4 ด้าน ซึ่งเป็นแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ผู้วิจัยจะนำไปแลกเปลี่ยนหรือเสริมกับแนวคิดของผู้ร่วมวิจัย คือ 1) ด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ 2) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 4) ด้านการสนับสนุนจากชุมชน โดยมีนิยามศัพท์ของแต่ละด้านในเชิงทฤษฎีดังนี้

6.1.1 ด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างเป็นระบบ และการบรรจุคนเข้าทำงานได้ตรงกับงานที่รับผิดชอบ และมีสัดส่วนที่เหมาะสม

6.1.2 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย การจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โภชนาการ และการดูแลสุขภาพของเด็ก

6.1.3 ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับ การพัฒนาสมรรถนะของเด็กปฐมวัย การเสริมสร้างสุขนิสัย สุขภาพทางกายและสุขภาพจิต รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

6.1.4 ด้านการสนับสนุนจากชุมชน หมายถึง การสร้างเครือข่ายในชุมชนและการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการศึกษาปฐมวัยให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

6.2 ตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) หมายถึง แผนปฏิบัติการ (action plan) ที่เกิดจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางานซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการเรียนรู้และความรู้ใหม่ขึ้นมา ซึ่งประกอบด้วย 4 โครงการ คือ 1) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ 2) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 4) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน

6.3 ตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) หมายถึง หลักการที่ผู้วิจัยนำมาใช้โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นกรอบหรือทิศทางของการทำงานระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากหลักการ “มีส่วนร่วม” (ตามหลักการของกรวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม) และเพื่อเพิ่มคุณค่าความหลากหลายให้กับงานวิจัย เพราะเพียงลำพังแผนปฏิบัติการที่จะได้จากการวางแผนร่วมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลักที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น อาจทำให้องค์ความรู้ “ที่จะใช้” และ “ที่จะได้” จากการศึกษาไม่หลากหลาย ซึ่งตัวสอดแทรกเสริมในที่นี้คือ “หลักองค์รวม (holistic approach)”

6.4 หลักองค์รวม (holistic approach) หมายถึง การมุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนา เด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่เป็นกรณีศึกษา ให้ครอบคลุมงานในทุกด้านของการจัดการศึกษาปฐมวัย ตามผลการกำหนดร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยที่มาจากผู้มีส่วนได้เสียหลากหลายกลุ่มและยึดหลักความเท่าเทียมในการแสดงความคิดเห็น การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล ตามบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

ผลจากการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการ และเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาและเพื่อการพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

7.1 ประโยชน์ในเชิงวิชาการ

7.1.1 เป็นการวิจัยที่จะก่อให้เกิด “เกิดองค์ความรู้” จากบุคคลและผู้เกี่ยวข้องในหน่วยงานในการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยใช้แผนปฏิบัติการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นตัวสอดแทรกหลักและใช้หลักองค์รวมมาเป็นตัวสอดแทรกเสริมในลักษณะเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ฐานรากจากการกระทำ (grounded knowledge from doing)

7.1.2 เป็นการวิจัยที่จะก่อให้เกิด “บุคคล” เกิดการเรียนรู้ขึ้นจากการกระทำทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และได้ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการนำเอาแผนปฏิบัติการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นตัวสอดแทรกหลักและใช้หลักองค์รวมมาเป็นตัวสอดแทรกเสริม

7.1.3 นักวิจัยหรือนักวิชาการ สามารถศึกษาเรียนรู้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อปรับปรุงหรือพัฒนารูปแบบการวิจัยให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

7.2 ประโยชน์ในการนำไปใช้

7.2.1 บุคลากรในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองฟองและผู้เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปศึกษาทบทวนและดำเนินการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้อย่างต่อเนื่องในทุกด้าน นั้นเพราะลักษณะที่ดีประการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือส่งเสริมให้มีการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน

7.2.2 นักวิจัยหรือนักวิชาการ สามารถศึกษารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ใช้แผนปฏิบัติการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นตัวสอดแทรกหลักและใช้หลักองค์รวมมาเป็นตัวสอดแทรกเสริมเพื่อการพัฒนา ไปประยุกต์ใช้เพื่อออกแบบงานวิจัยของตนเอง หรือนำเอาหลักการใหม่อื่น ๆ มาเป็นตัวสอดแทรกเพื่อการพัฒนาได้

7.2.3 บุคลากรหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งอื่นสามารถศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์การทำวิจัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองฟอง เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ ปรับใช้ หรือเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของตนเองได้

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาเอกสารเพื่อวิเคราะห์หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักการองค์รวม: กรณีสุนัขพัฒนาเด็กเล็กคองฟอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น ซึ่งผู้วิจัยได้เรียงลำดับการนำเสนอออกเป็น 4 ตอน คือ 1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรอบแนวคิดเพื่อการวิจัย 2) แนวคิดและหลักองค์รวม: ตัวแปรสอดแทรกเสริมในการวิจัย 3) หลักการ แนวคิด และทฤษฎีของการจัดการศึกษาปฐมวัย และ 4) บริบทของชุมชนและสุนัขพัฒนาเด็กเล็กคองฟอง โดยมีรายละเอียดของการนำเสนอในแต่ละตอนดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรอบแนวคิดเพื่อการวิจัย

สืบเนื่องจากวิธีวิทยาการวิจัย (research methodology) ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้คือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเสนอความรู้เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเพื่อเป็นการปูพื้นฐานในเบื้องต้นและเพื่อที่จะนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาถึงความหมายและลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) พบว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป โดยที่การวิจัยชนิดนี้จะเน้นที่ผลกระทบ (effect) จากการปฏิบัติโดยตรงของนักวิจัยภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยมีเป้าหมาย (goal) เพื่อที่จะปรับปรุงคุณภาพในการปฏิบัติงาน (performance quality) ของชุมชนหรือพื้นที่เป้าหมายที่เกี่ยวข้องในการวิจัย (Dick, 2002; Reason & Bradbury, 2001; Hult & Lennung, 1980; McNiff, 2002) ส่วนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research: AR) นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้วิธีการที่เป็นระบบในลักษณะที่เป็นวงจร (systematic cyclical) ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน (planning) การลงมือปฏิบัติ (taking action) การสังเกต (observing) การประเมินผล (evaluating) ซึ่งรวมถึงการประเมินตนเอง (self-evaluation) และการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ (critical reflecting) ก่อนที่จะมีการวางแผนใหม่ในวงจรต่อไป (O'Brien, 2001; McNiff, 2002) โดยที่การกระทำทุกอย่างนั้นจะมีจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ล่วงหน้าเพื่อที่จะพิสูจน์ปัญหาที่ได้ผ่านการวินิจฉัยแล้วภายในสถานที่ปฏิบัติงาน เช่น การลดอัตราการอ่านหนังสือไม่ออกของนักเรียนด้วยการใช้กลยุทธ์ใหม่ๆ (Quigley, 2000) หรือการปรับปรุงการสื่อสารและประสิทธิภาพในห้องฉุกเฉินของโรงพยาบาล (Eisenberg, Baglia, Pynes, 2006) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือวิธีการที่ใช้การมีส่วนร่วมเพื่อที่จะทดสอบแนวคิดใหม่ๆ แล้วนำไปปรับใช้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการมีส่วนร่วมโดยตรงภายใต้กระบวนการวิจัยที่เป็นพลวัต (dynamic) ในขณะที่เดียวกันก็มีการติดตามและมีการประเมิน ผลกระทบจากการกระทำของนักวิจัยโดยมีจุดประสงค์เพื่อการปรับปรุงการปฏิบัติให้ดีขึ้น (Dick, 2002; Checkland & Holwell, 1998; Hult & Lennung, 1980) โดยที่หัวใจหลักของการวิจัยเชิงปฏิบัติการคือเป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะเพิ่มความเข้าใจในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงในการที่จะปฏิบัติและการกระทำของเราเองซึ่งอาจจะผิดพลาดก่อนและกันภายในชุมชนของคนที่ยุติกันปฏิบัติตามแนวทางนี้ (McNiff, 2002; Reason & Bradbury, 2001; Carr & Kemmis,

1986; Masters, 1995) ทั้งนี้ โดยพื้นฐานแล้วการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่ให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการที่จะตรวจสอบการกระทำในปัจจุบันที่พวกเขาคิดว่าน่าจะเป็นปัญหาเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการกระทำเหล่านั้นให้ดีขึ้น Wadsworth (1998) และในอดีต McTaggart (1989) ซึ่งเป็นนักวิชาการที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งได้เสนอสิ่งที่เรียกว่า “ความเชื่อ 16 ประการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” (16 tenets of participatory action research) ไว้เพื่อเป็นแนวคิดในการปฏิบัติโดยที่เขาได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีข้อควรคำนึงดังนี้คือ 1) เป็นวิธีการ (approach) ในการพัฒนาการปฏิบัติของสังคม (social practice) โดยการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติของสังคมนั้นๆ 2) เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (authentic participation) 3) เป็นความร่วมมือกัน (collaborative) 4) ทำให้เกิดชุมชนที่สามารถวิเคราะห์ตนเองได้ (self-critical communities) 5) เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ (systematic learning process) 6) ทำให้คนมีส่วนร่วมในการที่จะคิดค้นทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำของพวกเขาเอง 7) ต้องการให้คนได้ทดสอบการปฏิบัติ (practices) ทดสอบแนวคิด (ideas) และข้อสมมติฐาน (assumptions) ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันหรือชุมชนของเขา 8) เกี่ยวข้องกับการจดบันทึกข้อมูล (keeping records) 9) ต้องการให้ผู้มีส่วนร่วม (participants) พยายามมองประสบการณ์ของตนเองอย่างเป็นรูปธรรม (objectify) 10) เป็นกระบวนการทางการเมืองอย่างหนึ่ง (political process) 11) ประกอบการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (critical analysis) 12) เริ่มต้นจากจุดเล็กๆ (starts small) 13) เริ่มต้นจากวงจรเล็กๆ (small cycles) 14) เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มเล็กๆ (small groups) หลายๆ กลุ่มที่มีปัญหาหรือความต้องการร่วมกัน 15) เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนร่วมได้ร่วมกันสร้างฐานข้อมูลขึ้นมา (build record) และ 16) เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนร่วม (participant) สามารถที่จะแสดงความถูกต้องของการกระทำ (demonstrate evidence) ของพวกเขาอย่างเป็นเหตุเป็นผล

จากที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นเป็นความรู้พื้นฐานทั่วไปอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ผู้วิจัยได้รวบรวมมากล่าวนำไปพอสังเขป และเพื่อให้เห็นรูปแบบของการวิจัยประเภทนี้ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอแนวคิดของนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ รวม 7 ทศนะ ได้แก่ Seymour-Rolls & Hughes (2000), Mills (2007), Quixley (2008), James, Milenkiewicz & Bucknam (2008), Creswell (2008), McTaggart (2010) และ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) รวมทั้งได้นำเสนอกรณีศึกษาจากการนำไปประยุกต์ใช้ของศิริกุล นามศิริ (2552) ดังต่อไปนี้

1.1 PAR ตามแนวคิดของ Seymour-Rolls & Hughes (2000)

Seymour-Rolls & Hughes (2000) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) เป็นการวิจัยซึ่งมีพลังขับเคลื่อนในตัวของมันด้วยการสร้างความเปลี่ยนแปลงของสังคมในทางบวก โดยมีวิวัฒนาการมาจากการวิจัยทางสังคม (social research) และการวิจัยทางการศึกษา (educational research) จนมาถึงสมัยนี้ PAR ก็ยังคงเป็นหนึ่งในการวิจัยเพียงไม่กี่ชนิดซึ่งยังคงยึดถือหลักการมีส่วนร่วมและการสะท้อนผล (participation and reflection) รวมทั้งการเสริมพลังและการปลดปล่อย (empowerment and emancipation) ของกลุ่มต่างๆ ที่กำลังมองหาวิธีการที่จะปรับปรุงสถานการณ์ทางสังคมของพวกเขาให้ดีขึ้น ซึ่ง Kurt Lewin ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่สร้างหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research: AR) ขึ้นในระหว่างช่วงทศวรรษที่ 40 (1940's) (Holter & Schwartz-Barcott, 1993) แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของ AR ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในช่วงดังกล่าว ทั้งนี้ พบว่ามีผู้ที่ได้เขียนเกี่ยวกับเรื่องของ PAR ไว้หลายคนซึ่งมี

ชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป เช่น Kemmis & McTaggart (1988), Grundy (1987), Zuber-Skerritt (1991) และ McKernan (1991) เป็นต้น

Seymour-Rolls & Hughes (2000) ได้ให้นิยามว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือวิธีการสืบสวนสอบสวนร่วมกัน (collective) โดยมีการสะท้อนผลและมองตัวเองเป็นหลัก (self-reflective) เป็นการสืบสวนสอบสวนโดยผู้ที่มีส่วนร่วม (participants) ในสถานการณ์ทางสังคมนั้นๆ เพื่อที่จะปรับปรุงการปฏิบัติทางสังคมของตนเองให้ดีขึ้นทั้งในแง่ของความเป็นเหตุเป็นผล (rationality) และในแง่ของความยุติธรรม (justice) (Kemmis & McTaggart, 1988) การวิจัยที่ใช้ PAR เป็นหลักจะประกอบด้วยการวิจัยใน 4 ช่วง (moments) คือ การสะท้อนผล (reflection) การวางแผน (planning) การปฏิบัติ (action) และการสังเกต (observation) โดยในแต่ละช่วงนั้นจะพึ่งพาซึ่งกันและกันในลักษณะของเกลียวสว่าน (spiral) หรือวงจร (cycle) นอกจากนี้ พวกเขายังกล่าวอีกว่าการที่จะเชื่อได้ว่าวิธีการใดเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการก็ต่อเมื่อได้มีการร่วมมือกัน (collaborative) ถึงกระนั้นก็ยังต้องให้ความสำคัญและตระหนักดีว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการของกลุ่มยังคงต้องมีการตรวจสอบและวิเคราะห์การกระทำของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มนั้นด้วยคือถึงแม้ว่าจะเน้นการมีส่วนร่วมแต่ก็ต้องวิเคราะห์สมาชิกเป็นรายบุคคลด้วยนั่นเอง โดยในแต่ละช่วงของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น มีแนวทางในการปฏิบัติดังนี้

1) การสะท้อนผล (reflection) เป็นช่วงที่ผู้ที่มีส่วนร่วม (participants) ในการวิจัยจะร่วมกันตรวจสอบ (examine) ร่วมสร้าง (construct) และร่วมประเมิน (evaluate) แล้วร่วมสร้างสิ่งที่เกี่ยวข้องนั้นขึ้นมาใหม่อีกรอบด้วยกัน (reconstruct) (Grundy, 1987) ในส่วนของการสะท้อนผลนี้จะประกอบด้วยการศึกษาหรือกันก่อนที่จะทำการใดๆ โดยการนิยามปัญหาหรือสิ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหานั้นร่วมกัน

2) การวางแผน (planning) เป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างการปรึกษาหารือกันในกลุ่มของผู้ที่มีส่วนร่วม (Kemmis & McTaggart, 1988) โดยที่การวางแผนนั้นจะต้องมีการตรวจสอบการปฏิบัติอย่างวิพากษ์ (critically examined action) ของผู้ที่มีส่วนร่วมแต่ละคน และจะต้องประกอบด้วยการประเมินการเปลี่ยนแปลง

3) การปฏิบัติ (action) จะเกิดขึ้นหลังจากที่ได้มีการวางแผนและเป็นการลงมือที่จะปฏิบัติงานโดยมีความหวังว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของสังคมในทางที่ดีขึ้น ซึ่งการกระทำนี้เป็นการกระทำที่ทำความรอบคอบ (deliberate) และเป็นการกระทำที่มีกลยุทธ์ (strategic) ในตัวของมันเอง (Grundy, 1987) ทั้งนี้ การกระทำในขั้นตอนนี้จะแตกต่างจากการวิจัยชนิดอื่นนั้นเพราะการกระทำ (action) หรือการเปลี่ยนแปลง (change) ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความเป็นจริง (reality) ซึ่งไม่ใช่การทดลอง (experiment) เพื่อที่จะบอกว่าใช้ได้หรือไม่ (just to see if it work)

4) การสังเกต (observation) ในขั้นตอนของ PAR ส่วนนี้นับเป็นส่วนของการวิจัย (research) ที่แท้จริง นั่นเพราะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงของการวางแผน (planning) นั้นเราสังเกตผลของมันได้และพยายามสังเกตว่ามีผลกระทบอะไรบ้างภายใต้บริบท (context) ของสถานการณ์ (situation) นั้นๆ (Kemmis & McTaggart, 1988) ซึ่งในช่วงนี้มีการใช้เครื่องมือการวิจัย (research tools) เช่น แบบสอบถาม (questionnaires) เพื่อที่จะให้แน่ใจได้ว่าได้มีการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific method) ที่มีความเหมาะสม และเพื่อให้แน่ใจ

ว่าผลที่ออกมา นั้นจะมีความหมายอย่างแท้จริง โดยในบางครั้งนั้นการสังเกต (observation) และการกระทำ (action) อาจเกิดขึ้นพร้อมๆ กันก็ได้

สิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงของ PAR นั้นจะประกอบไปด้วยหลักการของ PAR ด้วยเช่นกัน โดยหลักการเหล่านี้จะเป็นลักษณะเฉพาะตัวของ PAR ที่ทำให้ PAR แตกต่างจากวิธีการการวิจัยแบบดั้งเดิม (traditional research methods) และแตกต่างจากรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบอื่นๆ อีกด้วย ซึ่งรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบอื่นๆ ก็เช่น technical action research และ practical action research ที่ไม่ได้ประกอบไปด้วยหลักการเช่นเดียวกับ PAR ทั้งหมด (Grundy, 1987) โดยหลักการเหล่านี้ประกอบด้วยการมีส่วนร่วม (participation) ความร่วมมือกัน (collaborative) การเสริมพลังอำนาจ (empowerment) ความรู้ (knowledge) และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change)

กลุ่มที่จะทำ PAR ต้องร่วมกันนิยามหัวข้อที่เป็นสิ่งกังวลใจ (concern) หรือคิดว่าเป็นปัญหาโดยการสนทนา (discussion) และการสะท้อนผล (reflection) ร่วมกัน ซึ่งสิ่งที่สร้างความกังวลใจร่วมกันนั้นจะถูกบูรณาการ (integrated) เข้าด้วยกันหรือให้เป็นเป้าประสงค์ร่วมกัน (common goal) จากนั้นกลุ่มตกลงกันที่จะร่วมมือและทำงานร่วมกันด้วยวิธีการของ PAR เพราะว่ามีจุดประสงค์ที่ได้บูรณาการเข้าไว้ด้วยกันแล้ว ดังนั้น กลุ่มและสมาชิกในกลุ่มจะมีพลังอำนาจ (empowerment) ในการที่จะวางแผนและลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างสร้างสรรค์ มีการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมจากการปฏิบัติที่เกิดขึ้นและสังเกตได้โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยที่เหมาะสม และกลุ่มจะตรวจสอบผลที่ออกมาอย่างวิพากษ์ (critically examine) หลังจากนั้นกลุ่มจะมีความรู้ที่เกิดขึ้นมาใหม่ซึ่งความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นนี้อาจพัฒนาไปสู่การเกิดทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นมาอีกก็ได้ ความรู้ใหม่กับทฤษฎีใหม่นี้อาจเน้นไปที่ผลกระทบจากการสังเกตที่เกิดขึ้นจากผลของการเปลี่ยนแปลงหรือกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นหรืออาจจะเน้นทั้งผลของการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการที่เกิดขึ้นทั้งคู่ก็ได้ ซึ่งหลักการเหล่านี้จะมีลักษณะเป็นวงจร (cycle) 4 ช่วงตามลักษณะวิธีการของ PAR และในระหว่างวงจรการวิจัยทั้งหมดนั้นกลุ่มจะมีการเก็บข้อมูลส่วนตัวในระดับบุคคลผ่านการจดบันทึกอนุทินส่วนตัว (journal) และมีการทบทวนเกี่ยวกับกระบวนการที่เกิดขึ้น ซึ่งบันทึกอนุทินส่วนตัวนี้จะกลายเป็นแหล่งข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ในท้ายที่สุด และที่สำคัญโครงการ PAR (participatory action research project) จะถือเป็นการวิจัยได้ก็ต่อเมื่อมีการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริงในการที่จะรวบรวมและตรวจสอบข้อมูลที่ได้ดำเนินการนั้น

Seymour-Rolls & Hughes (2000) ยังกล่าวอีกว่า เป็นการยากที่จะบอกถึงจุดเริ่มต้นของโครงการ PAR ซึ่งมันอาจจะเริ่มต้นด้วยการพูดคุยกันในห้องดื่มชา (tearoom) เกี่ยวกับปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในสถานที่ทำงานหรือในชั้นเรียนก็เป็นได้ แต่ไม่ว่าจะมีจุดเริ่มต้นจากที่ใดก็แล้วแต่เกิดขึ้นจากกลุ่มซึ่งได้มีการร่วมกันพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและยอมรับว่ามีปัญหาหรือสิ่งที่กังวลใจร่วมกัน โดยที่อาจจะเป็นไปได้ว่ากลุ่มไม่สามารถจะระบุสิ่งที่ปัญหาหรือข้อกังวลใจได้อย่างชัดเจนแต่ถ้ากลุ่มได้มีการพูดคุยและตกลงกันว่ามีปัญหาหรือสิ่งที่กังวลใจร่วมกันแล้วนั้นก็แสดงว่าวงจรของ PAR ได้เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งตัวอย่างวงจร PAR แสดงได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 วงจร PAR ตามแนวคิดของ Seymour-Rolls & Hughes (2000)

วงจร (cycle)	ช่วง (moment)	อะไรกำลังเกิดขึ้น? (What's happening?)
วงจรแรก (cycle one)	1. การสะท้อนผล (reflection)	การวินิจฉัยกลุ่มและการวินิจฉัยสิ่งที่กลุ่มมีความกังวลใจผ่านการสนทนาของกลุ่ม
	2. การวางแผน (plan)	กลุ่มวางแผนเพื่อที่จะร่วมมือในการตรวจสอบสิ่งที่มีความกังวลใจและสภาพทางสังคม เพื่อที่จะนิยามและอธิบายทั้งสองสิ่งได้อย่างถูกต้อง สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการให้ผู้ที่มีส่วนได้เสีย (stakeholders) ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในปัญหานั้นๆ
	3. การปฏิบัติ (action) และ	นำแผนที่ได้ร่วมกันวางไว้ไปปฏิบัติและให้กลุ่มรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตเพื่อนำข้อมูลที่ได้นั้นไปทำการทบทวนใหม่อีกครั้งหนึ่ง
	4. การสังเกต (observation)	
วงจรที่สอง (cycle two)	1. การสะท้อนผล (reflection)	กลุ่มจะทำการสะท้อนผลจากการค้นพบเพื่อจะนิยามปัญหาให้ตรงกับสิ่งที่มีความกังวลใจของกลุ่ม การสะท้อนผลในช่วงนี้จะรวมถึงการสะท้อนผลของตนเอง (self-reflection) โดยผู้ที่มีส่วนร่วมในกลุ่มซึ่งอาจจะพบกับสิ่งที่มีความกังวลนอกเหนือจากเดิมก็เป็นได้
	2. การวางแผน (plan)	กลุ่มจะวางแผนที่จะเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติเพื่อที่จะปรับปรุงสถานการณ์ทางสังคม ซึ่งอาจจะประกอบด้วยวิธีการตรวจสอบอย่างวิพากษ์ (critical examination) ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในขั้นตอนนี้จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับและได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรม (ethics committee)
	3. การปฏิบัติ (action)	การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติซึ่งเป็นผลจากการวางแผนใหม่
	4. การสังเกต (observation)	กลุ่มสังเกตผลลัพธ์ (consequences) จากการเปลี่ยนแปลงในช่วงของการปฏิบัติและใช้วิธีการวิจัยที่ได้เขียนไว้ในแผนเพื่อที่จะตรวจสอบผลลัพธ์นั้น
วงจรที่สาม (cycle three)	1. การสะท้อนผล (reflection)	การสะท้อนผลอาจจะไม่ได้สิ้นสุดเพียงแค่ 2 วงจรแต่อาจจะวนไปสู่วงจรที่ 3 และวนไปเรื่อยๆ ตราบเท่าที่ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขหรือมีปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

จากทัศนะของ Seymour-Rolls & Hughes ที่กล่าวไว้ในข้างต้นจะเห็นได้ว่าวิธีการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนแรกจะแตกต่างไปจากแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยทั่วไปคือแทนที่จะเริ่มต้นจากการวางแผน (planning) แต่กลับเริ่มต้นที่การสะท้อนผล (reflection) ก่อน ด้วยเพราะเห็นว่ากลุ่มที่จะเลือกการทำวิจัยแบบ PAR นั้นจะต้องร่วมกันนิยามหัวข้อที่เป็นสิ่งกังวลใจ (concern) หรือคิดว่าเป็นปัญหาโดยผ่านการสนทนา (discussion) และการสะท้อนผล (reflection) ร่วมกันในกลุ่มเสียก่อน โดยการร่วมกันพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและยอมรับว่าสิ่งนั้นเป็นปัญหา หรือสิ่งที่ กังวลใจร่วมกันแล้วจึงลงมือดำเนินการตามขั้นตอนของ PAR ต่อไป ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดนี้มาใช้ประโยชน์ในการวิจัย โดยจะนำเอาขั้นตอนการสะท้อนผล (reflection) ตามแนวคิดของ Seymour-Rolls & Hughes (2000) มาปรับใช้โดยการจัดการประชุมเพื่อพูดคุยหรือสนทนาในกลุ่มของผู้ที่มีส่วนได้เสียกับการจัดการศึกษาปฐมวัยในชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายเพื่อร่วมกันนิยามปัญหาหรือสิ่งที่กังวลใจร่วมกันก่อนที่จะมีการดำเนินการทำวิจัยด้วยกระบวนการของ PAR ตามขั้นตอนอื่นๆ ต่อไป

1.2 PAR ตามแนวคิดของ Mills (2007)

Mills (2007 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตนะ, 2550) ให้ทัศนะว่าการวิจัยในปัจจุบันจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) การวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) อิงกับปรัชญา logical positivism เน้นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของตัวแปร 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) อิงกับปรัชญา phenomenology เน้นการศึกษาเชิงพรรณนาเพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่และความหมายของสิ่งนั้น (understand the way things are and what it means) และ 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) อิงกับปรัชญาของ social critical theory และ theories of postmodern ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและความเป็นประชาธิปไตยในเรื่องต่างๆ เช่น การกระทำและการส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทางการศึกษาในทางบวก (taking action and effecting positive educational change) การมีอำนาจในการตัดสินใจถึงสิ่งที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงและไม่เปลี่ยนแปลง การเชื่อมโยงความรู้ที่มีอยู่ก่อนกับสารสนเทศที่ได้รับใหม่ การเรียนรู้จากประสบการณ์ (แม้ว่าจะไม่ประสบผลสำเร็จ) และการตั้งคำถามและการแสวงหาคำตอบอย่างเป็นระบบ ตลอดจนการใช้วิธีการเชิงพรรณนา (narrative/descriptive methods) อธิบายถึงสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นและทำความเข้าใจผลของการใช้ตัวสอดแทรกทางการศึกษา (educational intervention) โดย Mills ได้เปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการศึกษาแบบดั้งเดิม (traditional research) กับการศึกษาเชิงปฏิบัติการ (action research) ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบการวิจัยแบบดั้งเดิมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามทัศนะของ Mills (2007)

อะไร? (What?)	การวิจัยแบบดั้งเดิม (traditional research)	การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research)
ใครบ้างที่เกี่ยวข้อง (Who?)	จัดการโดยคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย นักการศึกษา และนักศึกษาระดับบัณฑิต โดยมีคนที่ ถูกกระทำคือคนในกลุ่มทดลอง (experimental group) และ กลุ่มควบคุม (control group)	จัดการโดยครู และครูใหญ่ โดยมีผู้ถูกกระทำคือนักเรียนภายใต้การ ดูแลของพวกเขา
เกิดขึ้นที่ไหน? (Where?)	ในสภาพแวดล้อมที่สามารถควบคุมตัวแปรได้ (where variables can be controlled)	ในโรงเรียนและในชั้นเรียน
ทำอย่างไร? (How?)	ใช้วิธีการเชิงปริมาณ (quantitative methods) เพื่อที่จะแสดงในลักษณะที่วัดได้ในระดับหนึ่ง ที่มีนัยสำคัญทางสถิติ (statistical significance) และเพื่อที่จะแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุและ ผล (cause-effect) ระหว่างตัวแปร	ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ (qualitative methods) เพื่อบรรยายถึงลักษณะที่เกิดขึ้น และเพื่อที่จะทำความเข้าใจผลกระทบ (effects) ของตัวสอดแทรกทางการศึกษา (educational intervention)
ทำไม? (Why?)	เพื่อรายงานและตีพิมพ์ข้อสรุปที่สามารถ นำไปใช้ในกล่าวอ้าง (generalized) ในกลุ่ม ประชากรที่มากกว่าเดิม	เพื่อการลงมือปฏิบัติ (take action) จริง และเปลี่ยนแปลงผลกระทบในด้านบวก ในสภาพแวดล้อมที่เป็นบริบทเฉพาะของ โรงเรียนที่ทำการศึกษา

Mills (2007) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) คือการวิธีการสืบสวนสอบสวนอย่างเป็นระบบ (systematic inquiry) ซึ่งกระทำโดยครุนักวิจัย (teacher researcher) ผู้บริหารโรงเรียน (principal) ที่ปรึกษาของโรงเรียน (school counselors) หรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่กระทำโดยครุคนั้นเป็นการกระทำที่เกิดจากตัวครุเองโดยปราศจากการควบคุมหรือบังคับจากบุคคลอื่นซึ่งมีกระบวนการในการดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ 1) วิจัยประเด็นที่ต้องการเน้น (identify an area of focus) 2) รวบรวมข้อมูล (collect data) 3) วิเคราะห์และตีความข้อมูลที่ได้มา (analyze and interpret data) และ 4) ดำเนินการพัฒนาและวางแผนปฏิบัติ (develop and action plan) ทั้งนี้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ถูกเขียนอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรที่เชื่อมโยงโดยมี Kurt Lewin (มีอายุอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1890 – 1947) เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า “action research” ในประมาณปี ค.ศ. 1934 (Kemmis, 1982; Adelman, 1993; Nofke, 1994; Gunz, 1996) ซึ่งหลังจากประสบการณ์ในการลงมือปฏิบัติในปี ค.ศ. 1940 เขาพบว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความน่าเชื่อถือในการพัฒนาโดยการให้คนธรรมดา (ordinary people) ได้มีโอกาสเข้าร่วมในการวิจัยแบบร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่เขามีร่วมกันได้และให้คุณค่าแก่ความสามารถของคนเหล่านี้ในการที่จะทบทวนร่วมกัน หรือกัน ตัดสินใจร่วมกัน และลงมือปฏิบัติร่วมกัน

Mills (2007) กล่าวว่าทฤษฎีพื้นฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นแบ่งออกเป็น 2 ทฤษฎีหลักคือ 1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการเชิงวิพากษ์ (critical action research) และ 2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ (practical

action research) โดยที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการเชิงวิพากษ์ (critical action research) หรือที่รู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือ (emancipator action research) นั้น เป็นการวิจัยที่อิงกับทฤษฎี critical theory โดยมีจุดประสงค์หลักร่วมกันหลายประการ เช่น 1) มีความสนใจร่วมกันในกระบวนการที่ก่อให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริง (enlightenment) 2) มีความสนใจร่วมในการที่จะปลดปล่อยบุคคลจากขอบเขตของประเพณี (tradition) ความเคยชิน (habit) และระบบราชการ (bureaucracy) และ 3) มีความตั้งใจที่จะปฏิบัติตามกระบวนการประชาธิปไตยอย่างมีส่วนร่วมเพื่อที่จะปฏิรูปอะไรบางอย่างร่วมกัน และการวิจัยแบบนี้จะมีพื้นฐานมาจากทฤษฎี postmodernism ซึ่งเชื่อว่าความจริงเป็นสิ่งที่เปรียบเทียบได้ มีเงื่อนไข และขึ้นอยู่กับสถานการณ์ รวมทั้งเชื่อว่าความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ ซึ่ง Mills (2007) ได้กล่าวไว้ว่าหากต้องการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเชิงวิพากษ์ (critical action research) จะมีประเด็นหลัก (key concepts) ในการพิจารณา 4 ประการ คือ 1) จะต้องเป็นแบบมีส่วนร่วม (participatory) และเป็นประชาธิปไตย (democratic) 2) จะต้องตอบสนองต่อสังคมและเกิดขึ้นภายในบริบทของสังคม 3) ช่วยให้ครู (นักวิจัย) สามารถที่จะตรวจสอบแนวทางต่างๆ ซึ่งแต่ก่อนเคยมองว่าเป็นเรื่องปกติให้สามารถตรวจสอบได้ด้วยรูปแบบใหม่อีกรูปแบบหนึ่งเพื่อที่จะปรับปรุงการกระทำอย่างเป็นมืออาชีพมากขึ้น และ 4) ความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัยแบบนี้จะช่วยปลดปล่อย (liberate) นักศึกษา ครู และผู้บริหาร รวมทั้งจะช่วยสร้างเสริมการเรียนรู้ การสอน และการกำหนดนโยบายอีกด้วย ส่วนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ (practical action research) นั้นจะเน้นว่าจะทำอย่างไรบ้าง “how to” มากกว่าการเน้นที่ทฤษฎีและปรัชญาใดใด ซึ่งประเด็นหลัก (key concepts) ของการวิจัยแบบนี้คือ 1) ครู (นักวิจัย) มีอำนาจในการตัดสินใจได้ด้วยตนเอง 2) ครู (นักวิจัย) ต้องมีความตั้งใจที่จะพัฒนาความเป็นมืออาชีพตนเองอย่างต่อเนื่องและต้องพัฒนาโรงเรียนไปพร้อมๆ กันด้วย 3) ครู (นักวิจัย) ต้องมีความต้องการที่จะทบทวนแนวทางในการปฏิบัติของตนเองอยู่ตลอด 4) ครู (นักวิจัย) ต้องใช้วิธีการระบบ (systematic approach) เพื่อที่จะทบทวนการปฏิบัติของตนเอง และ 5) ครู (นักวิจัย) ต้องเลือกที่จะเน้นในจุดใดจุดหนึ่งและต้องตัดสินใจว่าจะใช้เทคนิควิธีการรวบรวมข้อมูลแบบใดบ้าง ต้องวิเคราะห์และตีความข้อมูลเองและต้องวางแผนปฏิบัติงานขึ้นมาด้วยตนเอง

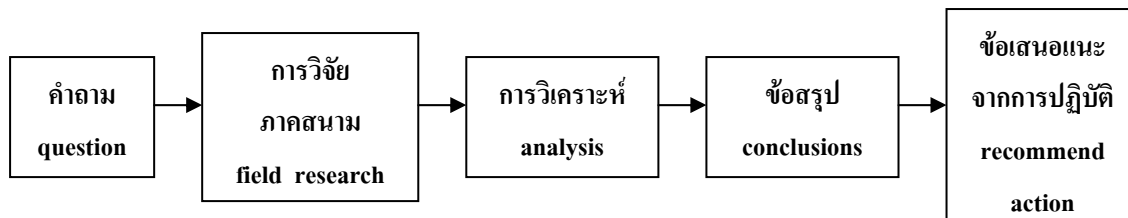
ซึ่งจากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของ Mills (2007) นั้นแบ่งออกเป็น 2 ทฤษฎีหลักคือ 1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการเชิงวิพากษ์ซึ่งเน้นที่ความเป็นประชาธิปไตยโดยให้มีส่วนร่วมทุกคนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (exchange ideas) และวิพากษ์วิจารณ์ถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน และ 2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติที่ไม่เน้นทฤษฎีใดใดแต่กระทำการวิจัยจากปัญหาในบริบทเฉพาะ ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยได้นำเอาประเด็นหลักของการวิจัยเชิงปฏิบัติการเชิงวิพากษ์หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือมาใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาวิธีการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ 4 ประการ คือ การวิจัยในครั้งนี้ 1) จะต้องเป็นแบบมีส่วนร่วมและเป็นประชาธิปไตย 2) จะต้องตอบสนองต่อสังคมและเกิดขึ้นภายในบริบทของสังคม 3) ช่วยให้นักวิจัยสามารถที่จะตรวจสอบแนวทางต่างๆ ซึ่งแต่ก่อนเคยมองว่าเป็นเรื่องปกติให้สามารถตรวจสอบได้ด้วยรูปแบบใหม่อีกรูปแบบหนึ่งเพื่อที่จะปรับปรุงการกระทำอย่างเป็นมืออาชีพมากขึ้น และ 4) ความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัยแบบนี้จะช่วยปลดปล่อยผู้ที่มีส่วนร่วมทุกฝ่าย รวมทั้งจะช่วยสร้างเสริมการเรียนรู้ให้ผู้ร่วมวิจัย และช่วยในการกำหนดนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

1.3 PAR ตามแนวคิดของ Quixley (2008)

Quixley (2008) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ในรายงานชื่อ “Participatory Action Research: An Outline of the Concept” ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research: AR) นั้น โดยพื้นฐานแล้วก็คือการวิจัยแบบการมีส่วนร่วม (participatory research) ซึ่งผลจากการค้นพบและข้อเสนอแนะใหม่ๆ ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติไม่สามารถที่จะใช้บังคับเพื่อให้คนอื่นนำไปปฏิบัติได้ทันทีซึ่งก็หมายความว่าผลที่ออกมาจะต้องได้รับการยอมรับจากผู้ถูกวิจัยทุกคนก่อนที่จะมีการนำไปใช้ปฏิบัติ เพราะฉะนั้นผู้ถูกวิจัยจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัยในทุกตารางนิ้ว และจะต้องมีมุมมองว่าการวิจัยในครั้งนี้คืองานวิจัยของเขา เพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา และเป็นสิ่งที่พวกเขาสามารถที่จะมีผลกับสิ่งนั้นได้ (by them, for them and of them) รวมทั้งสามารถที่จะปรับปรุงงานวิจัยของพวกเขาให้ดีขึ้นได้อีกด้วย (Wadsworth, 1984)

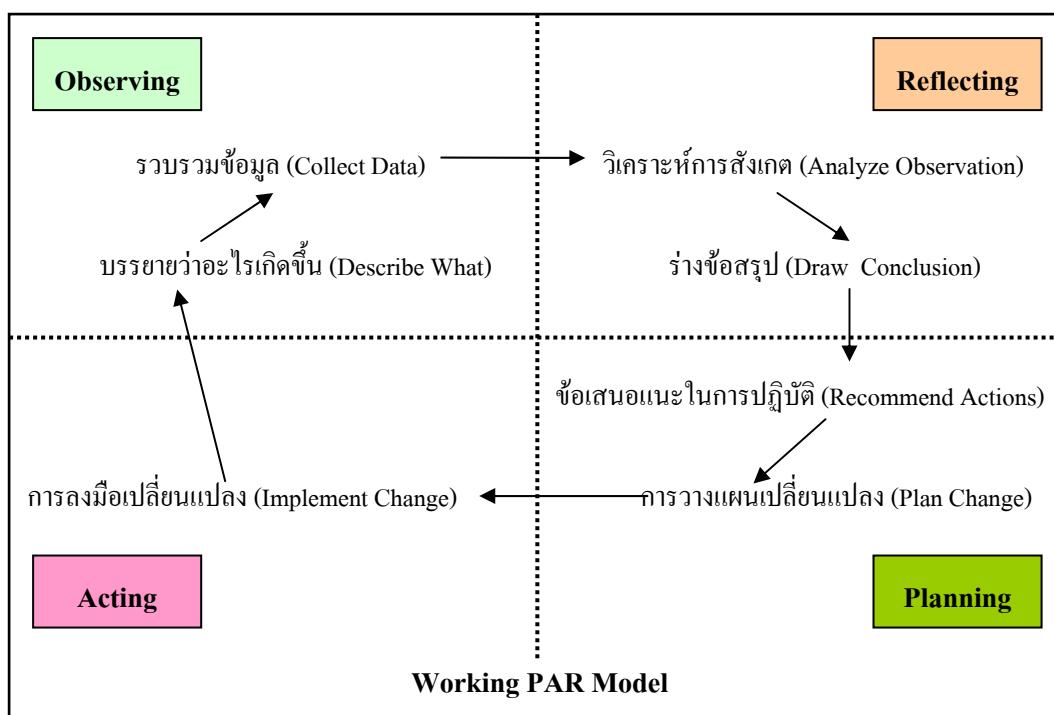
Quixley (2008) กล่าวว่าเหตุผลที่ต้องใช้กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมก็เพราะว่าการวิจัยประเภทนี้นั้น 1) เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ในการพัฒนาสำหรับการบริการชุมชนในภาคเอกชน (non-government) 2) เปิดโอกาสให้เผชิญกับคำถามหรือปัญหาใหญ่ๆ (big questions) 3) ทำหน้าที่เสริมพลัง (empowerment) ให้กับผู้มีส่วนได้เสียอย่างแท้จริง รวมทั้งช่วยเสริมพลังให้กับผู้ที่มีส่วนร่วมในการให้บริการและหน่วยงานข้างเคียงอื่นๆ 4) ช่วยให้องค์กรและพนักงานเข้าใจว่าจะมีการปฏิบัติงานและปรับปรุงงานกันอย่างไรโดยเป็นระบบที่ส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมและการเรียนรู้ 5) ช่วยให้มีจุดเน้นที่ดีกว่าเดิมในสิ่งที่ทำกันอยู่แล้ว 6) เป็นวิธีการหนึ่งที่มีประโยชน์ในการที่จะเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรและคนงานแต่ละคน 7) ทำให้การประเมินผลมีความง่ายยิ่งขึ้นและสนุกมากยิ่งขึ้น 8) ช่วยเพิ่มคุณค่าให้กับข้อสมมติฐาน (hunches) และจะช่วยให้เราสามารถที่จะค้นหาข้อสมมติฐานนั้นในทิศทางที่ตรงประเด็น (relevant) และเป็นประโยชน์ (useful) และท้ายที่สุดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถที่จะช่วยองค์กรในการพัฒนาแนวทางการให้บริการที่มีความหลากหลายเพิ่มขึ้น (multi-faceted) เป็นองค์รวม (holistic) และมีความเหมาะสมกับท้องถิ่น ซึ่งหลักการที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือ 1) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสะท้อนผล (reflect) และหาวิธีการที่จะปรับปรุงการบริการให้ดีขึ้นโดยเชื่อมโยงการสะท้อนผลและการปฏิบัติอย่างเข้มแข็งแล้วผนวกกันให้แน่นขึ้นในลักษณะที่เป็นเอกสาร (documented) และเกิดขึ้นในเวทีสาธารณะ (public) 2) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคำถาม (identifying) ตอบคำถามและตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำที่เกิดขึ้น 3) ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคำถามของตัวเอง 4) เกิดการทำงานในลักษณะของการร่วมมือ (collaborative) ซึ่งจะช่วยลดขั้นตอนต่างๆ ให้น้อยลงกว่าเดิม และจะทำให้เกิดการแบ่งปันอำนาจกันระหว่างผู้ที่มีส่วนได้เสียทั้งหมด 5) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียมีความรับผิดชอบ (responsibility) ในการวิเคราะห์อย่างวิพากษ์ (critical analysis) การประเมิน (evaluation) และการบริหารจัดการ (management) ของตัวเอง 6) สนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้เสียเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (progressively) และเปิดเผย (publicly) โดยการทดสอบแนวคิดด้านการกระทำ(ซึ่งอาจจะเกิดความผิดพลาดขึ้นในระหว่างการทำงานก็เป็นได้) และ 7) มีความต่อเนื่อง (progressively) จนสามารถทำให้ผู้มีส่วนได้เสียตอบคำถามหรือปัญหาที่ใหญ่กว่าเดิมได้

Quixley (2008) ได้ทำการเปรียบเทียบให้เห็นรูปแบบของการวิจัยทั่วไปกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ดังภาพที่ 1 และ 2

ภาพที่ 1 รูปแบบการวิจัยทั่วไปตามทัศนะของ Quixley (2008)

จากภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่าการวิจัยทั่วไปจะเริ่มต้นที่คำถาม (question) หรือปัญหาการวิจัยต่อด้วยการลงภาคสนามเพื่อทำการเก็บข้อมูล (Field Research) จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ (analysis) แล้วจัดทำเป็นข้อสรุป (conclusions) และนำเสนอข้อเสนอแนะที่ได้จากการปฏิบัติ (recommend action) ซึ่งจะพบเห็นได้จากงานวิจัยต่างๆ ไป ส่วนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นมีลักษณะเป็นวงจร 4 ขั้นตอนคือการวางแผน (planning) การลงมือปฏิบัติ (acting) การสังเกต (observing) และการสะท้อนผล (reflecting) ดังในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 Working PAR Model โดย Quixley (2008) ปรับปรุงจากแนวคิดของ Wadsworth (1984)

Quixley (2008) ให้ข้อสังเกตว่าในระหว่างวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการในแต่ละขั้นตอนจะต้องมีการมองย้อนไปข้างหลัง (look back) และในขณะที่เดียวกันก็ต้องมองไปข้างหน้า (look forward) ด้วยเสมอ เพราะในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยประเภทนี้จะมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันไปตลอด เช่น ในขั้นตอนการวางแผน (planning) ก็ต้องย้อนไปดูขั้นสะท้อนผล (reflecting) ว่าได้ข้อสรุปอะไรมาบ้างจากการดำเนินงานในขั้นตอนนี้ที่ผ่านมาเพื่อที่จะนำเอาข้อสรุปที่ได้จากการสะท้อนผลนั้นมาใช้ประกอบการวางแผนให้ตรงประเด็นและก็ต้องมองไปที่ขั้นปฏิบัติด้วยว่าเมื่อมีการวางแผนตามข้อมูลที่ได้จากการสะท้อนผลแล้วจะนำสิ่งที่ได้จากการวางแผนไปปฏิบัติได้อย่างไรจึงจะไม่หลงประเด็นตามแผนที่ได้วางไว้ เป็นต้น

จากแนวคิดของ Quixley (2008) ดังกล่าวในช่วงต้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการวิจัยในครั้งนี้ได้เป็นอย่างดีคือแนวคิดของการสร้างการยอมรับในกลุ่มผู้ร่วมวิจัยที่กล่าวว่าข้อค้นพบและข้อเสนอแนะใหม่ๆ ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติไม่สามารถที่จะใช้บังคับเพื่อให้คนอื่นนำไปปฏิบัติได้ทันทีซึ่งก็หมายความว่าผลที่ออกมาจะต้องได้รับการยอมรับจากผู้ถูกวิจัยทุกคนก่อนที่จะมีการนำไปใช้ปฏิบัติ เพราะฉะนั้นผู้ถูกวิจัยจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัยในทุกตารางนี้ โดยพวกเขาจะต้องมีมุมมองว่าการวิจัยในครั้งนี้คืองานวิจัยของเขา เพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา และเป็นสิ่งที่พวกเขาสามารถที่จะมีผลกับสิ่งนั้นได้และสามารถปรับปรุงงานวิจัยของพวกเขาให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งการนำเอาหลักการสำคัญ 7 ประการมาเป็นแนวคิดในการดำเนินงานคือ 1) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสะท้อนผลและหาวิธีการที่จะปรับปรุงการบริการให้ดีขึ้นโดยเชื่อมโยงการสะท้อนผลและการปฏิบัติอย่างเข้มแข็งแล้วผนวกกันให้แน่นขึ้นในลักษณะที่เป็นเอกสารและเกิดขึ้นในเวทีสาธารณะ 2) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคำถาม ตอบคำถามและตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำ 3) ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคำถามของตัวเอง 4) เกิดการทำงานในลักษณะของการร่วมมือซึ่งจะช่วยลดขั้นตอนต่างๆ ให้น้อยลงกว่าเดิม และจะทำให้เกิดการแบ่งปันอำนาจกันระหว่างผู้ที่มีส่วนได้เสียทั้งหมด 5) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียมีความรับผิดชอบในการวิเคราะห์อย่างวิพากษ์ ในการประเมิน และในการบริหารจัดการของตัวเอง 6) สนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้เสียเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และเปิดเผย โดยการทดสอบแนวคิดด้านการกระทำ (ซึ่งอาจจะเกิดความผิดพลาดขึ้นในระหว่างการทำงานก็เป็นได้) และ 7) มีความต่อเนื่องจนสามารถทำให้ผู้มีส่วนได้เสียตอบคำถามหรือปัญหาที่ใหญ่กว่าเดิมได้

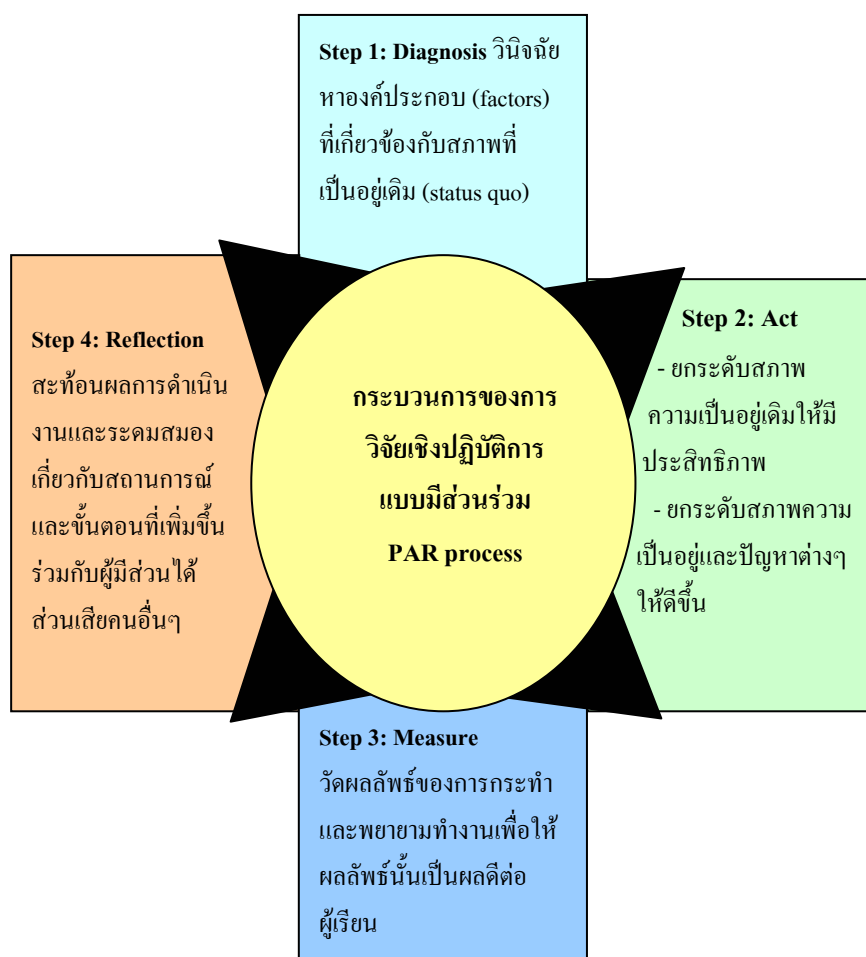
1.4 PAR ตามแนวคิดของ James, Milenkiewicz & Bucknam (2008)

James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) ได้เขียนหนังสือชื่อ “Participatory Action Research for Educational Leadership” โดยมีตอนหนึ่งกล่าวว่าไว้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (dynamic process) สำหรับใช้ในการพัฒนาบุคคล (personal) และการพัฒนาวิชาชีพ (professional development) โดยที่การวิจัยประเภทนี้นั้นจะเป็นเครื่องมือที่สามารถทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีขึ้นได้ถ้าผู้นำไปใช้ เช่น ผู้บริหารโรงเรียน ครู และคนในชุมชนได้ให้ความใส่ใจและร่วมมือในการปฏิบัติงานเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดหุ้นส่วน (partners) ที่หลากหลายที่จะช่วยในการพัฒนาและปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนได้เป็นอย่างดี พวกเขา กล่าวว่า ส่วนหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เรียกว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research: AR) ถูกนิยามว่าเป็นการวิจัยรูปแบบหนึ่งที่มีขั้นตอนหลายขั้นตอน (multistage) ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อที่จะให้ได้ผลลัพธ์ที่นำไปปฏิบัติได้ สามารถที่จะปรับปรุงในด้านใดด้านหนึ่งของการกระทำและสามารถที่จะเปิดเผยต่อสาธารณชน

เพื่อที่จะให้ผู้อื่นตรวจสอบได้ เป็นกระบวนการที่กระทำซ้ำแล้วซ้ำเล่าและมีการสนับสนุนกระบวนการนี้โดยการนำกลยุทธ์ที่เป็นมาตรฐานหลายวิธีการ แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นก็จะมีความแตกต่างไปจากการวิจัยในเชิงวิทยาศาสตร์ในบางเรื่อง โดยการวิจัยแบบวิทยาศาสตร์จะมองแบบดั้งเดิมว่าแนวการปฏิบัติต้องชัดเจนและวัดผลได้ และในระบบนี้พวกนักวิทยาศาสตร์ต้องมีความเป็นกลางและไม่ควรจะมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ในการทดลองของเขา ส่วนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะเป็นการทำงานร่วมกันตามแบบของการวิจัยซึ่งถูกนิยามว่าเป็นการวิจัยที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่มีผู้ปฏิบัติหลากหลายความสามารถมาทำงานร่วมกันเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งผลลัพธ์ที่เชื่อถือได้ ซึ่งในบริบทท้องถิ่นแล้วหมายถึงการที่กลุ่มชาวบ้านจะมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในทุกกระบวนการของขั้นตอนการวิจัย โดยที่ประวัติความเป็นมาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นเริ่มต้นมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 โดยกระบวนการทำงานของ Kurt Lewin (Coghlan & Brannick, 2007) ซึ่งงานที่ Lewin ได้ทำไว้ก็คือการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research: AR) อันเป็นลักษณะของการทำงานแบบวงจรซ้ำๆ เพื่อที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์กร แต่สำหรับในสหรัฐอเมริกาแล้วงานวิจัยเชิงปฏิบัติการได้รับความนิยมน้อยลงไม่กี่ปีก็หมดไปและหันมาให้ความสนใจศึกษาในด้านเชิงปริมาณ (quantitative studies) และต่อมาก็ได้มีการค้นพบแนวคิดใหม่ในช่วงทศวรรษที่ 70 (McKernan, 1996) นั่นก็คือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หรือ PAR ซึ่งได้รับความสนใจไปทั่วโลกทั้งในส่วนของพัฒนาวิชาชีพ (professional) และการพัฒนาองค์กร (organizational)

การนำวิธีการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหรือ PAR มาใช้ในวงการศึกษานั้นพบว่ามีความคุณลักษณะ (attributes) 3 ประการที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ (efficacy) ของ PAR สำหรับนักการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1) องค์ประกอบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ PAR จะช่วยในการสร้างชุมชนการปฏิบัติในโรงเรียน (Wenger, McDermott & Snyder, 2002) 2) PAR เป็นวิธีการหนึ่งของการพัฒนาวิชาชีพ (professional development) ซึ่งจะมีผู้ที่มีส่วนได้เสียที่หลากหลายและกว้างขวาง เพื่อที่จะปรับปรุงการปฏิบัติในกระบวนการเรียนการสอน และ 3) คุณสมบัตินี้กล่าวมาทั้งสองข้อข้างต้นจะมีส่วนอย่างมากในการที่จะส่งเสริมการเกี่ยวข้อง (involvement) ความชำนาญ (expertise) และความรู้สึกถึงความเป็นมืออาชีพ (sense of professionalism) สำหรับผู้นำ PAR ไปปฏิบัติ (Greenwood & Levin, 1998; James, 2006; Zuber-Skerritt, 1992) PAR มีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาวิชาชีพสำหรับนักการศึกษาและสมาชิกในชุมชนนั้นเพราะมันจะช่วยในการพิจารณาถึงบริบท (context) และเนื้อหา (content) ของประเด็นที่กำลังทำการศึกษา ขณะที่การวิจัยรูปแบบอื่นจะมีการศึกษากลุ่มควบคุม (controlled studies) เพื่อที่จะเน้นลงไปในเรื่องที่ทำการศึกษานั้น แต่สำหรับ PAR แล้วจะเน้นที่การศึกษาปรากฏการณ์ (phenomena) ของบริบท (context) ที่กำลังเกิดขึ้นภายในชุมชนหรือโรงเรียน ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จาก PAR ต่อนักศึกษามีดังนี้คือ 1) ผู้นำ PAR ไปปฏิบัติสามารถที่จะคาดหวังว่าจะพัฒนาศักยภาพทางวิชาการของตนได้โดยใช้การสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ (critical reflection) 2) PAR จะส่งเสริมการให้เกิดความมั่นใจในประเด็นที่กำลังศึกษาอยู่ซึ่งจะมีผลในระยะยาวที่คาดการณ์ได้ว่าจะมีผลดีต่อความพยายามในการปฏิรูปโรงเรียน ซึ่งหมายความว่ากระทำในลักษณะของวงจรซ้ำแล้วซ้ำเล่าจะเกิดการพัฒนาที่ดีขึ้นในที่สุด 3) การศึกษาโดยใช้หลักการของ PAR จะช่วยพัฒนาความชำนาญของคนในระดับท้องถิ่น และ 4) หลักการของ PAR จะช่วยทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดแรงจูงใจเพิ่มขึ้นและมีพลังในการทำงานมากยิ่งขึ้นตั้งแต่ขั้นแรกของการเริ่มต้นโครงการ

James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) ได้นำเสนอกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (participatory action research process: PAR process) ไว้ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของ James, Milenkiewicz & Bucknam (2008)

จากภาพที่ 3 แสดงให้เห็นถึงกระบวนการของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตามแนวคิดของ James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) ที่ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 การวินิจฉัย (diagnose) เป็นการวินิจฉัยหาองค์ประกอบ (factors) หรือสาเหตุของปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพเป็นอยู่เดิม (status quo)

ขั้นตอนที่ 2 การลงมือปฏิบัติ (act) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับสภาพความเป็นอยู่เดิมให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นและยกระดับสภาพความเป็นอยู่และปัญหาต่างๆ ให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การวัดผล (measure) เป็นขั้นตอนการวัดผลลัพธ์ของการกระทำและพยายามที่จะทำงานเพื่อที่จะให้ผลลัพธ์นั้นเป็นผลดีต่อผู้เรียน

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนผล (reflection) เป็นขั้นตอนการสะท้อนผลของกระบวนการดำเนินงานและการระดมสมองเกี่ยวกับสถานการณ์และขั้นตอนที่เพิ่มขึ้นกับผู้มีส่วนได้คนอื่นๆ

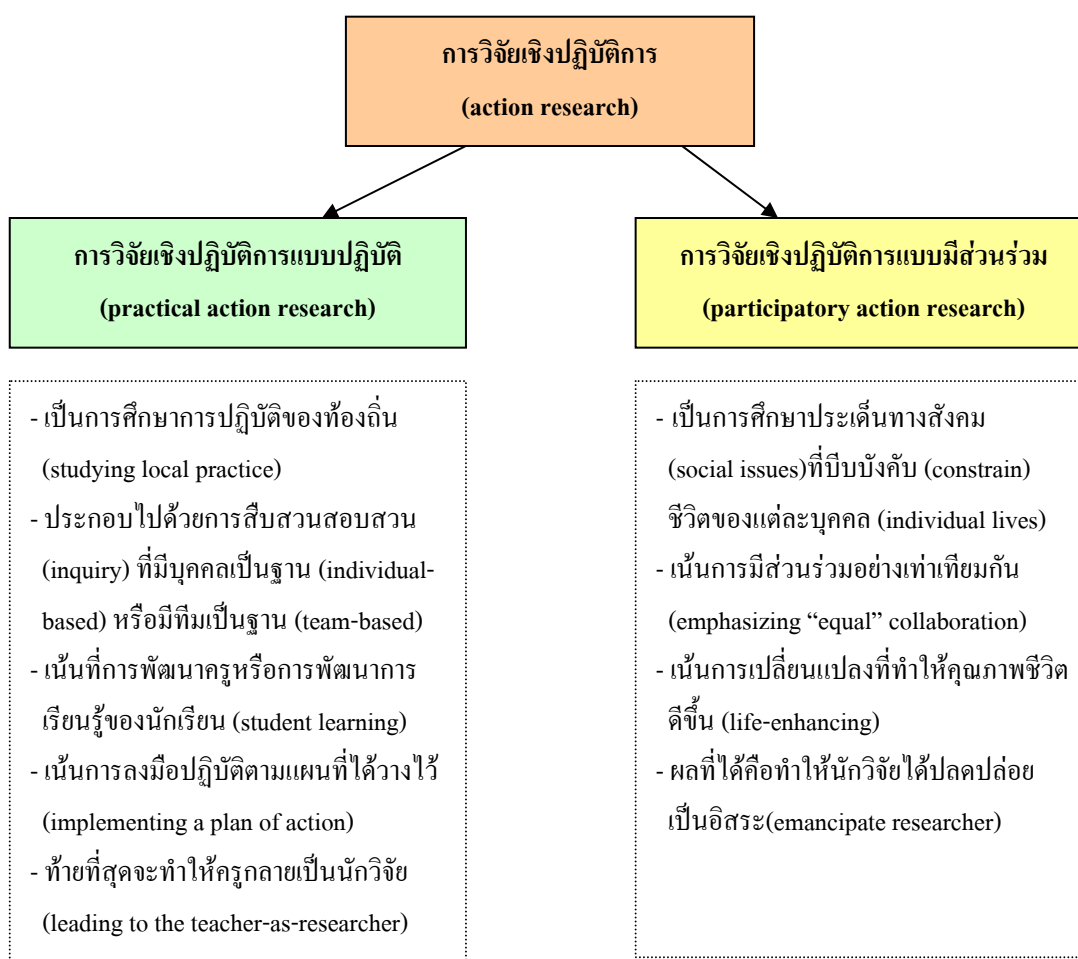
จากแนวคิดของ James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) ที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นพบว่าวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบดั้งเดิมที่ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนนั้นหากพิจารณาให้ดีก็จะเห็นว่าเป็นวงจรเดียวกันกับกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดนี้ เพียงแต่ได้มีการเปลี่ยนการใช้คำในบางขั้นตอนเพื่อให้มีความเหมาะสมกับการนำมาปรับใช้ในทางการศึกษา ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะ 3 ประการที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ คือ 1) องค์ประกอบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้ในการสร้างชุมชนการปฏิบัติในโรงเรียนซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ก็คือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล 2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการหนึ่งของการพัฒนาวิชาชีพ ซึ่งจะประกอบไปด้วยผู้ที่มีส่วนได้เสียที่หลากหลายและกว้างขวางเพื่อที่จะปรับปรุงการปฏิบัติในกระบวนการเรียนการสอนหรือในการวิจัยครั้งนี้ก็คือการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล และ 3) คุณสมบัติที่กล่าวมาทั้งสองข้อข้างต้นจะมีส่วนอย่างมากในการที่จะส่งเสริมการเกี่ยวโยง ความชำนาญ และความรู้สึกถึงความเป็นมืออาชีพสำหรับผู้นำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปปฏิบัติ

1.5 PAR ตามแนวคิดของ Creswell (2008)

Creswell (2008) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องของการออกแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research designs) ไว้ในหนังสือชื่อ “Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research” โดยเขาได้กล่าวไว้ว่า “ในบรรดารูปแบบการวิจัยทั้งหลายนั้นมีการวิจัยชนิดหนึ่งที่เรียกว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ซึ่งเป็นการวิจัยที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ (applied) ในการออกแบบการปฏิบัติ (practical design) ได้มากที่สุดและดีที่สุด” โดยที่นักวิจัยที่ปฏิบัติจะทำการค้นคว้า (explore) เกี่ยวกับปัญหาในการปฏิบัติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะพัฒนาวิธีการแก้ปัญหา (solution) ของปัญหาแต่ละอย่างนั้นให้ได้ โดยที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นจะมีความคล้ายคลึงกันกับวิธีการวิจัยแบบผสม (mixed methods research) นั้น เพราะการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะอาศัยการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงปริมาณ (quantitative method) หรือใช้วิธีการเชิงคุณภาพ (qualitative research) หรืออาจใช้วิธีการทั้งสองวิธีรวมเข้าด้วยกัน แต่อย่างไรก็ตามการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะมีความแตกต่างออกไปจากวิธีการวิจัยแบบผสมนั้นเป็นเพราะว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะเกิดขึ้นในประเด็นการปฏิบัติ (practical issue) ที่เป็นบริบทเฉพาะ (specific) เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งวิธีการแก้ปัญหาในประเด็นนั้นๆ ดังนั้นการออกแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการจึงเป็นกระบวนการที่เป็นระบบ (systematic) ซึ่งถูกกระทำโดยครูหรือบุคคลอื่นๆ ในวงการศึกษาเพื่อที่จะทำการรวบรวมข้อมูลมาใช้ในการพัฒนาวิถีทางของการทำงานภายในบริบททางการศึกษาซึ่งเป็นบริบทเฉพาะตัว รวมทั้งเพื่อที่จะพัฒนาแนวทางการสอนของครูและพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน (Mills, 2000) นอกจากนี้ Creswell ยังกล่าวว่าพัฒนาการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เห็นได้ชัดเจนจะมีอยู่ 3 ช่วง (stage) ด้วยกันคือ ช่วงแรก (the first stage) จะเป็นการวินิจฉัยกระบวนการเพื่อที่จะเผชิญหน้ากับประเด็นทางสังคม (social issue) ในบางประเด็น ช่วงที่สอง (the second stage) จะเป็นการย้อนมองการปฏิบัติของตนเอง (turn toward practice) และมีความจำเป็นที่จะให้ผู้ปฏิบัติ เช่น ครู ได้เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อที่จะให้เขาได้แก้ปัญหของตนเอง และช่วงที่สาม (the third stage) เป็นการนำเสนอแนวทางของวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือ (emancipatory action research) หรือวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการชุมชน (community action research) ซึ่งวิธีการเหล่านี้จะเป็น

แนวทางที่ทำให้กลุ่มต่างๆ เกิดความรับผิดชอบในการปลดปล่อยตนเอง (own emancipatory) และเปลี่ยนแปลงตนเอง (own change)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการจะมีความหมายที่แตกต่างกันออกไปสำหรับคนที่แตกต่างกัน (different things to different people) ซึ่งหมายความว่าแต่ละคนนั้นอาจจะให้นิยามของคำว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ” ไว้ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามแนวคิดของเขา และมีนักการศึกษาบางคนได้พยายามให้คำจำกัดความของการวิจัยชนิดนี้ไว้ในวงจำกัด (Watters, Christensen, Arcodia, Ryan & Weeks, 1998) ยกตัวอย่างเช่น Mills (2007) ได้กล่าวไว้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ (practical action research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ซึ่งสรุปได้ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 2 ประเภทตามแนวคิดของ Mills (2007)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ (practical action research) หากเป็นกรณีที่น่าไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนจะเป็นการวิจัยที่ครูใช้เพื่อทำการค้นหาปัญหาการวิจัย (research problem) ในชั้นเรียนของพวกเขาเพื่อที่จะปรับปรุงการเรียนรู้ของนักเรียนให้ดีขึ้น และเพื่อที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานในลักษณะที่เป็นมืออาชีพของตนเอง (own professional performance) เช่น จะมีกลุ่มที่ประกอบไปด้วย ครู (teachers) นักเรียน (students) ที่ปรึกษา (counselors) และผู้บริหาร (administrators) ได้ร่วมกันทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อที่จะเผชิญหน้ากับประเด็นที่เป็นเรื่องของส่วนรวม (common issues) ยกตัวอย่างเช่น เหตุการณ์ความรุนแรงที่มีเพิ่มมากขึ้น (escalating violence) ในโรงเรียนทุกวัน ซึ่งในสถานการณ์เช่นนี้นักการศึกษา (educators) ต่างพยายามที่จะส่งเสริมการปฏิบัติทางการศึกษาโดยอาศัยการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ (systematic) ซึ่งการกระทำในรูปแบบนี้จะเรียกว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ” (practical action research) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะทำการพิจารณาเกี่ยวกับสถานการณ์เฉพาะในโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น (Schmuck, 1997) โดยที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติอาจจะประกอบด้วย โครงการวิจัยขนาดเล็ก (small scale research project) ที่อาจจะมีจุดเน้นที่แคบ (narrow) ในประเด็นที่เฉพาะเจาะจง (specific issue) หรือในปัญหาที่มีความเฉพาะเจาะจง (specific problem) ที่จะถูกนำไปปฏิบัติโดยครูเพียงคนเดียว (individual teachers) หรือกลุ่มภายในโรงเรียน (teams within a school) หรือกลุ่มโรงเรียนภายในเขตการศึกษา (teams within school district) ดังจะยกตัวอย่างของการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติเพื่อให้มองเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้นดังนี้

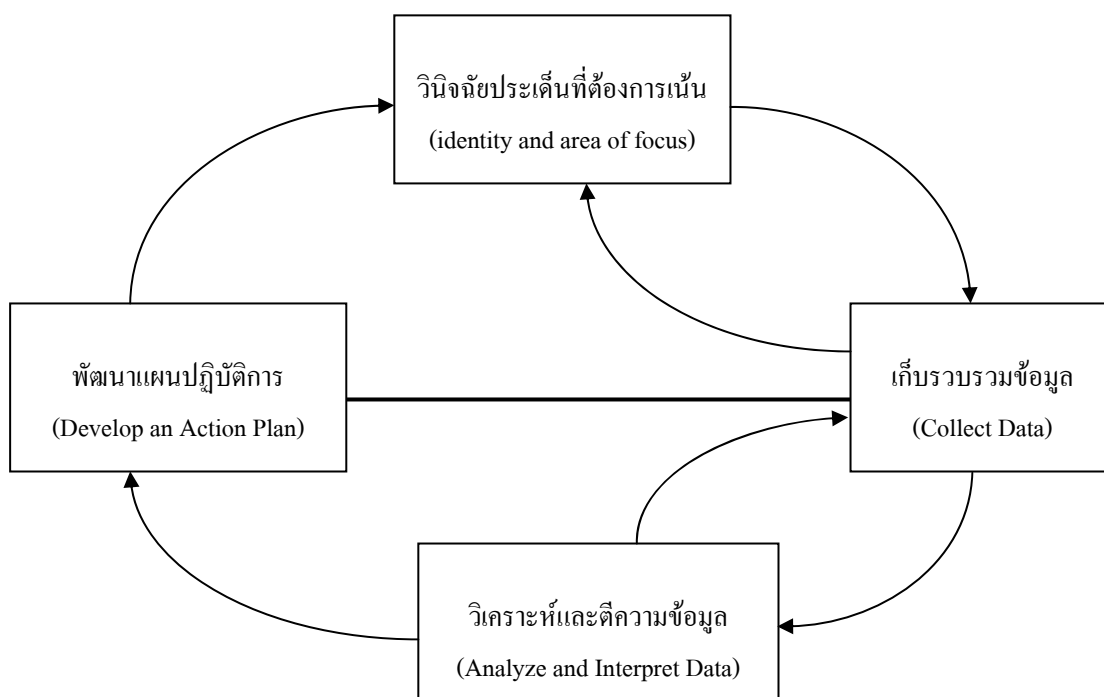
- ครูโรงเรียนประถมศึกษา (elementary teacher) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมก่อความวุ่นวาย (disruptive) ของนักเรียนคนหนึ่งในชั้นเรียนของเธอ
- มีกลุ่มที่ประกอบไปด้วยครู นักเรียน และผู้ปกครอง ทำการศึกษาถึงผลลัพธ์ (result) ที่ได้จากการนำเอาโปรแกรมคณิตศาสตร์รูปแบบใหม่มาใช้ในโรงเรียน
- มีผู้สอน (instructor) ในวิทยาลัยชุมชนท่านหนึ่งได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพของเขา โดยใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการสอน

จากตัวอย่างเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการวิจัยที่มีความมุ่งหมายเพื่อที่จะทำการปรับปรุง (improve) ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น (local issue) ซึ่งมีความเฉพาะเจาะจง (specific) และมีความจำเป็นว่านักการศึกษา (educators) จะต้องให้ครูได้เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อที่จะศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่มีความกังวลใจในโรงเรียนหรือในห้องเรียนของครูเอง และเพื่อที่จะสร้างสภา (councils) หรือคณะกรรมการ (committees) ที่อาศัยพื้นที่เป็นฐาน (site-based) ภายในโรงเรียนเพื่อที่จะส่งเสริมให้การวิจัยมีความแข็งแกร่งเพิ่มมากขึ้นและสามารถที่จะมีบทบาทต่อการเรียนการสอนในแต่ละวันได้ แต่จุดด้อย (drawback) ของวิธีการนี้ก็คือ ถึงแม้ว่าครูจะได้พยายามปรับปรุงการปฏิบัติในห้องเรียนของตนเองแต่ครูก็ยังไม่สามารถที่จะมีเวลามากพอที่จะทำงานวิจัยของตนเองได้ ถึงแม้ว่าครูอาจจะเป็นผู้ที่ดีและได้รับการยอมรับว่าเป็นครูที่ทำการสอนนักเรียนในชั้นเรียนของเขาได้เป็นอย่างดีแต่ครูเองก็ยังคงต้องการความช่วยเหลือที่จะทำให้เขากลายเป็นนักวิจัยที่ดีได้ด้วยเช่นกัน และเพื่อที่จะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้จึงมีความจำเป็นที่ครูจะต้องได้รับการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา (graduate) จึงจะช่วยให้เขาได้พัฒนาทักษะการค้นคว้าที่จำเป็นสำหรับการทำการวิจัยได้ (Hughes, 1999; Kosnik, 1996)

เพื่อที่จะความเข้าใจในเรื่องของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้น Mills (2007 อ้างถึงใน Creswell, 2008) จึงได้เสนอแนวคิดและหลักการที่สำคัญไว้ดังนี้

- ครู (นักวิจัย) ควรจะมีอำนาจในการตัดสินใจ (decision-making authority) ในการศึกษาแนวทางปฏิบัติทางการศึกษา (educational practice) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาวิชาชีพของตนเองอย่างต่อเนื่อง
- ครู (นักวิจัย) ควรมีความตั้งใจต่อการที่จะพัฒนาวิชาชีพของตนเอง และมีความตั้งใจต่อการที่จะทำการปรับปรุงโรงเรียนของตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นสมมติฐานหลัก (core assumption) สำหรับครูที่ตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
- ครู (นักวิจัย) ต้องการที่จะสะท้อนผล (reflect) การปฏิบัติงานของตนเองเพื่อที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานของพวกเขา ซึ่งอาจเป็นการสะท้อนผลด้วยตัวเอง (individually) หรือเป็นการสะท้อนผลโดยทีมโรงเรียนเป็นฐาน (school-based teams) ซึ่งประกอบด้วยนักเรียน ครู และผู้บริหาร
- ครู (นักวิจัย) จะใช้วิธีการที่เป็นระบบ (systematic approach) เพื่อที่จะทำการสะท้อนผลการปฏิบัติงานของพวกเขา แทนที่จะใช้วิธีการสุ่ม (random) ซึ่งเป็นรูปแบบอะไรก็ได้ (anything-goes design)
- ครู (นักวิจัย) จะเลือกประเด็นที่ต้องการเน้น และตัดสินใจเลือกเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล (data collection) การวิเคราะห์ข้อมูล (analyze) และการตีความข้อมูล (interpret) และตัดสินใจว่าจะพัฒนาแผนการปฏิบัติของตนเองอย่างไร ซึ่งประเด็นนี้จะเกี่ยวข้องกับการวิจัยโดยตรง

Mills (2007) ได้นำเสนอรูปแบบซึ่งเรียกว่า “ตรรกวิทยาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ” (dialectic action - research) ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีข้อแนะนำ 4 ขั้นตอนที่ครูอาจนำไปใช้ในโครงการวิจัยเชิงการปฏิบัติของตนเองได้ ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 วงจรตรรกวิทยาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (dialectic action research spiral) ตามที่เสนอของ Mills (2007)

ในกระบวนการนี้จะเริ่มจากการที่ครู (นักวิจัย) ได้ทำการวินิจฉัยประเด็นที่ต้องการเน้น (identifies an area of focus) อันประกอบไปด้วย การให้คำนิยามประเด็นในการวิจัย (defining an area of focus) การลงมือสำรวจ (doing reconnaissance) การทบทวนเอกสาร (reviewing the literature) และการเขียนแผนปฏิบัติการ (writing an action plan) ซึ่งจะนำไปสู่การวิจัย หลังจากนั้นครู (นักวิจัย) จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลากหลายแหล่ง (multiple sources) เช่น ข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative) และอาจจะใช้เครื่องมือในการสืบสวนสอบสวน (inquiry tools) ที่มีความหลากหลาย เช่น การสัมภาษณ์ (interviews) การใช้แบบสอบถาม (questionnaires) หรือ แบบวัดทัศนคติ (attitude scales) นอกจากนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลยังประกอบไปด้วยการให้ความเอาใจใส่ (attending) ต่อประเด็นของความเที่ยงตรง (validity) ความเชื่อถือได้ (reliability) และจริยธรรม (ethics) อีกด้วย และขั้นตอนต่อไปคือครูจะต้องมีการวิเคราะห์ (analysis) และการตีความ (interpretation) ซึ่งในกระบวนการนี้จะประกอบไปด้วยการนิยามประเด็นหลัก (identifying themes) การลงรหัสในแบบสำรวจ การสัมภาษณ์และการใช้แบบสอบถาม (coding surveys, interviews and questionnaires) การตั้งคำถามหลัก (asking key questions) การลงมือทบทวนองค์กร (doing an organizational review) การสร้างผังแนวคิด (engaging in concept mapping) การวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นก่อนและผลกระทบที่จะตามมาภายหลัง (analyzing antecedents and consequences) และการนำเสนอสิ่งที่ค้นพบ (displaying findings) และในขั้นของการตีความ (interpretation) นั้น จะประกอบไปด้วยการขยายการวิเคราะห์ในวงกว้างโดยการตั้งคำถาม การเชื่อมโยงสิ่งที่ค้นพบกับประสบการณ์ส่วนบุคคล (personal experiences) การแสวงหาคำแนะนำจากเพื่อนที่วิพากษ์วิจารณ์งานของเราได้ (critical friends) และการจัดวางบริบทของสิ่งที่ค้นพบในแง่ของวรรณกรรม (literature) และทฤษฎี (theory) และในขั้นตอนสุดท้ายครู (นักวิจัย) จะต้องเขียนแผนการปฏิบัติ (action plan) หรือ แผนภูมิการปฏิบัติ (action chart) ที่ประกอบด้วยข้อสรุปของสิ่งที่ค้นพบ (findings) คำแนะนำในการปฏิบัติ (recommended actions) และการแสดงหรือระบุ (identification) ให้เห็นถึงบุคลากรที่จะรับผิดชอบต่อการปฏิบัติและบุคลากรที่ควรจะได้คำปรึกษาหรือได้รับความรู้เกี่ยวกับโครงการ และนอกจากนี้แผนภูมิการปฏิบัตินี้ยังจะแสดงให้เห็นว่าใครจะเป็นผู้ติดตาม (monitor) และเก็บรวบรวมข้อมูล (collect the data) จะใช้เวลาเท่าใดในการเก็บรวบรวมข้อมูล และจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้างในการที่จะปฏิบัติตามแผน ทั้งนี้ โดยภาพรวมแล้วสามารถสรุปได้ว่ากระบวนการนี้จะเน้นที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ (practical action research) ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่การศึกษาประเด็นปัญหาของท้องถิ่น (local problem) เป็นการปฏิบัติการสืบสวนสอบสวน (inquiry) ด้วยครูหรือนักวิจัยเพียงคนเดียว หรืออาจทำเป็นทีม และจะเน้นไปที่การพัฒนาครูเป็นสำคัญ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของชุมชน (communities) กลุ่มอุตสาหกรรม (industries) กลุ่มบริษัท (corporations) และองค์กรอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือจากวงการศึกษา (Whyte, 1991) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่เน้นไปที่สังคมและชุมชน และเป็นการวิจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม (participation) ในการที่จะเปลี่ยนแปลง (change) และปลดปล่อย (emancipation) คนในสังคม ซึ่งแตกต่างจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ (practical action research) ที่จะเน้นไปที่ครูในระดับบุคคล (individual teachers) ในการแก้ปัญหาที่เขาได้เผชิญหน้าโดยตรงในชั้นเรียน หรือการแก้ปัญหาของโรงเรียนที่กำลังเผชิญหน้ากับปัญหา

ภายในโรงเรียนเอง ทั้งนี้ มีนักวิชาการศึกษาหลายๆ ท่านได้เรียกชื่อของการวิจัยชนิดนี้แตกต่างกันออกไป เช่น Stringer (1999) เรียกวิธีการวิจัยนี้ว่า “การสืบสวนสอบสวนโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน” (community-based inquiry) Kemmis & McTaggart (2000) เรียกว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือ หรือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม” (collaborative action research or participatory research) และ Mills (2000) เรียกชื่อการวิจัยนี้ว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการเชิงวิพากษ์” (critical action research) เป็นต้น แต่ในที่นี่ Creswell (2008) จะใช้คำว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) เพื่อที่จะยกย่องและยอมรับในลักษณะที่เป็นธรรมชาติของการมีส่วนร่วม (collaborative nature) ในการสืบสวนสอบสวน (inquiry) ตามแนวทางนี้

จุดประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในองค์กร คนในชุมชน และคนใน ครอบครัวให้ดีขึ้น (Stringer, 1999) ถึงแม้ว่าจะมีนำเอาแนวความคิดของครู (the ideas of teacher) และ การวิจัยเชิงปฏิบัติการที่อาศัยโรงเรียนเป็นฐาน (school-based practical action research) มาใช้ แต่ก็ จะมีความแตกต่างกันกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ (practical action research) ในลักษณะที่ว่าจะมีมิติของ การปลดปล่อย (emancipatory) และมีการเสริมพลังอำนาจ (empowering) ให้กับบุคลากรแต่ละคน และให้กับ องค์กรเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษาและในบริบทอื่นๆ และในการนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้ทางการศึกษานั้นจะเน้นไปที่การปรับปรุง (improving) และการเสริมพลังอำนาจ (empowering) ให้แก่บุคลากรใน โรงเรียน ในระบบการศึกษา และในชุมชนที่อยู่ในละแวกของโรงเรียนได้ นอกจากนี้ นักวิจัยที่ ใช้รูปแบบการวิจัยประเภทนี้จะต้องเป็นผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยซึ่งเป็น กระบวนการที่จะส่งเสริมหลักการของความเท่าเทียมกัน (egalitarian) และความเป็นประชาธิปไตย (democratic) โดยที่นักวิจัยทั้งหลายพยายามที่จะทำให้เกิดฐานการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง (broad-based involvement) โดยการทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดังเช่นหุ้นส่วนที่ยอมรับซึ่งกันและกันได้ และแต่ละคนจะมีความเท่า เทียมกันในเรื่องของการมีส่วนร่วมเพื่อจะทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่าพวกเขาจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (well-being)

Kemmis & Wilkinson (1998 อ้างถึงใน Creswell, 2008) ได้สรุปประเด็นหลักในเรื่องของการวิจัย เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีความโดดเด่น (features) ไว้ 6 ประการคือ

1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคม (social process) ซึ่งนักวิจัยมี เจตนาที่จะค้นหาถึงความสัมพันธ์ (relationship) ระหว่างปัจเจกบุคคล (individual) กับคนอื่นๆ (other people) โดยมีจุดประสงค์เพื่อที่จะทำความเข้าใจว่าความสัมพันธ์กันในสังคมนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไรและสามารถที่จะมี ผลกระทบต่อคนแต่ละคนในสังคมนั้นได้อย่างไร

2) เป็นการสืบสวนสอบสวน (inquiry) ที่เน้นการมีส่วนร่วม (participatory) ซึ่งหมายความว่าแต่ละ คนจะเกิดความเข้าใจในสิ่งที่ตนทำแล้วเสนอความรู้และความคิดเห็นไปสู่บุคคลอื่น รวมทั้งผลักดันให้เกิดการ กระทำร่วมกัน

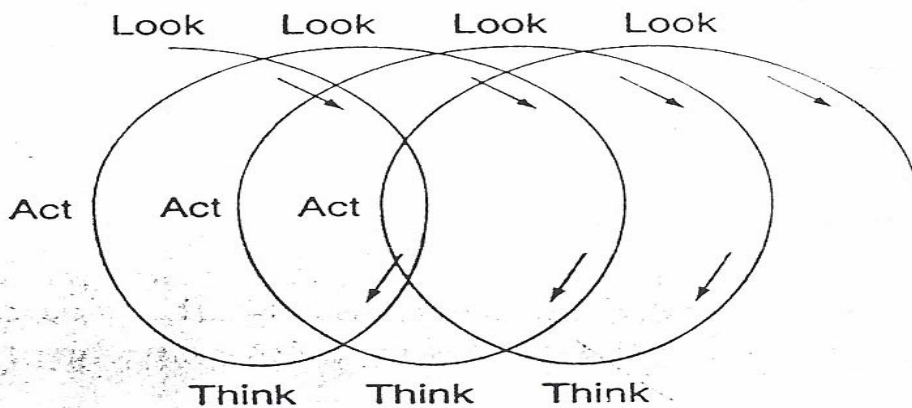
3) เป็นการวิจัยที่ใช้หลักของการปฏิบัติ (practical) และใช้ความร่วมมือ (collaborative) เพราะการ วิจัยจะมีความสมบูรณ์ต้องเกิดจากการกระทำของผู้ที่เกี่ยวข้อง มีการปฏิบัติเพื่อขยายผลไปสู่ชุมชน หรือสร้าง ความรู้ให้กับองค์กรทางสังคม เพื่อลดความไม่สมเหตุสมผล ความล้มเหลว และความไม่ยุติธรรมในการปฏิบัติ หรือจากปฏิสัมพันธ์ที่ไม่น่าพึงพอใจ

4) เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการปลดปล่อย (emancipatory) นั่นคือในการดำเนินงานจะไม่มีกรอบบังคับ โดยที่ทุกคนจะมีอิสระจากกฎเกณฑ์ที่ไม่มีเหตุผลและโครงสร้างที่ไม่ยุติธรรมซึ่งเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาตนเอง

5) เป้าหมายอีกอย่างหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือเพื่อที่จะช่วยให้แต่ละบุคคล (individuals) สามารถที่จะปลดปล่อยตนเองออกจากสภาพการที่ถูกบีบบังคับ (constrain) ที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของสื่อ (media) ภาษา (language) กระบวนการทำงาน (work procedures) และในความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจที่มีอยู่ในบริบทของการศึกษา

6) เป็นเรื่องของ การทบทวนตนเอง (recursive/reflective/dialectical) และจะเน้นที่การสร้างการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติ นั่นเพราะลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะสามารถเกิดขึ้นซ้ำๆ กันได้อีกโดยการพิจารณาผลที่สะท้อนกลับและเหตุผลที่เหมาะสม เพราะเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำการเปลี่ยนแปลงไปสู่การปฏิบัติ

จากการพิจารณากระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) จะพบว่ามีลักษณะเป็นเกลียว (spiral) ของการคิด การพิจารณา และการกระทำ ซึ่งเรียกว่า “เกลียวปฏิสัมพันธ์” (interacting spiral) ซึ่งเสนอไว้โดย Stringer (1999) อ้างถึงใน Creswell, 2008) ซึ่งประกอบด้วย 3 ระยะ คือ ดูว่ามีปัญหาอะไร (look) คิดพิจารณา (think) และลงมือปฏิบัติ (act) ซึ่งรูปแบบลักษณะนี้จะนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติที่ไม่จำเป็นต้องเป็นแนวเส้นตรง โดยที่กระบวนการทั้งหลายนี้สามารถเกิดขึ้นได้ซ้ำอีกและจะมีการปรับปรุงกระบวนการและมีการตีความหรือให้ความหมายในขั้นต่อไป ดังแสดงในภาพที่ 6

ภาพที่ 6 เกลียวปฏิสัมพันธ์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research interacting spiral) ตามทัศนะของ Stringer (1999)

นอกจากนี้ Creswell (2008) ยังได้สรุปลักษณะสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับการวิจัยปฏิบัติการไว้ ดังนี้

- 1) มีจุดเน้นไปสู่การนำไปปฏิบัติ
- 2) การดำเนินการวิจัยมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 3) เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้เข้าร่วมการวิจัย
- 4) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (dynamic process) ในลักษณะของเกลียวปฏิสัมพันธ์ที่มีกระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาขึ้นไป (back and forth) จากผลสะท้อนของสิ่งที่ปัญหาการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติ
- 5) การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้
- 6) มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียนในท้องถิ่น ชุมชน และบุคลากรทางการศึกษา เป็นต้น

ทั้งนี้ จากการศึกษาเอกสารและแนวคิดของ Creswell นั้นพบว่าเขาเพียงทำการรวบรวมแนวคิดของนักการศึกษาหลายๆ ท่าน เช่น Kemmis & Wilkinson (1998) Stringer (1999) และ Mills (2007) ที่ได้เขียนถึงรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ในทฤษฎีต่างๆ กันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พร้อมทั้งได้สอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งสรุปได้ 6 ประการที่สามารถนำมาเสริมแนวคิดของการวิจัยในครั้งนี้ได้ดังนี้คือ 1) มีจุดเน้นไปสู่การนำไปปฏิบัติ 2) การดำเนินการวิจัยมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง 3) เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้เข้าร่วมการวิจัย 4) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัตในลักษณะของเกลียวปฏิสัมพันธ์ที่มีกระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาขึ้นไปจากผลสะท้อนของสิ่งที่ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติ 5) การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ และ 6) มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งนอกจากแนวคิด 6 ประการดังกล่าวแล้วยังเสริมด้วยแนวคิดที่ว่าจุดประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมก็คือการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในองค์กร คนในชุมชน และคนใน ครอบครัวให้ดีขึ้น และในการนำเอาการวิจัยประเภทนี้มาประยุกต์ใช้ทางการศึกษานั้นจะเน้นไปที่การปรับปรุงและการเสริมพลังอำนาจให้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน นอกจากนั้นนักวิจัยที่ใช้รูปแบบการวิจัยนี้จะต้องเป็นผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยซึ่งเป็นกระบวนการที่จะส่งเสริมหลักการของความเท่าเทียมกันและความเป็นประชาธิปไตย โดยที่นักวิจัยทั้งหลายพยายามที่จะทำให้เกิดฐานการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางโดยการทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดังเช่นหุ้นส่วนที่ยอมรับซึ่งกันและกันได้ และแต่ละคนจะมีความเท่าเทียมกันในเรื่องของการมีส่วนร่วมเพื่อจะทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่าพวกเขาจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

1.6 PAR ตามแนวคิดของ McTaggart (2010)

จากการศึกษาเอกสารประกอบการประชุมสัมมนาการวิจัย การวัด และการประเมินผลสัมพัทธ์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ 18 ซึ่งจัดขึ้น ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ในหัวข้อ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา” (Participatory Action Research for Change and Development) ของศาสตราจารย์ Robin McTaggart แห่ง James Cook University, Townsville, Australia ซึ่งได้นำเสนอเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2553 ที่ผ่านมาสามารถสรุปประเด็นสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ตามทัศนะของท่านได้ดังต่อไปนี้

McTaggart (2010) ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ” (action research: AR) จะมีความครอบคลุมถึงแนวทางที่หลากหลาย (diverse range) ของวิธีการในการสืบสวนสอบสวน (inquiry) แต่ในทุกๆ แนวทางจะมีประเด็นหนึ่งที่คล้ายคลึงกันคือจะเป็นแนวทางเพื่อการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติทางสังคม (social practice) ซึ่งถ้าเรามองในภาพรวมเกี่ยวกับแนวทางของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแล้ว เราอาจจะเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งกว่าเดิมว่าผลลัพธ์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแบบวิพากษ์ (critical participatory action research) จะประกอบด้วย 4 ประการคือ

- 1) จะเสนอแนวทาง (provide a way) ในการตีความ (interpreting) เกี่ยวกับการสืบสวนสอบสวนทางสังคม (social inquiry) อย่างหลากหลาย
- 2) จะแสดงให้เห็นถึงแนวทางที่เราสามารถจะปฏิบัติได้โดยการใช้แนวคิด (concept) ที่มาจากทฤษฎีเชิงวิพากษ์ (critical theory) ของ Habermas (1974)
- 3) จะแสดงให้เห็นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นอาจจะถูกมองว่าเป็นแนวทางปฏิบัติทางสังคม (social practice) เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคมได้
- 4) ใช้ตัวอย่างจากกรณีศึกษาใหม่ๆ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อที่จะยกตัวอย่าง (illustrate)ว่าจะนำแนวคิดของสภาพแวดล้อมสาธารณะ (public sphere) มาใช้ในการตรวจสอบ (examine) การวิจัยเชิงปฏิบัติการในทางปฏิบัติได้อย่างไร และเพื่อที่จะทำให้เราเข้าใจได้ว่าการปฏิบัตินั้นจะทำอะไรจึงจะทำให้เราว่าการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัตินั้นจะเกิดขึ้นอีก

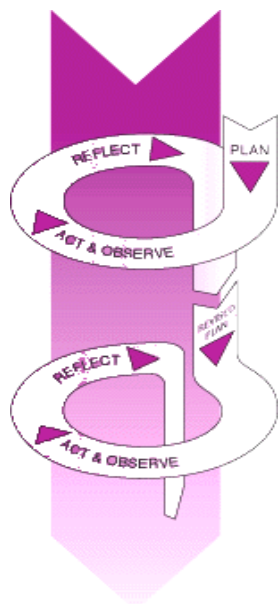
McTaggart กล่าวว่าโดยเป้าหมายที่สำคัญ (important goal) ก็คือเราต้องเคลื่อนที่ให้ไกลออกไปจากจุดที่ไม่ใช่เพียงแต่การใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ในการทำการวิจัย ซึ่งแท้จริงแล้วเราก็ต้องทำความเข้าใจว่าการวิจัยรูปแบบนี้เป็นวงจรที่เป็นขั้นตอนของการวางแผน (planning) การลงมือปฏิบัติ (acting) การสังเกต (acting) และการสะท้อนผล (reflecting) และมีการเริ่มต้นวางแผนใหม่ในลักษณะที่เป็นวงจรต่อเนื่อง (successive cycle) ของการปรับปรุง โดยที่วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบวิพากษ์ (critical participatory action research) นั้นคือการยืนยันใหม่ (reaffirm) ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติทางสังคม (social practice) ซึ่งประกอบไปด้วยการปฏิบัติตามแนวทางของการวิจัยเพื่อที่จะทำให้เราเข้าใจว่าการปฏิบัติเหล่านี้มีความสอดคล้อง (coherent) มีความยุติธรรม (just) มีเหตุมีผล (rational) มีความรอบรู้ (informed) มีความพึงพอใจ (satisfying) และมีความยั่งยืน (sustainable) เพิ่มมากขึ้น

ในปัจจุบันการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ได้ถูกนำไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติทางสังคม (social practice) ในหลายๆ สาขา เช่น ในด้านการพยาบาล (nursing) การแพทย์ (medicine) การสาธารณสุขพื้นฐาน (primary health care) การพัฒนาองค์กร (organizational development) การปฏิรูปอุตสาหกรรม (industrial reform) การพัฒนาชุมชน (community development) และการศึกษา (education) เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าแนวความคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นเป็นที่ยอมรับและดึงดูดใจ (appealed) ของผู้คนในหลากหลายสาขาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติทางสังคม (social practice) เป็นอย่างมาก มันจึงเห็นได้ง่ายขึ้นว่าในบางครั้งคำว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ” (action research) กับ “การพัฒนา” (development) ก็อาจนำมาใช้ร่วมกันได้ ทั้งนี้ เราสามารถที่จะมองขอบเขต (scope) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการจากอีกมุมมองหนึ่งที่แตกต่างออกไปโดยการแบ่งแยกชนิด (kinds) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการออกมาเป็นแต่ละชนิดตามแหล่งกำเนิด

ของการวิจัยและตามลักษณะทางธรรมชาติของแต่ละปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทที่แตกต่างกันออกไปซึ่งก่อให้เกิดความหลากหลายในวิธีการแก้ปัญหา โดยที่ปัญหาเหล่านี้อาจเกิดจากสาเหตุทางการเมือง (political) แนวทางการปฏิบัติ (practical) และ ญาณวิทยา (epistemological) ซึ่งว่าด้วยเรื่องของธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสวงหาความรู้ความจริง และความรู้ความจริง

นอกจากนี้ McTaggart ยังได้กล่าวไว้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นมีลักษณะเหมือนกับครอบครัวใหญ่ครอบครัวหนึ่งซึ่งเขาเรียกมันว่า “ The family of action research” นั่นเพราะการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะประกอบไปด้วยแนวทางการวิจัยหลายๆ รูปแบบ ซึ่งเขาได้รวบรวมเอาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยประเภทนี้มาเพื่อสนับสนุนแนวคิดของเขา โดยที่เขาได้กล่าวต่อไปอีกว่าแต่ละรูปแบบที่นำมายกตัวอย่างนี้อาจจะไม่ใช่ว่ารูปแบบที่มีอยู่ทั้งหมดแต่เขาได้นำเสนอเพื่อให้เห็นตัวอย่างในเบื้องต้นเท่านั้น โดยสมาชิกในครอบครัวของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เขานำมายกตัวอย่างนั้นประกอบด้วย การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการเชิงวิพากษ์ (critical action research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน (classroom action research) การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (action learning) วิทยาศาสตร์เชิงปฏิบัติการ (science action) วิธีการเชิง-ระบบที่มีความยืดหยุ่น (soft system approaches) และ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอุตสาหกรรม (industrial action research)

McTaggart ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่โดดเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้โดยให้ชื่อว่าเป็นวงจรเกลียวสว่านของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (The action research spiral) ดังในภาพที่ 7

ลักษณะของวงจรเกลียวสว่าน

- Plan** = การวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลง (planning a change)
- Act & Observe** = ลงมือปฏิบัติ (acting) และสังเกต (observing) กระบวนการและผลลัพธ์ (consequences) ของการเปลี่ยนแปลง
- Reflect** = การสะท้อนผลที่เกิดจากการปฏิบัติ
- Revised Plan** = วางแผนใหม่
- Acting and Observing** = ลงมือปฏิบัติและสังเกตใหม่
- Reflecting, and so on...** = สะท้อนผลใหม่ และอาจเริ่มวงจรใหม่ต่อไป

ภาพที่ 7 วงจรเกลียวสว่านของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (The action research spiral) ตามทัศนะของ McTaggart (2010)

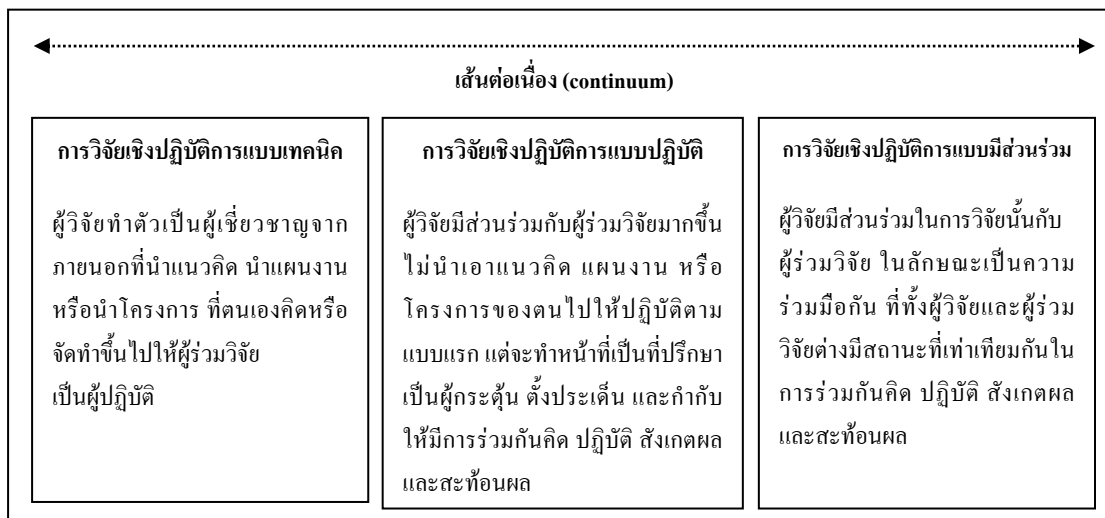
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม^๑นั้นเป็นมากกว่าวิธีวิทยาการวิจัย (research methodology) (Carr, 2006) โดยเป็นการนำคนมารวมกันเพื่อที่จะทำการสะท้อนผล (reflect) และลงมือปฏิบัติ (act) ในเรื่องของการปฏิบัติทางสังคม (social practices) และการปฏิบัติทางการศึกษา (educational practices) ของพวกเขา โดยการใช้อนุทางที่เป็นระเบียบ (disciplined ways) เพื่อที่จะทำให้พวกเขามีความสอดคล้อง (coherent) มีความยุติธรรม (just) มีเหตุผล (rational) มีความรอบรู้ (informed) มีความพึงพอใจ (satisfying) และมีความยั่งยืน (sustainable) เพิ่มมากขึ้น และจากความตั้งใจในการที่จะกระทำในสิ่งเหล่านี้ทำให้การวิจัยประเภทนี้มีความเกี่ยวข้องกับแนวความคิดซึ่งมีลักษณะพิเศษ (distinctive ideas) เกี่ยวกับเรื่องของการมีส่วนร่วม (participation) เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติทางการศึกษา (educational practice) และจะเกี่ยวข้องกับวิธีการในการวิจัย (research approaches) ซึ่งจะทำการกิจกรรมเหล่านี้ดำเนินไปได้ตลอด และจากการที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำงานเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจที่จะทำงานร่วมกันในสิ่งที่พวกเขามีความกังวลใจร่วมกัน (thematic concern) จึงเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถทำให้คนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนการปฏิบัติงานของพวกเขาให้ไปสู่จุดหมายที่ได้ตั้งไว้นั้น (Kemmis & McTaggart, 1988; Carr & Kemmis, 1986)

จากการศึกษาทัศนะของ McTaggart เกี่ยวกับเรื่องของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดของเขามาเสริมเข้ากับแนวคิดอื่นๆ ตรงที่ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม^๑นั้นเป็นมากกว่าวิธีวิทยาการวิจัย (research methodology) โดยเป็นการนำคนมารวมกันเพื่อที่จะทำการสะท้อนผล (reflect) และลงมือปฏิบัติ (act) ในเรื่องที่เขาที่มีความกังวลใจร่วมกัน (thematic concern) โดยการใช้แนวทางที่เป็นระเบียบ (disciplined ways) เพื่อที่จะทำให้การทำงานของพวกเขามีความสอดคล้อง (coherent) มีความยุติธรรม (just) มีเหตุผล (rational) มีความรอบรู้ (informed) มีความพึงพอใจ (satisfying) และมีความยั่งยืน (sustainable) เพิ่มมากขึ้น และจะเน้นไปที่การให้คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนการปฏิบัติงานของพวกเขาให้ไปถึงจุดหมายที่ได้ตั้งไว้นั้น

1.7 PAR ตามแนวคิดของ วิโรจน์ สารัตนะ (2553)

วิโรจน์ สารัตนะ (2553) ได้ทำการศึกษาและสังเคราะห์งานเขียนของ Arhar, Holly, and Kasten (2001), Mills (2007), Coghlan and Brannick (2007), James, Milenkiewicz and Bucknam (2008) พบว่า นักวิชาการในกลุ่มนี้มีทัศนะตรงกันว่า การวิจัยในปัจจุบันนั้นสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) การวิจัยเชิงปริมาณ อิงกับปรัชญาปฏิฐานนิยมหรือประจักษ์นิยม (positive/empiricism) เน้นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของตัวแปร 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ อิงกับปรัชญากำหนดนิยมหรือปรากฏการณ์นิยม (constructivism/phenomenologicalism) เน้นการศึกษาเชิงพรรณนาเพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่และความหมายของสิ่งนั้น และ 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ อิงกับปรัชญาของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (theories of postmodernism) ที่เชื่อเกี่ยวกับประสบการณ์ที่มีอยู่จริงของมนุษย์ และการตั้งศักยภาพของมนุษย์ออกมาใช้ให้เต็มที่ การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและความเป็นประชาธิปไตยในการกระทำและการส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในทางบวก การมีอำนาจในการตัดสินใจถึงสิ่งที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงและไม่เปลี่ยนแปลง การเชื่อมโยงความรู้ที่มีอยู่ก่อนกับสารสนเทศที่ได้รับใหม่ การเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ การตั้งคำถามและการแสวงหาคำตอบอย่างเป็น

ระบบ ตลอดจนการใช้วิธีการเชิงพรรณนาอธิบายถึงสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น และทำความเข้าใจผลของการใช้ตัว
 สอดแทรกทางการศึกษา ทั้งนี้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เริ่มมีการพัฒนาขึ้นครั้งแรกในปี 1952 โดยนักวิชาการชื่อ
 Lewin แล้วได้รับการพัฒนาโดยนักวิชาการคนอื่นๆ ในระยะต่อมาอีกหลายท่าน เช่น Kolb ในปี 1984 และ Carr
 and Kemmis ในปี 1986 เป็นต้น ในกรณีของ Carr and Kemmis (1992) ได้จำแนกการวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็น
 สามระดับ คือ 1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเทคนิค (technical action research) มีแนวคิดที่สำคัญ คือ ผู้วิจัยทำตัว
 เป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก (outside expert) ที่นำแนวคิด แผนงาน หรือ โครงการที่คิดหรือจัดทำขึ้นไปให้ผู้ร่วม
 วิจัยเป็นผู้ปฏิบัติ 2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ (practical action research) มีแนวคิดที่สำคัญ คือ ผู้วิจัยมี
 ส่วนร่วมกับผู้ร่วมวิจัยมากขึ้น ไม่นำเอาแนวคิด แผนงาน หรือ โครงการของตนไปให้ปฏิบัติตามแบบแรก แต่จะทำ
 หน้าที่เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้กระตุ้น ตั้งประเด็น และกำกับให้มีการร่วมกันคิด ปฏิบัติ สังเกตผล และสะท้อนผล และ
 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือ (emancipatory action research) มีแนวคิดที่สำคัญ คือ ผู้วิจัยมีส่วนร่วมใน
 การวิจัยกับผู้ร่วมวิจัยในลักษณะเป็นความร่วมมือ (collaboration) ที่ทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีสถานะที่เท่าเทียม
 กัน (equally) ในการร่วมกันคิด ปฏิบัติ สังเกตผล และสะท้อนผล ซึ่งหากนำไปเปรียบเทียบกับหลักการทางการ
 บริหารการศึกษา มีข้อสังเกตว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเทคนิค เป็นการปฏิบัติแบบบนลงล่าง (top-down) ที่ผู้
 ร่วมวิจัยมีลักษณะเป็นผู้ถูกระทำหรือเป็นผู้ตาม (passive/follower) เป็นรูปแบบที่มีความเป็นอำนาจนิยม
 เปรียบเทียบได้กับการบริหารที่ใช้แนวคิดของทฤษฎี X หรือทฤษฎี immaturity organization หรือทฤษฎี system 1
 เป็นต้น หรือหากเปรียบเทียบกับทฤษฎีภาวะผู้นำ ก็เปรียบเทียบได้กับการใช้ภาวะผู้นำแบบยึดผู้บริหารเป็น
 ศูนย์กลาง (administrator centered) แบบกำกับ (telling) แบบชี้แนะ (directing) แบบควบคุม (control) หรือแบบ
 มุ่งงาน (job centered) เป็นต้น ส่วนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือเป็นรูปแบบล่างขึ้นบน (bottom-up) ที่ทั้ง
 ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีความเท่าเทียมกันทั้งในการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติจึงมีความเป็น
 ประชาธิปไตยสูง ต่างฝ่ายต่างแสดงบทบาทในการเป็นผู้กระทำหรือเป็นผู้นำ (active/leader) ซึ่งหากนำไป
 เปรียบเทียบกับการใช้ทฤษฎีเพื่อการบริหาร ก็เปรียบเทียบได้กับการใช้ทฤษฎี Y หรือทฤษฎี maturity
 organization หรือทฤษฎี system 4 หรือหากเปรียบเทียบกับทฤษฎีภาวะผู้นำ ก็เปรียบเทียบได้กับการใช้ภาวะผู้นำ
 แบบยึดผู้ปฏิบัติเป็นศูนย์กลาง (practitioner centered) แบบมีส่วนร่วม (participating) แบบมอบอำนาจ
 (delegating) แบบเป็นเพื่อนร่วมงาน (colleague) หรือแบบมุ่งคน (employee centered) เป็นต้น เพื่อให้การเรียกชื่อ
 ของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือ สอดคล้องกับชื่อที่นิยมเรียกกันทั่วไป คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี
 ส่วนร่วม (participatory action research) หรือที่นิยมเรียกกันย่อๆ ว่า พาร์ (PAR) อันเป็นการนำเอาอักษรตัวแรก
 ของชื่อภาษาอังกฤษมาเขียน ในเนื้อหาที่จะกล่าวถึงต่อไป ผู้เขียนจะเรียกชื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบร่วมมือ
 เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแทน ส่วนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติจัดอยู่ระหว่างระดับแรก
 และระดับที่สามของเส้นต่อเนื่อง (continuum) ดังแสดงในภาพที่ 8

ภาพที่ 8 การจำแนกระดับของการวิจัยเชิงปฏิบัติการสามระดับตามทัศนะของ Carr & Kemmis

หากนำเอาลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเทคนิคไปเปรียบเทียบกับลักษณะการบริหารในหน่วยงานราชการแล้วจะเห็นว่าการวิจัยดังกล่าวจะคล้ายคลึงกับลักษณะการบริหารที่ใช้กันอยู่มากในระยะเวลาที่ผ่านมา โดยเฉพาะในประเด็นที่ผู้บริหารแสดงตนเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือเป็นผู้รู้ดี แสดงบทบาทเป็นผู้กำหนดปัญหาหรือความต้องการ ตลอดจนวิธีการในการจัดการ ในลักษณะที่เป็นอาหารสำเร็จรูปให้ผู้ปฏิบัตินำไปปฏิบัติซึ่งผลจากการบริหารเช่นนั้นได้มีข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าก่อให้เกิดสภาพการเลี้ยงไม่โตของผู้ปฏิบัติทำให้ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ขาดความกระตือรือร้น และขาดความจริงใจในการปฏิบัติงานอันเนื่องจากการที่ต้องคอยรับแต่คำสั่งหรือต้องฟังพาดความคิดเห็นของผู้ที่อยู่เหนือกว่าอยู่เสมอส่งผลให้การบริหารนั้นขาดความยั่งยืน ดังจะเห็นได้จากโครงการหลายโครงการต้องยุติลงเมื่อผู้บริหารเปลี่ยนไป อย่างไรก็ตามในระยะปัจจุบันอันเป็นผลมาจากการปฏิรูประบบราชการและการปฏิรูประบบการศึกษาที่มีการกระจายอำนาจการบริหารกันมากขึ้น พบว่าได้มีการนำเอาหลักการบริหารแบบยึดพื้นที่เป็นฐาน (site-based management: SBM) มาใช้กันอย่างกว้างขวาง ซึ่งต่างก็คาดหวังว่าลักษณะการบริหารจะมีการเปลี่ยนแปลงไปให้เหมือนกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น แต่สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นเทคนิคการวิจัยที่เปลี่ยนรูปแบบไปจากแบบบนลงล่าง (top-down) เป็นแบบล่างขึ้นบน (bottom-up) ผู้ถูกวิจัยได้เปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ถูกกระทำ (passive) เป็นผู้กระทำ (active) หรือผู้ร่วมกระทำ (participant) หรือเปลี่ยนวิธีการวิจัยจากพวกเขา (on them) มาเป็นการวิจัยโดยพวกเขา (by them) กล่าวคือ ผู้ถูกวิจัยจะมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน เป็นทั้งผู้ตัดสินใจ ผู้ปฏิบัติ และผู้ได้รับผลจากการปฏิบัตินั้น ในขณะที่วิธีการวิจัยจากพวกเขา (on them) นั้นส่วนใหญ่จะมีจุดมุ่งหมายเพื่อการทำ ความเข้าใจ (understanding) หรือเพื่อความรู้ (knowing) ในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เป็นอยู่โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้เชี่ยวชาญ (expert) ในการเลือกรื่องและระเบียบวิธีการวิจัยจากนั้นจึงดำเนินการวิจัยกับกลุ่มผู้ถูกวิจัยและเมื่อได้รับคำตอบแล้วผู้วิจัยก็จะจากไปปัญหาต่างๆ ยังคงถูกทอดทิ้ง ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ถูกวิจัยยังคงเป็นเช่นเดิม ไม่ได้รับประโยชน์หรือไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ จากการวิจัยนั้น ในทางตรงกันข้ามผู้วิจัยกลับได้ประโยชน์มากมาย เช่น ความก้าวหน้าทางอาชีพ ผลตอบแทน และความมีชื่อเสียง เป็นต้น นอกจากนั้นลักษณะของการวิจัย

เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นบทบาทของผู้วิจัยก็จะเปลี่ยนไปด้วยจากการเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือผู้รู้ดีจากภายนอก (outside expert) ก็กลายเป็นผู้ร่วมวิจัยที่เสมอภาคกัน นอกจากนั้นการวิจัยก็ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อทำความเข้าใจหรือเพื่อความรู้อันปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เป็นอยู่เท่านั้นแต่จะต้องมีการปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์ด้วย และคาดหวังว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนอันเนื่องจากความมีพันธะผูกพันในสิ่งที่ทำจากบทบาทการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนนั้นในทางปฏิบัติ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นทั้งการทำวิจัย การบริหาร การพัฒนา และการทำงานเพื่อการแก้ปัญหาในเวลาเดียวกัน โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะร่วมกันวิเคราะห์สภาพการณ์ที่ต้องการเปลี่ยนแปลง จากนั้นจึงกำหนดแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่พึงประสงค์ มีการกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์นั้นแล้วนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ในช่วงการปฏิบัติตามแผนก็จะมีการติดตามและตรวจสอบผลการดำเนินงานเพื่อการปรับปรุงแก้ไข และเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามแผนก็มีการประเมินผลสรุปโดยภาพรวมแล้วมีข้อมูลย้อนกลับ โดยในขั้นตอนต่างๆ อาศัยเทคนิควิธีการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบการตัดสินใจ ทั้งวิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพ เช่น การใช้แบบสอบถาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การบันทึกรายวัน หรือการบันทึกภาพ เป็นต้น จากลักษณะดังกล่าวมีข้อสังเกตว่า กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีความคล้ายคลึงกับกระบวนการบริหาร ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอนคือขั้นตอนการวางแผน (planning) การนำแผนสู่การปฏิบัติ (acting/implementing) การติดตามผลการดำเนินงาน (observing/monitoring/evaluating) และการมีข้อมูลย้อนกลับ (reflecting/feedback) เพื่อเข้าสู่วงจรการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ อีก และนอกจากหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยนัยเปรียบเทียบกับหลักการบริหารดังกล่าวแล้ว เมื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม (participatory technology development: PTD) เป็นบทความแปลโดย วาทีต จันทสุริยะวงศ์ (2528) เรื่อง “ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม” ตีพิมพ์ในวารสารสังคมพัฒนา ฉบับที่ 6 หน้า 49 - 57 และแนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย กาญจนา แก้วเทพ (2532) เขียนเป็นบทความชื่อ “การทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน: คืออะไรและทำอะไร” ตีพิมพ์ในวารสารสังคมพัฒนา ฉบับที่ 1 - 2 หน้า 14 - 35 ดังจะนำมากล่าวถึงดังต่อไปนี้ ก็จะมีข้อสังเกตว่าทั้งสองแนวคิดมีหลักการคล้ายคลึงกับหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอยู่มาก ซึ่งเห็นว่าแนวคิดทั้งสองน่าจะมีประโยชน์ต่อการเป็นกรณีศึกษาเปรียบเทียบเพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจใน “แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น ดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม กล่าวถึงกลยุทธ์ที่เน้นในเรื่องการช่วยเร้าให้เกิดการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่มุ่งชักนำให้การพัฒนาและการดัดแปลงเทคโนโลยีเกิดขึ้นในหมู่ประชาชนเองโดยอาศัยกระบวนการจัดระเบียบชุมชน (อาจเป็นเมืองหรือชนบท) บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าเทคโนโลยีจะต้องมีวิวัฒนาการอันเนื่องมาจากการทดลองและตัดสินใจด้วยตัวของประชาชนเองว่าเทคโนโลยีชนิดใดที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของพวกเขาอย่างแท้จริง ทั้งนี้ แนวคิดของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมมีจุดมุ่งหมายที่จะยกระดับจิตสำนึกแห่งการวิเคราะห์วิจารณ์ของชุมชนต่อเทคนิควิทยาการใดๆ ที่ดำรงอยู่ว่ามีความเหมาะสมสอดคล้องกับพวกเขาหรือไม่มีพลังความสามารถที่จะพัฒนาหรือคิดค้นดัดแปลงเทคโนโลยีได้ด้วยตัวเองอย่างไรโดยอาศัยกระบวนการทดลอง 4 ประการดังนี้ คือ 1) พยายามดัดแปลงเทคโนโลยีที่มีอยู่ซึ่งไม่ค่อย

เหมาะสมสอดคล้องให้กลายเป็นสิ่งที่เหมาะสมใช้การได้จริง(หรือทำให้กะทัดรัดลง) 2) พิทักษ์เทคโนโลยีดั้งเดิมของท้องถิ่น คัดค้นและปรับปรุงให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น 3) ทดสอบเทคโนโลยีที่ได้ชื่อว่ามีเหมาะสมสำหรับที่อื่นๆ มาแล้ว ทั้งนี้จะได้วัดคุณประโยชน์ว่ามีความเหมาะสมกับชุมชนหรือไม่ 4) ใช้การประชุมถกเถียงความรู้ทางด้านเทคนิค ให้การขยายความคิด และเพิ่มพูนจิตสำนึกแห่งการวิเคราะห์วิจารณ์

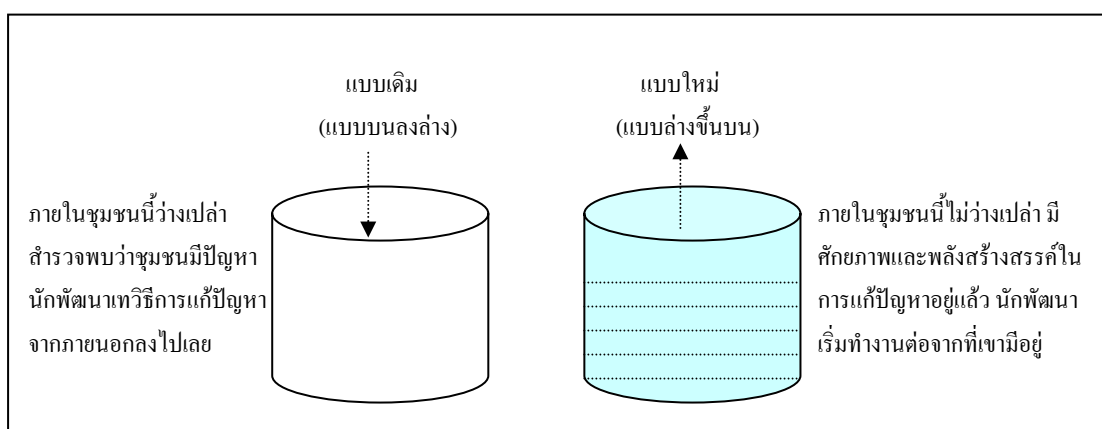
การพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้มากขึ้น ลดการพึ่งพาจากภายนอก ก่อนให้เกิดความริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะพัฒนาและดัดแปลงให้เกิดเทคโนโลยีที่เหมาะสมขึ้น โดยอาจจัดแบบที่ไม่เข้าทำทั้งหลายให้หมดไปซึ่งแบบที่ไม่เข้าทำนั้นบางครั้งก็อาจเป็นเทคโนโลยีดั้งเดิมของชุมชนเองหรือที่นำเข้ามาจากที่อื่น สำหรับกระบวนการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมนี้ ประกอบด้วยขั้นตอนหลักๆ 6 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการแจกแจงชี้ปัญหาและวิเคราะห์ปัญหา 2) ขั้นตอนการรวบรวมแนวการแก้ปัญหาที่ชุมชนรับรู้หรือคิดได้ทั้งหมดมาจัดวางเปรียบเทียบและแนะนำเทคโนโลยีอื่นๆ ที่พอเป็นไปได้สำหรับการแก้ปัญหามาให้ลองเปรียบเทียบดูด้วย แม้อาจจะไม่ใช่เทคโนโลยีที่มาจากประสบการณ์ของชุมชนเองก็ตาม 3) ขั้นตอนการกระตุ้นให้เกิดการทดลองในแนวการแก้ปัญหาที่ชุมชนเลือกสรรเอง 4) ขั้นตอนการอำนวยความสะดวกให้กับกระบวนการทดลอง 5) ขั้นตอนทำการประเมินผล 6) ขั้นตอนวางแผนใหม่สำหรับการนำเทคโนโลยีไปใช้งานจริงๆ (โดยเริ่มจากขั้นตอนที่ 2 มาตามลำดับ แต่ถ้าการทดลองปรากฏผลออกมาว่าเทคโนโลยีประเภทนั้นๆ ใช้การไม่ได้ ก็ให้กลับไปเริ่มต้นใหม่ที่ขั้นตอนที่ 1 หรือ 2 แล้วแต่กรณี) ทั้งนี้ การพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมนี้ นักพัฒนา(อาจหมายถึง ครู พัฒนาการ หรืออื่นๆ) จะต้องตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องผนวกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ตนเองทำงานด้วยอย่างเต็มที่เพื่อทำความคุ้นเคย จนมีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน จะต้องคอยพูดคุยกับชุมชน ไม่ว่าจะป็นวัฒนธรรม ลักษณะนิสัย ความต้องการ ความใฝ่ฝัน ทะเยอทะยาน ตลอดจนปัญหาต่างๆ ของชุมชน และรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่จะเกี่ยวพันโดยตรงกับงานที่จะต้องทำไว้กับชุมชนนั้นในแต่ละขั้นตอนนี้ นักพัฒนามีบทบาทดังนี้คือ ขั้นตอนที่ 1 คือ การแจกแจงชี้ปัญหานั้น นักพัฒนาต้องเก็บรวบรวมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหลักๆ ที่ชุมชนเผชิญอยู่เป็นปัญหาที่สามารถนำเทคโนโลยีมาแก้ไขได้โดยประเด็นปัญหาต่างๆ เหล่านี้จะถูกนำมาแจกแจงเพื่อเปรียบเทียบกัน หากประเด็นใดที่เห็นว่ามีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ในชุมชนก็จะถือเป็นประเด็นปัญหาสำคัญจากนั้นค่อยค้นหาประเด็นปัญหาสำคัญรองลงไป ขั้นตอนที่ 2 นักพัฒนาต้องพยายามรวบรวมแนวทางการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ทั้งหมดเท่าที่ผู้คนในชุมชนได้สืบทอดหรือรับรู้กันมาซึ่งอาจได้มาจากการสนทนาในวงเล็กโดยให้ออกาสแก่ชุมชนที่จะเสนอแนวทางการแก้ปัญหานั้นด้วยตนเองอย่างเต็มที่ จากนั้นนักพัฒนาที่เสนอเทคโนโลยีอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์ ความรับรู้ของชุมชนเข้าสู่วงสนทนาด้วย ในระยะแรกๆ ให้เสนอแบบง่ายๆ แต่จะไม่สรุปว่าแบบนี้แบบนี้เท่านั้นที่จะช่วยแก้ปัญหาให้ชุมชน จะปล่อยให้ชุมชนคิดเปรียบเทียบทางเลือกต่างๆ ด้วยตนเองและยังไม่กล่าวพาดพิงถึงเทคโนโลยีอื่นๆ ให้มากกว่านั้นจนกว่าจะมีการถามไถ่เพิ่มเติมซึ่งนักพัฒนาจะต้องคอยให้ข้อมูลอยู่เป็นระยะๆ เมื่อเสนอข้อมูลเปรียบเทียบให้อย่างเต็มที่แล้วก็ปล่อยให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกเทคโนโลยีที่เห็นว่าเหมาะสมกับตนเองมากที่สุดมาชุดหนึ่ง ขั้นตอนที่ 3 นักพัฒนาต้องกระตุ้นให้มีการทดลองปฏิบัติตามทางเลือกที่ชุมชนเลือกนั้นโดยพยายามชักจูงชาวบ้านที่ให้ความสนใจมาพบปะหารือกันอย่างเป็นทางการเป็นงานเพื่อร่วมกันวางแผนในรายละเอียดของการทดลอง มีการแบ่งงานความรับผิดชอบกันออกไปเพื่อให้การทดลองปรากฏผล ในช่วงการทดลองปฏิบัติ นักพัฒนาต้องคอยอำนวยความสะดวกให้กับชุมชนตามขั้นตอนต่อไป ขั้นตอนที่ 4 นักพัฒนาต้อง

พยายามทำให้การทดลองดำเนินไปอย่างถูกต้องตามหลักการที่ร่วมกันวางไว้ แต่พยายามหลีกเลี่ยงการให้ความช่วยเหลือใดๆ ที่ได้อย่างง่ายดาย หรือสำเร็จรูปเกินไปตราบใดที่การทดลองดำเนินต่อไปได้ นักพัฒนาคอยให้กำลังใจและกระตุ้นให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นที่สอดคล้องและปฏิบัติได้จริง ขณะเดียวกันก็บันทึกผลทั้งหมดไว้ให้เป็นระบบประมวลผลขึ้นมาอย่างง่าย ๆ เพื่อให้ทุกคนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิเคราะห์หาปัญหาในประเด็นต่างๆ อันจะนำไปสู่ขั้นตอนต่อไป ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผล ซึ่งโดยมากแล้วจะถือเกณฑ์ด้านความคุ้มค่าจากการลงทุนเป็นหลักว่าแนวทางใดใช้ทุนน้อยกว่าแต่ให้ประโยชน์มากกว่าและคุ้มค่ากว่า เช่น การขุดบ่อเลี้ยงปลาขนาดเล็กให้รายได้ดีกว่าบ่อปลาขนาดใหญ่ที่ทำด้วยอิฐ โบกซีเมนต์เมื่อเปรียบเทียบกับบ่อที่ลงไปแล้วเป็นต้น เมื่อการทดลองประสบผลสำเร็จ และชาวบ้านมีความพร้อมและตัดสินใจที่จะนำไปใช้จริงก็จำเป็นต้องอาศัยการวางแผนใหม่อย่างรอบคอบ ขั้นตอนที่ 6 เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดีในระหว่างการดำเนินงานก็ส่งเสริมให้มีการประชุมถกเถียงกันอยู่เป็นระยะๆ เพื่อทำให้เทคโนโลยีที่นำไปใช้นั้นได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นไปอีกจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ป้องกันไม่ให้เกิดการผูกขาดโดยคนกลุ่มน้อย

การพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม มีข้อควรคำนึงดังต่อไปนี้ คือ 1) ปัจจัยด้านการสะท้อนกลับของปัญหาจากการดำเนินงาน (action-reflection) ซึ่งจัดในรูปของการถกเถียงอภิปรายกันเป็นวาระพิเศษ หลังจากการดำเนินงานในขั้นตอนหนึ่งๆ เสร็จสิ้นลง กิจกรรมนี้จะช่วยพัฒนาความสามารถของชุมชนให้เกิดความคิดรวบยอด รู้จักจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีจากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินกันมาก่อนให้เกิดการอธิบายตีความปรากฏการณ์ด้านต่างๆ ด้วยเหตุด้วยผล ได้มีโอกาสพูดกันถึงสิ่งที่อยู่ในใจของแต่ละคนไม่ว่าจะเป็นทัศนคติ วิถีชีวิต ความเชื่อ ความกลัว รวมทั้งความรู้ที่อาจเพิ่มพูนขึ้นหรือชะงักงันจนต้องเก็บไปใคร่ครวญในใจ ตลอดจนการมีโอกาสแสดงความคิดเห็นสนับสนุนคัดค้านหรือขัดแย้งกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้ชุมชนเข้าใจถึงภาวะแห่งการรวมพลังทำงานของกลุ่ม เกิดการตระหนักถึงสิ่งใดที่ควรสนับสนุน สิ่งใดที่ควรคัดค้าน การมีโอกาสประชุมปรึกษาหารือกันหลังการดำเนินกิจกรรมหนึ่งๆ จะช่วยพัฒนาทัศนคติและค่านิยมของชุมชนในด้านความเชื่อมั่นในตนเองให้สูงขึ้น ช่วยลดความคิดที่จะหวังพึ่งพาจากภายนอกให้น้อยลง ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ถึงเครื่องมือที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาใดๆ ก่อให้เกิดพลังแห่งความสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง 2) การประชุมถกเถียงอภิปรายกันของชุมชน อาจได้ผลสรุปว่า เทคโนโลยีที่มีอยู่เดิมมีความเหมาะสมหรือไม่ เทคโนโลยีที่นำเข้ามาจากที่อื่นมีความเหมาะสมหรือไม่ แล้วแต่กรณี ขึ้นอยู่กับการพิจารณาและการตัดสินใจของชุมชนซึ่งจะมีผลทำให้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับชุมชนถูกยกเลิกไปในที่สุด หากเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมก็จะได้รับการยอมรับและถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางเร็วไป นั่นคือถ้ายังทำให้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชนเกิดขึ้นได้มากเท่าใดก็จะทำให้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมถูกจัดออกไปมากเท่านั้น 3) บทบาทของนักพัฒนามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง หากนักพัฒนานั้นอยู่ภายใต้การครอบงำของแนวความคิดแบบราชการหรือการรับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นนำ ซึ่งมีลักษณะยึดเย็ด ครอบงำ และการให้บริการทางความรู้ต่อชุมชนมากกว่าการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสมอภาคกัน อาจจะนำไปสู่การเผยแพร่เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมออกไปโดยไม่ตั้งใจได้ เพราะชาวบ้านมีแนวโน้มที่จะเชื่อฟังนักพัฒนาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้น นักพัฒนาจะต้องทำตัวให้มีบทบาทเป็น “ตัวกระตุ้น” ให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลง ช่วยขจัดลดทอนอุปสรรคในการดำเนินงานของชุมชน และหนุนช่วยทางความคิดสร้างสรรค์ที่มีความเป็นไปได้ต่างๆ ในการมีส่วนร่วมกับชาวบ้านนั้น นักพัฒนาจะต้องให้ความสนใจต่อการตัดสินใจของชุมชนว่า เป็นการตัดสินใจ

ตามความรู้สึกของอารมณ์หรือไม่ เพราะบ่อยครั้งที่สิ่งที่ชุมชนต้องการนั้นเป็นเพียงสิ่งที่ต้องการตามความรู้สึกเท่านั้น (felt need) มิใช่สิ่งที่ต้องการที่แท้จริง (real need) ดังนั้นนักพัฒนาจะต้องคอยกระตุ้นให้ชุมชนขบคิดอยู่เสมอว่า ปัญหาที่แท้จริงคืออะไร อยากได้อะไร

2. แนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน ให้แนวคิดที่น่าสนใจว่า “จะไม่นำเสนอว่าเราคือคำตอบทุกอย่างในการแก้ปัญหาของการพัฒนา” หรือ “เราคือถนนเส้นเดียวที่ตัดตรงไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จในการพัฒนา” จากแนวคิดดังกล่าวทำให้กรอบความคิดและความเชื่อพื้นฐานบางประการเกี่ยวกับการพัฒนาเปลี่ยนไปคือเดิมเมื่อนักพัฒนาเข้าไปในหมู่บ้าน สิ่งที่นักพัฒนาที่อยู่ในสมองคือหมู่บ้านที่เรากำลังเข้าไปกำลังมีปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ขาดข้าว มีหนี้สิน ความเจ็บป่วย แล้วก็มีคำถามว่า ชาวบ้านมีปัญหาอะไร แล้วก็จะเสนอวิธีการและรูปแบบการแก้ปัญหาให้ เช่น หากขาดข้าวก็เสนอให้ตั้งธนาคารข้าว เป็นต้น ก็จะเปลี่ยนไปเป็นการตั้งคำถามว่าหมู่บ้านมีปัญหาอะไร เคยแก้ปัญหานั้นอย่างไร มีเงื่อนไขหรือเพราะเหตุใดจึงทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหานั้นได้อย่างเต็มที่ ชาวบ้านมีอะไรอยู่บ้างแล้วในวัฒนธรรมชุมชนที่มีอยู่ และจะเอามาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร หากเปรียบเทียบกันแล้ว แนวคิดเดิมดูเหมือนจะเชื่อว่าชาวบ้านมีแต่ด้านที่เป็นปัญหาเท่านั้น ส่วนด้านที่เป็นวิถีแก้ปัญหานั้นว่างเปล่าต้องนำเอาจากข้างนอกเข้าไป ส่วนแนวคิดใหม่นั้นเชื่อว่าในวัฒนธรรมชุมชนนั้นไม่ว่างเปล่า ในนั้นบรรจุด้วยพลังความสามารถ พลังภูมิปัญญา พลังสร้างสรรค์ที่จะแก้ปัญหามุมชน ดังภาพที่ 9

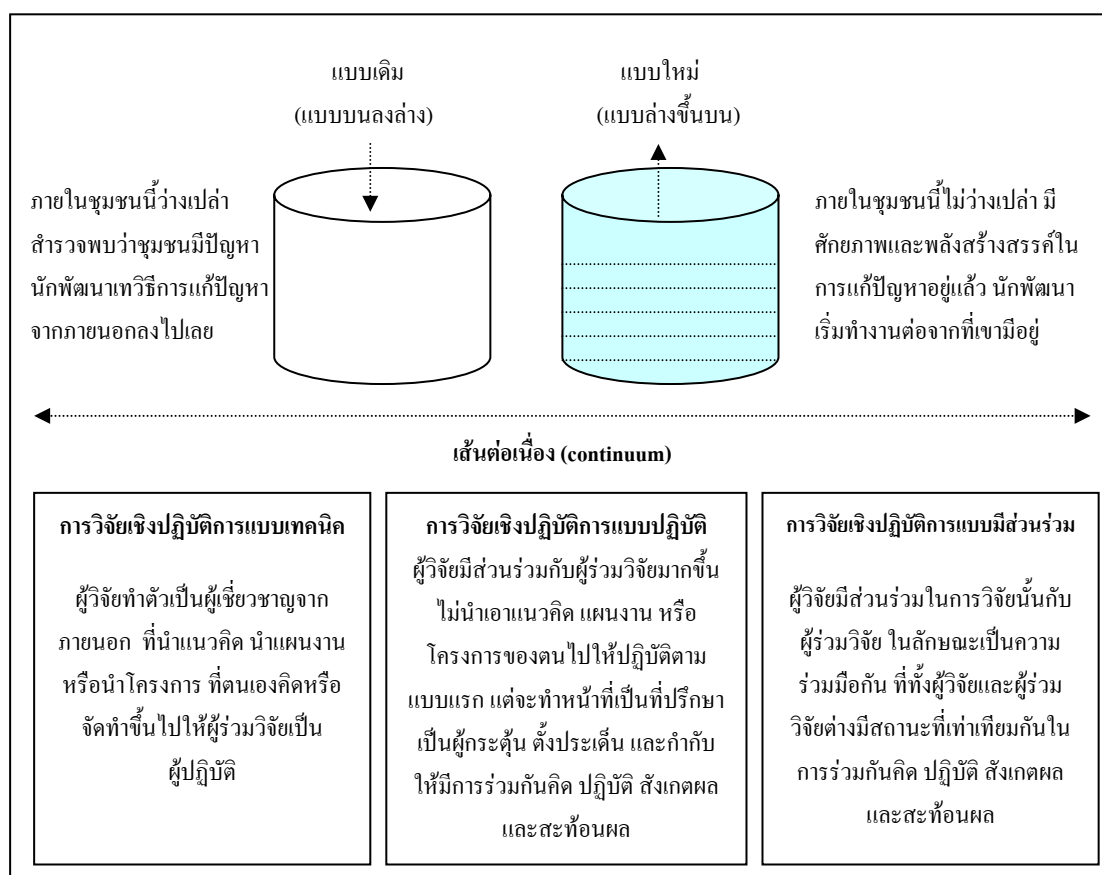

ภาพที่ 9 เปรียบเทียบแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบเก่าและแบบใหม่ ตามทัศนะของกาญจนา แก้วเทพ

การพัฒนาชนบทแบบวัฒนธรรมชุมชนต้องคำนึงถึงการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (bottom-up) ซึ่งเป็นที่ตรงข้ามกับการพัฒนาแบบบนลงล่าง (top-down) แต่ลักษณะการพัฒนาแบบล่างขึ้นบนนั้นมีหลายมิติ คือ มิติแรกเริ่มด้วยความต้องการว่าจะพัฒนาอะไรนั้น จะต้องถูกกำหนดมาจากฝ่ายของชาวบ้านเองโดยที่นักพัฒนาไม่จำเป็นต้องเตรียมเอาไว้ล่วงหน้าว่าทุกหมู่บ้านจะต้องมีปัญหาทางเศรษฐกิจ ต้องทำธนาคารข้าวหรือธนาคารปุ๋ย หากหมู่บ้านใดมีความสนใจที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อรื้อฟื้นธรรมเนียมประเพณีของตน เช่น รวมกลุ่มกันบูรณะปฏิสังขรณ์ศาลปู่ตาก็ต้องเริ่มต้นจากความต้องการอันนั้น เพราะลำดับความต้องการบ่งบอกถึงระดับความสำคัญของสิ่งที่ชาวบ้านปรารถนาอย่างแท้จริง ซึ่งอาจไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจก็ได้ มิติที่สอง การกำหนดรูปแบบวิธีการในการตอบสนองความต้องการหรือวิธีการแก้ปัญหาก็จำเป็นต้องใช้วิธีการของชาวบ้านด้วยกันจาก

คำถามที่ว่าแต่ก่อนนั้นชุมชนเคยมีวิธีการในการเผชิญปัญหานั้นอย่างไรบ้าง ถือว่าความรู้ในการแก้ปัญหาดังกล่าว เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษของชุมชนจะต้องไม่โยนทิ้งไป มิติที่สาม หลังจากรับรู้ความต้องการของชาวบ้าน และได้ศึกษาสำรวจวิธีการแก้ปัญหาที่เคยมีอยู่ในวัฒนธรรมชุมชนแล้ว ในขั้นตอนการวางแผนเพื่อแก้ปัญหา จะต้องใช้วัฒนธรรมชุมชนนั่นเองเป็นตัวตั้งเป็นจุดเริ่มต้น โดยอาจจะประสานกับความรู้ที่นำไปจากภายนอก เช่น แม้ว่าจะจำเป็นต้องทำธนาคารข้าวก็ต้องทำ แต่ธนาคารข้าวในแต่ละชุมชนอาจไม่เหมือนกันตามวัฒนธรรมชุมชนแต่ละแห่งนั้น เป็นต้น

การนำเอาแนวคิดการพัฒนาอีก 2 แนวคิด คือ แนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมและแนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนมากล่าวถึงข้างต้นนั้น ทำให้เกิดภาพความเข้าใจในเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมขึ้น โดยเฉพาะการวิจัยในหน่วยงานทางการศึกษาซึ่งผู้วิจัยอาจนึกภาพของชาวบ้านและชุมชนเป็นภาพของคณะครูอาจารย์ และโรงเรียน แทน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแบบเก่าและแบบใหม่ของกาญจนา แก้วเทพ กับการแบ่งระดับของการวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็นสามระดับในลักษณะที่เป็นเส้นต่อเนื่อง (continuum) อาจนำไปเปรียบเทียบได้ถึงความคล้ายคลึงกันของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเทคนิคกับแนวคิดการพัฒนาแบบเก่า และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับแนวคิดการพัฒนาแบบใหม่ โดยมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติอยู่กึ่งกลาง ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 เปรียบเทียบแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบเก่าและแบบใหม่กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการสามระดับ

นอกจากนั้นผู้เขียนยังให้ข้อสังเกตว่าโดยหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมหรือหลักการบริหารหรือหลักการของแนวความคิดพัฒนาทั้งสองแนวคิดที่ดี ต่างเป็นหลักการบริหารงานหรือการพัฒนาในแนวทางประชาธิปไตยที่ค่อนข้างสมบูรณ์แบบ เน้นการมีส่วนร่วม ความเสมอภาค ความเคารพในเกียรติ ศักดิ์ศรีและความสามารถซึ่งกันและกัน แต่เมื่อนำมาใช้ในบริบทของหน่วยงานทางราชการซึ่งเคยชินกับโครงสร้างและพฤติกรรมกรรมการบริหารและการพัฒนาแบบบนลงล่าง การที่จะเปลี่ยนบทบาทของผู้วิจัยจากผู้รู้ที่เคยชินกับการออกคำสั่งไปเป็นผู้ทำงานร่วมอย่างเสมอภาคกัน หรือการที่จะเปลี่ยนบทบาทของผู้ถูกวิจัยจากผู้ถูกกระทำไปเป็นผู้กระทำเสียเองต่างๆ ที่เคยชินกับการปฏิบัติงานตามสั่งมาตลอดนั้นจะเป็นไปได้ด้วยดีเพียงใดซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะด้วยว่าผู้วิจัยควรให้ความใส่ใจในข้อสังเกตดังกล่าวในการทำวิจัยด้วย และนอกจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบการวิจัยเชิงปฏิบัติการกับแนวความคิดพัฒนาสองแนวคิดดังกล่าวแล้ว ได้มีการสังเคราะห์หลักการจรรยาบรรณ และบทบาทของผู้วิจัย จากผลงานของ McTaggart (1991), Webb (1991), Kemmis & McTaggart (1992), Zuber-Skerritt (1992), Arhar, Holly & Kasten (2001), McMillan & Wergin (2002), Mills (2007) เป็นต้น แล้วกำหนดเป็นหลักการ 10 ประการ จรรยาบรรณ 10 ประการ และบทบาทของผู้วิจัย 10 ประการ สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

10 หลักการ ประกอบด้วย 1) ในบริบทเฉพาะ 2) ทักษะที่หลากหลาย 3) มุ่งการเปลี่ยนแปลง 4) มุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล 5) รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน 6) วิเคราะห์ วิพากษ์และประเมินตนเอง 7) ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญและการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง 8) เรียนรู้จากการกระทำทั้งสำเร็จและไม่สำเร็จ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ 9) การมีบันทึกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน เช่น การเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบขององค์กร การพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย เป็นต้น และ 10) นำไปสู่การปฏิบัติหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน

10 จรรยาบรรณ ประกอบด้วย 1) ผู้วิจัยต้องรับผิดชอบต่อการรักษาความลับ 2) ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้อย่างเสมอภาคกัน 3) ทิศทางการวิจัยและผลลัพธ์ที่คาดหวังเกิดจากการตัดสินใจร่วมกัน 4) ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด 5) มีการปรึกษาหารือร่วมกัน และข้อเสนอแนะได้รับการเห็นชอบจากทุกฝ่าย 6) การสังเกตหรือการตรวจสอบเอกสารเพื่อจุดมุ่งหมายอื่นต้องได้รับการอนุญาตก่อน 7) ผลการดำเนินงานจะยังคงปรากฏให้เห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นให้ข้อเสนอแนะได้ 8) ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์งานเขียนหรือทัศนของผู้อื่นโดยขาดการเจรจาต่อรองก่อนการจัดพิมพ์เผยแพร่ 9) ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรกรวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ และ 10) ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงานแต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล

10 บทบาทของผู้วิจัย ประกอบด้วย 1) เป็นครู 2) เป็นผู้นำ 3) เป็นผู้ฟังที่ดี 4) เป็นนักวางแผน 5) เป็นนักออกแบบ 6) เป็นนักวิเคราะห์ 7) เป็นนักสังเคราะห์ 8) เป็นนักสังเกตการณ์ 9) เป็นนักรายงานผล และ 10) เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการมักมีคำถามว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research: AR) กับการพัฒนา (research & development: R&D) เหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร ซึ่งเพื่อไม่ให้เกิดความสับสน วิโรจน์ สารรัตนะ (2550) จึงได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงความแตกต่างกันของการวิจัยสองประเภทนี้โดยได้นำเอารูปแบบการวิจัย

และพัฒนา (R&D) ทางการศึกษามากกว่าถึง 4 กรณี หลังจากนั้นได้ชี้ให้เห็นถึงความต่างกันของระเบียบวิธีวิจัยสองประเภทนี้ ดังนี้

กรณีที่ 1 รูปแบบของ Espich & Williams (1967) ได้อธิบายถึงการทดลองใช้และการปรับปรุงแก้ไขสื่อการเรียนการสอนแบบโปรแกรม 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การทดสอบทีละคน (one to one testing) จากกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับสติปัญญาต่ำกว่าปานกลางเล็กน้อย จำนวน 2 - 3 คน เพื่อให้ศึกษาสื่อที่ผู้พัฒนาสื่อได้พัฒนาขึ้น และหลังการศึกษาผู้พัฒนาสื่อจะสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อบกพร่องของสื่อที่พัฒนาขึ้นนั้น แล้วทำการปรับปรุงแก้ไข ขั้นตอนที่ 2 การทดสอบกับกลุ่มเล็ก (small group testing) จากกลุ่มตัวอย่างประมาณ 5 - 8 คน ดำเนินการคล้ายกับขั้นตอนที่ 1 แต่จะให้กลุ่มตัวอย่างได้รับการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนด้วย เพื่อนำผลไปวิเคราะห์ทดสอบประสิทธิภาพของสื่อ อาจอาศัยเกณฑ์ 90/90 โดย 90 ตัวแรกหมายถึงคะแนนเฉลี่ยของผู้เรียนทั้งหมดเมื่อคิดเป็นร้อยละแล้วได้ 90 หรือสูงกว่า ส่วน 90 ตัวหลัง หมายถึงผู้เรียนร้อยละ 90 ของทั้งหมดสามารถทำข้อทดสอบข้อหนึ่งๆ ได้ถูกต้อง หากผลการวิเคราะห์เป็นไปตามเกณฑ์ดังกล่าวก็จะปรับปรุงแก้ไขสื่อเฉพาะส่วนที่บกพร่องเพื่อนำไปทดลองใช้ในขั้นตอนที่ 3 ต่อไป หากผลการวิเคราะห์ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ดังกล่าวก็จะดำเนินการด้วยวิธีการเดิมกับกลุ่มตัวอย่างใหม่จนกว่าจะได้ผลตามเกณฑ์ที่กำหนด ขั้นตอนที่ 3 การทดสอบภาคสนาม (field testing) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชากรเป้าหมายจริง โดยผู้พัฒนาสื่อจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับ การทดลองด้วย แต่จะอาศัยครูผู้สอนหรือผู้ดำเนินการฝึกอบรมดำเนินการแทนโดยใช้วิธีการเดียวกับขั้นตอนที่ 2

กรณีที่ 2 รูปแบบของ Borg (1982) ได้อธิบายถึงการทดลองใช้และการปรับปรุงแก้ไขสื่อการเรียนการสอนทั่วไป 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การทดสอบภาคสนามเบื้องต้นและการปรับปรุงแก้ไข (preliminary field testing and revision) จากโรงเรียนประมาณ 1 - 3 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างประมาณ 6 - 12 คน มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบหาข้อบกพร่องของสื่อด้วยวิธีการสอบถามความคิดเห็น ขั้นตอนที่ 2 การทดสอบภาคสนามครั้งสำคัญและการปรับปรุงแก้ไข (main field testing and revision) จากโรงเรียนประมาณ 5 - 15 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างประมาณ 30 - 100 คน มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบหาข้อบกพร่องและทดสอบประสิทธิภาพของสื่อไปพร้อมกันด้วยโดยอาศัยรูปแบบการวิจัยเชิงทดลอง ซึ่งหากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าสื่อที่พัฒนาประสิทธิภาพก็จะปรับปรุงแก้ไขส่วนที่บกพร่องเพื่อนำไปทดลองใช้ในขั้นตอนที่ 3 ต่อไป แต่หากไม่มีประสิทธิภาพก็จะดำเนินการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างใหม่จนกว่าจะพบว่ามีประสิทธิภาพ ขั้นตอนที่ 3 การทดสอบภาคสนามเชิงปฏิบัติการและการปรับปรุงแก้ไขครั้งสุดท้าย (operational field testing and final revision) จากโรงเรียนประมาณ 10 - 30 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างประมาณ 40 - 200 คน มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบหาข้อบกพร่องของสื่อจากการทดลองใช้ในสถานการณ์จริง กล่าวคือ ในการทดลองใช้สื่อในขั้นตอนนี้ ผู้พัฒนาจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยแต่จะอาศัยผู้ประสานงานซึ่งอาจเป็นผู้บริหารโรงเรียนหรือบุคคลอื่นดำเนินการแทน ข้อมูลที่รวบรวมได้จะได้รับการวิเคราะห์เพื่อหาข้อบกพร่องที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

กรณีที่ 3 รูปแบบของ Meyer (1984) ซึ่งอธิบายถึงการทดลองใช้และปรับปรุงแก้ไขชุดฝึกด้วยตนเอง 3 ขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การพิจารณาจากกลุ่มเพื่อน (judgment by peers) โดยการศึกษาชุดฝึกทีละชุดหลังการศึกษา ผู้พัฒนาชุดฝึกจะสอบถามความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับชุดฝึก จากนั้นจึงร่วมกันพิจารณาหาข้อบกพร่องเป็นรายหน้า และหลังจากนั้นให้ผู้ศึกษาชุดฝึกตอบแบบสอบถามแบบประมาณค่าและแบบปลายเปิดเพื่อนำไปวิเคราะห์หาข้อบกพร่อง ขั้นตอนที่ 2 การทดลองกับกลุ่มเล็ก (trial with small group) จากอาสาสมัคร

ประมาณ 3 - 5 คน มีการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน มีการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนในระหว่างเรียน หลังจากศึกษาเสร็จผู้ศึกษาชุดฝึกจะร่วมกันอภิปรายชี้แจงถึงข้อบกพร่องเพื่อการปรับปรุงแก้ไข ขั้นตอนที่ 3 การทดลองกับชั้นเรียนที่เป็นตัวแทน (trial with representative class/classes) ดำเนินการคล้ายกับขั้นตอนที่ 2 คือ ให้มีการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน แต่การให้ใ้ได้มาซึ่งข้อบกพร่องของสื่อจะใช้แบบสอบถามแทนเนื่องจากการทดลองใช้สื่อในชั้นเรียนนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวนมากขึ้นไม่สะดวกต่อการสัมภาษณ์หรืออภิปรายแบบเดิม ข้อมูลที่ได้จากการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนและจากแบบสอบถามจะได้รับการวิเคราะห์เพื่อหาข้อบกพร่องที่จะทำการปรับปรุงต่อไป

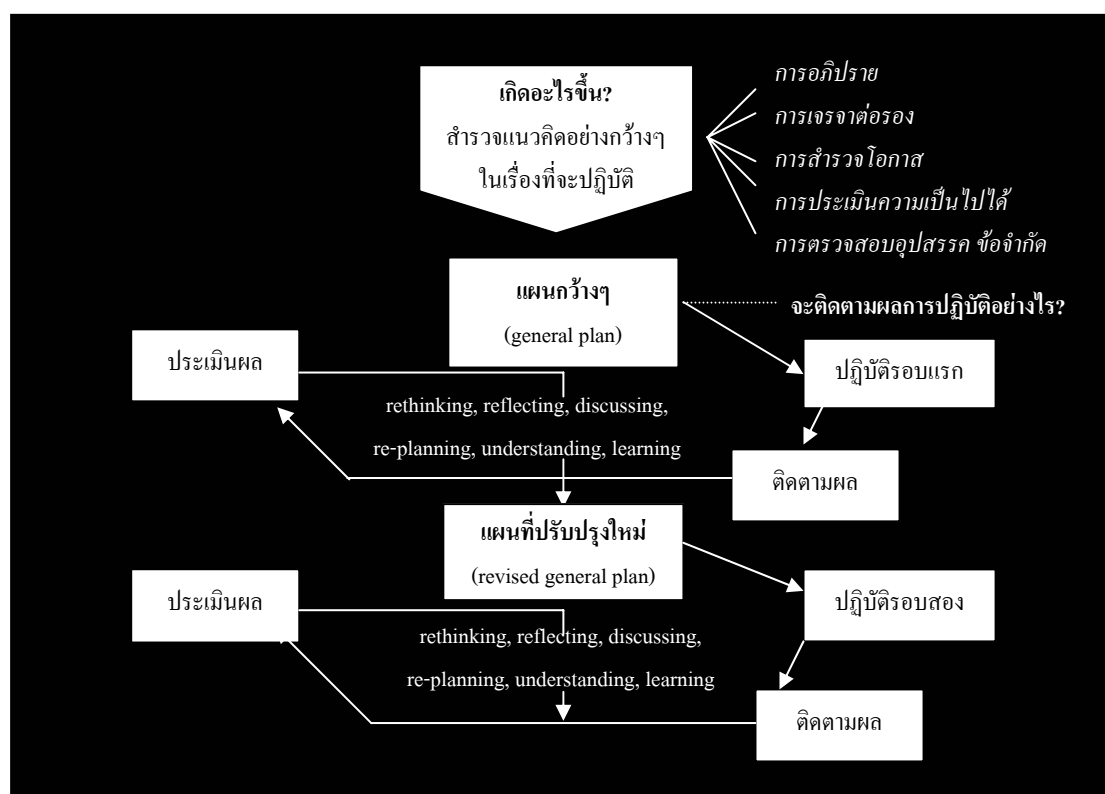
กรณีที่ 4 รูปแบบของ Owens (1986 อ้างถึงใน Daresh, 2001) ได้พัฒนา research development-diffusion model of change จากผลงานของ Ernest House ปี 1974 และ David Clark & Egon Guba ปี 1975 มี 4 ขั้นตอนหลัก และ 9 ขั้นตอนย่อย คือ ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (research) ประกอบด้วย การสร้างหรือค้นหาความรู้ใหม่ ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา (development) ประกอบด้วย การสร้างทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาและทดสอบผลผลิตที่พัฒนาขึ้น และการจัดทำเป็นผลผลิต ขั้นตอนที่ 3 การเผยแพร่ (diffusion) ประกอบด้วย การเผยแพร่ผลผลิต และการสาธิตผลผลิต และขั้นตอนที่ 4 การนำไปใช้ (adoption) ซึ่งประกอบด้วย การลองใช้ การนำไปใช้จริง และการทำให้เป็นสถาบัน

จากกรณีของรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) 4 รูปแบบดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่าการวิจัยและพัฒนาเน้นการพัฒนาผลผลิต (product) ซึ่งผลผลิตนี้ในทางการศึกษาอาจเป็นหลักสูตร ชุดฝึกอบรม ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง โปรแกรมสำเร็จรูป หรือโครงการพัฒนา เป็นต้น ในรูปแบบของ R1D1..R2D2..R3D3..RiDi โดยมีขั้นตอนสุดท้ายใช้รูปแบบการวิจัยกึ่งทดลอง (quasi-experimental design) ที่มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อทดสอบคุณภาพของผลผลิตในลักษณะ If X...then Y และเพื่อการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของผลผลิต ก่อนที่จะนำไปเผยแพร่ (diffusion) ในวงกว้างต่อไป ในขณะที่ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (AR) เป็นการวิจัยที่เน้นการแก้ปัญหา การเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนา ควบคู่กับการเรียนรู้และการพัฒนาความรู้ใหม่ จากการปฏิบัติงานจริงตามหลักการเรียนรู้จากการกระทำ (action learning) ตามวงจรแบบเกลียวสว่าน (spiral cycle) ของกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติ การสังเกตผล และการสะท้อนผล โดยผลจากการวิจัยจะมีข้อจำกัดในการนำไปเผยแพร่เพื่อใช้ในวงกว้าง เนื่องจากเป็นการวิจัยในบริบทเฉพาะ อย่างมากก็เป็นกรณีศึกษาเพื่อการประยุกต์ใช้ ในบริบทที่คล้ายคลึงกัน ดังที่เสนอของ Coghlan and Brannick (2007) และ James, Milenkiewicz, and Bucknam (2008) ที่กล่าวว่า “ผลการวิจัยมีข้อจำกัดในการนำไปเผยแพร่หรืออ้างอิง แต่สามารถนำเอาประเด็นข้อคิด หรือเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ในสถานการณ์อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือที่กำลังมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเดียวกันได้”

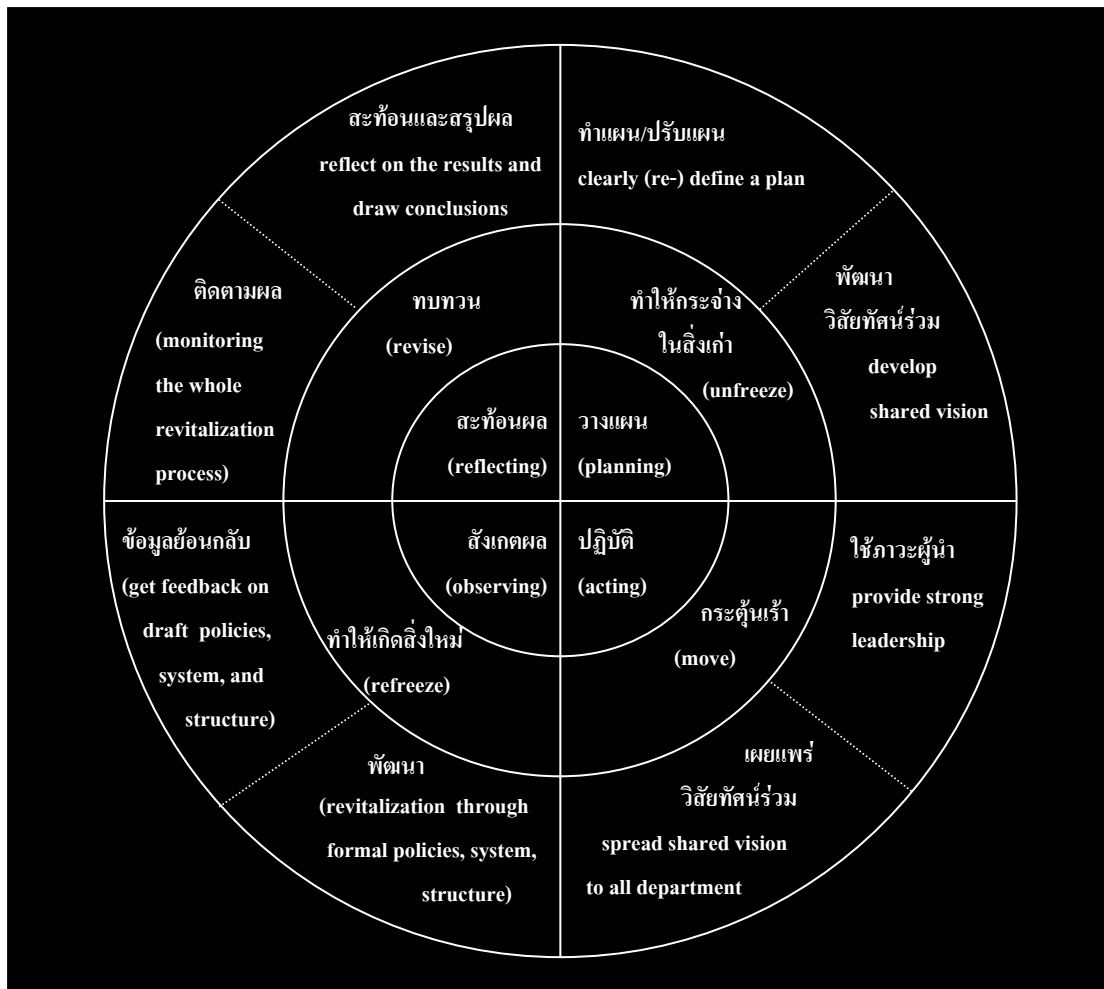
ในกรณีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (AR) ผู้วิจัยจะมีบทบาทเป็นเช่นไร จะมีอะไรอยู่ในมือให้ผู้ร่วมการวิจัยนำไปปฏิบัติหรือไม่เพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับประเภทของการวิจัยเชิงปฏิบัติการสามประเภทดังกล่าวข้างต้น คือ ถ้าเป็น “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเทคนิค” ผู้วิจัยก็จะมีบทบาทเป็นเสมือนผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก ที่นำแนวคิด นำแผนงาน หรือนำโครงการที่ตนเองคิดหรือจัดทำขึ้นไปให้ผู้ร่วมวิจัยเป็นผู้ปฏิบัติ (ประเภทนี้อาจมีส่วนคล้ายคลึงกับการวิจัยและพัฒนาอยู่บ้างเพราะเป็นการนำเอานวัตกรรมจากภายนอกเข้าไปให้คนในพื้นที่ปฏิบัติตาม แต่โดยกระบวนการแล้วก็ยังถือว่าต่างกัน นั่นคือ ขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนาเป็น

R1D1..R2D2..R3D3..RiDi ดังกล่าวข้างต้น ในขณะที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเทคนิค ใช้ขั้นตอนการวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล) ถ้าเป็น “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปฏิบัติ” ผู้วิจัยจะมีลักษณะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยมากขึ้น ไม่นำเอาแนวคิด แผนงาน หรือโครงการของตนไปให้ปฏิบัติตามแบบแรก แต่จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้กระตุ้น เป็นผู้ตั้งประเด็น และเป็นผู้กำกับให้มีการร่วมกันคิด ปฏิบัติ ประเมินผล และ ทบทวนแก้ไข และถ้าเป็น “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” ผู้วิจัยจะเป็นผู้มีส่วนร่วมแบบความร่วมมือกัน ที่ทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีสถานะที่เท่าเทียมกันในการร่วมกันคิด ปฏิบัติ สังเกตผล และสะท้อนผล ตามวงจร การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกตผลและการสะท้อนผล

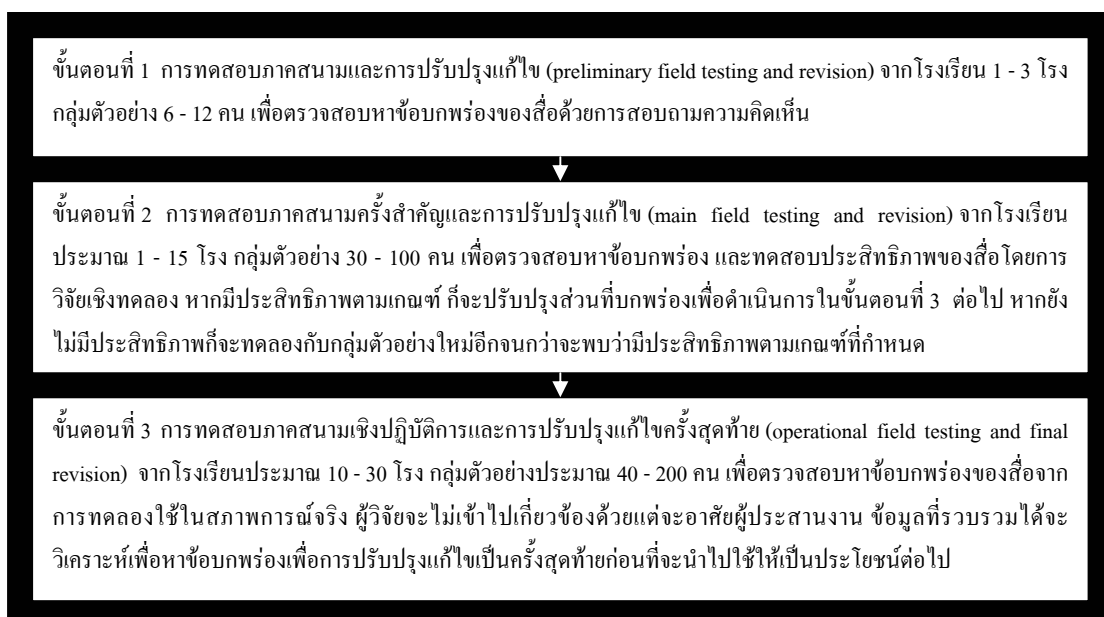
เพื่อให้มองเห็นภาพความต่างกันที่ชัดเจนขึ้น ผู้เขียนได้นำเสนอภาพที่แสดงถึงรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (AR) และการวิจัยและพัฒนา (R&D) มาเปรียบเทียบกันประเภทละสองรูปแบบ ดังภาพที่ 11 – 14

ภาพที่ 11 รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามทัศนะของ Lewin (1952 อ้างถึงใน Mills, 2007)

ภาพที่ 12 รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามทัศนะของ Zuber-Skerritt (1996 อ้างถึงใน Cohen, 2000)

ภาพที่ 13 รูปแบบการวิจัยและพัฒนาสื่อทางการศึกษา ตามทัศนะของ Borg

ภาพที่ 14 รูปแบบการวิจัยและพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลง ตามทัศนะของ Owens

จากกรณีตัวอย่างของการวิจัยและพัฒนา (R&D) 4 กรณี และการชี้ประเด็นให้เห็นถึงความต่างกันของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (AR) กับการวิจัยและพัฒนา (R&D) รวมทั้งการนำเอารูปแบบของการวิจัยทั้งสองประเภทมาแสดงให้เห็นประเภทละ 2 รูปแบบ ดังกล่าวถึงข้างต้น ผู้เขียนหวังว่า จะทำให้เข้าใจในจุดมุ่งหมายและวิธีดำเนินการวิจัยทั้งสองประเภทรูปแบบนั้น ได้ดีขึ้น ไม่สับสนกันในการนำไปใช้

ข้อเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ตามที่คุณเขียนได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่าการวิจัยในปัจจุบันจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) การวิจัยเชิงปริมาณ อิงกับปรัชญาปฏิฐานนิยมหรือประจักษ์นิยม (positivism/empiricism) เน้นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของตัวแปร (cause-effect relationships) 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ อิงกับปรัชญาโครงสร้างนิยมหรือปรากฏการณ์นิยม (constructivism/phenomenologicalism) เน้นการศึกษาเชิงพรรณนาเพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่และความหมายของสิ่งนั้น และ 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ อิงกับปรัชญาของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (theories of postmodernism) ดังนั้น การให้ข้อเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในที่นี้ จะคำนึงถึงกระบวนการทัศน์ที่เป็นรากฐานการแสวงหาความรู้และความจริงตามปรัชญาหรือวิธีคิดของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ และทฤษฎีหลังสมัยใหม่เป็นเบื้องต้น จากนั้นจะคำนึงถึง 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาทของผู้วิจัย รวมทั้งแนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยี

แบบมีส่วนร่วม และแนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนที่นำมากล่าวถึงข้างต้น ตลอดจนแนวคิดสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น และในกรณีกระบวนการทัศน์ที่เป็นรากฐานการแสวงหาความรู้และความจริงตามปรัชญาตามที่กล่าวถึงในข้างต้นนั้นถือว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยตามกระบวนการทัศน์ของการวิจัยภายใต้แนวคิดทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) เป็นการวิจัยที่ใช้วิธีวิทยาศาสตร์บางส่วน แต่ใช้วิธีปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action approach) ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัยเพื่อปฏิบัติแก้ไขปรับปรุงสภาพของตนเอง โดยมีข้อสรุปลักษณะสำคัญที่นำมาใช้อธิบายหรือชี้แนะแนวการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1) ปฏิเสธความคิดที่ว่าความรู้และความจริงแยกขาดจากระบบคุณค่า (set of values) และตัวตนของผู้แสวงหาความรู้และความจริง ซึ่งนัยหนึ่งก็คือการปฏิเสธวิธีคิดแบบปฏิฐานนิยมที่แยกตัวผู้แสวงหาออกจากความรู้และความจริง

2) เป้าหมายของการแสวงหาความรู้และความจริงไม่ใช่ตัวความรู้และความจริงนั้นๆ แต่คือการนำความรู้และความจริงที่ได้มาไปใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างการเปลี่ยนแปลง

3) เป็นลักษณะของสำนักคิด “ปฏิบัตินิยม” (pragmatism) ที่ให้ความหมายของ “ความรู้” ว่าเป็น “กระบวนการ” แสวงหาความจริง ดังนั้น จุดมุ่งเน้นจึงไม่ได้อยู่ที่ผลลัพธ์แบบตายตัว แต่อยู่ที่องค์ประกอบต่างๆ อาทิ วิธีการ การปรับเปลี่ยน ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการแสวงหาความรู้และความจริง

4) กระบวนการแสวงหาความรู้และความจริงดังกล่าว เริ่มต้นที่การตั้งคำถามหรือมองไปที่ปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วจึงสร้างกระบวนการที่นำไปสู่การตอบคำถาม หรือแก้ปัญหานั้นๆ และปัญหาในความหมายนี้ไม่ใช่ปัญหาหรือคำถามในเชิงปรัชญาหากเป็นปัญหาในเชิงปฏิบัติ (practical problem)

5) สิ่งที่น่าสนใจนี้ให้ความสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ในกระบวนการแก้ปัญหานั้นจะเกิดปัญหาหรือคำถามอื่นๆ ขึ้น ผลลัพธ์ของคำถามแรกก็จะเป็นพื้นฐานในเชิงวิธีการและทฤษฎีสำหรับการตอบคำถามใหม่ที่เกิดขึ้น

6) สำนักคิดนี้เชื่อว่ากระบวนการแสวงหาความรู้ไม่ได้มีเป้าหมายในการแสวงหาคำตอบแบบเบ็ดเสร็จ หากเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาในเชิงปฏิบัติให้ดียิ่งขึ้น และเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงและซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังนั้น “ความรู้” ภายใต้วิธีคิดปฏิบัตินิยมจึงหมายถึง “การเรียนรู้เพื่อที่รู้” อันจะนำไปสู่ “การคิด” วิธีการแก้ปัญหาที่ดียิ่งขึ้น และนักคิดปฏิบัตินิยมก็ไม่ตัดสินสิ่งที่ตนค้นพบต่อคำถามหรือปัญหาหนึ่งๆ ว่า “ถูก” หรือ “ผิด” แต่จะเรียกสิ่งนั้น ว่า “ความจริงชั่วคราว” (temporary truth) ทั้งนี้ก็เพราะเมื่อเวลาผ่านไปและสังคมเปลี่ยนไป คำตอบที่เกิดขึ้น ณ เวลานั้น ก็จะล้าสมัยและไม่ใช่ว่าคำตอบสำหรับเวลาใหม่ที่ตามมา

7) กระบวนการตอบคำถามหรือแก้ปัญหที่สำคัญของสำนักคิดปฏิบัตินิยม เป็นกระบวนการที่ตั้งอยู่บน “การไม่เห็นพ้องร่วมกัน” (disagreement) หรือที่เรียกว่า dialectic inquiry หรือ “กระบวนการเข้าถึงความรู้แบบวิวิธวิภาษ” โดยวิธีการเช่นนี้เป็นวิธีการที่ให้นักวิจัย 2 กลุ่ม ศึกษาในสิ่งเดียวกัน จากนั้นจึงให้ทั้งสองวิจารณ์ซึ่งกันและกัน วิธีการนี้จะทำให้ทั้งสองกลุ่มได้มองเห็น “ตำแหน่งแห่งที่ในเชิงญาณวิทยา” (epistemological position) ของตน กล่าวคือทั้งสองจะมองเห็นสมมติฐานและโลกทัศน์ที่กำกับกระบวนการแสวงหาความรู้ รวมทั้งมองเห็นข้อจำกัดและจิตสำนึกที่ผิดพลาด (false consciousness) ในวิธีการของตน กระบวนการเช่นนี้จึงไม่มี

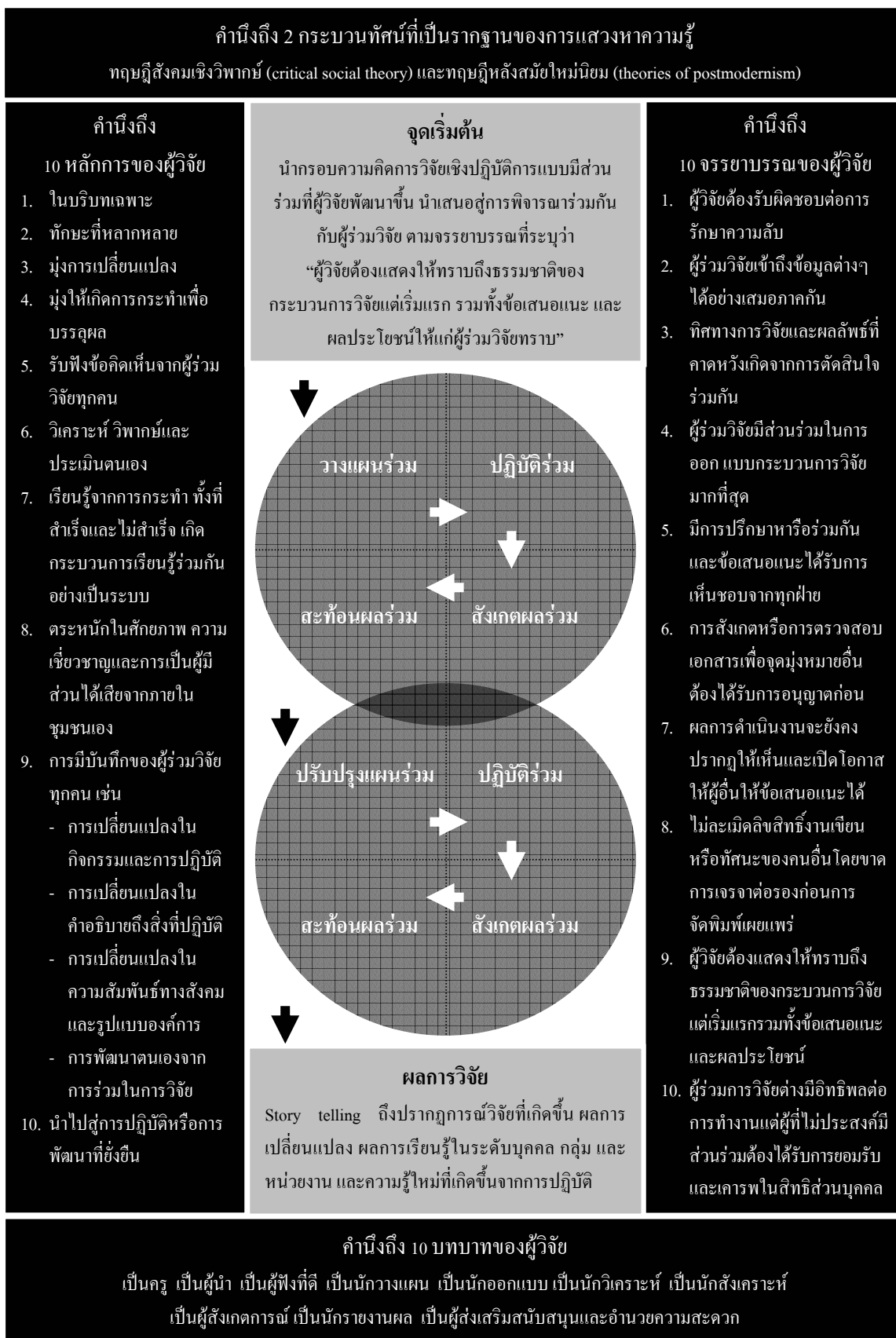
จุดสิ้นสุด (endpoint) หากเป็นการเรียนรู้กระบวนการในการแก้ไขปัญหาหรือแสวงหาคำตอบให้ดียิ่งขึ้นไป และด้วยวิธีคิดเช่นนี้เองที่ทำให้นักคิดสำนักปฏิบัตินิยมและทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์เห็นว่ากระบวนการเข้าถึงความรู้นั้นไม่สามารถแยกขาดจากตัวนักวิจัยและบริบททางสังคม

8) “ทฤษฎี” ของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์เป็นทฤษฎีที่เห็นว่าความรู้และความจริงนั้นไม่ได้ไร้เดียงสาแต่มีลักษณะ “อัตวิสัย” (subjective) ซึ่งหมายถึงว่าความรู้และความจริงไม่ได้ปลอดจากระบบคุณค่าที่ผู้เชื่อที่ว่าภาวะของผู้แสวงหาความรู้และความจริงส่งผลต่อความรู้และความจริงนั้นๆ แสวงหาเชื่อถือ ดังนั้น “ญาณวิทยา” ของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์จึงเป็นญาณวิทยาที่ยืนอยู่บนความเชื่อที่ว่าภาวะของผู้แสวงหาความรู้และความจริงส่งผลต่อความรู้และความจริงนั้นๆ

ในกรณีกระบวนการทัศน์เป็นรากฐานการแสวงหาความรู้/ความจริงตามปรัชญาหรือวิธีคิดของทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (postmodernism) มีข้อสรุปลักษณะสำคัญที่นำมาใช้อธิบายหรือชี้แนะแนวการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) สิ่งที่เราเชื่อว่าเป็นความรู้และความจริงในโลกนี้นั้นคือสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากอุดมการณ์ (ideology) และกระบวนการชุดหนึ่งๆ 2) ความรู้ที่มีลักษณะพึงประสงค์คือความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น หลากหลาย ใช้การวิเคราะห์ระดับจุลภาค และเป็นเรื่องเล่าในขอบเขตแคบๆ (little narrative) เขาเสนอให้เปลี่ยนโลกทัศน์ต่อความรู้เสียใหม่จากวิทยาศาสตร์แบบกลไกของ Isaac Newton ที่เห็นว่าการวัดมีความคงที่ โลกทัศน์ยุคใหม่จะต้องเปลี่ยนไป เราอยู่ในโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้น ความรู้ที่ดีที่สุดจึงเป็นความรู้แบบชั่วคราวที่ต้องปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ แม้แต่ในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเอง ความรู้ในยุคหลังๆ ก็ได้แสดงให้เห็นชัดว่าความคิดแบบ Isaac Newton ไม่ใช่สิ่งที่ถูกยึดถือไปแล้ว 3) “หลังสมัยใหม่” ไม่ได้เชื่อในเรื่อง “ทฤษฎี” ซึ่งหมายถึงว่า ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติ” ของความรู้และความจริง ความรู้และความจริงล้วนเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมที่ขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ (knowledge is subjected to space and time) และอุดมการณ์ (ideology) ที่แตกต่างกันหลากหลาย ดังนั้น ภายใต้วิธีคิดแบบหลังสมัยใหม่นี้ จึง “ไม่มีกระบวนการทัศน์อีกต่อไป ไม่มีความรู้ มีแต่ความเป็นจริงที่หลากหลาย” และสิ่งที่วิธีคิดหลังสมัยใหม่กระทำเพื่อ “ตอบได้” ความรู้ในแบบอภิธานาน (grand narrative) แห่งยุคสมัยใหม่ก็คือการ “รื้อ” (deconstruct) สิ่งเรียกว่าความรู้เหล่านั้น ออกมาเพื่อให้เห็นว่าสิ่งเหล่านั้น “ประกอบสร้าง” (construct) ด้วยอุดมการณ์ชุดใดบ้าง

จากลักษณะสำคัญของปรัชญาหรือวิธีคิดของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) หรือปฏิบัตินิยม (pragmatism) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (postmodernism) ดังกล่าว มีความสอดคล้องกับ 10 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงมาแล้วข้างต้น ดังนี้ 1) ในบริบทเฉพาะ 2) ทักษะที่หลากหลาย 3) มุ่งการเปลี่ยนแปลง 4) มุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล 5) รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน 6) วิเคราะห์ วิพากษ์และประเมินตนเอง 7) ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญและการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง 8) เรียนรู้จากการกระทำ ทั้งสำเร็จและไม่สำเร็จ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ 9) การมีบันทึกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน เช่น การเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบองค์การ การพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย เป็นต้น 10) นำไปสู่การปฏิบัติหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับ 10 จรรยาบรรณ ดังนี้ 1) ผู้วิจัยต้องรับผิดชอบต่อการรักษาความลับ 2) ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้อย่างเสมอภาคกัน 3) ทิศทางการวิจัยและผลลัพธ์ที่คาดหวังเกิดจากการตัดสินใจร่วมกัน 4) ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการ

วิจัยมากที่สุด 5) มีการปรึกษาหารือร่วมกัน และข้อเสนอแนะได้รับการเห็นชอบจากทุกฝ่าย 6) การสังเกตหรือการตรวจสอบเอกสารเพื่อจุดมุ่งหมายอื่นต้องได้รับการอนุญาตก่อน 7) ผลการดำเนินงานจะยังคงปรากฏให้เห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นให้ข้อเสนอแนะได้ 8) ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์งานเขียนหรือทัศนยะของคนอื่น โดยขาดการเจรจาต่อรองก่อนการจัดพิมพ์เผยแพร่ 9) ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรกรวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ 10) ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงานแต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล และสอดคล้องกับ 10 บทบาทของผู้วิจัย ดังนี้ 1) เป็นครู 2) เป็นผู้นำ 3) เป็นผู้ฟังที่ดี 4) เป็นนักวางแผน 5) เป็นนักออกแบบ 6) เป็นนักวิเคราะห์ 7) เป็นนักสังเคราะห์ 8) เป็นนักสังเกตการณ์ 9) เป็นนักรายงานผล และ 10) เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวว่าเป็นเทคนิคการวิจัยที่เปลี่ยนรูปแบบไปจากแบบบนลงล่างเป็นแบบล่างขึ้นบน ผู้ถูกวิจัยได้เปลี่ยนบทบาทจากผู้ถูกกระทำเป็นผู้กระทำหรือผู้ร่วมกระทำ หรือเปลี่ยนวิธีการวิจัยจากพวกเขาเป็นการวิจัยโดยพวกเขา โดยผู้ถูกวิจัยจะมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน เป็นทั้งผู้ตัดสินใจ ผู้ปฏิบัติ และผู้ได้รับผลจากการปฏิบัตินั้น นอกจากนี้ การวิจัยก็ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อทำความเข้าใจหรือเพื่อความรู้ในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เป็นอยู่เท่านั้น แต่จะต้องมีการปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์ด้วยและคาดหวังว่าจะเป็น การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนเนื่องจากความมีพันธะผูกพันในสิ่งที่ทำจากบทบาทการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งหากจะนำเสนอ “แนวคิดและแนวปฏิบัติเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” ขึ้นมา (ในที่นี้สมมุติว่ามี 2 วงจร) ในขั้นตอนเริ่มแรกผู้เขียนเห็นว่าผู้วิจัยควรนำเอาแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมชี้แจงต่อผู้ร่วมวิจัยตามจรรยาบรรณที่ระบุว่า “ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรก รวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทราบ” ขณะเดียวกันก็คำนึงถึงหลักการ “ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงาน แต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล” ด้วย จากนั้นจึงดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ดังแสดงเป็นแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในภาพที่ 15

ภาพที่ 15 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามทัศนะของจิโรจน์ สารรัตน์

จากแนวคิดในภาพที่ 15 ข้างต้นนั้นผู้เขียนได้ให้ทัศนะว่าหากนำเอาแนวคิดบางประการจากสาระต่างๆ ที่นำมากล่าวถึงข้างต้น ทั้งข้อคำนึงถึงกระบวนการที่เน้นรากฐานของการแสวงหาความรู้ตามปรัชญาหรือวิธีคิดของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม (theories of postmodernism) ข้อคำนึงถึงหลักการ 10 ประการ จรรยาบรรณ 10 ประการ และบทบาทของผู้วิจัย 10 ประการในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม และแนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนมาประยุกต์ใช้และกำหนดเป็นขั้นตอนและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินการวิจัย เพื่อให้เกิดความกระจ่างและมองเห็นได้ในเชิงรูปธรรมมากขึ้นก็จะได้ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 10 ขั้นตอน ซึ่งมีแนวปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation)

จากการแบ่งรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ Calhoun (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวาณิช, 2549) ว่ามี 3 รูปแบบ คือ แบบครูทำคนเดียว (individual) แบบร่วมมือ (collaborative) และแบบทั้งโรงเรียน (school-wide) หรือจากผลการสังเคราะห์ของ นงลักษณ์ วิรัชชัย (2543 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวาณิช, 2549) ได้แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ ในระดับชั้นเรียน (classroom) แบบรวมพลัง (collaborative) ระดับ โรงเรียน (school-wide) และแบบอิงชุมชน (community-based) ในที่นี้จะกล่าวถึงการวิจัยในระดับโรงเรียน

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ท่าระดับโรงเรียน ผู้วิจัยควรกำหนดเกณฑ์เพื่อคัดเลือกโรงเรียนที่จะดำเนินการวิจัยก่อน โดยเน้นถึงควมมีปัญหาที่จะต้องแก้ไขหรือพัฒนาอยู่ในระดับสูง มีหลักฐานหรือข้อมูลเชิงประจักษ์ยืนยันหรืออ้างอิง (นิยามของปัญหา คือ ช่องว่างระหว่างสิ่งที่จริงกับสิ่งที่คาดหวัง ยิ่งช่องว่างมีมาก ระดับความรุนแรงของปัญหาก็มีมาก) จากนั้นจึงลงพื้นที่เพื่อสร้างความคุ้นเคย สร้างความรู้สึกเป็นแบบเพื่อนร่วมงาน ความเป็นผู้ร่วมการวิจัย ให้เกิดขึ้นก่อน และแสดงบทบาทการเป็น “ผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก” ให้เกิดขึ้นด้วย รวมทั้งบทบาทอื่นๆ ตามที่กำหนดไว้ 10 บทบาทดังกล่าวข้างต้น ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และไม่ให้เสียหลักความมีสถานะที่เท่าเทียมกัน ในทุกระยะของการวิจัย ควรหลีกเลี่ยงรูปแบบการทำงานแบบปิรามิดหรือแบบสายการบังคับบัญชา ไม่ควรกำหนดตำแหน่งหรือสถานะใดๆ ที่จะทำให้เกิดการแบ่งชั้นวรรณะ ทุกคนจะมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน นั่งประชุมสนทนากับแบบ โต๊ะกลม (round table) ดังแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้น ที่กล่าวว่า

“...ผู้วิจัยจะต้องตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องผนวกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ตนเองทำงานด้วยอย่างเต็มที่เพื่อทำความคุ้นเคย จนมีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน จะต้องคอยติดต่อกับชุมชน ไม่ว่าจะป็นวัฒนธรรม ลักษณะนิสัย ความต้องการ ความใฝ่ฝัน ทะเยอทะยาน ตลอดจนปัญหาต่างๆ ของชุมชน และรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่จะเกี่ยวพันโดยตรงกับงานที่จะต้องทำให้กับชุมชนนั้น...”

ในขั้นตอนการเตรียมการนี้ ผู้วิจัยจะต้องมีการเสริมพลังด้านความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้และเกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิค ที่จะทำให้การดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ในระยะต่อไป เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้นดังนี้ คือ

1. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตามหลักการที่กล่าวถึงข้างต้น คือ “ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรก รวมทั้งข้อเสนอแนะ และผลประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทราบ”

2. แนวคิดเชิงเทคนิค เช่น เทคนิคการวางแผนปฏิบัติการ เทคนิคการระดมสมอง เทคนิคการนำแผนสู่การปฏิบัติ เทคนิคการสังเกตผลการปฏิบัติงาน เทคนิคการสะท้อนผลการปฏิบัติงาน เทคนิคการบันทึกข้อมูลภาคสนาม เทคนิคการถอดบทเรียน และอื่นๆ เป็นต้น

นอกจากนั้น ควรมีการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยหรือผู้เกี่ยวข้องในความสำเร็จของ “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” และของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” ว่าเป็นของคู่กัน ไปด้วยกันได้ ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีต่อทั้งตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กร ไม่ได้เป็นเสมือนรางวัลไฟที่ไม่มีวันบรรจบกัน และท้ายสุดควรเป็นการร่วมกันกำหนดบทบาท หน้าที่ กติกา ข้อตกลง แนวปฏิบัติ ตลอดจนปฏิทินหรือแผนการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรต่างๆ ที่คาดว่าจะใช้ในทุกระดับของการวิจัย และอื่นๆ

ในการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มต้นของขั้นตอนการเตรียมการนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยควรกำหนดให้มีการสังเกตผล (observing) เป็นกิจกรรมควบคู่ขนาน (parallel) กับทุกกิจกรรม ไปด้วย เพื่อบันทึกผลการดำเนินงานไปเป็นระยะๆ โดยอาจใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่างๆ ดังต่อไปนี้ได้อย่างหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกันตามสถานการณ์และความเหมาะสม เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ เป็นต้น โดยประเด็นในการสังเกตและบันทึกอาจเป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายหรือนิยามของสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง และรูปแบบของกิจการ การเรียนรู้หรือการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น และอื่นๆ ทั้งนี้ อาจจัดให้มีกิจกรรมการสะท้อนผล (reflection) ในขั้นตอนนี้ด้วยได้

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning)

ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหา” โดยผู้วิจัยควรจะต้องคำนึงถึง “การตั้งศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยออกมาอย่างเต็มที่ก่อน” โดยปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดประเด็นต่างๆ ดังกล่าวตามประสบการณ์และทุนความรู้ที่มีอยู่เดิมของพวกเขา จากนั้นผู้วิจัยจึงจะนำเอาสิ่งที่ศึกษาไว้เป็นแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานนั้นๆ และที่นำเสนอไว้ในบทที่ 2 (เช่นงานวิจัยที่มุ่งจะพัฒนางานวิชาการ ผู้วิจัยจะมีการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานวิชาการไว้ในบทที่ 2 ด้วย) มาเสริมหรือนำเข้าสู่วงสนทนากับพวกเขาได้รับรู้และพิจารณาร่วมกัน ซึ่งอาจมีผลให้พวกเขานำเอาแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำเข้าไปเสริมนั้น ไปปรับแก้หรือบูรณาการเข้ากับสิ่งที่พวกเขาร่วมกันคิดและกำหนดขึ้นจากประสบการณ์และทุนความรู้เดิม ทั้งนี้ก็เป็นไปตามหลักการที่ว่า

“ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ และการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง” และตามความเชื่อของกาญจนา แก้วเทพ (2532) ที่กล่าวว่า “แนวคิดใหม่ในการพัฒนานั้น เชื่อว่าในวัฒนธรรมชุมชนนั้น ไม่ว่างเปล่า ในนั้นบรรจุด้วยพลังความสามารถ พลังภูมิปัญญา และพลังสร้างสรรค์ที่จะแก้ปัญหาชุมชน”

“...ให้โอกาสแก่ชุมชนที่จะเสนอแนวทางการแก้ปัญหานั้นด้วยตนเองอย่างเต็มที่ จากนั้น นักพัฒนาที่เสนอเทคโนโลยีอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์ ความรับรู้ของชุมชนเข้าสู่วางสนทนาคด้วย ในระยะแรกๆ ให้เสนอแบบง่ายๆ แต่จะไม่สรุปว่าแบบนี้แบบนี้เท่านั้นที่จะช่วยแก้ปัญหาให้ชุมชน จะปล่อยให้ชุมชนคิดเปรียบเทียบทางเลือกต่างๆ ด้วยตนเอง และยังไม่กล่าวพาดพิงถึงเทคโนโลยีอื่นๆ ให้มากกว่านั้น จนกว่าจะมีการถามไถ่เพิ่มเติม ซึ่งนักพัฒนาจะต้องคอยให้ข้อมูลอยู่เป็นระยะๆ เมื่อเสนอข้อมูลเปรียบเทียบให้อย่างเต็มที่แล้ว ก็ปล่อยให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกเทคโนโลยีที่เห็นว่าเหมาะสมกับตนเองมากที่สุด มาชุดหนึ่ง...”

ผลจากการดำเนินการดังกล่าว จะทำให้ได้แผนปฏิบัติการ (action plan) ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งจะมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ขึ้นกับผู้วิจัยและร่วมวิจัยจะร่วมกันกำหนด แต่อย่างน้อยควรประกอบด้วยจุดมุ่งหมายและวิธีการ (ends and means) ในการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงนั้นว่าจะทำอะไร (what) และจะทำอย่างไร (how) ทั้งนี้แผนปฏิบัติการที่ได้จากหลักการมีส่วนร่วมนี้ ตามแนวคิดเรื่องการพัฒนาองค์การ (organizational development) ถือเป็น **ตัวสอดแทรกหลัก** (main intervention) ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะร่วมกันจัดกระทำ (manipulate) เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการเรียนรู้ และความรู้ใหม่ด้วย (จุดมุ่งหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะต้องการทราบการเรียนรู้และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการกระทำด้วย ไม่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเรื่องการเปลี่ยนแปลงว่าสำเร็จหรือไม่สำเร็จเท่านั้น) ซึ่งผลจากการที่ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์เพื่อกำหนดประเด็นต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นจากประสบการณ์และทุนความรู้ที่มีอยู่เดิมก่อน แล้วผู้วิจัยนำเอาหลักการและแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเข้าไปเสริมกับพวกเขาในภายหลังนั้น จะทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึง “การเรียนรู้และความรู้ใหม่” ที่เกิดขึ้นด้วย โดยการสังเกตผล การบันทึก และการนำไปสะท้อนผลร่วมกันในภายหลังถึงสิ่งที่พวกเขาพร้อมกันคิดและร่วมกันกำหนดแต่แรกนั้นว่าเป็นอย่างไร เมื่อรับรู้ถึงหลักการและแนวคิดเชิงทฤษฎีจากผู้วิจัยเพิ่มขึ้นแล้วพวกเขาคิดกันอย่างไร มีการปรับปรุงแก้ไขหรือบูรณาการกันอย่างไร มีผลทำให้ได้แผนปฏิบัติการชุดใหม่เป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากที่กำหนดได้ในตอนเริ่มแรก (หรือกับที่เคยๆ ปฏิบัติกันมา หรือกับแนวคิดเชิงทฤษฎี) อะไรบ้าง ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น

ในการวิจัย ผู้วิจัยสามารถนำเสนอหลักการใดหลักการหนึ่งหรือหลายหลักการ เป็น **ตัวสอดแทรกเสริม** (additional intervention) หรือเป็นเงื่อนไขสอดแทรก (intervening condition) ก็ได้ เช่น การนำเอาหลักการบูรณาการ (integrated approach) เป็นตัวสอดแทรกเสริมเพื่อพัฒนางานวิชาการ ในงานวิจัยของ ศิริกุลนามศิริ (2552) เป็นต้น ทั้งนี้ การกำหนดให้มี “หลักการใดหลักการหนึ่งหรือหลายหลักการ” เป็นตัวสอดแทรกเสริม นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นกรอบหรือทิศทางของการทำงานระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากหลักการ “มีส่วนร่วม” (ตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม) และเพื่อ

เพิ่มคุณค่าความหลากหลายให้กับงานวิจัย เพราะเพียงลำพังแผนปฏิบัติการที่จะได้จากการวางแผนร่วมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลักที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น อาจทำให้องค์ความรู้ “ที่จะใช้” และ “ที่จะได้” จากการวิจัยไม่หลากหลาย โดยเมื่อกำหนดหลักการใดหลักการหนึ่ง (หรือหลายหลักการ) เป็นตัวสอดแทรกเสริม ผลที่จะเกิดขึ้นตามมาคือ

1. ในส่วนของการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 ผู้วิจัยจะต้องศึกษาทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎีของหลักการนั้นนำเสนอไว้ด้วยเป็นหัวข้อหลักหัวข้อหนึ่ง เพื่อให้ผู้วิจัยเกิดความรอบรู้และเกิดความไวเชิงทฤษฎีเพื่อนำไปเสริมหรือนำเข้าสู่วงสนทนากับผู้ร่วมวิจัย อย่างน้อย 1 หลักการ

2. ในส่วนของการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยจะปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันระดมสมองกำหนดแนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับหลักการนั้นจากประสบการณ์และทุนความรู้ที่มีอยู่เดิมของพวกเขาถือว่าเป็นอย่างไร แล้วผู้วิจัยจึงจะนำเอาแนวคิดเชิงทฤษฎีของหลักการนั้นที่ศึกษาไว้ในบทที่ 2 ไปเสนอเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดการบูรณาการกันระหว่างหลักการตามแนวคิดของผู้ร่วมวิจัยกับหลักการตามแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำเสนอ (การบรรจบกันของสายธารสองสายที่จะกล่าวถึงต่อไป) อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการหาข้อสรุปเป็น “การเรียนรู้และความรู้ใหม่” ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยด้วยว่า หลักการที่ผู้ร่วมวิจัยคิดเริ่มแรกนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร ผลที่ได้จากการอภิปรายร่วมระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยหลังจากที่ผู้วิจัยนำเอาหลักการตามแนวคิดเชิงทฤษฎีไปเสนอเพิ่มเติมมีลักษณะเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากหลักการตามแนวคิดเชิงทฤษฎีหรือไม่อย่างไร และทำไม

การนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎี ทั้งในกรณีที่เป็นตัวสอดแทรกหลัก และกรณีที่เป็นตัวสอดแทรกเสริมหรือเงื่อนไขสอดแทรก กระทำในฐานะผู้วิจัยเป็นเสมือนตัวแทนของผู้รู้ในด้านทฤษฎี ตามที่ได้ศึกษาไว้ในบทที่ 2 ทั้งนี้เพราะทฤษฎีมีประโยชน์หลายประการ เช่น ช่วยชี้นำการตัดสินใจ ช่วยหามองภาพองค์การได้ชัดเจนขึ้น ช่วยให้ตระหนักถึงสภาพแวดล้อมขององค์การ ช่วยเป็นแหล่งของความคิดใหม่ (Stoner & Freeman, 1992) ช่วยกำหนดกรอบของปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์กัน ช่วยจำแนกแยกแยะปรากฏการณ์ ช่วยสร้างสิ่งใหม่ๆ ช่วยทำนายปรากฏการณ์ (Lunenburg & Ornstein, 2000) เป็นต้น

หากพิจารณาตามหลักการจัดการความรู้ (knowledge management) ผู้วิจัยจะเป็นเสมือนตัวแทนของคนที่มีความรู้เชิงทฤษฎีหรือความรู้ที่ชัดเจน (explicit knowledge) ในขณะที่ผู้ร่วมวิจัยจะเป็นเสมือนตัวแทนของกลุ่มคนที่มีความรู้จากประสบการณ์ที่สะสมมา เป็นความรู้ส่วนตัวหรือความรู้ที่ฝังตัว (tacit knowledge) จึงเป็นการผสมผสานกันระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีกับความรู้เฉพาะตัวหรือความรู้จากประสบการณ์ หรืออีกนัยหนึ่งคือ การผสมผสานกันระหว่างภาคทฤษฎีกับภาคปฏิบัติ เป็นสายธารสองสายที่มาบรรจบกัน คือ สายธารเชิงวิชาการหรือเชิงทฤษฎีที่ได้จากนักวิจัยกับสายธารเชิงประสบการณ์ที่มาจากสิ่งที่สะสมอยู่ในตัวของผู้ร่วมวิจัยในพื้นที่ ตามความเชื่อของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ที่กล่าวถึงกระบวนการเข้าถึงความรู้แบบวิภาษวิธี (dialectical method) ว่า “โดยวิธีการเช่นนี้เป็นวิธีการที่ให้นักวิจัย 2 กลุ่ม ศึกษาในสิ่งเดียวกัน จากนั้นจึงให้ทั้งสองวิจารณ์ซึ่งกันและกัน วิธีการนี้จะทำ ให้ทั้งสองกลุ่มได้มองเห็นตำแหน่งแห่งที่ในเชิงญาณวิทยา (epistemological position) ของตน”

การสร้างความรู้แบบวิภาษวิธี (dialectical method) เป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างความรู้ใหม่ซึ่งมี 4 วิธี คือ 1) วิธียึดหลักที่มีอยู่เดิม (dogmatic method) เป็นวิธีเก่าแก่ที่สุดและเป็นการยึดถือกันตามประเพณี

เลขถูกสอนมาอย่างไร หลักฐานหรือทฤษฎีเดิมวางเอาไว้อย่างไร ก็ถ่ายทอด และอธิบายตามๆ กันไปอย่างนั้น ถือเป็นกลุ่มแบคคัมภีร์ยึดตำรา (dogmatic) เป็นวิธีแบบหัวอนุรักษ์นิยม (conservative mind) 2) วิธีตั้งข้อสงสัยเอาไว้ก่อนแล้วค่อยหาความรู้ (skeptical method) ความสงสัยเป็นบ่อเกิดของความรู้ จุดประกายความอยากรู้ให้แสวงหาคำตอบ ความรู้สามารถเข้าถึงได้โดยใช้วิธีการสืบค้นที่เหมาะสม 3) วิธีวิจารณ์ (critical method) เป็นวิธีสร้างความรู้ที่ใช้เหตุผลวิเคราะห์และสังเคราะห์เรื่องราวให้มีความสมเหตุสมผล 4) วิทยวิธีหรือปฏิพัฒนา (dialectic method) คือ การตั้งข้อเสนอลงและหาข้อแย้งจนได้ความรู้ (“ปรัชญาแห่งศาสตร์ ธรรมชาติแห่งการเรียนรู้”, 2009)

การสร้างความรู้แบบวิทยวิธี (dialectical method) เป็นกระบวนการที่ Socrates ใช้กระตุ้นปฏิภาณไหวพริบในการคิดตั้งประเด็นปัญหารอบๆ ตัวมาศึกษา โดยเน้นหลัก “จงรู้จักตนเอง” เพื่อแสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิต เนื่องจากความรู้มีใช้สิ่งของที่จะหยิบยื่นให้กัน หรือสามารถถ่ายทอดจากผู้หนึ่งไปสู่อีกผู้หนึ่งได้ และก็มีใช้สิ่งที่จะได้มาด้วยการนั่งครุ่นคิดอยู่เพียงลำพัง หากแต่ความรู้เป็นสิ่งที่ต้องร่วมกันแสวงหาในทัศนะของ Socrates ถือว่าการสนทนาโต้ตอบ (dialogue) เป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะแสวงหาความรู้ เพราะการสนทนาโต้ตอบเป็นความร่วมมือกันระหว่างผู้ร่วมสนทนาเพื่อหาความกระจ่างในปัญหาใดปัญหาหนึ่ง สำหรับวิธีการของ Socrates นั้นมีความมุ่งหมายที่จะให้ผู้ร่วมสนทนามีความรู้ อันเกิดจากการรู้จักใคร่ครวญวิพากษ์วิจารณ์ และเกิดจากการพิจารณาไตร่ตรองของตัวเอง ดังนั้น Socrates จึงไม่ใช้คำพูดที่ชักจูงให้คนหลงเชื่อ หรือให้คนยอมรับความเห็นของเขาโดยขาดการพินิจพิเคราะห์ด้วยตนเอง หากแต่ Socrates จะทำหน้าที่ของหมอดำเฒ่า ที่จะคอยช่วยให้ผู้ร่วมสนทนากับเขาได้มีโอกาสคลอดความคิดของตนเองออกมา เพื่ออธิบายความรู้ความเข้าใจนั้นด้วยเหตุผล (“พัฒนาการความคิดทางจริยศาสตร์”, 2009)

สำหรับ Plato ใช้วิธีสนทนาโต้ตอบ “เชิงปฏิเสธหรือหักล้าง” (negative/destructive dialectic) เพื่อแสดงจุดยืนทางความคิดของผู้เสนอ โดยพยายามหาบทสรุปหรือเป้าหมายที่เป็นสัจจะให้เห็นความจริง (constructive dialectic) คือ การตั้งคำถามปัญหาให้กับพวกที่เห็นตรงข้าม พยายามชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง แสดงทัศนะที่ขัดแย้งด้วยคำถามที่เฉียบคม ดังนี้ 1) ตั้งข้อตั้งก่อน 2) ตั้งบทโต้แย้ง 3) นำบทโต้แย้งกล่าวซ้ำ 4) แสดงความเห็นของตนเองเพิ่มเติม 5) ให้ฝ่ายตรงข้ามยอมรับจนจำใจไม่มีข้อโต้แย้ง 6) แสดงคำนิยามที่ครอบคลุมทั้งเหตุและผลทุกอย่าง (“ปรัชญาแห่งศาสตร์ ธรรมชาติแห่งการเรียนรู้”, 2009)

แนวคิดจากกระบวนการสร้างความรู้แบบวิทยวิธี (dialectical method) หรืออุปมาอุปมัยการผสมผสานกันระหว่างภาคทฤษฎีกับภาคปฏิบัติที่เป็นธารสองสายที่มารวมกันดังกล่าวนั้น มีข้อที่ผู้วิจัยควรคำนึงถึงอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. การนำเสนอทฤษฎีของผู้วิจัยในบทที่ 2 จะต้องนำเสนอไว้อย่างมีจุดมุ่งหมาย อย่างมีความหมาย และอย่างมีประโยชน์ที่จะทำให้ผู้วิจัยมีความรอบรู้และความไวเชิงทฤษฎี (theoretical sensitivity) ต่อการนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์หรือการให้คำแนะนำต่อผู้ร่วมวิจัย ตามทัศนะของ กาญจนา แก้วเทพ (2549) ที่ว่าไม่ใช่ทบทวนมาไว้อย่างเป็นไม้ประดับงานวิจัยหรือหิ้งพระประจำงานวิจัยที่ไม่มีที่มาเช่นไหว้เหลียวแลอีกเลย
2. ผู้วิจัยจะต้องสร้างทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องว่า ทฤษฎีกับการปฏิบัติเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันได้ ไม่ได้เป็นเส้นขนานที่ไม่มีวันบรรจบกัน เหมือนกับคำพูดที่มักพูดกันว่า “ทฤษฎีจัดปฏิบัติ

ไม่ได้ หรือ ทฤษฎีก็คือทฤษฎี ปฏิบัติก็คือปฏิบัติ” เป็นต้น จะต้องสร้างความตระหนักว่า ทฤษฎีจะช่วยขยับระยะทางการลองถูกลองผิดให้สั้นลงได้ ดังประโยชน์ของทฤษฎีที่กล่าวถึงข้างต้น และหากวิเคราะห์จากความสัมพันธ์ระหว่าง “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” หรือ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” ดังกล่าวในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยอาจสร้างแนวคิดให้ผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้เข้าใจและตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงบวกเพิ่มขึ้น เป็นลักษณะสามเส้าระหว่าง “การวิจัย” “ทฤษฎี” และ “การปฏิบัติ” หรือ “นักวิจัย” “นักทฤษฎี” และ “นักปฏิบัติ” หากทำให้เกิดขึ้นได้ ก็จะทำให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

3. การนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎี ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานที่กำหนดเป็นประเด็นในการวิจัย หรือแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการที่เป็นตัวสอดแทรกเสริม จะต้องเป็นไปหลังจากที่ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันคิดอย่างเต็มที่ก่อน โดยหากนำเสนอก่อน มีแนวโน้มที่พวกเขาจะยอมรับเอาแนวคิดเชิงทฤษฎีนั้นไปใช้เลยมืออยู่สูง อาจเป็นเพราะความเคยชินกับการเป็นผู้ถูกระงับ (passive) หรือเป็นผู้ตาม (follower) ในระบบการบริหารแบบสั่งการหรือแบบบนสู่ล่าง (top-down approach) ที่ฝังรากลึกลง หรืออาจเป็นเพราะแนวโน้มที่จะเชื่อฟังผู้วิจัยเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ซึ่งจะทำให้การวิจัยมีแนวโน้มเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเทคนิค (Technical Action Research) มากกว่าจะเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) แนวโน้มที่อิทธิพลของความรู้เชิงทฤษฎี (explicit knowledge) ที่สำเร็จรูปจากภายนอกจะมีมาก จนความรู้ส่วนตัวที่สะสมจากประสบการณ์ (tacit knowledge) ของผู้ร่วมวิจัยไม่ได้ถูกนำออกมาใช้ นอกจากนี้ การนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีของผู้วิจัยจะต้องนำเสนอแบบไม่ชัดเจน ไม่ชี้นำ หรือไม่ให้มีอิทธิพลต่อการนำไปปฏิบัติของผู้ร่วมวิจัย แต่ต้องคำนึงถึงการเป็นทางเลือก การเป็นตัวเสริม โดยยึดหลักการ “ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ และการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง” และตามแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้น ที่กล่าวว่า “...ให้โอกาสแก่ชุมชนที่จะเสนอแนวทางการแก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างเต็มที่ จากนั้นนักพัฒนาที่เสนอเทคโนโลยีอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์ ความรับรู้ของชุมชนเข้าสู่สนทนาด้วย ในระยะแรกๆ ให้เสนอแบบง่ายๆ แต่จะไม่สรุปว่าแบบนี้แบบนี้เท่านั้นที่จะช่วยแก้ปัญหาให้ชุมชน จะปล่อยให้ชุมชนคิดเปรียบเทียบทางเลือกต่างๆ ด้วยตนเอง และยังไม่กล่าวพาดพิงถึงเทคโนโลยีอื่นๆ ให้มากกว่านั้น จนกว่าจะมีการถามไถ่เพิ่มเติม ซึ่งนักพัฒนาจะต้องคอยให้ข้อมูลอยู่เป็นระยะๆ เมื่อเสนอข้อมูลเปรียบเทียบให้อย่างเต็มที่แล้ว ก็ปล่อยให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกเทคโนโลยีที่เห็นว่าเหมาะสมกับตนเองมากที่สุดมาชุดหนึ่ง...”

เช่นเดียวกับขั้นตอนการเตรียมการ ในขั้นตอนการวางแผนนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยควรกำหนดให้มีการสังเกตผล (observing) ควบคู่ขนาน (parallel) กับทุกกิจกรรมไปด้วย เพื่อบันทึกผลการดำเนินงานไปเป็นระยะๆ โดยอาจใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่างๆ ดังต่อไปนี้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกันตามสถานการณ์และความเหมาะสม เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ เป็นต้น โดยประเด็นในการสังเกตและบันทึกนอกจากจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายหรือนิยามของสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องและรูปแบบองค์กร การเรียนรู้หรือการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น และอื่นๆ แล้ว ที่สำคัญคือบันทึกเปรียบเทียบแนวคิดของผู้ร่วมวิจัยระหว่างก่อนและหลังการได้รับข้อมูลเสริมเชิงทฤษฎีจากผู้วิจัย ทั้งในกรณีเรื่องจัดทำ

แผนปฏิบัติการและเรื่องการใช้หลักการว่าเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากแนวคิดเชิงทฤษฎีหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้อาจจัดให้มีกิจกรรมการสะท้อนผล (reflection) ในขั้นตอนนี้ด้วยได้

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting)

ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดไว้นั้น โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดตามหลักการ “มุ่งการเปลี่ยนแปลง และมุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล” พยายามไม่ให้ความช่วยเหลือใดๆ ที่ได้อย่างง่ายดาย หรือสำเร็จรูปเกินไป คอยให้กำลังใจและกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจัง พิจารณาถึงการใช้ทรัพยากรต่างๆ ทางการบริหาร คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการในการนำแผนปฏิบัติการสู่การปฏิบัติ เช่น การจัดทีมงาน การแบ่งงาน การมอบอำนาจหน้าที่ การกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบ การกำหนดเครือข่ายการติดต่อสื่อสาร ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน ทั้งภายในโรงเรียนและระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การจัดระบบการติดตามผลการปฏิบัติงาน เป็นต้น โดยคำนึงถึงการปฏิบัติงานภายใต้บริบทของ “หลักการ” ที่ผู้วิจัยกำหนดเป็นตัวสอดแทรกเสริมหรือเป็นเงื่อนไขสอดแทรกด้วย

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing)

การสังเกตผลในขั้นตอนนี้ ถือเป็นการสังเกตผลที่ต่อเนื่อง ยาวนาน และซับซ้อน เป็นการสังเกตผลในขั้นตอนการปฏิบัติ (ขั้นตอนที่ 3) ที่ใช้ระยะเวลาที่ยาวนานกว่าขั้นตอนอื่น มีกิจกรรมเกิดขึ้นมากมาย สลับซับซ้อน และต่อเนื่อง ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต้องมีการสังเกตผล (observing) เป็นกิจกรรมควบคู่ขนาน (parallel) กับทุกโครงการและทุกกิจกรรม เช่นเดียวกับขั้นตอนการเตรียมการและขั้นตอนการวางแผน เพื่อบันทึกผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ไปเป็นระยะๆ โดยอาจใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่างๆ ดังต่อไปนี้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกันตามสถานการณ์และความเหมาะสม เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ เป็นต้น โดยประเด็นในการสังเกตและบันทึกนอกจากจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายหรือนิยามของสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องและรูปแบบองค์การ การเรียนรู้หรือการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น และอื่นๆ แล้ว ที่สำคัญคือบันทึกผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในแต่ละกิจกรรมหรือแต่ละโครงการในแผนปฏิบัติการเพื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่คาดหวังไว้ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการเปลี่ยนแปลง (change) ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) และบันทึกแนวคิดและแนวปฏิบัติของผู้ร่วมวิจัยตามหลักการตามที่กำหนดเป็นตัวสอดแทรกเสริมว่าเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากแนวคิดเชิงทฤษฎีหรือไม่ อย่างไร

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยอาจจัดให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับเทคนิควิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผลด้วย ย้อนหลังไปตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน และการปฏิบัติ (เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ ดังกล่าวข้างต้น) ว่าเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ ยังมีข้อบกพร่องอะไรอีก ควรปรับปรุงแก้ไขอะไร อย่างไร

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting)

เป็นขั้นตอนการนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ แล้วแต่กรณีที่ได้นำไปใช้ เป็นการนำมาเสนอ (presentation) เพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน ซึ่งอาจมีทั้งความเห็นที่สนับสนุน สอดคล้องกันหรือขัดแย้งกัน แต่ใช้หลักความมีเหตุมีผล ที่มีจุดมุ่งหมายจะหาบทสรุปว่า สิ่งที่ร่วมกันคาดหวังไว้ก่อนหน้านั้น ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีอะไรที่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร อะไรที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร หากจะดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นต่อไปอีก อะไรที่ยังเหมาะสมอยู่ควรดำเนินการต่อเนือง อะไรที่ไม่เหมาะสมควรตัดออก และอะไรที่ควรนำมาเสริมเข้าไปอีก และจากผลการปฏิบัติงานร่วมกันมาตั้งแต่ต้นนั้น ได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับหน่วยงานอะไรบ้าง และได้ก่อให้เกิดความรู้ใหม่อะไรบ้างขึ้นมาบ้าง เพื่อเป็นสารสนเทศ (information) ที่จะนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจในการวางแผนเพื่อดำเนินการใหม่ในขั้นตอนต่อไป ทั้งนี้ตามแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้นด้วยว่า (ขั้นตอนนี้ควรจัดให้มีการสังเกตผลและบันทึกการจัดกิจกรรมการสะท้อนด้วยว่า ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไรไว้ด้วยเช่นกัน)

...ปัจจัยด้านการสะท้อนกลับของปัญหาจากการดำเนินงาน (action-reflection) ซึ่งจัดในรูปแบบของการถกเถียงอภิปรายกัน...กิจกรรมนี้จะช่วยพัฒนาความสามารถของชุมชนให้เกิดความคิดรวบยอด รู้จักจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีจากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินการกันมาก่อนให้เกิดการอธิบายตีความปรากฏการณ์ด้านต่างๆ ด้วยเหตุด้วยผล ได้มีโอกาสพูดกันถึงสิ่งที่อยู่ในใจของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นที่คนคิด วิธีชีวิต ความเชื่อ ความกลัว รวมทั้งความรู้ที่อาจเพิ่มพูนขึ้นหรือชะงักงันจนต้องเก็บไปไตร่ตรองในใจ ตลอดจนการมีโอกาสแสดงความคิดเห็นสนับสนุนคัดค้านหรือขัดแย้งกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้ชุมชนเข้าใจถึงภาวะแห่งการรวมพลังทำงานของกลุ่ม เกิดการตระหนักถึงสิ่งใดที่ควรสนับสนุน สิ่งใดที่ควรคัดค้าน การมีโอกาสประชุมปรึกษาหารือกันหลังการดำเนินกิจกรรมหนึ่งๆ จะช่วยพัฒนาทัศนคติและค่านิยมของชุมชนในด้านความเชื่อมั่นในตนเองให้สูงขึ้น ช่วยลดความคิดที่จะหวังพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอกให้น้อยลง ประสบการณ์ที่เกิดขึ้น จะเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ถึงเครื่องมือที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาใดๆ ก่อให้เกิดพลังแห่งความสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง การประชุมถกเถียงอภิปรายกันของชุมชน อาจได้ผลสรุปว่า เทคโนโลยีที่มีอยู่เดิมมีความเหมาะสมหรือไม่ เทคโนโลยีที่นำเข้ามาจากที่อื่นมีความเหมาะสมหรือไม่ แล้วแต่กรณี ขึ้นอยู่กับการพิจารณาและการตัดสินใจของชุมชน ซึ่งจะมีผลทำให้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับชุมชนถูกยกเลิกไปในที่สุด หากเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมก็จะได้รับการยอมรับและถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางเรื่อยไป นั่นคือถ้ายังทำให้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชนเกิดขึ้นได้มากเท่าใด ก็จะทำให้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมถูกขจัดออกไปมากเท่านั้น...นักพัฒนาจะต้องให้ความสนใจต่อการตัดสินใจของ

ชุมชนว่า เป็นการตัดสินใจตามความรู้สึกของอารมณ์หรือไม่ เพราะบ่อยครั้งที่สิ่งที่ชุมชนต้องการนั้นเป็นเพียงสิ่งที่ต้องการตามความรู้สึกเท่านั้น (felt need) มิใช่สิ่งที่ต้องการที่แท้จริง (real need) ดังนั้น นักพัฒนาจะต้องคอยกระตุ้นให้ชุมชนขบคิดอยู่เสมอว่า ปัญหาที่แท้จริงคืออะไร อยากได้อะไร...”

เทคนิคการถอดบทเรียน

การสะท้อนผลการปฏิบัติงานในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม อาจนำเอาเทคนิคการถอดบทเรียน (lesson distilled) มาใช้ได้ เป็นเทคนิคการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ โดยเน้นการระดมสมอง พูดคุย เล่าเรื่อง สังเคราะห์ จับประเด็นกระบวนการวิธีทำงานเชิงบทเรียนหรือประสบการณ์ หรืออาจกล่าวได้ว่า การถอดบทเรียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงานโดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึกจากผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ๆที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และสามารถเผยแพร่ศึกษาเรียนรู้ได้ หรือกล่าวในอีกนัยหนึ่งว่า การถอดบทเรียน หมายถึง กระบวนการดึงเอาบางสิ่งบางอย่างออกมาจากบทเรียนที่มีอยู่จากสิ่งที่เราทำ เพื่อให้ได้งานที่เป็นความสำเร็จ (best practice) รวมทั้งความไม่สำเร็จ (bad practice) ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ และแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

การถอดบทเรียนโดยทั่วไปมี 2 รูปแบบ คือ

1. การถอดบทเรียนเฉพาะประเด็น เพื่อการเรียนรู้ระหว่างการทำงาน ดำเนินการทันทีหลังจากทำกิจกรรมในโครงการเสร็จ หรือหากเป็นชุดกิจกรรมก็ดำเนินการหลังจากกิจกรรมย่อยเสร็จ และสามารถนำผลการถอดบทเรียนจากกิจกรรมนั้นๆ ไปใช้ประโยชน์ในพัฒนาโครงการให้ประสบความสำเร็จในอนาคต
2. การถอดบทเรียนทั้งโครงการ เพื่อการเรียนรู้หลังสิ้นสุดโครงการ เป็นการถอดบทเรียนทั้งระบบเป็นกระบวนการวิเคราะห์การปฏิบัติงานและบทเรียนความรู้ที่ลึกซึ้ง และประกอบด้วยรายละเอียดจำนวนมาก โดยเริ่มตั้งแต่ความเป็นมาของโครงการ กระบวนการดำเนินงาน และผลลัพธ์ การถอดบทเรียนทั้ง 2 รูปแบบ ต้องใช้การวิเคราะห์เชิงลึก เช่น วิเคราะห์ด้วย SWOT เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่ผลของการดำเนินโครงการ

เทคนิคการถอดบทเรียนที่จะช่วยให้ทีมงานถอดบทเรียนและผู้ร่วมถอดบทเรียนเกิดการเรียนรู้ในระหว่างการทำงานและได้บทเรียนพัฒนาวิธีการทำงานให้ดีขึ้น เช่น เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (after action review) การเล่าเรื่อง (story telling) การทำแผนที่ความคิด (mind map) การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม ซึ่งอาจใช้หลายวิธีร่วมกัน กรณีเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (after action review) ทำทันทีหลังเสร็จกิจกรรม เหมาะกับการถอดบทเรียนระหว่างปฏิบัติงานในโครงการ โดยผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกคน อาศัยคำถามดังนี้ คาดหวังอะไรจากงานครั้งนี้ สิ่งที่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และถ้ามีงานแบบนี้อีก เราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร ภายใต้หลักการ 1) เป็นธรรมชาติ สบายๆ อาจนั่งเก้าอี้หรือปูเสื่อนำในท่าที่สบายที่สุด 2) เรียบง่าย แต่มีแบบแผน (สัมพันธ์กัน แต่มีช่องว่างให้กัน) 3) เห็นหน้ากันทุกคน (เห็นรอยยิ้ม อุดมการณ์ และการพูดคุย) และ 4) เห็นข้อมูลเหมือนกันไปพร้อมๆ กัน (ตรวจสอบ/สอบถามและเพิ่มเติมได้)

การจัดกิจกรรมเพื่อสะท้อนผล อาจนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลของบุคคลต่างๆ มาใช้ได้ เช่น

1. แนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2549) โดย Heron ได้กล่าวถึงการสะท้อนผลในเชิงวิพากษ์ที่อาจทำได้ในสี่ระดับที่สูงขึ้นตามลำดับ คือ 1) ระดับบรรยายสภาพที่เกิดขึ้นและข้อค้นพบ 2) ระดับวิพากษ์ถึงสิ่งที่ดีหรือไม่ดีของสิ่งที่ดำเนินการหรือข้อค้นพบ และเหตุผลว่าเพราะอะไร 3) ระดับวิพากษ์หาคำอธิบายต่อสิ่งที่ค้นพบ และ 4) ระดับวิพากษ์เพื่อนำผลที่ค้นพบไปประยุกต์ใช้หรือใช้ประโยชน์

2. แนวคิดการวิพากษ์ข้อค้นพบจากผลการวิจัยตามทัศนะของ กาญจนา แก้วเทพ (2549) ที่กล่าวถึงในสามระดับ คือ 1) ระดับการพรรณนา (description) เพื่อให้ “รู้ว่า” ใครเป็นใคร อะไรเกิดขึ้น 2) ระดับการทำความเข้าใจ (understanding) เชื่อมโยงกับข้อมูลอื่นหรือนำข้อมูลอื่นมาเชื่อมโยงด้วย 3) ระดับการให้คำอธิบาย (explanation) เป็นการยกระดับข้อมูลรูปธรรมให้เป็นนามธรรม มีการใส่ตัวแปรบางอย่างให้มีความหมายและมีการเชื่อมโยงกันมากขึ้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) ตามทัศนะของ Feldman (1996) ที่กล่าวว่า เป็นกระบวนการใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการใช้ข้อมูลและการแก้ปัญหาเพื่อช่วยตัดสินใจอย่างมีเหตุผลเกี่ยวกับสิ่งที่จะทำหรือเชื่อต่อไป ดังนี้ 1) การระบุและคิดทบทวนปัญหา (redefine the problems) 2) คิดอย่างมีวิจารณญาณ (adopt a critical perspective) 3) ใช้หลักการของเหตุผล (use analogies) 4) คิดหลากหลาย (think divergently) 5) ใช้แนวคิดแบบองค์รวม (use heuristics) 6) ทดลองแก้ปัญหาหลายๆ แบบ (experiment with various solutions)

4. แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมของผู้ที่มีทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Morrison (2000) ดังนี้ 1) ระบุประเด็นสำคัญได้ 2) เปรียบเทียบความเหมือนกันและความแตกต่างกัน 3) ตัดสินใจได้ว่าข้อมูลใดใช้ได้หรือเกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆ 4) ตั้งคำถามที่เหมาะสมได้ 5) แยกแยะระหว่างความจริงกับความคิดเห็นได้ และตัดสินใจว่าการกระทำใดเป็นการกระทำที่สมเหตุสมผล 6) ตรวจสอบความคงที่ (checking consistency) 7) ระบุนามคิด/สมมติฐานที่แฝงไว้ (unstated ideas) ได้ 8) รู้ว่าอะไรเป็นการพูดแบบ stereotype คือ การคิดถึงลักษณะของคนใดคนหนึ่งแล้วเหมารวมว่าคนอื่นๆ จะเป็นเช่นเดียวกัน 9) รู้ว่าข้อมูลใดเบี่ยงเบน (bias) ข้อมูลใดเป็นการชวนเชื่อ หรือลำเอียง 10) รับรู้ถึงค่านิยมที่แตกต่างกันและรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี 11) ประเมินได้ว่าข้อมูลที่จำเป็นมีอะไรบ้าง ต้องใช้ข้อมูลมากเพียงใด 12) คาดเดาผลที่จะเกิดขึ้นภายหลังได้ (consequences)

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการวางแผน ให้มีการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการพัฒนางาน เพื่อระบุปัญหาสาเหตุของปัญหา ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติกันใหม่ โดยนำสารสนเทศ (information) ที่ได้จากการสะท้อนผลในขั้นตอนที่ 5 มาร่วมพิจารณาด้วย ซึ่งจะทำได้ตัวสอดแทรกหลัก คือ แผนปฏิบัติการ (action plan) ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งอาจมีบางอย่างทำต่อเนื่อง บางอย่างต้องหยุดไป หรือมีบางอย่างเพิ่มเติมเข้ามา ทั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยควรให้มีการสังเกตผล (observing) และการสะท้อนผล (reflection) ควบคู่ไปกับกิจกรรมการวางแผนไปด้วย

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 3 คือ ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริมสนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดใหม่นั้น โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ให้มีการบันทึกผลการดำเนินงานทั้งของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย และจัดให้มีการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นระยะๆ โดยคำนึงถึงหลักการต่างๆ ดังกล่าวในขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 4 คือ ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริมสนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) จากการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดขึ้นใหม่ในขั้นตอนที่ 7 และอาจจัดให้มีการสังเกตผลการใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือในการสังเกตผลเพื่อการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมขึ้นด้วยอีกได้ ตามหลักการและแนวคิดที่กล่าวไว้ในขั้นตอนที่ 4

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 5 คือ ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริมสนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้มีการสะท้อนผล โดยมีจุดมุ่งหมายและวิธีดำเนินการตามที่กล่าวถึงในขั้นตอนที่ 5

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion)

หากพิจารณาตามแนวคิดของ Coghlan and Brannick (2007) และ James, Millenkiewicz and Bucknam (2008) การสรุปผลการวิจัยจะเป็นการนำเสนอผลการปฏิบัติจริงทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน โดยมีข้อเสนอแนะว่าในการนำเสนอผลการวิจัยในบทที่ 4 นี้ ควรนำมาเสนอเป็นระยะๆ หลังเสร็จสิ้นการทำวิจัยแต่ละขั้นตอน ไม่รอจนกว่าเสร็จสิ้นทั้ง 10 ขั้นตอน มิฉะนั้นจะเกิดสภาพของภูเขาข้อมูลหรือสภาพได้หน้าลี้มหลัง อาจมีผลทำให้นำเสนอข้อมูลไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ตามที่ปฏิบัติจริง มีความสับสนอันเนื่องจากความเร่งรัดของเวลา ความเหนื่อยล้า ความท้อแท้ ความหลงลืม และความมากมายของข้อมูล ซึ่งการนำเสนอมีแนวทางดังนี้ (สมมุติงานวิจัยกำหนด 2 วงจร และบทสรุปนี้หมายถึงการนำเสนอผลการวิจัยในบทที่ 4)

1. นำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการเล่าเรื่อง (story telling) ตามความเป็นจริงและเป็นกลาง (factual and neutral manner) ของแต่ละขั้นตอน โดยอาจมีภาพถ่าย ข้อมูล คำสัมภาษณ์ หรือหลักฐานอื่นๆ แสดงประกอบให้เห็นชัดเจนขึ้นได้ ดังนี้

1.1 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการเตรียมการ เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การเตรียมตัวก่อนลงพื้นที่ 2) การนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและแนวคิดเกี่ยวกับเทคนิควิธีต่างๆ ที่นำเสนอชี้แจงต่อผู้ร่วมวิจัย 3) การสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการวิจัย กับ “การปฏิบัติ” และของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” และ 4) การสังเกตผล เป็นต้น

1.2 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการวางแผนในวงจรแรก เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) จากกระบวนการวิเคราะห์สภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติ 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานนั้นๆ และแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการที่นำมาใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม ตามที่ได้ศึกษาไว้ในบทที่ 2 ให้ผู้ร่วมวิจัยได้ทำความเข้าใจ หลังจากที่ได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันคิดอย่างเต็มที่แล้ว 3) การสร้างแนวคิดให้ผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้เข้าใจและตระหนักถึง

ความสัมพันธ์เชิงบวกเพิ่มขึ้น ในลักษณะสามเส้าระหว่าง “การวิจัย” “ทฤษฎี” และ “การปฏิบัติ” หรือ “นักวิจัย” “นักทฤษฎี” และ “นักปฏิบัติ” และ 4) การสังเกตผล เป็นต้น

1.3 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติในวงจรแรก เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดไว้ โดยแผนปฏิบัติการนี้อาจประกอบด้วยโครงการหลายโครงการ แต่ละโครงการประกอบด้วยกิจกรรมหลายกิจกรรม มีการแบ่งงานกันอย่างไร ทำกันอย่างไร ใช้ทรัพยากรอะไรกันบ้าง เป็นต้น

1.4 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการสังเกตในวงจรแรก เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ และ 2) การสังเกตผลการใช้เทคนิคและเครื่องมือในการสังเกตผลในแต่ละขั้นตอน

1.5 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการสะท้อนผลในวงจรแรก เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การสะท้อนผลโดยภาพรวมทั้งหมด และ 2) การสังเกตผล เป็นต้น

1.6 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการวางแผนใหม่ในวงจรที่สอง เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การนำข้อมูลสารสนเทศที่ถือเป็นการสะท้อนผลในวงจรแรกมาประกอบการพิจารณา ทำให้ได้แผนปฏิบัติการ (action plan) ใหม่ ที่ประกอบด้วยโครงการและกิจกรรมอะไรบ้าง มีอะไรที่ทำต่อเนื่อง อะไรที่ตัดออกไป และอะไรที่เพิ่มเติมเข้ามา และ 2) การสังเกตผล เป็นต้น

1.7 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติใหม่ในวงจรที่สอง เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดได้ใหม่ ทั้งที่ทำต่อเนื่องและที่เพิ่มเติมใหม่เข้ามา มีการแบ่งงานกันอย่างไร ทำกันอย่างไร ใช้ทรัพยากรอะไรกันบ้าง เป็นต้น

1.8 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการสังเกตในวงจรที่สอง เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ และ 2) การสังเกตผลการใช้เทคนิคและเครื่องมือในการสังเกตผล เป็นต้น

1.9 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการสะท้อนผลในวงจรที่สอง เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การสะท้อนผลโดยภาพรวม และ 2) การสังเกตผล เป็นต้น

2. นำเสนอผลที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ จากการนำเสนอเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการเล่าเรื่อง (story telling) ตั้งแต่ข้อ 1.1 – 1.9 นั้น ผู้วิจัยได้เล่าเรื่องเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียด โดยอาจมีภาพถ่าย ข้อมูล หลักฐานการสัมภาษณ์ หรืออื่นๆ แสดงประกอบเป็นระยะๆ ซึ่งแน่นอนว่าจะมีการกล่าวถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลง เรื่องการเรียนรู้ และเรื่องความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นแทรกไว้เป็นระยะๆ ด้วย ผู้วิจัยก็นำเอาส่วนเหล่านั้น มาเสนอเป็น “ผลที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์” ใน 3 ประเด็นหลักดังนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลง (change) จากการปฏิบัติจริง ตามจุดมุ่งหมายหรือตัวบ่งชี้ที่ร่วมกันกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการอันเป็นตัวสอดแทรกหลัก ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทั้งที่คาดหวังและไม่คาดหวัง (จุดมุ่งหมายที่คาดหวัง คือ จุดมุ่งหมายที่เกิดขึ้นจากการกำหนดร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งแน่นอนว่า หากเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการในสถานศึกษา จุดมุ่งหมายสุดท้าย (ultimate goal) ที่เป็ความคาดหวังของการเปลี่ยนแปลงที่จะต้องคำนึงถึงและไม่ละทิ้ง ก็คือ จุดมุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของนักเรียน นอกเหนือจากความคาดหวังในการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัย ผู้มีส่วนได้เสีย ในงาน

ในหน่วยงาน ในชุมชน หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง) ในกรณีแสดงข้อมูลประกอบเป็นค่าสถิติ เช่น ค่าเฉลี่ย (และ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) ค่ามัธยฐาน หรือค่าฐานนิยม ก็มุ่งการแปลความในเชิงบรรยาย (description) ไม่มุ่งการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (not for identifying statistically significant relationships) (Mills, 2007) ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความแตกต่างจากการวิจัยและพัฒนา ไม่เน้นหลักการวิจัยเชิงทดลองในลักษณะ if X then Y ดังที่กล่าวมาแล้ว

2.2 การเรียนรู้ (learn) ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และระดับหน่วยงาน ในลักษณะที่เป็นการเรียนรู้จากการกระทำ (action learning) จากการร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆ ในทุกขั้นตอนจากการวิจัย ว่ามีอะไรบ้าง เน้นการเรียนรู้เพื่อที่รู้อันจะนำไปสู่การคิดวิธีการแก้ปัญหาที่ดียิ่งขึ้น

การเรียนรู้จากการกระทำ มีพัฒนาการจากในช่วงแรกของศตวรรษที่ 20 John Dewey นักการศึกษาชาวอเมริกันซึ่งเป็นผู้คิดค้นวิธีสอนแบบแก้ปัญหา และเป็นผู้เสนอแนวคิดที่ว่า การเรียนรู้ เกิดจากการปฏิบัติหรือได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง (learning by doing) จากแนวคิดนี้ได้นำไปสู่ทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างสรรคนิยม (constructivist learning theory) ซึ่งมีแนวคิดที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มากที่สุด ซึ่งในกลุ่มนี้มีความเชื่อว่า มีวิธีการแสวงหาความรู้และคำตอบในสิ่งต่างๆ ด้วยหลักการที่ว่า “ใช้ได้หรือไม่” ถ้าใช้ได้ ก็คือ “ทำได้” หมายความว่า “เป็นความจริง” เป็นความคิดที่แสวงหาวิธีการกระทำ นำมาใช้ให้เกิดผลตามที่กำหนดไว้ (workability) เป็นประโยชน์เมื่อนำมาปฏิบัติได้จริง ประยุกต์ได้จริง (adaptability) การเรียนรู้จะเกิดขึ้น เมื่อผู้เรียนได้สร้างความรู้ที่เป็นของตนเองขึ้นมา จากความรู้ที่มีอยู่เดิมหรือจากความรู้ที่รับเข้ามาใหม่ ที่เกิดจากความเข้าใจของตนเอง และมีส่วนร่วมในการเรียนมากขึ้น (active learning) รูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดจากแนวคิดนี้ มีอยู่หลายรูปแบบ ได้แก่ การเรียนรู้แบบร่วมมือ (cooperative learning) การเรียนรู้แบบช่วยเหลือกัน (collaborative learning) การเรียนรู้โดยการค้นคว้าอย่างอิสระ (independent investigation method) รวมทั้งการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem-based learning) ซึ่งจากที่กล่าวมา เห็นได้ว่า การเรียนรู้จากการกระทำในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดูเหมือนจะครอบคลุมในทุกรูปแบบของการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้นนี้ เพราะเป็นการเรียนรู้ที่มีทั้งจากการร่วมมือ จากการช่วยเหลือกัน จากการค้นคว้าอย่างเป็นอิสระ และจากการใช้ปัญหาเป็นฐาน (โดยเฉพาะการเรียนรู้จากการใช้ปัญหาเป็นฐาน เพราะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีจุดมุ่งหมายเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น)

การเรียนรู้ มีความหมายลึกซึ้งมากกว่าการสอน หรือการบอกเล่าให้เข้าใจและจำได้ ไม่ใช่เรื่องของ การทำตามแบบ ไม่ได้มีความหมายแต่การเรียนในวิชาต่างๆ เท่านั้น แต่คลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมอันเป็นผลจากการสังเกตพิจารณา ไตร่ตรอง แก้ปัญหาทั้งปวง การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ความเจริญงอกงาม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นควรมีความคงทนถาวรเหมาะสมแก่เหตุเมื่อพฤติกรรมดั้งเดิมเปลี่ยนไปสู่พฤติกรรมที่มุ่งหวัง ก็แสดงว่าเกิดการเรียนรู้แล้ว

ธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์มีดังนี้ เช่น 1) การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก่อนข้างถาวร 2) การเรียนรู้ย่อมมีการแก้ไข ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ จะต้องเนื่องมาจากประสบการณ์ 3) การเปลี่ยนแปลงชั่วคราวชั่วคราวไม่นับว่าเป็นการเรียนรู้ 4) การเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมต้องอาศัยการสังเกตพฤติกรรม 5) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลาที่บุคคลมีชีวิตอยู่ โดยอาศัยประสบการณ์ในชีวิต 6) การเรียนรู้ไม่ใช่วุฒิ

ภาวะแต่อาศัยวุฒิภาวะ วุฒิภาวะคือระดับความเจริญเติบโตสูงสุดของพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของบุคคลในแต่ละช่วงวัยที่เป็นไปตามธรรมชาติ แต่การเรียนรู้ไม่ใช่วุฒิภาวะแต่ต้องอาศัยวุฒิภาวะ ประกอบกัน 7) การเรียนรู้เกิดได้ง่ายถ้าสิ่งที่เรียนเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียน 8) การเรียนรู้ของแต่ละคนแตกต่างกัน 9) การเรียนรู้ย่อมเป็นผลให้เกิดการสร้างแบบแผนของพฤติกรรมใหม่ 10) การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นโดยตั้งใจหรือโดยบังเอิญ

การเรียนรู้จากการกระทำในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ที่อาจจะเกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม หรือระดับหน่วยงาน เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน หรือจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัย และกับบุคคลอื่นๆ ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง แนวคิดหนึ่ง ที่ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะนำมาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสังเกตผล (observing) แล้วบันทึก “การเรียนรู้” ที่เกิดขึ้นในกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนขึ้น คือแนวคิดเกี่ยวกับ “หน้าต่างของโจแฮรี” (The Johari Window) ชื่อนี้มาจากนักจิตวิทยา 2 คนรวมกันคือ Joe Luft และ Harry Ingham พัฒนาขึ้นในปี 1955 ทั้งสองคนให้ทัศนะว่า การสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มของคนเรานั้นเป็นกระบวนการที่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่ม อันจะส่งผลให้คนในกลุ่มแสดงพฤติกรรม ความรู้สึก และแรงจูงใจของตนเองออกมา ข้อสำคัญในการรู้จักตนเองจากคนอื่นบอกข้อมูลย้อนกลับให้คืนคือ ความไว้วางใจ (trust) ที่มีต่อกันและกัน ตามหลักการสำคัญประการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ถ้าไม่ไว้วางใจกันการแลกเปลี่ยนข้อมูลให้กันและกันย่อมเป็นไปอย่างผิวเผิน ไม่ลึกซึ้ง หน้าต่างโจแฮรีนี้จะแสดงให้เห็นถึงส่วนที่เปิดเผยได้และส่วนที่เป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคนดังภาพที่ 16

บริเวณเปิดเผย (public area) ตัวเองรู้ คนอื่นก็รู้	บริเวณบอด (blind area) ตัวเองไม่รู้ แต่คนอื่นรู้
บริเวณปิดบัง (closed area) ตัวเองรู้ แต่คนอื่นไม่รู้	บริเวณไม่รู้ (unknown area) ตัวเองไม่รู้ และคนอื่นก็ไม่รู้

ภาพที่ 16 แนวคิด “หน้าต่างของโจแฮรี” เพื่อบันทึกการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากภาพที่ 16 ช่องแรกของหน้าต่างเรียกว่า บริเวณเปิดเผย (public area) คือ จุดที่ตัวเองก็รู้ คนอื่นก็รู้ เช่น สถานภาพการทำงาน เพศ วัย การศึกษา การแสดงกริยาท่าทาง เป็นต้น ข้อมูลบริเวณเปิดเผยนี้จะเป็นข้อมูลที่คนเรารับรู้ซึ่งกันและกันจากการประพุดปฏิบัติและการสื่อสารในระหว่างที่มีการปฏิสัมพันธ์กัน หากช่อง public area กว้างมากเท่าไร จะยิ่งทำให้การสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเป็นไปได้ง่ายมากขึ้น ช่องที่ 2 เรียกว่า บริเวณบอด (blind area) ข้อมูลตรงส่วนนี้ตัวเองไม่รู้ แต่คนอื่นจะรู้ เช่น ผู้วิจัยไม่รู้ตนเองว่าชอบบันทึก

ข้อมูลภาคสนามในช่วงบ่าย แต่ผู้ร่วมวิจัยรู้จักกัน เป็นต้น ซึ่งคนที่ช่อง blind area กว้างมากๆ จะยากต่อการติดต่อสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงจะต้องหาทางลดลง **ช่องที่ 3** เรียกว่า บริเวณปิด (closed area) เป็นส่วนที่เจ้าตัวรู้แต่ไม่ต้องการให้คนอื่นรู้ เช่น ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของตนเอง หรือความคิดเห็นที่มีต่อผู้บริหาร เป็นต้น คนเรามักจะเก็บข้อมูลบางอย่างไว้ใน closed area ก็เพราะว่าเขารู้สึกว่าคุณนั้นจะทำลายภาพพจน์ของเขาในสายตาของผู้อื่น เมื่อความเชื่อใจกันระหว่างสมาชิกในองค์กรมีต่ำ ผู้คนจะเกิดความกลัวที่จะเปิดเผยข้อมูลของตน ทำให้ช่อง closed area นี้กว้างขึ้น public Area ก็น้อยลง ในทางตรงกันข้ามหากในองค์กรมีความเชื่อใจกันสูง public area ก็จะใหญ่ขึ้น closed area ก็จะเล็กลง **ช่องสุดท้าย** เรียกว่า บริเวณที่ไม่มีใครรู้ (unknown area) คือ ตนเองก็ไม่รู้ คนอื่นก็ไม่รู้ รวมทั้งแรงจูงใจที่เป็นจิตใต้สำนึก ความปรารถนาที่ถูกปิดกั้นเอาไว้ หรือความทรงจำเลวร้ายต่างๆ นานมาแล้วที่ไม่อยากจำ

แนวคิด “หน้าต่างของ Johari” ดังกล่าวข้างต้น สามารถใช้อธิบายกระบวนการกลุ่มในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ด้วย นั่นคือ ในระยะเริ่มแรกของการวิจัย เป็นเรื่องปกติที่ public Area ของแต่ละคนจะยังเล็กอยู่ และ closed Area ของแต่ละคนจะใหญ่ เพราะทุกคนต้องระมัดระวังตนเองในการปฏิบัติต่อคนอื่น และแม้ว่าพวกเขาจะระวังตัวเพียงใดก็ตามว่าพวกเขากำลังแสดงออกต่อคนอื่นในแนวทางที่ถูกต้องแล้ว แต่ blind area ของแต่ละคนอาจจะยังกว้างใหญ่อยู่ก็ได้ แต่เมื่อสมาชิกกลุ่มรู้สึกเป็นกันเองมากขึ้น เชื่อและไว้วางใจกันมากขึ้น สมาชิกกลุ่มแต่ละคนก็จะเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตนเองมากขึ้น ข้อมูลที่อยู่ในบริเวณปิด (closed Area) ของแต่ละคนก็จะย้ายมาอยู่ในบริเวณเปิดเผย (public area) มากขึ้น แต่ละคนก็อาจจะอยากบอกหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับคนอื่นมากขึ้น ข้อมูลเหล่านี้จะมีทั้งที่แต่ละคนรู้ตัวและไม่รู้ตัวมาก่อน ทำให้ closed area, blind area รวมทั้ง unknown area ของแต่ละคนเล็กลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของ public area ที่เพิ่มมากขึ้น closed area, blind area และ unknown area ที่ลดน้อยลงเช่นนี้ เป็นผลจากการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันที่มากขึ้น จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น ซึ่งหากผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้มีการสังเกตผลและบันทึกผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในส่วน public area แล้วนำผลบันทึกนั้นมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกัน ก็จะสามรถชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่เป็น “การเรียนรู้” ที่เกิดขึ้นในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ชัดเจนขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล (อาจจำแนกเป็น ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้อะไร ผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้อะไร) ระดับกลุ่ม (ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเรียนรู้อะไรร่วมกัน กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียเรียนรู้อะไรร่วมกัน) หรือระดับหน่วยงาน (ทั้งหน่วยงานเกิดการเรียนรู้อะไร หากเกี่ยวข้องกับชุมชนด้วยก็ดูว่าชุมชนเกิดการเรียนรู้อะไรด้วย) เป็นการเรียนรู้ที่สรุปจากบันทึกของทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทุกคน ไม่เป็นการเรียนรู้ที่สรุปจากบันทึกของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น

2.3 ความรู้ใหม่ (new knowledge) เป็นการยากที่จะระบุว่า ความรู้ใหม่หมายถึงอะไร เกิดขึ้นจากตรงไหน ขึ้นกับการพิจารณาร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย อาจหมายถึงความรู้ใหม่จากผลการใช้ตัวสอดแทรกทั้งตัวสอดแทรกหลักคือ “แผนปฏิบัติการ” ที่ร่วมกันจัดทำขึ้น และตัวสอดแทรกเสริมที่เป็น “หลักการ” เช่น หลักการบูรณาการ หลักองค์กรวม หลักการเสริมพลัง เป็นต้น ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับความรู้เดิมหรือแนวคิดแนวปฏิบัติเดิมก่อนได้รับแนวคิดเชิงทฤษฎีจากผู้วิจัย หรือเมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดเชิงทฤษฎี หรืออาจหมายถึงความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนต่างๆ ไม่ว่าจะขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกตผล และการสะท้อนผล ถือว่าเป็นแหล่งที่จะก่อให้เกิดความรู้ใหม่ที่จะนำมาเสนอ

เป็นผลการวิจัยได้ทั้งสิ้น แม้แต่การประมวลผลจาก “การเรียนรู้” ที่เกิดขึ้นในระดับตัวบุคคลหรือระดับกลุ่มหรือระดับระดับหน่วยงาน ก็สามารถก่อให้เกิดเป็นเค้าร่างของความรู้ใหม่ขึ้นได้เช่นกัน เป็นต้น

การนำเสนอความรู้ใหม่อาจคำนึงถึงลักษณะของความรู้ที่มีผู้แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ 1) ความรู้เชิงทฤษฎี (know-what) เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง รู้อะไร เป็นอะไร จะพบในผู้ที่สำเร็จการศึกษามาใหม่ๆ ที่มีความรู้โดยเฉพาะความรู้ที่จำมาได้จากความรู้ชัดแจ้งซึ่งได้จากการได้เรียนมาก 2) ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงบริบท (know-how) เป็นความรู้เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง ภายใต้อสภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อนสามารถนำเอาความรู้ชัดแจ้งที่ได้มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของตนเองได้ มักพบในคนที่ทำงานไปหลายๆ ปี จนเกิดความรู้ฝังลึกที่เป็นทักษะหรือประสบการณ์มากขึ้น 3) ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผล (know-why) เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อน และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น เป็นผู้ทำงานมาระยะหนึ่งแล้วเกิดความรู้ฝังลึก สามารถถอดความรู้ฝังลึกของตนเองมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นหรือถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้พร้อมทั้งรับเอาความรู้จากผู้อื่นไปปรับใช้ในบริบทของตนเองได้ 4) ความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ (care-why) เป็นความรู้ในลักษณะของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ขับเคลื่อนมาจากภายในตนเองจะเป็นผู้ที่สามารถสกัด ประมวล วิเคราะห์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่ กับความรู้ที่ตนเองได้รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้ เช่น สร้างตัวแบบหรือทฤษฎีใหม่หรือนวัตกรรมขึ้นมาใช้ในการทำงานได้ *(ความรู้ใหม่จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะเข้าลักษณะของความรู้ระดับที่สี่นี้)*

วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) กล่าวสรุปว่าแนวคิดเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ที่นำเสนอดังกล่าว มีจุดเริ่มต้นจากการศึกษางานเขียนของ Carr and Kemmis ที่เขียนในช่วงปี 1992 เกี่ยวกับแนวคิดการแบ่งระดับการวิจัยเชิงปฏิบัติการของออกเป็นสามระดับ แต่เนื่องจากตำราเล่มนั้นยังขาดรายละเอียด จึงได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับหลักการบริหารและหลักการพัฒนา รวมทั้งแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการของนักวิชาการท่านอื่นๆ อีกหลายราย เช่น McTaggart (1991), Webb (1991), Kemmis and McTaggart (1992), Zuber-Skerritt (1992), Arhar et al. (2001), McMillan and Wergin, (2002), Mills (2007), Coghlan and Brannick (2007), James, Milenkiewicz and Bucknam (2008) เป็นต้น ท้ายสุดได้ข้อเสนอแนวคิดเพื่อการวิจัยที่ได้จากการบูรณาการหลักการ แนวคิด และแนวปฏิบัติ จากแหล่งข้อมูลที่ได้ศึกษาวิเคราะห์เหล่านั้น ซึ่งหากสมมุติว่ามีวงจรการดำเนินการวิจัย 2 วงจร ก็จะประกอบด้วยขั้นตอนการวิจัย 10 ขั้นตอน ยึดถือจรรยาบรรณ 10 ประการ หลักการวิจัย 10 ประการ และบทบาทของผู้วิจัย 10 ประการ ถือเป็นแนวคิดการวิจัยที่สอดคล้องกับหลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่ง สุเมธ ตันติเวชกุล (2548) ได้กล่าวว่า การพัฒนาการศึกษาควรยึดพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้ มาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาในทุกภาคส่วน โดยหลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” นี้สอดคล้องกับหลักการบริหารอื่นๆ ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ทางการบริหารการศึกษาหลายหลักการ เช่น หลักการจัดการแบบร่วมมือ (collaborative management) หลักการจัดการแบบยึดพื้นที่หรือสถานศึกษาเป็นฐาน (site/school based management) หลักการจัดการแบบบูรณาการ (integrated management) หลักการจัดการแบบล่างสู่บน (bottom-up approach) หลักการจัดการความรู้ (knowledge management) ที่ส่งเสริมการนำความรู้ที่ซ่อนตัว (tacit knowledge) ของบุคคลในระดับปฏิบัติออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ หลักการกระจายอำนาจ (decentralized approach) ซึ่งหลักการต่างๆ เหล่านี้ เป็นหลักการที่จะก่อให้เกิดการร่วมกันคิด ที่จะส่งผล

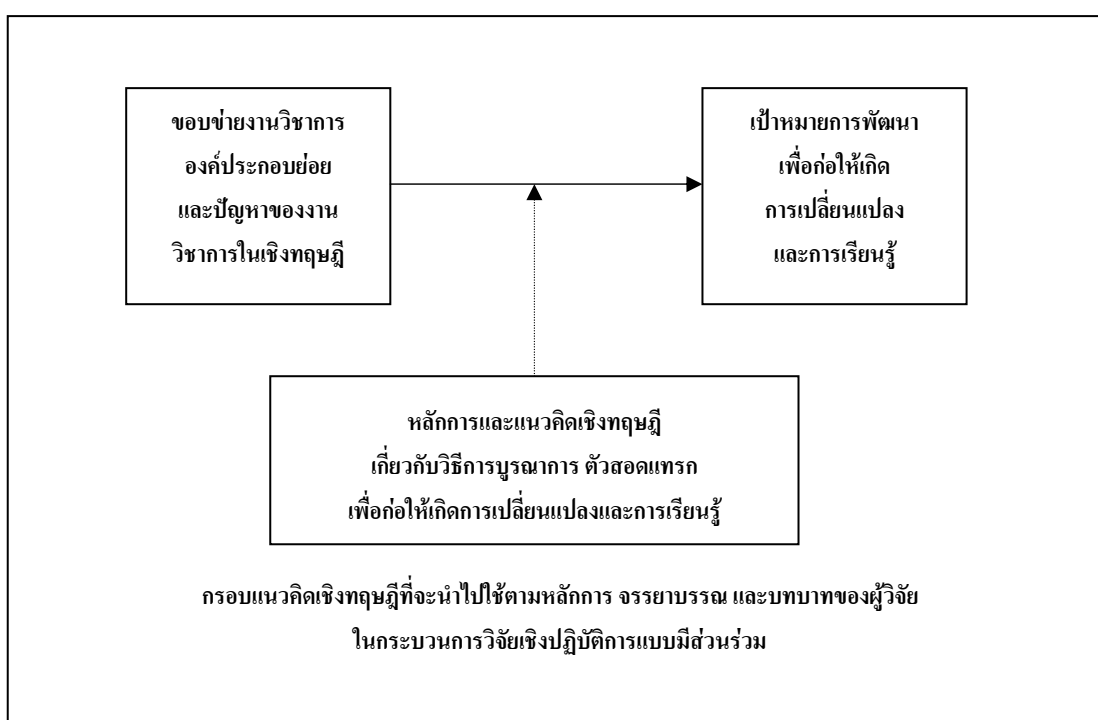
ให้เกิดความมีพันธะผูกพันต่อการนำไปปฏิบัติให้บรรลุผล นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Owens (2001) ที่กล่าวว่า ในปัจจุบันสถานศึกษาหลายแห่งได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาในลักษณะ “เกิดขึ้นจากภายใน” (inside - out approach) มากขึ้น โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในระดับปฏิบัติมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งมีข้อดีที่จะทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศมากขึ้น มีทัศนคติทางเลือกที่หลากหลาย และการตัดสินใจจะได้รับการยอมรับมากขึ้น และที่สำคัญ คือ เป็นไปตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์หนึ่งเกี่ยวกับการพัฒนา ที่ทรงตรัสว่า “การพัฒนาต้องระเบิดจากข้างใน” นั้นหมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนเข้าไปพัฒนา ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2549) จึงหวังว่า แนวคิดเชิงทฤษฎีดังกล่าวจะมีการนำไปสู่การปฏิบัติ มีการวิพากษ์ และมีการพัฒนาต่อยอดให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศดังที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) เป็นการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วม (participation) ของทุกฝ่าย ทั้งผู้วิจัย (researcher) และผู้ร่วมวิจัย (participants) ที่ได้ร่วมมือกันเพื่อหาแนวทางหรือวิธีแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือองค์กรตามที่ได้ร่วมกันวินิจฉัยไว้แล้วว่าเป็นปัญหาในลักษณะของการร่วมมือกันในทุกขั้นตอนของการวิจัยโดยมีมุมมองร่วมกันว่างานวิจัยในครั้งนี้คืองานวิจัยของพวกเขา ทำเพื่อผลประโยชน์ของพวกเขาและเป็นสิ่งที่พวกเขาจะสามารถที่จะมีผลกับสิ่งนั้นได้ ทั้งนี้ในการดำเนินการวิจัยผู้มีส่วนร่วมทุกคนจะมีความเสมอภาคกันในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัยในลักษณะที่เป็นวงจรของการวิจัย 4 ขั้นตอนเหมือนกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research: AR) โดยเริ่มต้นจากการวางแผนร่วมกัน (planning participation) ต่อด้วยการลงมือปฏิบัติร่วมกัน (acting participation) การสังเกตร่วมกัน (observing participation) และการสะท้อนผลร่วมกัน (reflecting participation) ตามลำดับ โดยเป้าหมายสุดท้ายคือเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้นอย่างยั่งยืน (sustainable) ซึ่งการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นอาจกระทำได้หลายรอบวง (cycle) ซึ่งอาจมากกว่าสองรอบหรือสามารถจบจนกว่าปัญหาจะได้รับการแก้ไข แต่ก็มีนักวิชาการบางท่านเช่น Seymour-Rolls & Hughes (2000) ที่ให้ทัศนะว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมควรเริ่มจากการสะท้อนผล (Reflection) เป็นอันดับแรกแล้วจึงเริ่มลงมือในขั้นตอนต่อไปตามลำดับ และ James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) ได้นำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้ในวงการศึกษารวมทั้งได้ปรับถ้อยคำที่ใช้เรียกขั้นตอนตามวงจรเสียใหม่คือขั้นแรกเรียกว่าขั้นวินิจฉัย (diagnose) ต่อด้วยขั้นลงมือปฏิบัติ (act) ขั้นวัดผล (measure) และขั้นสะท้อนผล (reflection) ตามลำดับแต่แนวคิดตามขั้นตอนต่างๆ ก็ยังคงมีแนวคิดคล้ายคลึงกับขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยทั่วไป เป็นต้น

กรณีศึกษา: การนำไปประยุกต์ใช้ของ ศิริกุล นามศิริ (2552)

กรณีศึกษาหนึ่งในการนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามทัศนะของ วิโรจน์ สารรัตนะ (2550) ไปประยุกต์ใช้ในการวิจัย คือ งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนางานวิชาการด้วยหลักการบูรณาการในโรงเรียนขนาดเล็ก: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” ของศิริกุล นามศิริ (2552) ผู้เขียนจิตสาขานิเทศศาสตร์ บริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลุสภาพที่คาดหวังการ

พัฒนางานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็กที่เป็นกรณีศึกษา การเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการนำทางเลือกไปปฏิบัติ ที่มีการใช้หลักการบูรณาการเป็นตัวสอดแทรกและใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ 2) เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลง และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และ โรงเรียน จากการนำเอาหลักการบูรณาการมาเป็นตัวสอดแทรกเพื่อพัฒนางานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กที่เป็นกรณีศึกษา และใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังภาพที่ 17

ภาพที่ 17 กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ของ ศิริกุล นามศิริ (2552)

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยในโรงเรียนที่ได้มาด้วยการสุ่มเจาะจง (purposive sampling) ตามคุณลักษณะ 3 ประการคือ 1) เป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่ได้มาตรฐานด้านผู้เรียนและไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานการประเมินภายนอกของ สมศ. 2) เป็นโรงเรียนที่มีความประสงค์เข้าร่วมพัฒนางานวิชาการด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ 3) เป็นโรงเรียนที่มีความเป็นไปได้ที่ผู้วิจัยสามารถเข้าไปปฏิบัติงานภาคสนามเป็นช่วงๆ ในระยะเวลาติดต่อกันในเวลา 1 ปีการศึกษา โดยพิจารณาในด้านการคมนาคม ความปลอดภัย การประสานงานติดต่อที่รวดเร็ว และการเข้าไปเก็บข้อมูลในการสังเกต การสัมภาษณ์ และการบันทึกภาพ/เสียงในกิจกรรมที่ดำเนินการ ซึ่งผลจากการสุ่มเจาะจงได้สถานที่ดำเนินการวิจัย คือ โรงเรียนบ้านบึงฉิม ตำบลบึงฉิม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น มีผู้ร่วมวิจัย (research participant) โดยยึดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโรงเรียน ในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 66 คน ดังนี้ 1) บุคลากรในโรงเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียนและครู จำนวน 4 คน คณะกรรมการโรงเรียน จำนวน 9 คน รวม 13 คน 2) บุคลากรภายนอกโรงเรียน ประกอบด้วย เครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน 49 คน ผู้ใหญ่บ้านและกำนัน

ตำบลบึงเนียม จำนวน 1 คน นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลบึงเนียม จำนวน 1 คน ศึกษาพิเศษ และเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1 จำนวน 2 คน รวม 53 คน การวิจัยประกอบด้วย 2 วงจร 10 ขั้นตอน ในปีงบประมาณ 2551 (คาบเกี่ยวระหว่างภาคปลายปีการศึกษา 2550 และภาคต้นปีการศึกษา 2551) ได้ดำเนินการในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการในวันพฤหัสบดีที่ 25 ตุลาคม 2550 เวลา 09.00 - 14.00 น. ณ โรงเรียนบ้านบึงฉิม มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำกรอบความคิดของการวิจัยชี้แจงต่อผู้ร่วมวิจัย เสนอแนะและชี้ถึงประโยชน์ที่ผู้ร่วมวิจัยจะได้รับ และยอมรับสิทธิของผู้ที่ไม่ประสงค์ที่จะร่วมวิจัย รวมทั้งสร้างความตระหนักในการวิจัยและการปฏิบัติงานควบคู่กันไปในตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์การ ตลอดจนวางแผนดำเนินงานร่วมกันตลอดระยะเวลา 1 ปีงบประมาณ พ.ศ. 2551

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 12, 17, 21 ธันวาคม 2550 เวลา 10.00 - 13.00 น. ณ โรงเรียนบ้านบึงฉิม เพื่อให้มีการศึกษาวิเคราะห์ให้ทราบถึงสภาพที่เคยเป็นมา สภาพในปัจจุบัน สภาพที่คาดหวัง สภาพปัญหาอุปสรรคของการพัฒนางานวิชาการของโรงเรียนที่เป็นภาพรวม การประเมินเพื่อกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการปรับปรุง แก้ไข หรือพัฒนา การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) เพื่อดำเนินงาน การแบ่งทีมรับผิดชอบโครงการ/กิจกรรมตามแผนปฏิบัติการ โดยแบ่งทีมละ 1 โครงการ/กิจกรรม

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) โดยแต่ละทีม นำโครงการ/กิจกรรมที่รับผิดชอบไปปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่จัดทำขึ้นเพื่อให้บรรลุผลในระหว่าง เดือน ธ.ค. 2550 - ก.ค. 2551

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการใน วันศุกร์ที่ 15 กุมภาพันธ์ 2551 เวลา 10.00 - 13.00 น. เพื่อประเมินผลที่เกิดขึ้น (summative evaluation) ทั้งผลที่คาดหวังและที่ไม่คาดหวัง และการตีความปรากฏการณ์ต่างๆ จากกิจกรรมหรือกระบวนการปฏิบัติงานว่า ได้องค์ความรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ หรือเกิดการเรียนรู้ใหม่อะไรบ้างเกี่ยวกับพัฒนางานวิชาการหลังสิ้นสุดการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting) ประชุมทีมย่อยของแต่ละทีม วันพุธที่ 14 มีนาคม 2551 เวลา 10.00 - 13.00 น. เพื่อสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมด ผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข แล้วผู้วิจัยนำมาสังเคราะห์เขียนเป็นสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาโดยภาพรวม ผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข

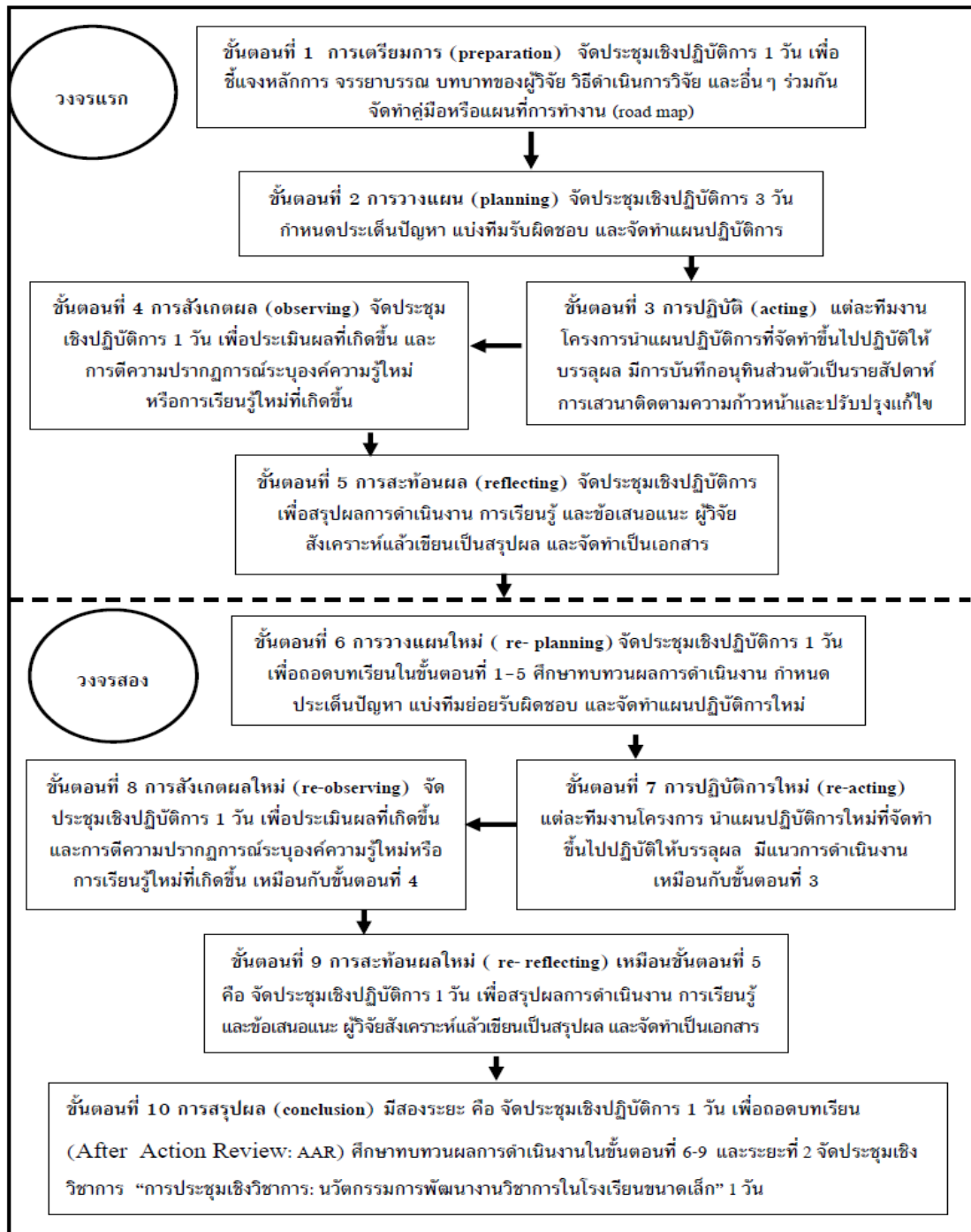
ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning) จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการในวันอังคารที่ 8 กรกฎาคม 2551 เวลา 10.00 - 13.00 น. 1 วัน เพื่อศึกษาทบทวนผลการดำเนินงานและจัดทำแผนปฏิบัติงานใหม่

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติการใหม่ (acting) แต่ละทีมปัญหา นำแผนปฏิบัติการที่จัดทำขึ้นไปปฏิบัติให้บรรลุผล มีแนวทางการดำเนินงานเหมือนกับขั้นตอนที่ 3 ระหว่างเดือน ก.ค. - ก.ย. 51

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการในวันศุกร์ที่ 29 สิงหาคม 2551 เวลา 10.00 - 13.00 น. เพื่อประเมินผลที่เกิดขึ้น (summative evaluation) ทั้งผลที่คาดหวังและที่ไม่คาดหวัง ทั้งทางบวกและลบ และการตีความปรากฏการณ์ต่างๆ จากกิจกรรมหรือกระบวนการปฏิบัติงานว่า ได้องค์ความรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ หรือเกิดการเรียนรู้ใหม่อะไรบ้างเกี่ยวกับพัฒนางานวิชาการ โดยใช้หลักการบูรณาการ มีแนวทางปฏิบัติเหมือนกับขั้นตอนที่ 4

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting) ดำเนินการวิจัยเหมือนกับขั้นตอนที่ 5 คือ จัดประชุมทีมย่อยของแต่ละทีม ในวันศุกร์ที่ 12 กันยายน 2551 เวลา 10.00 - 13.00 น. หลังวันจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติในขั้นตอนที่ 8 เพื่อสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมด การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไข แล้วผู้วิจัยนำมาสังเคราะห์เขียนเป็นสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาโดยรวม การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไข แล้วจัดทำเป็นเอกสาร โดยใช้แนวคิดและข้อสรุปในการดำเนินงาน เช่นเดียวกับการดำเนินการในขั้นตอนที่ 5

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) มีสองระยะ คือ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ 1 วันเพื่อถอดบทเรียน (After Action Review: AAR) ศึกษาบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 6 - 9 และระยะที่ 2 จัดประชุมเชิงวิชาการ “การประชุมเชิงวิชาการ: นวัตกรรมพัฒนางานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็ก” 1 วัน โดยมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสรุปผลการวิจัยตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 - 9 พร้อมแสดงข้อมูล สถิติ ภาพถ่าย เอกสารผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การเรียนรู้ องค์ความรู้จากการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ตกลงร่วมกันจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการขึ้นในวันที่ 19 กันยายน 2551 เวลา 10.00 - 13.00 น. และการประชุมเชิงวิชาการในวันที่ 26 กันยายน 2551 เวลา 09.00 - 15.30 น. ณ โรงเรียนบ้านบึงฉลิม เพื่อหาข้อสรุปในประเด็นต่างๆ ดังนี้ 1) การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติจริง 2) การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และ 3) องค์ความรู้จากการปฏิบัติจริง สำหรับกิจกรรมในขั้นตอนนี้ประกอบด้วยการประชุมปฏิบัติการ การจัดนิทรรศการ การฉายภาพวิดิทัศน์ การแสดงของนักเรียน ผู้ปกครอง การจำหน่ายผลผลิตนักเรียนและชุมชน และการตรวจสอบภาพซึ่งขั้นตอนการวิจัยทั้ง 10 ขั้นตอนดังกล่าวนำเสนอได้ดังภาพที่ 18

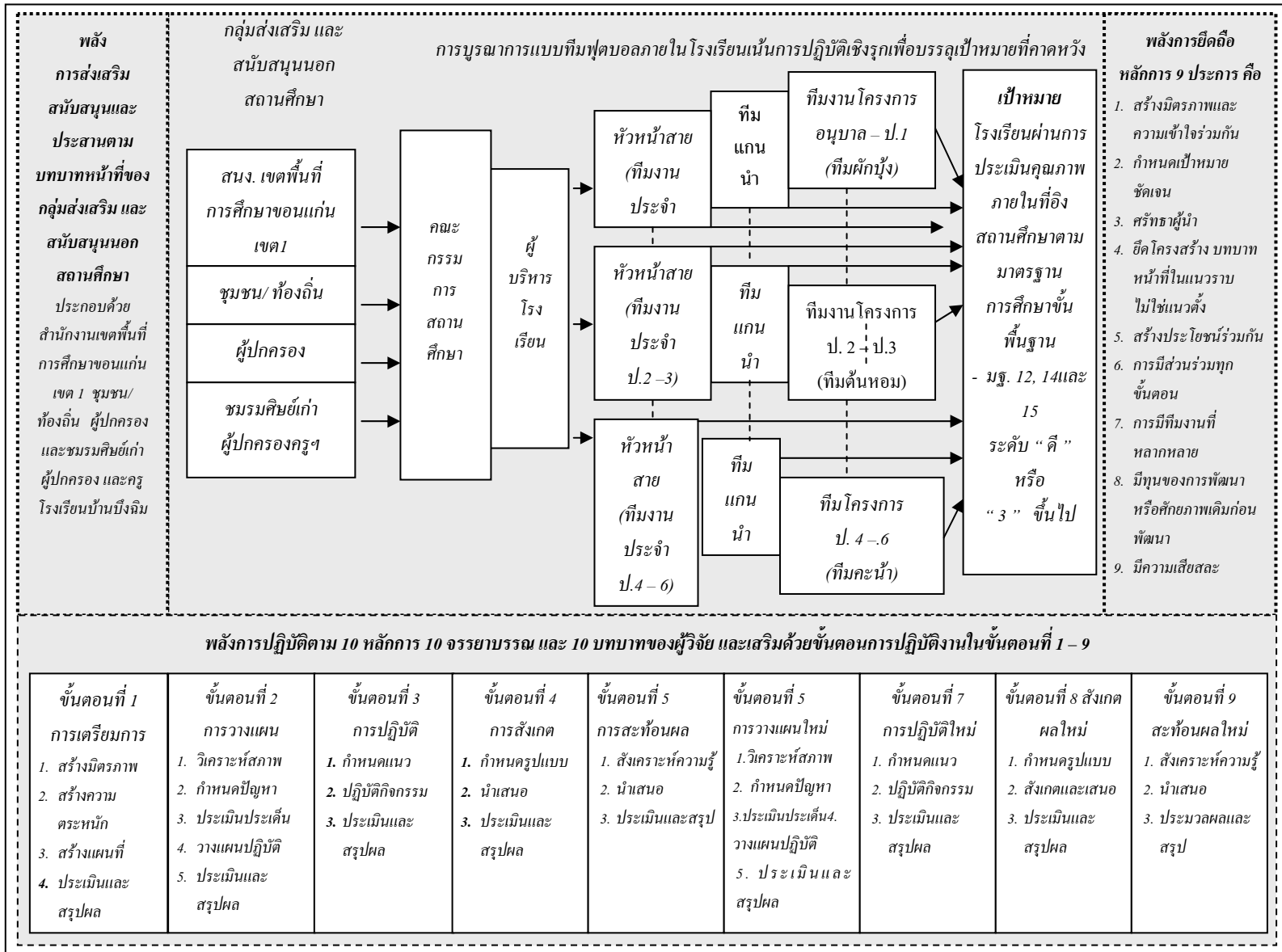
ภาพที่ 18 ขั้นตอนและกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนางานวิชาการด้วยหลักการบูรณาการในโรงเรียนบ้านบึงฉลิม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัยตามกรอบแนวคิดของ Mills (2007) ซึ่งจำแนกเป็นสามกลุ่มดังนี้ 1) แบบสังเกต (observation form) ทั้งแบบมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วม

2) แบบสอบถาม (questionnaire) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) หรือแบบสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group interview) 3) แบบตรวจสอบหรือบันทึก (examining/records) เช่น บันทึกกอนูทิน (journal) แบบตรวจสอบเอกสาร (archival documents) แผนที่ (maps) เครื่องบันทึกเสียงและบันทึกภาพ (audiotapes and videotapes) หลักฐานสิ่งของ (artifacts) และบันทึกภาคสนาม (field notes) เป็นต้น โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทหน้าที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง เริ่มจากการปฏิบัติภาคสนามในโรงเรียนและหมู่บ้าน โดยแบ่งเวลาในการปฏิบัติงานตามตารางกำหนดวันและเดือน เพื่อให้เห็นสภาพข้อเท็จจริงทั้งในส่วนที่เห็นชัดเจนและแฝงเร้น จากขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 10 ขั้นตอน

ข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือที่เลือกใช้ในการวิจัยที่ได้จากการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้ง 10 ขั้นตอน ได้นำมาวิเคราะห์ร่วมกันเป็นระยะๆ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ (2526) ดังนี้ 1) จัดทำข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ต่างๆ โดยพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลักในการแบ่งปรากฏการณ์และหาความถี่ของปรากฏการณ์ที่เกิดโดยแบ่งออกเป็น 6 สถานการณ์ คือ ก) การกระทำ (acts) คือ การใช้ชีวิตประจำวัน การกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลที่ใช้ในการวิจัย ข) กิจกรรม (activities) คือ การกระทำ หรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่อง ค) ความหมาย (meaning) คือ คำอธิบายของบุคคลเกี่ยวกับการกระทำหรือกิจกรรม เพื่อทราบโลกทัศน์ ความเชื่อ ทศนคติของชุมชน ง) ความสัมพันธ์ (relationship) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนที่เกี่ยวข้อง จะได้ทราบความสัมพันธ์ ความขัดแย้ง ความเกี่ยวโยงของบุคคลกร จ) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (participation) คือ การปรับตัวบุคคล การให้ความร่วมมือ และยอมเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างกิจกรรมการบริหาร พร้อมจะเป็นพวกเดียวกัน จะทราบความขัดแย้งและทราบรุ่นได้ชัดเจน และ ฉ) สภาพสังคม (setting) คือ ภาพรวมทุกแง่มุมที่สามารถบันทึกจากภาคสนามเกี่ยวกับกิจกรรมใน 10 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 2) จัดแบ่งข้อมูลจากบันทึกภาคสนามของผู้วิจัยในส่วนที่เป็นข้อความพรรณนาเหตุการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมใน 10 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3) การวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้เป็นสภาพปัจจุบันจากข้อความพรรณนาเหตุการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมใน 10 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยนำรายงานการวิเคราะห์ข้อมูลของแต่ละวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วิเคราะห์แล้ว ไปให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ ช่วยยืนยันตรวจสอบแก้ไขผลการวิเคราะห์ และคำแนะนำเพื่อปรับปรุงรายงานให้ถูกต้องสมบูรณ์มากขึ้น การตรวจสอบข้อมูลจะใช้บุคลากรหลายคนในเหตุการณ์ของกิจกรรม

จากการวิจัยในครั้งนี้ได้องค์ความรู้จากการปฏิบัติที่ได้ทั้งในกรณีเกี่ยวกับ “การบูรณาการ” เป็นตัวสอดแทรก และในกรณีเกี่ยวกับ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” นั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ คือ 1) โครงสร้างการบริหารและจัดการงานวิชาการตามหลักการบูรณาการแนวทีมฟุตบอลใช้รูปแบบการบูรณาการแบบทีมฟุตบอลเชิงรุก 2) ใช้หลักการบูรณาการ 9 ประการ 3) การกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องกับการบูรณาการ 4) คำนิยามถึง 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาทของผู้วิจัยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นพื้นฐาน และ 5) มีขั้นตอนย่อยการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน ทำให้ได้กรอบแนวคิดเพื่อการปฏิบัติ 3 พลังเสริมการบูรณาการเพื่อพัฒนางานวิชาการด้วยหลักการบูรณาการในโรงเรียนบ้านบึงฉิม: องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังแสดงในภาพที่ 19

ภาพที่ 19 กรอบการปฏิบัติ 3 พลังเสริมการบูรณาการเพื่อพัฒนางานวิชาการด้วยหลักการบูรณาการในโรงเรียนบ้านบึงฉลิม: องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

- 1) จากผลการวิจัยที่พบว่าแม้การพัฒนางานวิชาการจะประสบผลสำเร็จตามที่คาดหวังเกือบทุกประการตามที่คาดหวังแต่ยังมีการจัดกิจกรรมการเรียนที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จทั้งในวงจรแรกและวงจรที่สอง โรงเรียนบ้านบึงฉลิมควรหาทางปรับปรุงแก้ไขต่อไปอย่างต่อเนื่องและจริงจัง
- 2) จากผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนบ้านบึงฉลิมยังมีปัญหาอื่นอีกหลายด้าน ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาด้วยหลักการบริหารอื่นๆ ดังนั้น โรงเรียนควรใช้หลักการบริหารอื่นที่เหมาะสมมาใช้เสริมหรือเพิ่มเติมหลักการบูรณาการด้วย เช่น หลักการเสริมพลัง (empowerment) หลักการตรวจสอบได้ (accountability) เป็นต้น
- 3) นอกจากพัฒนางานวิชาการ โรงเรียนบ้านบึงฉลิมจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนางานด้านอื่นๆ ควบคู่ไปพร้อมกันตามหลักการบริหารแบบองค์รวม (holistic approach) ไม่พัฒนาแบบแยกส่วน เพราะทุกส่วนต่างส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพซึ่งกันและกัน เช่น กรณีกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ผลการวิจัยพบว่ายังไม่ประสบผลสำเร็จนั้นอาจมีสาเหตุจากปัจจัยอื่นที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา
- 4) จากผลการวิจัยพบว่า บุคคลในระดับต่างๆ เกิดการเรียนรู้ขึ้นจากผลการดำเนินการวิจัย ดังนั้น การพัฒนางานใดๆ ในโรงเรียนโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โรงเรียนจะต้องคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นต่อการพัฒนาวิชาชีพหรือความก้าวหน้าทางวิชาการของครูไปด้วย โดยอาจจัดให้มีโครงการพัฒนางานต่างๆ ในโรงเรียนหลายโครงการ แต่ละโครงการมีผู้รับผิดชอบ มีบุคคลอื่นๆ เป็นผู้ร่วมการวิจัย และสลับเปลี่ยนกันไปในรูปแบบนี้จะทำให้เกิดโครงการร้อยรัดหลายโครงการที่ครูเป็นนักวิจัยเจ้าของโครงการและสามารถนำไปเป็นผลงานทางวิชาการเพื่อความก้าวหน้าในวิชาชีพได้ด้วย
- 5) จากการใช้หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนบ้านบึงฉลิม พบว่า ส่งผลต่อความสำเร็จแทบทุกประการตามที่คาดหวัง นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทั้งในระดับบุคคล กลุ่มบุคคล และระดับ โรงเรียน รวมทั้งก่อให้เกิดการเรียนรู้และองค์ความรู้จากการปฏิบัติ โดยเฉพาะหลักการที่ให้ “ความเป็นประชาธิปไตย” กับผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย ดังนั้น โรงเรียนบ้านบึงฉลิม ต้องตระหนักถึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวครู บุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา และชุมชน ว่าสามารถจะกระตุ่นออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารงานใดๆ ในโรงเรียนได้โดยหลักความเป็นประชาธิปไตยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมุ่งพัฒนาตนเองให้ได้รับองค์ความรู้ใหม่จากภายนอกเพื่อบูรณาการเข้ากับศักยภาพของตัวเองให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด
- 6) จากผลการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนางานวิชาการด้วยหลักการบูรณาการในโรงเรียนบ้านบึงฉลิมได้มุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ 3 ประการที่สำคัญ คือ 1) เพื่อการเปลี่ยนแปลง 2) เพื่อการเรียนรู้ทั้งระดับบุคคล กลุ่มบุคคล และ โรงเรียน และ 3) เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากการบูรณาการของภาคที่เป็นประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติและภาคที่เป็นทฤษฎีของผู้วิจัย พบว่า ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวังที่ดี แต่อาจเพิ่มให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น “ระหว่างกลุ่ม” และ “ระดับชุมชน” ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยด้วย และนอกจากนั้นจะต้องคำนึงถึง “เป้าหมายสุดท้าย” ของการพัฒนางานใดๆ ในโรงเรียนว่าจะต้องมุ่งให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีให้เกิดขึ้นกับนักเรียนเป็นสำคัญ
- 7) จากผลการวิจัย พบว่า ความสำเร็จในการพัฒนางานวิชาการโดยหลักการบูรณาการ จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้เกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของบุคลากรภายนอกโรงเรียนเป็นสำคัญ

ด้วย ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และชุมชน โรงเรียนบ้านบึงฉิมจะต้องรักษาสัมพันธภาพระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง และอย่างยั่งยืน

8) จากการดำเนินการวิจัยพบว่าเหตุผลหลักที่ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนางานวิชาการในโรงเรียน โดยเฉพาะผู้ปกครองและผู้นำชุมชน คือ ต้องการให้โรงเรียนสามารถพัฒนา “บุตรหลาน” ของพวกเขาได้อย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้นโรงเรียนบ้านบึงฉิมจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า “บุตรหลาน” ของบุคคลในชุมชนจะต้องเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาอยู่เสมอ จึงจะได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลเหล่านั้นอย่างเต็มกำลัง

9) จากผลการวิจัยพบว่าการใช้หลักการบูรณาการเพื่อพัฒนางานวิชาการในโรงเรียนบ้านบึงฉิมเกิดจากการเสริมพลังที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) พลังจากการสนับสนุนจากบุคคล กลุ่มบุคคล หรือหน่วยงานภายนอกโรงเรียนตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย 2) พลังจากการยึดถือในหลักการ 9 ประการ คือ การสร้างมิตรภาพและความเข้าใจร่วมกัน การกำหนดเป้าหมายชัดเจน ความมีศรัทธาผู้นำ การยึดโครงสร้าง บทบาทและหน้าที่ในแนวราบ การสร้างประโยชน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน การมีทีมงานที่หลากหลาย การมีทุนหรือศักยภาพเดิมก่อนพัฒนาและความเสียสละ และ 3) พลังจากการยึดถือหลักการ จรรยาบรรณ และบทบาทพื้นฐานของผู้วิจัย รวมทั้งการร่วมกันคิดพัฒนาขั้นตอนการทำงานในแต่ละขั้นตอนของวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น โรงเรียนบ้านบึงฉิมจะต้องให้ความสำคัญกับการนำเอาพลังทั้ง 3 ประการนี้มาใช้เพื่อพัฒนางานในโรงเรียนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดอยู่เสมอ และพยายามพัฒนาพลังเสริมใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นด้วย

ทั้งนี้ จากการที่ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดที่ วิโรจน์ สารัตนะ (2553) ได้ทำการศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเป็นกรอบแนวคิดหลัก เสริมด้วยแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศอีก 6 ทศนะ คือ Seymour-Rolls & Hughes (2000), Mills (2007), Quixley (2008), James, Milenkiewicz & Bucknam (2008), Creswell (2008) และ McTaggart (2010) ดังนี้

กรอบแนวคิดหลัก

1. คำนึงถึง 2 กระบวนทัศน์ที่เป็นรากฐานของการแสวงหาความรู้ทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม (theories of postmodernism)

2. คำนึงถึง 10 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ผู้เขียนกล่าวถึงมาแล้วข้างต้น ดังนี้ 1) ในบริบทเฉพาะ 2) ทักษะที่หลากหลาย 3) มุ่งการเปลี่ยนแปลง 4) มุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล 5) รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน 6) วิเคราะห์ วิพากษ์และประเมินตนเอง 7) ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญและการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง 8) เรียนรู้จากการกระทำ ทั้งสำเร็จและไม่สำเร็จ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ 9) การมีบันทึกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน เช่น การเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบองค์กร การพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย เป็นต้น 10) นำไปสู่การปฏิบัติหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. คำนึงถึง 10 จรรยาบรรณ ดังนี้ 1) ผู้วิจัยต้องรับผิดชอบต่อการรักษาความลับ 2) ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้อย่างเสมอภาคกัน 3) ทิศทางการวิจัยและผลลัพธ์ที่คาดหวังเกิดจากการตัดสินใจร่วมกัน 4) ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด 5) มีการปรึกษาหารือร่วมกัน และข้อเสนอแนะได้รับการเห็นชอบจากทุกฝ่าย 6) การสังเกตหรือการตรวจสอบเอกสารเพื่อจุดมุ่งหมายอื่นต้องได้รับการอนุญาตก่อน 7) ผลการดำเนินงานจะยังคงปรากฏให้เห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นให้ข้อเสนอแนะได้ 8) ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์งาน

เขียนหรือทัศนคติของคนอื่น โดยขาดการเจรจาต่อรองก่อนการจัดพิมพ์เผยแพร่ 9) ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นทราบถึง
 ธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรกรวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ และ 10) ผู้ร่วมการวิจัยต่างมี
 อิทธิพลต่อการทำงานแต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล

4. คำนี้ถึง 10 บทบาทของผู้วิจัย ดังนี้ 1) เป็นครู 2) เป็นผู้นำ 3) เป็นผู้ฟังที่ดี 4) เป็นนักวางแผน
 5) เป็นนักออกแบบ 6) เป็นนักวิเคราะห์ 7) เป็นนักสังเคราะห์ 8) เป็นนักสังเกตการณ์ 9) เป็นนักรายงานผล และ
 10) เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

กรอบแนวคิดเสริม

1. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Seymour-Rolls & Hughes (2000) ที่กล่าวว่า “กลุ่มที่จะเลือกทำการวิจัย
 วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นจะต้องร่วมกันนิยามหัวข้อที่เป็นสิ่งกังวลใจหรือความเป็นปัญหา (thematic
 concern) โดยผ่านการสนทนา (discussion) และการสะท้อนผล (reflection) ร่วมกันในกลุ่มของผู้ที่มีส่วนได้เสีย
 (stakeholders) เสียก่อนที่จะมีการดำเนินการตามขั้นตอนอื่นๆ ต่อไป”

2. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Mills (2007) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้
 โดยเน้นหลักการที่สำคัญ 4 ประการในการวิจัย คือ (1) จะต้องเป็นแบบมีส่วนร่วมและเป็นประชาธิปไตย
 (participatory and democratic) (2) จะต้องตอบสนองต่อสังคมและเกิดขึ้นภายในบริบทของสังคม (3) จะต้องช่วย
 ให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยสามารถที่จะตรวจสอบวิธีการดำเนินงานตามวิธีการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 อย่างเป็นมืออาชีพมากขึ้น และ (4) ความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัยจะต้องช่วยปลดปล่อย (liberate) ผู้ที่
 มีส่วนร่วมทุกฝ่าย รวมทั้งจะช่วยสร้างเสริมการเรียนรู้ให้ผู้ร่วมวิจัย และช่วยในการกำหนดนโยบายของหน่วยงาน
 ที่เกี่ยวข้อง

3. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Quixley (2008) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้
 โดยเน้นว่าผู้ร่วมวิจัยจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัยในทุกตารางนิ้ว และมีทัศนคติต่อการวิจัยใน
 ครั้งนี้ว่าเป็นงานวิจัยของพวกเขา เพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา และเป็นสิ่งที่พวกเขาสามารถที่จะมีผลกับสิ่งนั้น
 ได้และสามารถปรับปรุงงานวิจัยของพวกเขาให้ดีขึ้น รวมทั้งการนำเอาหลักการสำคัญ 7 ประการมาเป็นแนวคิด
 ในการดำเนินงานคือ (1) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสะท้อนผล (reflection) และหาวิธีการที่จะปรับปรุงบริการ
 ให้ดีขึ้นโดยเชื่อมโยงการสะท้อนผลและการปฏิบัติอย่างเข้มแข็งแล้วผนวกกันให้แน่นขึ้นในลักษณะที่เป็นเอกสาร
 และเกิดขึ้นในเวทีสาธารณะ (2) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคำถาม
 ตอบคำถามและตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำ (3) ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ
 คำถามของตัวเอง (4) การทำงานในลักษณะของการร่วมมือ (collaborative) ที่จะช่วยลดขั้นตอนต่างๆ ให้น้อยลง
 กว่าเดิม และจะทำให้เกิดการแบ่งปันอำนาจกันระหว่างผู้ที่มีส่วนได้เสียทั้งหมด (5) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียมี
 ความรับผิดชอบในการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (critical analysis) รวมทั้งมีความรับผิดชอบในการประเมิน
 (evaluation) และการบริหารจัดการ (management) ของตัวเอง (6) สนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้เสียเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
 และเปิดเผย (progressively and publicly) โดยการทดสอบแนวคิดด้านการกระทำ และ (7) มีความต่อเนื่อง
 จนสามารถทำให้ผู้มีส่วนได้เสียตอบคำถามหรือปัญหาที่ใหญ่กว่าเดิมได้

4. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบ
 แนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยเน้นไปที่คุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการวิจัย

เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ 1) องค์ประกอบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะช่วยในการสร้างชุมชนการปฏิบัติ 2) เป็นวิธีการหนึ่งของการพัฒนาวิชาชีพ และ 3) คุณสมบัติในสองข้อข้างต้น จะมีส่วนสำคัญในการเกี่ยวข้องของความชำนาญและความรู้สู่ถึงความเป็นมืออาชีพของผู้นำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปปฏิบัติ

5. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Creswell (2008) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 6 ประการที่เขาได้เสนอแนะไว้คือ 1) มีจุดเน้นไปสู่การนำไปปฏิบัติ 2) การดำเนินการวิจัยมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง 3) เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้เข้าร่วมการวิจัย 4) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (dynamic process) ในลักษณะของเกลียวปฏิสัมพันธ์ ที่มีกระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาขั้นต่อไป (back and forth) จากผลสะท้อนของสิ่งที่ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติ 5) การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ และ 6) มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้องโดยนำมาใช้ร่วมกับแนวคิดในการส่งเสริมความเท่าเทียมกัน (egalitarian) และความเป็นประชาธิปไตย (democratic) และที่สำคัญคือเพื่อที่จะทำให้ทุกคนที่มีส่วนร่วมในการวิจัยเกิดความมั่นใจได้ว่าผลจากการวิจัยที่ได้ร่วมกันลงมือปฏิบัตินั้นจะทำให้พวกเขามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (well-being)

6. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ McTaggart (2010) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยเน้นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการณ์นั้นเป็นการนำคนมารวมกันเพื่อที่จะสะท้อนผลและลงมือปฏิบัติในเรื่องที่เขามีความกังวลใจร่วมกัน (thematic concern) โดยการใช้แนวทางที่เป็นระเบียบเพื่อที่จะทำให้การทำงานของพวกเขามีความสอดคล้อง (coherent) มีความยุติธรรม (just) มีเหตุผล (rational) มีความรอบรู้ (informed) มีความพึงพอใจ (satisfying) และมีความยั่งยืน (sustainable) เพิ่มมากขึ้น

2. แนวคิดและหลักองค์รวม: ตัวแปรสอดแทรกเสริมในการวิจัย

การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักการและแนวคิดในเรื่องหลักองค์รวม (holistic approach) ในที่นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะพัฒนารอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับหลักองค์รวมที่จะใช้เป็น ตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ในการวิจัยครั้งนี้ และเพื่อที่จะทำให้ผู้วิจัยเกิดความไวเชิงทฤษฎี (theoretical sensitivity) และสามารถนำหลักการหรือแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ในการวิจัยได้อย่างเหมาะสม โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญในการนำเสนอต่อไปนี้

2.1 ความหมายและลักษณะขององค์รวม

องค์รวม (holistic) หมายถึง ความเป็นจริงทั้งหมดของสรรพสิ่งย่อมมีคุณสมบัติสำคัญเฉพาะตน ซึ่งไม่สามารถเข้าใจได้โดยการแยกสิ่งนั้นออกเป็นส่วนย่อยๆ แล้วศึกษาจากคุณสมบัติของส่วนย่อยๆ นั้น แม้จะเอาคุณสมบัติของส่วนย่อยๆ นั้นมารวมกันก็ไม่สามารถเทียบความหมายหรือความสำคัญกับคุณสมบัติขององค์รวมเดิมได้ สรรพสิ่งก็ในโลกมนุษย์ทุกๆ สิ่งล้วนมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างมีรูปแบบ (pattern) ซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่ธรรมชาติเป็นตัวกำหนด (Sullivan, 2001; Beckett, 2008; Hettler, 2008; นที เทียนประทีป, 2551) ดังที่ พิพจน์ พสุธารชาติ (2546) ได้กล่าวถึงองค์รวมไว้ว่า หน่วยรวมเป็นมากกว่าผลรวมของส่วนย่อย (The whole is more than the sum of its parts) ถือว่าเป็นความเชื่อพื้นฐานของทฤษฎีที่เรียกว่า “องค์รวม” (holistic) ซึ่ง

เป็นทรศนะที่ถือว่าความเป็นจริงทั้งหมดของสิ่งใดย่อมเป็นคุณสมบัติสำคัญเฉพาะตน ซึ่งไม่สามารถเข้าใจได้ โดยการแยกสิ่งนั้นออกเป็นส่วนย่อยๆ แล้วศึกษาจากคุณสมบัติของส่วนย่อยๆ นั้น แม้จะเอาคุณสมบัติของส่วนย่อยๆ นั้นมารวมกันก็ไม่สามารถเทียบความหมายหรือความสำคัญกับคุณสมบัติขององค์รวมเดิมได้ ทั้งนี้ คำว่าองค์รวม หรือ holistic มาจากรากศัพท์ในภาษากรีกว่า “holos” ซึ่งหมายถึง “ความเป็นจริงหรือความสมบูรณ์ทั้งหมดของสรรพสิ่งเอกลักษณะและเอกภาพที่มีอาจแบ่งแยกเป็นส่วนย่อยได้” หรือมีความหมายตามพจนานุกรมภาษาอังกฤษฉบับ Oxford ว่า “แนวโน้มตามธรรมชาติในการสร้างองค์รวม (wholes) ที่มีคุณสมบัติมากกว่าผลรวมขององค์ประกอบ” คำว่า “องค์รวม” นี้ยังคงเป็นเรื่องแปลกใหม่และเข้าใจยากซึ่งถูกใช้อย่างแพร่หลายมากขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งในแวดวงนักวิชาการ การเมือง และศาสตร์สาขาต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม “องค์รวม” มักจะถูกนำไปใช้โดยมุ่งหวังให้เกิดการมองเป้าหมายที่กว้างขวางรอบด้าน และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคำว่า “บูรณาการ” “เติมเต็ม” และ “ยั่งยืน” (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2550) ซึ่งสอดคล้องกับที่ มูลนิธิธรรมาทร (2552) ที่กล่าวว่าคำว่า “องค์รวม” (holistic หรือ wholistic) หมายถึง ทศนะในการมองปรากฏการณ์หรือสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมในทุกๆ มิติว่ามีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องต่อกัน เช่น การพัฒนาเด็กแบบองค์รวมหมายถึงการพัฒนาเด็กในทุกด้านที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตวิญญาณ ร่างกาย สังคม อารมณ์ หรือการศึกษา ซึ่ง ศาสตราจารย์ สิทธิรักษ์ (2550) ได้กล่าวไว้ในลักษณะเดียวกันว่า คำว่า “องค์รวม” (holistic ideology) หมายถึง แนวคิดในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์หรือสิ่งต่างๆ โดยคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งหมด (ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก) ที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์หรือสิ่งนั้นๆ และพิจารณาถึงความเชื่อมโยงและการสอดคล้องกันในทุกๆ ส่วนขององค์ประกอบนั้น อีกคำหนึ่งที่มีความหมายใกล้เคียงกันคือ “บูรณาการ” (integration) ที่หมายถึง การทำให้สมบูรณ์คือทำให้หน่วยย่อยๆ ที่มีความสัมพันธ์กันร่วมกันทำหน้าที่อย่างผสมกลมกลืนเป็นองค์รวมหนึ่งเดียวที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตนเอง หรืออีกนัยหนึ่ง คำว่า “องค์รวม” น่าจะสอดคล้องกับคำว่าความคิดเชิงระบบ (system approach) ซึ่งหมายถึงสิ่งต่างๆ ที่รวมกันและต่างทำหน้าที่ของตนเองอย่างมีระเบียบ โดยส่วนประกอบหรือปัจจัยต่างๆ ของระบบมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ความคิดเชิงระบบเป็นสิ่งที่มีความหมายในธรรมชาติ เช่น ระบบสุริยะจักรวาล ระบบนิเวศน์ ระบบร่างกายมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นระบบ องค์รวมใหญ่ที่ประกอบด้วยระบบย่อยอีกหลายระบบ แต่ถ้ามองระบบย่อยในระบบองค์รวมใหญ่บกพร่องไปหรือทำงานไม่สัมพันธ์กับระบบใหญ่ เช่น ระบบย่อยอาหาร หรือ ระบบหายใจเกิดบกพร่องไปก็จะทำให้องค์รวมใหญ่คือระบบร่างกายเกิดปัญหาขึ้นได้ มนุษย์จึงเอาความคิดเรื่องระบบมาใช้ในการบริหารและการทำงาน โดยให้คำนึงถึงความเป็นองค์รวมของระบบที่ครบวงจรมากขึ้น ซึ่งถ้าหากเราจะพิจารณาเปรียบเทียบองค์รวมเหมือนเครื่องจักรอะไรสักชิ้นที่เป็นรูปร่างและทำงานได้สมบูรณ์ ส่วนประกอบของเครื่องจักร นี้อต สกรู ลูกสูบ สายพาน อุปกรณ์ที่ประกอบเป็นรูปเครื่องจักรแต่ละชิ้นเปรียบเสมือนการแยกส่วนเป็นส่วนย่อย แต่ละส่วนทำหน้าที่แต่อย่างทีสมบูรณ์สอดคล้องประสานกันทำให้เครื่องจักรทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น ทุกส่วนมีความสำคัญเชื่อมโยงต่อกันมองในภาพรวมเป็นเครื่องจักรพร้อมที่จะทำงานได้อย่างดี ในส่วนของมนุษย์หากเปรียบเทียบร่างกายเป็นองค์รวมส่วนประกอบย่อยแต่ละส่วนที่จะประกอบเป็นร่างกายจะต้องทำหน้าที่สัมพันธ์กัน อาทิ กระดูกเป็นโครงสร้างหลักของร่างกาย ระบบอวัยวะต่างๆ สมอง ตา หู จมูก มือ แขน ขา เท้า ระบบกล้ามเนื้อ ระบบภายในของร่างกายอวัยวะต่างๆ ตับ ไต ลำไส้ และระบบประสาทต่างๆ เปรียบเสมือนแยกส่วนซึ่งจะต้องทำหน้าที่แต่ละส่วนเชื่อมโยงต่อกันจึงจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หรือหากมองในทฤษฎีระบบภาพรวมของ

ระบบจะต้องพิจารณาทั้งระบบด้วย อาทิ บริบท (context) ปัจจัยนำเข้า(input) กระบวนการ(process) ผลผลิต (output) และการย้อนกลับ(feedback) ถ้าผลผลิตที่ถูกกระทำยังไม่สนองตอบจะต้องดำเนินการเป็นระบบต่อเนื่องกันไปจนเป็นที่พึงพอใจ หากพิจารณาระบบที่กล่าวมาทั้งหมดเปรียบเสมือนองค์กรร่วมและส่วนประกอบย่อยของระบบคือการแยกส่วนแต่ต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ดังที่ ทัสนีย์ ลักษณะวิชนชัย (2551) กล่าวว่า คำว่า “องค์กรร่วม” หมายถึง ความเป็นทั้งหมดที่ผลกระทบเชื่อมโยงถึงกัน (holistic approach) เปรียบเหมือนนกที่บินได้ต้องมีองค์ประกอบครบถ้วนทุกส่วนของการบินนก หรือ การเป็นคนที่มีสมบูรณ์ ก็ต้องมีองค์ประกอบครบถ้วนทั้ง ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา การบกพร่องในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อกันทำให้เกิดปัญหาความเดือดร้อนที่ควรได้รับการช่วยเหลือเพื่อเสริมสร้างให้เป็นคนที่สมบูรณ์ นอกจากนี้ วิลาส เตะชงไพบูลย์ (2552) กล่าวว่าทฤษฎีองค์ร่วมเป็นแนวคิดที่ตรงข้ามกับทฤษฎีแบบแยกส่วน(reductionism) ที่เชื่อว่าสามารถแยกองค์ประกอบเป็นส่วนย่อยๆ เพื่อศึกษาความรู้ ความเข้าใจทั้งหมดเกี่ยวกับองค์ประกอบที่เกิดจากการสรุปรวมข้อมูลความรู้เกี่ยวกับส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน ในช่วงหลายร้อยปีมานี้ด้วยผลสำเร็จของวิทยาศาสตร์เชิงกายภาพ ทฤษฎีแบบแยกส่วนได้กลายเป็นทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับเชื่อถือมากกว่าทฤษฎีองค์ร่วมและได้ให้กำเนิดศาสตร์แทบทุกแขนงที่เรารู้จักกันในวันนี้ ส่วนทฤษฎีองค์ร่วมนั้นได้กลับมามีความสำคัญอีกครั้งหนึ่งในช่วงศตวรรษที่ 20 นี้เองจากการค้นพบทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์ที่สอดคล้องกับทฤษฎีองค์ร่วม และในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาเองที่มีผู้นำทฤษฎีองค์ร่วมเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยโดยเริ่มต้นจากวงการวิชาการจากนั้นก็แพร่ไปสู่กลุ่มนักกิจกรรมในองค์กรพัฒนาเอกชนและเข้าสู่ภาครัฐในเวลาต่อมา

จากการนำเสนอความหมายและลักษณะขององค์กรร่วมดังได้กล่าวในข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า องค์กรร่วม (holistic) หมายถึง ความเป็นทั้งหมดที่มีผลกระทบเชื่อมโยงถึงกันและมีความสัมพันธ์กันทั้งระบบ เช่น การปฏิบัติงานแบบขององค์กรนั้นมีความหมายว่าในการปฏิบัติงานใหญ่จะมีการปฏิบัติงานย่อยรวมอยู่ด้วย หรือหากจะมองในแง่ของการบริหารจัดการองค์กรแบบขององค์กรก็จะมีผลความหมายว่าองค์กรหนึ่งองค์กรใดก็ตามย่อมมีผลกระทบเกี่ยวเนื่องกับองค์กรที่อยู่รอบข้างเช่นเป็นหน่วยการบริหารเดียวกัน ดังนั้น ผลกระทบต่อองค์กรหนึ่งย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์กรรอบข้างด้วย เป็นต้น

2.2 ความแตกต่างของแนวคิดองค์ร่วมกับแนวคิดแยกส่วน

ปฐมเหตุที่ทำให้แนวคิดองค์ร่วมแตกต่างกับแนวคิดแบบแยกส่วนโดยสิ้นเชิงเริ่มต้นจากการนิยามความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับความเป็นจริง โดยแนวคิดแบบแยกส่วนนั้นเริ่มต้นจากความเชื่อที่ว่าปัจเจกสามารถแยกแยะอัตวิสัยหรือความรู้สึกนึกคิดของตนออกจากภาวะวิสัยหรือความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ภายนอกเหนืออิทธิพลจากความรู้สึกนึกคิดของผู้ใดผู้หนึ่งที่มีสภาพเป็นเอกพจน์เป็นสากล ในขณะที่เดียวกันความเป็นจริงทั้งหลายก็สามารถนำมาแยกแยะออกเป็นส่วนๆ ได้ และด้วยการเฝ้าสังเกตอย่างเป็นกลางความเป็นจริงในแต่ละส่วนก็จะปรากฏ และเมื่อรวมส่วนความเป็นจริงเหล่านี้เข้าด้วยกันปัจเจกก็สามารถเข้าถึงความเป็นจริงทั้งหมดได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ หลังจากเกิดความเข้าใจในความเป็นจริงครบถ้วนแล้วปัจเจกก็สามารถควบคุมจัดการทุกสิ่งให้เป็นไปได้ตามต้องการ โดยมีขอบเขตของความรู้และความเป็นจริงเป็นตัวกำหนด เช่น เมื่อเข้าถึงความเป็นจริงของส่วนหนึ่งส่วนใดแล้วก็ควบคุมจัดการส่วนนั้นได้ เมื่อรู้เกี่ยวกับทุกส่วนครบถ้วนก็สามารถจัดการทั้งหมดได้ เมื่อสภาวะของความเป็นจริงมีลักษณะสมบูรณ์เป็นเอกพจน์และเป็นสากลการควบคุมจัดการจึงต้องรวมศูนย์ขึ้นตรงต่อผู้ที่มีความรู้สูงสุด ผู้ที่ทำหน้าที่คิดแทนจัดการแทนผู้ที่มีความรู้ต่ำกว่า และเป็นผู้

กำหนดกฎเกณฑ์และวิธีการในการจัดการ เช่นกันกับความเป็นจริงการจัดการจึงมีแนวทางเดียวและเป็นสากล หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นสูตรสำเร็จ การรวมตัวกันเป็นกลุ่มสังคมเป็นไปเพื่อเป้าหมายในการเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการ ด้วยการแบ่งแยกบทบาทหน้าที่ระหว่างกัน และเพื่อการรวบรวมข้อมูลความเป็นจริงของแต่ละส่วน ป้อนสู่ศูนย์กลางการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับปัจเจกจึงมีลักษณะขึ้นตรงต่อผู้ที่มีความรู้มากกว่าใน แนวคิด ยิ่งไปกว่านี้แนวคิดแบบแยกส่วนก็มองปัจเจกในฐานะความเป็นจริงที่เป็นเอกพจน์เป็นสากลปราศจาก อคติวิสัย เพราะความแตกต่างหลากหลายของอัตลักษณ์เป็นเพียงสิ่งปนเปื้อนที่ทำให้ความเป็นจริงนั้นขุ่นมัว จึงจำเป็นต้องคัดออกและทำลายเสียคงเหลือไว้แต่เอกภาพของความเป็นกลาง แนวคิดองค์กรวั้นนั้นเชื่อว่าความเป็นจริงที่ปัจเจกรับรู้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความเป็นจริงทั้งหมดที่ดำรงอยู่ กล่าวคือไม่ครบถ้วนสมบูรณ์เพราะ การรับรู้ความเป็นจริงของปัจเจกจำต้องอาศัยระบบประสาทสัมผัสที่มีขอบเขตความสามารถจำกัด ดังนั้น ความเป็นจริงที่รับรู้จึงมีสภาพจำกัดไปด้วย ไม่เพียงความเป็นจริงที่ปัจเจกรับรู้จะเป็นเพียงความเป็นจริงที่ไม่สมบูรณ์เท่านั้นแต่ยังแยกออกจากอัตวิสัยของปัจเจกไม่ได้อีกด้วย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือปัจเจกไม่สามารถเป็นกลางได้เหตุ เพราะปัจเจกนั่นเองคือที่มาแห่งความเป็นจริง สิ่งที่เราเข้าใจว่าเป็นความเป็นจริงที่ดำรงอยู่อย่างอิสระแท้จริงเป็นเพียงข้อมูลความเป็นจริงบางส่วนที่รับรู้ผ่านระบบประสาทสัมผัสเข้าสู่สมองเพื่อตีความและประกอบขึ้นใหม่เป็น ภาพเสมือนจริงเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ความเป็นอัตลักษณ์จึงมีผลต่อภาพความเป็นจริงที่เราสร้างขึ้นตั้งแต่ ประสพการณ์ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม สังคม เป้าหมาย ฯลฯ เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ที่ประกอบ ขึ้นเป็นตัวเรา ส่วนแล้วแต่ส่งผลต่อความเป็นจริงที่เราสร้างขึ้นทั้งสิ้นเมื่ออัตลักษณ์อัตวิสัยของปัจเจกเปลี่ยนไป ความเป็นจริงก็เปลี่ยนไปด้วย ในอีกด้านหนึ่งความเป็นจริงก็มีอาจถูกตัดแบ่งออกเป็นส่วนๆ ได้ เพราะการดำรงอยู่ ของแต่ละส่วนนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับส่วนรวมทั้งหมด การแยกส่วนจึงส่งผลให้ทั้งส่วนที่ถูกแยกและ ส่วนรวมที่ถูกพรากส่วนออกไป ขาดความครบถ้วนสมบูรณ์ลงทันที ตัวอย่างเช่น หากตัดแขนของนายวิลาส ออกมา ความเป็นนายวิลาสก็ไม่สมบูรณ์และเป็นแขนของนายวิลาสก็ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นความรู้ที่ได้จากการ มองแบบแยกส่วนเพื่อทำการศึกษาก็เป็นเพียงการศึกษาชิ้นส่วนที่ไม่สมบูรณ์ทั้งสิ้น และเมื่อประกอบความรู้จาก ส่วนที่ไม่สมบูรณ์เข้าด้วยกันผลรวมจึงเป็นเพียงสภาพความเป็นจริงที่ไม่สมบูรณ์เท่านั้น การได้รับข้อมูลความรู้ที่ ใกล้เคียงความเป็นจริงที่สุดเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของสรรพสิ่งทุกชีวิตจึงจำเป็นต้องติดต่อ แลกเปลี่ยนกันเพื่อคัดสรรและรวบรวมความเป็นจริงที่ไม่สมบูรณ์จากแต่ละปัจเจกมาปะติดปะต่อเข้าด้วยกันเป็น ภาพรวมที่เสมือนจริงมากที่สุด ดังนั้น ถ้าจะกล่าวให้ถูกต้องที่สุดตามแนวคิดองค์กรวั้นแล้ว ความเป็นจริงก็คือสิ่งที่ ปัจเจกร่วมกันสร้างขึ้น ผู้ที่มีอัตลักษณ์ อัตวิสัยใกล้เคียงกันก็ร่วมกันสร้างความเป็นจริงชุดหนึ่งที่มีความแตกต่าง กับความเป็นจริงชุดอื่นที่กลุ่มอื่นที่มีอัตลักษณ์ อัตวิสัยคล้ายกันสร้างขึ้น ฉะนั้นความเป็นจริงจึงเป็นพหุพจน์ไม่ใช่ เอกพจน์ มีสภาพเฉพาะกลุ่ม เฉพาะพื้นที่ที่มีใช้สิ่งสากล (วิลาส เตชะไพฑูริย์, 2552)

นอกจากนี้ ความเป็นจริงที่ปัจเจกร่วมกันสร้างขึ้นนี้ ก็ยังแปรเปลี่ยนไปตามการปฏิสัมพันธ์ของปัจเจก อีกด้วย ตัวอย่างเช่น ทุกวันนี้การมีโทรศัพท์มือถือใช้กันอย่างแพร่หลายนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ทำให้การไม่ตรงต่อเวลาของกลุ่มวัยรุ่นทั่วโลกไม่ใช่ความผิดอีกต่อไป ตราใบใดที่ยัง สามารถติดต่อกันได้ด้วยโทรศัพท์มือถือสำหรับกลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้แล้วการไม่มาตามนัดไม่ใช่ความผิดที่หนักหนา ทว่าการลืมเปิด โทรศัพท์มือถือหรือการปล่อยให้แบตเตอรี่หมดต่างหากที่ถือเป็นความผิดอันใหญ่หลวง วัตถุประสงค์หลักในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมคือการรวบรวมและคัดสรรข้อมูลเพื่อสร้างความเป็นจริง

ร่วมกันโดยมีการร่วมกันทำงานเป็นวัตถุประสงค์รอง เพราะหากไม่ทราบความเป็นจริงเสียแล้วการกระทำทั้งหลายก็เท่ากับสูญเปล่า การรวมตัวแบบองค์กรนั้นเกิดขึ้นทั่วไปในธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น 5% ของดีเอ็นเอ ในสิ่งมีชีวิตแทบทุกชนิดทำหน้าที่ผลิตโปรตีนซึ่งถือเป็นงานหลักของดีเอ็นเอ แต่ 95 % ของดีเอ็นเอกลับทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ระหว่างกันหรืออีกนัยหนึ่งร่วมกันกำหนดรหัสของดีเอ็นเอ แม้แต่ในสังคมชนบททั่วโลก รวมทั้งของไทยเองเดิมทีผู้คนก็ใช้เวลาส่วนน้อยกับการเพาะปลูกและการหาเลี้ยงชีพแต่ใช้เวลาส่วนใหญ่กับการพูดคุยติดต่อและร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมกันในชุมชน ความแตกต่างหลากหลายเป็นสิ่งที่จำเป็นในสังคมแบบองค์กรเพราะยังมีความแตกต่างหลากหลายมากเท่าไรความเป็นจริงที่ปัจเจกร่วมกันสร้างก็ยิ่งสมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้น สังคมแบบองค์กรจึงประกอบไปด้วยชุมชนต่างๆ ที่แตกต่างหลากหลาย ทับซ้อนกันไปมาโดยต่างก็มีอิสระในการกำหนดและจัดการตามความเป็นจริงของตนและด้วยการติดต่อสื่อสารกันอย่างเสรีก็เกิดกลายเป็นเครือข่ายที่สลับซับซ้อนเพื่อร่วมกันคัดสรรปรับปรุงความเป็นจริงของตนให้ครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้นไปอีกก่อเกิดเป็นเอกภาพบนพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลายซึ่งความแตกต่างระหว่างแนวคิดแบบแยกส่วนกับแนวคิดแบบองค์กร สรุปได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความแตกต่างระหว่างแนวคิดแบบแยกส่วนกับแนวคิดองค์กรรวม ตามแนวคิดของ วิลาส เตชะไพบูลย์

	แนวคิดแบบแยกส่วน	แนวคิดองค์กรรวม
ปัจเจก	เป็นกลาง	ไม่เป็นกลาง
ความเป็นจริง	- เป็นอิสระจากปัจเจก - เปลี่ยนแปลงไม่ได้ - ครบถ้วนสมบูรณ์ - เป็นเอกพจน์ - เป็นสากล	- ปัจเจกร่วมกันสร้าง - เปลี่ยนแปลงได้ - ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ - เป็นพหูพจน์ - เฉพาะตัวเฉพาะกลุ่ม
การจัดการ	- รวมศูนย์ - สุตรสำเร็จ - คิดแทนทำแทน	- ร่วมกัน - หลากหลายตามความเหมาะสม - คิดเองทำเอง
สังคม	- ร่วมกันเพื่อทำงาน - เชื่อมโยงทางตั้งเป็นรูปปิรามิด	- ร่วมกันเพื่อสื่อสารแลกเปลี่ยน - ทับซ้อนกันไปมาเป็นเครือข่ายที่สลับซับซ้อน
เอกภาพ	- เกิดความเหมือน	- เกิดความแตกต่าง

2.3 องค์กรในรูปแบบต่างๆ

สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2549) ได้กล่าวถึงองค์กรรวมไว้ในบทความเรื่อง “การให้การศึกษาโดยองค์กรรวม” ว่า ในวารสารการศึกษาชื่อ Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD) ฉบับเดือนกันยายน ค.ศ. 2005 ได้ให้วัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ว่า “การเรียนการสอนอย่างเบ็ดเสร็จควรทำให้เด็กเป็นผู้มีความรู้ มีสุขภาพจิตและสุขภาพกายดี มีแรงจูงใจในการเรียน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคม มีส่วนร่วมในงานด้านศิลปะ เตรียมพร้อมจะทำงาน สามารถพึ่งตนเองได้ และมีความพร้อมที่จะเผชิญกับโลกที่อยู่ไกลออกไปจากสังคมของตน” และ Eisner (2005) ได้กล่าวว่าเมื่อเรากำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้ว เราต้องกำหนดวิธีการที่จะไปสู่เป้าหมายนั้น แล้วนำวิธีการไปปฏิบัติแล้วประเมินว่าประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด บางครั้งเราได้เป้าหมาย วิธีการ การนำวิธีการไปปฏิบัติและการประเมินผลจึงควรมีลักษณะของความยืดหยุ่นอยู่ในตัว โดยคำนึงถึงการให้การศึกษแก่เด็กโดยองค์กรรวม (holistic) ซึ่งจะเป็พื้นฐานของการตัดสินใจ กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับการให้การศึกษาโดยองค์กรรวมนั้น โรงเรียนและสถาบันต่างๆ ในสังคมต้องร่วมกันรับผิดชอบในการให้การศึกษาแก่เด็กโดยองค์กรรวม โรงเรียนส่วนมากทำหน้าที่ด้านวิชาการ เช่น การสอนอ่าน สอนเขียน หน่วยงานทางด้านสาธารณสุขรับผิดชอบด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ ครอบครัวและชุมชนรับผิดชอบด้านที่พักอาศัย อาหาร เสื้อผ้า และเป็นตัวแบบที่ดีด้านคุณธรรม จริยธรรม องค์กรทางศาสนารับผิดชอบด้านจิตวิญญาณ ซึ่งมีใช้ต่างคนต่างทำ แต่ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันเพื่อสนองต่อการให้การศึกษาแก่เด็กโดยองค์กรรวม เพราะทุกส่วนในตัวเด็กไม่ว่าจะเป็นร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม จิตใจ และวิญญาณ ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และเพื่อให้เด็กได้รับการศึกษาโดยองค์กรรวมนั้น สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2549) ได้นำเอาข้อเสนอแนะจากวารสาร ASCD เกี่ยวกับบทบาทของผู้มีส่วนรับผิดชอบในการให้การศึกษามาเสนอไว้ดังนี้

1) บทบาทของรัฐและชุมชน ซึ่งในที่นี้ได้แก่ หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชนและชุมชน อันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนและที่อยู่ของเด็กควรมีบทบาทสนับสนุนการเรียนการสอนดังนี้คือ (1) ช่วยเหลือครอบครัวและส่งเสริมให้ผู้ปกครองของเด็กได้มีส่วนร่วมในการให้การศึกษาแก่เด็ก (2) ให้การสนับสนุนโรงเรียนและทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักเรียน (3) จัดหาอาสาสมัครและตั้งชมรมผู้สนับสนุนการศึกษาเพื่อช่วยเหลือโรงเรียนและนักเรียน (4) ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เช่น สาธารณสุข เกษตร ประมง พืชไรภัณฑ์ มูลนิธิ และอื่นๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือนักเรียน ครู และโรงเรียน (5) ร่วมกับโรงเรียนจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา (ท้องถิ่น) ที่ทำทาย พร้อมจัดทำคู่มือครู แบบฝึกหัด และแนวทางจัดกิจกรรมเพื่อให้โรงเรียนใช้ในการสอนให้นักเรียนได้รับความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2) บทบาทของโรงเรียน โดยที่ถือว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจึงควรร่วมมือกับชุมชนและสังคมในการให้การศึกษาโดยองค์กรรวมแก่เด็กให้สอดคล้องกับความปรารถนาของผู้ปกครองที่ต้องการเห็นลูกหลานของตนมีทั้งความรู้ ทักษะ คุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ดังนี้คือ (1) พัฒนาครูให้สามารถสนองความต้องการในการเรียนของเด็กและผู้ปกครองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเด็กให้พอเพียง ทั้งที่ใช้โรงเรียนเป็นฐานและร่วมมือกับหน่วยงานอื่น (2) สร้างสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้มีความปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ มีความเป็นระเบียบ สวยงาม ให้ความรู้ และทุกคนไว้วางใจกัน (3) สรรหาครูและผู้บริหารที่มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม และเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตมาเป็นผู้บริหารโรงเรียน (4) สร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ทั้งในโรงเรียนและชุมชนเพื่อเอื้อต่อการเฝ้หาความรู้และทักษะของเด็ก

3) บทบาทของครู ด้วยครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนในโรงเรียนมากกว่าผู้บริหาร การเรียนการสอนจะเกิดผลดี บรรลุเป้าหมายของการศึกษาจะเริ่มต้นในห้องเรียน ดังนั้นครูควรมีบทบาทดังต่อไปนี้คือ (1) ใช้วิธีสอนและวิธีการประเมินที่ผ่านการทดสอบและวิจัยมาแล้วว่าได้ผลดีต่อพัฒนาการของเด็ก (2) จัดเนื้อหาวิชาที่กว้าง ลึก และเป็นที่น่าสนใจของเด็กมาสอน รวมทั้งการนำความรู้ไปปฏิบัติ โดยมีบรรยากาศของการเรียนที่เป็นสุข (3) สร้างสภาพการเรียนรู้ในโรงเรียนให้มีลักษณะความผูกพันระหว่างนักเรียนด้วยกัน ผู้ปกครอง ครู โรงเรียน และชุมชน (4) จัดการห้องเรียนให้มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (5) ทำงานเป็นต้นแบบของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อเป็นตัวอย่างแก่เด็ก ก้าวทันกับความก้าวหน้าทางวิชาการที่ตนสอนและหลักการทางการศึกษา (6) แทรกข้อคิดทางคุณธรรมจริยธรรมในบทเรียนและกิจกรรมตามความเหมาะสม (7) ควรศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในด้านจิตวิทยาการแนะแนว และสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้ความช่วยเหลือเด็กเป็นรายบุคคลตามสมควร

ส่วนกิจกรรมและบริการด้านอื่นๆ ที่จะเป็นส่วนช่วยให้การศึกษาโดยองค์รวมประสบผลสำเร็จได้เช่น

1) บริการด้านสุขภาพและโภชนาการ ซึ่งถือว่ามีความสัมพันธ์กับผลการเรียน อารมณ์ และสังคมของเด็ก (Satcher, 2005) ดังนั้น โรงเรียน ชุมชน ตลอดทั้งหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนควรดำเนินการดังต่อไปนี้คือ (1) จัดตั้งคณะที่ปรึกษาด้านสุขภาพจิต สุขภาพกาย อาหารและโภชนาการของโรงเรียน (2) พัฒนานโยบายด้านสุขภาพจิต สุขภาพกายของโรงเรียนอย่างครอบคลุม (3) บูรณาการกิจกรรมพลศึกษาและโภชนาการเข้าไปในชีวิตประจำวันของนักเรียนและโรงเรียน (4) บูรณาการโภชนศึกษา บริการอาหารว่างที่มีประโยชน์และกิจกรรมการเคลื่อนไหวเข้าไปในกิจกรรมของโรงเรียน (5) กระตุ้นให้ครูเป็นต้นแบบที่ดีในด้านโภชนาการและสุขภาพ เน้นอาหารครบ 5 หมู่ และอาหารที่ส่งเสริมสุขภาพร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และลดไขมันในโลหิต

2) กิจกรรมการออกกำลังกายและพลศึกษา ซึ่งในปัจจุบันดูเหมือนว่าในปัจจุบันจะให้ความสำคัญในหลักสูตรน้อยเกินไป ซึ่งโรงเรียนควรดำเนินการดังต่อไปนี้คือ (1) จัดสอนวิชาพลศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติให้มากกว่าเดิม มีการประเมินผลความรู้และทักษะการพัฒนาก้ามเนื้อ อารมณ์ และสังคมของเด็กด้วย (2) จัดให้มีกิจกรรมออกกำลังกาย หรือเคลื่อนไหววันละ 60 นาที เป็นเวลา 3-5 วันต่อสัปดาห์ (3) ไม่ควรจัดโปรแกรมการเรียนการสอนที่เด็กต้องนั่งอยู่กับที่เป็นเวลานานเกินกว่า 2 ชั่วโมงติดต่อกัน (4) จัดวิชาพลศึกษาสำหรับเด็กระดับประถมศึกษาสัปดาห์ละ 150 นาที สำหรับมัธยมศึกษาสัปดาห์ละ 225 นาที (5) ดูแลให้เด็กออกกำลังกายขนาดปานกลางถึงหนัก ประมาณร้อยละ 50 ของเวลาที่กำหนด (6) จัดให้เด็กมีเวลาพัก 20-60 นาทีต่อวัน (7) จัดให้มีเวลาพักหรือกิจกรรมเคลื่อนไหวระหว่างเรียน 5-10 นาที (8) สนับสนุนให้ชุมชนและผู้ปกครองจัดกิจกรรมเคลื่อนไหว ออกกำลังกาย หรือกีฬาท้องถิ่น เป็นกิจกรรมประจำเพื่อส่งเสริมการออกกำลังกายของทุกคนในชุมชน

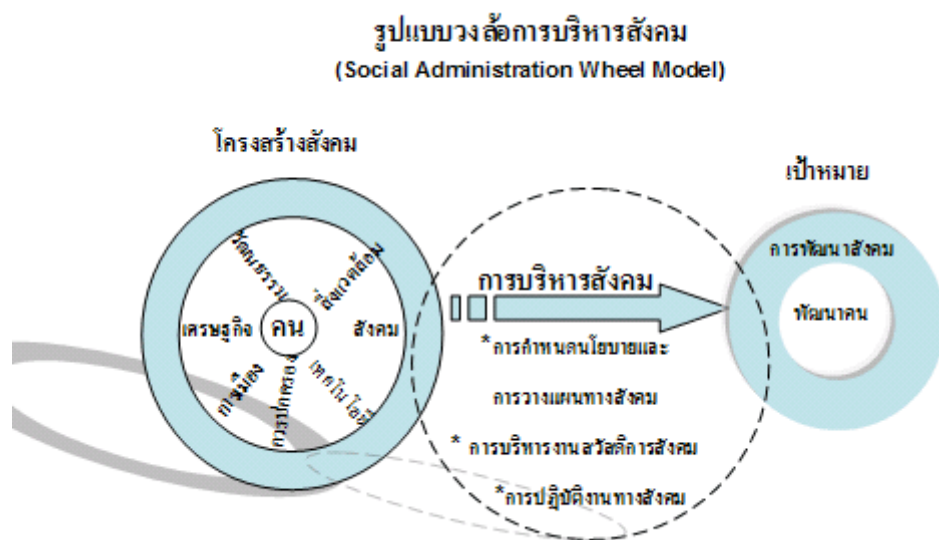
3) งานด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งในปัจจุบันเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญเป็นลำดับต้นๆ ซึ่ง Ikemoto (1996, อ้างถึงใน สุรศักดิ์ หลาบมาลา, 2549) ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ในงานวิจัยว่า (1) กระทรวงศึกษาธิการควรร่วมมือกับศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมจัดทำหลักสูตร วิธีสอน ตารางกิจกรรม หนังสืออ่านประกอบ และคู่มือครู ในส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นสากลไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพร้อมกับการพัฒนาครูประจำการให้สามารถสอนได้ (2) สนับสนุนให้สถานศึกษาและชุมชนจัดทำหลักสูตรส่วนที่เป็นวัฒนธรรม จริยธรรม และคุณธรรมของท้องถิ่นสำหรับใช้สอนในโรงเรียนของตน (3) จัดตั้งชมรมคนรักคุณธรรมเพื่อพิทักษ์คุณธรรมและสนับสนุนครูในการเรียนการสอน และเป็นที่ปรึกษาครูในปัญหา

คุณธรรมจริยธรรม (4) จัดวิชาคุณธรรมจริยธรรมเป็นวิชาอิสระในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นอย่างน้อย (5) จัดกิจกรรมเชิงคุณธรรมเป็นกิจกรรมในหลักสูตรสอนคุณธรรมจริยธรรมสอดแทรกในวิชาต่างๆ ตามความเหมาะสมของเนื้อหา กระทรวงศึกษาธิการจึงควรกำหนดกิจกรรม เนื้อหาและตำแหน่งที่จะสอดแทรกในรายวิชาต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางการสอนไว้ในคู่มือครูด้วย (6) สอนในกิจกรรมประจำวัน เช่น ความหมายของเพลงชาติ อภิปรายปัญหาและเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาคุณธรรมจริยธรรมที่พบในสื่อมวลชนรายวัน (7) ยกย่องชมเชยคนดี ครูดี และนักการเมืองดีมีคุณธรรม เพื่อเป็นตัวอย่างของคนทั่วไปโดยมีเกณฑ์ในการคัดสรรที่เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป (8) ขอความร่วมมือจากสื่อมวลชน ชุมชน และอุตสาหกรรมบันเทิงให้สรรหา ยกย่อง สนับสนุน และประชาสัมพันธ์ตัวอย่างของคนที่ดีมีคุณธรรมให้เป็นที่ประจักษ์ และ (9) โรงเรียนจัดครูคุณธรรม แสดงบทบาทของเด็กมีคุณธรรมและคุณธรรมบทพร้อม เช่น รังแกเพื่อน ขโมยของ หรือ โกงการสอบ โดยให้ผู้ประพฤตินั้นนั่งมองบทบาทของตนในฐานะผู้ชมดูบ้าง

4) งานด้านดนตรี การแสดง และศิลปะ โดยที่นักจิตวิทยาบางท่านได้ให้คำแนะนำสำหรับมารดาที่กำลังตั้งครรภ์ฟังดนตรีคลาสสิกเพื่อกระตุ้นพัฒนาการทางสมองของเด็กเพราะดนตรี การแสดงและศิลปะมีบทบาทในการหล่อหลอมจิตใจของเด็กเป็นอย่างดี แต่การจัดสรรเวลาสำหรับงานด้านนี้ในสถานศึกษามีน้อยมาก จึงมีข้อเสนอแนะว่า โรงเรียนควรจัดเวลาในระหว่างการเรียนปกติหรือหลังเลิกเรียนเพื่อกิจกรรมดังกล่าวตามความถนัดและความสนใจของเด็ก

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าการให้การศึกษาแก่เด็กโดยองค์รวม(holistic) จึงหมายถึงการให้การศึกษาด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ คุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็ก โดยที่โรงเรียนร่วมมือกับชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเพื่อให้มีการปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

ทัศนีย์ ลักษณะภิกษุชัช (2551) นำเสนอแนวทางเรื่องการบริหารจัดการสังคมแบบองค์รวม: แนวทางสร้างคุณภาพในองค์กรสวัสดิการสังคม โดยกล่าวว่าคำว่า “องค์รวม” หมายถึงความเป็นทั้งหมดที่ผลกระทบเชื่อมโยงถึงกัน (holistic approach) เปรียบเหมือนนกที่บินได้ต้องมีองค์ประกอบครบถ้วนทุกส่วนของการบินนกหรือการเป็นคนที่มีสมบุรณ์ก็ต้องมีองค์ประกอบครบถ้วนทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม สติปัญญา หากบกพร่องในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่ออันทำให้เกิดปัญหาความเดือดร้อนที่ควรได้รับการช่วยเหลือเพื่อเสริมสร้างให้เป็นคนที่มีสมบุรณ์ ทั้งนี้ ด้วยความเชื่อและยอมรับในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ที่นักจิตสวัสดิการสังคมต้องคำนึงถึง เช่น ร่างกายเจ็บป่วยทำให้จิตใจเศร้าหมอง อารมณ์ไม่ดีทำให้ไม่สามารถทำหน้าที่ทางสังคมได้อย่างสมบุรณ์และไม่สามารถใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้ เป็นต้น ดังนั้น การช่วยเหลือผู้เดือดร้อนย่อมต้องวิเคราะห์ความเชื่อมโยงปัญหาของคนแบบองค์รวม เช่นเดียวกันกับการพัฒนาสังคมก็จำเป็นต้องมองสังคมแบบองค์รวม (total society) หรือความเป็นทั้งหมดของสังคม หรือที่นักบริหารสวัสดิการสังคมจะต้องวิเคราะห์สถานการณ์ในสังคมอย่างเชื่อมโยงกันทุกมิติของโครงสร้างสังคม นั่นคือ มิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม วางแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาแบบสมดุลและทำงานร่วมกับสหวิชาชีพในการพัฒนาคนและสังคมไปพร้อมๆ กันจึงจะขับเคลื่อนสังคมไปสู่การพัฒนาคนและสังคมได้ตามเป้าหมาย เปรียบเหมือนวงล้อของรถที่มีรัศมีเท่ากันจึงจะทำให้ขับเคลื่อนที่ไปได้อย่างราบเรียบดัง “รูปแบบวงล้อการบริหารสังคม” ในภาพที่ 20

ภาพที่ 20 รูปแบบวงล้อการบริหารสังคม (Social administration wheel model)

การบริหารสังคม (social administration) จึงเป็นกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคม (social movement) ให้ไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนาโดยใช้กระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน (planned change process) ที่บูรณาการองค์ความรู้ด้านการนโยบายและการวางแผนทางสังคม การบริหารงานสวัสดิการสังคม และการปฏิบัติงานทางสังคม (สังคมสงเคราะห์) เข้าด้วยกันในรูปแบบการจัดการสวัสดิการสังคมต่างๆ ทั้งด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน นันทนาการ และบริการทางสังคมทั่วไป ผู้บริหารสวัสดิการสังคม จึงต้องมีความรู้และทักษะในการจัดทำนโยบายสังคม นโยบายสวัสดิการสังคม การจัดการสวัสดิการสังคมอย่างเป็นบูรณาการในการช่วยเหลือคนให้เป็นคนที่มีความสมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และพัฒนาสังคมองค์รวมแบบสมดุล (balanced development) ที่ไม่มุ่งการพัฒนาเศรษฐกิจจนทอดทิ้งฐานวัฒนธรรมและสังคม เช่น การสร้างโรงงานไฟฟ้า การตัดไม้ทำลายป่า การทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน การเร่งปลูกข้าวเพราะราคาสูง การเมืองการปกครองที่ไม่เป็นธรรม เอารัดเอาเปรียบเพื่อประโยชน์ของพวกเขาเอง การใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิดศีลธรรม และไม่สร้างสรรค์สิ่งดีงามอันทำให้เกิดความรุนแรงของปัญหาสังคมตามมาดังเช่นทุกวันนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2552) กล่าวถึงการพัฒนาแบบองค์รวมไว้ว่าการพัฒนาแบบองค์รวมยกตัวอย่างได้เช่นการยึดหลักภูมิสังคมขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงทำให้การดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีลักษณะเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม กล่าวคือเป็นการพัฒนาที่บูรณาการทุกด้านเข้าด้วยกันภายใต้กระบวนการทำงานที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ในการนี้ได้พระราชทานศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อเป็นแนวทางการทำงานแบบองค์รวมตามพระราชดำริโดยทรงจำลองพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละภูมิภาคไว้สำหรับให้ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง พัฒนา และเป็น “ศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จสำหรับเกษตรกร” ซึ่งนับเป็นมิติใหม่ของการบริหารงานร่วมกัน โดยไม่แบ่งแยกเฉพาะส่วนอย่างที่เคยทำกันในอดีตโดยนำเอาแผนงานกิจกรรมของ

หน่วยราชการต่างๆ มาบูรณาการเข้าด้วยกันให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและเกษตรกรมากที่สุด ทั้งยังเป็นการอำนวยความสะดวกแก่เกษตรกร ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปขอคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ โดยสามารถขอรับบริการได้ทั้งด้านการเกษตร การจัดหาปุ๋ย เมล็ดพันธุ์พืช การตลาด การฝึกอบรมต่างๆ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพจึงเป็นการแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่และชุมชนอย่างบูรณาการและครบวงจร

เกรียงสิน ประสงค์สุกาญจน์ (2552) กล่าวถึงการจัดการตลาดแบบองค์รวมว่าฐานความคิดของการจัดการการตลาดแบบองค์รวมมองคล้ายกับทฤษฎีเคออส (chaos theory) ซึ่งมองว่าสิ่งแต่ละสิ่งมีความเกี่ยวข้องกันและการเปลี่ยนแปลงของสิ่งๆ หนึ่งจะส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นๆ อย่างกว้างไกลและลึกซึ้งที่เรียกกันว่า The butterfly effect (James Gleick, 1987 อ้างถึงใน เกรียงสิน ประสงค์สุกาญจน์, 2552) หรือที่หลายๆ คนเรียกเป็นภาษาไทยว่า “ผีเสื้อคนไม้สะเทือนถึงดวงดาว” ทฤษฎีการจัดการการตลาดแบบองค์รวมพิจารณาปัจจัยหลักๆ ไว้ทั้งสิ้น 4 ปัจจัย ซึ่งประกอบด้วย (1) **internal marketing** หรือการตลาดภายในองค์กร ซึ่งมีใจความสำคัญอยู่ที่การสร้างให้หน่วยงานในองค์กรแต่ละหน่วยงานดูแลซึ่งกันและกันเสมือนหนึ่งดูแลลูกค้าเพื่อจุดประสงค์ในการนำส่งคุณค่าของสินค้าและบริการไปสู่ลูกค้าอย่างไม่ติดขัด การตลาดภายในองค์กรยังมีผลครอบคลุมไปถึง การเลือกจัดจ้างบุคลากร การอบรมและพัฒนาความสามารถของบุคลากร การกระตุ้นให้บุคลากรในองค์กรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (2) **integrated marketing** หรือการตลาดแบบผสมผสาน ซึ่งให้ความสำคัญที่การพิจารณาผลของกิจกรรมแต่ละกิจกรรมทางการตลาดต่อปัจจัยทางการตลาดอื่นๆ และภาพรวมขององค์กร ตัวอย่างเช่น การพิจารณาภาพรวมที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางการตลาดพื้นฐานในแง่ marketing mix หรือที่เรียกกันว่า 4Ps (product, price, place, promotion) เพื่อให้ปัจจัยแต่ละปัจจัยมีความสอดคล้องซึ่งกัน และกัน ทั้งนี้ ใจความสำคัญของการตลาดแบบผสมผสานคือการมองประโยชน์ของความสัมพันธ์ของแต่ละกิจกรรมและประสานประโยชน์นั้นๆ เพื่อก่อให้เกิดแรงบวกในผลลัพธ์หรือที่เรียกกันง่ายๆ ว่า synergy (3) **relationship marketing** หรือการตลาดสัมพันธ์ ทั้งนี้การตลาดสัมพันธ์ให้ความสำคัญในการพัฒนาความรู้และความเข้าใจต่อกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย (CRM: Customer Relationship Management) และกลุ่มที่มีส่วนช่วยสนับสนุน เช่น ตัวแทนจำหน่าย ผู้จัดการลูกค้า องค์กรการศึกษา ฯลฯ (PRM: Partner Relationship Management) เพื่อประโยชน์แก่ทุกๆ ฝ่ายซึ่งจะเกิดจากผลของความสัมพันธ์ระยะยาว และ (4) **socially responsible marketing** หรือความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนี้ มุมมองดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานที่ว่าผลของการกระทำทางการตลาดอาจจะครอบคลุมไม่เพียงแต่ผู้ซื้อและผู้ขายแต่ยังส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมอีกด้วย ดังนั้น บริษัทผู้ผลิตควรจะให้ความสำคัญถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นต่อชุมชน โดยให้ความสำคัญในปัจจัย เช่น ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในการผลิตจำหน่าย บริโภค และการทิ้งหลังจากใช้ผลิตภัณฑ์ของผู้ผลิต ผลกระทบต่อสังคมโดยรวม เช่น การกระตุ้นให้กลุ่มคนบางกลุ่มใช้โทรศัพท์มือถือมากขึ้น ซึ่งไปกระทบกับเวลาที่เคยมีให้กับกิจกรรมอื่นๆ เช่น อ่านหนังสือ หรือพูดคุยกับคนในครอบครัว ผลกระทบต่อศีลธรรมอันดีงามของสังคม เช่น การแสดงเนื้อหาระดับต่ำหรือภาพล่อแหลมในโฆษณา หรือการคำนึงเพียงผลกำไรเป็นหลักโดยไม่คำนึงว่าการกระทำนั้นๆ อาจจะส่งผลเสียต่อเยาวชนในอนาคตของประเทศ เช่น การสนับสนุน การตีพิมพ์ การขายหนังสือประเภทที่ไม่เหมาะสมแก่เยาวชนในศูนย์หนังสือ ซึ่งควรจะเป็นแหล่งรวมความรู้ กล่าวโดยสรุปแล้วการจัดการการตลาดแบบองค์รวมให้ความสำคัญแก่ปัจจัยต่างๆ โดยถือว่าการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อ

ต่อภาพรวมขององค์กร ดังนั้น นักการตลาดจำเป็นต้องทำการตรวจสอบถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นของกิจกรรมทางการตลาดต่างๆ ทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติใช้ ซึ่งหมายถึงทุกๆ กิจกรรมทางการตลาดควรจะได้รับ การวางแผนอย่างดีและถี่ถ้วนอีกทั้งมีการนำมาพิจารณาถึงผลลัพธ์ของกิจกรรมนั้นๆ ต่อภาพรวมขององค์กร ทั้ง ในแง่ผลดี ผลเสีย โอกาสและอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้น แทนที่จะปล่อยให้ผลลัพธ์ของกิจกรรมนั้นๆ เป็นไปตาม โชคชะตา

จากการนำเสนอให้เห็นถึงรูปแบบในลักษณะต่างๆ ขององค์กรรวม (holistic) ดังกล่าวในข้างต้น จะเห็น ได้ว่ารูปแบบขององค์กรรวมในแต่ละบริบทนั้นมีพื้นฐานมาจากแนวคิดเดียวกันคือการใช้แนวคิดขององค์กรรวมเพื่อ ก่อให้เกิดการผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุที่ว่าการปฏิบัติงานใหญ่ๆ ย่อมมีการปฏิบัติงานย่อยๆ รวมอยู่ด้วย ดังนั้น การพิจารณาแบบแยกส่วนหรือแบ่งแยกย่อมมีความแตกต่างจากการพิจารณาแบบองค์รวม ซึ่งอาจมีการลดการปฏิบัติงานย่อยๆ ลงได้ ในการพิจารณาแบบองค์รวม โดยที่ผลของการปฏิบัติงานมีความสำเร็จ เท่ากัน ตัวอย่างเช่น ถ้าในการปฏิบัติงานใน โครงการหนึ่งมีฝ่ายที่เกี่ยวข้องอยู่หลายฝ่ายและมีบางฝ่ายที่มี การทำงานซ้ำซ้อนกัน แต่ถ้าให้มีการพิจารณาว่าฝ่ายใดที่ซ้ำซ้อนกับฝ่ายอื่น โดยให้แต่ละฝ่ายเป็นคนพิจารณา กันเองรับรองได้ว่าทุกฝ่ายจะต้องมีเหตุผลมากมายในการกล่าวอ้างถึงความสำคัญของฝ่ายตัวเองซึ่งถือเป็นการคิด แบบแยกส่วน แต่ถ้ามองแบบองค์รวม โดยมองถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลักก็จะเห็นว่าองค์กรเราเป็น หน่วยหนึ่งที่มีรูปแบบ (pattern) ที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ คือเมื่อระบบใหญ่ได้ประโยชน์ย่อมพลอยทำให้ หน่วยย่อยได้ประโยชน์ตามไปด้วย ดังนั้น การมองแบบองค์รวมทำให้เราสามารถเห็นปัญหาที่แท้จริงของระบบ และสามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุดเพื่อให้ระบบมีประสิทธิภาพสูงขึ้น (นที เทียนประทีป, 2551) และจากการศึกษา เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดและหลักองค์รวมดังที่กล่าวมาพบว่าหลักองค์รวมนั้นสามารถนำมาใช้เป็นแนวคิดในการ พัฒนางานได้ในหลายๆ เรื่องทั้งในเรื่องของสุขภาพ การจัดการศึกษา การบริหารจัดการสังคม และการจัดการ ตลาด เป็นต้น ดังนั้น ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำหลักองค์รวมมาเป็นแนวคิดเสริมในการดำเนินงานจัด การศึกษาปฐมวัยขององค์กรบริหารส่วนตำบล ด้วยเห็นว่าการจัดการศึกษาปฐมวัยนั้นนอกจากจะเน้นในเรื่อง ของการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวมคือการพัฒนาเด็กในทุกด้านที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย อารมณ์- จิตใจ สังคม และสติปัญญาแล้ว ยังต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบในการพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยในด้าน อื่นๆ ที่ได้จากการร่วมกันกำหนดขึ้นโดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้เสียหลากหลายกลุ่มในชุมชนหรือ องค์กรนั้นๆ เช่น ในการวิจัยในครั้งนี้คือผู้ที่มีส่วนได้เสียในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรบริหาร ส่วนตำบล ซึ่งประกอบไปด้วย บุคลากรจากองค์กรบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ปกครองนักเรียน บุคลากรในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และตัวแทนจากทุกภาคส่วนในชุมชน ซึ่งความหลากหลายใน เรื่องของผู้มีส่วนได้เสียในที่นี้ก็คือการอิงแนวคิดในการมีส่วนร่วมตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วม และในด้านความหลากหลายของงานนั้นก็เป็นไปตามหลักองค์รวมดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ข้างต้น ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงให้นิยามว่า “หลักองค์รวม หมายถึง การมุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์ พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรบริหารส่วนตำบลที่เป็นกรณีศึกษา ให้ครอบคลุมงานในทุกด้านของการจัดการศึกษา ปฐมวัยตามผลการกำหนดร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยที่มาจากผู้มีส่วนได้เสียหลากหลายกลุ่มและยึดหลัก ความเท่าเทียมในการแสดงความคิดเห็น การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล ตามบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง”

3. หลักการ แนวคิด และทฤษฎีของการจัดการศึกษาปฐมวัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด และทฤษฎีของการจัดการศึกษาปฐมวัย โดยแบ่งลำดับในการนำเสนอ ดังนี้ 3.1) ความหมายของเด็กปฐมวัย 3.2) ความหมายและความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย 3.3) ปรัชญาการจัดการศึกษาปฐมวัย 2.3.4) แนวคิดและทฤษฎีการจัดการศึกษาปฐมวัย 3.5) หลักการและแนวคิดในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3.6) นโยบายการจัดการศึกษาปฐมวัยในระดับต่างๆ 3.7) องค์ประกอบในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบล และ 3.8) กรอบแนวคิดในการวิจัย

3.1 ความหมายของเด็กปฐมวัย

จากการศึกษาศัพท์บัญญัติของคำว่า “เด็กปฐมวัย” จากตำราวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ พบว่า คำว่า “เด็กปฐมวัย” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “early childhood” ซึ่งเป็นคำนามและมีความหมายว่า “The early stage of growth or development” อันหมายถึง “วัยเริ่มต้นของการเจริญเติบโตและพัฒนาการ” ซึ่งจากการศึกษาความหมายของคำว่า “เด็กปฐมวัย” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 จนถึงปี พ.ศ. 2550 พบว่ามีผู้ให้คำนิยามของคำว่าเด็กปฐมวัยไว้โดยสามารถแยกแนวคิดออกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าเด็กปฐมวัยคือเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ขวบ โดย วราภรณ์ รักวิจัย (2535) กล่าวว่าเด็กปฐมวัยคือเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ขวบซึ่งเป็นช่วงวัยทองของชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับ สุทธิภา อวพิทักษ์ (2542) ที่กล่าวว่าเด็กปฐมวัยหมายถึงเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 ปี ซึ่งมีการเจริญเติบโตและพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอย่างเห็นได้ชัด เรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้รวดเร็ว สะท้อนพฤติกรรมที่ให้ผู้ใหญ่แสดงออกมาให้เห็นทุกๆ ด้าน จึงมีคำกล่าวไว้ว่าเด็กคือกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ด้าน ทศนา แก้วพลอย (2544) กล่าวว่าเด็กปฐมวัยหมายถึงเด็กที่มีช่วงอายุตั้งแต่ 0 – 6 ปี เป็นวัยเริ่มต้นของการพัฒนาการในทุกด้าน ได้แก่ ด้านสติปัญญา ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์จิตใจ และด้านสังคม จึงเป็นวัยที่มีความสำคัญและเป็นพื้นฐานของการพัฒนาบุคคลให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้ พัชรี เจตน์เจริญรักษ์ (2545) กล่าวว่าเด็กปฐมวัยหมายถึงวัยเด็กตอนต้น (early childhood) โดยนับตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 ปี เป็นวัยที่เตรียมตัวเพื่อเข้าสู่สังคม ได้รู้จักบุคคลอื่นๆ มากขึ้นนอกเหนือจากคนในครอบครัวของตนเอง เด็กวัยนี้เพิ่งจะออกจากบ้านไปสู่โรงเรียนยังไม่พร้อมที่จะช่วยเหลือตนเองหรือรับรู้กฎข้อบังคับต่างๆ ของโรงเรียน ต่อเมื่ออายุถึง 6 ปีเด็กจึงจะเริ่มช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้นและมีความพร้อมมากขึ้น รู้จักเล่นกับเพื่อน จึงเป็นวัยที่กำลังมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คนทั่วไปมักเรียกเด็กวัยนี้ว่าเด็กปฐมวัยหรือเด็กอนุบาล และแนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับ พิทยาภรณ์ สิงหกันตพงศ์ และฉวีรดา มณีรัตน์ (2550) ที่กล่าวว่าเด็กปฐมวัยคือเด็กที่มีอายุตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิจนถึง 6 ปี มีธรรมชาติที่อยากรู้อยากเห็น ช่างสงสัย ช่างซักถาม ชอบค้นคว้า สำรวจ อยู่ไม่นิ่ง ชอบอิสระเป็นตัวของตัวเอง เป็นวัยที่กำลังพัฒนาคุณภาพชีวิตทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาอย่างเต็มที่

กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่นิยามว่าเด็กปฐมวัยมีช่วงอายุที่แตกต่างจากความคิดเห็นของกลุ่มแรก ดังเช่น พัชรี สวนแก้ว (2536) กล่าวว่าเด็กปฐมวัยคือเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 1 ½ ปี หรือ 2 – 6 ปี ซึ่งมีการเจริญเติบโตในลักษณะที่ค่อนข้างช้าเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงระยะการเจริญเติบโตในวัยเด็กอ่อนหรือวัยทารก ส่วน ประกายรัตน์ ภัทรธิตี (2539) กล่าวว่าเด็กปฐมวัยหมายถึงเด็กที่อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 3 – 6 ปี ซึ่งเป็นระยะที่เด็กกำลังเจริญเติบโตสามารถพึ่งตนเองได้บ้างแล้ว ในขณะที่ บริบูรณ์ สุดแสง (2540) กล่าวว่า เด็กปฐมวัยหมายถึงเด็กที่อยู่ในวัยต่อจากวัยทารกซึ่งเป็นช่วงที่เด็กกำลังเติบโตและเป็นอิสระ เรียนรู้ที่จะช่วยเหลือตนเอง นอกจากนี้ กุลยา

ต้นศักราช (2542) ให้นิยามว่าเด็กปฐมวัยเป็นเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 8 ปี แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มเด็กทารก (อายุ 2 ปีแรก) กลุ่มเด็กเล็ก (อายุ 2-4 ปี) และกลุ่มเด็กอนุบาลและประถมต้น (อายุ 5-8 ปี) และในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กล่าวถึงเด็กปฐมวัยว่าหมายถึงเด็กในช่วงอายุระหว่าง 0-5 ปี เป็นต้น

จากการให้นิยามของกลุ่มนักวิชาการในข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าเด็กปฐมวัยหมายถึงเด็กตั้งแต่แรกเกิดคือนับตั้งแต่มีการปฏิสนธิอยู่ในครรภ์มารดาจนถึงคลอดออกมานับวัยรวมกันได้ 8 ปี ซึ่งถือเป็นวัยที่ควรได้รับการดูแลและเอาใจใส่เป็นพิเศษจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง คนใกล้ชิดและคนในสังคมรอบข้างเพราะเด็กวัยนี้เป็นวัยที่เป็นพื้นฐานอันสำคัญในการที่จะพัฒนาบุคคลให้เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพ แต่สำหรับการวิจัยครั้งนี้คำว่า “เด็กปฐมวัย (early childhood)” หมายถึงเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 2 ปีไปจนถึง 5 ปีบริบูรณ์ที่กำลังศึกษาอยู่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอ สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล

3.2 ความหมายและความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “การศึกษาปฐมวัย” (early childhood education) โดยทั่วไปจะหมายถึงการจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพัฒนาการในเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 8 ขวบหรือชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 การจัดการศึกษาสำหรับเด็กในที่นี้รวมถึงการจัดการศึกษาทั้งแบบเป็นทางการ (formal group setting) และการจัดการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ (informal group setting) ด้วย เพราะการเรียนรู้ของเด็กในช่วงวัยดังกล่าวถือเป็นรากฐานของการเรียนรู้ในอนาคต (Pertersen, 1966; Gestwicki, 1999; Bredekamp, 1987; Gordon & Williams-Browne, 1995) อย่างไรก็ตามสำหรับในประเทศไทยนั้นในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กล่าวถึงเด็กปฐมวัยว่าหมายถึงเด็กในช่วงอายุระหว่าง 0 – 5 ปี ซึ่งมีรูปแบบการจัดการศึกษา 3 รูปแบบคือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งในมาตราที่ 18 ของพระราชบัญญัติดังกล่าวได้ระบุไว้ว่าให้มีการจัดการศึกษาปฐมวัยและสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) นอกจากนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติยังได้จัดตั้ง “สถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย” ในปีพุทธศักราช 2542 ขึ้น พร้อมทั้งประกาศว่า “การศึกษาปฐมวัยคือการสร้างคน สร้างชาติ” (คณะกรรมการงานวิจัยและพัฒนาอนุบาลศึกษา, 2543) ซึ่งในอดีต Hymes (1969) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาปฐมวัยว่า “การที่ครูจะสอนได้ดึ้นนั้นจำเป็นต้องศึกษาเด็ก” ยิ่งกว่านั้นงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาการทางสมองของมนุษย์ยังเน้นถึงความสำคัญของการศึกษาปฐมวัยโดยเฉพาะในช่วง 5 ปีแรกของชีวิตว่าเป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดสำหรับการเรียนรู้และเด็กจำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่จากพ่อแม่หรือผู้ดูแลเด็กตั้งแต่แรกเกิด โดยการให้ความรัก การโอบกอด สัมผัส พุดคุย และเล่นกับเด็กเพื่อให้สมองของเด็กได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพ (นภเนตร ธรรมบวร, 2544) จึงเห็นได้ว่าการเข้าใจพัฒนาการเด็กจะส่งผลดีต่อตัวครูผู้สอนหลายประการซึ่งผลดีประการหนึ่งคือช่วยให้ครูเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ได้ดียิ่งขึ้นและสามารถวางแผนหลักสูตรการเรียนการสอนได้เหมาะสมกับเด็กแต่ละคนได้มากขึ้น ซึ่ง เรื่องศักดิ์ ปิ่นประทีป (2547) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กปฐมวัยนั้นมีความสำคัญต่อชีวิตของเด็กเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นวัยที่สิ่งแวดล้อมรอบตัวและผู้คนรอบข้างล้วนแล้วแต่มีผลที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การเกิดการพัฒนาที่เป็นรากฐานของบุคลิกภาพ อุปนิสัย และการเจริญเติบโตของสมองที่มีผลต่อสติปัญญา ความรู้สึนึกคิด ทักษะชีวิต และความสามารถ เพราะเด็กช่วงปฐมวัย 0 – 6 ปี เป็นช่วงที่ระบบประสาทและสมองเจริญเติบโตในอัตราที่สูงสุดถึงกว่าร้อยละ 80 ของวัยผู้ใหญ่ การอบรมปลูกฝังด้วยการจัดกระบวนการ

เรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดการพัฒนานในทุกด้านอย่างเป็นองค์รวมและเจริญเติบโตอย่างเต็มศักยภาพจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำเพราะการรับรู้และการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้จะเป็นข้อมูลสำคัญที่จะหยั่งรากฝังติดตัวเด็กตลอดไปชั่วชีวิต เด็กทุกคนมีพัฒนาการโดยรวมคล้ายกันที่ไม่สามารถแยกแยะพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งออกมาอย่างเฉพาะโดยไม่สัมพันธ์กันได้ นั่นหมายถึงพัฒนาการแต่ละด้านของเด็กเกิดขึ้นพร้อมๆ กันในแต่ละช่วงอายุของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กนั้นมีใช้สภาวะทางร่างกายเจริญเติบโตถึงจุดหนึ่งแล้วสภาวะทางสมองจึงจะเจริญเติบโตต่อ หากแต่เด็กจะเกิดการพัฒนาและเจริญเติบโตในแต่ละด้านไปพร้อมๆ กัน และที่สำคัญคือพัฒนาการจะเกิดขึ้นในสภาวะเงื่อนไขของเวลาที่เหมาะสมของแต่ละวัยถ้าผู้ใหญ่รอบตัวหรือผู้คนรอบข้างมีความเข้าใจและตระหนักรู้แล้วจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็กก็ย่อมจะมีผลดีต่อการสร้างรากฐานของการพัฒนานในแต่ละด้านของเด็กให้มั่นคงต่อการย่างก้าวขยับต่อไปและส่งผลการมีพื้นฐานชีวิตที่ดีของเด็กในอนาคต ซึ่งนักจิตวิทยาและนักการศึกษาทั่วโลกต่างให้ความสำคัญและให้ความสนใจด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้วยความเชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้ในช่วงปฐมวัยมีผลกระทบในระยะยาวต่อคุณภาพชีวิตของคน เพราะเป็นช่วงที่ระบบประสาทและสมองกำลังสร้างโครงสร้างที่มีการเจริญเติบโตในอัตราสูงสุดถึงกว่าร้อยละ 80 ของวัยผู้ใหญ่ ดังนั้นสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก การดูแลอบรมเพื่อปลูกฝังสร้างเสริมพัฒนาการจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งเพราะเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการบ่มเพาะบุคลิกภาพ อุบิสัย และการเจริญเติบโตของสมองที่จะส่งผลต่อสติปัญญาและความสามารถของเด็กอย่างถาวร (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาปฐมวัยมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นวัยที่ถือเป็นพื้นฐานของชีวิต ซึ่งถ้าเด็กในวัยนี้ได้รับการอบรมเลี้ยงดูและปลูกฝังด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนานในทุกด้านอย่างเป็นองค์รวมแล้วพวกเขาที่จะเจริญเติบโตขึ้นได้อย่างเต็มตามศักยภาพตามที่สังคมมุ่งหวัง

3.3 ปรัชญาการจัดการศึกษาปฐมวัย

ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ได้กล่าวถึงปรัชญาในการจัดการศึกษาปฐมวัยไว้ว่า การศึกษาปฐมวัยนั้นเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคนตามศักยภาพภายใต้บริบทสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทรและความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) ซึ่งปรัชญาดังกล่าวนี้นี้มีพื้นฐานการคิดมาจากปรัชญาดั้งเดิมในอดีต ดังที่ นกเนตร ธรรมบวร (2549) ได้กล่าวถึงปรัชญาของการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวคิดของนักปรัชญาในแต่ละยุคสมัยที่มีผู้กล่าวถึง เป็นที่ยอมรับ และมีการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาปฐมวัยในปัจจุบัน ดังนี้

3.3.1 John Amos Comenius มีชีวิตอยู่ในช่วงระยะเวลาระหว่างปี ค.ศ. 1592 ถึง 1670 เป็นนักการศึกษาชาวเชโกสโลวาเกีย ซึ่งได้เขียนหนังสือภาพ (picture books) สำหรับเด็กเป็นครั้งแรกโดยใช้ชื่อว่า “Orbis Pictus” ซึ่งมีความหมายว่าโลกของรูปภาพ หนังสือเล่มนี้เป็นคู่มือสำหรับครูในการฝึกประสาทสัมผัสและการศึกษาธรรมชาติ Comenius มีความเชื่อว่าการศึกษาคควรเป็นไปตามลำดับขั้นของธรรมชาติ ครูจำเป็นต้องสังเกตลำดับขั้นตอนตามธรรมชาติดังกล่าวและจัดการเรียนรู้สำหรับเด็ก แนวคิดของเขาสะท้อนให้เห็นลำดับขั้นพัฒนาการของ Piaget และ Montessori หรือในปัจจุบันที่เราอ้างอิงในเรื่องของความพร้อมทางการเรียน (school

readiness) นอกจากนั้นเขายังมุ่งเน้นความคิดรวบยอดพื้นฐานที่เราพูดถึงเสมอๆ ในปัจจุบันคือ “การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ” (learning by doing) Comenius พยายามส่งเสริมให้พ่อแม่ ผู้ปกครองเปิดโอกาสให้เด็กเล่นกับเพื่อนวัยเดียวกัน ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้มีการปฏิรูปสังคมที่ให้โอกาสทางการศึกษาแก่คนยากจนเช่นเดียวกับคนร่ำรวย กล่าวโดยสรุปคือเขาได้มีบทบาทที่สำคัญมากทางการศึกษา 3 ประการ คือ เป็นผู้เขียนหนังสือที่มีรูปภาพประกอบเป็นคนแรก จัดการศึกษาโดยมุ่งเน้นที่ประสาทสัมผัส (education with sense) และเป็นผู้ที่ริเริ่มการปฏิรูปทางสังคมด้านการศึกษา

3.3.2 John Locke มีชีวิตอยู่ในระหว่างปี ค.ศ. 1632 ถึง 1714 เขาเป็นผู้ก่อตั้งปรัชญาการศึกษาสมัยใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากทฤษฎีทางการศึกษาของเขามีรากฐานอยู่บนวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การศึกษาจิตใจและการเรียนรู้ เขามีความเชื่อว่าเด็กเปรียบเสมือนกับผ้าขาวสะอาด (clean slate) เด็กจะเติบโตเป็นบุคคลเช่นใดนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับจากพ่อแม่ สังคม การศึกษาและโลกรอบตัว เขาเป็นนักการศึกษาชาวยุโรปคนแรกที่กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก เขาเชื่อว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษาคือการพยายามทำให้มนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผล กล่าวโดยสรุปถึงบทบาทที่สำคัญของ John Locke ด้านการศึกษาคือการจัดการศึกษาโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก การอธิบายเหตุผลแก่เด็กในการเรียนรู้ และบทบาทของสิ่งแวดล้อมต่อการพัฒนาเด็ก

3.3.3 Jean-Jacques Rousseau มีชีวิตอยู่ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1712 ถึง 1778 เขาเกิดที่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์แต่ใช้ชีวิตส่วนใหญ่ที่ประเทศฝรั่งเศส เขามีความเชื่อว่าเด็กเกิดมาพร้อมกับแนวโน้มที่จะเป็นคนดี เด็กเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสิ่งแวดล้อม เด็กควรเติบโตไปตามธรรมชาติ แต่มีสังคมเป็นผู้ทำลาย เด็ก Rousseau มีชื่อเสียงมาจากการเขียนที่ชื่อ Emile ซึ่งกล่าวถึงวิธีการเลี้ยงดูเด็กแบบธรรมชาติ เขาเสนอแนะว่าการศึกษาควรสะท้อนความดีงามตามธรรมชาติของเด็กและบรรยากาศการเรียนการสอนควรยืดหยุ่นได้โดยคำนึงถึงความต้องการและความสนใจของเด็กเป็นหลัก นอกจากนั้นวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอนเด็กเล็กควรเป็นรูปธรรม ถึงแม้ว่างานของ Rousseau ส่วนใหญ่จะเน้นหนักไปที่การปฏิรูปความคิดทางสังคมด้านการศึกษาแต่งงานของ Rousseau ก็มีอิทธิพลอย่างสูงต่อโครงสร้างหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยโดยเฉพาะในส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับลำดับขั้นพัฒนาการ และลำดับการเรียนรู้ รวมไปถึงจนถึงการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งแนวคิดของเขามีอิทธิพลต่อนักการศึกษาในยุคต่อมา เช่น Patalozzi Froebel และ Montessori กล่าวโดยสรุปได้ว่าแนวคิดของ Rousseau ที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาปฐมวัยในยุคปัจจุบันได้แก่ การส่งเสริมให้เด็กเล่นเสรี (free play) ซึ่งมาจากแนวคิดของ Rousseau ที่ว่าเด็กโดยธรรมชาติแล้วเป็นคนดีและมีความสามารถที่จะเลือกสิ่งที่ตนต้องการที่จะเรียนรู้การจัดการสิ่งแวดล้อมที่มุ่งให้เสรีภาพแก่ผู้เรียนและส่งเสริมให้ผู้เรียนควบคุมตนเอง รวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอนควรเป็นรูปธรรม

3.3.4 Johann Heinrich Pestalozzi มีชีวิตอยู่ในระหว่างปี ค.ศ. 1746 - 1827 เขาเป็นนักการศึกษาชาวอิตาลี-สวิส ซึ่งทฤษฎีทางการศึกษาที่คิดนั้น ได้กลายเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนระดับปฐมวัย เขาได้รับอิทธิพลด้านความคิดจาก Rousseau โดยเขาเชื่อว่าการศึกษาระบบชาติถือเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียนการสอน เขามุ่งเน้นความคิดของการจัดหลักสูตรแบบบูรณาการ (integrated curriculum) ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม เขากล่าวว่าการจัดการศึกษาให้แก่เด็กควรคำนึงถึงการพัฒนาร่างกาย สติปัญญา และจิตใจ Pestalozzi มีแนวคิดที่ต่างจาก Rousseau ตรงที่มุ่งเน้นการสอนเด็กเป็นกลุ่มมากกว่า

การสอนเด็กเป็นรายบุคคล นอกจากนั้นเขายังเป็นต้นความคิดในเรื่องการเตรียมความพร้อมและเห็นว่าเด็กไม่ควรถูกบังคับให้เรียนรู้ด้วยการท่องจำแต่ต้องใช้เวลาและประสบการณ์แก่เด็กในการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตนเอง เขาได้เขียนหนังสือหลายเล่มเพื่อเน้นความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกเช่น “เกอร์ทรูดสอนลูกอย่างไร” (How Gertrude Teaches Her Children) และ “หนังสือสำหรับแม่” (Books for Mothers) และได้ออกแบบหลักสูตรชื่อ “ปาปา” (Papa) สำหรับลูกของตนซึ่งจะให้คำแนะนำแก่พ่อแม่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

3.3.5 Friedrich Froebel มีชีวิตอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1782 – 1852 เขาเคยศึกษากับ Pestalozzi ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และได้รับยกย่องว่าเป็น “บิดาของการอนุบาลศึกษา” เขาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญและมีบทบาทมากผู้หนึ่งต่อการศึกษาปฐมวัย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในการเรียนรู้ หลักสูตร และการฝึกหัดครู นอกจากนั้นเขายังเป็นบุคคลแรกที่ได้ออกแบบหลักสูตรสำหรับเด็กปฐมวัยโดยเฉพาะหลักสูตรของเขาเน้นไปที่ความสำคัญของการเล่นและการพัฒนาศักยภาพของตนเอง เขามีความเชื่อว่าเด็กเล็กๆ เกิดมาพร้อมกับความรู้และทักษะที่สะสมอยู่ใน หน้าที่ที่สำคัญของครูคือการพยายามดึงความสามารถที่มีอยู่ภายในของเด็กออกมาและช่วยให้เด็กตระหนักถึงความสามารถของตนเอง หลักสูตรอนุบาลศึกษาของ Froebel ประกอบด้วยชุดของขวัญ (gifts) และชุดอาชีพ (occupations) ซึ่งออกแบบมาสำหรับการพัฒนาการเรียนรู้โดยการสัมผัส ชุดของขวัญประกอบด้วย ไม้หมอน ไม้บล็อก วัสดุจากธรรมชาติ รูปทรงเรขาคณิต ส่วนชุดอาชีพประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ อันได้แก่ การปั้น การตัด การพับ การร้อยลูกปัด และการเย็บปัก นอกจากนั้นกิจกรรมดนตรี ศิลปะและกิจกรรมนอกห้องเรียน เช่น การทำสวน การดูแลสัตว์ จะถูกบูรณาการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกิจวัตรประจำวันของเด็ก นอกเหนือไปจากการใช้ชุดของขวัญและชุดอาชีพ ซึ่งแนวคิดในเรื่อง “การเล่น” ของเขาแตกต่างไปจากแนวคิดในเรื่อง “การเล่น” ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เขามองว่าการเล่นเป็นกระบวนการธรรมชาติและเกิดขึ้นในหน่วยการเรียนรู้ที่ครูเป็นผู้กำหนด อย่างไรก็ตาม Froebel ก็ยอมรับแนวคิดของการเล่นในรูปแบบที่เด็กเป็นผู้คิดขึ้นซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถและกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก

3.3.6 John Dewey มีชีวิตอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1859 – 1952 เขาเป็นนักการศึกษาชาวอเมริกันที่ต่อต้านการเรียนการสอนแบบเก่าที่เน้นการเรียนแบบท่องจำและอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวดของครู Dewey ถือเป็นผู้นำของแนวคิดการศึกษาแบบก้าวหน้า (progressive education) เขามีความเชื่อว่าเด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การศึกษาควรมีความสัมพันธ์กับชีวิตปัจจุบันของเด็ก ซึ่งเขาเน้นที่ความสำคัญของความรับผิดชอบต่อสังคมในระบอบประชาธิปไตย การสอนที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยคำนึงถึงความสนใจและความสามารถของเด็ก หลักสูตรควรมีลักษณะที่ยืดหยุ่นได้และสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันของเด็ก บทบาทของครูคือเป็นผู้จัดเตรียมประสบการณ์ สภาพแวดล้อมให้กับเด็กเพื่อให้เด็กสามารถเรียนรู้หรือมีประสบการณ์ด้วยตนเอง เด็กควรมีเสรีภาพในด้านการคิด การแสดงออก โดยครูจะเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ส่งเสริม และวางแนวทางที่เหมาะสมแก่เด็กอย่างต่อเนื่องกันไป Dewey ไม่เห็นด้วยกับบทบาทที่จะต้องให้นักเรียนเป็นฝ่ายรับและครูจะต้องเป็นผู้สอนอยู่ตลอดเวลา

3.3.7 Maria Montessori มีชีวิตอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1870 – 1952 เธอเป็นแพทย์หญิงชาวอิตาลีซึ่งเป็นผู้คิดวิธีการสอนแบบ Montessori ขึ้นเป็นครั้งแรกโดยเริ่มจากการทำงานกับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ทำให้ค้นพบว่าเด็กต้องการกระตุ้นและการจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เธอจึงคิดหาวิธีที่จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางสติปัญญาและอารมณ์ซึ่งต่อมาได้พัฒนาการสอนสำหรับเด็กปกติด้วย โดยได้เปิดโรงเรียนสำหรับ

เด็กก่อนวัยเรียนขึ้นไปในปี ค.ศ. 1907 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในห้องเรียนของ Montessori เช่น โต้ะและเก้าอี้มีขนาดเหมาะสมกับตัวเด็ก อุปกรณ์ในการเรียนรู้จะมีหลากหลายและเป็นลำดับขั้นตอน ทั้งนี้เพราะเธอเชื่อว่างานใดๆ ก็ตามสามารถแบ่งเป็นลำดับขั้นย่อยๆ ได้และโดยอาศัยกระบวนการดังกล่าว เด็กสามารถเรียนรู้ที่จะกวาดพื้นและแต่งตัวได้เอง หลักสูตรของ Montessori จะให้ความสำคัญกับการศึกษาทางด้านสัมผัส (education of the senses) เพราะถือว่าเป็นรากฐานของพัฒนาการทางสติปัญญา นอกจากนั้นเธอยังให้ความสำคัญกับสายสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนอีกด้วย

จากแนวคิดของนักปรัชญาทั้ง 7 ท่านดังได้กล่าวในข้างต้นสามารถสรุปเป็นภาพรวมได้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 สรุปแนวคิดของนักปรัชญาแต่ละยุคสมัยที่มีบทบาทต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในยุคปัจจุบัน

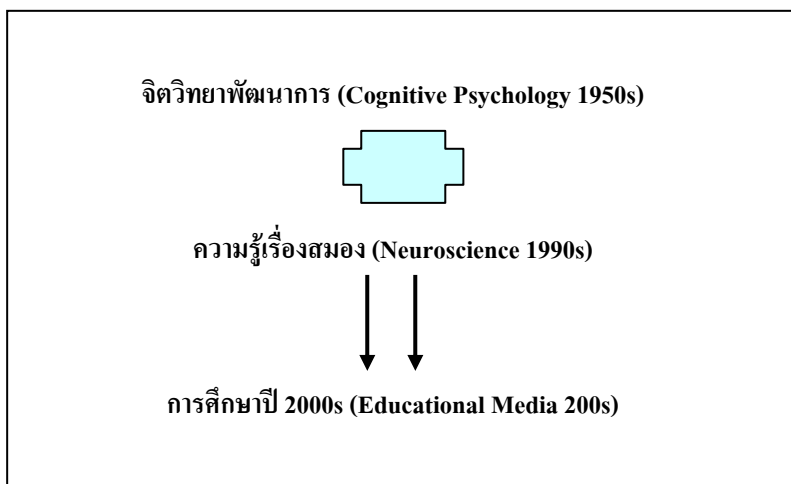
นักปรัชญา	ระยะเวลา	แนวคิดที่สำคัญ
John Amos Comenius	ค.ศ. 1592 - 1670	- เขียนหนังสือที่มีรูปภาพประกอบเป็นคนแรก - การศึกษาที่มุ่งเน้นประสาทสัมผัส - การปฏิรูปทางสังคมด้านการศึกษา
John Locke	ค.ศ. 1632 — 1714	- การจัดการศึกษาโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก - การอธิบายเหตุผลแก่เด็กในการเรียนรู้ - บทบาทของสิ่งแวดล้อมต่อการพัฒนาเด็ก
Jean-Jacques Rousseau	ค.ศ. 1712 — 1778	- ส่งเสริมให้เด็กเล่นเสรี - การจัดสิ่งแวดล้อมที่มุ่งให้เกิดเสรีภาพแก่ผู้เรียน - ส่งเสริมให้ผู้เรียนควบคุมตนเอง - วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอนควรเป็นรูปธรรม
Johann Heinrich Pestalozzi	ค.ศ. 1764 — 1827	- การจัดหลักสูตรแบบบูรณาการ - จัดการศึกษาแก่เด็กควรรวมถึงพัฒนาการ ทางร่างกาย สติปัญญาและจริยธรรม - เด็กเรียนรู้ได้ดีที่สุดจากการค้นพบด้วยตนเอง (self-discovery)
Friedrich Froebel	ค.ศ. 1782 - 1852	- เน้นความสำคัญของการเล่นและการพัฒนาศักยภาพของตนเอง - ประดิษฐ์ของเล่นทางการศึกษาเป็นครั้งแรก โดยใช้ชื่อว่า “ชุดของขวัญ”
John Dewey	ค.ศ. 1859 — 1952	- ชีวิตและการศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ - โรงเรียนควรมุ่งเน้นที่ธรรมชาติของเด็ก - การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง - ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและ โรงเรียน
Maria Montessori	ค.ศ. 1870 - 1952	- พัฒนาอุปกรณ์ที่ใช้ฝึกประสาทสัมผัสและ การจัดการเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรี

3.4 แนวคิดและทฤษฎีการจัดการศึกษาปฐมวัย

บรรดาแนวคิดและทฤษฎีในการจัดการเรียนการสอนนั้น กล่าวได้ว่า การศึกษาปฐมวัยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีการศึกษาอย่างเป็นระบบมากที่สุดอย่างน้อยด้วยสาเหตุ 2 ประการ คือ ประการแรกการจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นรากฐานสำคัญที่สุดในการเรียนรู้ หากพื้นฐานในขั้นนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมอย่างบริบูรณ์แล้วการเรียนรู้ในขั้นต่อไปย่อมประสบความยากลำบากและยากที่ผู้เรียนจะพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ ประการที่สองด้วยความสำคัญดังกล่าวแล้วการคิดค้นนวัตกรรมการเรียนรู้อันอยู่ในระดับปฐมวัยจึงเป็นเรื่องที่ท้าทายและมีนักคิด นักการศึกษาสนใจอย่างลึกซึ้ง หลากหลายความเชื่อ แนวคิด และทฤษฎี ส่วนในด้าน การคิดค้นนวัตกรรมสำหรับการศึกษาปฐมวัยส่วนใหญ่นั้นเป็นเรื่องที่กระทำกันอย่างกว้างขวางในโลกตะวันตก โดยที่สังคมไทยยังมีการศึกษาค้นคว้านวัตกรรมการเรียนรู้อันสำหรับเด็กปฐมวัยกันน้อยมาก สาเหตุสำคัญของกลุ่มแนวคิดต่างๆ สามารถสรุปได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) การให้ความสำคัญกับตัวเด็กและวิธีการเรียนรู้ของเด็กโดยหลักแห่งองค์รวม ประเด็นนี้มีความสำคัญยิ่งและเป็นเรื่องที่ถูกคิดค้นนวัตกรรมได้ใช้ความเข้าใจในธรรมชาติ ความสามารถและความสนใจของเด็กแต่ละวัย เกิดเป็นความเชื่อที่ว่าความรู้มิได้เกิดจากผลที่ครูสอนเนื้อหาวิชาให้เด็กโดยตรง แต่แนวคิดของกลุ่มนักการศึกษาแนวใหม่ได้ให้เหตุผลและอธิบายว่าการที่เด็กจะเกิดการเรียนรู้ได้ เด็กต้องมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนและประสบการณ์ทางสังคม ความคิด ความรู้ของเด็กจึงอาศัยฐานความคิดเกิดจากประสบการณ์ในชีวิตจริงของเด็ก ประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมเมื่อได้รับการสนับสนุนให้ทำกิจกรรมที่หลากหลาย และเป็นกระบวนการ ขั้นตอน ก็จะเกิดการขยายความคิด สร้างความรู้โดยความรู้ใหม่และความรู้เดิมมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ครูจึงมีบทบาทในการจัดประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยให้เด็กแต่ละคนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง จึงอาจกล่าวได้ว่าในการสอนนั้นครูจะต้องมีการบูรณาการแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการและทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้เข้าด้วยกัน นอกจากนี้นักการศึกษายังได้นำความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสมองที่ว่าสมองส่วนที่ไม่ได้ใช้งานจะถูกทำลายไปมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็กเพื่อพัฒนาศักยภาพของแต่ละวัยทางสติปัญญาให้เต็มที่ การที่เด็กจะเกิดการเรียนรู้ในช่วง 0 – 5 ปี อย่างง่ายโดยไม่รู้ตัวและเรียนรู้ด้วยความเพลิดเพลินสนุกสนานเป็นหลักการของกระแสการเรียนรู้อันใหม่ คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (child centered) เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อได้ทำกิจกรรมด้วยตนเอง (authentic activity) ทั้งนี้ จะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้แบบค้นหาและการมีปฏิสัมพันธ์ การใช้สื่อและการปรับบทบาทของครูและเด็กตามหลักทฤษฎีของกลุ่มแนวคิดสร้างองค์ความรู้ (constructivist principles) อนึ่ง การเรียนรู้ หมายถึง การที่เด็กสามารถปรับความคิดเพื่อใช้ใน ชีวิตจริง การเรียนรู้จึงมิใช่การสะสมความรู้จากแหล่งภายนอกเพียงเท่านั้น ครูจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับสิ่งที่เด็กจะต้องนำไปใช้ในชีวิตในขณะเดียวกันด้วย (useful personal knowledge) หลักการดังกล่าวทำให้มีแนวโน้มการใช้ตามแนวคิดพฤติกรรมนิยมน้อยลง ข้อสมมติฐานเดิมในการสอนเด็กมองว่าสมองหรือความคิดของเด็กไม่มีพลังกระตุ้นในตัวเอง เด็กแต่ละคนจะรับรู้ความรู้จากการชี้นำและมีอำนาจในการจัดสอนอย่างเดียว การศึกษาตามแนวคิดใหม่เน้นการพัฒนาด้านสังคมและด้านจิตใจจึงก่อให้เกิดโปรแกรมที่เสริมให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง (self-esteem) โดยจัดกิจกรรมให้เด็กทำกิจกรรมตามความสามารถและความสนใจ จัดกิจกรรมที่เปิดกว้างให้อิสระในการเลือกให้เด็กได้รับความสนุกสนาน เสริมสร้างพัฒนาการทุกด้านทำให้เด็กเกิดความไว้วางใจในตัวครู กล้าคิด กล้าแสดงออก ทำให้เด็กมีความรู้และทักษะทางสังคมควบคู่กันไป (social competence) 2) การปรับกระบวนการเรียนรู้และบทบาทครู ปัจจุบันได้มีการนำแนวคิดใหม่ที่เรียกว่านวัตกรรมการศึกษาเข้ามาในการ

จัดกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (child centered) พื้นฐานแนวคิดการสร้างนวัตกรรมที่ส่งเสริมการศึกษาปฐมวัยเกิดจากความพยายามของนักการศึกษาหลายท่านซึ่งใช้หลักในการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็ก และเด็กกับครู ให้เด็กทำกิจกรรมที่มีการวางแผน ลงมือปฏิบัติ และสรุปบทวน เปิดโอกาสให้เด็กทำกิจกรรมกลุ่มและกิจกรรมรายบุคคล ใช้ทักษะการสื่อสาร ได้ทำงานที่ตนริเริ่ม ตัวอย่างเช่น หลักสูตร high scope การสอนแบบโครงการ (project approach) การสอนแบบองค์รวม (whole language) นักการศึกษาเชื่อว่าการเรียนรู้โดยการเรียนรู้ได้เล่น สัมผัส ลงมือกระทำด้วยตนเอง (active learning) เป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาเด็กให้เรียนรู้ตามศักยภาพและตอบสนองความแตกต่างของเด็กแต่ละคน บทบาทครูจะเปลี่ยนจากการสอนเพื่อให้กับเด็กโดยตรง เป็นผู้อำนวยความสะดวก สนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออก เชื่อมโยงความคิดและสังเกตเด็กตามสภาพจริงเพื่อการประเมินผล 3) การนำนวัตกรรมไปปฏิบัติ การนำแนวคิดของนักการศึกษา หรือนำนวัตกรรมไปใช้ในการปฏิรูปการจัดการเรียนการสอนต้องอาศัยหลักมนุษยปรัชญาและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (humanistic and scientific bases) ไปพร้อมๆ กัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, 2542)

จากสาระสำคัญของกลุ่มแนวคิดต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีของการจัดการศึกษาปฐมวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี) คือ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก 2) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ 3) แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก 4) แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) นอกจากนี้แนวโน้มการจัดการศึกษาปฐมวัยนั้นได้มีการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้หรือการทำงานของสมองตามธรรมชาติ (Brain-Based Learning: BBL) จิตวิทยาการเรียนรู้ จิตวิทยาพัฒนาการตามวัยของมนุษย์และการเรียนรู้ตามทฤษฎีการศึกษาต่างๆ มาผนวกเข้าด้วยกัน โดยจัดให้มีการออกแบบและจัดองค์ประกอบของการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับการทำงานของสมอง การเรียนรู้ที่ทรงประสิทธิภาพและเต็มตามศักยภาพของเด็กจึงเกิดขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2549) ดังภาพที่ 21

ภาพที่ 21 แนวโน้มการจัดการศึกษา (Emerging trend in education)

สมองเป็นอวัยวะที่สำคัญและซับซ้อนของมนุษย์ ทำให้นักวิทยาศาสตร์รุ่นแล้วรุ่นเล่าให้พยายามไขปริศนากลไกการทำงานของสมองเพื่อเข้าใจกระบวนการทำงานและการเรียนรู้ของมนุษย์ที่มีศูนย์กลางการอยู่ที่สมอง ในส่วนของการเรียนรู้พบว่าสมองของคนเราไม่ได้แยกกันทำงานเป็นซีกซ้าย-ขวาตามลำพัง แต่ทว่าทำงานเชื่อมโยงถึงกันทั้งหมดโดยผ่านเส้นใยประสาทที่คอยเชื่อมโยงเซลล์สมองแต่ละส่วน ซึ่งการเชื่อมโยงนี้เองที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงประสิทธิภาพการเรียนรู้ของมนุษย์ ก่อให้เกิดทฤษฎี Brain-Based Learning: BBL หรือการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการทำงานของสมองตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ที่สำคัญ เช่น แนวคิดพหุปัญญาของ โฮวาร์ด การ์ดเนอร์ และการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นต้น (วิวัฒน์ คติธรรมนิษฐ์ และ ชื่นขวัญ บุญทวี, 2551) ความรู้เรื่องสมองเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่โดยประมาณ ปี ค.ศ. 1960 Roger Sperry, Joseph Bogen และลูกศิษย์อีกสองคนคือ Michael Gazzaniga และ Joseph Ledoux นักประสาทวิทยาได้พบว่าสมองซีกซ้าย-ซีกขวาเรียนรู้ในเรื่องต่างกัน เช่น ซีกซ้ายเรียนทางภาษา คณิตศาสตร์ ฯลฯ ซีกขวาเรียนทางศิลปะ ดนตรี แต่ต่อมาก็มีการค้นพบว่าการเรียนรู้มิได้เคร่งครัดอยู่ที่ซีกใดซีกหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การเล่นเกมดนตรีเริ่มต้นอยู่ที่ซีกขวาแต่ผู้ชำนาญแล้วจะอยู่ซีกซ้าย แต่นักประสาทวิทยาส่วนใหญ่ยอมรับว่าการคิดแบบองค์รวมอยู่ด้านขวาและความคิดแบบวิเคราะห์แยกแยะรายย่อยอยู่ด้านซ้าย (อารี สันทหวิ, 2550) ต่อมาในปี ค.ศ. 1989 Carla Hannaford ได้ทดลองนำ “ท่าบริหาร สมอง” (brain gym) ซึ่ง Pual E. Dennison และ Gail E. Dennison ได้ศึกษาวิจัยเรื่องสมองทั้งสองซีกแล้วคิดท่าบริหารร่างกายโดยให้สมองทั้งสองซีกทำงานร่วมกันมาใช้ฝึกนักเรียนที่มีปัญหาทางการเรียนโดยให้นักเรียนฝึกท่าบริหารสมองเป็นเวลา 5 – 10 นาทีทุกวันก่อนการเรียนซ่อมเสริมภายในเวลาหนึ่งปีปรากฏว่าผลการเรียนของนักเรียนสูงขึ้นถึงสองระดับชั้น และนักเรียนมีความมั่นใจ ภูมิใจในตัวเองดีขึ้น สามารถจัดจ่อในการทำงานดีขึ้น Hannaford ยังได้นำท่าบริหารสมองไปใช้สอนนักกีฬา นักแสดง นักดนตรี ซึ่งช่วยให้การเล่นและการแสดงดีขึ้น มีความมั่นใจมากขึ้น และในปี ค.ศ. 1995 ได้มีการประชุมเสนอผลงานวิจัยเกี่ยวกับสมองที่นครชิคาโกปรากฏว่ามีผลงานวิจัยจำนวนมากที่ให้ความสำคัญของการเคลื่อนไหวร่างกาย (movement) กับการเรียนรู้ของสมอง (Hannaford, 2005)

ดังนั้น ในปัจจุบันนักวิชาการและนักการศึกษาหลายๆ ท่านจึงเห็นพ้องต้องกันว่าแนวคิด ทฤษฎีที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยคือการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีการเรียนรู้หรือการทำงานของสมองตามธรรมชาติ (Brain-Based Learning: BBL) ซึ่งเป็นการนำองค์ความรู้เรื่องสมองและธรรมชาติการเรียนรู้ของสมองมาใช้ในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ทั้งในด้านการจัดกิจกรรม การเสริมสร้างประสบการณ์ ตลอดจนการจัดสิ่งแวดล้อม และกระบวนการอื่นๆ ร่วมกับสื่อเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549) ทำให้เด็กสนใจ เข้าใจ เรียนรู้และสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม เป็นการสร้างศักยภาพสูงสุดในการเรียนรู้ของมนุษย์ (รัติพร ภาธรฐานนท์, 2549) ซึ่งหลักการเรียนรู้ BBL ประกอบด้วย 1) สมองทำงานได้หลายอย่างในเวลาเดียวกัน ครูจึงสามารถจัดกิจกรรมที่ใช้ทุกส่วนของร่างกายพร้อมกันได้ ไม่ว่าจะ เป็นความคิด อารมณ์ จินตนาการ และการมีปฏิสัมพันธ์ 2) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นพร้อมกันทั้งร่างกาย การเรียนรู้เป็นธรรมชาติเช่นเดียวกับการหายใจแต่อาจสะดุดหรือส่งเสริมให้เกิดมากขึ้นได้ การจัดการกับความเครียด การเลือกรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย การผ่อนคลาย และการจัดการกับสุขภาพจะส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ 3) ประสบการณ์จะมีความหมายกับเด็กมาก เด็กจะตอบโต้กับสิ่งแวดล้อมได้โดยอัตโนมัติ เช่น การหาวิธีเอาตัวรอด ดังนั้น การจัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ควรเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน ให้เด็กรู้สึกพึงพอใจ

ที่จะค้นหาคำตอบ และคิดว่า การเรียนรู้เรื่องราวใหม่ๆ เป็นสิ่งน่าท้าทาย บทเรียนควรเป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้น และมีความหมายโดยตรงต่อตัวเด็ก ให้โอกาสในการเลือกที่จะเรียนรู้สิ่งที่แต่ละคนต้องการ 4) อารมณ์เป็นสิ่งสำคัญ สำหรับการค้นหาความหมาย สมองจะออกแบบเพื่อการรับรู้และต่อเติมสิ่งที่มียู่ และจะรับรู้ไม่ได้ถ้าข้อมูลใหม่ แยกออกจากความรู้เดิม สิ่งที่รับรู้แล้วไม่อาจหยุดได้แต่สามารถกำหนดทิศทางใหม่ได้ การสอนที่มีประสิทธิภาพ จะช่วยให้เด็กสร้างสิ่งที่มีความหมายที่เกี่ยวข้องกับความรู้และประสบการณ์เดิมบูรณาการเข้ากับหลักสูตรและชีวิตได้ เวลาที่รับรู้ได้ดีคือช่วงที่จิตปลอดโปร่งสบายๆ ไม่สับสน อารมณ์เป็นสิ่งสำคัญ สิ่งที่จะเรียนรู้จะมีอิทธิพลต่อ ความคาดหวัง ความภูมิใจในตนเอง ความต้องการที่จะมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อารมณ์และความคิดไม่ได้แยกออกจากกัน ดังนั้นครูต้องเข้าใจความรู้สึก เจตคติที่มีส่วนกำหนดอนาคตในการเรียนรู้ ความเชื่อถือของเด็กที่ได้รับการสนับสนุนจากครูจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ 5) กระบวนการของสมองบางส่วนและทั้งหมดจะเกิดขึ้นในเวลา เดียวกัน สมองซีกซ้ายและขวาแตกต่างกัน คนที่สุขภาพดีสมองทั้งสองซีกจะประสานกันและแลกเปลี่ยน ประสบการณ์กันทุกวัน ความรู้ที่แตกต่างกันแต่มาเข้าร่วมกันได้ ดังนั้นการสอนที่ดีจำเป็นต้องสร้างความรู้ ความเข้าใจและทักษะตลอดเวลาเพราะการเรียนรู้จะเกิดเป็นความรู้สะสมและเป็นพัฒนาการ 6) การเรียนรู้จะเกิดจากความตั้งใจหรือจากการรับรู้สิ่งที่ผ่านเข้ามาสมองจะรับรู้ข้อมูลผ่านประสาทสัมผัส ดังนั้น สิ่งแวดล้อมจึงสำคัญ สมองจะตอบรับการสอนและการสื่อสารที่เกิดขึ้น การใช้เสียงเพลงจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ครูต้องรู้ความสนใจและความศรัทธาของเด็กเพื่อใช้เป็นแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ การเป็นตัวแบบที่ดีของครู จึงสำคัญและมีคุณค่าต่อเด็กมาก 7) การเรียนรู้เกี่ยวกับจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก การเรียนรู้ส่วนมากอยู่ที่จิตใต้สำนึก เราเรียนรู้มากกว่าที่จิตสำนึกจะเข้าใจได้ ประสบการณ์กลายเป็นส่วนหนึ่งของความรู้เบื้องต้น ดังนั้น ความเข้าใจจะไม่เกิดขึ้นทันทีทันใด อาจเกิดช้าหรือบางทีช้ามาก 8) ความจำ 2 แบบ คือ ความจำชั่วคราวและความจำถาวร การสอนที่เน้นแต่ความจำจะไม่เอื้ออำนวยต่อการถ่ายโอนความรู้และความเข้าใจเพราะเด็กจะมีโลกส่วนตัวและลีลาการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน 9) การเรียนรู้ส่งเสริมได้ด้วยการท้าทายและยับยั้งได้ด้วยการเล่นหรือข่มขู่ 10) สมองแต่ละคนมีความเป็นเอกลักษณ์ เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันและต้องการที่จะเรียนรู้และอยาก ให้ครูเข้าใจโลกของเขา การให้ตัวเลือกที่แตกต่างกันจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ (พรพนี เกษกมล, 2549) สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนการสอนทักษะการคิดแสวงหาความรู้สำหรับเด็กปฐมวัยของ อัญชลี ไชยวรรณ (2548) ที่สรุปว่ากระบวนการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การเริ่มต้นคิด เป็นขั้นเริ่มต้น ด้วยการกระตุ้นให้เด็กเกิดความอยากรู้อยากเห็น โดยใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างกับวัสดุ อุปกรณ์หรือสถานการณ์แล้วสื่อสารสิ่งที่คิดด้วยการพูดหรืออธิบายและกระตุ้นให้สะท้อนสิ่งที่คิดด้วยการบอก เหตุผลที่คิด ขั้นที่สอง การสร้างความคิดเป็นขั้นกระตุ้นให้คิดค้นหาคำตอบที่ถูกต้อง กระตุ้นให้ทดสอบซ้ำและ กระตุ้นให้คิดทบทวนจุดบอดของความไม่เข้าใจตั้งแต่เริ่มต้นคิด ขั้นที่ 3 การประมวลความคิด เป็นขั้นการกระตุ้น ให้เด็กบอกข้อความรู้ด้วยการคิดย้อนกลับ ไปขั้นเริ่มต้นคิดและขั้นสร้างความคิด และขั้นที่ 4 การขยายความคิด เป็นขั้นการกระตุ้นให้ขยายความคิด โดยใช้คำถามว่า “ถ้า” กระตุ้นให้หาคำตอบเพื่อยืนยันความคิด และกระตุ้นให้ ทดสอบความคิดใหม่อย่างอิสระจากการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอน ทักษะการคิด แสวงหาความรู้สำหรับเด็กปฐมวัย ผลการประเมินพบว่า 1) เด็กปฐมวัยมีทักษะการคิดแสวงหาความรู้หลังการ ทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง การทดลองใช้การเรียนการสอนทักษะการคิดแสวงหาความรู้สำหรับเด็กปฐมวัยซึ่ง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการเรียนรู้โดยการสนทนา

กับเด็กปฐมวัยจำนวน 92 คน พบว่า หลังการทดลองเด็กปฐมวัยมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ในระดับมาก มีจำนวนร้อยละ 78.20 – 85.10 3) ครูปฐมวัยที่ทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนเห็นว่ารูปแบบการเรียนการสอนมีความเหมาะสมในระดับมาก

จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาปฐมวัยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิด ทฤษฎีจากทางตะวันตกและนักการศึกษาต่างประเทศ ซึ่งเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ในลักษณะที่เน้นผู้เรียน เป็นสำคัญ ซึ่งแนวคิดทางการเรียนรู้และทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนรู้สามารถประมวลได้เป็น 4 กลุ่มแนวคิด ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2548; ทิศนา แจมณี, 2551)

1) กลุ่มแนวคิดวุฒิภาวะนิยม (Maturationalist View) กลุ่มแนวคิดนี้มองกายเป็นหลักโดยเน้น ความสำคัญของวุฒิภาวะทางกาย จึงเชื่อว่าพัฒนาการกับการเรียนรู้แยกกัน คือ พัฒนาการเกิดก่อนการเรียนรู้ การเรียนรู้เป็นกระบวนการภายนอกที่ไม่เกี่ยวกับพัฒนาการ พัฒนาการเป็นผลมาจากโครงสร้างวุฒิภาวะของแต่ละคนซึ่งส่วนใหญ่กำหนดโดยพันธุกรรม ในขณะที่พันธุกรรมเป็นตัวกำหนดกระบวนการตามวุฒิภาวะ การสอน เป็นการให้ประสบการณ์เรียนรู้เมื่อเด็กแสดงความสนใจหรือพร้อม โดยนำเอาความรู้ของผู้ใหญ่มาแยกย่อย กำหนดขอบเขต ลำดับขั้นและความยากของเนื้อหาให้เหมาะกับเด็ก จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องการสอนของ นักทฤษฎีบางคนในกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลแนวคิดของทฤษฎีจิตวิทยาของกลุ่มเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Associationism) เกี่ยวกับการเชื่อมโยงความรู้ย่อยๆ เป็นความรู้ที่ซับซ้อน แนวคิดของ Rousseau, Pestalozzi, Froebel, Stiner, Montessori และ Gesell สะท้อนแนวคิดวุฒิภาวะนิยม ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

Rousseau เชื่อว่าเด็กจะเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนเมื่อมีความพร้อมด้านวุฒิภาวะ เด็กควรเรียนจาก ประสบการณ์ตรงที่ได้สัมผัสกับธรรมชาติ บุคคลและสิ่งของรอบตัว ครูและผู้ปกครองควรสังเกตวุฒิภาวะของเด็ก แล้วจัดเตรียมประสบการณ์ให้ในเวลาที่เหมาะสม

Pestalozzi เห็นด้วยกับ Rousseau ว่าไม่ควรบังคับให้เด็กเรียนในเรื่องที่เขาไม่มีพัฒนาการมาก่อน โดยการท่องจำ แต่ควรให้เด็กเรียนประสบการณ์ตรงตามความสนใจ ความต้องการและอัตราการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน นับว่า Pestalozzi เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดเกี่ยวกับความพร้อมของเด็ก

Froebel ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งการศึกษาปฐมวัย มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของเด็ก ควรเป็นไปตามธรรมชาติ นั่นคือเด็กเปรียบเสมือนเมล็ดพืชที่ถูกกำหนดไว้แล้วว่าเมื่อใดจะเจริญเติบโตไปเท่าใด เพียงแต่เมล็ดพืชนั้นได้ดินดี ได้น้ำ ได้แสงแดดเพียงพอ ก็จะเจริญเติบโตตามปกติ บทบาทของครูก็เปรียบเสมือน ชาวสวนที่ต้องคอยรดน้ำพรวนดินให้เมล็ดพืชนั้นเจริญงอกงาม

Stiner ผู้ก่อตั้งแนวทางการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษาที่มีชื่อว่า “Waldorf Education” เชื่อว่านอกเหนือจากการเรียนรู้ผ่านทางประสาทสัมผัส คนเราควรเรียนรู้จากการสร้างสรรค์แตกต่างกันไป ในช่วง 7 ปีแรกสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อเด็กมาก การเป็นแบบอย่างที่ดีและมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม สำหรับการเลียนแบบเป็นสิ่งสำคัญมากเพราะในกระบวนการเลียนแบบเด็กจะเข้าใจสิ่งรอบตัว อย่างไรก็ตามเด็ก ควรมีโอกาสได้เลียนแบบในสิ่งที่มีคุณค่าและได้ค้นคว้าสร้างสรรค์การเล่นสิ่งของจากธรรมชาติและการเล่น ท่ามกลางธรรมชาติช่วยให้เด็กได้ใช้เวลาพัฒนาการในช่วง 7 ปีแรกอย่างสมบูรณ์และมีพลังมากที่สุด

Montessori เชื่อว่าเด็กมีแรงจูงใจในการเรียนรู้เมื่อมีวุฒิภาวะ เด็กจะเรียนรู้อย่างแท้จริงเมื่อมี อิสระที่จะลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากการเชื่อมโยงความรู้ต่างๆ ให้เป็นความรู้ที่ซับซ้อน

อุปกรณ์การเรียนเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ ครูเป็นผู้สังเกตการณ์อยู่ห่างๆ เพื่อคอยชี้ทางให้แก่เด็กที่พร้อมที่จะใช้อุปกรณ์ที่ยากขึ้น

Gesell เชื่อว่าวุฒิภาวะเท่านั้นเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาการทางกาย วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงองค์ประกอบอันดับที่สองที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการ แต่ไม่ใช่เป็นตัวทำให้เกิดพัฒนาการนั้นๆ ถ้าวุฒิภาวะยังไม่เกิดขึ้นสภาพแวดล้อมจะไม่มีอิทธิพลอะไรต่อพัฒนาการของเด็ก วุฒิภาวะถูกกำหนดโดยพันธุกรรมซึ่งมีอยู่ในเด็กแต่ละคนมาแต่กำเนิด การสอนมีบทบาทเพียงเพื่อจัดประสบการณ์ให้เด็กพร้อมที่จะเรียนเท่านั้น

2) แนวคิดกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behavioral Environment View) กลุ่มแนวคิดนี้มองกายเป็นหลัก โดยเน้นความสำคัญของพฤติกรรมซึ่งเป็นการตอบสนองทางกาย จึงเชื่อว่าการเรียนรู้กับพัฒนาการสัมพันธ์กันและเกิดขึ้นพร้อมๆ กันไป การเรียนรู้เป็นการสะสมผลพฤติกรรมที่ซับซ้อนกว่าเดิม หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นแทนพฤติกรรมสัญชาตญาณ พัฒนาการเป็นการเปลี่ยนแปลงการตอบสนองตามสัญชาตญาณให้เป็นการตอบสนองที่ควบคุมได้ด้วยจิตสำนึกเนื่องจากลำดับขั้นตอนของพัฒนาการเด็กมีขั้นสูงสุดเทียบเท่าพัฒนาการของผู้ใหญ่ ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้เป็นการเลียนแบบซึ่งเกิดจากการเสริมแรงและการลงโทษ ความรู้ต่างๆ จะถูกถ่ายทอดเข้าสู่ตัวเด็กทีละน้อยๆ ดังนั้นการสอนจึงต้องแบ่งความรู้ออกเป็นประสบการณ์ง่ายๆ จัดลำดับขั้นตอนให้มีโครงสร้างชัดเจนเพื่อให้เกิดโครงสร้างความรู้ในในตัวผู้เรียน นักทฤษฎีเจ้าของแนวคิดพฤติกรรมนิยมที่นำมาใช้ในการศึกษาปฐมวัย ได้แก่ Watson, Skinner และ Bandura ซึ่งได้รับอิทธิพลทฤษฎีจิตวิทยากลุ่มเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Associationism) ในแง่การเชื่อมโยงการเรียนรู้ Thorndike ผู้บุกเบิกทฤษฎีพฤติกรรมนิยมมีแนวคิดว่าการประกอบไปด้วยร่างกายและจิตใจ ภาคร่างกายคือสิ่งเร้าและการตอบสนอง ส่วนภาคจิตใจคือการรับรู้ การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างภาคและภายในภาค เด็กเรียนรู้ได้โดยเริ่มจากส่วนย่อยไปหาส่วนรวมคือจากสิ่งที่ง่ายไปสู่สิ่งที่ซับซ้อน

Watson ผู้ก่อตั้งทฤษฎีพฤติกรรมนิยมรุ่นใหม่ เชื่อว่าการเรียนรู้มีขอบเขตอยู่เฉพาะพฤติกรรมที่สังเกตได้เท่านั้น และการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงเหตุการณ์หนึ่งเข้ากับอีกเหตุการณ์หนึ่งโดยเหตุการณ์หลังมักเป็นผลของเหตุการณ์แรก การเรียนรู้สามารถทำให้เกิดพฤติกรรมหรือหยุดยั้งพฤติกรรมได้ พฤติกรรมมักไม่เกิดขึ้นอีกเมื่อมีผลทางลบตามมา

Skinner ให้ความสำคัญแก่การเสริมแรงหลังการเรียนรู้ โดยถือว่าแรงเสริมเป็นตัวแปรสำคัญของการเรียนรู้ พฤติกรรมใดได้รับแรงเสริมบุคคลก็จะกระทำต่อไป พฤติกรรมใดไม่ได้รับแรงเสริมก็จะคงอยู่ได้ไม่นาน การใช้การเสริมแรงจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะกระทำหรือไม่กระทำอะไร

Bandura ผู้ได้พัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning theory) ได้กล่าวว่าการเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน พฤติกรรมของคนเราส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต (observational learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (modeling) ซึ่งตัวแบบนี้ไม่จำเป็นจะต้องเป็นตัวแบบที่มีชีวิตเท่านั้น แต่อาจจะเป็นตัวแบบสัญลักษณ์ เช่นหนังสือภาพก็ได้

3) กลุ่มแนวคิดปฏิสัมพันธ์นิยม (Comprehensive interactional view) กลุ่มแนวคิดนี้มองกายและจิตสัมพันธ์กัน โดยให้ความสำคัญแก่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกายและจิตจึงเชื่อว่าการเรียนรู้สัมพันธ์กับพัฒนาการ

วุฒิภาวะและการเรียนรู้กระตุ้นให้พัฒนาการก้าวหน้าต่อไป ลำดับขั้นตอนของการพัฒนาการเป็นไปตามลักษณะ และโครงสร้างพัฒนาการที่ระบุไว้ในทฤษฎีกลุ่มแนวปฏิสัมพันธ์นิยมซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มทฤษฎี ดังนี้

3.1) กลุ่มทฤษฎีพัฒนาการด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และบุคลิกภาพ ซึ่งเชื่อว่าพัฒนาการเกิดจากแรงผลักดันในตัวเด็กที่จะปรับตัวให้ได้รับการยอมรับจากสังคม ทฤษฎีในกลุ่มนี้บางทฤษฎีก็ศึกษาการปรับตัวของบุคคลสายกับทฤษฎีจิตวิทยาของกลุ่มปฏิบัตินิยม (Functionalism) และ/หรือใช้วิธีการเชื่อมโยงปัจจัยต่างๆ ซึ่งคล้ายกับบางส่วนของวิธีการศึกษาของทฤษฎีจิตวิทยาของกลุ่มเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Associationism) ซึ่งนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ได้แก่

Ausubel ได้จำแนกประเภทของอารมณ์ออกเป็น 2 ประเภทคือ อารมณ์ดีและอารมณ์ไม่ดี โดยเด็กจะเริ่มพัฒนาอารมณ์รักตั้งแต่แรกเกิดจากการรักตัวเองมาสู่คนใกล้ชิดที่สุดและขยายกว้างออกไป ส่วนอารมณ์ไม่ดีเกิดขึ้นจากความคับข้องใจในสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผลจากความไม่มั่นใจของตนเอง อารมณ์ถูกทอดทิ้งหากเกิดขึ้นในวัยเด็กจะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา

Freud ได้ย้ำถึงความสำคัญของวัย 5 ขวบแรกของชีวิตว่าเป็นวัยที่สำคัญที่สุดของชีวิต เขาเชื่อว่าวัยนี้เป็นรากฐานของการพัฒนาบุคลิกภาพและบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเด็กที่สุดคือแม่ ซึ่งจะมีอิทธิพลอย่างสูงต่อบุคลิกภาพและสุขภาพจิตของเด็ก ทฤษฎีพัฒนาการทางเพศของ Freud เชื่อว่าพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กแต่ละคนจะขึ้นอยู่กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพของร่างกาย โดยร่างกายจะเปลี่ยนแปลงบริเวณแห่งความพึงพอใจเป็นระยะๆ ในช่วงอายุต่างๆ กัน และถ้าบริเวณแห่งความพึงพอใจต่างๆ นี้ได้รับการตอบสนองเต็มที่เด็กก็จะมีพัฒนาการที่ดีและสมบูรณ์ แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าไม่ได้รับการตอบสนองเต็มที่ก็จะทำให้เกิดการสะสมปัญหาและไปแสดงออกเมื่อโตขึ้น

Erikson สนับสนุนแนวคิดในทฤษฎีของ Freud ที่ว่าประสบการณ์วัยเด็กมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของผู้ใหญ่ เขาเชื่อว่าคนเราพยายามตอบคำถามว่า “ฉันคือใคร” ซ้ำแล้วซ้ำอีกในช่วงเวลาต่างๆ ของชีวิตและประสบการณ์รอบตัวในแต่ละวัยมักทำให้คนเราได้คำตอบเปลี่ยนไป ความรู้สึกและพฤติกรรมของคนจะสะท้อนให้เห็นว่าเขาเข้าใจและยอมรับตนเองในฐานะสมาชิกของสังคมได้เพียงใด เช่นในวัยทารกหากประสบการณ์รอบตัวทำให้เด็กมีความสุข มองโลกในแง่ดี เด็กก็จะเชื่อมั่นในตนเองและไว้วางใจผู้อื่น แต่หากประสบการณ์รอบตัวทำให้เด็กขาดความสุขเด็กก็จะมองโลกในแง่ร้ายและขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ประสบการณ์รอบตัวตอบสนองต่อความพึงพอใจในช่วงอายุนั้นๆ เด็กก็จะมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่ดี

Dewey นักจิตวิทยา นักการศึกษาและนักปรัชญา เชื่อว่าการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์คือ การที่ทำให้ทุกคนมีจิตสำนึกทางสังคม จิตสำนึกทางสังคมนี้เริ่มต้นตั้งแต่การเกิดโดยที่เราไม่รู้ตัว เด็กก็จะถูกสถานการณ์ทางสังคมกระตุ้นให้ค่อยๆ ลดการกระทำและความรู้สึกที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางและเพิ่มการกระทำและความรู้สึกเพื่อสังคมที่เขาอยู่ การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคมที่ปลูกเร้าความรู้สึกนึกคิดของเด็กทำให้เขาตระหนักถึงขอบเขตการกระทำของตน และมีนิสัยที่เหมาะสมแก่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ด้วยเหตุนี้ Dewey จึงถือว่าโรงเรียนคือชีวิตในชุมชนที่ทำให้เด็กได้มีโอกาสแบ่งปัน เสียสละสิ่งที่ตนมีเพื่อสร้างสรรค์ส่วนรวม

3.2) กลุ่มทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรม ซึ่งเชื่อว่าพัฒนาการเกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางกายและทางความคิดกับสิ่งต่างๆ ในสิ่งแวดล้อมการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในตัวเด็กและในสิ่งแวดล้อมสามารถจดจำ ทบทวน เน้นให้ชัดเจน ขยายและถ่ายทอดให้ผู้อื่นรับรู้ได้ ทฤษฎีเหล่านี้ได้รับอิทธิพลแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมจากทฤษฎีจิตวิทยาของกลุ่มปฏิบัติ

นิยม (Functionalism) เนื่องจากแนวคิดของนักทฤษฎีในแนวปฏิบัตินิยมมีหลายแนวคิด จึงขอนำเสนอเป็น 2 กลุ่ม พัฒนาการคือ กลุ่มพัฒนาการด้านจิตใจ อารมณ์ บุคลิกภาพ และสังคม และกลุ่มพัฒนาการด้านสติปัญญาและจริยธรรม ดังนี้

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget มีความเชื่อพื้นฐานว่าพฤติกรรมเกิดจากวุฒิภาวะ ประสบการณ์สะสม การถ่ายทอดจากสังคมและกฎของความสมดุล การเรียนรู้เกิดจากการปรับโครงสร้างความคิด ความเข้าใจให้เกิดความสมดุลกับสภาพแวดล้อม

Vygotsky เชื่อว่าการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เด็กปฐมวัยเรียนรู้เพราะประสบการณ์หลายอย่างเกิดขึ้นได้โดยไม่ได้ปราศจากการสื่อสาร การสื่อสารช่วยให้เด็กปฐมวัยขยายการเรียนรู้จากที่จำกัดเฉพาะ จากการรับรู้ทางภายในสิ่งที่ป็นรูปธรรมในปัจจุบัน ไปสู่การเรียนรู้จากกระบวนการคิดในสิ่งที่เป็นนามธรรม และเป็นอดีตหรืออนาคต ในการสื่อสารเด็กจะต้องคิดคำพูด ทำทางภาพและสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมาย ในขณะที่เดียวกันเด็กก็จะต้องแปลความหมายของคำพูด ทำทาง ภาพ และสัญลักษณ์ของผู้อื่น ในกระบวนการสื่อสารนี้เองที่เด็กได้กลั่นกรองความคิดของผู้อื่นเป็นความคิดของตน

Bruner เชื่อว่าพัฒนาการทางความคิดจะเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ และเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมากกว่าเกิดจากการพัฒนาภายในของอินทรีย์ เขาสนับสนุน Vygotsky ว่ากระบวนการในการคิดของเด็กต้องอาศัยทักษะภาษาในบริบทวัฒนธรรมของเด็กเป็นสื่อกลาง Bruner สรุปว่าพัฒนาการด้านการคิดของเด็กนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบในการรับรู้ ซึ่งหมายถึงระบบของข้อมูลที่เด็กรับไปใช้ในกระบวนการคิด และองค์ประกอบในการบูรณาการซึ่งหมายถึงกระบวนการคิดแก้ปัญหาโดยข้อมูลที่รับรู้ซึ่งส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน

Kholberg เจ้าของทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ออกเป็น 3 ระดับโดยเทียบเคียงกับระดับพัฒนาการทางสติปัญญาในทฤษฎีของ Piaget เด็กจะพัฒนาจริยธรรมไปตามลำดับขั้น ในการพัฒนาไปสู่ขั้นจริยธรรมที่สูงขึ้นนั้นจะต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู พัฒนาการทางสติปัญญา บุคลิกภาพและอื่นๆ บางคนแม้เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่แต่พัฒนาการจริยธรรมยังอาจอยู่ในขั้นต้นๆ เท่านั้นก็ได้

3) กลุ่มแนวคิดมนุษยนิยม (Humanism interactinal view) กลุ่มนี้คำนึงถึงความเป็นคนที่มีอิสระสามารถที่จะนำตนเองและพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะทำประโยชน์ให้สังคม มีอิสระภาพในการเลือกทำสิ่งต่างๆ ที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นหรือตนเองเดือดร้อน ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มนี้เสนอแนะว่าควรให้เด็กมีสมรรถภาพทั้ง 3 ด้านไปพร้อมๆ กันคือ ด้านความรู้ (cognitive) ด้านเจตคติ (affective) และด้านทักษะ (psychomotor) นั่นคือ ครูควรฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล มีความชื่นชมหรือมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งที่เรียนและให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ซึ่งนักทฤษฎีในกลุ่มนี้ได้แก่

Maslow มีความเชื่อว่าหากเราให้อิสระภาพแก่เด็ก เด็กจะเลือกสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับตนเอง พ่อแม่และครูควรให้ความไว้วางใจในตัวเด็ก เปิดโอกาสและช่วยให้เด็กได้เจริญเติบโตต่อไป ไม่ควรควบคุมหรือบงการชีวิตเด็กให้เป็นไปตามที่ต้องการ

Rogers ได้นำหลักการของ Client-Centered มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่ให้ “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” และได้กล่าวถึงลักษณะของครูผู้สอนว่าครูจะต้องเชื่อและศรัทธาในความเป็นมนุษย์ ความ

เชื่อและความไว้วางใจจะช่วยให้บุคคลพัฒนาศักยภาพของตน ครูต้องจริงใจ ไม่เสแสร้ง และต้องพยายามสื่อให้ผู้เรียนทราบถึงความรู้สึกนึกคิดด้านดีที่ครูมีให้เขา รวมทั้งการให้เกียรติผู้เรียนทั้งในแง่ความรู้สึกและความเห็น

Combs มีความคิดว่าหลักการสำคัญของการจัดการเรียนการสอนคือการช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวก งานของครูคือการอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน กระตุ้น ให้กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือ เป็นผู้ร่วมคิดและเป็นเพื่อนกับผู้เรียน

แนวคิดจากทฤษฎีต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่าแต่ละทฤษฎีต่างก็พยายามที่จะตอบคำถามว่าเด็กเรียนรู้ได้อย่างไรตามสมมติฐานที่แตกต่างกันของแต่ละทฤษฎี ซึ่งไม่มีทฤษฎีใดที่สามารถจะตอบคำถามได้ครอบคลุมทุกจุดมุ่งหมายในการพัฒนาเด็ก และเพื่อให้เห็นภาพรวมได้อย่างชัดเจนผู้วิจัยจึงได้จัดกลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อทิศทางการหรือจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาปฐมวัย โดยอ้างอิงจากงานวิจัยของ รัตติพร ภาธรธวานนท์ (2552) ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 กลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อจุดมุ่งหมายและทิศทางการจัดการศึกษาปฐมวัย

แนวคิด	กลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้			
	วุฒิภาวะนิยม	พฤติกรรมนิยม	ปฏิสัมพันธ์นิยม	มนุษยนิยม
นักทฤษฎี	Rousseau, Pestalozzi, Froebel, Stiner, Montessori, Gesell	Watson, Skinner, Bandura	Ausubel, Freud, Piaget, Dewey, Vygotsky, Bruner, Kohlberg	Maslow, Rogers, Combs
ความสัมพันธ์เด็กกับสิ่งแวดล้อม	เด็กแสวงหาความรู้จากสิ่งแวดล้อม	สิ่งแวดล้อมทำให้เกิดการเรียนรู้	เด็กแสวงหาความรู้ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม	เด็กมีอิสรภาพในการเลือกทำสิ่งต่างๆ ที่ไม่ทำให้อื่นหรือตนเองเดือดร้อน
เป้าหมายในการสังเกต	พฤติกรรมที่บ่งชี้วุฒิภาวะของเด็ก	พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหลังจากได้รับการเสริมแรง	ระดับโครงสร้างพัฒนาการ	การลงมือกระทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง
ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้	มีรูปแบบที่กำหนดไว้แล้วตามธรรมชาติ	เกิดจากการเสริมแรง การลงโทษ และการเลียนแบบ	เป็นการปรับโครงสร้างพัฒนาการให้สมดุล	การพัฒนาความรู้สึกนึกคิดของตนเองในทางบวก

ตารางที่ 5 กลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อจุดมุ่งหมายและทิศทางการจัดการศึกษาปฐมวัย (ต่อ)

แนวคิด	กลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้			
	วุฒิภาวะนิยม	พฤติกรรมนิยม	ปฏิสัมพันธ์นิยม	มนุษย์นิยม
แรงจูงใจในการเรียนรู้	ความอยากรู้อยากเห็นตามธรรมชาติ	รางวัลภายนอกไปสู่ภายใน	ความไม่สมดุลของโครงสร้างพัฒนาการ	กระตุ้น ให้กำลังใจให้ความช่วยเหลือร่วมคิดและเป็นเพื่อน
บทบาทเด็ก	มีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามศักยภาพที่มี	เป็นผู้ถูกเสริมแรงให้เกิดการเรียนรู้	ผู้ทดลอง สำรวจ และสร้างความรู้ มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง	มีอิสระ สามารถที่จะนำตนเองฟังตนเองและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
บทบาทของสิ่งแวดล้อม	สนับสนุนให้เด็กได้พัฒนา	เป็นตัวเสริมแรง	ทำให้เกิดความขัดแย้งในความคิดและทำให้เด็กพยายามแก้ไขข้อขัดแย้งนั้น	เปิดโอกาสและช่วยให้เด็กได้เจริญเติบโตไม่ควบคุมหรือบงการชีวิตเด็ก
บทบาทของครู	จัดสิ่งแวดล้อมไว้คอยจนกว่าเด็กจะมีวุฒิภาวะพอที่จะเรียนรู้ด้วยวิธีการที่ไม่ต่างจากผู้ใหญ่	แนะนำสั่งสอนและหาสิ่งเร้าที่ทำให้เด็กสามารถปรับพฤติกรรมไปในทิศทางที่ต้องการ ถ้าเด็กยังไม่สามารถเรียนรู้ได้ครูก็ปรับสิ่งเร้า เช่น จัดประสบการณ์ให้ง่ายขึ้น	ในด้านสติปัญญาช่วยจัดประสบการณ์ให้เด็กเห็นความขัดแย้งในความคิดเพื่อแก้ไขความขัดแย้งนั้นจนเกิดความรู้ใหม่ในด้านจิตใจ ให้เด็กผ่อนคลายความรู้สึกขัดแย้ง	การอำนวยความสะดวกให้รู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผลหรือมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งที่เรียน และให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง

3.5 หลักการและแนวคิดในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

หลักการจัดการศึกษาปฐมวัยคือเด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการ ตลอดจนการเรียนรู้ที่เหมาะสมด้วยปฏิบัติสัมพันธ์ที่ีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดู หรือบุคคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาศึกษาเด็กปฐมวัยเพื่อให้เด็กมีโอกาสพัฒนาศักยภาพตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้านอย่างสมดุล และเต็มตามศักยภาพ โดยกำหนดหลักการดังนี้ คือ 1) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท 2) ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษานี้ที่เน้นเด็กเป็นสำคัญโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย 3) พัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย 4) จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข และ 5) ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก โดยหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ขวบนั้นเป็นหลักที่คำนึงถึงการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวมเพื่อโอกาสในการพัฒนาเด็กทุกด้านตามลำดับขั้นตอนของพัฒนาการอย่างสมดุลและเต็มตามศักยภาพ และยังเน้นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนา ครอบคลุมเด็กทุกประเภททั้งเด็กปกติและเด็กพิเศษโดยคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคลและเน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยที่การจัดการศึกษานั้นต้องจัดให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมตามความเป็นอยู่จริงของเด็กโดยมีผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นผู้เชื่อมโยงองค์ความรู้ต่างๆ ให้แก่เด็ก ทั้งยังเปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาอย่างเป็นองค์รวม โดยผ่านการเล่นซึ่งเป็นพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กและผ่านกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยเด็กเล็กโดยมีผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดีของการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์ต่างๆ ในการเรียนรู้ที่สามารถดำรงในชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข ซึ่งต้องได้รับการประสานความร่วมมือจากครอบครัว ชุมชนและสถานศึกษา ซึ่งจากแนวทางดังกล่าวข้างต้นนำมาสู่การจัดการศึกษาปฐมวัย ดังนี้คือ (1) การสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรพิจารณาจากวัยและประสบการณ์ของเด็กโดยเป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและลักษณะนิสัย โดยอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์เดิมที่เด็กมีอยู่และประสบการณ์ใหม่ที่เด็กจะได้รับ ซึ่งต้องเป็นหลักสูตรที่ให้โอกาสทั้งเด็กปกติ เด็กด้อยโอกาส และเด็กพิเศษ (2) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งควรอยู่ในสภาพที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติตอบสนองความต้องการและความสนใจของเด็กทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนต้องสะอาดปลอดภัย อากาศ สดชื่น ผ่อนคลาย มีโอกาสออกกำลังกายและพักผ่อน มีสื่อที่มาจากธรรมชาติและวัสดุอุปกรณ์ที่หลากหลายเหมาะสมกับวัย ให้เด็กมีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง สภาพแวดล้อมใกล้ตัวและโลกที่เด็กอยู่ รวมทั้งการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม (3) การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งครูผู้ดูแลเด็กต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้บอกความรู้หรือสั่งให้เด็กทำมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกโดยที่ครูผู้ดูแลเด็กจะต้องยอมรับ เห็นคุณค่า รู้จักและเข้าใจเด็กแต่ละคนที่ตนดูแลรับผิดชอบเพื่อจะได้วางแผน สร้างสภาพแวดล้อมและกิจกรรมต่าง ๆ ได้เหมาะสม นอกจากนี้ ครูผู้ดูแลเด็กจะต้องรู้จักพัฒนาตนเอง ปรับปรุงการใช้เทคนิคการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับเด็ก (4) การบูรณาการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยยึดหลักบูรณาการที่ว่าหนึ่งแนวคิดเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายกิจกรรม หนึ่งกิจกรรมเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายทักษะและหลายประสบการณ์สำคัญ จึงเป็นหน้าที่ที่ครูผู้ดูแลเด็กควรวางแผนการจัดประสบการณ์ให้เด็กเรียนรู้ผ่านการเล่นที่หลากหลายกิจกรรม หลากหลายทักษะ หลากหลายประสบการณ์สำคัญอย่างเหมาะสมกับวัย (5) การประเมิน

พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ครูผู้ดูแลเด็กควรสังเกตและประเมินทั้งการสอนของตนและพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กว่าได้บรรลุตามจุดประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ ผลที่ได้จากการสังเกตสามารถบอกได้ว่าเด็กเกิดการเรียนรู้และมีความก้าวหน้าเพียงใด ซึ่งจะช่วยครูผู้ดูแลเด็กในการวางแผนการจัดกิจกรรม ซึ่งให้เห็นพัฒนาการของเด็กเป็นรายบุคคล ความต้องการพิเศษของเด็กแต่ละคน และยังใช้ในการประเมินประสิทธิภาพการจัดการศึกษา และ (6) ความสัมพันธ์ระหว่างครูผู้ดูแลเด็กและครอบครัวของเด็ก เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันเนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เด็กเติบโตขึ้นมา ครูผู้ดูแลเด็ก พ่อแม่ และผู้ปกครองเด็ก ต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลทำความเข้าใจพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ต้องยอมรับและร่วมมือกันรับผิดชอบ มีส่วนร่วมในการพัฒนาตามหลักการจัดหลักสูตรให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2547)

โดยเป็นที่ยอมรับกันหมู่นักจิตวิทยาและนักการศึกษาทั่วไปว่าเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 5 ขวบ เป็นช่วงที่สำคัญช่วงหนึ่งของชีวิตที่สมองมีการเจริญเติบโตมากกว่าทุกๆ ช่วงอายุ และเป็นช่วงเวลาที่เหมาะที่สุดสำหรับการปูพื้นฐานทักษะต่างๆ ให้แก่เด็กเพื่อให้มีความพร้อมในการที่จะพัฒนาในระดับต่อไป ดังนั้นการจัดการศึกษาปฐมวัยจึงพัฒนาขึ้นมาโดยแนวคิดต่อไปนี้ คือ (1) แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก ซึ่งมีอยู่ว่าพัฒนาการของมนุษย์เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวมนุษย์เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมสติปัญญาและลักษณะนิสัย จะมีความสัมพันธ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนไปพร้อมกันทุกด้าน เด็กแต่ละคนจะเติบโตและมีลักษณะการพัฒนาคัดต่างกันไปตามวัย ซึ่งบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละวัยเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงอายุ 5 ขวบ พัฒนาการแต่ละด้านมีทฤษฎีเฉพาะอธิบายไว้และสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเด็ก เช่น ทฤษฎีพัฒนาการทางร่างกายที่จะอธิบายการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กว่ามีลักษณะต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น เด็กจะพัฒนาไปถึงขั้นใดจะต้องเกิดวุฒิภาวะของความสามารถขั้นนั้นก่อน เช่น ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาอธิบายว่าเด็กเกิดมาพร้อมวุฒิภาวะซึ่งจะพัฒนาขึ้นตามอายุ ประสบการณ์ ค่านิยมทางสังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กจึงเป็นเสมือนแนวทางให้ผู้สอน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจเด็ก สามารถอบรมเลี้ยงดูและจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างของแต่ละบุคคล เพื่อส่งเสริมให้เด็กพัฒนาจนบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการได้ชัดเจนขึ้น (2) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ ซึ่งมองว่าการเรียนรู้ของมนุษย์มีผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก และเนื่องจากการเรียนรู้เป็นพื้นฐานของพัฒนาการในระดับสูงขึ้นไปและเด็กมีการเรียนรู้ตามธรรมชาติตั้งแต่เกิดก่อนจะเข้าสถานศึกษา การจัดทำหลักสูตรจึงยึดแนวคิดที่จะให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยตัวเด็กเองในสภาพแวดล้อมที่เป็นอิสระเอื้อต่อการเรียนรู้ โดยมีผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดี มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละคน (3) แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก มองว่าการเล่นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชีวิตของเด็กทุกคน เด็กจะรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้สังเกตมีโอกาสทดลองสร้างสรรค์แก้ปัญหา และค้นพบด้วยตนเองซึ่งมีอิทธิพลและมีผลดีต่อการเจริญเติบโต ช่วยพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและลักษณะนิสัย เด็กจะรู้จักการเรียนรู้ความเป็นอยู่ของผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์อยู่ร่วมกับผู้อื่นรวมถึงธรรมชาติรอบตัว ดังนั้น ในการจัดหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยจึงถือการเล่นอย่างมีจุดหมายเป็นหัวใจสำคัญของการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก และ (4) แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคม มองว่าบริบท

ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ หรือแวดล้อมตัวเด็กทำให้เด็กแต่ละคนแตกต่างกัน หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยถือว่าผู้สอนจำเป็นต้องเข้าใจและยอมรับว่าวัฒนธรรมและสังคมที่แวดล้อมตัวเด็กมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพ และพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ผู้สอนควรต้องเรียนรู้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเด็ก ที่ตนรับผิดชอบเพื่อช่วยให้เด็กได้พัฒนา เกิดการเรียนรู้และอยู่ในกลุ่มคนที่มาจากพื้นฐานเหมือนหรือต่างจากตน ได้อย่างมีความสุข (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2550)

จากแนวคิดพื้นฐานดังกล่าว ในการจัดการศึกษาปฐมวัย ครูผู้ดูแลเด็กต้องศึกษาหลักการของหลักสูตร ให้เข้าใจเพราะในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็กแรกเกิดถึงอายุ 5 ขวบ จะต้องยึดหลักการอบรมเลี้ยงดู ควบคู่กับการให้การศึกษาโดยต้องคำนึงถึงความสนใจและความต้องการของเด็กทุกคน ทั้งเด็กปกติ เด็กที่มีความสามารถพิเศษ และเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญา รวมทั้งการสื่อสารและการเรียนรู้ หรือเด็กที่มีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ หรือบุคคลที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาส เพื่อให้เด็กพัฒนาทุกด้านทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญาและลักษณะนิสัยอย่างสมดุล โดยจัดกิจกรรมที่หลากหลายบูรณาการผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์ตรง ผ่านประสาทสัมผัส ทั้งห้า เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดู หรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กแต่ละคนได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของการพัฒนาสูงสุดตามศักยภาพ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข เป็นคนดี และคนเก่งของสังคม สอดคล้องกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา สภาพเศรษฐกิจ สังคม โดยความร่วมมือจากบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรเอกชน ฯลฯ

จากหลักการและแนวคิดในการจัดการศึกษาปฐมวัยดังกล่าวในข้างต้น สอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยเพื่อชีวิตที่พอเพียง จากการวิจัยเรื่อง “การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย: รูปแบบสำหรับการศึกษาปฐมวัย ซึ่งศึกษาโดย บุษบง ดันดวงศ์ (2550) โดยผู้ศึกษาได้กล่าวว่าการศึกษาปฐมวัย สำหรับเด็กวัย 3 – 6 ปี มุ่งให้เกิดการพัฒนาเด็กที่เหมาะสมกับธรรมชาติของวัยและพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ผู้ ตื่นรู้ เพื่อให้เกิดการศึกษาที่ยั่งยืน ลักษณะการจัดการเรียนการสอนจึงเรียบง่าย เน้นการพึ่งตนเองของครอบครัว และชุมชนโดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างพอเพียงในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างมีคุณภาพ ด้วยปัญญาของร่างกาย ปัญญาของจิตใจ และปัญญาของสมอง ครูและผู้อบรมเลี้ยงดูเด็กต้องพัฒนาความรู้ วิชาชีพ และจิตวิญญาณของคนอย่างต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน โดยฝึกฝนอบรมกายและจิตให้เข้าใจตนเองและ “เข้าถึง” เด็ก อย่างมีสติ รู้ตัว ก้าวพ้นความยึดติดตัวตน (self) เปี่ยมด้วยความรัก ความเมตตา และเข้าถึงความจริงในโลกแห่ง วัตถุและโลกแห่งจิตวิญญาณอย่างสมดุลด้วยสติปัญญา ปัญญา และปรีชาญาณ สามารถ “อยู่ให้เห็นเป็น ใจดี” เพื่อให้เด็กเป็นผู้ที่ “สุขง่าย ทุกข์ยาก” และยังสอดคล้องกับการวิจัยเรื่อง “ข้อเสนอเชิงนโยบายการบริหาร จัดการศึกษาปฐมวัยในจังหวัดสุรินทร์” ของ คณิง สายแก้ว (2549) ที่ผลจากการวิจัยได้มาซึ่งข้อเสนอเชิงนโยบาย ที่กำหนดวิสัยทัศน์ว่า “ภายในปี 2554 จังหวัดสุรินทร์จะเป็นจังหวัดชั้นนำในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยที่มี คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาปฐมวัย เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นอย่างหลากหลายและทั่วถึง” และ ได้พันธกิจ 7 ประการคือ 1) จัดระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 2) สร้างโอกาสให้แก่ เด็กกลุ่มเปราะบางได้เข้าศึกษาในระดับปฐมวัยทุกคน 3) สร้างและพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีคุณธรรม จริยธรรม และ

ได้รับการเตรียมความพร้อมในพัฒนาการทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา 4) สร้างเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้และระบบสารสนเทศโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย 5) สร้างความตระหนักให้ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม 6) ส่งเสริมหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดการศึกษาระดับปฐมวัยให้มีคุณภาพตามมาตรฐาน และ 7) พัฒนาบุคลากรและผู้เกี่ยวข้องให้มีศักยภาพในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย รวมทั้งสร้างขวัญและกำลังใจที่ดีในการปฏิบัติงานและสอดคล้องกับหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย จากการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัย” ของ เรืองศักดิ์ ปิ่นประทีป (2547) ที่ได้กล่าวไว้ว่าการเตรียมความพร้อมให้เด็กปฐมวัยอย่างเต็มที่และเต็มศักยภาพในบรรยากาศ “เรียนๆ เล่นๆ” ที่มีกระบวนการที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กแต่ละคนเป็นหลัก และกระบวนการเรียนรู้ผ่าน “การเล่น” เป็นกระบวนการพัฒนาเด็กที่ยิ่งใหญ่และแยกขาดเพราะการเล่นถือเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวมทั้งการพัฒนาทางกาย ทางใจ ทางสติปัญญา ทางอารมณ์ และทางสังคมของเด็ก อันจะนำไปสู่การสร้างวินัยและวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างเข้าอกเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างคุณธรรม จริยธรรม ด้วยการรู้เขา รู้เรา มีการแบ่งปัน พร้อมทั้งจะเสียสละและให้อภัยในฐานะทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดีด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องกับ วัฒนา ปุณฺณฤทธิ (2551) ที่ได้กล่าวว่าจากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เด็กในวันนี้จึงต้องได้รับการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองเพื่อให้เป็นคนที่รอบรู้ เทพทันการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยในการพัฒนาเด็กปฐมวัยของสถานศึกษามีแนวทาง ดังนี้คือ 1) การปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานให้เกิดขึ้นซึ่งได้แก่ คุณธรรมเรื่องความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี และมีน้ำใจ การปลูกฝังคุณธรรมนี้เกิดจากการสอนสั่ง การอบรม การฝึกให้ทำ การนำไปดู การชมเชยยกย่องเมื่อเด็กทำดี ให้กำลังใจเมื่อเขาประสบความสำเร็จลำบากในการทำ การอบรมและเป็นตัวแบบที่ดีของผู้ใหญ่ในบ้าน ในชุมชน และในสังคมประเทศ 2) ในสถานศึกษาปฐมวัยจัดให้มีการจัดประสบการณ์ที่เน้นเป้าหมายการปลูกฝังคุณธรรมควบคู่กับการจัดประสบการณ์ด้านความรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ฝึกทักษะพื้นฐานที่จำเป็น ฝึกทักษะชีวิต การคิดสร้างสรรค์ การใฝ่หาความรู้ เรียนรู้จากภูมิปัญญาและแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เรียนรู้เทคโนโลยีพื้นฐานที่พึ่งพาตนเอง ปลูกฝังจิตใจที่รักท้องถิ่น และรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมทั้งหมดนี้อยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้โดยการปฏิบัติและการแนะนำเป็นแบบอย่างที่เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใหญ่ 3) จัดการพัฒนาเด็กอย่างมีส่วนร่วม ทั้งนี้การพัฒนาเด็กคงจะไม่ประสบความสำเร็จหากเป็นการจัดการเฉพาะภายในสถานศึกษา แต่ต้องเกิดจากความตั้งใจและการมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชนและสถาบันต่างๆ ภายในชุมชน ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชน โดยยึดเป้าหมายว่าเด็กปฐมวัยทุกคนเป็นเด็กของชุมชน ซึ่งชุมชนจะต้องมีบทบาทในการกำหนดวัตถุประสงค์ แนวทาง วิธีการ และร่วมกันพัฒนาเด็กของชุมชน ไปยังเป้าหมายที่ชุมชนกำหนด 4) สถานศึกษาจะต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ในการจัดการเรียนรู้และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัย ได้แก่ การรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก การทำวิจัยร่วมกับชุมชนเพื่อแก้ปัญหาที่กระทบต่อครอบครัวและตัวเด็ก การจัดการแหล่งความรู้ในชุมชน การรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีการพึ่งพาตนเองของชุมชน เมื่อการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและองค์ความรู้ ตลอดจนการร่วมกับชุมชนในการปลูกฝังให้เด็กใช้ชีวิตอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการวิจัยเรื่อง “การประเมินการจัดการศึกษาปฐมวัยของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษามหาสารคาม เขต 1” ของ รัตติพร ภาธรธูวานนท์ (2552) ซึ่งผลจากการถอดบทเรียนที่ได้รับหลังการปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนพบว่า 1) ด้านบริบท พบว่า สิ่งที่ควรปฏิบัติที่เป็นข้อค้นพบด้านบริบทที่สำคัญ คือ ควรมีการจัดตั้งเครือข่าย หน่วยงาน หรือองค์กรที่ส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยเฉพาะ ดังนั้น แนวนโยบายการจัดการศึกษาปฐมวัยจากระดับมหภาคสู่ระดับจุลภาค จึงควรให้การส่งเสริมสนับสนุนในการจัดตั้งเครือข่ายดังกล่าว เพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุน ยกระดับ พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาปฐมวัยและมาตรฐานการศึกษาปฐมวัย ศึกษาวิจัย พัฒนานวัตกรรมด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย และประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการระหว่างสถาบันอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา องค์กร ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2) ด้านปัจจัยป้อนเข้า พบว่า สิ่งที่ควรปฏิบัติที่เป็นข้อค้นพบด้านปัจจัยป้อนเข้า ได้แก่ สถานศึกษาปฐมวัยต้นแบบ ควรมีห้องศูนย์สื่อกลาง สำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ ใช้ทรัพยากรร่วมกัน ศึกษาค้นคว้า วิจัย ศึกษาคุณงาน ให้บริการข้อมูลข่าวสารทางวิชาการ ยืมหนังสือ สื่อของเล่น สำหรับเด็ก ครู ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาการเด็ก อันเป็นการประสานความร่วมมือ สร้างเครือข่ายในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัย ดังนั้น สถานศึกษาปฐมวัยต้นแบบซึ่งเป็นต้นแบบในการจัดการศึกษาปฐมวัยตามนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นต้นแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยที่มีคุณภาพ ให้เด็กปฐมวัยทุกประเภทได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ ครูผู้สอนมีความสามารถในการจัดประสบการณ์พัฒนาเด็ก เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรักและความเข้าใจเด็กทุกประเภท เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ ศูนย์ประสานงานด้านการศึกษาปฐมวัย จัดสิ่งแวดลอม แหล่งเรียนรู้และสื่อที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และพัฒนาการของเด็ก ผู้ปกครองและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นตัวอย่างการจัดการศึกษาปฐมวัยที่มีคุณภาพให้กับสถานศึกษาปฐมวัยอื่นทุกสังกัด จึงควรมีห้องศูนย์สื่อกลาง สำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ ใช้ทรัพยากรร่วมกัน ศึกษาค้นคว้า วิจัย ศึกษา คุณงาน และให้บริการต่างๆ 3) ด้านกระบวนการ พบว่า สิ่งที่ควรปฏิบัติที่เป็นข้อค้นพบ ด้านกระบวนการ ได้แก่ สถานศึกษาปฐมวัยทุกแห่งควรมีกระบวนการจัดการความรู้ (KM) เพื่อส่งเสริมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ เพื่อค้นหา Best-Practices ในการจัดการศึกษาปฐมวัย และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรกำหนดมาตรฐาน Best-Practices ที่มีรายละเอียดที่ชัดเจน สามารถสะท้อนการเป็นวิถีปฏิบัติที่เป็นเลิศ และนำไปสู่การศึกษาเรียนรู้เพื่อเทียบเคียงผู้ปฏิบัติได้ ดังนั้นสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจึงควรกำหนดแนวทางการเขียน Best Practices ที่เป็นมาตรฐาน ประกอบด้วยรายละเอียดที่สำคัญ ดังนี้ (1) ความเป็นมา เพื่อให้เห็นบริบทสภาพทั่วไปของสถานศึกษา และนำเสนอสิ่งที่มีความคาดหวังของผู้ปกครองหรือชุมชนที่มีต่อสถานศึกษา (2) การพัฒนาระบบคุณภาพของสถานศึกษา ซึ่งควรสะท้อนให้เห็นต่อการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาดำเนินการอย่างไร โดยควรนำเสนอผังกระบวนการของระบบที่มี Best-Practices พร้อมคำอธิบายขั้นตอนต่างๆ เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนด้วยโดยย่อๆ (3) เสนอวิธีข้อสรุปจากการจัดการความรู้ของบุคลากรที่ปฏิบัติงานจริงในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษามีอะไรบ้างและอธิบายว่า คืออะไร ทำอย่างไร และทำไม (4) ผลการดำเนินการ เพื่ออธิบายผลที่เกิดขึ้นจาก Best Practices ตามตัวชี้วัดความสำเร็จว่าส่งผลดีต่อคุณภาพสถานศึกษาอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ต้องนำเสนอผลตามตัวชี้วัดทั้งด้านกระบวนการ และด้านผลลัพธ์ของระบบที่มี Best Practices โดยนำเสนอเป็นภาพประกอบ กราฟ ตาราง และสถิติ ผลการประเมินประกอบ (5) ปัจจัยความสำเร็จ เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ว่า Best

Practices เกิดขึ้นได้เพราะอะไร มีเงื่อนไขอะไรบ้าง มีอะไรเป็นปัจจัยในระบบที่ทำให้วิธีปฏิบัติเหล่านี้ดำรงอยู่ได้ ในระยะยาวไม่ใช้การทุ่มเทเฉพาะกิจของสถานศึกษา ควรเขียนว่ามาจากกรณีวิเคราะห์ร่วมกันของบุคลากรที่เกี่ยวข้องอย่างไร วิธีใด และ (6) บทเรียนที่ได้รับเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าสถานศึกษาเรียนรู้จากการทำงานตามวิธีปฏิบัติเหล่านี้ได้อย่างไรบ้าง อะไรเป็นเคล็ดลับที่ดำเนินการได้ประสบผลสำเร็จรวมทั้งข้อพึงระวังมีอะไรบ้าง เพื่อเผยแพร่ให้เกิดการเรียนรู้ในสถานศึกษาหรือผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ 4) **ด้านผลลัพธ์** พบว่า สิ่งที่ควรปฏิบัติที่เป็นข้อค้นพบ ด้านผลลัพธ์ ได้แก่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมี Best-Practices ในการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานสถานศึกษาปฐมวัยและการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมสนับสนุน ขกระดับคุณภาพสถานศึกษาปฐมวัยและมาตรฐานการศึกษาปฐมวัย ดังนั้น ผู้บริหารในทุกระดับจึงควรให้การส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานตาม Best-Practices ดังกล่าว เพื่อขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติจริง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาและร่วมชื่นชมความสำเร็จ 5) **ด้านผลกระทบ** พบว่า สิ่งที่ควรปฏิบัติที่เป็นข้อค้นพบด้านผลกระทบ ได้แก่ สถานศึกษาปฐมวัยทุกแห่ง ควรมีแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ในการประกันคุณภาพ และมีการพัฒนาระบบ นิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล โดยใช้วงจรคุณภาพ PDCA ดังนั้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจึงควรกำหนดคน โยบายและยุทธศาสตร์ในการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยที่มีความชัดเจน สามารถนำสู่การปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องและจริงจัง ที่เน้นการมีส่วนร่วมตามวงจรคุณภาพ PDCA เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและบรรลุเป้าหมายอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่องและยั่งยืน

3.6 นโยบายการจัดการศึกษาปฐมวัยในระดับต่างๆ

เนื่องด้วยนโยบายมีความสำคัญต่อการบริหารงานในทุกองค์กรทุกระดับ ดังที่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2548) ได้กล่าวไว้ว่าการบริหารงานสถานศึกษาจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะที่ดีของนโยบาย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษา นโยบายการจัดการศึกษาปฐมวัยในระดับต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบในการดำเนินการพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้ คือ (1) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (2) แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนระยะยาว (พ.ศ. 2545-2554) (3) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2559 (4) หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (5) มาตรฐานการศึกษาและตัวบ่งชี้เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน: การศึกษาปฐมวัย รอบที่ 2 (พ.ศ. 2549-2553) (6) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) (7) นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) ระยะยาว พ.ศ. 2550-2559 (8) มาตรฐานการศึกษาของชาติ (9) มาตรฐานการศึกษาปฐมวัยเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา (10) นโยบายการศึกษาของรัฐบาล (11) แผนพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2552-2554) และ (12) นโยบายการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งรายละเอียดของแต่ละนโยบายสามารถสรุปได้ดังนี้

1) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัยปรากฏอยู่ในหมวด 1 มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มาตรา 9 จัดระบบโครงสร้างและหลักการ

จัดการศึกษายึดหลักความมีเอกภาพในนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทการศึกษา มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา และการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น หมวด 3 ระบบการศึกษา หมวด 2 มาตรา 10 การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย มาตรา 13 (1) บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและการให้การศึกษาแก่บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล และในมาตรา 14 (1) บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล รับผิดชอบ หมวด 3 มาตรา 18 และ 18 (1) การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดในสถานศึกษาดังต่อไปนี้ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของสถาบันศาสนา ศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มของเด็กพิการและเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษหรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น 2) โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น 3) ศูนย์การเรียน ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด หมวด 4 มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามความสามารถเต็มตามศักยภาพ มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา หมวด 6 มาตรา 47 ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วยระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก หมวด 8 มาตรา 58 ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนงบประมาณ การเงิน และทรัพย์สิน ทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่นและต่างประเทศมาใช้ในการจัดการศึกษา มาตรา 60 ให้รัฐจัดสรรงบประมาณแผ่นดินให้กับการศึกษาในฐานะที่มีความสำคัญสูงสุดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ และมาตรา 61 ให้รัฐจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาที่จัดโดยบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น ตามความเหมาะสมและความจำเป็น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545) ซึ่งจากมาตราต่างๆ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วสามารถสรุปได้ว่า การศึกษาปฐมวัยจัดได้ทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และสามารถจัดได้ในสถานศึกษาเช่นเดียวกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งต้องมีระบบการประกันคุณภาพภายในเพื่อนำไปสู่การ

พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา นอกจากนี้ยังให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาปฐมวัย รวมทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง บุคคลและสถาบันสังคมต่างๆ มีสิทธิที่จะได้รับความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้องอีกด้วย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550)

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปโดยรวมได้ว่าในพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้มีสาระที่บัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยหลายประเด็น เช่น การจัดการศึกษาปฐมวัยให้จัดในสถานศึกษาดังต่อไปนี้คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของสถานศึกษา ศูนย์บริการช่วยเหลือระยะเริ่มแรกของเด็กพิการและเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษหรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น รวมทั้งให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาที่ประกอบด้วยการประกันคุณภาพภายในและการประกันคุณภาพภายนอก นอกจากนี้เรื่องสิทธิประโยชน์ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐที่ได้บัญญัติไว้ว่าให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีสิทธิประโยชน์การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู และให้การศึกษาแก่บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีสิทธิได้รับประโยชน์การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ

2) แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนระยะยาว พ.ศ. 2545-2554 ได้กำหนดนโยบายและวิธีการหลักในกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน ดังนี้ 1) รัฐ ครอบครัว สถาบันการศึกษา ชุมชน และสื่อมวลชนต้องร่วมกันสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และการเสริมสร้างทักษะชีวิตเพื่อให้เด็กและเยาวชนในฐานะผู้มีส่วนสำคัญในกิจกรรมเพื่อการพัฒนาของชุมชน สังคมและประเทศชาติ ได้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีความคิดและกล้าตัดสินใจบนพื้นฐานคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนรู้จักปรับตัวเข้ากับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา 2) สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนมีความสามารถในการประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่บนพื้นฐานภูมิปัญญาของสังคมวัฒนธรรมไทย ตลอดจนประยุกต์หลักธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น สอดคล้องกับความต้องการทั้งในด้านสุขภาพร่างกาย สติปัญญา ความสามารถในการทำงาน อารมณ์ จริยธรรมและความรับผิดชอบตามวัย รวมทั้งสนับสนุนการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนอย่างสร้างสรรค์ในกิจกรรมและสังคมไทย 3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครอบครัวมีบทบาทหลักในการดูแลและรับผิดชอบการขัดเกลาทางสังคม ตลอดจนปลูกฝังทักษะชีวิตให้แก่เด็กและเยาวชนขนานไปกับองค์กรอื่นๆ ในสังคม 4) สนับสนุนการกระจายความรับผิดชอบให้ท้องถิ่นทุกระดับและสื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัว เด็ก และเยาวชน 5) ปรับแนวคิดของผู้ให้บริการ โดยเฉพาะภาครัฐให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างโปร่งใสทุกด้านและสามารถตรวจสอบได้ 6) ใช้กฎหมายเป็นกรอบในการพัฒนาและกำหนดภาระหน้าที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน และ 7) เร่งรัดให้มีการติดตามประเมินผลการพัฒนาโดยมีตัวชี้วัดอย่างเป็นระบบ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา, 2545)

3) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2559 เป็นแผนยุทธศาสตร์ชั้นนำสำหรับการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในแต่ละแผนงาน/โครงการ เพื่อปฏิรูปการศึกษา การบริหารและการจัดการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกันทั้งประเทศในระยะ 15 ปีด้วยการนำสาระตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และนโยบายรัฐบาลที่มุ่งพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งความรู้และนำไปสู่

ระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ ให้คนไทยทั้งปวงได้รับโอกาสเท่าเทียมกันที่จะเรียนรู้ ฝึกอบรม ได้ตลอดชีวิต และมีปัญหาเป็นทุนไว้สร้างงาน สร้างรายได้ พาประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจและสังคม แผนการศึกษาแห่งชาติกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และกรอบการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัยไว้ ดังนี้ 1) การพัฒนาทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตลอดชีวิตให้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ ให้เด็กปฐมวัยอายุ 0-5 ปีทุกคนได้รับการพัฒนาและเตรียมความพร้อมทุกด้านก่อนเข้าสู่ระบบการศึกษา โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาและการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัยในรูปแบบที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความรู้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง รวมทั้งผู้ที่เตรียมตัวเป็นพ่อแม่ การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาปฐมวัยให้มีคุณภาพ ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย เพื่อพัฒนารากฐานพัฒนาการของทุกชีวิตอย่างเหมาะสม 2) การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ให้ผู้เรียนเป็นคนเก่งที่พัฒนาตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพ เป็นคนดี และมีความสุข ทรู ทุกคนได้รับการพัฒนาให้มีความรู้และความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ผู้บริหารสถานศึกษาและครูทุกคนได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ และสถานศึกษาทุกแห่งมีการประกันคุณภาพการศึกษาโดยการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การปฏิรูปครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และการกำหนดมาตรฐานการศึกษาและการประกันคุณภาพการศึกษา 3) การปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในระบบวิถีชีวิตที่ดีงาม มีการบูรณาการด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งในเนื้อหา กระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน โดยการปฏิรูปโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรในทุกระดับการศึกษาให้มีสาระของความรู้เกี่ยวกับความจริงของชีวิตและธรรมชาติ หลักธรรมของศาสนา คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามของระบบวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ไทยเพื่อให้บรรลุถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่างๆ ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก และ 4) การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความคิด ความประพฤติและคุณธรรมของคน ให้ทุกคนมีทักษะและกระบวนการคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา มีความใฝ่รู้ และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องเต็มตามศักยภาพ โดยการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มีความหลากหลาย ชีดหยุ่น เปิดกว้าง และเข้าถึงได้ง่ายสำหรับทุกคน ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยพัฒนาครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิต รวมทั้งการสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้ครอบคลุมวิทยาการที่หลากหลายสำหรับการศึกษาทั้งในระบบ นอกบบ และตามอัชยาศัย และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545)

4) หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 กำหนดปรัชญาการศึกษาปฐมวัยไว้ว่าเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 5 ปี 11 เดือน 29 วัน บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคนตามศักยภาพภายใต้บริบทสังคม-วัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม โดยกำหนดหลักการ ดังนี้ 1) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการ ให้ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท 2) ชีดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย 3) พัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย 4) จัดประสบการณ์การ

เรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข และ 5) ประสานความร่วมมือระหว่าง ครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็กให้มีคุณลักษณะตามวัยสำหรับเด็กอายุ 3 - 5 ปี จึงได้กำหนด จุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้คือ 1) ร่างกายเจริญเติบโตตามวัยและมีสุขนิสัยที่ดี 2) กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรงใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์กัน 3) มีสุขภาพจิตดี และมีความสุข 4) มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม 5) ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย 6) ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย 7) รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย 8) อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข 9) ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย 10) มีความสามารถในการ คิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย 11) มีจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ และ 12) มีเจตคติที่ดีต่อการ เรียนรู้และมีทักษะในการแสวงหาความรู้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

5) มาตรฐานการศึกษาเพื่อประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาปฐมวัย รอบที่ 2 (พ.ศ. 2549-2553) ประกอบด้วยมาตรฐานด้านผู้เรียน 7 มาตรฐาน (26 ตัวบ่งชี้) มาตรฐานด้านครู 2 มาตรฐาน (9 ตัวบ่งชี้) และมาตรฐานด้านผู้บริหาร 5 มาตรฐาน (15 ตัวบ่งชี้) รวมทั้งสิ้น 14 มาตรฐาน (50 ตัวบ่งชี้) (สำนักงานรับรอง มาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์กรมหาชน), 2549) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

มาตรฐานด้านผู้เรียน ประกอบด้วย มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ พึงประสงค์ มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิด สังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และ ทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

มาตรฐานด้านครู ประกอบด้วย มาตรฐานที่ 8 ครูมีวุฒิ/ความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่ รับผิดชอบและมีครูเพียงพอ มาตรฐานที่ 9 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

มาตรฐานด้านผู้บริหาร ประกอบด้วย มาตรฐานที่ 10 ผู้บริหารมีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการ บริหารจัดการ มาตรฐานที่ 11 สถานศึกษามีการจัดองค์การ โครงสร้างและการบริหารงานอย่างเป็นระบบ ครบวงจรให้บรรลุเป้าหมายการศึกษา มาตรฐานที่ 12 สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมและการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีสื่อการเรียน การสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มาตรฐานที่ 14 สถานศึกษาส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการ พัฒนาการศึกษ

6) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) เป็นแผนที่มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society)” ภายใต้แนวปฏิบัติของ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยไว้ในข้อ 5.1 ซึ่งว่าด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาคมนาคมและสังคมไทยสู่ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ข้อ (1) การพัฒนาคมนาคมให้มีความรู้เกิดภูมิคุ้มกันโดยพัฒนาจิตใจ

ควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัยตลอดชีวิตเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก ให้มีความรู้พื้นฐานเข้มแข็ง มีทักษะชีวิต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550) โดยที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศและเป็นแผนปฏิรูปความคิดและคุณค่าใหม่ ของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้ง ปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามในปีแรกของแผนฯ ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤต เศรษฐกิจอย่างรุนแรงซึ่งส่งผลกระทบต่อคนและสังคมเป็นอย่างมาก จึงต้องเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพ มั่นคงและลดผลกระทบจากวิกฤตที่ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานและความยากจนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เป็นแผนฯ ฉบับแรกที่ได้บัญญัติ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางใน การพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาจากวิกฤตเศรษฐกิจให้ลุล่วง และสร้างฐานเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ขณะเดียวกันก็มุ่งการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่ดีมีสุขของคนไทย และเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงที่ประเทศไทยจะต้องปรับตัวใน อนาคตและเพื่อก้าวไปสู่วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศที่พึงปรารถนาในระยะยาว การพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 จึงเป็นแผนที่เกิดจากการระดมพลังความคิดและการมี ส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยจากทุกภาคส่วน และเห็นพ้องกันัญญัติ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็น แนวทางปฏิบัติ ควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาอย่างจริงจัง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุล เป็นธรรมและยั่งยืน มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็น เป็นสุขร่วมกัน” กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของการพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัยไว้ ดังนี้ 1) สร้างโอกาสการเรียนรู้คู่คุณธรรม จริยธรรมอย่างต่อเนื่องที่ขับเคลื่อนด้วยการเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา 2) เพิ่มศักยภาพของชุมชน เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เป็นรากฐานการพัฒนา เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต และ 3) การพัฒนาคุณภาพคนให้คนไทยทุกคนได้รับการพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้ ความสามารถ ทักษะการประกอบอาชีพ และมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับตนเองที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชน และสังคมไทย (สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, 2550)

7) นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับปฐมวัย (0-5 ปี) ระยะยาว พ.ศ. 2550-2559 ได้รับความ เห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2550 เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเด็กและเยาวชน และเป็นกรอบสำหรับการดำเนินงานเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยอันเป็นวัยเริ่มต้นของเด็กและเยาวชนของชาติ ซึ่งถือว่าเป็นครั้งแรกและเป็นประวัติศาสตร์ที่ประเทศไทยได้มีการจัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย โดยเฉพาะ โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “ในปี 2559 เด็กปฐมวัยทุกคนได้รับและมีการพัฒนาที่ดีและเหมาะสมอย่างรอบด้าน สมดุล เต็มศักยภาพ พร้อมทั้งเรียนรู้อย่างมีความสุข เติบโตตามวัยอย่างมีคุณภาพ เพื่อเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งใน การพัฒนาเด็กในระยะต่อไป” นโยบายฯ นี้มีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1) เพื่อให้มีแนวคิดและแนวทางร่วมกันทั้ง

ระดับชาติและทุกระดับในการส่งเสริมสนับสนุนเด็กปฐมวัยทุกคนให้มีพัฒนาการสูงสุดตามศักยภาพของตน

2) เพื่อให้กระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กปฐมวัยฯ ไปดำเนินการจัดทำเป็นยุทธศาสตร์/แผนปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างมีประสิทธิภาพ 3) เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล ข้อเสนอแนะ การวิจัย การติดตาม และประเมินผล และ 4) เพื่อให้การพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นส่วนสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา และมีนโยบายว่า “พัฒนาเด็กปฐมวัยช่วงอายุ 0-5 ปี ทุกคน อย่างมีคุณภาพเต็มศักยภาพ มีครอบครัวเป็นแกนหลัก และผู้มีหน้าที่ดูแลเด็กและทุกภาคส่วนของสังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดบริการและสิ่งแวดล้อมที่ดี เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นและการพัฒนาเด็กตามวัย โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ 1) เด็กอายุ 0-5 ปีทุกคน 2) พ่อแม่ สมาชิกในครอบครัว ผู้เตรียมตัวเป็นพ่อแม่ 3) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กโดยตรง ได้แก่ ผู้บริหารสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ครู ผู้ดูแลเด็ก ผู้เลี้ยงดูเด็ก พี่เลี้ยงเด็ก ผู้สูงอายุที่ดูแลเด็ก แพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ฯลฯ 4) ชุมชน ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชนต่างๆ ผู้นำทางศาสนา อาสาสมัครในรูปแบบต่างๆ กลุ่มอาชีพ นักเรียน/เยาวชน ฯลฯ 5) สังคม ได้แก่ สถาบันทางสังคม สื่อมวลชน สถาบันวิจัย สถาบันการศึกษา นักวิชาชีพและองค์กรวิชาชีพต่างๆ องค์กรของรัฐ องค์กรเอกชน องค์กรธุรกิจ องค์กรระหว่างประเทศ ฯลฯ สำหรับยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงานมี 3 ยุทธศาสตร์ คือ 1) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย 2) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมพ่อแม่และผู้เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย และ 3) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550)

8) มาตรฐานการศึกษาของชาติ เป็นสาระเกี่ยวกับอุดมการณ์ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาของชาติที่พึงประสงค์ มีไว้เป็นหลักสำหรับคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการอาชีวศึกษา และคณะกรรมการการอุดมศึกษานำไปใช้กำหนดแนวทางการพัฒนาและจัดการศึกษาเพื่อประกันว่าผู้เรียนทุกคนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ เต็มตามศักยภาพและตรงตามความต้องการอย่างคุ้มค่า เสมอภาค และเป็นธรรม ซึ่งประกอบด้วย 4 มาตรฐาน ได้แก่

มาตรฐานที่ 1 อุดมการณ์ หลักการในการจัดการศึกษาของชาติ การศึกษาตลอดชีวิต เพื่อทุกคนและทุกคน เพื่อการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตและสังคมที่บูรณาการอย่างสมดุลระหว่างปัญญาธรรม คุณธรรม และวัฒนธรรม เพื่อคนไทยทุกคน โดยทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่มีคุณค่า เต็มตามศักยภาพ ตรงตามความต้องการแต่ต้นทุนต่ำ รัฐสนับสนุนการจัดการศึกษามุ่งสร้างพื้นฐานที่ดีในวัยเด็ก ปลูกฝังความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในวัยเรียนและพัฒนาการทรัพยากรบุคคลวัยทำงานที่มีคุณภาพ โดยให้สังคมมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และตรวจสอบได้อย่างมั่นใจว่าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตและสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนให้สามารถแข่งขันได้ในระดับนานาชาติจริง

มาตรฐานที่ 2 คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก คนไทยเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข เป้าหมายของการจัดการศึกษาอยู่ที่การพัฒนาคนไทยทุกคนให้เป็น “คนเก่ง คนดี และมีความสุข” โดยมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับช่วงวัย เต็มตามศักยภาพ และตรงตามความต้องการ ทั้งในด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ ปัญญา ความรู้ และทักษะ คุณธรรมและจิตสำนึกที่พึงประสงค์

มาตรฐานที่ 3 การจัดการศึกษา การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนและการบริหารที่เน้นสถานศึกษาเป็นสำคัญ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (ผู้เรียนเห็นแบบอย่างที่ดี ได้ฝึกการคิด และได้เรียน

จากประสบการณ์ตรงที่หลากหลาย ได้เรียนตรงตามความสนใจ และมีความสุขในการเรียน ครูรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล ครูเตรียมการสอนและสื่อที่ผสมผสานความรู้สากลกับภูมิปัญญาไทย ครูจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จัดหาและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและการพัฒนาความคิดผู้เรียนเป็นระบบที่สร้างสรรค์) ความสำเร็จของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านบุคคลและปัจจัยด้านการบริหาร

มาตรฐานที่ 4 แนวนำสู่การปฏิบัติการสร้างวิถีการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ให้เข้มแข็งและการใช้มาตรฐานการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาการศึกษามุ่งผลตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ ควรต้องมีแนวนำสู่การปฏิบัติ 3 ประการดังนี้

(1) การสร้างวิถีการเรียนรู้ของคนไทยให้เข้มแข็งด้วยการสร้างสำนึกให้คนไทยเห็นคุณค่าของการศึกษาโดยการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ และการส่งเสริมการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ การสร้างโอกาสการเรียนรู้ โดยการจัดสรรแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในระบบ นอกกระบบ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง การสร้างลักษณะชีวิตโดยการวางรากฐานนิสัยตั้งแต่เด็กให้รักการอ่าน รักการค้นคว้า ส่งเสริมให้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองต้องชอบ การสร้างกำไรให้คนไทยสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปทำประโยชน์ต่อชีวิตและสังคมได้

(2) การสร้างความเข้มแข็งให้แหล่งเรียนรู้และกลไกการเรียนรู้ในระบบครอบครัว ชุมชน กลุ่มเพื่อนร่วมวัย องค์กร/สถาบันทางศาสนา แหล่งอาชีพ สื่อมวลชน องค์กรความรู้ในสังคม ระบบสถานศึกษา โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้จากการวิจัยปฏิบัติการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ใหม่ เป็นเครื่องมือสืบทอดและผสมผสานความรู้สากลกับภูมิปัญญาไทยและเป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพของครูผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษา องค์กรและสังคม

(3) กระทรวงศึกษาธิการต้องเป็นผู้นำในการใช้มาตรฐานการศึกษาของชาติ จัดลำดับความสำคัญ ติดตาม กำกับ ดูแล การปฏิบัติการและประเมินผลการปฏิบัติงานตามมาตรฐาน สื่อสารและเผยแพร่ให้ผู้เกี่ยวข้องรู้และเข้าใจบทบาทของมาตรฐานการศึกษา วางระบบการจัดทำมาตรฐานการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบงาน พัฒนากลไกที่จะช่วยพัฒนาให้กิจกรรมการดำเนินงานทั้งหมดมีมาตรฐานตามที่กำหนด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2550)

9) มาตรฐานการศึกษาปฐมวัยเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับสถานศึกษา หน่วยงานต้นสังกัด และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ในการพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน กำกับ ดูแล และติดตาม ตรวจสอบคุณภาพการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย มาตรฐานด้านคุณภาพเด็ก 8 มาตรฐาน ประกอบด้วย มาตรฐานที่ 1 เด็กมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มาตรฐานที่ 2 เด็กมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มาตรฐานที่ 3 เด็กสามารถทำงานจนเสร็จ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีความซื่อสัตย์สุจริต มาตรฐานที่ 4 เด็กสามารถคิดรวบยอด คิดแก้ปัญหา และคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มาตรฐานที่ 5 เด็กมีความรู้และทักษะเบื้องต้น มาตรฐานที่ 6 เด็กมีความสนใจใฝ่รู้ รักการอ่าน และพัฒนาตนเอง มาตรฐานที่ 7 เด็กมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี มาตรฐานที่ 8 เด็กมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว มาตรฐานด้านการจัดการเรียนรู้ 2 มาตรฐาน ประกอบด้วย มาตรฐานที่ 9 ครูมีคุณธรรม จริยธรรม มีวุฒิ/ความรู้ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบ หมั่นพัฒนาตนเอง เข้ากับชุมชนได้ดี และมีครูพอเพียง

มาตรฐานที่ 10 ครูมีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเน้นเด็กเป็นสำคัญ มาตรฐานด้านการบริหารและการจัดการศึกษา 6 มาตรฐาน ประกอบด้วย มาตรฐานที่ 11 ผู้บริหารมีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการบริหารจัดการศึกษา มาตรฐานที่ 12 สถานศึกษามีการจัดองค์กร โครงสร้าง ระบบการบริหารงานและพัฒนาองค์กรอย่างเป็นระบบครบวงจร มาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีการบริหารและจัดการโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน มาตรฐานที่ 14 สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรและประสบการณ์ การเรียนรู้ที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ มาตรฐานที่ 15 สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพเด็กอย่างหลากหลาย มาตรฐานที่ 16 สถานศึกษามีการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการที่ส่งเสริมให้เด็กพัฒนาตามธรรมชาติ เต็มตาม ศักยภาพ และมาตรฐานด้านการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ 2 มาตรฐาน ประกอบด้วย มาตรฐานที่ 17 สถานศึกษามีการสนับสนุนและใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น มาตรฐานที่ 18 สถานศึกษามีการร่วมมือ ระหว่างบ้าน องค์กรทางศาสนา สถาบันทางวิชาการและองค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2550)

10) นโยบายการศึกษาของรัฐบาล นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายของ คณะรัฐมนตรีต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2551 โดยมีสาระสำคัญของนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ปฐมวัยคือ รัฐจะปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบโดยปฏิรูปโครงสร้างและการบริหารจัดการ ปรับปรุงกฎหมายให้ สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ และระดมทรัพยากรเพื่อการปรับปรุงการบริหารจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับการศึกษา ขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา พัฒนาระบบการคัดเลือกเข้าสู่มหาวิทยาลัย พัฒนาหลักสูตร รวมทั้ง ปรับปรุงหลักสูตรวิชาแกนรวมถึงวิชาประวัติศาสตร์ ปรับปรุงสื่อการเรียนการสอน พัฒนาทักษะใน การคิด วิเคราะห์ ปรับบทบาทการศึกษานอกโรงเรียนเป็นสำนักงานการศึกษาตลอดชีวิต และจัดให้มี ศูนย์การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ตลอดจนส่งเสริมการกระจายอำนาจให้ทุกภาค ส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อนำไปสู่เป้าหมายคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นคุณธรรมนำ ความรู้อย่างแท้จริง และจัดให้ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาฟรี 15 ปี ตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงมัธยมศึกษา ตอนปลาย พร้อมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการให้เกิดความเสมอภาคและความเป็นธรรมในโอกาสทาง การศึกษาแก่ประชากรในกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทั้งผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ ผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ผู้บกพร่องทางร่างกายและสติปัญญา และชนต่างวัฒนธรรม รวมทั้งยกระดับการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กในชุมชน (สำนักโฆษกรัฐบาล, 2551)

11) แผนพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2552-2554) จัดทำขึ้นโดยกรมส่งเสริม การปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย โดยยึดเอาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) และกรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาในช่วงของแผนดังกล่าวมาเป็นกรอบในการจัดทำแผนพัฒนา ท้องถิ่นระยะ 3 ปี ฉบับนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น โดยมีวิสัยทัศน์ ว่า “การจัดการศึกษาทุกระดับได้มาตรฐานแบบมีส่วนร่วมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดำรงไว้ซึ่ง เอกลักษณ์ความเป็นไทย สู้สังคมแห่งการเรียนรู้และอยู่เย็นเป็นสุขอย่างยั่งยืน” และมีพันธกิจ 8 ข้อ คือ 1) จัด การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน 2) ส่งเสริมการมี ส่วนร่วมของประชาชนและภาคีการพัฒนาในการจัดการศึกษาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3) พัฒนา คุณธรรม นำความรู้ เต็มศักยภาพ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 4) ปลูกฝังจิตสำนึกให้รักในเอกลักษณ์และ

ค่านิยมความเป็นไทย 5) จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อสร้างสรรค์สังคมแห่งการเรียนรู้ 6) รมรงค์ ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 7) ส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน และประชาชนมีสุขภาพ สมบูรณ์แข็งแรง และ 8) ส่งเสริมให้ครอบครัวอบอุ่นและชุมชนเข้มแข็ง โดยมีจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กคือเพื่อให้เด็ก เยาวชน และประชาชนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ รักในเอกลักษณ์และค่านิยมความเป็นไทย ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ และมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยคือ การพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาให้ได้มาตรฐาน โดย 1) ระดมทรัพยากรเพื่อพัฒนาศูนย์เด็กเล็กและพัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพ 2) พัฒนาเด็กเล็กด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม สติปัญญา อย่างมีคุณภาพได้มาตรฐาน และส่งเสริมการศึกษาในระดับปฐมวัยโดย 1) ส่งเสริมและพัฒนาระบบการบริหารจัดการการศึกษาระดับปฐมวัยในรูปแบบที่หลากหลายอย่างมีคุณภาพและได้มาตรฐาน 2) ส่งเสริมและพัฒนาระบบการบริหารจัดการการศึกษาระดับปฐมวัยให้ได้มาตรฐาน 3) ส่งเสริมและพัฒนากุศลกรทางการศึกษาในระดับปฐมวัยให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกิจกรรมให้กับผู้เรียน 4) พัฒนาแหล่งเรียนรู้และนวัตกรรมระดับปฐมวัยอย่างหลากหลาย 5) พัฒนาการศึกษาระดับปฐมวัยโดยมุ่งเน้นให้เด็กมีความพร้อมและมีพัฒนาการครบทุกด้าน 6) พัฒนาผู้เรียนระดับปฐมวัยให้เป็นบุคคลที่มีเหตุผล มีความรู้ มีคุณธรรม และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ตามศักยภาพ และ 7) ส่งเสริมให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในรูปแบบที่หลากหลาย (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2552)

12) นโยบายการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลลิตา ซึ่งนายกองการบริหารส่วนตำบลลิตาได้แถลงต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลลิตาเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2552 โดยมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดและส่งเสริมการศึกษาคือจะส่งเสริมการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน และประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น โดยส่งเสริมให้ชุมชน วัด และโรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดบริการการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่น และให้ความสำคัญกับการศึกษาปฐมวัยโดยการพัฒนาการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดเพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้เด็กปฐมวัยได้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพและเต็มตามศักยภาพ (องค์การบริหารส่วนตำบลลิตา, 2552)

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัยในช่วงต้นทั้งในเรื่องของปรัชญาการจัดการศึกษาปฐมวัย แนวคิดและทฤษฎีการจัดการศึกษาปฐมวัย หลักการและแนวคิดในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ นโยบายการจัดการศึกษาปฐมวัยในระดับต่างๆ สามารถนำมาสังเคราะห์หาองค์ประกอบเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล ได้ 2 ประเด็นซึ่งสอดคล้องกับ รัตติพร ภาธรธวานนท์ (2552) คือ 1) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยที่มีอิทธิพลต่อจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา ดังแสดงในตารางที่ 6 และ 2) หลักการและแนวคิดสำคัญที่มีอิทธิพลต่อทิศทางการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบล ดังแสดงในตารางที่ 7 ทั้งนี้ เพื่อให้การนำเสนอในรูปแบบของตารางมีความกระชับและมีความชัดเจน เข้าใจง่าย ผู้วิจัยจึงได้ใช้หมายเลขกำกับแทนแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังต่อไปนี้

หมายเลข 1 ปรัชญาการจัดการศึกษาปฐมวัย

หมายเลข 2 แนวคิดและทฤษฎีการจัดการศึกษาปฐมวัย

- หมายเลข 3 หลักการและแนวคิดในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- หมายเลข 4 พระราชบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545
- หมายเลข 5 แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนระยะยาว พ.ศ. 2545-2554
- หมายเลข 6 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2559
- หมายเลข 7 หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546
- หมายเลข 8 มาตรฐานการศึกษาและตัวบ่งชี้เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน: การศึกษาปฐมวัย รอบที่ 2 (พ.ศ. 2549-2553)
- หมายเลข 9 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)
- หมายเลข 10 นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาคเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) ระยะยาว พ.ศ. 2550-2559
- หมายเลข 11 มาตรฐานการศึกษาของชาติ
- หมายเลข 12 มาตรฐานการศึกษาปฐมวัยเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
- หมายเลข 13 นโยบายการศึกษาของรัฐบาล
- หมายเลข 14 แผนพัฒนาการศึกษาท้องถิ่น ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2552-2554)
- หมายเลข 15 นโยบายการจัดการศึกษาขององค์กรบริหารส่วนตำบล

ตารางที่ 6 ผลการสังเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยที่มีอิทธิพลต่อจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา

ประเด็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย	แหล่งข้อมูล														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
พัฒนาการด้านร่างกาย															
1. การมีร่างกายเจริญเติบโตตามวัย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2. การทรงตัว การประสานกันของกล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กอย่างคล่องแคล่ว	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. การปฏิบัติตนตามสุขอนามัย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4. การมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ															
1. การมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2. การมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. การชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี และกีฬา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4. การมีสุขนิสัยที่ดี มีสุขภาพจิตที่ดี และมีความสุข	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
พัฒนาการด้านสังคม															
1. การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตนเอง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2. การเล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. การปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4. การปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อยู่อาศัย และความเป็นไทย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
พัฒนาการด้านสติปัญญา															
1. การใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2. การมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และกล้าแสดงออก	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. การมีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4. การมีความรู้และมีทักษะในการแสวงหาความรู้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

5. บริบทของชุมชนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

ในช่วงเดือนมิถุนายน 2553 ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่บ้านดงพองเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน และข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง โดยใช้วิธีการเดินสำรวจ การบันทึกภาพการบันทึกเสียง การจดบันทึก การสังเกต การตรวจสอบเอกสาร และการสัมภาษณ์บุคคลซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ในหมู่บ้านดงพอง โดยบุคคลในกลุ่มดังกล่าวสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ซึ่งมีจำนวน 3 คน คือ นายอุดม โพธิ์รุค อดีตผู้ใหญ่บ้านดงพอง นายสุรัตน์ จันทาสีกา ผู้ใหญ่บ้านดงพองคนปัจจุบัน และนายวิมล ศรีละโคตร สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา หมู่ที่ 10 และ 2) กลุ่มที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง มีจำนวน 3 คน คือ นางทองดาว อุปทุม อดีตผู้ดูแลเด็กรุ่นที่ 2 นางเสริม จันทาสีกา อดีตผู้ดูแลเด็กรุ่นที่ 3 และนางจิรภา กานพรหมมา รักษาการหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคนปัจจุบัน โดยข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมตามวิธีการดังกล่าวสามารถนำมาสรุปผลเพื่อการนำเสนอได้ดังนี้

5.1 บริบทของชุมชนบ้านดงพอง

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับหมู่บ้านดงพอง พบว่า สมัยก่อนนั้นที่ตั้งบริเวณบ้านดงพอง มีสภาพเป็นป่ารกชัฏซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าต่างๆ หลายชนิด เนื่องจากที่ดินบริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่มติดกับชายฝั่งลำน้ำพอง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2461 นายวรจักร ชมอ่อน หรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า “นายวอ” กับพวกเพื่อน ๆ รวมประมาณ 3 ครอบครัว ได้อพยพย้ายถิ่นฐานจากจังหวัดอุบลราชธานีมาอาศัยอยู่ในที่แห่งนี้ และต่อมาอีกไม่นานก็ได้มีชาวบ้านจากบ้านหนองโก ตำบลบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่อีกเพิ่มเติมอีกประมาณ 10 ครอบครัว ซึ่งนำทีมโดย หลวงปู่สี โสทรโร จากนั้นในปี พ.ศ. 2463 ชาวบ้านก็ได้พากันตั้งวัดเพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของหลวงปู่สีโดยให้ชื่อวัดว่า “วัดท่าราษฎร์” ซึ่งแผลงมาจากคำว่า “ท่าลาด” เพราะลักษณะของที่ดินวัดนั้นลาดเอียงไปกับลำน้ำพอง ซึ่งเมื่อตั้งวัดแล้วก็ให้มีพระภิกษุย้ายมาจำพรรษาพร้อมกับหลวงปู่สีอีก 5 รูป และในปี พ.ศ. 2466 ได้มีการประกาศจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ โดยใช้ชื่อว่า “บ้านดงพอง” โดยตั้งชื่อตามลักษณะของป่าที่ติดกับลำน้ำพองนั่นเอง และมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยนายอำเภอเมืองขอนแก่นคือ นายเหล้ว นุศรีอัน ซึ่งดำรงตำแหน่งระหว่างปี พ.ศ. 2466-2481 จากนั้นก็มีผู้ใหญ่บ้านคนอื่นๆ มาดำรงตำแหน่งผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันตามวาระ คือ นายสาร กิ่งจำปา (พ.ศ. 2482-2498) นายเจนนุศรีอัน (พ.ศ. 2499-2523) นายอุทัย มุ่งหมาย (พ.ศ. 2524-2528) นายอุดม โพธิ์รุค (พ.ศ. 2529-2550) และนายสุรัตน์ จันทาสีกา (พ.ศ. 2550-ปัจจุบัน)

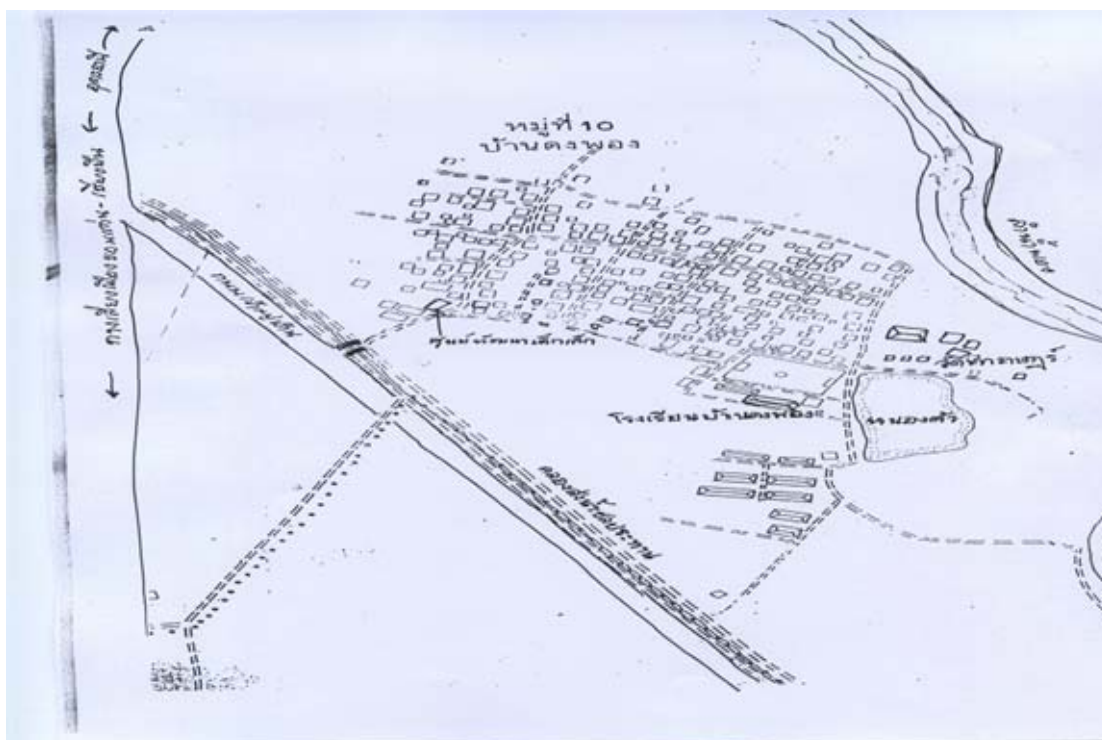
ในด้านสภาพภูมิประเทศนั้น บ้านดงพองมีอาณาเขตดังนี้ คือ ทิศเหนือจรดลำน้ำพอง ทิศใต้จรดตำบลบึงเนียม ทิศตะวันออกจรดลำน้ำพองกับตำบลบึงเนียม และทิศตะวันตกจรดบ้านหนองหินกับบ้านโกทาซึ่งอยู่ในเขตรับผิดชอบของตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่นด้วยเช่นกัน โดยตั้งบ้านดงพองนั้นมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มตั้งอยู่ติดกับลำน้ำพอง และห้วยพระคือ ที่สำคัญคือมีคลองชลประทานที่มีน้ำไหลผ่านตลอดปี ดังนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่จึงถูกใช้สำหรับทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ และทำสวน ซึ่งชาวบ้านสามารถทำนาได้ถึงปีละ 2 ครั้ง คือ การทำนาปี และการทำนาปรัง

ส่วนในด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการนั้นพบว่า บ้านดงพองมีไฟฟ้าใช้ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2524 ปัจจุบันชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้กันครบทุกหลังคาเรือนซึ่งได้รับบริการจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จากนั้นใน

ปี พ.ศ. 2537 ก็ได้มีประปาหมู่บ้านเกิดขึ้นโดยใช้น้ำจากลำน้ำพอง ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ได้มีการสร้างถนนคอนกรีตภายในหมู่บ้านขึ้นเป็นครั้งแรกโดยได้รับงบประมาณจากสภาตำบลศิลา (ปัจจุบันคือองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา) นอกจากนี้ยังมีกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านเช่น กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มโรงสีข้าว กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มปุยหมัก และกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

ปัจจุบันบ้านดงพอง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 10 ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ทั้งหมด 2,080 ไร่ มีบ้านเรือนจำนวน 298 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 1,126 คน แยกออกเป็น เพศชาย 561 คน และเพศหญิง 565 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา, 2553) ภาษาที่ใช้กันในหมู่บ้านคือภาษาไทยอีสาน ศาสนาที่ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือคือศาสนาพุทธ อาชีพหลักของชาวบ้านคืออาชีพเกษตรกร เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน และอาชีพอื่นๆ เช่น รับจ้าง รับราชการ เป็นต้น ในหมู่บ้านแห่งนี้มีวัด 1 แห่ง คือ วัดท่าราชภูรุดงพอง สังกัดมหานิกาย มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่งคือ โรงเรียนบ้านดงพอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง คือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

หมู่บ้านดงพองตั้งอยู่ติดกับถนนเลียบเมืองขอนแก่น - เชียงยืน (จังหวัดมหาสารคาม) - กาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นทางแยกจากถนนมิตรภาพในช่วงระหว่างจังหวัดขอนแก่น ถึง จังหวัดอุดรธานี ในช่วงหลักกิโลเมตรที่ 7 (บริเวณหมู่บ้านเมืองประชา) ระยะทางนับจากทางแยกถนนมิตรภาพไปตามทางเลียบเมือง (ขอนแก่น - เชียงยืน) ถึงหมู่บ้านดงพองประมาณ 7 กิโลเมตร ดังแผนที่หมู่บ้านดงพองในภาพที่ 24 และภาพสถานที่ทั่วไปในชุมชนดังภาพที่ 25 และภาพที่ 26

ภาพที่ 24 แผนที่หมู่บ้านดงพอง

ภาพที่ 25 ภาพบริเวณทางเข้าหมู่บ้านดงพอง

ภาพที่ 26 ภาพวัด โรงเรียน และประปาหมู่บ้านดงพอง

5.2 บริบทของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2522 โดยมี นางอมรรัตน์ ศรีประยา พัฒนากรจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ซึ่งมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบงานพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านดงพอง กับนางวารภรณ์ สำเร็จ ได้ร่วมกันชักชวนผู้ปกครองเด็กปฐมวัยในหมู่บ้านให้นำเด็กในปกครองที่มีอายุระหว่าง 2 ถึง 5 ปี มารวมกลุ่มกันเพื่อจัดการเลี้ยงดูโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระผู้ปกครองที่ส่วนใหญ่ต้องออกไปประกอบอาชีพในเวลากลางวันและเพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กในเบื้องต้นก่อนส่งเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่งปรากฏว่ามีผู้ปกครองเด็กให้ความสนใจกันเป็นอันมากและส่งบุตรหลานของตนมาเข้าร่วมจำนวนประมาณ 50 คน โดยในปีแรกได้ใช้โรงมหรสพของวัดท่าราชวรุดงพองเป็นสถานที่จัดกิจกรรม และใช้เงินงบประมาณจากการบริจาคของผู้ปกครองเป็นหลัก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ร่วมกับองค์การ UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund หรือองค์การจัดหาทุนสงเคราะห์เด็กขามฉุกเฉิน) ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยมีการจัดสร้างอาคารขึ้น 1 หลังในบริเวณที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของธนาคารข้าวของหมู่บ้าน จึงทำให้ต้องย้ายสถานที่ดำเนินการจากโรงมหรสพของวัดท่าราชวรุดมาอยู่ในสถานที่แห่งใหม่นี้จนถึงปัจจุบันและได้ใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านดงพอง” ซึ่งขณะนั้นอยู่ในความดูแลของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น

ในปี พ.ศ. 2545 (ช่วงต้นปีงบประมาณ พ.ศ. 2546) กรรมการพัฒนาชุมชนได้ถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านดงพองให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ตามภารกิจการถ่ายโอนที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ

กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 โดยในการถ่ายโอนในครั้งนั้นมีจำนวนครูที่รับถ่ายโอนมาจำนวน 2 ราย คือ นางจิรภา กานพรหมมา และนางมันทนา สมอุมจารย์ มีนักเรียนที่ถ่ายโอนมาในปีแรกรวม 49 คน แยกเป็นนักเรียนชาย 27 คน และนักเรียนหญิง 22 คน

ปัจจุบัน (ปีการศึกษา 2553) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคดงพองมีครูประจำศูนย์ซึ่งเป็นพนักงานจ้างตามภารกิจสังกัดกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา โดยมีชื่อตำแหน่งว่า “ผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก” จำนวน 2 คน คือ นางจิรภา กานพรหมมา และ นางมันทนา สมอุมจารย์ และมีนักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 29 คน แยกเป็นชาย 14 คน และหญิง 15 คน ในส่วนของอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคดงพองนั้นตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินสาธารณะของหมู่บ้านซึ่งมีพื้นที่ด้านหน้ากว้าง 13.70 เมตร ด้านหลังกว้าง 13.00 เมตร ด้านข้างซ้ายยาว 31.80 เมตร และด้านข้างขวายาว 37.60 เมตร สภาพตัวอาคารในปัจจุบันเป็นอาคารเดี่ยวชั้นเดียวมีสภาพเป็นห้องโล่งขนาดกว้าง 7 เมตร ยาว 15 เมตร ภายในตัวอาคารประกอบด้วยห้องน้ำ-ห้องส้วม จำนวน 2 ห้อง อาคารแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2525 โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่นร่วมกับชาวบ้านคดงพองโดยใช้งบประมาณในการก่อสร้างรวมทั้งสิ้น 195,178 บาท และภายหลังจากได้รับการถ่ายโอนมาสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาแล้วก็ได้มีการปรับปรุงซ่อมแซมทุกปีตามสภาพการสึกหรอของตัวอาคารและภูมิทัศน์โดยรอบทุกปี

งบประมาณในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคดงพองในปัจจุบันได้มาจากการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลาเป็นหลัก ซึ่งในแต่ละปีกองการศึกษาจะดำเนินการสำรวจความต้องการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดแต่ละแห่งเพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนงานโครงการ แล้วจัดทำแผนพัฒนาระยะสามปีพร้อมทั้งแผนปฏิบัติการประจำปีเพื่อเสนอขออนุมัติต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งงบประมาณที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคดงพองได้รับในแต่ละปีประกอบด้วย เงินเดือนหรือค่าตอบแทนเงินประกันสังคมและเงินสวัสดิการอื่นๆ สำหรับผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก ค่าอาหารกลางวัน และอาหารเสริม (นม) ค่าวัสดุรายหัว ค่าพาหนะโดยสารสำหรับการรักษาพยาบาล ค่าสื่อการเรียนการสอนและเครื่องแต่งกายสำหรับเด็กนักเรียน รวมทั้งงบประมาณสำหรับแผนงานโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การปรับปรุงและซ่อมแซมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การจัดส่งบุคลากรในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไปอบรมสัมมนา เป็นต้น

ในการบริหารจัดการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคดงพองนั้น มีการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้นรวม 18 คน ประกอบด้วยบุคคลที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพิจารณาคัดเลือกและแต่งตั้งจากคนในชุมชน ซึ่งได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ผู้นำทางศาสนา ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนชุมชน ผู้แทนผู้ประกอบการและผู้แทนผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก ดังมีรายละเอียดของคณะกรรมการในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 ราชานามคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ปีการศึกษา 2553

ที่	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง
1	นายยอดยิ่ง จันทนพิมพ์	ประธานที่ปรึกษา
2	นายสมัย จันท์ธา	กรรมการที่ปรึกษา
3	นายสุรัตน์ จันทาสีกา	ประธานคณะกรรมการ
4	นายวรเทพ มุ่งหมาย	รองประธานกรรมการ
5	พระมหาประทีป สัตถุญโอม	กรรมการ
6	นายวิมล ศรีละโคตร	กรรมการ
7	นายพินัย หล้าสุด	กรรมการ
8	นางสาวสุชานันท์ พรหมกัณฑ์	กรรมการ
9	นางสาวสมจิต จันทะโสดา	กรรมการ
10	นางทองดาว อุปทุม	กรรมการ
11	นางโสดา คำแพง	กรรมการ
12	นางรัตดา เศรษฐระนา	กรรมการ
13	นายชัย ปัสสาวะโท	กรรมการ
14	นางนรัญญา จันทาสีกา	กรรมการ
15	นายชาติ สีละคุณ	กรรมการ
16	นายเลียม สีสา	กรรมการ
17	นางจิรภา กานพรหมมา	กรรมการ/เลขานุการ
18	นางมันทนา สมอุมจารย์	กรรมการ/ผช.เลขานุการ

ข้อมูลพื้นฐานด้านครอบครัวของนักเรียนประจำปีการศึกษา 2553

จากการออกเยี่ยมบ้านของนักเรียนในปีการศึกษา 2553 ณ วันที่ 12 - 14 มิถุนายน 2553 โดยผู้วิจัย ร่วมกับผู้ดูแลเด็กประจำศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและใช้แบบสอบถามข้อมูลเบื้องต้นจากผู้ปกครองเด็กนักเรียนซึ่งพบว่า ผู้ปกครองเด็กส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 81.48 เป็นมารดาของเด็ก คิดเป็นร้อยละ 59.26 มีอายุตั้งแต่ 30 ปีลงไป คิดเป็น ร้อยละ 55.56 จบการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 40.74 ประกอบอาชีพรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 44.44 มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 70.37 มีจำนวนบุตรในครอบครัว 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5.56 มีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านคองพอง คิดเป็นร้อยละ 70.37 และมีเวลาว่างอยู่ในช่วงกลางวันของแต่ละวัน คิดเป็นร้อยละ 48.15 และผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า สิ่งที่ผู้ปกครองอยากให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดำเนินการมากที่สุดคือ การเอาใจใส่กับบุตรหลานในด้านพัฒนาการของเด็กนักเรียนในทุกด้าน ได้แก่ 1) พัฒนาการทางด้านร่างกาย เช่น การฝึกให้นักเรียนรู้จักช่วยตนเองในการเข้าห้องน้ำ การรับประทานอาหาร และการฝึกการอ่าน การเขียน 2) พัฒนาการทางด้านอารมณ์และจิตใจ เช่น การจัดกิจกรรมหลากหลายเพื่อให้เด็กกล้าแสดงออก การสอนร้อง-เพลงและเล่า

นิทาน 3) พัฒนาการด้านสังคม เช่น การฝึกให้นักเรียนสามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมชั้นเรียน การฝึกมารยาท การไหว้ และการพูดจา เป็นต้น 4) พัฒนาการด้านสติปัญญา เช่น การจัดหาสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัยมาช่วยในการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก และ 5) ด้านอื่นๆ เช่น ต้องการให้ผู้ปกครองเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และการพัฒนาอาคารสถานที่ รวมถึงความปลอดภัยของเด็ก เป็นต้น ดังมีรายละเอียดตามตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครองนักเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง ปีการศึกษา 2553

สถานภาพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (N=27)
เพศ		
- ชาย	5	18.52
- หญิง	22	81.48
ความสัมพันธ์กับเด็ก		
- บิดา	5	18.52
- มารดา	16	59.26
- ยาย	5	18.52
- ป้า	1	3.70
อายุ		
- 30 ปีลงไป	15	55.56
- 31 - 35 ปี	2	7.41
- 36 - 40 ปี	4	14.81
- 41 - 45 ปี	3	11.11
- มากกว่า 45 ปีขึ้นไป	3	11.11
การศึกษาสูงสุด		
- ประถมศึกษา	11	40.74
- มัธยมศึกษาตอนต้น	10	37.04
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	6	22.22
อาชีพ		
- รับจ้าง	12	44.44
- เกษตรกร	7	25.93
- ค้าขาย	2	7.41
- แม่บ้าน	6	22.22

ตารางที่ 10 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครองนักเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ปีการศึกษา 2553 (ต่อ)

สถานภาพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (N=27)
รายได้ต่อเดือน		
- น้อยกว่า 5,000 บาท	19	70.37
- 5,000 - 8,000 บาท	6	22.22
- 8,000 - 11,000 บาท	2	7.41
จำนวนบุตรในครอบครัว		
- 1 คน	15	55.56
- 2 คน	12	44.44
ภูมิลำเนา		
- อยู่ในหมู่บ้านคองพอง	19	70.37
- อยู่นอกหมู่บ้านคองพอง	8	29.63
ช่วงเวลาที่ว่างในแต่ละวัน		
- ว่างเฉพาะช่วงกลางวันทุกวัน	13	48.15
- ว่างเฉพาะช่วงเย็นของทุกวัน	5	18.52
- ว่างวันเสาร์-อาทิตย์หรือวันหยุด	9	33.33

สภาพปัจจุบันปัญหาในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง

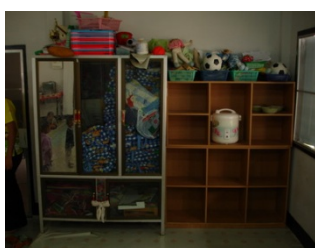
จากการติดตามผลการดำเนินงานและการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลคองพอง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ในปีที่ผ่านมา และจากการเข้าไปสังเกต สอบถามและเข้าร่วมประชุมกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคองพอง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลคองพอง ผู้อำนวยการกองการศึกษา นักวิชาการศึกษาคูครูผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครองนักเรียน และคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง พบว่าในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ยังประสบกับปัญหาในการดำเนินงานด้านต่างๆ อยู่หลายประการ ทั้งปัญหาในด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ เช่น การขาดแผนพัฒนาที่มีความชัดเจน บุคลากรไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการขาดแคลนบุคลากรสนับสนุน ได้แก่ แม่ครัว และผู้ทำความสะอาด ปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เช่น ปัญหาด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครู ปัญหาในการจัดสภาพแวดล้อมที่ยังขาดความปลอดภัย รวมทั้งปัญหาในเรื่องการบริการอาหารและการดูแลสุขภาพของเด็ก ปัญหาด้านคุณภาพของเด็กปฐมวัย เช่น เด็กบางส่วนยังมีสมรรถนะไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ปัญหาในเรื่องของสุขภาพกายและโภชนาการของเด็ก รวมทั้งการขาดรูปแบบด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมที่ชัดเจน และปัญหาด้านการสนับสนุนจากชุมชน เช่น ชุมชนขาดโอกาสและไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการประชาสัมพันธ์ที่ยังไม่ทั่วถึง เป็นต้น

แต่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้มีจุดแข็งที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการทำงานที่จะพัฒนานั้นเพราะมีตั้งอยู่ในหมู่บ้านที่เป็นชุมชนรอบนอกตัวเมืองขอนแก่น ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น การทำนา ทำไร่ และส่วนใหญ่ต่างเป็นญาติมิตรกันทำให้มีความร่วมมือร่วมใจกันดี เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ก็ล้วนแต่เป็นบุตรหลานของคนในชุมชน และที่สำคัญศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้อยู่ในความดูแลรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลขนาดใหญ่ที่มีงบประมาณในการพัฒนาปีละมากกว่า 70 ล้านบาท ซึ่งจะสามารถให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณและการบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี (องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา, 2553) และจากสภาพการณ์เหล่านี้จึงทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินตามมาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จึงควรปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการดำเนินงานในทุกๆ ด้านไปพร้อมๆ กันเพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ที่กำหนด

ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นสภาพทั่วไปโดยรวมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอภาพประกอบไว้เบื้องต้นพอสังเขป ดังภาพที่ 27 ภาพที่ 28 และภาพที่ 29 ตามลำดับ

ภาพที่ 27 สภาพตัวอาคารภายนอกของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง

ภาพที่ 28 สภาพภายในอาคารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง

ภาพที่ 29 สภาพความเป็นอยู่ของเด็กนักเรียนภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ที่มีรูปแบบเน้นความเป็นศาสตร์เชิงวิพากษ์ (critical science) นำเสนอผลการวิจัยอิงกับแนวคิดเชิงวิพากษ์ (critical approach) แสดงหลักฐานประกอบทั้งข้อมูล สถิติ ภาพถ่าย เอกสาร หรืออื่นๆ ถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผลการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ โดยผู้วิจัยได้นำเอาแนวข้อเสนอนแนวคิดที่เกิดจากการศึกษาของ วิโรจน์ สารัตนะ (2553) มาเป็นกรอบแนวคิดหลัก แล้วเสริมด้วยแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศอีก 6 ทรรศนะ คือ Seymour-Rolls & Hughes (2000) Mills (2007) Quixley (2008) James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) Creswell (2008) และ McTaggart (2010) ดังนี้

กรอบแนวคิดหลัก

1. คำนึงถึง 2 กระบวนทัศน์ที่เป็นรากฐานของการแสวงหาความรู้ทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม (theories of postmodernism)
2. คำนึงถึง 10 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ผู้เขียนกล่าวถึงมาแล้วข้างต้น ดังนี้
1) ในบริบทเฉพาะ 2) ทักษะที่หลากหลาย 3) มุ่งการเปลี่ยนแปลง 4) มุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล 5) รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน 6) วิเคราะห์ วิพากษ์และประเมินตนเอง 7) ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ และการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง 8) เรียนรู้จากการกระทำ ทั้งสำเร็จและไม่สำเร็จ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ 9) การมีบันทึกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน เช่น การเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบองค์การ การพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย เป็นต้น 10) นำไปสู่การปฏิบัติหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. คำนึงถึง 10 จรรยาบรรณ ดังนี้ 1) ผู้วิจัยต้องรับผิดชอบต่อการรักษาความลับ 2) ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้อย่างเสมอภาคกัน 3) ทิศทางการวิจัยและผลลัพธ์ที่คาดหวังเกิดจากการตัดสินใจร่วมกัน 4) ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด 5) มีการปรึกษาหารือร่วมกัน และข้อเสนอแนะได้รับการเห็นชอบจากทุกฝ่าย 6) การสังเกตหรือการตรวจสอบเอกสารเพื่อจุดมุ่งหมายอื่นต้องได้รับการอนุญาตก่อน 7) ผลการดำเนินงานจะยังคงปรากฏให้เห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นให้ข้อเสนอแนะได้ 8) ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์งานเขียนหรือทัศนะของคนอื่นโดยขาดการเจรจาต่อรองก่อนการจัดพิมพ์เผยแพร่ 9) ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรกรวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ และ 10) ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงานแต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล
4. คำนึงถึง 10 บทบาทของผู้วิจัย ดังนี้ 1) เป็นครู 2) เป็นผู้นำ 3) เป็นผู้ฟังที่ดี 4) เป็นนักวางแผน 5) เป็นนักออกแบบ 6) เป็นนักวิเคราะห์ 7) เป็นนักสังเคราะห์ 8) เป็นนักสังเกตการณ์ 9) เป็นนักรายงานผล และ 10) เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

กรอบแนวคิดเสริม

1. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Seymour-Rolls & Hughes (2000) ที่กล่าวว่า “กลุ่มที่จะเลือกทำการวิจัยวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นจะต้องร่วมกันนิยามหัวข้อที่เป็นสิ่งกังวลใจหรือคิดว่าเป็นปัญหา (thematic concern) โดยผ่านการสนทนา (discussion) และการสะท้อนผล (reflection) ร่วมกันในกลุ่มของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) เสียก่อนที่จะมีการดำเนินการตามขั้นตอนอื่นๆ ต่อไป

2. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Mills (2007) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยเน้นหลักการที่สำคัญ 4 ประการในการวิจัย คือ (1) จะต้องเป็นแบบมีส่วนร่วมและเป็นประชาธิปไตย (participatory and democratic) (2) จะต้องตอบสนองต่อสังคมและเกิดขึ้นภายในบริบทของสังคม (3) จะต้องช่วยให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยสามารถที่จะตรวจสอบวิธีการดำเนินงานตามวิธีการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นมืออาชีพระดับสูง และ (4) ความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัยจะต้องช่วยปลดปล่อย (liberate) ผู้ที่มีส่วนร่วมทุกฝ่าย รวมทั้งจะช่วยสร้างเสริมการเรียนรู้ให้ผู้ร่วมวิจัย และช่วยในการกำหนดนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Quixley (2008) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยเน้นว่าผู้ร่วมวิจัยจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัยในทุกตารางนิ้ว และมีทัศนคติต่อการวิจัยในครั้งนี้ว่าเป็นงานวิจัยของพวกเขา เพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา และเป็นสิ่งที่พวกเขาสามารถที่จะมีผลกับสิ่งนั้นได้และสามารถปรับปรุงงานวิจัยของพวกเขาให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งการนำเอาหลักการสำคัญ 7 ประการมาเป็นแนวคิดในการดำเนินงานคือ (1) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสะท้อนผล (reflection) และหาวิธีการที่จะปรับปรุงการบริการให้ดีขึ้น โดยเชื่อมโยงการสะท้อนผลและการปฏิบัติอย่างเข้มแข็งแล้วผนวกกันให้แน่นขึ้นในลักษณะที่เป็นเอกสารและเกิดขึ้นในเวทีสาธารณะ (2) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคำถาม ตอบคำถาม และตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำ (3) ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคำถามของตัวเอง (4) การทำงานในลักษณะของการร่วมมือ (collaborative) ที่จะช่วยลดขั้นตอนต่างๆ ให้น้อยลงกว่าเดิม และจะทำให้เกิดการแบ่งปันอำนาจกันระหว่างผู้ที่มีส่วนได้เสียทั้งหมด (5) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียมีความรับผิดชอบในการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (critical analysis) รวมทั้งมีความรับผิดชอบในการประเมิน (evaluation) และการบริหารจัดการ (management) ของตัวเอง (6) สนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้เสียเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเปิดเผย (progressively and publicly) โดยการทดสอบแนวคิดด้านการกระทำ และ (7) มีความต่อเนื่องจนสามารถทำให้ผู้มีส่วนได้เสียตอบคำถามหรือปัญหาที่ใหญ่กว่าเดิมได้

4. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยเน้นไปที่คุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ 1) องค์กรประกอบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยในการสร้างชุมชนการปฏิบัติ 2) เป็นวิธีการหนึ่งของการพัฒนาวิชาชีพ และ 3) คุณสมบัติในสองข้อข้างต้นจะมีส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงความชำนาญและความรู้สึกถึงความเป็นมืออาชีพของผู้นำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปปฏิบัติ

5. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Creswell (2008) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 6 ประการที่เขาได้เสนอแนะไว้ คือ 1) มีจุดเน้นไปสู่การนำไปปฏิบัติ 2) การดำเนินการวิจัยมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง

3) เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้เข้าร่วมการวิจัย 4) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (dynamic process) ในลักษณะของเกลียวปฏิสัมพันธ์ ที่มีกระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาขั้นต่อไป (back and forth) จากผลสะท้อนของสิ่งที่ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติ 5) การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ และ 6) มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้องโดยนำมาใช้ร่วมกับแนวคิดในการส่งเสริมความเท่าเทียมกัน (egalitarian) และความเป็นประชาธิปไตย (democratic) และที่สำคัญคือเพื่อที่จะทำให้ทุกคนที่มีส่วนร่วมในการวิจัยเกิดความมั่นใจได้ว่าผลจากการวิจัยที่ได้ร่วมกันลงมือปฏิบัติกันนั้นจะทำให้พวกเขาจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (well-being)

6. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ McTaggart (2010) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ โดยเน้นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นเป็นการนำคนมารวมกันเพื่อที่จะสะท้อนผลและลงมือปฏิบัติในเรื่องที่เขามีความกังวลใจร่วมกัน (thematic concern) โดยการใช้แนวทางที่เป็นระเบียบเพื่อที่จะทำให้การทำงานของพวกเขามีความสอดคล้อง (coherent) มีความยุติธรรม (just) มีเหตุผล (rational) มีความรอบรู้ (informed) มีความพึงพอใจ (satisfying) และมีความยั่งยืน (sustainable) เพิ่มมากขึ้น

นอกจากจะยึดถือกรอบแนวคิดดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยได้ใช้กรอบความคิดแสดงขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ Freeman (1998) ซึ่งมี 7 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอน what-why-where-who-how-when และ so what มาใช้ด้วย ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 อะไร (what?) โดยการกำหนดเป้าหมายของการแสวงหาความรู้หรือการระบุปัญหาวิจัย ขั้นตอนที่ 2 ทำไม (why?) โดยการระบุเหตุผล ความจำเป็น และความสำคัญหรือความเป็นมาของปัญหา ขั้นตอนที่ 3 ที่ไหน (where?) โดยการระบุสถานที่ หรือ พื้นที่ที่จะดำเนินการวิจัย ขั้นตอนที่ 4 ใคร (who?) โดยการระบุตัวผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย และ บทบาทของผู้ที่มีส่วนร่วม ขั้นตอนที่ 5 อย่างไร (how?) เป็นขั้นตอนประเภทของข้อมูลที่ต้องการวิธีการรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนที่ 6 เมื่อไร (when?) เป็นการกำหนดช่วงเวลาการดำเนินงานวิจัย และ ขั้นตอนที่ 7 แล้วอะไร (so what?) เป็นการระบุเหตุผลที่ผลการวิจัยมีความสำคัญ การกำหนดตัวบุคคลที่ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ บุคคลที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากนักวิจัย การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และขยายผลการวิจัย โดยกล่าวถึงวิธีการดำเนินการวิจัยในหัวข้อต่างๆ ตามลำดับ

1. สถานที่หรือพื้นที่ที่ดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์กรบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น” นี้ เป็นการวิจัยในระดับ โรงเรียน (school-wide) ซึ่งในที่นี้คือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดองค์กรบริหารส่วนตำบลศิลา โดยดำเนินการเลือกแบบเจาะจงตามคุณลักษณะ 3 ประการคือ ประการที่หนึ่งเป็นศูนย์พัฒนา เด็กเล็กที่ไม่ผ่านการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประการที่สองเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีความประสงค์เข้าร่วมพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมติของคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและผู้ที่มีส่วนได้เสียในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกฝ่าย และประการสุดท้ายเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ผู้วิจัยจะสามารถเข้าไปปฏิบัติงานภาคสนามได้ตลอดระยะเวลาที่จะทำการวิจัย โดยพิจารณาจากความเหมาะสมในด้านนครนาคมน ด้านความ

ปลอดภัย ด้านการประสานงานและการติดต่อที่รวดเร็ว และความสะดวกและความเป็นไปได้ต่อการที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลในการสังเกต การสัมภาษณ์ และการบันทึกภาพเสียงในกิจกรรมที่ดำเนินการ ซึ่งผลจากการเลือกได้สถานที่ที่จะดำเนินการวิจัย คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

2. ผู้ร่วมวิจัย และบทบาทของผู้ร่วมวิจัย

เนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้จัดทำขึ้นในระดับโรงเรียน (school wide) ผู้วิจัยจึงได้กำหนดผู้ร่วมวิจัย (research participants) โดยยึดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยด้วยความสมัครใจ คือ เป็นบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ทั้งจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีส่วนได้เสียและมีส่วนร่วมในการดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน และร่วมปฏิบัติงานกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง และอาศัยแนวคิดของ สूरศักดิ์ หลาบมาลา (2549) จากการศึกษาบทความเรื่อง “การให้การศึกษาโดยองค์รวม” ที่ได้กล่าวถึงการให้การศึกษาแก่เด็กโดยองค์รวม(holistic) ว่าโรงเรียนและสถาบันต่างๆ ในสังคมต้องร่วมกันรับผิดชอบในการให้การศึกษาแก่เด็กโดยองค์รวม เช่น โรงเรียนจะทำหน้าที่ด้านวิชาการ หน่วยงานทางด้านสาธารณสุขรับผิดชอบด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ ครอบครัวและชุมชนรับผิดชอบด้านที่พักอาศัย อาหาร เสื้อผ้า และเป็นตัวแบบที่ดีด้านคุณธรรม จริยธรรม องค์การทางศาสนารับผิดชอบต่อด้านจิตวิญญาณ ซึ่งมีใครต่างคนต่างทำแต่ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันเพื่อสนองต่อการให้การศึกษาแก่เด็กโดยองค์รวม เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดเหล่านี้มาประกอบในการกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 49 คน ซึ่งจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 17 คน 2) กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 20 คน 3) กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จำนวน 12 คน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทและมีสถานะที่เท่าเทียมกันในการวิจัยทุกขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผล ตามวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน ที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น

3. ขั้นตอนการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้มีทั้งหมด 2 วงจร 10 ขั้นตอน ได้ดำเนินการวิจัยในช่วงปี พ.ศ. 2553-2554 โดยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินการตามวงจรและขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน เริ่มจากขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) เมื่อเดือนมิถุนายน 2553 และสิ้นสุดการดำเนินการในขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) ในเดือนกรกฎาคม 2554 รวมระยะเวลาในการดำเนินการทั้งสิ้น 14 เดือน โดยในแต่ละขั้นตอนมีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation)

ในขั้นตอนการเตรียมการนี้มีกิจกรรมและการดำเนินงานที่เกิดขึ้นซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนการลงพื้นที่ และระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ โดยมีกิจกรรมและการดำเนินงานในแต่ละระยะดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนการลงพื้นที่ เป็นการดำเนินการในช่วงก่อนการนำเสนอเค้าโครงการวิจัยของผู้วิจัยต่อคณะกรรมการดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการในช่วงเดือนมิถุนายน–เดือนตุลาคม 2553 อันประกอบด้วยกิจกรรมและการดำเนินงานที่สำคัญรวม 4 กิจกรรมคือ 1) กิจกรรมที่เป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย 2) การลงพื้นที่อย่างไม่เป็นทางการ 3) การจัดประชุมบุคลากรภายในหน่วยงาน และ 4) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย

ระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ เริ่มขึ้นหลังจากที่ผู้วิจัยได้นำเสนอเค้าโครงการวิจัยต่อคณะกรรมการดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการในช่วงเดือนตุลาคม – เดือนพฤศจิกายน 2553 โดยมีกิจกรรมและการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในระบอบนี้รวมทั้งสิ้น 4 ครั้ง คือ 1) การเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย 3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน และ 4) การจัดทำร่างแผนการทำงานเพื่อการวิจัย และการจัดกิจกรรมการสะท้อนผล

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผน รวม 3 ครั้ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน – เดือนธันวาคม 2553 โดยมีกิจกรรมที่เกิดจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งแต่ละกิจกรรมสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหา” ซึ่งกิจกรรมนี้จัดขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับ “การดึงศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยออกมาอย่างเต็มที่ก่อน” และยึดถือหลักการ “ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ และการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง”

2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2553 ณ ห้องประชุมศิลาฟ้าใส องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง กิจกรรมนี้เริ่มต้นจากผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันทบทวนข้อสรุปที่ได้จากการระดมความคิดเห็นร่วมกันเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2553 ต่อด้วยการทบทวนความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการจัดทำแผนปฏิบัติการก่อนที่จะได้มาซึ่งแผนปฏิบัติการที่เกิดจากการจัดกระทำร่วมกันของผู้ร่วมวิจัย

3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ได้จัดขึ้นในวันที่ 3 ธันวาคม 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการทบทวนวิธีการทำงานในทุกกิจกรรมที่ผ่านมาคือ การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง และการจัดทำแผนปฏิบัติการ ทั้งในด้านที่เป็นความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ รวมถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินงานร่วมกัน รวมทั้งเป็นการทบทวนเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน เพื่อป้องกันและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และในขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งวิธีการทำงานที่ดีอยู่แล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดให้มีการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติ รวม 3 ครั้ง ในระหว่างเดือน ธันวาคม 2553 – เดือนมีนาคม 2554 ซึ่งในแต่ละครั้งจะมีกิจกรรมแยกย่อยออกไปตามวัตถุประสงค์ของงานนั้นๆ ซึ่งการดำเนินงานในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และ 3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งแต่ละกิจกรรมสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อกำหนดแนวปฏิบัติงานตามแผนขึ้น เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันวางแผนปฏิบัติเพื่อให้แผนปฏิบัติการบรรลุตามจุดหมาย และเพื่อร่วมกันจัดทำเครื่องมือในการวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติงาน ซึ่งกิจกรรมนี้นอกจากจะยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาทของนักวิจัยแล้ว ยังอาศัยแนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “ต้องมีจุดเน้นนำไปสู่การปฏิบัติ เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้ร่วมวิจัย โดยที่การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้...” และแนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “...ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคำถาม...ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล...” อีกด้วย

2) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดให้มีการประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ในช่วงระหว่างเวลา 09.00 – 12.00 น. ซึ่งผู้ร่วมวิจัยได้มอบหมายให้ผู้วิจัยร่วมกับทีมติดตามและประเมินโครงการทำหน้าที่ในการประเมิน โดยใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง เพื่อนำผลการประเมินที่ได้ไว้ทำการเปรียบเทียบกับผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ

3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ได้ดำเนินการในระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม – 14 มีนาคม 2554 รวมระยะเวลา 3 เดือน โดยทีมงานโครงการทั้ง 4 ได้นำเอาโครงการที่ตนเองรับผิดชอบลงสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่แต่ละทีมงานโครงการได้ตั้งไว้

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing)

ขั้นตอนการสังเกตผลได้ดำเนินการในระหว่างเดือน ธันวาคม 2553 – เดือนมีนาคม 2554 โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดให้มีการกิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล รวม 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งในแต่ละกิจกรรมสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกับขั้นตอนการวางแผน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันกำหนดรูปแบบและวิธีการสังเกตผล พร้อมทั้งวิธีการนำเสนอและรายงานผลการสังเกตการปฏิบัติงานในขั้นตอนที่ 3 ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้รับทราบร่วมกัน กิจกรรมนี้จัดขึ้นโดยอิงแนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคำถามของตัวเอง” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท ตามกรอบแนวคิดของ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553)

2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมเล่าเรื่อง(story telling) โดยแบ่งระยะเวลาในการจัดกิจกรรมออกเป็น 2 ระยะเวลา คือ ระยะเวลาที่ 1 ได้จัดให้มีขึ้นในวันที่ 25 มกราคม 2554 และระยะเวลาที่ 2 จัดให้มีขึ้นในวันที่ 20 มีนาคม 2554 ซึ่งกิจกรรมทั้งสองครั้งได้จัดขึ้น ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ตามหลักการ “รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน” และ แนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง...” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท (วิโรจน์ สารรัตน์, 2553)

3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ได้จัดขึ้นในวันที่ 25 มีนาคม 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง โดยได้นำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในขั้นตอนการปฏิบัติทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพที่ได้นำไปใช้ มานำเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและเพื่อการรับรู้ร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยได้นำเอาเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) มาใช้ โดยให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีส่วนร่วม และอาศัยคำถามดังนี้คือ 1) คาดหวังอะไรจากงานครั้งนี้ 2) สิ่งที่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร 3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และ 4) ถ้ามีงานแบบนี้เราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการสะท้อนผลขึ้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง โดยได้นำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ นำมาเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน ทั้งนี้ตามแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้นด้วยว่า “...ปัจจัยด้านการสะท้อนกลับของปัญหาจากการดำเนินงาน (action-reflection) ซึ่งจัดในรูปของการถกเถียงอภิปรายกัน...กิจกรรมนี้จะช่วยพัฒนาความสามารถของชุมชนให้เกิดความคิดรวบยอด รู้จักจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีจากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินกันมา...”

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re- planning)

ในขั้นตอนการวางแผนใหม่ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ซึ่งผู้วิจัยได้เน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้มีการวางแผนใหม่ โดยให้มีการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการพัฒนางาน เพื่อระบุปัญหา สาเหตุของปัญหา ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติกันใหม่ โดยนำเอาผลการสะท้อนผลในขั้นตอนที่ 6 มาร่วมพิจารณาด้วย

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ในช่วงเดือนเมษายน 2554 ซึ่งเป็นการดำเนินการก่อนการนำโครงการซึ่งถือเป็นแผนปฏิบัติการใหม่ที่ได้จากการจัดกระทำร่วมกันลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ รวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ดังนี้

1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันวางแผนปฏิบัติเพื่อให้แผนปฏิบัติการบรรลุตามจุดมุ่งหมาย และเพื่อร่วมกันพิจารณาเครื่องมือในการวิจัยเพื่อนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติงาน ซึ่งกิจกรรมนี้นอกจากจะยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาทของนักวิจัยแล้ว ยังอาศัยแนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “ต้องมีจุดเน้นนำไปสู่การปฏิบัติ เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้ร่วมวิจัย โดยที่การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้...” และ แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “...ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคำถาม...ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล...” อีกด้วย

2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ได้นำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 17 เมษายน - 17 มิถุนายน 2554 ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมหลัก รวม 2 กิจกรรมคือ 1) การจัดสภาพห้องเรียน และ 2) การจัดสนามเด็กเล่น

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดให้มีกิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ รวม 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งแต่ละกิจกรรมสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกับกับขั้นตอนที่ 7 (การวางแผนใหม่) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันกำหนดรูปแบบและวิธีการสังเกตผล พร้อมทั้งวิธีการนำเสนอและรายงานผลการสังเกตการปฏิบัติงานในขั้นตอนที่ 7 (การปฏิบัติใหม่) ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้รับทราบร่วมกัน กิจกรรมนี้จัดขึ้นโดยอิงแนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคำถามของตัวเอง” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท ตามกรอบแนวคิดของ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553)

2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเล่าเรื่อง (story telling) ซึ่งแบ่งระยะเวลาในการจัดกิจกรรมออกเป็น 2 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาที่ 1 ได้จัดให้มีขึ้นในวันที่ 22 พฤษภาคม 2554 และระยะเวลาที่ 2 จัดให้มีขึ้นในวันที่ 22 มิถุนายน 2554 ซึ่งกิจกรรมทั้งสองครั้งได้จัดขึ้น ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ตามหลักการ “รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน” และ แนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง...” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2553)

3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน จัดขึ้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง โดยได้นำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพที่ได้นำไปใช้ นำมาเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพื่อการรับรู้ร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยได้นำเอาเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) มาใช้ โดยให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีส่วนร่วม และอาศัยคำถามดังนี้คือ 1) คาดหวังอะไรจากงานครั้งนี้ 2) สิ่งที่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร 3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และ 4) ถ้ามีงานแบบนี้อีกเราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการสะท้อนใหม่ขึ้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง โดยได้นำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการวางแผนใหม่ ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ และขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ นำมาเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน ทั้งนี้ตามแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้นด้วยว่า “...ปัจจัยด้านการสะท้อนกลับของปัญหาจากการดำเนินงาน (action-reflection) ซึ่งจัดในรูปของการถกเถียงอภิปรายกัน...กิจกรรมนี้จะช่วยพัฒนาความสามารถของชุมชนให้เกิดความคิดรวบยอด รู้จักจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีจากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินการมา...”

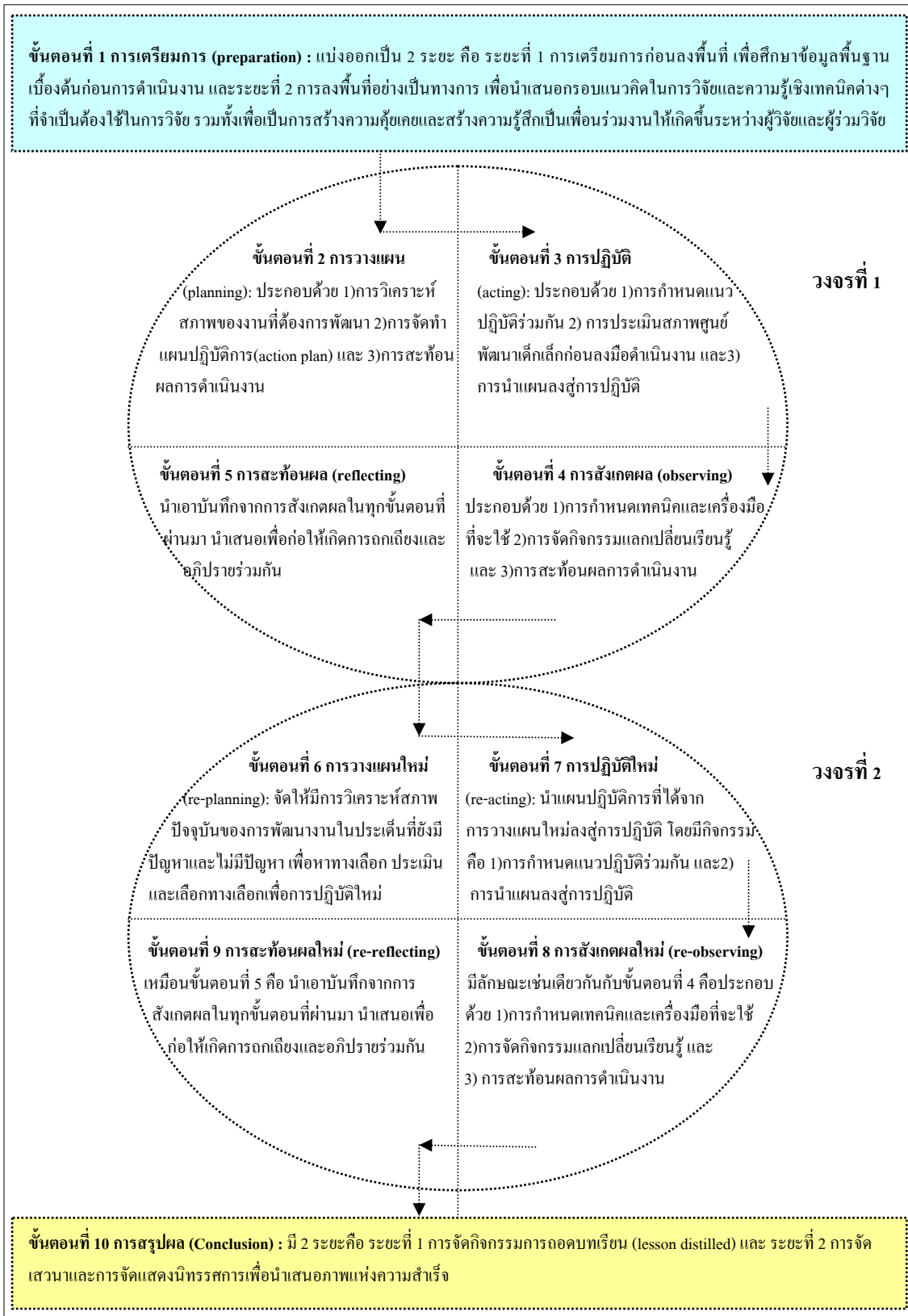
ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion)

ในขั้นตอนการสรุปผลนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้แบ่งระยะเวลาในการจัดกิจกรรมออกเป็น 2 ระยะเวลา คือ ระยะเวลาที่ 1 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) และระยะเวลาที่ 2 การจัดเสวนาและการจัดแสดงนิทรรศการเพื่อนำเสนอภาพแห่งความสำเร็จ ซึ่งสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) ขึ้นเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่างๆ โดยการศึกษาทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 1 ถึง 9 รวมทั้งเพื่อหาข้อสรุปในประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริง

ระยะที่ 2 การจัดเสวนาและการจัดแสดงนิทรรศการเพื่อนำเสนอภาพแห่งความสำเร็จ ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2554 ณ หอประชุมอเนกประสงค์ องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา โดยมีกิจกรรมซึ่งประกอบด้วย การจัดเสวนาเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากการวิจัย และการจัดแสดงนิทรรศการผลการดำเนินงานทั้งหมดที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการตรวจสอบสุขภาพ และกิจกรรมการแสดงของนักเรียนและผู้ปกครอง

ทั้งนี้ การดำเนินงานวิจัย 2 วงจร 10 ขั้นตอน ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยกำหนดให้มีกิจกรรมการเตรียมการวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อนผล และการสรุปผล เพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้อง และเป็นระบบ เช่นเดียวกับขั้นตอนการวิจัยที่ผ่านมา ดังขั้นตอนการวิจัยและแนวปฏิบัติในการวิจัยแต่ละขั้นตอน ดังภาพที่ 30

ภาพที่ 30 ขั้นตอนและกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ที่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) ได้ทำการศึกษาและพัฒนาขึ้น มาใช้เป็นแนวคิดหลักและเสริมด้วยแนวคิดของ Seymour-Rolls & Hughes (2000) Mills (2007) Quixley (2008) James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) Creswell (2008) และ McTaggart (2010) จากนั้นจึงได้กำหนดเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัยตามกรอบแนวคิดของ Mills (2007) ซึ่งจำแนกเป็นสามกลุ่มดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 แบบสังเกต (observation form) มี 1 ฉบับ คือ เครื่องมือวิจัยฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ

กลุ่มที่ 2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) มี 1 ฉบับ คือ เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4 ซึ่งแบบสัมภาษณ์เชิงลึกนี้ใช้สำหรับการสัมภาษณ์ทีมแกนนำในขั้นตอนการปฏิบัติ (acting) ภายหลังจากที่ได้มีการนำแผนปฏิบัติการ (action plan) ลงสู่การปฏิบัติแล้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักองค์รวมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติ

กลุ่มที่ 3 แบบตรวจสอบหรือบันทึก (examining/records) ได้แก่

- 1) บันทึกอนุทิน (journals)
- 2) แผนที่ (maps)
- 3) เครื่องบันทึกเสียงและบันทึกภาพ (audiotapes and videotapes)
- 4) หลักฐานสิ่งของ (artifacts)
- 5) บันทึกภาคสนาม (field notes)
- 6) แบบประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง (เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1) เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันพัฒนาขึ้นจากแบบประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 7) แบบประเมินโครงการ (เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 3)

สำหรับการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือทั้ง 4 ฉบับ เป็นการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยผู้วิจัยได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ทำการตรวจสอบ คือ 1) รศ.ดร. สมคิด สร้อยน้ำ 2) ผศ.ดร. สวัสดิ์ โพธิวัฒน์ 3) ผศ.ดร. นกมล พูลสวัสดิ์ 4) ผศ.ดร. คณิง สายแก้ว และ 5) ดร. อภิสิทธิ์ บุญญา หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และนำกลับไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้งหนึ่งก่อนนำไปใช้จริง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทหน้าที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง โดยเริ่มจากการปฏิบัติภาคสนามในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและหมู่บ้านคองพอง ในช่วงเดือนมิถุนายน 2553 - เดือนกรกฎาคม 2554 โดยแบ่งเวลาในการปฏิบัติงานตามตารางกำหนดวันและเดือนเพื่อให้เห็นสภาพข้อเท็จจริงทั้งในส่วนที่เห็นชัดเจน

และแบ่งเรียงจากขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 10 ขั้นตอน โดยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย ดังกล่าวในหัวข้อที่ 3.4

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือที่เลือกใช้ในการวิจัยที่ได้จากการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้ง 10 ขั้นตอน จะนำมาวิเคราะห์ร่วมกันเป็นระยะๆ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ (2545) ดังนี้

6.1 จัดทำข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ต่างๆ โดยพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลักในการแบ่งปรากฏการณ์และหาความถี่ของปรากฏการณ์ที่เกิด โดยแบ่งออกเป็น 6 สถานการณ์ คือ (1) การกระทำ (acts) คือ การใช้ชีวิตประจำวัน การกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลกรที่ใช้ในการวิจัย (2) กิจกรรม (activities) คือ การกระทำ หรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่อง (3) ความหมาย (meaning) คือ คำอธิบายของบุคคลเกี่ยวกับการกระทำหรือกิจกรรม เพื่อทราบ โลกทัศน์ ความเชื่อ และทัศนคติของชุมชน (4) ความสัมพันธ์ (relationship) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนที่เกี่ยวข้อง จะได้ทราบความสัมพันธ์ ความขัดแย้ง และความเกี่ยวโยงของบุคคลกร (5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (participation) คือ การปรับตัวบุคคลกรให้มีความร่วมมือ และยอมเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างกิจกรรมการบริหาร พร้อมจะเป็นพวกเดียวกันซึ่งจะทำให้ทราบความขัดแย้งและความราบรื่นได้ชัดเจน และ (6) สภาพสังคม (setting) คือ ภาพรวมทุกแง่มุมที่สามารถบันทึกจากภาคสนามเกี่ยวกับกิจกรรมใน 10 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

6.2 จัดแบ่งข้อมูลจากบันทึกภาคสนามของผู้วิจัยในส่วนที่เป็นข้อความพรรณนาเหตุการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมใน 11 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

6.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้เป็นสภาพปัจจุบันจากข้อความพรรณนาเหตุการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมใน 11 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยนำรายงานการวิเคราะห์ข้อมูลของแต่ละวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วิเคราะห์แล้ว ไปให้บุคคลกรที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ ช่วยยืนยันตรวจสอบแก้ไขผลการวิเคราะห์ และคำแนะนำเพื่อปรับปรุงรายงานให้ถูกต้องสมบูรณ์มากขึ้น การตรวจสอบข้อมูลจะใช้บุคคลกรหลายคนในเหตุการณ์ของกิจกรรม ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณผู้วิจัยได้ใช้ค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อให้เป็นข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

7. การเขียนรายงานผลการวิจัย

นำเสนอรายงานในรูปแบบอิงแนวคิดเชิงวิพากษ์ (critical approach) แสดงหลักฐานประกอบ ทั้งข้อมูล สถิติ ภาพถ่าย คำให้สัมภาษณ์ บทบันทึกจากการสังเกต บทวิเคราะห์ข้อมูล หรือหลักฐานอื่นๆ มาแสดงประกอบการเล่าเรื่องเหตุการณ์แต่ละขั้นตอนเพื่อให้มีความชัดเจนและมองเห็นเป็นรูปธรรม ถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผลนั้นว่าได้ผลเป็นอย่างไร ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทำกันอย่างไร ทำไมเป็นเช่นนั้น เกิดการเรียนรู้ หรือมีทฤษฎีใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่อะไรขึ้นมาบ้างจากการปฏิบัติ ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ มีข้อเสนอแนะอะไรและอย่างไรสำหรับบุคคลอื่นหรือหน่วยงานอื่นที่ต้องการจะพัฒนาหรือแก้ปัญหาทางนั้นๆ ดังนั้น ผลการวิจัยจะมีลักษณะเป็นการพรรณนาหรือการบรรยายเชิงวิพากษ์ (critical description) จากการปฏิบัติจริงทั้ง 2 วงจร โดยประยุกต์ใช้แนวคิดตามที่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) ได้สรุปไว้ดังนี้

7.1 นำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการเล่าเรื่อง (story telling) ตามความเป็นจริงและเป็นกลาง (factual and neutral manner) ของแต่ละขั้นตอน ดังนี้

7.1.1 เหตุการณ์เกี่ยวกับการเตรียมการ เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรเกี่ยวกับ 1) การเตรียมตัวก่อนลงพื้นที่ 2) การนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนำเสนอชี้แจงต่อผู้ร่วมวิจัย การเคารพในสิทธิของผู้ไม่ร่วมการวิจัย 3) การสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของ “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” และของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” เป็นต้น

7.1.2 เหตุการณ์เกี่ยวกับการวางแผนในวงจรแรก เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรเกี่ยวกับ 1) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) จากกระบวนการวิเคราะห์สภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาสภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติ 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานนั้นๆ ตามที่ได้ศึกษาทบทวนไว้ในบทที่ 2 ให้ผู้ร่วมวิจัยได้ทำความเข้าใจ (หลังจากที่ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันคิดอย่างเต็มที่แล้ว) 3) การสร้างแนวคิดให้ผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้เข้าใจและตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงบวกในลักษณะสามเส้าระหว่าง “การวิจัย” “ทฤษฎี” และ “การปฏิบัติ” หรือ “นักวิจัย” “นักทฤษฎี” และ “นักปฏิบัติ” 4) อื่นๆ เช่น การเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์นอกสถานที่ เป็นต้น

7.1.3 เหตุการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติในวงจรแรก เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดไว้ โดยแผนปฏิบัติการนั้นอาจประกอบด้วยโครงการหลายโครงการ แต่ละโครงการประกอบด้วยกิจกรรมหลายกิจกรรม มีการแบ่งงานกันอย่างไร ทำกันอย่างไร ใช้ทรัพยากรอะไรกันบ้าง เป็นต้น

7.1.4 เหตุการณ์เกี่ยวกับการสังเกตในวงจรแรก เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรในการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งที่คาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลการเปลี่ยนแปลง (change) การเรียนรู้ (learning) ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และองค์การ และความรู้ใหม่ (new knowledge) จากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริม หรือจากปรากฏการณ์ในการทำงาน

7.1.5 เหตุการณ์เกี่ยวกับการสะท้อนผลในวงจรแรก เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรเกี่ยวกับการสะท้อนผลถึงการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่สำเร็จและยังไม่สำเร็จ ทั้งที่คาดหวังและไม่คาดหวัง ตลอดจนการเรียนรู้และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ และอื่นๆ ในกรณีที่เป็นการเปลี่ยนแปลงนั้น และวิพากษ์ถึงปัจจัยที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง (support of change) ว่ามีอะไรบ้าง อย่างไร รวมทั้งวิพากษ์ถึงปัจจัยต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (resistant of change) ที่เกิดขึ้นด้วยว่ามีอะไรบ้าง อย่างไร และระบุถึงเทคนิควิธีการในการเอาชนะ (overcome) สิ่งต่อต้านการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยที่การวิพากษ์นี้จะเชื่อมโยงไปถึงการระบุการเรียนรู้และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นด้วย

7.1.6 เหตุการณ์เกี่ยวกับการวางแผนใหม่ในวงจรที่สอง เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรเกี่ยวกับการนำข้อมูลจากผลการสังเกตและการสะท้อนผลในวงจรแรกมาประกอบการพิจารณา ทำให้ได้แผนปฏิบัติการ (action plan) ใหม่ที่ประกอบด้วยโครงการและกิจกรรมอะไรบ้าง มีอะไรที่ทำต่อเนื่อง อะไรที่ตัดออกไป และอะไรที่เพิ่มเติมเข้ามา

7.1.7 เหตุการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติใหม่ในวงจรที่สอง เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดได้ใหม่ ทั้งที่ทำต่อเนื่องและที่เพิ่มเติมใหม่เข้ามา มีการแบ่งงานกันอย่างไร ทำกันอย่างไร ใช้ทรัพยากรอะไรกันบ้าง เป็นต้น

7.1.8 เหตุการณ์เกี่ยวกับการสังเกตในวงจรที่สอง เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรเกี่ยวกับการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ จากผลการปฏิบัติงานในวงจรที่สอง เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลการเปลี่ยนแปลง (change) การเรียนรู้จากการกระทำ (action learning) ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และองค์การ และความรู้ใหม่ (new knowledge) จากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริม หรือจากปรากฏการณ์ในการทำงาน

7.1.9 เหตุการณ์เกี่ยวกับการสะท้อนผลในวงจรที่สอง เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรเกี่ยวกับการวิพากษ์ถึงสิ่งที่ทำสำเร็จ สิ่งที่ยังทำไม่สำเร็จ สิ่งที่เป็นปัจจัยผลักดัน สิ่งที่เป็นปัจจัยต่อต้าน การเอาชนะปัจจัยต่อต้าน ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการปรับปรุงแก้ไข ตลอดจนการเรียนรู้ และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ และอื่นๆ

7.2 นำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการเล่าเรื่อง (story telling) ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และความรู้ใหม่ แทรกไว้เป็นระยะๆ แล้วนำมาเสนอเป็นสรุปผลใน 3 องค์ประกอบหลักดังนี้

7.2.1 การเปลี่ยนแปลง (change) จากการปฏิบัติจริง ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทั้งที่คาดหวังและไม่คาดหวัง มีการแสดงข้อมูลประกอบเป็นค่าสถิติ เช่น ค่าเฉลี่ย (และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) ค่ามัธยฐาน หรือค่าฐานนิยม โดยมุ่งการแปลความในเชิงบรรยาย (description) ซึ่งจะไม่มุ่งการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (not for identifying statistically significant relationships) (Mills, 2007) ทั้งนี้ เนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความแตกต่างจากการวิจัยและพัฒนาซึ่งจะไม่เน้นหลักการวิจัยเชิงทดลองในลักษณะ if X...then Y ดังที่กล่าวมาแล้ว

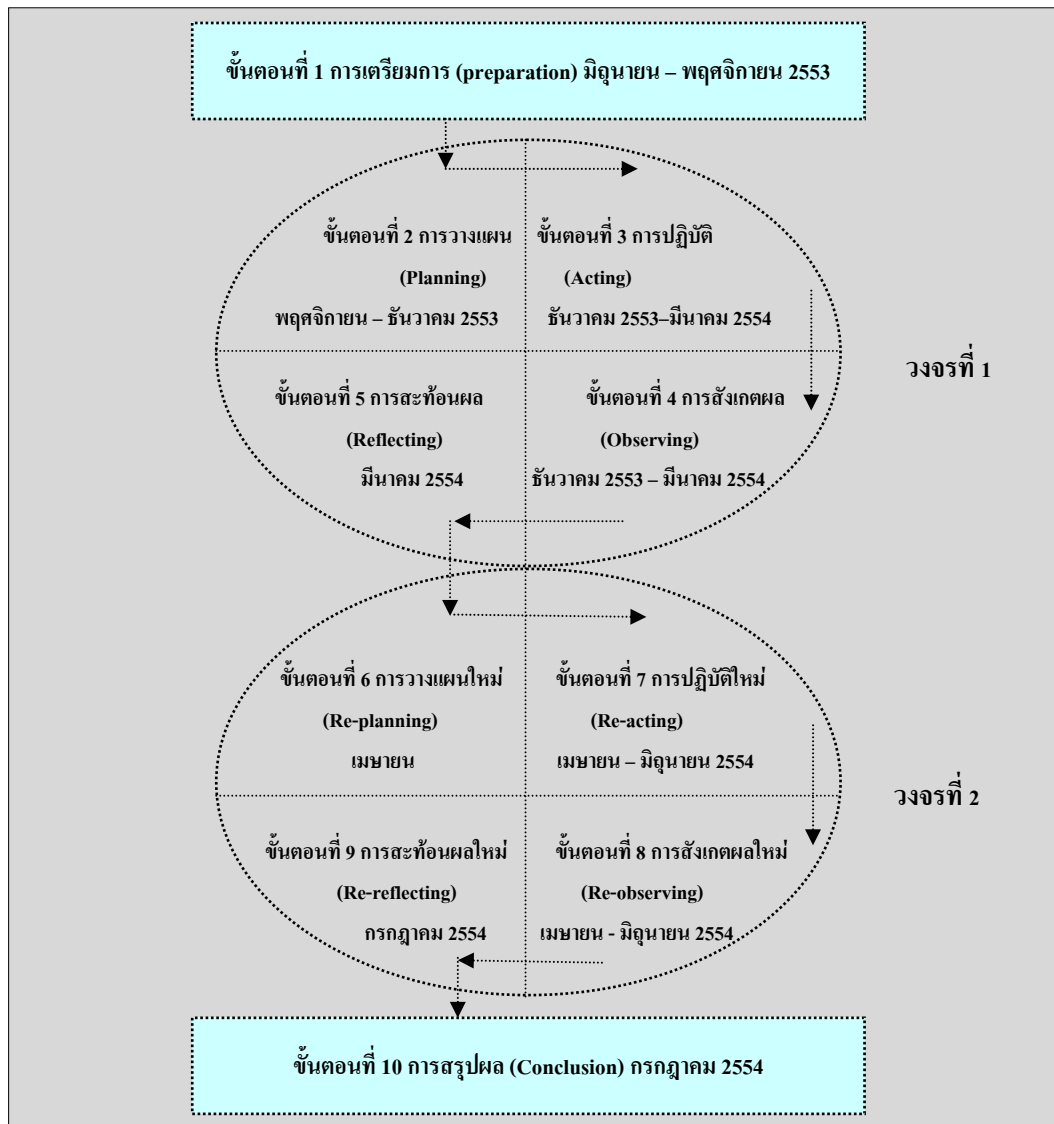
7.2.2 การเรียนรู้ (learn) ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และระดับองค์การ ในลักษณะที่เป็นการเรียนรู้จากการกระทำ (action learning) จากการร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆ ว่ามีอะไรบ้างและอย่างไร เน้น “การเรียนรู้เพื่อที่รู้” อันจะนำไปสู่ “การคิด” วิธีการแก้ปัญหาที่ดียิ่งขึ้น

7.2.3 ความรู้ใหม่ (new knowledge) จากผลการใช้ตัวสอดแทรก ทั้งตัวสอดแทรกหลักคือแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่ร่วมกันจัดทำขึ้น และตัวสอดแทรกเสริมคือหลักการขององค์รวม (holistic approach) โดยที่ความรู้ใหม่ในที่นี้ก็คือความรู้เกี่ยวกับการใช้แผนปฏิบัติการและหลักการที่นำมาใช้ในการวิจัยว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับความรู้เชิงทฤษฎีที่ศึกษาไว้ในบทที่ 2 เหมือนกันหรือต่างกันหรือไม่ อย่างไร

บทที่ 4

ผลการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์กรบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ที่ได้ดำเนินการในช่วงปี พ.ศ. 2553 - 2554 โดยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินการรวม 2 วงจร 10 ขั้นตอนตามที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน เริ่มจากขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) เมื่อเดือนมิถุนายน 2553 และสิ้นสุดการดำเนินการในขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) ในเดือนกรกฎาคม 2554 รวมระยะเวลาในการดำเนินการทั้งสิ้น 14 เดือน ดังรายการแสดงลำดับขั้นตอนและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ในภาพที่ 31

ภาพที่ 31 ลำดับขั้นตอนและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

ทั้งนี้ การสรุปผลการวิจัยจะเป็นการนำเสนอผลการปฏิบัติจริงทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน โดยใช้แนวคิดของ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) ซึ่งเป็นการนำเสนอรายงานในรูปแบบอิงแนวคิดเชิงวิพากษ์ (critical approach) แสดงหลักฐานประกอบ ทั้งข้อมูล สถิติ ภาพถ่าย คำให้สัมภาษณ์ บทบันทึกจากการสังเกต บทวิเคราะห์ข้อมูล หรือหลักฐานอื่นๆ มาแสดงประกอบการเล่าเรื่องเหตุการณ์ในแต่ละขั้นตอนเพื่อให้มีความชัดเจนและมองเห็นเป็น รูปธรรม ถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผลนั้นว่า ได้ผลเป็นอย่างไร ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทำกันอย่างไร ทำไมเป็นเช่นนั้น เกิดการเรียนรู้ หรือมีทฤษฎีใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่ อะไรขึ้นมาบ้างจากการปฏิบัติ ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร มีข้อเสนอแนะอะไรและ อย่างเป็นรูปธรรมสำหรับบุคคลอื่นหรือหน่วยงานอื่นที่ต้องการจะพัฒนาหรือแก้ปัญหางานนั้นๆ

ดังนั้น ผลการวิจัยจะมีลักษณะเป็นการพรรณนาหรือการบรรยายเชิงวิพากษ์ (critical description) จากการ ปฏิบัติจริงทั้ง 2 วงจร ซึ่งในแต่ละขั้นตอนจะนำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการเล่าเรื่อง (story telling) ตามความเป็นจริงและเป็นกลาง (factual and neutral manner) การเปลี่ยนแปลง (change) จากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (learning by doing) และองค์ความรู้จากการปฏิบัติที่เกิดขึ้น ตามแนวคิดของ Mills (2007) และสืบเนื่องจากพื้นที่ที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นชุมชนที่ใช้ภาษาพื้นบ้านคือภาษาอีสาน เป็นหลัก ดังนั้น ในการลงพื้นที่ผู้วิจัยจึงใช้ภาษาอีสานเป็นภาษาในการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มผู้ร่วมวิจัยเป็น ส่วนใหญ่ แต่ในการบรรยายและการนำเสนอเรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนนั้น ผู้วิจัยจะ นำเสนอข้อมูลโดยใช้ภาษากลางเพื่อให้เข้าถึงความเข้าใจของคนทั่วไป ตามลำดับขั้นตอนการวิจัย 2 วงจร 10 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การปฏิบัติจริง 2 วงจร 10 ขั้นตอน

วงจรที่ 1

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation)

ในขั้นตอนการเตรียมการมีกิจกรรมและการดำเนินงาน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ระยะ คือ 1) การเตรียมการก่อนการลงพื้นที่ และ 2) การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ โดยมีรายละเอียดกิจกรรมและ การดำเนินงานในแต่ละระยะดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนการลงพื้นที่

กิจกรรมและการดำเนินงานในระยะการเตรียมการก่อนการลงพื้นที่นั้นเป็นการดำเนินการ ในช่วงก่อนการนำเสนอเค้าโครงการวิจัยของผู้วิจัยต่อคณะกรรมการดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ ดำเนินการในช่วงเดือนมิถุนายน – เดือนตุลาคม 2553 ประกอบด้วยกิจกรรมและการดำเนินงานที่สำคัญรวม 4 กิจกรรมคือ 1) กิจกรรมที่เป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย 2) การลงพื้นที่อย่างไม่เป็นทางการ 3) การจัดประชุม บุคลากรภายในหน่วยงาน และ 4) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย โดยแต่ละกิจกรรมนั้นมีวัตถุประสงค์ หลักการ และแนวคิดที่ยึดถือในการดำเนินงาน ซึ่งสรุปเป็นภาพรวมได้ ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 กิจกรรมและการดำเนินงานในระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่

กิจกรรม ที่	วัน/เวลา ที่ดำเนินการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	หลักการ/แนวคิด ที่ยึดถือ
1	11 มิ.ย. 53	กิจกรรมที่เป็นจุดเริ่มต้นของ การวิจัย	(1) เพื่อสะท้อนถึงสิ่งที่เป็น ปัญหาหรือความกังวลใจ ร่วมกัน (2) นำเสนอรูปแบบการวิจัยที่ จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เพื่อขอรับงบประมาณ สนับสนุนจากหน่วยงาน	“กลุ่มที่จะทำการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น ต้องร่วมกันนิยามหัวข้อที่เป็น สิ่งกังวลใจ (thematic concern) หรือคิดว่าเป็นปัญหา โดยผ่าน การสนทนาและการสะท้อน ผลร่วมกัน...” Carr & Kemmis (1986) Kemmis & McTaggart (1988) และ Seymour-Rolls & Hughes (2000)
2	21 – 25 มิ.ย.53 และ 5 – 9 ก.ค. 53	การลงพื้นที่อย่างไม่เป็น ทางการ ซึ่ง ประกอบด้วย 1) การศึกษาบริบทชุมชน 2) การสังเกตการณ์ ประจำวันในศูนย์พัฒนาเด็ก เล็กคงพอง	(1) ศึกษาประวัติความเป็นมา ของชุมชนและศูนย์พัฒนา เด็กเล็ก (2) สังเกตสภาพทั่วไปภายใน ศูนย์ฯ และสร้างความคุ้นเคย กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง	“...ผู้วิจัยจะต้องตระหนักถึง ความจำเป็นที่จะต้องผนวก ตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ ชุมชนที่ตนเองทำงานด้วย อย่างเต็มที่เพื่อทำความคุ้นเคย จนมีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่ง ของชุมชน...” (แนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยี แบบมีส่วนร่วม)
3	15 ก.ค. 53	การจัดประชุมบุคลากร ภายในหน่วยงาน	- สร้างความเข้าใจในการ ดำเนินงานให้กับบุคลากรใน อบต.ศิลา ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และเพื่อร่วมกันกำหนดผู้ร่วม วิจัยเพิ่มเติม	หลักการ “ตระหนักใน ศักยภาพ ความเชี่ยวชาญและ การเป็นผู้มีส่วนได้เสียจาก ภายในชุมชนเอง” และ จรรยาบรรณ “ผู้ร่วมการวิจัย ต่างมีอิทธิพลต่อการทำงานแต่ ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้อง ได้รับการยอมรับและเคารพ ในสิทธิส่วนบุคคล”
4	19 ก.ค. 53 – 20 ต.ค. 53	การเตรียมความพร้อมของ ผู้วิจัย	- เพื่อเตรียมความพร้อมทั้งใน ด้านความรู้ ความเข้าใจในการ ปฏิบัติงานและด้านการใช้ อุปกรณ์และเครื่องมือในการ ดำเนินงานต่างๆ	“เป็นนักวางแผน และเป็น นักออกแบบ” (10 บทบาทนักวิจัย)

ทั้งนี้ กิจกรรมและการดำเนินงานดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 11 สามารถนำมาบรรยายเพื่อแสดงให้เห็นถึงลำดับเหตุการณ์และรายละเอียดในการดำเนินงาน รวมทั้งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละกิจกรรมได้ดังต่อไปนี้

1) **กิจกรรมที่เป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย** เป็นกิจกรรมที่ผู้วิจัยจัดให้มีขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนถึงสิ่งที่เป็นปัญหาหรือความกังวลใจร่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง และเพื่อนำเสนอรูปแบบการวิจัยที่คิดว่ามีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อรองรับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงาน โดยอาศัยแนวคิดที่ว่า “กลุ่มที่จะทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้นต้องร่วมกันนิยามหัวข้อที่เป็นสิ่งกังวลใจ (*thematic concern*) หรือคิดว่าเป็นปัญหา โดยผ่านการสนทนาและการสะท้อนผลร่วมกัน ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถทำให้คนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนการปฏิบัติงานของพวกเขาไปสู่จุดหมายที่ได้ตั้งไว้” Carr & Kemmis (1986) Kemmis & McTaggart (1988) และ Seymour-Rolls & Hughes (2000)

จุดเริ่มต้นของการวิจัยในครั้งนี้เกิดขึ้นมาจากความกังวลใจร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นคณะผู้บริหารในองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา และผู้ที่มีส่วนได้เสียในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองทุกคน เช่น ครูผู้ดูแลเด็ก คณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และผู้ปกครองนักเรียน ที่มองเห็นว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ควรได้รับการปรับปรุงและพัฒนาในทุกด้าน ทั้งนี้เนื่องจากสภาพปัจจุบันปัญหานั้นได้ส่งผลให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปีที่ผ่านมา โดยที่มาของข้อสรุปในครั้งนี้ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2553 ผู้วิจัยซึ่งเป็นบุคลากรในสังกัดกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาได้มีโอกาสนำเสนอผลการดำเนินงานและผลการประเมินคุณภาพในระดับต่างๆ ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองต่อที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อให้เห็นว่ามีสาเหตุใดบ้างที่ส่งผลให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน รวมทั้งได้พาคณะผู้บริหารและคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ (ภาพที่ 32)

ภาพที่ 32 การนำเสนอผลการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองและการลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง

ผลจากการดำเนินการดังกล่าวทำให้ผู้บริหารทุกระดับรวมทั้งผู้ที่มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายลงความเห็นร่วมกันซึ่งสรุปได้ว่าควรให้มีการปรับปรุงการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองเสียใหม่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ใช้โอกาสนี้ในการนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

คงพองด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พร้อมทั้งชี้แจงให้ทุกคนเห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของการวิจัยตามทัศนะของ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) ที่กล่าวว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นทั้งการวิจัย การบริหาร การพัฒนา และการทำงานเพื่อแก้ปัญหาในเวลาเดียวกัน” ซึ่งท้ายที่สุดแนวคิดนี้ก็ได้รับการยอมรับและได้รับเงินงบประมาณสนับสนุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานจากการอนุมัติของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2554 เป็นจำนวนเงินรวม 800,000 บาท จึงสรุปได้ว่าจุดเริ่มต้นของการวิจัยในครั้งนี้เกิดขึ้นจากสิ่งกังวลใจร่วมกันของผู้ที่มีส่วนได้เสียในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองทุกฝ่ายอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Carr & Kemmis (1986), Kemmis & McTaggart (1988) และ Seymour-Rolls & Hughes (2000) ดังที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น

ผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ว่าการที่จะนำเสนอโครงการใดๆ เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งงบประมาณในการดำเนินงานนั้น มีข้อสังเกตว่าในกรณีที่ผู้วิจัยเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในหน่วยงานที่เป็นเจ้าของเงินงบประมาณอยู่แล้วก็นับว่าเป็นข้อได้เปรียบ และยังถ้าหากแผนงานหรือโครงการนั้นๆ เป็นแผนงานหรือโครงการที่เกิดขึ้นจากปัญหาหรือสิ่งที่เป็นความกังวลใจและเป็นความต้องการร่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายด้วยแล้วก็ยิ่งจะส่งผลให้ผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจในการอนุมัติงบประมาณรับพิจารณาและให้การอนุมัติมากยิ่งขึ้น ซึ่งในกรณีนี้พบว่าภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้นำเสนอสภาพปัจจุบันปัญหาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองต่อที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแล้วก็ได้มีการพาคณะกรรมการชุดดังกล่าวลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง ซึ่งต่อมาพบว่าปัญหาเหล่านี้ได้นำมาซึ่งความกังวลใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย จนกระทั่งผู้วิจัยได้นำเสนอโครงการเพื่อขอรับงบประมาณสนับสนุนพร้อมทั้งได้นำเสนอรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อคณะผู้บริหารจึงทำให้โครงการนี้ได้รับการอนุมัติเงินงบประมาณเพื่อที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนางานต่อไป

2) การลงพื้นที่อย่างไม่เป็นทางการ เป็นกิจกรรมที่สองที่ผู้วิจัยจัดให้มีขึ้นภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้ลงมือดำเนินการในกิจกรรมแรกเสร็จสิ้นลง พร้อมกับได้กำหนดเกณฑ์ในการเลือกสถานที่ที่จะดำเนินการวิจัยเรียบร้อยแล้วซึ่งก็คือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองนั่นเอง กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง และเพื่อสังเกตสภาพทั่วไปภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองพร้อมทั้งเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ ครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน โดยอาศัยแนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมตอนหนึ่งที่ว่า “...ผู้วิจัยจะต้องตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องผนวกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ตนเองทำงานด้วยอย่างเต็มที่เพื่อทำความคุ้นเคย จนมีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน...” ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการมี 2 กิจกรรมด้วยกันคือ 1) การศึกษาบริบทชุมชนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง และ 2) การสังเกตการณ์ประจำวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยมีรายละเอียดของแต่ละกิจกรรมดังนี้

(1) การศึกษาบริบทชุมชนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง ได้ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 21 - 25 มิถุนายน 2553 มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง รวมทั้งยังเป็นการสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้วิจัยกับคนในชุมชนอีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเดินเท้าไปตามหมู่บ้านเพื่อให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมทั่วไป สภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของคนในชุมชน แล้วทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยใช้วิธีการสังเกต การพูดคุยและจดบันทึก การบันทึกภาพ และการบันทึกเสียง เกี่ยวกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์ ที่ได้พบเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ (ดูภาพที่ 33)

ภาพที่ 33 การเดินสำรวจสภาพทั่วไปของหมู่บ้านและการสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน

ผลจากการจัดกิจกรรมนี้ทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ว่า การสำรวจชุมชนนั้นนอกจากจะช่วยให้ผู้วิจัยได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทั่วไป และสภาพวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ดำเนินไปในแต่ละวันแล้ว ยังเป็นการสร้างความคุ้นเคย สร้างมิตรภาพ และสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นกันเองให้เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยกับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดีอีกด้วย โดยสังเกตได้จากพฤติกรรมระหว่างผู้วิจัยและคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ในวันแรกขณะที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย(ช่างภาพและผู้ช่วยจดบันทึก) กำลังทำการเดินสำรวจรอบๆ ชุมชนอยู่นั้น มักจะมีคำถามจากคนในชุมชนที่เดินสวนทางมาหรือที่ พบเห็นกันตามสถานที่ต่างๆ ในชุมชนใช้คำถามกับผู้วิจัยอยู่เนืองๆ ว่า “พวกมันทำอะไรหรือ?” (บันทึกภาคสนาม, 21 มิถุนายน 2553) หรือบางรายที่คุ้นหน้ากันก็มักจะถามว่า “หัวหน้ามาหาใคร หรือมีธุระอะไรหรือเปล่า?” (บันทึกภาคสนาม, 21 มิถุนายน 2553) เป็นต้น แต่ในวันต่อๆ มาคำถามเหล่านี้ก็ได้เปลี่ยนไป เช่น “ทานข้าวเช้าหรือยังครับ/จะ?” “วันนี้จะไปดูอะไรที่ไหนบ้างครับ/จะ?” (บันทึกภาคสนาม, 25 มิถุนายน 2553) เป็นต้น สาเหตุที่ลักษณะคำถามได้เปลี่ยนไปนั้นเนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับรู้แล้วว่าผู้วิจัยลงมาในชุมชนเพื่อทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานนั่นเอง นอกจากนี้ยังพบว่า มีพฤติกรรมอื่นๆ ของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น พฤติกรรมในการต้อนรับและการพูดคุยกับผู้วิจัย โดยในวันแรกๆ จากที่พบว่าคนในชุมชนมีท่าทีสงสัย หรือไม่กล้าที่จะตอบคำถามมากนัก แต่ในวันถัดมาพบว่าพฤติกรรมเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปคือคนในชุมชนกล้าที่จะสนทนาและให้ข้อมูลต่างๆ แก่ผู้วิจัยได้อย่างมีความเป็นกันเองมากขึ้น รวมทั้งให้การต้อนรับเป็นอย่างดี เช่น ตักน้ำมาให้ดื่ม หาของว่างมาให้ทาน หรือไม่กั๊วชวนผู้วิจัยพูดคุยในเรื่องอื่นๆ เช่น สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและความเป็นอยู่ของคนในตำบลศิลา เป็นต้น

การดำเนินงานในช่วงนี้ยังทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสสอบถามคนในหมู่บ้านถึงกลุ่มบุคคลซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองอีกด้วย โดยบุคคลในกลุ่ม

ดังกล่าวสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ประกอบด้วย นายอุดม โปธิรุค อดีตผู้ใหญ่บ้านดงพอง นายสุรัตน์ จันทาสีกา ผู้ใหญ่บ้านดงพองคนปัจจุบัน และ นายวิมล ศรีละ โครต สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา 2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ประกอบด้วย นางทองดาว อุทุมม อดีตผู้ดูแลเด็กรุ่นที่ 2 นางเสริม จันทาสีกา อดีตผู้ดูแลเด็กรุ่นที่ 3 และนางจिरภา กานพรหมมา รักษาการหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคนปัจจุบัน หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้ทำการนัดหมายบุคคลในกลุ่มดังกล่าวเพื่อทำการสัมภาษณ์ในช่วงระหว่างวันที่ 27-30 มิถุนายน 2553 โดยในการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพูดคุยและจดบันทึก รวมทั้งการบันทึกภาพและบันทึกเสียง เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง (ดูภาพที่ 34)

ภาพที่ 34 การสัมภาษณ์ผู้รู้ในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

ผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ว่าการที่จะได้มาซึ่งข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองที่เราจะทำการศึกษานั้น นอกจากผู้วิจัยจะต้องลงพื้นที่เพื่อสำรวจชุมชน พร้อมทั้งสร้างมิตรภาพและสร้างความคุ้นเคยให้กับคนในชุมชนด้วยตัวของผู้วิจัยเองแล้ว ผู้วิจัยยังจะต้องรู้จักเสาะแสวงหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่เราต้องการจะศึกษาได้ดีที่สุดในชุมชน เพื่อที่จะทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เราทำการศึกษามากที่สุด และนอกจากนี้ผู้วิจัยยังเกิดการเรียนรู้ว่าในการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจากตัวบุคคลนั้นจะต้องมีการนัดหมายวัน เวลา และสถานที่เป็นการล่วงหน้าทุกครั้ง และการนัดหมายทุกครั้งควรเกิดขึ้นจากการตัดสินใจของผู้ที่จะให้ข้อมูลกับเราเป็นสำคัญ เพราะถ้าผู้ให้ข้อมูลมีความพร้อมเขาก็จะสามารถให้ข้อมูลกับเราได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์มากที่สุด รวมทั้งจะไม่แสดงอาการอึดอัดหรือรำคาญใจต่อการให้ข้อมูลต่างๆ แก่ผู้วิจัยอีกด้วย

(2) การสังเกตการณ์ประจำวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ได้ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 5-9 กรกฎาคม 2553 โดยเริ่มตั้งแต่เวลา 07.30 น. ซึ่งเป็นเวลาที่ผู้ปกครองเริ่มนำเด็กนักเรียนมาส่งที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และสิ้นสุดลงในเวลา 15.30 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้ปกครองมารับเด็กนักเรียนกลับบ้าน

กิจกรรมนี้นอกจากผู้วิจัยจะได้มีโอกาสในการสังเกตสภาพทั่วไปของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สภาพความเป็นอยู่และพฤติกรรมของนักเรียน รวมทั้งพฤติกรรมการสอนและการทำงานอื่นๆ ของครูในแต่ละวันแล้ว ผู้วิจัยยังได้มีโอกาสในการพูดคุย สอบถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีกับครู เด็กนักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนอีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสังเกต การพูดคุยพร้อมกับจดบันทึก การบันทึกภาพ และการบันทึกเสียง (ดูภาพที่ 35)

ภาพที่ 35 สภาพที่พบเห็นจากการสังเกตการณ์ประจำวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

ผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ว่ากิจกรรมการสังเกตการณ์ในลักษณะนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยได้มองเห็นถึงสภาพเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองในแต่ละวัน ซึ่งข้อมูลต่างๆ ที่ได้พบเห็นนี้สามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยังเป็นโอกาสในการสร้างความคุ้นเคยและสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างผู้วิจัย ครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนอีกด้วย โดยสังเกตได้จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังนี้

ในวันแรกคือวันที่ 5 กรกฎาคม 2553 ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อทำการสังเกตการณ์ประจำวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองนั้นพบว่า เมื่อผู้วิจัยได้เข้าไปทักทายและแจ้งจุดประสงค์ให้ครูได้ทราบว่าผู้วิจัยจะมาขอทำการสังเกตการณ์ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองเป็นเวลา 5 วัน คือจากวันที่ 5 – 9 กรกฎาคม 2553 ซึ่งในเบื้องต้นพบว่าครูแต่ละคนต่างมีความประหม่า ดูคอแข็ง ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นอะไรมากนักแต่ก็ให้ความร่วมมือด้วยดี ส่วนนักเรียนต่างก็แสดงสีหน้าประหลาดใจ บ้างก็มาขึ้นดูแล้วทำท่าที่เหมือนสงสัยว่าผู้วิจัยคือใคร และจะทำอะไร ณ สถานที่แห่งนี้ ด้านผู้ปกครองนักเรียน ส่วนใหญ่ต่างก็แสดงท่าที่สงสัยแต่ไม่ได้พูดหรือสอบถามอะไรแต่มีบางรายที่คุ้นหน้าผู้วิจัยก็จะกล่าวทักทายและสอบถามว่าผู้วิจัยมาที่นี่ด้วยธุระอะไร หรือมาทำไม เป็นต้น(ดูภาพที่ 36)

“สวัสดีครับ ท่านหัวหน้ามาธุระอะไรหรือครับ?...”

ภาพที่ 36 ผู้ปกครองนักเรียนร่วมสนทนากับผู้วิจัย

แต่เมื่อเวลาล่วงเลยไประยะหนึ่งจนถึงวันสุดท้ายของกิจกรรมการสังเกตการณ์คือในวันที่ 9 กรกฎาคม 2553 พฤติกรรมต่างๆ ของครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนก็เริ่มเปลี่ยนไป เช่น ครูมีความกล้าที่จะพูดคุยและร่วมแสดงความคิดเห็นต่างๆ เกี่ยวกับการทำงานและการจัดการเรียนการสอนกับผู้วิจัยมากขึ้น นักเรียนมีความคุ้นเคยกับผู้วิจัยมากขึ้นสังเกตได้จากเวลาที่ผู้วิจัยเข้ามาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเด็กจะมีนักเรียนหลายคนออกมาต้อนรับและกล่าวคำว่า “สวัสดีครับ/สวัสดีค่ะ” และก็มีนักเรียนบางรายวิ่งเข้ามาสวมกอดและหยอกล้อกับผู้วิจัย ส่วนผู้ปกครองนักเรียนต่างก็มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความคุ้นเคยและเป็นมิตรกับผู้วิจัยซึ่งสังเกตได้จากกรกล่าวทักทายและการเชิญชวนให้ไปเยี่ยมบ้าน เป็นต้น (ดูภาพที่ 37)

ภาพที่ 37 มิตรภาพที่เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยกับครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน

3) การจัดประชุมบุคลากรภายในหน่วยงาน ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2553 ณ ห้องประชุมศิลาฟ้าใส องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งกิจกรรมนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานให้แก่บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองและเพื่อร่วมกันกำหนดผู้ร่วมวิจัยซึ่งเป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา โดยในวันนั้นผู้วิจัยได้ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ที่บุคลากรแต่ละฝ่ายในองค์กรมีส่วนเกี่ยวข้องในด้านการบริหารจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พร้อมทั้งได้ชี้แจงแนวทางการดำเนินการวิจัยให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนได้รับทราบร่วมกัน โดยยึดหลักการ “ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญและการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง” และจรรยาบรรณที่ว่า “ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงาน แต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล” หลังจากการประชุมเสร็จสิ้นลงได้มีผู้แจ้งความประสงค์ในการเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้รวม 12 คน ซึ่งประกอบด้วย บุคลากร

สำนักงานปลัด จำนวน 3 คน บุคลากรกองช่าง จำนวน 1 คน บุคลากรกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม จำนวน 4 คน และบุคลากรกองการศึกษา จำนวน 4 คน (ดูภาพที่ 38)

ภาพที่ 38 การจัดประชุมบุคลากรภายในเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงาน

ผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ว่าในการที่จะสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มคนในองค์กรนั้น ในเบื้องต้นจะต้องมีการจัดประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่พวกเขาเสียก่อน ซึ่งนอกจากจะทำให้พวกเขาได้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนตามลักษณะงานที่ทำแล้ว ยังทำให้พวกเขาได้เห็นถึงประโยชน์จากการดำเนินงานที่จะได้รับ และผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวยังช่วยทำให้พวกเขาสามารถตัดสินใจได้เร็วขึ้นสำหรับการเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ ทั้งนี้ จากการสังเกตพบว่าหลังจากที่ผู้วิจัยได้จัดประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องแล้วได้ส่งผลให้บุคลากรจำนวน 12 คน ยื่นความประสงค์เพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมการวิจัยในครั้งนี้ด้วยความสมัครใจ

4) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินการวิจัย เพราะผู้วิจัยจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นอย่างดีจึงจะสามารถดำเนินการวิจัยให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น นอกจากผู้วิจัยจะได้ศึกษารอบแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามที่ได้ระบุไว้ในบทที่ 2 แล้ว ยังได้เข้าร่วมการอบรมเกี่ยวกับเทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งจัดโดยมหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช ในระหว่างวันที่ 19 – 23 กรกฎาคม 2553 โดยมีวิทยากรหลักคือ รศ.บำเพ็ญ เขียวหวาน และต่อมาได้เข้าร่วมการอบรมเกี่ยวกับเทคนิคการเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ จัดโดยคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในระหว่างวันที่ 24 – 25 กรกฎาคม 2553 ณ ห้องประชุมสายสุริจตุกุล โดยมีวิทยากรคือ รศ.ดร.โยธิน แสงดี จากสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้จัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการบันทึกข้อมูลภาคสนาม เช่น กล้องถ่ายวิดีโอ กล้องถ่ายภาพ เทปบันทึกเสียง สมุดสำหรับจดบันทึกภาคสนาม และอื่นๆ รวมทั้งจัดเตรียมเครื่องมือในการนำเสนอข้อมูลภาคสนาม เช่น คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก เครื่องฉายวิดีโอทัศน์ เครื่องช่วยสอน เป็นต้น รวมทั้งฝึกฝนและเรียนรู้เทคนิคการใช้เครื่องมือต่างๆ ดังกล่าวจนมีความชำนาญในระดับใช้การได้ดี นอกจากนี้ยังได้ศึกษาในเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี ภาษา และการแต่งกายของคนในชุมชน รวมทั้งจัดหาผู้ช่วยในการวิจัยเพื่อช่วยในการบันทึกภาพ บันทึกเสียง และจดบันทึกข้อมูลในการวิจัยอีกด้วย (ดูภาพที่ 39)

ภาพที่ 39 การเตรียมตัวของผู้วิจัยก่อนลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ

ผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ว่าก่อนที่จะลงพื้นที่เพื่อดำเนินการวิจัยอย่างเป็นทางการนั้น นอกจากผู้วิจัยจะต้องศึกษาบริบทของชุมชนเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการวิจัยแล้ว ยังจะต้องมีการเตรียมตัวในการลงพื้นที่ในภาคสนามด้วย เช่น การศึกษาและอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะด้านการวิจัย การจัดเตรียมเครื่องมือที่จะใช้ในการปฏิบัติงานภาคสนาม และการจัดหาผู้ช่วยวิจัย เป็นต้น เพื่อที่จะให้การดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ นั้น เกิดความราบรื่นมากที่สุดและมีปัญหาน้อยที่สุด

ในการดำเนินการในระยะที่ 1 นอกจากผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ ตามที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการแล้ว ผู้วิจัยยังได้นำเอาข้อมูลที่ได้มาช่วยในการกำหนดผู้ร่วมวิจัย (research participant) โดยยึดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยด้วยความสมัครใจ คือ เป็นบุคคล หรือ กลุ่มบุคคล ทั้งจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีส่วนได้เสียและมีส่วนร่วมในการดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน และร่วมปฏิบัติงานกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง และอาศัยแนวคิดของ สურศักดิ์ หลาบมาลา (2549) จากการศึกษาบทความเรื่อง “การให้การศึกษาโดยองค์รวม” ที่ได้กล่าวถึงการให้การศึกษแก่เด็กโดยองค์รวม(holistic) ว่าโรงเรียนและสถาบันต่างๆ ในสังคมต้องร่วมกันรับผิดชอบในการให้การศึกษแก่เด็กโดยองค์รวม เช่น โรงเรียนจะทำหน้าที่ด้านวิชาการ หน่วยงานทางด้านสาธารณสุขรับผิดชอบด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ ครอบครัวและชุมชนรับผิดชอบด้านที่พักอาศัย อาหาร เสื้อผ้า และเป็นตัวแบบที่ดีด้านคุณธรรม จริยธรรม องค์กรทางศาสนารับผิดชอบต่อด้านจิตวิญญาณ ซึ่งมีใช้ต่างคนต่างทำแต่ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันเพื่อสนองต่อการให้การศึกษแก่เด็กโดยองค์รวม เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดเหล่านี้มาประกอบในการกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 49 คน จำแนกได้เป็น 3 กลุ่มคือ 1) กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 17 คน 2) กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 20 คน และ 3) กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จำนวน 12 คน

ระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ

การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ เริ่มขึ้นหลังจากที่ผู้วิจัยได้นำเสนอเค้าโครงการวิจัยต่อคณะกรรมการดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยมีกิจกรรมและการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในระยะนี้รวมทั้งสิ้น 4 ครั้ง คือ 1) การเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย 3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน และ 4) การจัดทำร่างแผนการทำงานเพื่อการวิจัย และการจัดกิจกรรมการสะท้อนผล โดยสรุปได้ดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 กิจกรรมและการดำเนินการที่เกิดขึ้นในระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ

ครั้งที่	วัน/เวลาที่ดำเนินการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	หลักการ/แนวคิดที่ยึดถือ
1	30 ต.ค. 53	การเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย	(1) สร้างความคุ้นเคย ความรู้สึกเป็นเพื่อนร่วมงาน และความเป็นผู้ร่วมการวิจัย (2) เสริมพลังด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	แนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวว่า “ผู้วิจัยจะต้องตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องผนวกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ตนเองทำงานอยู่ด้วยอย่างเต็มที่ เพื่อสร้างความ คุ้นเคย จนมีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน...” และ จรรยาบรรณนักวิจัยที่ระบุว่า “ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรก รวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทราบ”
2	3 พ.ย. 53	การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย	- เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจและสามารถนำแนวคิดเชิงเทคนิคที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน	“เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก” ตาม 10 บทบาทของนักวิจัย
3	6 – 12 พ.ย. 53	กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน	(1) เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย (2) เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้ปกครองและเด็กนักเรียน	“...ผู้วิจัยจะต้องตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องผนวกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ตนเองทำงานด้วยอย่างเต็มที่เพื่อทำความคุ้นเคย จนมีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน...” (แนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม)
4	15 พ.ย. 53	การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย และการจัดกิจกรรมการสะท้อนผล	(1) จัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยทั้ง 10 ขั้นตอน (2) เพื่อถอดบทเรียนที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน	บทบาทผู้วิจัย “เป็นนักวางแผน เป็นนักออกแบบ” และ จรรยาบรรณ “ให้ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด

ทั้งนี้ กิจกรรมและการดำเนินงานดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 12 สามารถนำมาบรรยายเพื่อแสดงให้เห็นถึงลำดับเหตุการณ์และรายละเอียดในการดำเนินงาน รวมทั้งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละกิจกรรม ดังต่อไปนี้

1) การเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดในการวิจัย กิจกรรมนี้จัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความคุ้นเคย ความรู้สึกเป็นเพื่อนร่วมงานและความเป็นผู้ร่วมการวิจัยให้เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้ร่วมวิจัย รวมทั้งเพื่อเสริมพลังด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทุกคน โดยอาศัยแนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวว่า “ผู้วิจัยต้องตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องผนวกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ตนเองทำงานอยู่ด้วยอย่างเต็มที่เพื่อสร้างความคุ้นเคย จนมีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน...” และ จรรยาบรรณนักวิจัยที่ระบุว่า “ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรกรวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทราบ” ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้มีการจัดกิจกรรมร่วมกันดังนี้

ก่อนการลงพื้นที่ 1 สัปดาห์ผู้วิจัยได้ทำการประสานกับผู้ใหญ่บ้านดงพองซึ่งเป็นหนึ่งในผู้เข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ด้วยวาจาเพื่อให้ช่วยประชาสัมพันธ์ไปยังคนในหมู่บ้านซึ่งเป็นกลุ่มผู้ที่ประสงค์จะเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งหลังจากที่มีการประชาสัมพันธ์ไปแล้วผู้ใหญ่บ้านดงพองได้แจ้งกลับมาว่ากลุ่มผู้ร่วมวิจัยในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดเอาวันเสาร์ที่ 30 ตุลาคม 2553 เป็นวันนัดหมายในครั้งแรกโดยใช้ศาลาโรงทานวัดท่าราชวรดิฐดงพองเป็นสถานที่จัดกิจกรรม และให้เริ่มดำเนินการในเวลา 16.00 น. ด้วยเหตุที่ว่าในช่วงเดือนนี้ได้เกิดอุทกภัยขึ้นในหมู่บ้านจึงทำให้ชาวบ้านต้องใช้เวลาในช่วงกลางวันไปดูแลไร่นาของตนที่ถูกน้ำท่วม อีกทั้งยังเป็นเวลาหลังเลิกจากงานประจำแล้ว และเมื่อได้กำหนดวัน เวลา นัดหมายกันแล้วผู้วิจัยก็ได้จัดทำหนังสือเวียนไปยังบุคลากรภายในองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาทัง 12 คน ที่เป็นผู้ร่วมวิจัย พร้อมกับแจ้งเป็นวาจาให้ทราบอีกทางหนึ่งเพื่อให้คนในกลุ่มนี้ได้ทราบถึงกำหนดการในการลงพื้นที่ในครั้งนี้

จากนั้นการลงพื้นที่อย่างเป็นทางการครั้งแรกได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อวันเสาร์ที่ 30 ตุลาคม 2553 ตั้งแต่เวลา 16.00 น. – เวลา 20.00 น. ณ ศาลาโรงทานวัดท่าราชวรดิฐดงพอง ในวันนั้นมีผู้เข้าร่วมในกิจกรรมทั้งสิ้นจำนวน 50 คน (รวมทั้งผู้วิจัย) ซึ่งเท่ากับจำนวนผู้ร่วมวิจัยที่ได้กำหนดไว้แล้ว โดยการเปิดตัวโครงการนั้นเป็นไปอย่างเรียบง่าย ซึ่งในเบื้องต้นนายกองค้การบริหารส่วนตำบลศิลา (นายชอช้อย จันทนพิมพ์) ได้กล่าวเปิดโครงการวิจัย (ดูภาพที่ 40) พร้อมกับกล่าวขอบคุณและให้กำลังใจทุกฝ่ายที่เข้าร่วมในการดำเนินงานในครั้งนี้ ดังจะยกตัวอย่างคำกล่าวของท่านมาส่วนหนึ่ง ดังนี้

“...แม้ผมจะดำรงตำแหน่งนายกองค้การบริหารส่วนตำบลศิลาของเรายุ่งก็จริง แต่ในการทำงานครั้งนี้ ผมเองก็พร้อมที่จะร่วมเป็นส่วนหนึ่งของทีมงานเช่นเดียวกับพวกท่าน และก็ไม่ต้องกังวลว่าผมจะมาครอบงำแนวคิดใดๆ ของพวกท่าน แต่ตรงกันข้ามผมเองยินดีที่จะให้การส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานทุกด้านอย่างเต็มที่...”

(ชอช้อย จันทนพิมพ์, 30 ตุลาคม 2553)

“...ผมพร้อมที่จะเป็นส่วนหนึ่งของทีมงานวิจัย เช่นเดียวกับทุกคน...และยินดีที่จะให้การส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงานทุกด้านอย่างเต็มที่...”

ภาพที่ 40 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลศิลาคล้าวเปิดตัวโครงการวิจัย

หลังจากการเปิดตัวโครงการเสร็จสิ้นลง ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความคุ้นเคยให้กับกลุ่มผู้ร่วมวิจัย ด้วยมีผู้ร่วมประชุมรายหนึ่งคือ นางพิชามณูช ุทธิสิทธิ์ เสนอขึ้นว่าในการจัดกิจกรรมสร้างมิตรภาพนั้นควรจะใช้เพลงและเกมเป็นสื่อช่วยในการแนะนำตัวเบื้องต้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยและสร้างบรรยากาศของความเป็นกันเอง อีกทั้งยังเป็นการช่วยกระตุ้นความพร้อมให้กับผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้ร่วมวิจัยทุกคนต่างก็เห็นด้วยและตกลงดำเนินการตามข้อเสนอดังกล่าวและได้ใช้เวลาในการดำเนินการประมาณ 5 นาที (ดูภาพที่ 41)

ภาพที่ 41 กิจกรรมเพื่อสร้างความคุ้นเคยให้กับกลุ่มของผู้ร่วมวิจัย

จากนั้นผู้วิจัยได้แจกสมุดบันทึกและปากกาให้กับผู้ร่วมวิจัยทุกคน เพื่อใช้ในการบันทึกข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการเข้าร่วมในกิจกรรมหรือกระบวนการวิจัย แล้วให้ผู้ร่วมวิจัยแนะนำตนเองเป็นรายบุคคลจนครบทุกคนแล้วผู้วิจัยจึงได้แนะนำตนเองพร้อมทั้งแจ้งวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ให้ผู้เข้าร่วมวิจัยได้รับทราบ ต่อจากนั้นจึงได้นำเสนอกรอบแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นสู่การพิจารณาร่วมกันกับผู้ร่วมวิจัย โดยนำเสนอเป็นเอกสารแจกให้กับผู้ร่วมวิจัยทุกคน และนำเสนอผ่านเครื่องฉายวิดีโอทัศน์เพื่อให้มีความชัดเจนและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น (ดูภาพที่ 42)

ภาพที่ 42 บรรยากาศการนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เมื่อการนำเสนอเสร็จสิ้นลงผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมแสดงความคิดเห็น รวมทั้งเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัย ซึ่งปรากฏว่ามีผู้ร่วมวิจัยหลายรายได้ร่วมแสดงความคิดเห็นซึ่งเป็นไปในทำนอง

เดียวกัน และท้ายที่สุดผู้ร่วมวิจัยต่างเห็นพ้องร่วมกันว่ากรอบแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นแนวคิดที่ดีและน่าสนใจซึ่งเหมาะแก่การจะนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนางาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ซึ่งจะขอยกตัวอย่างทัศนะของผู้ร่วมวิจัยบางท่านดังนี้

“แม้ดิฉันจะเป็นคนที่มีควมรู้น้อย แต่ก็เคยเป็นทั้งครูและเคยเป็นทั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองติดต่อกันมาหลายปี นับตั้งแต่สมัยที่ศูนย์ฯ แห่งนี้ยังขึ้นกับกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งหลังจากที่ดิฉันได้รับฟังกรอบแนวคิดที่ท่านนำเสนอแล้วแม้จะไม่เข้าใจอย่างชัดเจนแต่ดิฉันก็มั่นใจว่าการวิจัยครั้งนี้จะทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองของเราพัฒนามากยิ่งขึ้นต่อไปอีก และดิฉันก็จะเข้าร่วมในการทำงานทุกครั้งอย่างเต็มที่”

(โสภา คำแพง, 30 ตุลาคม 2553)

“แม้ผมจะยังไม่เข้าใจในเรื่องที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาทั้งหมด แต่ผมก็พร้อมที่จะเรียนรู้และร่วมเป็นส่วนหนึ่งของทีมวิจัยในครั้งนี้ ด้วยเห็นว่าสิ่งที่พวกเรากำลังจะทำนี้เป็นสิ่งที่จะเป็นประโยชน์กับลูกหลานและทุกคนในหมู่บ้านของเรา และอยากให้เราทุกคนที่มาในวันนี้ได้ร่วมมือร่วมใจกันเพื่อเรียนรู้และทำงานร่วมกันด้วยความรักและสามัคคีตลอดไป ...”

(เลี่ยม สีสา, 30 ตุลาคม 2553)

“ดิฉันเองมีความคิดเห็นว่างานวิจัยประเภทนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการที่จะนำมาพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองของเรา และดิฉันคิดว่าการดำเนินงานในครั้งนี้จะช่วยในการแก้ปัญหาและทำให้เกิดการพัฒนาได้จริงและที่สำคัญจุดเด่นของหมู่บ้านคองพองของเราก็คือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนางานในทุกๆ ด้าน...”

(ชนพร ตระกาลไทย, 30 ตุลาคม 2553)

ในช่วงสุดท้ายของการจัดกิจกรรม ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่จะใช้สำหรับการประชุมเพื่อการเตรียมการครั้งที่ 2 ซึ่งจะเป็นการนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะทำให้การดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ในระยะต่อไป เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลยิ่งขึ้น และได้ข้อสรุปร่วมกันว่าจะให้มีการจัดประชุมเพื่อการเตรียมการในเรื่องดังกล่าวขึ้นในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2553 ตั้งแต่เวลา 18.00 น. เป็นต้นไปเพราะเป็นเวลาหลังอาหารเย็นแล้ว และได้เปลี่ยนสถานที่ดำเนินการจากศาลาโรงทานวัดทำราษฎร์คองพองมาเป็นศาลากลางบ้าน เพราะเห็นว่าศาลากลางบ้านเป็นจุดศูนย์กลางของหมู่บ้านที่มีความเหมาะสมมากกว่าที่จะจัดกิจกรรมการประชุมขึ้นที่วัด ทั้งนี้ เมื่อได้ข้อสรุปร่วมกันแล้วผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้รับประทานอาหารเย็นร่วมกันก่อนที่จะแยกย้ายกันกลับบ้านเรือนของตน (ดูภาพที่ 43)

ภาพที่ 43 กิจกรรมการรับประทานอาหารเย็นร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย

ผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ว่าในการที่จะนัดหมายกับผู้ร่วมวิจัยในแต่ละกลุ่มนั้น จะต้องมีการประสานงานทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ เช่น การส่งหนังสือเชิญ และการติดต่ोनัดหมายด้วยวาจา รวมทั้งต้องให้การนัดหมายนั้นเป็นไปตามความต้องการของผู้ร่วมวิจัยด้วย เพราะว่าหากผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดวัน เวลา ในการนัดหมายเองแล้ว อาจทำให้ผู้ร่วมวิจัยไม่สามารถเข้าร่วมได้ด้วย เพราะอาจติดภารกิจและมีเหตุการณ์ต่างๆ ที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้นในชุมชน เช่น ฝนตก น้ำท่วม หรืออาจเป็นปัญหาในเรื่องของเวลาในการประกอบอาชีพที่ไม่เอื้อต่อวันและเวลาในการนัดหมาย เป็นต้น และอีกประการหนึ่งที่สำคัญก็คือสถานที่ที่จะใช้ในการดำเนินงานนั้นก็จะต้องให้เป็นที่ไปตามความเหมาะสมหรือความต้องการของผู้วิจัยส่วนใหญ่ด้วย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเกิดการเรียนรู้ว่าในการที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ร่วมวิจัยในด้านเนื้อหาที่เป็นหลักวิชานั้นจะต้องมีการปรับเนื้อหาและรูปแบบในการนำเสนอให้ง่ายและมีความน่าสนใจหรือเร้าใจจึงจะไม่ทำให้ผู้ร่วมวิจัยรู้สึกเบื่อหน่ายหรือไม่สนใจในสิ่งที่ผู้วิจัยนำเสนอ และเกิดการเรียนรู้ว่าในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ร่วมวิจัยนั้น หากนำเอากิจกรรมนั้นมาเสริมหรือมีการรับประทานอาหารร่วมกันบ้างในบางครั้งก็ยิ่งจะช่วยสร้างมิตรภาพให้เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้ร่วมวิจัยได้เร็วยิ่งขึ้น

สำหรับในส่วนของผู้ร่วมวิจัยนั้นพบว่าได้เกิดการเรียนรู้ถึงวิธีการสร้างมิตรภาพให้เกิดขึ้นในกลุ่ม โดยสังเกตได้จากกรณีที่ผู้ร่วมวิจัยในแต่ละกลุ่มไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน และกลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลลิดา ต่างก็มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันและกันมากขึ้น เช่น พุดจกกันด้วยถ้อยทีถ้อยอาศัย ช่วยเหลือและแนะนำกันในขณะที่ร่วมกิจกรรม และมีความเป็นกันเองทั้งในกลุ่มเดียวกันและระหว่างกลุ่มมากยิ่งขึ้น และเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมรวมทั้งสังเกตเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้ โดยสังเกตได้จาก การให้ความสนใจเมื่อมีข้อสงสัย และการร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยภายหลังจากการนำเสนอกรอบแนวคิดเสร็จสิ้นลง

2) การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย กิจกรรมนี้ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2553 จากเวลา 18.00 – 21.00 น. ณ ศาลากลางบ้านดงพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำแนวคิดเชิงเทคนิคที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ได้อย่างมีหลักการ กิจกรรมในวันนี้เริ่มต้นจากกิจกรรมการสร้างสัมพันธ์ภาพโดยใช้เกมและเพลงเป็นสื่อ มีจุดมุ่งหมายเพื่อกระตุ้นผู้ร่วมวิจัยให้เกิดความพร้อมในการที่จะเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ใช้เวลาในการประกอบกิจกรรมดังกล่าวประมาณ 5 นาที ก่อนที่ผู้วิจัยจะนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงาน

ก่อนการนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติงานนั้น ผู้วิจัยได้แจกเอกสารที่ได้จากการรวบรวมเนื้อหาเกี่ยวกับเทคนิคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต่อการปฏิบัติงานในครั้งนี้ที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้วิจัยใช้เป็นคู่มือประกอบการทำงาน โดยในเอกสารดังกล่าวประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้คือ

- 1) เทคนิคการระดมสมอง (brain storming)
- 2) เทคนิคการเขียนผังความคิด (mind map)
- 3) เทคนิคการเขียนแผนปฏิบัติการและการนำเสนอแผนลงสู่การปฏิบัติ
- 4) เทคนิคการเขียนโครงการ

- 5) เทคนิคประเมินโครงการ
- 6) เทคนิคการถอดบทเรียน
- 7) เทคนิคการจัดกิจกรรมสะท้อนผล
- 8) เทคนิคการสังเกต
- 9) เทคนิคการบันทึกข้อมูลภาคสนาม
- 10) เทคนิคการบันทึกอนุทิน

จากนั้นผู้วิจัยได้นำเสนอภาพรวมของเทคนิคทั้งหมดเพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยมองเห็นแนวทางในการศึกษาและใช้คู่มือดังกล่าว แล้วผู้วิจัยได้เลือกเอาเฉพาะเทคนิคที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานในช่วงเริ่มต้นมานำเสนอก่อน ซึ่งได้แก่ เทคนิคการระดมสมอง การเขียนผังความคิด การบันทึกอนุทิน การสังเกต และการสะท้อนผล โดยนำเสนอในลักษณะของการบรรยายประกอบการใช้คู่มือ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้สร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยในความสัมพันธ์ของ “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” และของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” โดยการบรรยายประกอบการยกตัวอย่างงานวิจัยที่ประสบผลสำเร็จ ดังเช่น งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนางานวิชาการด้วยหลักการบูรณาการในโรงเรียนขนาดเล็ก: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” ของ ศิริกุล นามศิริ (2552) รูปภาพที่ 44

ภาพที่ 44 บรรยายการนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในการวิจัย

เมื่อการนำเสนอเสร็จสิ้นลงผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยซักถามข้อสงสัยและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ ที่ได้นำเสนอขึ้น ก่อนที่จะมีการสรุปผลการดำเนินงานที่ได้จัดกระทำร่วมกันในวันนี้ โดยจากการระดมความคิดเห็นร่วมกันทำให้ได้ข้อสรุปว่าในการนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ นั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยซึ่งผู้ร่วมวิจัยจะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจให้แจ่มชัด แต่ด้วยแนวคิดเหล่านี้เป็นแนวคิดในเชิงวิชาการซึ่งเป็นเรื่องที่ยากต่อการทำความเข้าใจ ดังนั้นผู้ร่วมวิจัยจึงเสนอให้ผู้วิจัยทำการทบทวนแนวคิดเหล่านี้ให้กับผู้ร่วมวิจัยทุกครั้งก่อนที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในขั้นตอนต่างๆ นั้นด้วย ดังทัศนะของผู้ร่วมวิจัยบางท่านที่ได้กล่าวไว้ดังนี้

“จากการที่ได้รับฟังและได้เรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ ในวันนี้ เริ่มทำให้มองเห็นแนวทางในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี ถึงแม้จะมีเทคนิคบางอย่างที่ฉันเคยได้เรียนรู้มาบ้างแล้ว เช่น เทคนิคการเขียนโครงการ การประเมินโครงการ และการระดมสมอง แต่การที่ได้มีโอกาสรับฟังและได้เรียนรู้ก็ยิ่งทำให้ความรู้เหล่านี้แน่นขึ้น และก็มีเทคนิคบางอย่างที่ฉันไม่เคยได้เรียนรู้มาก่อน เช่น การถอดบทเรียน การบันทึกอนุทินและการจัดกิจกรรมการสะท้อนผล เป็นต้น ก็ยิ่งทำให้รู้สึกได้ว่ามีความรู้ ความเข้าใจในเรื่อง

ดังกล่าวเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อตัวดิฉันทั้งในฐานะของผู้ร่วมวิจัยและการนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานประจำของดิฉันได้อีกด้วย...”

(พิชามณูษ์ วุทธิสิทธิ์, 3 พฤศจิกายน 2553)

“จริงๆ แล้วดิฉันเองก็เคยได้ร่วมทำงานกับคณะวิจัยอยู่บ้าง เช่น กับคณะวิจัยจากสถานีอนามัยของตำบลศิลา หรือกับคณะวิจัยจากทางโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น นั่นเพราะด้วยบทบาทหน้าที่ของ อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) ของดิฉันนั่นเอง จึงทำให้เคยได้เรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิคบางอย่าง เช่น การถอดบทเรียน การระดมสมอง การเขียนผังความคิด แต่ก็ยังถือว่าไม่ค่อยจะมีความชำนาญนัก ซึ่งการที่ได้มาร่วมรับฟังและเรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิคต่างๆ ที่ทั้งเคยทำมาแล้วและที่ยังไม่เคยได้เรียนรู้เลย ก็ยิ่งทำให้รู้สึกว่าการที่ดิฉันได้เรียนรู้เทคนิคต่างๆ เหล่านี้มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับการดำเนินงานในลักษณะที่เรากำลังดำเนินการกันอยู่นี้ และอยากให้พวกเราทุกคนได้ร่วมเรียนรู้ไปด้วยกันอย่างตั้งใจ...”

(สมจิต จันทะโตดา, 3 พฤศจิกายน 2553)

“แนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในวันนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ มีความสำคัญ และมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในทุกขั้นตอนของการวิจัย แต่เนื่องด้วยแนวคิดเหล่านี้เป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากต่อการเรียนรู้ กระผมจึงอยากให้ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนพร้อมกับเน้นให้มีการฝึกปฏิบัติในกลุ่มของผู้ร่วมวิจัยทุกครั้งก่อนที่จะนำเอาเทคนิคต่างๆ มาใช้ในการดำเนินงาน”

(ชาติ สีละคุณ, 3 พฤศจิกายน 2553)

หลังจากการสรุปความคิดเห็นร่วมกันได้เสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการดำเนินงานในขั้นตอนการเตรียมการว่าจะจัดให้มีกิจกรรมใดอีกบ้างหรือไม่ ก่อนที่จะเข้าสู่ขั้นตอนที่ 2 คือ ขั้นตอนการวางแผน ซึ่งผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและได้ข้อสรุปร่วมกันว่าให้มีการจัดกิจกรรมในขั้นเตรียมการเพิ่มอีก 3 กิจกรรมคือ

1) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงในฐานะที่เป็นผู้ปกครองนักเรียน อีกทั้งยังเป็นโอกาสในการศึกษาหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของเด็กนักเรียนก่อนที่จะลงมือดำเนินการวิจัยในขั้นตอนต่อไป ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการในระหว่างวันที่ 6 – 12 พฤศจิกายน 2553

2) การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยทั้ง 10 ขั้นตอน และ

3) การจัดกิจกรรมการสะท้อนผลโดยการถอดบทเรียนที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินการจัดกิจกรรมที่ 2 และ 3 พร้อมกัน ในวันที่ 15 พฤศจิกายน 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

ผลจากการจัดกิจกรรมนี้ทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ว่าในการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นความรู้เกี่ยวกับเทคนิคต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการวิจัยนั้น ผู้วิจัยควรจัดทำเอกสารประกอบการศึกษาไว้สำหรับผู้ร่วมวิจัยทุกคน ซึ่งเอกสารนั้นนอกจากจะใช้เป็นเอกสารประกอบการบรรยายแล้วผู้ร่วมวิจัยยังสามารถนำกลับไปศึกษาทบทวนได้ที่บ้านอีกด้วย ซึ่งจะส่งผลให้พวกเขามีความรู้และความชำนาญในเรื่องนั้นๆ มากขึ้น และในการ

นำเสนอแนะผู้วิจัยควรใช้วิธีการนำเสนอที่หลากหลาย เช่น การบรรยายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ และการให้ผู้ร่วมวิจัยฝึกการเขียน หรือฝึกปฏิบัติ เป็นต้น ซึ่งผลจากการกระทำดังกล่าวผู้วิจัยได้เห็นถึงสิ่งเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยคือ ผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถลงมือปฏิบัติเกี่ยวกับเทคนิคต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอแนะได้เป็นอย่างดี

ส่วนการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยในความสำคัญของการวิจัย กับ “การปฏิบัติ” และของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” นั้น ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ว่าวิธีการสร้างความตระหนักโดยการบรรยายประกอบ การยกตัวอย่างงานวิจัยที่ประสบผลสำเร็จนั้น ได้ส่งผลให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจและมีความตระหนักเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวจริง โดยสังเกตได้จากการซักถามและการร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัย รวมทั้งการที่ผู้ร่วมวิจัยได้ตกลงกันเพื่อที่จะนำเอากรอบแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ผู้วิจัยได้นำเสนอแนะสู่การปฏิบัติ

3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน ได้ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 6-12 พฤศจิกายน 2553 ช่วงระหว่างเวลา 16.00-18.00 น. ของแต่ละวัน โดยมีผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยอีก 2 ราย คือ นางจิรภา กานพรหมมา และนางมณฑนา สมอุมจารย์ ซึ่งเป็นครูผู้ดูแลเด็กประจำศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองได้ร่วมเดินทางไปด้วยกัน กิจกรรมนี้จัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย และเพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้ปกครองนักเรียนรวมทั้งข้อมูลอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ โดยการจัดกิจกรรมนี้อาศัยแนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวว่า “ผู้วิจัยจะต้องตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องผนวกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ตนเองทำงานด้วยอย่างเต็มที่เพื่อทำความคุ้นเคย...” รูปภาพที่ 45

ภาพที่ 45 ผู้วิจัยและตัวแทนผู้ร่วมวิจัยออกเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน

ทั้งนี้ ในระหว่างการออกไปเยี่ยมบ้านผู้ร่วมวิจัยซึ่งเป็นผู้ปกครองนักเรียนนั้น ผู้วิจัยได้มีโอกาสในการสังเกตถึงสภาพทั่วไปของชุมชน วิถีชีวิตของคนในชุมชน และอื่นๆ อีกด้วย ซึ่งในการพูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียนขณะออกไปเยี่ยมบ้านนั้น นอกจากผู้วิจัยจะได้มีโอกาสในการสอบถามผู้ปกครองเกี่ยวกับเรื่องพัฒนาการของเด็กนักเรียน ความประพฤติ สุขภาพ ความมุ่งหวังในการเรียนของบุตรหลาน และอื่นๆ แล้ว ผู้วิจัยยังได้มีโอกาสในการสร้างมิตรภาพและความสัมพันธ์กับผู้ปกครองเด็กนักเรียนไปในตัวด้วย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการขออนุญาตผู้ปกครองทุกรายเพื่อสอบถามเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว ฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษาของคนในครอบครัว และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ให้ผู้ปกครองแต่ละรายได้กล่าวถึงสภาพการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองทั้งในอดีต ปัจจุบัน รวมทั้งสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และความต้องการที่อยากให้เป็นไปในอนาคต ซึ่งผู้ปกครองต่างก็ให้การต้อนรับและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยการสนทนากันนั้นจะใช้ภาษาพื้นบ้านคือภาษาอีสานเป็นหลัก ดังจะยกตัวอย่างคำพูดของผู้ปกครองนักเรียนบางท่าน ดังนี้

“การจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองนั้นเท่าที่ผมได้พบเห็นมานานนับสิบปีก็พบว่า ได้มีการพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ แต่ก็ยังถือว่าไม่ประสบความสำเร็จมากนัก อาจเป็นเพราะว่ามีครูเพียงแค่ 2 คนซึ่งดูว่าน้อยเกินไปเมื่อเทียบกับเด็กตัวเล็กๆ จำนวนถึง 29 คน อีกทั้งอาคารสถานที่ก็ยังไม่ค่อยมีความเหมาะสมนักคือมีอยู่ข้างอยู่ในบริเวณศูนย์ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อเด็กได้ นอกจากนั้นยังมีรั้วลวดหนามและสภาพรอบๆ ศูนย์ที่ดูว่าจะอันตรายสำหรับเด็กๆ ในด้านความต้องการในการพัฒนานั้นผมก็อยากให้ปรับปรุงในเรื่องที่ผมได้กล่าวมา และที่สำคัญอยากให้ลูกหลานของเราได้มีที่เรียนดีๆ มีครูที่รักและเอาใจใส่กับเด็กๆ อีกด้วย”

(ชัย ปัสสาวะ โท, 6 พฤศจิกายน 2553)

“แม่ครอบครัวยายจะอยู่ห่างจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองไปสักหน่อย แต่ก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะลูกหลานหลายคนก็เคยไปเรียนที่นั่น และคิดว่าการเรียนการสอนของเขาก็ใช้ได้ ประกอบกับที่นาของดิฉันที่อยู่ใกล้หมู่บ้านดงพอง ก็เลยคิดว่ามันมีความสะดวกไปมาง่าย อีกทั้งเชื่อว่าศูนย์แห่งนี้จะได้รับการพัฒนาไปเรื่อยๆ เพราะเห็นมีการพัฒนาขึ้นมาทุกปีแต่ก็เป็นแบบไปเรื่อยๆ ถ้าหากมีอะไรให้ดิฉันช่วยก็ยินดีเต็มที่ ในส่วนของจัดการศึกษาที่ผ่านมาฉันนึกว่าการที่มีที่ให้ลูกหลานได้รำเรียนก็ดีมากแล้วและศูนย์แห่งนี้ก็ทำให้ผู้ปกครองลดรายจ่ายลงได้มากเนื่องจากไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ แต่ก็อยากให้มีการพัฒนาอาคารสถานที่และอยากได้ครูที่ดีๆ เก่งๆ มาสอนลูกหลานให้มีความรู้มากๆ...”

(แพศ สุขจัน โท, 8 พฤศจิกายน 2553)

“สิ่งที่ผมคิดว่าค่อนข้างเป็นปัญหาในศูนย์แห่งนี้คือสถานที่ค่อนข้างคับแคบ ไม่มีสนามเด็กเล่น และครูมีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับเด็กนักเรียน ดังนั้น ผมจึงคิดว่าควรจะต้องมีการปรับปรุงศูนย์ให้ดีขึ้นในทุกด้าน เช่น การปรับปรุงอาคาร การสร้างโรงอาหาร ห้องน้ำ ห้องส้วม สนามเด็กเล่น และให้มีรั้วรอบขอบชิดเพื่อความปลอดภัยของเด็ก อีกทั้งควรจัดหาสื่อ ของเล่น และครูที่สอนเก่งๆ มาเพิ่มเติมด้วย สำหรับความคาดหวังของผมนั้นคือต้องการให้ลูกอ่านออกเขียนได้บ้าง เช่น อ่านและเขียนพยัญชนะไทยได้ อ่านและเขียนอักษรภาษาอังกฤษได้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนในระดับที่สูงขึ้น...”

(สุริยา โปธิรุค, 12 พฤศจิกายน 2553)

ในช่วงของการออกเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียนนั้น ผู้วิจัยยังได้มีโอกาสเข้าไปพูดคุยกับคณะครูในโรงเรียนบ้านดงพอง และพระภิกษุในวัดท่าราชวรดิ้งพองอีกด้วย (ดูภาพที่ 46)

ภาพที่ 46 ผู้วิจัยร่วมสนทนากับคณะครูในโรงเรียนบ้านดงพอง และพระภิกษุวัดท่าราชวรดิ้งพอง

จากการพูดคุยกันพบว่าในส่วนของครูนั้น ปัจจุบันได้เกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับจำนวนเด็กนักเรียนในโรงเรียนที่นับวันมีจำนวนลดน้อยลงเรื่อยๆ ในแต่ละปี จึงเกรงว่าเมื่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองได้รับการปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้นอย่างเต็มที่แล้ว ผู้ปกครองก็อาจจะไม่ยอมส่งบุตรหลานวัย 3 – 5 ขวบ มาเข้าเรียนในระดับอนุบาลของโรงเรียน นั่นเป็นเพราะว่าช่วงอายุของเด็กนักเรียนที่ทางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองรับเข้าเรียนนั้นอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 2 – 5 ปี ซึ่งคาบเกี่ยวกับช่วงอายุที่ทางโรงเรียนบ้านคองคองรับเข้าเรียนนั่นเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำสิ่งที่เป็ความกังวลใจของครูในเรื่องเหล่านี้เสนอต่อผู้บริหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองเพื่อวางแผนในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และท้ายที่สุดทุกฝ่ายได้เสนอทางออกร่วมกันว่าตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 เป็นต้นไปศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองจะรับเด็กอายุตั้งแต่ 2 ขวบขึ้นไปมาเข้าเรียนจนกระทั่งมีอายุถึง 4 ขวบบริบูรณ์จึงจะทำการส่งต่อไปเข้าเรียนในโรงเรียนบ้านคองคอง แต่ทั้งนี้ ก็ให้เป็นไปด้วยความสมัครใจของผู้ปกครองนักเรียนด้วย ส่วนทางด้านพระภิกษุเจ้าอาวาสวัดท่าราชวรดิษฐ์คองคองได้กล่าวว่าการวัดยินดีสนับสนุนงานของชุมชนในทุกเรื่อง โดยเฉพาะในด้านการศึกษาของเด็กปฐมวัยซึ่งท่านได้รับปากว่าจะสนับสนุนการดำเนินงานอย่างเต็มที่เพราะท่านเล็งเห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของการจัดการศึกษาปฐมวัยว่าจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาคนในชุมชนมากที่สุด และท่านยังให้แนวคิดที่สำคัญในการพัฒนางานแก่ผู้วิจัยไว้ดังนี้

“ในการที่เราจะเข้ามาทำงานใดๆ ในชุมชนก็ตาม เราจำเป็นต้องศึกษาชุมชนทุกด้านให้ครอบคลุม หรือที่ฝรั่งเขาเรียกว่า “cover” ไม่ว่าจะเป็ด้านชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไป ความเชื่อ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีที่พวกเขาประพฤติปฏิบัติกันอยู่ จึงจะทำให้งานของเราเป็นไปอย่างราบรื่นและมีความขัดแย้งน้อยที่สุดหรืออาจไม่มีเลยก็ได้... สำหรับการจัดการศึกษาปฐมวัยนั้นอาตมาเสนอว่าควรเน้นการปลูกฝังเด็กนักเรียนในด้านคุณธรรมจริยธรรมให้มากขึ้นเพราะในปัจจุบันเราจะเห็นได้ว่าเด็กๆ ยังขาดในเรื่องเหล่านี้อยู่มาก ซึ่งการปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ให้แก่เด็กปฐมวัยอาจเริ่มต้นจากการพาเด็กมาวัดเพื่อให้เขาเห็นว่าผู้ใหญ่เขา มาวัดเพื่อทำอะไรกันบ้าง และทำอย่างไร อาตมาคิดว่าเพียงการที่เด็กได้ย่างก้าวเข้ามาที่วัดก็จะทำให้เขาเริ่มรับรู้ได้ถึงสิ่งที่ผู้ใหญ่ได้ประพฤติปฏิบัติกันมากยิ่งขึ้น และจะเริ่มซึมซับไปเองในที่สุด...”

(ประทีป สัจญ โม, 12 พฤศจิกายน 2553)

ผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้อาการที่เชื่อมโยงบ้านผู้ปกครองนักเรียนนั้นนอกจากจะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่และข้อมูลอื่นๆ เกี่ยวกับตัวนักเรียนและผู้ปกครองของนักเรียนแล้ว ยังส่งผลให้เกิดมิตรภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัย ผู้ปกครองนักเรียน และตัวนักเรียนอีกด้วย สังเกตได้จากที่ผู้ปกครองนักเรียนได้ให้การต้อนรับผู้วิจัยเป็นอย่างดีแม้ว่าในช่วงต้นๆ ของการพูดคุยจะมีอาการประหม่าหรือเคอะเขินอยู่บ้าง แต่เมื่อเวลาผ่านไปสักระยะพฤติกรรมต่างๆ เหล่านั้นก็หมดไป ส่งผลให้การพูดคุยกันเป็นไปอย่างราบรื่นและได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพิ่มเติมอีกมากมาย แม้ในขณะที่ผู้วิจัยขอตัวกลับผู้ปกครองนักเรียนบางรายยังมอบของฝากให้ เช่น ผลไม้ ผัก หรือปลา เป็นต้น และยังเชิญชวนให้ผู้วิจัยกลับมาเยี่ยมบ้านในวันหลังอีกด้วย และผู้วิจัยยังพบว่าประโยชน์ของการออกเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียนนั้นช่วยให้ผู้วิจัยมีโอกาสในการเข้าไปพูดคุยและสอบถามผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองในส่วนอื่นๆ ด้วย เช่น ครูโรงเรียนบ้านคองคอง และเจ้าอาวาสวัดท่าราชวรดิษฐ์คองคอง ซึ่งการจากการพูดคุยและสอบถาม

บุคคลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยได้รับทราบข้อมูลประกอบอื่นๆ รวมทั้งแนวคิดต่างๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการที่จะนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาและพัฒนางานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองต่อไป

นอกจากนี้ยังพบว่าในการสื่อสารกับผู้ปกครองนักเรียนด้วยภาษาถิ่นจะทำให้ผู้ปกครองนักเรียนมีความเป็นกันเองกับผู้วิจัยมากขึ้น ส่วนในด้านการแต่งกายของผู้วิจัยนั้นพบว่าไม่ได้ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ปกครองนักเรียนมากนัก และพบว่าสิ่งที่สำคัญยิ่งในการสร้างมิตรภาพอันดีระหว่างผู้วิจัยและผู้ปกครองนักเรียนก็คือความเป็นกัลยาณมิตรของผู้วิจัยนั่นเอง

4) การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัยและการจัดกิจกรรมการสะท้อนผล ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดให้มีกิจกรรมการจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัยและการจัดกิจกรรมการสะท้อนผล ขึ้นในวันที่ 15 พฤศจิกายน 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง ในช่วงระหว่างเวลา 09.00 – 12.00 น. ซึ่งการจัดทำปฏิทินการดำเนินงานนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยทั้ง 10 ขั้นตอน โดยกิจกรรมนี้ได้แนวคิดจาก 10 บทบาทของนักวิจัยคือผู้วิจัยจะต้องมีบทบาท “เป็นนักวางแผน และเป็นนักออกแบบ” และจรรยาบรรณที่ระบุว่า “ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด” โดยกิจกรรมทั้งสองมีรายละเอียดดังนี้

(1) การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย กิจกรรมนี้เริ่มต้นจากผู้วิจัยทำการทบทวนกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น” ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยได้รับรู้ร่วมกันก่อนที่จะมีการระดมสมองเพื่อร่วมกันจัดทำปฏิทินการดำเนินงานที่จะใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ (ดูภาพที่ 47)

ภาพที่ 47 กิจกรรมการจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย

ผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ปฏิทินการดำเนินงานขึ้นมา 1 ชุด ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ ลำดับขั้นตอน ชื่อขั้นตอน กิจกรรม และระยะเวลาในการดำเนินงาน ที่แสดงให้เห็นถึงแนวทางของการดำเนินงานเบื้องต้นได้อย่างคร่าวๆ ดังมีรายละเอียดในตารางที่ 13

ตารางที่ 13 ปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่	ชื่อขั้นตอน	กิจกรรม	ระยะเวลา
1	การเตรียมการ (preparation) ระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ	(1) การเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย (2) การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย (3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน (4) การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัยและการจัดกิจกรรมการสะท้อนผล	ตุลาคม 2553 ถึง พฤศจิกายน 2553
2	การวางแผน (planning)	(1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง (2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน	พฤศจิกายน 2553 ถึง ธันวาคม 2553
3	การปฏิบัติ (acting)	(1) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองก่อนนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติ (2) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน (3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	ธันวาคม 2553 ถึง มีนาคม 2554
4	การสังเกต (observing)	(1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล (2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน	ธันวาคม 2553 ถึง มีนาคม 2554
5	การสะท้อนผล (reflecting)	การจัดกิจกรรมการสะท้อนผลและการถอดบทเรียน (lesson distilled)	มีนาคม 2554
6	การวางแผนใหม่ (re-planning)	การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อการจัดทำแผนปฏิบัติการใหม่	เมษายน 2554
7	การปฏิบัติใหม่ (re-acting)	(1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน (2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	เมษายน 2554 ถึง มิถุนายน 2554
8	การสังเกตผลใหม่ (re-observing)	(1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล (2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน	เมษายน 2554 ถึง มิถุนายน 2554
9	การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting)	การจัดกิจกรรมการสะท้อนผลและการถอดบทเรียน (lesson distilled)	กรกฎาคม 2554
10	การสรุปผล (conclusion)	(1) การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) ในวงจรที่ 2 (2) การจัดเสวนาและการจัดแสดงนิทรรศการ	กรกฎาคม 2554

ผลจากการจัดกิจกรรมนี้ทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ว่าในการจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อ การวิจัยนั้นควรเริ่มจากการทบทวนกรอบแนวคิดในการวิจัยที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานเสียก่อน จากนั้นจึงให้ผู้ร่วมวิจัยระดมสมองร่วมกันเพื่อจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางในการ ดำเนินการขึ้นมา 1 ชุด ตามแนวทางที่พวกเขาได้คิดและวางแผนร่วมกันนั้น และที่สำคัญปฏิทินการดำเนินงานนี้ สามารถที่จะปรับเปลี่ยนไปตามสภาพกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนที่อาจเกิดขึ้นได้ในภายหลัง ซึ่งจากการสังเกต พบว่าผู้ร่วมวิจัยได้เกิดการเรียนรู้และสามารถร่วมกันจัดทำปฏิทินการดำเนินงานของพวกเขาได้เองในที่สุด

(2) การจัดกิจกรรมการสะท้อนผล ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดให้มีกิจกรรม การสะท้อนผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการเตรียมการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการทบทวนวิธีการ ทำงานที่ผ่านมารวมตั้งแต่การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ (การเตรียมการในระยะที่ 2) มาจนถึงการจัดทำปฏิทิน การดำเนินงานซึ่งเป็นกิจกรรมสุดท้ายในขั้นตอนการเตรียมการ ทั้งในด้านที่เป็นความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ รวมถึง ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน โดยการทบทวนนี้เป็นการทบทวนเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การทำงาน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และในขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งวิธีการทำงานที่ดีอยู่แล้ว (ดูภาพที่ 48)

ภาพที่ 48 กิจกรรมการสะท้อนผลเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการเตรียมการ

ในการจัดกิจกรรมสะท้อนผลการดำเนินงานนอกจากผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะนำเอาผล การบันทึกจากการสังเกต บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพที่ได้นำไปใช้ มานำเสนอเพื่อ ก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพื่อการรับรู้ร่วมกันแล้ว ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ยังได้นำเอาเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) มาใช้ โดยอาศัยข้อคำถามในการ ถอดบทเรียนดังนี้ คือ

- 1) สิ่งที่เราคาดหวังจากการทำงานในครั้งนี้คืออะไร
- 2) สิ่งที่เราบรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร
- 3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และ
- 4) ถ้ามีงานแบบนี้อีก เราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร

ภายใต้หลักการ 1) เป็นธรรมชาติ สบายๆ อาจนั่งเก้าอี้หรือปูเสื่อนานาในที่สบายที่สุด 2) เรียบ ง่าย แต่มีแบบแผน (สัมพันธ์กัน แต่มีช่องว่างให้กัน) 3) เห็นหน้ากันทุกคน (เห็นรอยยิ้ม อุดมการณ์ และการพูดคุย) และ 4) เห็นข้อมูลเหมือนกันไปพร้อมๆ กัน (ตรวจสอบ/สอบถามและเพิ่มเติมได้) ซึ่งจากการจัดกิจกรรมดังกล่าว ได้ข้อสรุปร่วมกันดังตารางที่ 14

ตารางที่ 14 ข้อเสนอแนะจากการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการเตรียมการ

กิจกรรม	สิ่งที่คาดหวัง	ผลที่เกิดขึ้น	ข้อสังเกต	ข้อเสนอแนะ
1) การเปิดตัวโครงการวิจัยและการนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย	1.1) เพื่อสร้างความคุ้นเคย ความรู้สึกเป็นเพื่อนร่วมงาน และความเป็นผู้ร่วมวิจัย 1.2) เพื่อเสริมพลังด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	บรรลุ ความคาดหวัง บรรลุ ความคาดหวัง	- ในระยะแรกของการจัดกิจกรรมพบว่าผู้ร่วมวิจัยบางรายมีท่าทีเหนียวอาย และไม่คอยให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมมากนัก - เมื่อการนำเสนอผ่านไประยะหนึ่งพบว่าผู้ร่วมวิจัยบางรายเริ่มไม่สนใจรับฟัง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเนื้อหาของการนำเสนอค่อนข้างเป็นวิชาการซึ่งยากต่อการทำความเข้าใจ	- การสร้างมิตรภาพและความคุ้นเคยสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การใช้กิจกรรมนันทนาการ กลุ่มสัมพันธ์ การรับประทานอาหารร่วมกัน และการออก เยี่ยมบ้าน เป็นต้น - การนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัยควรใช้วิธีการนำเสนอที่เร้าความสนใจและง่ายต่อการจดจำ เช่น ใช้เอกสารประกอบการบรรยาย การนำเสนอด้วยภาพผ่านสื่อต่างๆ เช่น วีดิทัศน์ สไลด์ หรือแผ่นภาพ เป็นต้น
2) การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย	- เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจและสามารถนำแนวคิดเชิงเทคนิคที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ	บรรลุ ความคาดหวัง	- เมื่อการนำเสนอผ่านไประยะหนึ่งพบว่าผู้ร่วมวิจัยบางรายเริ่มไม่สนใจรับฟัง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเนื้อหาของการนำเสนอค่อนข้างเป็นวิชาการซึ่งยากต่อการทำความเข้าใจ	- การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะให้เกิดผลดีควรนำเสนอทั้งในรูปแบบการบรรยาย การสาธิต และการลงมือปฏิบัติจริง รวมทั้งจะต้องมีการทบทวนก่อนการปฏิบัติจริงทุกครั้ง
3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน	3.1) เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย	บรรลุ ความคาดหวัง	- เบื้องต้นพบว่าผู้ปกครองนักเรียนบางรายมีท่าทางประหม่า เคอะเขิน และไม่คอยแสดงความคิดเห็นมากนัก	- ผู้วิจัยต้องมีเทคนิคในการสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นกันเองให้เกิดขึ้น และที่สำคัญความเป็นกัลยาณมิตรของผู้วิจัยจะส่งผลให้การสร้างมิตรภาพเป็นไปด้วยความราบรื่น

ตารางที่ 14 ข้อสรุปจากการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการเตรียมการ (ต่อ)

กิจกรรม	สิ่งที่คาดหวัง	ผลที่เกิดขึ้น	ข้อสังเกต	ข้อเสนอแนะ
	3.2) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้ปกครองและเด็กนักเรียน	บรรลุความคาดหวัง		- ต้องมีการนัดหมายกับผู้ปกครองนักเรียนก่อนทุกครั้ง โดยวันและเวลาในการนัดหมายนั้นให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ปกครองนักเรียน
4) การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย	- มีปฏิทินการดำเนินงานเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยทั้ง 10 ขั้นตอน	บรรลุความคาดหวัง	- ในเบื้องต้นพบว่าผู้ร่วมวิจัยยังไม่มีทักษะในการเขียนปฏิทินการดำเนินงาน	- ในการจัดทำปฏิทินการดำเนินงานควรมีการทบทวนกรอบแนวคิดในการวิจัยและมีการระดมสมองร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทุกคน

จากตารางที่ 14 ข้อสรุปจากการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการเตรียมการพบว่า ในขั้นตอนการเตรียมการมีการจัดกิจกรรมต่างๆ รวม 4 กิจกรรม คือ 1) การเปิดตัวโครงการวิจัยและการนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย 3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน และ 4) การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย ซึ่งในแต่ละกิจกรรมมีข้อสรุปดังนี้

1) กิจกรรมการเปิดตัวโครงการวิจัยและการนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย มีสิ่งที่คาดหวังว่าจะให้เกิดขึ้นก็คือให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดความคุ้นเคย ความรู้สึกเป็นเพื่อนร่วมงานและความเป็นผู้ร่วมวิจัย และให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผลจากการลงมือปฏิบัติพบว่าบรรลุผลตามที่คาดหวัง

ในการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความคุ้นเคย ความรู้สึกเป็นเพื่อนร่วมงานและความเป็นผู้ร่วมวิจัยนั้น มีข้อสังเกตว่าในระยะแรกของการจัดกิจกรรมพบว่าผู้ร่วมวิจัยบางรายมีท่าทีเหนียวอาย และไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมมากนัก ดังนั้น ในเบื้องต้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้ใช้กิจกรรมเกมและเพลงเป็นสื่อเพื่อสร้างบรรยากาศแห่งมิตรภาพและความเป็นกันเองให้เกิดขึ้น และสุดท้ายได้มีการรับประทานอาหารเย็นร่วมกันอีกกิจกรรมหนึ่ง จึงมีข้อเสนอแนะว่าในการสร้างมิตรภาพและความคุ้นเคยนั้นสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การใช้กิจกรรมนันทนาการ กลุ่มสัมพันธ์ การรับประทานอาหารร่วมกัน และการออกเยี่ยมบ้านผู้ร่วมวิจัย เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้นอกจากจะช่วยให้กลุ่มผู้ร่วมวิจัยมีความคุ้นเคยและสนิทสนมกันมากยิ่งขึ้นแล้วยังจะส่งผลให้กิจกรรมต่างๆ จัดขึ้นประสบผลสำเร็จได้มากยิ่งขึ้นเช่นกัน

ส่วนการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างพลังความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น มีข้อสังเกตว่าเมื่อการนำเสนอผ่านไประยะหนึ่งพบว่าผู้ร่วมวิจัยบางรายเริ่มไม่สนใจรับฟังในสิ่งที่ผู้วิจัยนำเสนอ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเนื้อหาของการนำเสนอค่อนข้างเป็นวิชาการซึ่งยากต่อการทำความเข้าใจ จึงส่งผลให้ผู้ร่วมวิจัยเกิดความเบื่อหน่ายและขาดแรงจูงใจในการรับฟัง ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะว่าในการนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัยควรใช้วิธีการนำเสนอที่เร้าความสนใจและง่ายต่อการจดจำ เช่น ใช้เอกสารประกอบการบรรยาย การนำเสนอด้วยภาพผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิดีทัศน์ สไลด์ หรือแผ่นภาพ เป็นต้น

2) กิจกรรมนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย มีสิ่งที่คาดหวังคือให้ผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจและสามารถนำแนวคิดเชิงเทคนิคที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผลจากการลงมือปฏิบัติพบว่าบรรลุความคาดหวัง ทั้งนี้ ในการจัดกิจกรรมดังกล่าวมีข้อสังเกตว่าเมื่อผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดต่างๆ ผ่านไประยะหนึ่งพบว่าผู้ร่วมวิจัยบางรายเริ่มไม่สนใจรับฟัง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเนื้อหาของการนำเสนอค่อนข้างเป็นวิชาการซึ่งยากต่อการทำความเข้าใจ ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะว่าในการนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะให้เกิดผลดีควรนำเสนอทั้งในรูปแบบการบรรยาย การสาธิต และการลงมือปฏิบัติจริง รวมทั้งจะต้องมีการทบทวนก่อนการปฏิบัติจริงทุกครั้งอีกด้วย

3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน มีสิ่งที่คาดหวังคือ เพื่อสร้างสัมพันธภาพอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย และเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้ปกครองและเด็กนักเรียน ซึ่งผลจากการลงมือปฏิบัติพบว่าบรรลุความคาดหวัง ทั้งนี้ ในการจัดกิจกรรมดังกล่าวมีข้อสังเกตว่าในระยะแรกของการเยี่ยมบ้านพบว่าผู้ปกครองนักเรียนบางรายแสดงอาการประหม่า เคอะเขิน และไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นมากนัก ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะว่าผู้วิจัยจะต้องมีเทคนิคในการสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นกันเองให้เกิดขึ้น และที่สำคัญความเป็นกัลยาณมิตรของผู้วิจัยจะส่งผลให้การสร้างมิตรภาพเป็นไปด้วยความราบรื่น ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ปกครองนักเรียนหรือผู้ร่วมวิจัยเต็มใจและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลต่างๆ ที่จะประโยชน์ต่อการวิจัยมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ สิ่งสำคัญในการออกเยี่ยมบ้านก็คือการนัดหมาย ซึ่งผู้วิจัยต้องทำการนัดหมายกับผู้ปกครองนักเรียนก่อนทุกครั้งก่อนออกเยี่ยมบ้าน โดยวันและเวลาในการนัดหมายนั้นให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ปกครองนักเรียนด้วย เพราะการนัดหมายในลักษณะนี้จะทำให้เรามีความพร้อมในการที่จะให้ข้อมูลต่างๆ กับผู้วิจัยได้อย่างเต็มที่

4) กิจกรรมการจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย มีสิ่งที่คาดหวังคือเพื่อให้มีปฏิทินการดำเนินงานสำหรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยทั้ง 10 ขั้นตอนซึ่งผลจากการลงมือปฏิบัติพบว่าบรรลุผลตามที่คาดหวัง ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าในเบื้องต้นนั้นผู้ร่วมวิจัยยังไม่มีทักษะในการเขียนปฏิทินการดำเนินงาน ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะว่าในการจัดทำปฏิทินการดำเนินงานนั้นควรมีการทบทวนกรอบแนวคิดในการวิจัยและการระดมสมองร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทุกคน

ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพของการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างทัศนคติที่ได้จากการถอดบทเรียนของผู้ร่วมวิจัยบางท่านไว้ดังนี้

“สิ่งที่ฉันคาดหวังจากงานครั้งนี้คือการได้ร่วมเรียนรู้ในงานใหม่ๆ แนวคิดใหม่ๆ ซึ่งฉันก็ได้เกิดการเรียนรู้ตามที่ฉันคาดหวังเอาไว้ในระดับหนึ่ง ซึ่งคงเหมือนกับผู้ร่วมวิจัยหลายๆ ท่านในที่นี้ และสิ่งที่

ดิฉันคิดว่ามีความสำคัญมากที่สุดในการดำเนินงานก็คือมิตรภาพ ความรัก และความสามัคคีในกลุ่มของผู้ร่วมวิจัยของเราเอง เพราะสิ่งนี้จะช่วยทำให้งานของพวกเราดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ซึ่งผลที่จะตามมาก็คือจะทำให้พวกเราเกิดการเรียนรู้ร่วมกันอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป แต่ในการนำเสนอความรู้หรือแนวคิดในเชิงวิชาการนั้นดิฉันคิดว่าผู้วิจัยควรจะนำเสนอสอดคล้องในทุกกระยะของการวิจัยเพื่อที่จะช่วยให้ผู้ร่วมวิจัยได้รู้และเข้าใจจนสามารถลงมือปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง”

(ลาวะดี กำลิ่งทวิ, 15 พฤศจิกายน 2553)

“ในวันแรกที่ดิฉันได้มาเข้าร่วมก็ได้หวังแต่เพียงว่าอยากให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของเราได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าในปัจจุบัน จึงอยากเข้าร่วมเรียนรู้เพื่อศึกษาแนวทางหรือวิธีการที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาที่มีอยู่ให้ได้ แต่หลังจากที่ได้เข้าร่วมงานในวันแรกมาจนถึงวันนี้ทำให้ดิฉันได้เรียนรู้ถึงรูปแบบ วิธีการ และเทคนิคต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในระดับหนึ่ง ซึ่งเริ่มสร้างความมั่นใจให้กับดิฉันได้ว่าจะสามารถนำมาใช้ในการพัฒนางานและแก้ปัญหาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของเราได้ แต่สำหรับในการนำเสนอข้อมูลที่เป็นความรู้ต่างๆ ในเชิงวิชาการนั้น ด้วยผู้ร่วมวิจัยต่างก็มาจากหลากหลายกลุ่มซึ่งมีพื้นฐานความรู้ค่อนข้างแตกต่างกันจึงอาจรับรู้ได้ช้าหรือเร็วต่างกันไปด้วย ดิฉันจึงอยากให้ผู้วิจัยนำมาสอดคล้องในทุกกระยะของการดำเนินงานด้วย และที่สำคัญดิฉันได้เรียนรู้ว่าการที่จะทำงานใดๆ ให้สำเร็จได้นั้นจะต้องเกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอีกด้วย...”

(จิรภา กานพรหมมา, 15 พฤศจิกายน 2553)

ผลจากการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการเตรียมการ ทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่ากิจกรรมดังกล่าวนี้นอกจากจะเป็นการทบทวนเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยแล้ว ยังช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต และในขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งวิธีการทำงานที่ดีอยู่แล้ว

หลังจากกิจกรรมการถอดบทเรียนเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นัดหมายวันและเวลาในการดำเนินการตามขั้นตอนที่ 2 การวางแผน(planning) โดยการกำหนดร่วมกันว่าให้มีการจัดกิจกรรมครั้งแรกของขั้นตอนการวางแผนขึ้นในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดให้มีการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผน รวม 3 ครั้ง และมีกิจกรรมที่เกิดจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย รวม 3 กิจกรรม คือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งสรุปเป็นตารางแสดงกิจกรรมและการดำเนินงานได้ดังตารางที่ 15

ตารางที่ 15 กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการวางแผน

ครั้งที่	วัน/เวลาที่ดำเนินการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	หลักการ/แนวคิดที่ยึดถือ
1	29 พ.ย. 53	การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง	- ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง	- กำเนิดถึง “การดึงศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยออกมาอย่างเต็มที่ก่อน” - ยึดถือหลักการ “ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ และการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง”
2	30 พ.ย. 53	การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan)	- ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา	- ยึดถือจรรยาบรรณ “ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด มีการปรึกษาหารือร่วมกัน และข้อเสนอแนะได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่าย” รวมทั้งบทบาทอื่นๆ ที่ระบุไว้ใน 10 บทบาทของนักวิจัย
3	3 ธ.ค. 53	การสะท้อนผลการดำเนินงาน	- เพื่อถอดบทเรียนที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน	- ยึดถือหลักการ “รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน” และหลักการอื่นๆ ตามที่ระบุไว้ใน 10 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามกรอบแนวคิดของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2553)

1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กถดงพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหา” ซึ่งกิจกรรมนี้จัดขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับ “การดึงศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยออกมาอย่างเต็มที่ก่อน” และยึดถือหลักการ “ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ และการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง”

โดยในช่วงแรกเริ่มจากผู้วิจัยได้เรียนเชิญนายสุรนต์ จันทาสีกา ผู้ใหญ่บ้านดงพอง และนางทองดาว อุปทุม อดีตครูผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กถดงพอง (สองท่านนี้เป็นผู้ร่วมวิจัยในการวิจัยครั้งนี้ด้วย) มาเล่าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและประวัติของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กถดงพองให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ รับทราบร่วมกัน ซึ่งก่อนที่นายสุรนต์จะทำการบรรยายผู้วิจัยได้แจกเอกสารซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านดงพองที่ได้มากจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาไว้ในระยะของการเตรียมการก่อนลงพื้นที่ (ช่วงวันระหว่างวันที่ 27 – 30 มิถุนายน 2553) ให้กับผู้ร่วมวิจัยทุกคนเพื่อทำการศึกษาไปพร้อมๆ กับการรับฟัง (ดูภาพที่ 49)

“...นายวรจักร ชมอ่อน กับพรรคพวกอีกประมาณ 3 ครอบครัวได้เข้ามาตั้งรกราก ณ ที่แห่งนี้เป็นกลุ่มแรก...”

ภาพที่ 49 นายสุรนต์ จันทาสีกา เล่าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านดงพอง

เมื่อนายสุรนต์เล่าจบลงก็ได้เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยซักถามข้อสงสัย พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม จากนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านดงพอง ได้ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านดงพอง

สมัยก่อนนั้นที่ตั้งบริเวณบ้านดงพองมีสภาพเป็นป่ารกชัฏซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าต่างๆ หลายชนิด เนื่องด้วยที่ดินบริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่มติดกับชายฝั่งลำน้ำพอง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2461 นายวรจักร ชมอ่อน หรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า “นายวอ” กับพวกเพื่อนๆ รวมประมาณ 3 ครอบครัวได้อพยพย้ายถิ่นฐานจากจังหวัดอุบลราชธานีมาอาศัยอยู่ที่แห่งนี้ และ ต่อมาอีกไม่นานก็ได้มีชาวบ้านจากบ้านหนองโก ตำบลบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่อีกเพิ่มเติมอีกประมาณ 10 ครอบครัว ซึ่งนำทีมโดย หลวงปู่สี โยธโร จากนั้นในปี พ.ศ. 2463 ชาวบ้านก็ได้พากันตั้งวัดเพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของหลวงปู่สีโดยให้ชื่อวัดว่า “วัดท่าราชกูร์” ซึ่งแผลงมาจากคำว่า “ท่าลาด” เพราะลักษณะของที่ดินวัดนั้นลาดเอียง

ไปกับลำน้ำพอง ซึ่งเมื่อตั้งวัดแล้วก็ให้มีพระภิกษุย้ายมาจำพรรษาร่วมกับหลวงปู่สีอีก 5 รูป และในปี พ.ศ. 2466 ได้มีการประกาศจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ โดยใช้ชื่อว่า “บ้านดงพอง” โดยตั้งชื่อตามลักษณะของป่าทึบที่ติดกับลำน้ำพองนั่นเอง และมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยนายอำเภอเมืองขอนแก่นคือ นายเหล่านุศรีอิน ซึ่งดำรงตำแหน่งระหว่างปี พ.ศ. 2466 – 2481 จากนั้นก็มีผู้ใหญ่บ้านคนอื่นๆ มาดำรงตำแหน่งผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันตามวาระ คือ นายสาร กิ่งจำปา (พ.ศ. 2482 – 2498) นายเจน นุศรีอิน (พ.ศ. 2499 – 2523) นายอุทัย มุ่งหมาย (พ.ศ. 2524 – 2528) นายอุดม โภธิรุค (พ.ศ. 2529 – 2550) และ นายสุรัตน์ จันทาสีกา (พ.ศ. 2550 – ปัจจุบัน)

บ้านดงพองมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ เมื่อปี พ.ศ. 2521 ได้เกิดเหตุอุทกภัยขึ้นในหมู่บ้าน จนเป็นเหตุให้น้ำท่วมบ้านเรือนทุกหลังคาเรือนจนชาวบ้านไม่สามารถที่จะอาศัยอยู่ในหมู่บ้านได้ ทางราชการจึงได้แก้ปัญหาความเดือดร้อนให้ในเบื้องต้นโดยให้ชาวบ้านทั้งหมดไปอาศัยอยู่ที่ในที่พักซึ่งจัดให้ภายในบริเวณศาลากลางจังหวัดขอนแก่น และบางส่วนก็ไปอาศัยอยู่ในศาลาวัดศรีนวลในตัวเมืองขอนแก่น ส่วนสัตว์เลี้ยงของชาวบ้าน เช่น วัว และควาย ได้ถูกนำไปเลี้ยงไว้ชั่วคราวภายในบริเวณสำนักงานที่ดินจังหวัดขอนแก่น ซึ่งกว่าระดับน้ำจะลดลงก็ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน ก่อนที่ชาวบ้านจะได้กลับมาซ่อมแซมบ้านเรือนและกลับเข้ามาอาศัยอยู่ดังเดิมได้ และใช้เวลาประมาณ 1 ปีในการบูรณะบ้านเรือน สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน และเทือกสวนไร่นาของชาวบ้านเพื่อให้กลับสู่สภาพเดิม

ปัจจุบันบ้านดงพอง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 10 ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ทั้งหมด 2,080 ไร่ มีบ้านเรือนจำนวน 298 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 1,126 คน แยกออกเป็น เพศชาย 561 คน และ เพศหญิง 565 คน ภาษาที่ใช้กันในหมู่บ้านคือภาษาไทยอีสาน ศาสนาที่ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือคือศาสนาพุทธ อาชีพหลักของชาวบ้านคืออาชีพเกษตรกร เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน และอาชีพอื่นๆ เช่น รับจ้าง และรับราชการบางส่วน ในหมู่บ้านแห่งนี้มีวัด 1 แห่ง คือ วัดทำราษฎร์ดงพอง สังกัดมหานิกาย มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่งคือ โรงเรียนบ้านดงพอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง คือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

ในด้านสภาพภูมิประเทศนั้น บ้านดงพองมีอาณาเขตดังนี้ คือ ทิศเหนือจรดลำน้ำพอง ทิศใต้จรดตำบลบึงเนียม ทิศตะวันออกจรดลำน้ำพองกับตำบลบึงเนียม และทิศตะวันตกจรดบ้านหนองหินกับบ้านโกทา ซึ่งอยู่ในเขตรับผิดชอบของตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่นด้วยเช่นกัน โดยที่ตั้งบ้านดงพองนั้นมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มตั้งอยู่ติดกับลำน้ำพอง และห้วยพระคือ และที่สำคัญคือมีคลองชลประทานที่มีน้ำไหลผ่านตลอดปี ดังนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่จึงถูกใช้สำหรับทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ และทำสวน ซึ่งชาวบ้านสามารถทำนาได้ถึงปีละ 2 ครั้ง คือ การทำนาปี และการทำนาปรัง

ในด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการนั้นพบว่า บ้านดงพองมีไฟฟ้าใช้ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2524 ปัจจุบันชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้กันครบทุกหลังคาเรือนซึ่งได้รับบริการจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จากนั้นในปี พ.ศ. 2537 ก็ได้มีประปาหมู่บ้านเกิดขึ้นโดยใช้น้ำจากลำน้ำพอง ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ได้มีการสร้างถนนคอนกรีตภายในหมู่บ้านขึ้นเป็นครั้งแรกโดยได้รับงบประมาณจากสภาตำบลศิลา(ปัจจุบันคือองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา) นอกจากนี้ยังมีกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านเช่น กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มโรงสีข้าว กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มปุยหมัก และกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

หลังจากผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปข้อมูลประวัติหมู่บ้านเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้อ่านข้อมูลที่ได้จากการสรุปร่วมกันนั้นให้ผู้ร่วมวิจัยรับฟังอีกหนึ่งรอบก่อนที่จะมีการลงความเห็นเพื่อยอมรับในความถูกต้องของข้อมูลร่วมกัน จากนั้นเพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศให้เกิดการผ่อนคลายผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้นำเอากิจกรรมเพลงและเกมมาใช้เพื่อสร้างการผ่อนคลายก่อนที่จะรับฟังการบรรยายในช่วงต่อไป

ต่อจากนั้นผู้วิจัยได้เรียนเชิญนางทองดาว อุปทุม มาเล่าถึงประวัติของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบ ซึ่งก่อนที่นางทองดาวจะทำการบรรยายผู้วิจัยได้แจกเอกสารซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาไว้ในระยะของการเตรียมการก่อนลงพื้นที่ (ช่วงวันระหว่างวันที่ 27 – 30 มิถุนายน 2553) ให้กับผู้ร่วมวิจัยทุกคนเพื่อทำการศึกษาไปพร้อมๆ กับการรับฟัง (ดูภาพที่ 50)

“...เมื่อปี 2522 นางอมรรัตน์ ศรีปะยา ได้เป็นคนริเริ่มในการชักชวนผู้ปกครองให้ส่งบุตรหลานเข้ามารับการเลี้ยงดูด้วยกัน และได้จัดตั้งเป็นศูนย์รับเลี้ยงเด็กขึ้นมา...”

ภาพที่ 50 นางทองดาว อุปทุม เล่าประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง

เมื่อนางทองดาวเล่าจบลงก็ได้เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยซักถามข้อสงสัย พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม จากนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ได้ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง

เมื่อปี พ.ศ. 2522 นางอมรรัตน์ ศรีปะยา พัฒนาการจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ซึ่งมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบงานพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านคองพอง กับ นางวราภรณ์ สำเร็จ ภรรยาของ นายสุรศักดิ์ สำเร็จ (อดีตรุโรงเรียนบ้านคองพอง) ได้ร่วมกันชักชวนผู้ปกครองเด็กปฐมวัยในหมู่บ้านให้นำเด็กในปกครองที่มีอายุระหว่าง 2 – 5 ปี มารวมกลุ่มกันเพื่อจัดการเลี้ยงดูโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระผู้ปกครองที่ส่วนใหญ่ต้องออกไปประกอบอาชีพในเวลากลางวันและเพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กในเบื้องต้นก่อนส่งเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่งปรากฏว่ามีผู้ปกครองเด็กให้ความสนใจกันเป็นอันมากและส่งบุตรหลานของตนมาเข้าร่วมจำนวนประมาณ 50 คน โดยในปีแรกได้ใช้โรงมหรสพของวัดท่าราชวรดิษฐ์คองพองเป็นสถานที่จัดกิจกรรมให้กับเด็กๆ สำหรับเงินงบประมาณในการดำเนินการนั้นได้ขอบริจาคจากผู้ปกครองเด็กรายละ 20 บาทต่อเดือนเพื่อจ่ายเป็นค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็ก ส่วนอาหารกลางวันและอาหารเสริมอื่นๆ นั้นผู้ปกครองจะเป็นผู้เตรียมให้เด็กนำมารับประทานเอง ส่วนหนังสือ สื่อการเรียนการสอน และของเล่น ได้มาจากการบริจาคของผู้ปกครองและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป

การดำเนินงานในเบื้องต้นนั้นเป็นไปตามอัตรภาพอันเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของผู้ปกครอง และคนในชุมชน จนกระทั่งต่อมาในปี พ.ศ. 2525 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ร่วมกับองค์การ UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund หรือองค์การจัดหาทุนสงเคราะห์เด็กยามฉุกเฉิน) ก็ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยมีการจัดสร้างอาคารชั้น 1 หลังในบริเวณที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของธนาคารข้าวของหมู่บ้าน จึงทำให้ต้องย้ายสถานที่ดำเนินการจากโรงมหรสพของวัดท่าราชวรุ่มมาอยู่ในสถานที่แห่งใหม่นี้ จนถึงปัจจุบันและได้ใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านดงพอง” ซึ่งอยู่ในความดูแลของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ดังนั้นงบประมาณในการดำเนินงานและการบริหารจัดการจึงเริ่มเปลี่ยนไป เช่น ในปีแรกๆ ผู้ดูแลเด็กจะได้รับเงินค่าตอบแทนต่อคนเป็นรายเดือนๆ ละ 1,500 บาท และจะถูกส่งไปเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้นบ้างแม้จะยังไม่บ่อยนัก ในด้านวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นมีการจัดสรรให้บ้างในแต่ละปีแต่ก็ยังไม่เพียงพอ กับความต้องการของเด็กนักเรียน ในส่วนของอาหารกลางวันและอาหารเสริม (นม) นั้น ผู้ปกครองเด็กยังคงเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดหามาให้เด็กรับประทานเองเช่นเดิม

จากปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองก็ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินการจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นในระดับหนึ่งซึ่งดีกว่าในอดีตที่ผ่านมาเล็กน้อย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2534 ก็ถึงช่วงวิกฤตเพราะผู้ดูแลเด็กได้พากันลาออกหมดโดยมีสาเหตุหลักมาจากเงินงบประมาณในการสนับสนุนด้านต่างๆ ที่เคยได้รับการช่วยเหลือเริ่มลดน้อยลง และเหลือนักเรียนในศูนย์ประมาณ 5 คนเท่านั้น ดังนั้น นายอุดม โพธิ์รอด ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านดงพองในสมัยนั้นจึงได้ไปชักชวนให้นางเสริม จันทาสีกา พร้อมกับ นางหล้า ศรีโทมิ ซึ่งในขณะนั้นทั้งสองท่านได้ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองอยู่ด้วยให้มาทำหน้าที่ผู้ดูแลเด็กแทนกลุ่มที่ลาออกไป ซึ่งในระหว่างที่ทั้งสองท่านได้ทำหน้าที่ผู้ดูแลเด็กอยู่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้จะได้รับเงินค่าตอบแทนรายเดือนจากทางสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นรวมกันเพียง 500 บาทต่อเดือนเท่านั้น ทำให้ทางศูนย์ต้องขอรับบริจาคจากผู้ปกครองนักเรียนอีกรายละ 30 บาทต่อเดือนเพื่อนำมาเป็นค่าตอบแทนรายเดือนของผู้ดูแลเด็ก และเมื่อดำเนินการไปได้สักระยะหนึ่งก็มีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้นจนถึง 70 คนต่อปีด้วยเหตุที่ว่าผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในตัวของผู้ดูแลเด็กว่าเป็นผู้ที่มีความเสียสละและอุทิศตนให้กับเด็กอย่างแท้จริง สำหรับด้านอาหารกลางวันและอาหารเสริม (นม) นั้น ผู้ปกครองเด็กนักเรียนจะเป็นผู้จัดเตรียมให้เด็กนำมาจากบ้านเพื่อรับประทานร่วมกัน และในด้านสื่อการเรียนการสอนส่วนใหญ่จะได้รับการบริจาคจากหน่วยงานภายนอกและผู้ปกครองนักเรียนซึ่งไม่เพียงพอ กับความต้องการของนักเรียนแต่อย่างใด

ในปี พ.ศ. 2538 นางเสริม จันทาสีกา ได้ลาออกจากการเป็นผู้ดูแลเด็กเพื่อไปทำงานต่างประเทศ และได้ให้ลูกสาวคือ นางมันทนา สมอุมจารย์ มาทำหน้าที่แทน ซึ่งนางมันทนานั้นได้เคยมาฝึกการดูแลเด็กในศูนย์แห่งนี้ร่วมกับมารดาอยู่ประมาณสองปีก่อนหน้าที่จะเข้ามาทำงานอย่างเต็มตัว ซึ่งในช่วงปี พ.ศ. 2538 นี้ ทางสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นได้ให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อเป็นค่าตอบแทนรายเดือนให้กับผู้ดูแลเด็กรายละ 3,000 บาทต่อเดือน และมีการจัดส่งผู้ดูแลเด็กไปอบรมให้ความรู้ด้านการดูแลและพัฒนาเด็กประมาณปีละ 1 ครั้ง แต่ก็ยังไม่มียกงบประมาณสนับสนุนในเรื่องของอาหารกลางวัน และอาหารเสริม (นม) จะมีก็เพียงการสนับสนุนสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนบ้างเป็นครั้งคราวซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก

ปี พ.ศ. 2543 นางหล้า ศรีโทมิ ได้ลาออกจากการเป็นผู้ดูแลเด็ก และได้มี นางจิรภา กานพรหมมา เข้ามาทำหน้าที่แทนร่วมกับผู้ดูแลเด็กที่เหลือคือ นางมันทนา สมอุมจารย์ และในขณะนั้นมีนักเรียนรวม 43 คน โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นเพื่อเป็นค่าตอบแทนครูรายเดือนๆ ละ 3,000 บาทต่อคน แต่ยังไม่มียกงบประมาณสนับสนุนด้านอื่นๆ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2544 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น จึงได้มีการจัดสรรเงินงบประมาณเพื่ออาหารกลางวันและอาหารเสริม (นม) มาให้กับเด็กนักเรียนในศูนย์จึงทำให้การบริหารจัดการเริ่มดีขึ้นกว่าปีที่ผ่านมาเล็กน้อย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 (ช่วงต้นปีงบประมาณ พ.ศ. 2546) กรมการพัฒนาชุมชนก็ได้ถ่ายโอน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองมาให้องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาดำเนินการตามภารกิจการถ่ายโอนที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 โดยในการถ่ายโอนในครั้งนั้นมีจำนวนผู้ดูแลเด็กที่รับถ่ายโอนมา 2 ราย คือ นางจิรภา กานพรหมมา และนางมันทนา สมอุมจารย์ และมีนักเรียนที่ได้รับถ่ายโอนมาในปีแรกรวม 49 คน แยกเป็นนักเรียนชาย 27 คน และนักเรียนหญิง 22 คน ซึ่งการถ่ายโอนครั้งนี้ก็ทำให้การบริหารจัดการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอีกครั้งหนึ่งโดยมีสำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในการดำเนินงานภายใต้การควบคุมดูแลและสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานทุกด้านจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2547 องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ก็ได้มีการจัดตั้งส่วนการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม(ปัจจุบันได้ยกฐานะเป็นกองการศึกษา) ขึ้นเพื่อมาดูแลรับผิดชอบงานด้านนี้โดยตรง จึงทำให้การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองต้องปรับเปลี่ยนไปอีกครั้งหนึ่งซึ่งนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ และชื่อของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านคองคองก็ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็น “ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคอง” ตั้งแต่นั้นมา

หลังจากผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปข้อมูลประวัติศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้อ่านข้อมูลที่ได้จากการสรุปร่วมกันนั้นให้ผู้ร่วมวิจัยรับฟังอีกหนึ่งรอบก่อนที่จะมีการลงความเห็นเพื่อยอมรับในความถูกต้องของข้อมูลร่วมกัน จากนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อมูลประวัติหมู่บ้านและประวัติศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคอง โดยได้ข้อสรุปร่วมกันว่าข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่สำคัญและมีความจำเป็นต่อการนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคอง เพราะข้อมูลด้านความเป็นมาในอดีตสามารถใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนางานในปัจจุบันและอนาคตได้เป็นอย่างดี ดังจะขอยกตัวอย่างทัศนคติของผู้ร่วมวิจัยบางท่านที่ได้กล่าวไว้ ดังนี้

“แม้ดิฉันจะเป็นคนที่เกิดในหมู่บ้านคองคองก็จริง แต่ก็ไม่เคยได้ทราบรายละเอียดในเรื่องของประวัติหมู่บ้านและประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคอง อย่างที่ได้ฟังทั้งสองท่านเล่าในวันนี้ ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจและมีความจำเป็นที่เราจะต้องรู้จักประวัติหมู่บ้านและประวัติศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของเราเป็นอย่างดี เพื่อที่จะสามารถเล่าสู่รุ่นลูกรุ่นหลานต่อไปได้ และที่สำคัญข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการที่จะพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองของเราต่อไป...”

(นริญา จันทาสีกา, 29 พฤศจิกายน 2553)

“ผมเห็นด้วยกับคุณนรญาพุดทุกประการ นั้นเพราะว่าการที่เราได้รับรู้ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและประวัติของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองของเราก็จะช่วยให้เรามองเห็นภาพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต...”

(ณรงค์ มุลม่อม, 29 พฤศจิกายน 2553)

ในช่วงสุดท้ายผู้วิจัยได้เรียนเชิญ นางจรีภา กานพรหมมา ซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็กรักษาการในตำแหน่งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคนปัจจุบัน มาเล่าเกี่ยวกับสภาพอดีต สภาพปัจจุบัน และปัญหาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในปีที่ผ่านมา หลังจากนั้นได้เรียนเชิญ นางมันทนา สมอุมจารย์ ซึ่งปัจจุบันเป็นผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก มานำเสนอผลการประเมินมาตรฐานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองในปีที่ผ่านมาให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบร่วมกัน (ดูภาพที่ 51)

ภาพที่ 51 การนำเสนอประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองและผลการประเมินในปีที่ผ่านมา

เมื่อการนำเสนอเสร็จสิ้นลงก็ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันคิดและพิจารณาเพื่อร่วมกันกำหนด “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” และ “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหา” และหลังจากที่ผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดประเด็นต่างๆ ดังกล่าวตามประสบการณ์และทุนความรู้ที่มีอยู่เดิมของพวกเขาแล้ว ก็ได้้นำเอาสิ่งที่ศึกษาไว้คือ หลักการ แนวคิด และทฤษฎีของการจัดการศึกษาปฐมวัยที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 มาเสริมหรือนำเข้าสู่วงสนทนากับผู้ร่วมวิจัยเพื่อให้ได้รับรู้และพิจารณาร่วมกัน ซึ่งมีผลให้ผู้ร่วมวิจัยนำเอาแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำเข้าไปเสริมนั้น ไปบูรณาการเข้ากับสิ่งที่ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันคิดและกำหนดขึ้นจากประสบการณ์และทุนความรู้เดิม ซึ่งผลจากการดำเนินการดังกล่าวทำให้ได้มาซึ่งข้อสรุปร่วมกันดังนี้

สภาพที่เคยเป็นมาในอดีต

จากข้อสรุปร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับสภาพที่เคยเป็นมาในอดีตของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ช่วงคือ ช่วงบุกเบิก (พ.ศ. 2522 – 2525) ช่วงสานต่อ (พ.ศ. 2525-2534) ช่วงวิกฤต (พ.ศ. 2534-2538) และ ช่วงก่อนการถ่ายโอนผู้ท้องถิ่น (พ.ศ. 2538-2545) ซึ่งในแต่ละช่วงนั้นจะมีข้อสรุปเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงาน สภาพปัญหาที่พบ แนวทางการแก้ไขปัญหา และผลจากการแก้ไขปัญหา โดยอ้างอิงตามแนวทางการประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งแบ่งเกณฑ์การประเมินออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม โดยรายละเอียดในแต่ละช่วงมีดังนี้

ช่วงบุกเบิก (พ.ศ. 2522 – 2525)

ช่วงแรกที่เป็นจุดเริ่มต้นของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น ช่วงบุกเบิกนั้น เกิดขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2522 – 2525 โดยจุดเริ่มต้นของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ได้เกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจกันของกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนในหมู่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระผู้ปกครองที่ส่วนใหญ่ต้องออกไปประกอบอาชีพในเวลากลางวันและเพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กในเบื้องต้นก่อนส่งเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาซึ่งปรากฏว่ามีผู้ปกครองเด็กให้ความสนใจกันเป็นอันมากและส่งบุตรหลานของตนมาเข้าเรียนในปีแรกซึ่งมีจำนวนมากถึง 50 คน โดยในช่วงนี้มีสภาพการดำเนินงานในด้านต่างๆ ดังนี้

1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์การ พบว่า โครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองในช่วงนี้ยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนว่าใครมีหน้าที่รับผิดชอบด้านใดและอย่างไร แต่จะใช้วิธีการบูรณาการงานทุกงานเข้าด้วยกันโดยผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบหลักในการจัดการเรียนรู้คือผู้ดูแลเด็กซึ่งเป็นเสมือนอาสาสมัครที่มีจิตอาสา ส่วนผู้ปกครอง ชุมชน และผู้นำหมู่บ้านก็จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและการบริหารจัดการด้านอื่นๆ เช่น ผู้ปกครองแต่ละคนจะช่วยกันบริจาคเงินคนละ 20 บาทต่อเดือนเพื่อเป็นค่าตอบแทนสำหรับผู้ดูแลเด็ก ส่วนคนในชุมชนและผู้นำหมู่บ้านก็จะช่วยกันบริจาคทรัพย์สินหรือสิ่งของ เช่น หนังสือ ของเล่น และอาหาร เป็นต้น และในช่วงนี้ยังไม่มีมีการจัดทำแผนการดำเนินงานหรือโครงการใดๆ ที่ปรากฏเป็นเอกสาร แต่จะใช้วิถีคิดไปทำไป

2) ด้านบุคลากร พบว่า ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองมีผู้ดูแลเด็กเพียง 2 คน ต่อนักเรียนทั้งหมดในแต่ละปีซึ่งมีจำนวนมากถึง 50 – 70 คน และบุคลากรเหล่านี้ยังไม่มีวุฒิทางการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัยเพียงแต่เป็นผู้มีใจรักเด็กและเป็นผู้ที่มีความเสียสละเท่านั้น อีกทั้งผู้ดูแลเด็กแต่ละคนก็ยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กแต่อย่างใด แต่ก็ยังสามารถเลี้ยงดูเด็กนักเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ได้ตามอัธยาศัย

3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า ในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยนั้น ผู้ดูแลเด็กใช้วิธีการบูรณาการกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกันโดยไม่มีมีการจัดทำแผนการสอน ซึ่งในแต่ละวันส่วนใหญ่ผู้ดูแลเด็กจะใช้วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยการอ่านหนังสือหรือเล่านิทานให้เด็กฟัง การพาเด็กร้องเพลง การเล่นเกมเบ็ดเตล็ด และการฝึกระบายสีภาพ เป็นต้น ในด้านการจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า มีการใช้โรงมหรสพของวัดเป็นอาคารเรียนและใช้สนามในวัดเป็นที่เล่นกลางแจ้งของเด็ก ซึ่งไม่ค่อยเหมาะสมและค่อนข้างไม่ปลอดภัยสำหรับเด็ก เนื่องจากโรงมหรสพเป็นอาคารในลักษณะที่มีเสาขี้นจากพื้นดินค่อนข้างสูง มีสภาพเป็นห้องโล่งกว้าง และไม่มีห้องน้ำ-ห้องส้วม ดังนั้น ครูจึงต้องคอยระมัดระวังในเรื่องความปลอดภัยของเด็กเป็นอย่างมาก ในด้านโภชนาการ พบว่า ผู้ปกครองเป็นผู้จัดเตรียมอาหารกลางวันให้เด็กนำมารับประทานที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยมีผู้ดูแลเด็กเป็นผู้คอยควบคุมและดูแลเด็กในขณะที่รับประทานอาหารในแต่ละวัน และในบางวันที่มีเด็กบางคนไม่ได้นำอาหารมารับประทานที่ศูนย์ หรือในบางวันที่มีอาหารไม่เพียงพอกับเด็ก ผู้ดูแลเด็กจะไปขออาหารจากวัดเพื่อนำมาให้เด็กรับประทานเพิ่มเติม ส่วนในด้านการดูแลสุขภาพเด็ก พบว่า ผู้ดูแลเด็กจะทำการตรวจสุขภาพภายนอกของเด็กในแต่ละวัน เช่น ความสะอาดของร่างกาย ผม เล็บ หู ฟัน เป็นต้น และหากมีเด็กนักเรียนรายใดเจ็บป่วยก็จะให้ผู้ปกครองพาไปรักษาที่สถานอนามัยที่อยู่ใกล้หมู่บ้านหรือไปรักษาที่โรงพยาบาลในตัวเมือง

4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย พบว่า ในด้านการพัฒนาสมรรถนะของเด็กปฐมวัย ด้านการสร้าง สุนนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิต และด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กนักเรียน นั้น ผู้ดูแลเด็กมีการ ดำเนินการ โดยการบูรณาการงานทุกด้านเข้าด้วยกันผ่านกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้ดูแลเด็กในแต่ละ วัน โดยยังไม่มีการบันทึกผลการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นเอกสาร เช่น การพาเด็กร้องเพลงประกอบ ทำกายบริหาร การเล่านิทานสอดแทรกคุณธรรม การสอนวิธีการแปรงฟันให้กับเด็ก เป็นต้น

5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม พบว่า ผู้ปกครอง ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยตรงกับเด็กนักเรียนนั้นเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนงาน คือ เป็นทั้งผู้บริจาคเงินค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็ก เป็นผู้จัดเตรียมอาหารกลางวันให้กับเด็ก และทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้ดูแลเด็กในด้านต่างๆ ที่ขาดตกบกพร่อง เช่น การจัดหาสื่อการเรียนการสอน และของเล่นสำหรับเด็ก เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีผู้นำหมู่บ้าน คนในชุมชน และวัด ที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือในการดำเนินงานด้วยการบริจาคทรัพย์ สิ่งของ เสื้อผ้า อาหาร ให้กับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

โดยสรุปแล้วในช่วงบุกเบิกนี้ มีจุดแข็งอยู่ที่การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ผู้ปกครอง ผู้นำหมู่บ้าน คนในชุมชน และวัด ที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายสนับสนุนและช่วยเหลือในการดำเนินงานด้าน ต่างๆ ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมาโดยตลอด และผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญที่สุดในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก็คือผู้ดูแลเด็กที่มี ทั้งความเสียสละและการทุ่มเทให้กับงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ทุกด้าน แต่จุดอ่อนที่มีก็คือ ไม่มีการจัดทำแผนการ ดำเนินงาน ไม่มีการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก และไม่รื้อรอยของการจัดทำเอกสาร ใดๆ นอกจากนี้มีเพียงภาพถ่ายบางส่วนที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยการดำเนินงานบ้างเล็กน้อย และที่สำคัญคือการขาด แคลงงบประมาณในการดำเนินการ

ช่วงสานต่อ (พ.ศ. 2525-2534)

ช่วงสานต่อ เกิดขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2525 – 2534 โดยช่วงนี้เป็นช่วงที่สำนักงานพัฒนา ชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ร่วมกับองค์การ UNICEF ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยมีการจัดสร้างอาคารชั้น 1 หลังในบริเวณที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของธนาคารข้าวของหมู่บ้าน จึงทำให้ต้องย้ายสถานที่ดำเนินการจาก โรงมหรสพ ของวัดท่าราชวรมาอยู่ในสถานที่แห่งใหม่นี้และได้ใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านดงพอง” ซึ่ง อยู่ในความดูแลของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ดังนั้นการดำเนินงานในทุกๆ ด้านที่เกี่ยวข้องจึง เริ่มมีการปรับเปลี่ยนไป ส่วนจำนวนเด็กนักเรียนในศูนย์แต่ละปีก็ยังคงอยู่ระหว่าง 50 – 70 คน โดยในช่วงนี้พบว่า มีสภาพการดำเนินงานในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์การ พบว่า มีการจัดทำโครงสร้างการบริหาร จัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ได้ให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องใน ชุมชนบ้านดงพองร่วมกันแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กซึ่งกรรมการในชุดนี้ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านดงพองเป็นประธานกรรมการ ตัวแทนชุมชน ตัวแทนผู้ปกครองนักเรียน เป็นกรรมการ และมีผู้ดูแลเด็ก เป็นกรรมการและเลขานุการ โดยมีผู้แทนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นเป็นที่ปรึกษา ส่วนใน ด้านการจัดทำแผนการดำเนินงานนั้นยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน การดำเนินงานเกิดขึ้นในลักษณะคิดไปทำไปโดยมี เจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นเป็นที่ปรึกษา ส่วนในด้านงบประมาณเพื่อการ ดำเนินงาน เช่น ค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็ก พบว่า สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นได้สนับสนุน งบประมาณเพื่อเป็นค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กเดือนละ 1,500 บาทต่อคน แต่ด้วยสภาวะทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง

ไปทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้นจึงส่งผลให้ผู้ดูแลเด็กขอลาออกอยู่บ่อยๆ และแม้ว่าในช่วงนี้จะมีหน่วยงานภาครัฐมาให้การสนับสนุนงบประมาณแต่ก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการเพราะในด้านอื่นๆ เช่น อาหารกลางวัน อาหารเสริม (นม) สื่อการเรียนการสอน และวัสดุครุภัณฑ์ที่จำเป็นอื่นๆ ก็ยังคงขาดแคลนและไม่เพียงพอความต้องการของเด็ก สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาที่พบ ผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครอง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกฝ่ายในชุมชนได้ร่วมกันหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ผู้ปกครองต้องร่วมบริจาคสมทบเป็นค่าตอบแทนรายเดือนให้กับผู้ดูแลเด็กอีกคนละ 30 บาทต่อเดือนเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องค่าครองชีพของผู้ดูแลเด็กที่สูงขึ้น ในด้านวัสดุครุภัณฑ์และสื่อการเรียนการสอนสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นและองค์การ UNICEF ได้ช่วยสนับสนุนเพิ่มเติมให้บางส่วน ในด้านอาคารสถานที่ชุมชนช่วยแก้ไขปัญหาโดยการหาไม้ไผ่มาทำรั้วรอบศูนย์เพื่อป้องกันไม่ให้เด็กออกไปนอกตัวอาคาร ผู้ดูแลเด็กเป็นผู้จัดหาน้ำดื่ม น้ำใช้มาไว้บริการเด็กในศูนย์ในแต่ละวัน และในเรื่องของอาหารกลางวันและอาหารเสริม(นม) ผู้ปกครองนักเรียนจะเป็นผู้จัดเตรียมให้นักเรียนนำมารับประทานที่ศูนย์ร่วมกัน

2) ด้านบุคลากร พบว่า จำนวนผู้ดูแลเด็กยังคงอยู่ที่ 2 คน คือนักเรียนทั้งหมดในแต่ละปีซึ่งมีจำนวนมากถึง 50 – 70 คน และบุคลากรเหล่านี้ยังไม่มีความรู้ทางการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัยแต่อย่างใด ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ปัญหาในเบื้องต้นสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นจึงได้จัดส่งผู้ดูแลเด็กในกลุ่มนี้เข้ารับการอบรมประมาณปีละ 1 ครั้ง แต่ก็ยังไม่เพียงพอความต้องการมากนักเนื่องด้วยงบประมาณที่มีจำกัดจึงทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่

3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า ในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยนั้น ผู้ดูแลเด็กยังใช้วิธีการบูรณาการกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกันโดยไม่มีการจัดทำแผนการสอนเหมือนในช่วงบุกเบิก โดยในแต่ละวันผู้ดูแลเด็กจะใช้วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยการอ่านหนังสือหรือเล่านิทานให้เด็กฟัง การพาเด็กร้องเพลง การเล่นเกมเบ็ดเตล็ด และการฝึกระบายสีภาพ เป็นต้น ในด้านการจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า แม้จะมีอาคารสถานที่ที่เป็นเอกเทศแล้วแต่ก็ยังไม่มีความคับแคบเมื่อเทียบกับจำนวนเด็กที่เข้ามาอยู่ในศูนย์ในแต่ละปี นอกจากนี้ยังพบปัญหาว่ารอบๆ บริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีสภาพที่ไม่ค่อยปลอดภัยสำหรับเด็กเพราะมีช้างขวิดอยู่ติดกัน และไม่มีรั้วรอบขอบชิด ในด้านโภชนาการ พบว่า ผู้ปกครองยังคงเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดเตรียมอาหารกลางวันให้เด็กนำมารับประทานที่ศูนย์ โดยมีผู้ดูแลเด็กเป็นผู้คอยควบคุมและดูแลเด็กในขณะที่รับประทานอาหารในแต่ละวันดังเดิม ส่วนในด้านการดูแลสุขภาพเด็ก พบว่า ผู้ดูแลเด็กจะทำการตรวจสุขภาพภายนอกของเด็กในแต่ละวัน เช่น ความสะอาดของร่างกาย ผม เล็บ หู ฟัน เป็นต้น และหากมีเด็กนักเรียนรายใดเจ็บป่วยก็จะให้ผู้ปกครองพาไปรักษาที่สถานีอนามัยที่อยู่ใกล้หมู่บ้านหรือไปรักษาที่โรงพยาบาลในตัวเมืองเหมือนดังเช่นที่ผ่านมา

4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย พบว่า ในด้านการพัฒนาสมรรถนะของเด็กปฐมวัย ด้านการสร้างสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิต และด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กนักเรียน นั้น ผู้ดูแลเด็กมีการดำเนินการ โดยการบูรณาการงานทุกด้านเข้าด้วยกันผ่านกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้ดูแลเด็กในแต่ละวัน โดยยังไม่มีการบันทึกผลการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นเอกสาร เช่น การพาเด็กร้องเพลงประกอบท่ากายบริหาร การเล่านิทานสอดแทรกคุณธรรม การสอนวิธีการแปรงฟันให้กับเด็ก เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานในด้านนี้ยังมีสภาพเช่นเดียวกับการดำเนินงานในช่วงบุกเบิก

5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม พบว่า ในช่วงนี้นอกจากจะมีผู้ปกครอง นักเรียน ผู้ดูแลเด็ก ผู้นำหมู่บ้าน และตัวแทนชุมชน ที่เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองแล้ว ยังมีหน่วยงานภายนอกคือสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ที่ได้เข้ามาสนับสนุนงบประมาณเพื่อเป็นค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็ก และสนับสนุนอาคารเรียน รวมทั้งวัสดุ ครุภัณฑ์ และสื่อการเรียนการสอนอีกด้วย

โดยสรุปแล้วในช่วงสานต่อนี้ มีจุดแข็งอยู่ที่การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชน และการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกคือสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ที่ได้ร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยสังเกตได้จากจำนวนเด็กนักเรียนในศูนย์ที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี แต่จุดอ่อนที่พบยังคงเป็นเรื่องเดิมๆ ที่ผ่านมาก็คือไม่มีการจัดทำแผนการดำเนินงาน และไม่มีการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก ส่วนในด้านงบประมาณในการดำเนินงานนั้นก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการในการพัฒนา

ช่วงวิกฤต (พ.ศ. 2534-2538)

ช่วงวิกฤต เกิดขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2534 – 2538 โดยในปี พ.ศ. 2534 พบว่าการช่วยเหลือจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น และองค์การ UNICEF ได้หยุดชะงักลงโดยไม่ทราบสาเหตุ เห็นได้ชัดจากเงินค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กรายเดือนจากเดิมที่เคยได้รับเดือนละ 1,500 บาทต่อคน ถูกปรับลดลงมาเป็นเดือนละ 500 บาทต่อผู้ดูแลเด็กทั้งหมดในศูนย์ซึ่งต้องนำมาเฉลี่ยกัน โดยในช่วงนี้มีผู้ดูแลเด็กในศูนย์ทั้งหมด 3 คน จึงส่งผลให้ผู้ดูแลเด็กพากันลาออกจนหมดและเหลือเด็กในศูนย์เพียง 5 คนเท่านั้น และเพื่อที่จะให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ดำเนินการต่อไปได้ นายอุดม โพธิ์รุฑู ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคองคองในสมัยนั้นจึงได้ไปชักชวนให้นางเสริม จันทาสีกา พร้อมกับ นางหล้า ศรีโทมิ ซึ่งในขณะนั้นทั้งสองท่านได้ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองอยู่ด้วยให้มาทำหน้าที่ผู้ดูแลเด็กแทนกลุ่มที่ลาออกไป ซึ่งในช่วงนี้นับว่าเป็นช่วงวิกฤตของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ และด้วยความเพียรพยายามของผู้ดูแลเด็กทั้งสองท่านก็ได้กลับพลิกวิกฤตเป็นโอกาสขึ้นมาอีกครั้ง และในปีต่อมาพบว่ามีเด็กนักเรียนกลับเข้ามาอยู่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้อีกรวมปีละ 60 – 70 คนอย่างเช่นที่เคยเป็นมาและที่สำคัญยังมีเด็กนักเรียนจากหมู่บ้านข้างเคียงเข้ามาใช้บริการอีกด้วย โดยในช่วงวิกฤตนี้มีสภาพการดำเนินงานในด้านต่างๆ เกิดขึ้นดังนี้

1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัด โครงสร้างองค์กร พบว่า มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองเช่นเดียวกับช่วงสานต่อ โดยมีคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กซึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านคองคองเป็นประธานกรรมการ ตัวแทนชุมชน ตัวแทนผู้ปกครองนักเรียน เป็นกรรมการ และมีผู้ดูแลเด็กเป็นกรรมการและเลขานุการ โดยมีผู้แทนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นเป็นที่ปรึกษา ส่วนในด้านการจัดทำแผนการดำเนินงานนั้นยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนโดยมีการดำเนินงานในลักษณะคิดไปทำไปโดยมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นเป็นที่ปรึกษาเช่นเดียวกับช่วงสานต่อ ส่วนในด้านงบประมาณในการดำเนินงานนั้นพบว่า สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นสนับสนุนงบประมาณเพื่อเป็นค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กรายเดือนเพียงเดือนละ 500 บาทสำหรับผู้ดูแลเด็กทั้งสองคนซึ่งแบ่งเฉลี่ยกันได้เพียงคนละ 250 บาทต่อเดือน และในด้านอื่นๆ เช่น อาหารกลางวัน อาหารเสริม(นม) สื่อการเรียนการสอน และวัสดุครุภัณฑ์ที่จำเป็นอื่นๆ ก็ยังคงขาดแคลนและไม่เพียงพอกับความต้องการของเด็กนักเรียนแต่อย่างใด

ซึ่งในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้น พบว่า ผู้ปกครองเด็กนักเรียนได้ร่วมบริจาคเงินคนละ 30 บาทต่อเดือนเพื่อเป็นค่าตอบแทนรายเดือนให้กับผู้ดูแลเด็ก ส่วนในด้านอาหารกลางวันและอาหารเสริม (นม) นั้น ผู้ปกครองเป็นผู้จัดเตรียมให้กับเด็กเพื่อนำมารับประทานที่ศูนย์ในแต่ละวัน และผู้ดูแลเด็กได้สมทบเพิ่มเติมโดยนำอาหารมาจากบ้านเพื่อให้เด็กได้รับประทานเพิ่มเติม

2) ด้านบุคลากร พบว่า จากการที่ผู้ดูแลเด็กลาออกไปจนหมดและมีเข้ามาใหม่เพียง 2 รายทำให้ต้องทำงานหนักเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งผู้ดูแลเด็กสองท่านนี้เป็นเพียงแม่บ้านในชุมชนที่มีจิตอาสาที่จะเข้ามาดูแลศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ ซึ่งยังไม่เคยมีโอกาสดำเนินการอบรมใดๆ เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กมาก่อน แต่ผู้ดูแลเด็กได้มีการพัฒนาตนเองโดยการศึกษาจากเอกสารและตำราเพิ่มเติม รวมทั้งสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นได้พาไปศึกษาดูงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบที่ต่างจังหวัด 1 ครั้ง ซึ่งส่งผลให้ผู้ดูแลเด็กได้นำเอาความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์กับเด็กนักเรียนในศูนย์ได้มากขึ้น

3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า ในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยนั้น ผู้ดูแลเด็กยังใช้วิธีการบูรณาการกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกันโดยไม่มีการจัดทำแผนการสอนเหมือนในช่วงที่ผ่านมา โดยพบว่าผู้ดูแลเด็กได้จัดหาหนังสือนิทานมาเล่าให้เด็กฟังซึ่งหนังสือนิทานเหล่านี้ได้มาจากการขอรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาทัวไป และในบางครั้งผู้ดูแลเด็กได้นำเด็กนักเรียนไปที่บ้านของตนซึ่งอยู่ติดกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อให้เด็กได้ดูวิถีทัศน์เกี่ยวกับนิทานและสารคดีต่างๆ สำหรับเด็ก รวมทั้งได้อุทิศตนให้กับการเรียนการสอนอย่างเต็มที่เช่นในบางครั้งผู้ปกครองนักเรียนไม่สามารถมารับเด็กนักเรียนกลับบ้านได้ผู้ดูแลเด็กก็จะให้นักเรียนนอนที่บ้านของตนและให้การดูแลดูลูกหลานของตน เป็นต้น ส่วนในด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม พบว่า สิ่งข้าวที่อยู่ด้านหลังศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นสิ่งที่ไม่ปลอดภัยให้กับเด็กเพราะบางครั้งมีเด็กแอบไปเล่นซุกซนในช่วงที่ครูกำลังเตรียมการสอนและเคยมีเด็กบางรายได้รับอุบัติเหตุจากการเข้าไปเล่นในบริเวณดังกล่าวอีกด้วย อีกทั้งบริเวณรอบๆ ศูนย์เป็นป่าไม้ที่เป็นประเภทไม้พุ่มและมีหนามซึ่งอาจเกิดอันตรายต่อเด็ก นอกจากนี้ห้องน้ำห้องส้วมที่มีอยู่ก็มีจำนวนน้อยและไม่เพียงพอสำหรับเด็ก อีกทั้งอาคารเรียนยังมีความคับแคบและเริ่มชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลาและไม่มียงบประมาณในการซ่อมแซมแต่อย่างใด ซึ่งในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเหล่านี้ พบว่า ผู้ดูแลเด็กได้ขอความร่วมมือจากผู้ปกครองนักเรียนเพื่อร่วมกันทำรั้วไม้ไผ่รอบๆ ตัวอาคารเพื่อป้องกันไม่ให้เด็กออกไปเล่นซุกซนภายนอก ในส่วนของอาคารเรียนที่มีบางส่วนเริ่มชำรุดทรุดโทรมผู้ปกครองนักเรียนก็ได้ให้ความช่วยเหลือโดยการบริจาคเงินสมทบเพื่อการปรับปรุงและซ่อมแซม และในบางครั้งก็ได้เข้ามาช่วยกันซ่อมแซมอาคารด้วยตนเอง เช่น การทาสีอาคาร การซ่อมประตูด่านต่างอาคารที่ชำรุด เป็นต้น

4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย พบว่า ในด้านการพัฒนาสมรรถนะของเด็กปฐมวัย ด้านการสร้างสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิต และด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กนักเรียน นั้น ผู้ดูแลเด็กมีการดำเนินการ โดยการบูรณาการงานทุกด้านเข้าด้วยกันผ่านกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้ดูแลเด็กในแต่ละวัน โดยยังไม่มีการบันทึกผลการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นเอกสาร เช่น การพาเด็กร้องเพลงประกอบทำกายบริหาร การเล่านิทานสอดแทรกคุณธรรม การสอนวิธีการแปรงฟันให้กับเด็ก เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานในด้านนี้ยังมีสภาพเช่นเดียวกับการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมา

5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม พบว่า ในช่วงนี้แม้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองจะมีเครือข่ายที่เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการดำเนินงานเหมือนในช่วงที่ผ่านมาก็ตาม แต่กลับพบว่าใน

ช่วงแรกได้เกิดปัญหาในเรื่องการลาออกของผู้ดูแลเด็กที่เป็นผลมาจากเงินค่าตอบแทนที่ลดลง แต่ต่อมาด้วยความร่วมมือร่วมใจกันของทุกฝ่ายในการแก้ปัญหาาร่วมกัน จึงทำให้เครือข่ายนี้กลับเข้มแข็งขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งเหมือนในช่วงบุกเบิกที่คนในชุมชนได้ใช้วิธีบริหารจัดการด้วยตนเอง จนทำให้สถานการณ์ต่างๆ ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้นักกลับคืนสู่สภาพเดิมในปีต่อมา โดยพบว่าผลจากการดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆ ดังที่ได้กล่าวในข้างต้น ทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงสามารถหลีกเลี่ยงจากวิกฤตเป็นโอกาสโดยจากเดิมในปี พ.ศ. 2534 ที่มีจำนวนนักเรียนเหลืออยู่เพียง 5 คน แต่กลับเพิ่มมากขึ้นถึง 70 คนในปีถัดมา ซึ่งเป็นผลมาจากความร่วมมือร่วมใจกันของผู้ปกครองนักเรียนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน รวมทั้งการเสียดสของของผู้ดูแลเด็กดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นนั่นเอง

โดยสรุปแล้วในช่วงวิกฤตนี้ มีจุดแข็งอยู่ที่การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชนที่สามารถช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองจนประสบผลสำเร็จและทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คงสามารถยืนหยัดอยู่ได้ แต่จุดอ่อนที่พบยังคงเป็นเรื่องเดิมๆ ที่ผ่านมามีคือไม่มีการจัดทำแผนการดำเนินงานและไม่มีการจัดทำแผนการจัดสรรงบประมาณสำหรับเด็ก และยังคงขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินงานเหมือนดังในช่วงที่ผ่านมา

ช่วงก่อนการถ่ายโอนสู่ท้องถิ่น (พ.ศ. 2538-2545)

ช่วงก่อนถ่ายโอนสู่ท้องถิ่น เกิดขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2538 – 2545 โดยพบว่า ในปี พ.ศ. 2538 นางเสริม จันทาสีกา ซึ่งเป็นผู้ดูแลเด็กที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศูนย์แห่งนี้ ได้ลาออกจากการเป็นผู้ดูแลเด็กเพื่อไปทำงาน ณ ต่างประเทศ และได้ให้ลูกสาวคือ นางมันทนา สมอุมจารย์ มาทำหน้าที่แทน ร่วมกับผู้ดูแลเด็กคนเดิมคือ นางหล้า ศรีโทมิ และในช่วงนี้สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นก็เริ่มมีงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงานเพิ่มมากขึ้น เช่น มีค่าตอบแทนรายเดือนให้กับผู้ดูแลเด็ก มีการจัดส่งครูไปอบรมให้ความรู้ด้านการดูแลและพัฒนาเด็ก และมีการสนับสนุนสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนบ้างแม้จะมีจำนวนไม่มากนัก และต่อมาในปี พ.ศ. 2543 นางหล้า ศรีโทมิ ได้ลาออกจากการเป็นผู้ดูแลเด็ก และได้มี นางจิรภา กานพรหมมา เข้ามาทำหน้าที่แทนร่วมกับผู้ดูแลเด็กที่เหลือคือ นางมันทนา สมอุมจารย์ และในขณะนั้นมีนักเรียนรวม 43 คน จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2545 (ช่วงต้นปีงบประมาณ พ.ศ. 2546) กรมการพัฒนาชุมชนก็ได้ถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านดงพองมาให้องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาดำเนินการตามภารกิจถ่ายโอนที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 โดยในการถ่ายโอนในครั้งนั้นมีจำนวนครูที่รับถ่ายโอนมา 2 ราย คือ นางจิรภา กานพรหมมา และนางมันทนา สมอุมจารย์ และมีนักเรียนที่ได้รับถ่ายโอนมาในปีแรกรวม 49 คน แยกเป็นนักเรียนชาย 27 คน และนักเรียนหญิง 22 คน ซึ่งในช่วงนี้มีสภาพการดำเนินงานในด้านต่างๆ เกิดขึ้นดังนี้

1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร พบว่า มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองเช่นเดียวกับช่วงสานต่อโดยมีคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กซึ่งประกอบด้วยผู้ใหญบ้านดงพองเป็นประธานกรรมการ ตัวแทนชุมชน ตัวแทนผู้ปกครองนักเรียน เป็นกรรมการและมีผู้ดูแลเด็กเป็นกรรมการและเลขานุการ โดยมีผู้แทนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นเป็นที่ปรึกษา ส่วนในด้านการจัดทำแผนการดำเนินงานนั้นยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนโดยมีการดำเนินงานในลักษณะคิดไปทำไปโดยมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นเป็นที่ปรึกษาเช่นเดียวกับช่วงสานต่อ

นอกจากนี้ยังพบว่า สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นได้สนับสนุนงบประมาณเป็นค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กรายเดือนรายละ 3,000 บาทต่อเดือน และมีงบประมาณสนับสนุนในเรื่องของอาหารกลางวันและอาหารเสริม (นม) เพิ่มเติมในช่วงปี พ.ศ. 2544 รวมทั้งยังพบว่าผู้ปกครองนักเรียนยังได้ร่วมกันบริจาคเงินคนละ 100 บาทต่อเดือนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในศูนย์ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าน้ำยาล้างห้องน้ำ และวัสดุอื่นๆ ที่จำเป็น นอกจากนี้ยังได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่นในด้านสื่อการเรียนการสอนบ้างแม้จะยังไม่มากนัก

2) ด้านบุคลากร พบว่า ผู้ดูแลเด็กเริ่มมีคุณวุฒิที่สูงขึ้นโดย นางจรีภา กานพรหมมา นั้นสำเร็จการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง และนางมันทนา สมอุมจารย์ สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่ผู้ดูแลเด็กทั้งสองคนนั้นยังไม่มีวุฒิทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กปฐมวัย แต่พบว่าผู้ดูแลเด็กได้มีการพัฒนาตนเองเพิ่มขึ้นโดยการศึกษาจากเอกสารและตำราเพิ่มเติม รวมทั้งสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นได้จัดส่งผู้ดูแลเด็กเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการดูแลเด็กปฐมวัยเฉลี่ยปีละ 1 – 2 ครั้ง

3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า ในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยนั้น ผู้ดูแลเด็กยังใช้วิธีการบูรณาการกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่มีการจัดทำแผนการสอนเหมือนในช่วงที่ผ่านมา และพบว่าผู้ดูแลเด็กได้มีการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กที่หลากหลายมากขึ้น เช่น จัดหาหนังสือนิทานมาเล่าให้เด็กฟัง จัดซื้อทีวีและเครื่องฉายวีดิทัศน์พร้อมแผ่นซีดีเพลงและสารคดีสำหรับเด็กมาไว้สำหรับช่วยเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน และในบางครั้งได้นำเด็กนักเรียนไปที่ร่วมงานต่างๆ ที่ชาวบ้านจัดขึ้น เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันสำคัญทางประเพณี และศาสนาที่ชาวบ้านปฏิบัติกันในทุกๆ ปี เป็นต้น ส่วนในด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านได้จัดหางบประมาณมาเพื่อสร้างรั้วลดหนามกั้นรอบบริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและขุดขั้วรวมเข้าด้วยกัน และได้ร่วมมือกันปรับปรุงพื้นที่รอบๆ บริเวณศูนย์รวมทั้งได้รับงบประมาณจากสภากลางการบริหารส่วนตำบลศิลาสร้างถึงเก็บน้ำดื่ม น้ำใช้จำนวน 1 ถังภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอีกด้วย

4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย พบว่า ในด้านการพัฒนาสมรรถนะของเด็กปฐมวัย ด้านการสร้างสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิต และด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กนักเรียน นั้น ผู้ดูแลเด็กมีการดำเนินการ โดยการบูรณาการงานทุกด้านเข้าด้วยกันผ่านกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้ดูแลเด็กในแต่ละวัน โดยยังไม่มีระบบบันทึกผลการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นเอกสาร เช่น การพาเด็กร้องเพลงประกอบท่ากายบริหาร การเล่านิทานสอดแทรกคุณธรรม การสอนวิธีการแปรงฟันให้กับเด็ก และมีการประสานงานกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเพื่อให้มาช่วยตรวจสุขภาพเด็ก เป็นต้น

5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมีการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมที่มีความเข้มแข็งมากขึ้นกว่าช่วงที่ผ่านมา โดยสังเกตจากการที่ผู้ปกครองนักเรียน ผู้ดูแลเด็ก ผู้นำหมู่บ้าน และตัวแทนชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองอย่างพร้อมเพรียง รวมทั้งยังมีหน่วยงานภายนอกคือสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นที่ได้เข้ามาสนับสนุนงบประมาณเพื่อเป็นค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็ก และสนับสนุนอาคารเรียน รวมทั้งวัสดุ ครุภัณฑ์ และสื่อการเรียนการสอน และอาหารเสริม (นม) อีกด้วย

โดยสรุปแล้วในช่วงก่อนการถ่ายโอนสู่ท้องถิ่น มีจุดแข็งอยู่ที่การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชนที่สามารถช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองจนประสบผลสำเร็จ จนทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองสามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่จุดอ่อนที่พบยังคงเป็นเรื่องเดิมๆ ที่ผ่านมามีคือไม่มีการจัดทำแผนการดำเนินงาน และไม่มีการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก ส่วนในด้านงบประมาณในการดำเนินงานนั้นแม้สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่นจะให้การสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมแต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการในการพัฒนา แต่อย่างไรก็ตามผลจากการแก้ไขปัญหาในการดำเนินการด้านต่างๆ ดังที่ได้กล่าวในข้างต้น ทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองสามารถพัฒนาตนเองให้อยู่รอดได้ จนกระทั่งเมื่อช่วงปลายปี พ.ศ. 2545 กรมการพัฒนาชุมชนก็ได้ถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ให้มาอยู่ในการดูแลรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งมีผลทำให้การบริหารจัดการต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับสภาพในอดีต (ดูภาพที่ 52)

ภาพที่ 52 ภาพศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองในอดีต

ในส่วนของสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหานั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันศึกษาและร่วมกันสรุปข้อมูล ได้ดังนี้

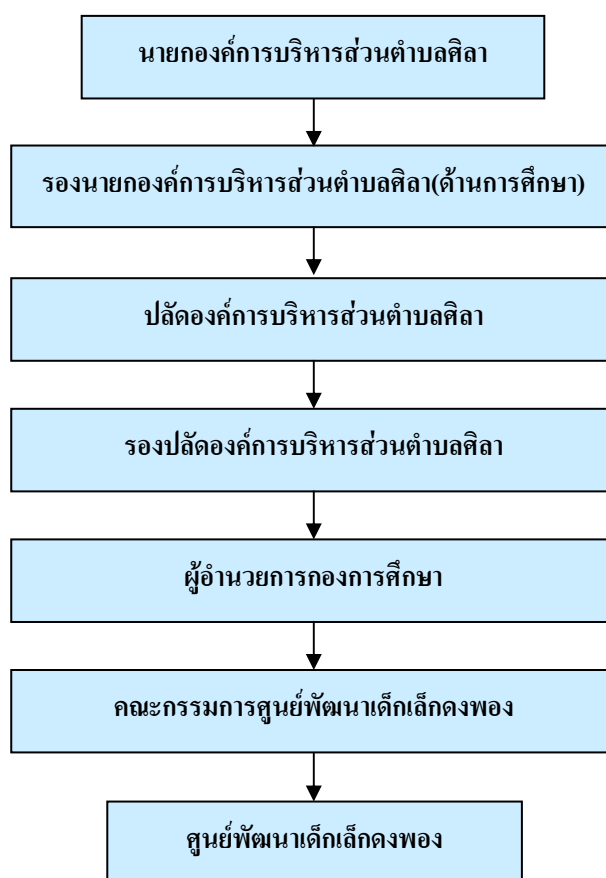
สภาพปัจจุบัน

ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นของปีงบประมาณ พ.ศ. 2546 กรมการพัฒนาชุมชนได้ถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดคือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านคองมาให้องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาดำเนินการตามภารกิจการถ่ายโอนที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 โดยในการถ่ายโอนในครั้งนั้นมีจำนวนผู้ดูแลเด็กที่รับถ่ายโอนมา 2 ราย คือ นางจิรภา กานพรหมมา และนางมันทนา สมอุมจารย์ และมีนักเรียนที่ได้รับถ่ายโอนมาในปีแรกรวม 49 คน แยกเป็นนักเรียนชาย 27 คน และนักเรียนหญิง 22 คน และในปีแรกของการถ่ายโอนได้มีการจัดทำสัญญาจ้างระหว่างผู้ดูแลเด็กและองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา โดยผู้ดูแลเด็กได้เปลี่ยนสถานะมาเป็นลูกจ้างขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลาในตำแหน่ง “คนงานทั่วไป” ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงสัญญาจ้างผู้ดูแลเด็กอีกครั้งหนึ่งโดยของค์การบริหารส่วนตำบลศิลาได้ทำการสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประเภทพนักงานจ้างตามภารกิจ ตำแหน่ง “ผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก” ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

ปัจจุบัน(ปีการศึกษา 2553) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองมีครูประจำศูนย์ซึ่งเป็นพนักงานจ้างตามภารกิจ สังกัดกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา โดยมีชื่อตำแหน่งว่า “ผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก” จำนวน 2 คน คือ นางจิรภา กานพรหมมา และ นางมันทนา สมอุมจารย์ และมีนักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 29 คน แยกเป็นชาย 14 คน และหญิง 15 คน ในส่วนของอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองนั้นตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินสาธารณะของหมู่บ้านซึ่งมีพื้นที่ด้านหน้ากว้าง 13.70 เมตร ด้านหลังกว้าง 13.00 เมตร ด้านข้างซ้ายยาว 31.80 เมตร และด้านข้างขวายาว 37.60 เมตร สภาพตัวอาคารในปัจจุบันเป็นอาคารเดี่ยวชั้นเดียวมีสภาพเป็นห้องโล่งขนาดกว้าง 7 เมตร ยาว 15 เมตร ภายในตัวอาคารประกอบด้วยห้องน้ำ-ห้องส้วม จำนวน 2 ห้อง อาคารแห่งนี้สร้างขึ้นโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่นร่วมกับชาวบ้านคองพอง ใช้งบประมาณในการก่อสร้างรวมทั้งสิ้น 195,178 บาท ซึ่งภายหลังจากได้รับการถ่ายโอนมาสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาแล้วก็ได้มีการปรับปรุงซ่อมแซมทุกปี ตามสภาพการสึกหรอของตัวอาคารและภูมิทัศน์โดยรอบทุกปี

งบประมาณในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองในปัจจุบันได้มาจากการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งในแต่ละปีกองการศึกษาจะดำเนินการสำรวจความต้องการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดแต่ละแห่งเพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนงาน โครงการ แล้วจัดทำแผนพัฒนา ระยะสามปีพร้อมทั้งแผนปฏิบัติการประจำปีเพื่อเสนอขออนุมัติต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งงบประมาณที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองได้รับในแต่ละปีประกอบด้วย เงินเดือนหรือค่าตอบแทน เงินประกันสังคมและเงินสวัสดิการอื่นๆ สำหรับผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก ค่าอาหารกลางวัน และอาหารเสริม (นม) ค่าวัสดุรายหัว ค่าพาหนะโดยสารสำหรับการรักษาพยาบาล ค่าสื่อการเรียนการสอนและเครื่องแต่งกายสำหรับเด็กนักเรียน รวมทั้งงบประมาณสำหรับแผนงานโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การปรับปรุงและซ่อมแซมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การจัดส่งบุคลากรในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไปอบรมสัมมนา เป็นต้น

ในด้านการบริหารจัดการนั้น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองมีการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งมีคณะกรรมการทั้งหมดรวม 18 คน อันประกอบด้วยบุคคลที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพิจารณาคัดเลือกและแต่งตั้งโดยกำหนดจำนวนตามความเหมาะสมจากชุมชน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการศึกษา ผู้นำทางศาสนา ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนชุมชน ผู้แทนผู้ประกอบการ และผู้แทนผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก ส่วนในด้านโครงสร้างการบริหารทั่วไปของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองนั้นปรากฏดังภาพที่ 53

ภาพที่ 53 โครงสร้างการบริหารทั่วไปของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

สำหรับผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองตั้งแต่ปีการศึกษา 2552 มาจนถึงปัจจุบันนั้น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองได้รับการประเมินคุณภาพจาก 4 หน่วยงาน คือ 1) การประเมินตนเองโดยองค์การบริหารส่วนตำบล 2) การประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2547 โดยสำนักงานท้องถิ่นอำเภอเมืองขอนแก่น 3) การประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตและกรมการพัฒนาชุมชน และ 4) การประเมินตามเกณฑ์ศูนย์เด็กเล็กนำอยู่ตามเกณฑ์ของกรมอนามัย โดยกรมอนามัย ซึ่งมีผลการประเมินคุณภาพปรากฏดังตารางที่ 16

ตารางที่ 16 ผลการประเมินคุณภาพศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ปีการศึกษา 2552 – 2553

ลำดับ	การประเมิน	ผู้ประเมิน	ผลการประเมิน	
			ปี 2552	ปี 2553
1	การประเมินตนเอง	อบต.ศิลา	ระดับพอใช้	ระดับพอใช้
2	มาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2547	ท้องถิ่นอำเภอเมืองขอนแก่น	ระดับพอใช้	ยังไม่มี การประเมิน
3	มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	มรภ.สวนดุสิต และ กรมการพัฒนาชุมชน	ยังไม่มี การประเมิน	ต้องเร่งปรับปรุง
4	ศูนย์เด็กเล็กนำอยู่ตามเกณฑ์ของกรมอนามัย	กรมอนามัย	ระดับดี	ยังไม่มี การประเมิน

จากตารางที่ 16 พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมีผลการประเมินคุณภาพที่อยู่ในระดับ “ดี” จำนวน 1 รายการ คือ การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์ศูนย์เด็กเล็กนำอยู่ของกรมอนามัย มีผลการประเมินคุณภาพอยู่ในระดับ “พอใช้” มีจำนวน 2 รายการคือ การประเมินตนเอง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา และการประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2547 โดยสำนักงานท้องถิ่นอำเภอเมืองขอนแก่น และมีผลการประเมินอยู่ในระดับ “ต้องเร่งปรับปรุง” คือ การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตและกรมการพัฒนาชุมชน

จากการนำเสนอของนางมันทนา สมอุมจารย์ พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมีผลการประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ในระดับ “ต้องเร่งปรับปรุง” นั้น สืบเนื่องมาจากในปี พ.ศ. 2553 กรมการพัฒนาชุมชนได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต จัดทำแบบประเมินการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นมาแล้ว ให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่ละแห่งทำการตรวจสอบและประเมินตนเองตามแบบที่กำหนด ซึ่งในแบบประเมินดังกล่าวได้แบ่งเกณฑ์การประเมินออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ซึ่งสาเหตุที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมีผลการประเมินอยู่ในระดับ “ต้องเร่งปรับปรุง” นั้นจากการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานการดำเนินงานในแต่ละด้านปรากฏผลดังตารางที่ 17 - 21

ตารางที่ 17 ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร

ที่	รายการสิ่งที่สังเกตและตรวจสอบ	ผลการตรวจสอบ	
		มี	ไม่มี
1	มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์	✓	
2	มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร	✓	
3	มีคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยมีผู้แทนจากชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ	✓	
4	มีแผนการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและดำเนินงานตามแผน		✓

ตารางที่ 17 ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร ซึ่งมีจำนวนรวม 4 รายการ พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมีการจัดทำโครงสร้างการบริหารศูนย์ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร และมีคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนจากชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ แต่ไม่ปรากฏว่ามีการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและดำเนินงานตามแผน

ตารางที่ 18 ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานในการดำเนินงานด้านบุคลากร

ที่	รายการสิ่งที่สังเกตและตรวจสอบ	ผลการตรวจสอบ	
		มี	ไม่มี
1	หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็ก เล็กมีวุฒิทางการศึกษา ไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีสาขาวิชาเอกปฐมวัยหรือวิชาชีพสาขาอื่นๆ ซึ่งจะต้องมีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี		✓
2	ผู้ดูแลเด็กมีวุฒิทางการศึกษาอย่างน้อย ม.3	✓	
3	ผู้ดูแลเด็กทุกคน ได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี	✓	
4	มีอัตราส่วนของครู/ผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัย ดังนี้	✓	
	4.1 เด็กอายุ 2 - 3 ปี มีอัตราส่วน 1 : 10		
	4.2 เด็กอายุ 3 ปีขึ้นไป มีอัตราส่วน 1 : 20	✓	

ตารางที่ 18 ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานการดำเนินงานด้านบุคลากร ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 4 ข้อ 5 รายการ พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองไม่มีตำแหน่งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีวุฒิทางการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีสาขาวิชาเอกปฐมวัยหรือวิชาชีพสาขาอื่นๆ ซึ่งจะต้องมีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี แต่มีการแต่งตั้งรักษาการหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มี

วุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาในสาขาอื่นซึ่งไม่ใช่สาขาวิชาเอกปฐมวัย และเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยมาแล้วมากกว่า 2 ปี ส่วนในด้านอื่นๆ นั้น พบว่า ผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมีวุฒิทางการศึกษาอย่างน้อย ม.3 ทุกคน ผู้ดูแลเด็กทุกคนได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี และมีอัตราส่วนของครู/ผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยตามเกณฑ์คือ เด็กอายุ 2 - 3 ปี มีอัตราส่วน 1 : 10 และเด็กอายุ 3 ปีขึ้นไป มีอัตราส่วน 1 : 20

ตารางที่ 19 ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานในการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ที่	รายการสิ่งที่สังเกตและตรวจสอบ	ผลการตรวจสอบ	
		มี	ไม่มี
1	การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย		
	1.1 มีการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัย ดังนี้		
	1.1.1 ความสามารถทางด้านร่างกาย		
	(1) มีการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ออกกำลังในสถานที่ต่างๆ	✓	
	(2) มีการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ออกกำลังมือและนิ้วมือ	✓	
	(3) มีการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ	✓	
	1.1.2 พัฒนาด้านสังคม เช่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ เช่น พาไปตลาด หรือ ไปศึกษานอกสถานที่ใกล้ๆ	✓	
	1.2 มีการดำเนินการตามแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้		
	1.2.1 ความสามารถทางด้านร่างกาย		
	(1) มีการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ออกกำลังภายในสถานที่ต่างๆ	✓	
	(2) มีการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ออกกำลังมือและนิ้วมือ และมีการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ	✓	
	1.2.2 พัฒนาด้านสังคม เช่น		
	(1) มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ใหม่ เช่น พาไปตลาด ช่วยดูแลต้นไม้ เก็บใบไม้ ไปเยี่ยมสถานที่ต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียง เป็นต้น	✓	
	(2) มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้มีส่วนร่วมในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่ง ของชุมชน	✓	
	1.2.3 พัฒนาด้านอารมณ์ เช่น มีการจัดกิจกรรมเล่านิทาน เล่าเรื่อง อ่านหนังสือให้เด็กฟัง พูดคุยกับเด็ก แล้วให้เด็กได้แสดงความรู้สึกต่อสิ่งที่ได้ฟัง และสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมทุกวัน	✓	
	1.2.4 พัฒนาการคิดและสติปัญญา เช่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ		

ตารางที่ 19 ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานในการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ต่อ)

ที่	รายการสิ่งที่สังเกตและตรวจสอบ	ผลการตรวจสอบ	
		มี	ไม่มี
	1.2.5 พัฒนาการด้านภาษา เช่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กได้ใช้ภาษา เช่น เล่านิทาน อ่านหนังสือเล่าเรื่องราวจากภาพหรือประสบการณ์ ชวนเด็กพูดคุยบ่อยๆ	✓	
	1.2.6 พัฒนาการด้านจริยธรรม เช่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้รับผิดชอบงานและฝึกวินัยในการทำงาน	✓	
	1.2.7 พัฒนาการด้านการสร้างสรรค์ ศิลปะ และดนตรี เช่น มีการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ร้องเล่น เต้นรำ และทำกิจกรรมเคลื่อนไหว	✓	
	1.3 มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก	✓	
	1.4 มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง	✓	
2	การจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก		
	2.1 จัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอาคารให้มีความสะอาดและปลอดภัย	✓	
	2.2 การจัดห้องเรียน เช่น		
	(1) มีแสงสว่างและอากาศเพียงพอ	✓	
	(2) มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค	✓	
	(3) พื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนมีสัดส่วนเหมาะสมกับจำนวนเด็ก		✓
	2.3 ห้องน้ำ ห้องส้วม ถูกสุขลักษณะ		✓
	2.4 มีการกำจัดขยะมูลฝอยถูกสุขลักษณะ	✓	
	2.5 พื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นเหมาะสม ปลอดภัย		✓
3	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการบริการอาหารสะอาดและมีคุณค่าทางโภชนาการ		
	3.1 สถานที่เตรียมและหรือปรุงอาหารสะอาด ถูกสุขลักษณะ		✓
	3.2 อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารปลอดภัยและสะอาด	✓	
	3.3 ผู้ประกอบและผู้จัดเตรียมอาหารมีสุขอนามัยดี	✓	
	3.4 น้ำดื่ม น้ำใช้สะอาด เพียงพอ	✓	
	3.5 มีการใช้เกลือเสริมไอโอดีนหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีน	✓	
	3.6 นมที่ให้เด็กดื่มเป็นนมรสจืดและไม่หมักอายุ	✓	
4	การดูแลสุขภาพ		
	4.1 มีการตรวจสุขภาพทั่วไปของเด็กทุกคน ทุกวัน		✓
	4.2 มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกคนปีละสองครั้งจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	✓	
	4.3 มีการประเมินภาวะโภชนาการเด็กทุกคนอย่างน้อยปีละสองครั้ง		✓

ตารางที่ 19 ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็กซึ่งมีทั้งหมด 4 ด้าน รวม 30 รายการ ได้แก่ 1) ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย มีจำนวน 15 รายการ ซึ่งจากการสังเกตและตรวจสอบ พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดังกล่าวมีการจัดทำเอกสารการดำเนินการไว้ทุกรายการแต่จากการสังเกตเพิ่มเติมจากตัวเอกสารต่างๆ พบว่า ขาดความเป็นปัจจุบันและมีการจัดกิจกรรมในแต่ละรายการค่อนข้างน้อย 2) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีจำนวน 7 รายการ ซึ่งพบว่ามี การดำเนินการอยู่ 4 รายการ คือ มีการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอาคารให้มีความสะอาดและปลอดภัย มีการจัดห้องเรียนให้มีแสงสว่างและอากาศเพียงพอ มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค และมีการกำจัดขยะมูลฝอยถูกสุขลักษณะ และมีจำนวน 3 รายการที่ยังไม่มีการดำเนินการคือพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนมีสัดส่วนที่ไม่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก ห้องน้ำ-ห้องส้วมยังไม่ถูกสุขลักษณะ และพื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นยังไม่มีความเหมาะสมและปลอดภัย 3) ด้านการบริการอาหารสะอาดและมีคุณค่าทางโภชนาการ มีจำนวนทั้งหมด 6 รายการ ซึ่งพบว่ามี การดำเนินการอยู่ 4 รายการ คือ อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารปลอดภัยและสะอาด ผู้ประกอบและผู้จัดเตรียมอาหารมีสุขอนามัยดี น้ำดื่ม น้ำใช้สะอาดเพียงพอ มีการใช้เกลือเสริมไอโอดีนหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีน และนมที่ให้เด็กดื่มเป็นนมรสจืดและไม่หมดอายุ และมีจำนวน 1 รายการที่ยังไม่มีการดำเนินการ คือ สถานที่เตรียมและหรือปรุงอาหารสะอาดยังไม่ถูกสุขลักษณะเพราะศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดังกล่าวยังไม่มีสถานที่ประกอบอาหารภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จึงต้องจ้างแม่ครัวให้ทำอาหารมาจากบ้านซึ่งมีข้อจำกัดในเรื่องของสถานที่ประกอบอาหาร 4) ด้านการดูแลสุขภาพ มีทั้งหมดจำนวน 3 รายการ ซึ่งพบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดังกล่าวยังไม่มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกคนปีละสองครั้งจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขแต่ยังไม่มีการตรวจสุขภาพทั่วไปของเด็กทุกคนทุกวันและยังไม่มีการประเมินภาวะโภชนาการเด็กทุกคนอย่างน้อยปีละสองครั้ง

ตารางที่ 20 ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานในการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย

ที่	รายการสิ่งที่สังเกตและตรวจสอบ	ผลการตรวจสอบ	
		มี	ไม่มี
1	การพัฒนาสมรรถนะของเด็กปฐมวัย		
	1.1 เด็กปฐมวัยมีสมรรถนะตามวัย ดังนี้		
	(1) มีเอกสารบันทึกเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและสภาวะทางกายของเด็ก	✓	
	(2) มีเอกสารบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคมของเด็ก		✓
	(3) มีเอกสารบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก		✓
	(4) มีเอกสารบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาทางภาษาของเด็ก		✓
	(5) มีเอกสารบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก		✓
	(6) มีเอกสารบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก		✓
	(7) มีเอกสารบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก		✓
2	เด็กปฐมวัยมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี		
	2.1 มีการสร้างสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพของตนเองให้แก่เด็ก เช่น แปรงฟัน หลังรับประทานอาหารกลางวันทุกวัน ใช้ช้อนกลาง ล้างมือ บ่อยๆ ปิดปาก เวลาไอหรือจาม เป็นต้น	✓	
	2.2 มีการบันทึกภาวะโภชนาการของเด็กและมีการประเมินและติดตามผล		✓
3	การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ		
	3.1 มีเอกสารหรือภาพประกอบด้านความซื่อสัตย์		✓
	3.2 มีเอกสารหรือภาพประกอบด้านความประหยัด		✓
	3.3 มีเอกสารหรือภาพประกอบด้านความซื่อสัตย์		✓
	3.4 มีเอกสารหรือภาพประกอบด้านความมีน้ำใจ		✓
	3.5 มีเอกสารหรือภาพประกอบด้านความมีวินัย		✓
	3.6 มีเอกสารหรือภาพประกอบด้านความสุภาพ		✓
	3.7 มีเอกสารหรือภาพประกอบด้านความสะอาด		✓
	3.8 มีเอกสารหรือภาพประกอบด้านความสามัคคี		✓

ตารางที่ 20 ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย มีจำนวนทั้งหมด 3 ด้าน รวม 17 รายการ ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาสมรรถนะของเด็กปฐมวัย มีจำนวน 7 รายการ พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมีการดำเนินการอยู่ 1 รายการ คือ มีเอกสารบันทึกเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและ

สุขภาพทางกายของเด็ก และยังไม่มีการดำเนินการอยู่ 6 รายการคือ การจัดทำบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคมของเด็ก การจัดทำบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก การจัดทำบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาทางภาษาของเด็ก การจัดทำบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาทางารคิดและสติปัญญาของเด็ก การจัดทำบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก และการจัดทำบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก 2) ด้านเด็กปฐมวัยมีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีจำนวน 2 รายการ ซึ่งพบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมีการดำเนินการอยู่ 1 รายการคือ มีการสร้างสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพของตนเองให้แก่เด็ก เช่น แปรงฟันหลังรับประทานอาหารกลางวันทุกวัน ใช้ช้อนกลาง ล้างมือ บ่อยๆ ปิดปากเวลาไอหรือจาม เป็นต้น และยังไม่มีการดำเนินการ 1 รายการคือ การบันทึกภาวะโภชนาการของเด็กและมีการประเมินและติดตามผล 3) ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ มีจำนวนทั้งหมด 8 รายการ ซึ่งพบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองยังไม่มีการดำเนินการแม้แต่รายการเดียว

ตารางที่ 21 ผลการสังเกตและตรวจสอบเอกสารการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ที่	รายการสิ่งที่สังเกตและตรวจสอบ	ผลการตรวจสอบ	
		มี	ไม่มี
1	มีเอกสารแสดงการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง		✓
2	มีเอกสารแสดงการจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการชุมชนในเรื่องการพัฒนาเด็ก		✓

ตารางที่ 21 ผลการตรวจสอบเอกสารและหลักฐานการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 2 รายการ พบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองยังไม่มีการดำเนินการแม้แต่รายการเดียว

สภาพปัญหา

หลังจากที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ “สภาพที่เคยเป็นมา” และ “สภาพปัจจุบัน” แล้ว ได้มีการร่วมกันวิเคราะห์ “สภาพปัญหา” ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยแบ่งการวิเคราะห์สภาพปัญหาออกเป็น 5 ด้าน ตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม และแยกประเด็นในการวิเคราะห์ออกเป็นรายชื่อโดยใช้ตัวชี้วัดของแต่ละมาตรฐานมาเป็นตัวตั้งในการระบุสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ทำการปรับปรุงตัวชี้วัดในบางข้อเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ แต่ก็คงไว้ซึ่งความหมายเดิมที่ต้องการวัดนั้น ซึ่งสามารถสรุปสภาพปัญหาเป็นรายด้านเรียงตามลำดับความสำคัญของปัญหาตามตัวชี้วัดในแต่ละมาตรฐานได้ดังตารางที่ 22 - 26

ตารางที่ 22 การวิเคราะห์สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร

ที่	ตัวชี้วัด	สภาพปัญหาที่พบ	ลำดับความสำคัญของปัญหา
1	มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์	- พบว่ามีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์ในลักษณะที่เป็นเอกสาร แต่ยังคงความเป็นปัจจุบัน รวมทั้งไม่ได้มีการจัดทำแผนภูมิแสดงโครงสร้างในการบริหารจัดการที่เป็นป้ายติดแสดงไว้ให้เห็น	3
2	มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร	- พบว่ามีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร โดยการจัดทำเป็นคำสั่ง ดังนั้น จึงสรุปว่าไม่เป็นปัญหา	4
3	มีคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนจากชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ	- พบว่ามีการดำเนินการแต่ขาดความเป็นปัจจุบัน และพบว่าการทำงานของคณะกรรมการยังไม่เป็นระบบและขาดความเข้มแข็ง	2
4	มีแผนการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและมีการดำเนินการตามแผน	- พบว่าไม่มีการจัดทำแผนพัฒนาแต่มีการดำเนินการตามข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา	1

จากตารางที่ 22 การวิเคราะห์สภาพปัญหาการด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร จำนวน 4 รายการ พบว่า สภาพปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบันเรียงตามลำดับความสำคัญคือ 1) ไม่มีการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2) การแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขาดความเป็นปัจจุบัน และพบว่าการทำงานของคณะกรรมการยังไม่เป็นระบบและขาดความเข้มแข็ง 3) การจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขาดความเป็นปัจจุบันและไม่ได้มีการจัดทำแผนภูมิโครงสร้างการบริหารติดไว้ให้เห็น ส่วนในด้านการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของบุคลากรนั้นแม้จะพบว่ามีกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วแต่ก็ต้องมีการดำเนินการต่อไปเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

ตารางที่ 23 การวิเคราะห์สภาพปัญหาด้านบุคลากร

ที่	ตัวชี้วัด	สภาพปัญหาที่พบ	ลำดับความสำคัญของปัญหา
1	หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็ก เล็กมีวุฒิทางการศึกษา ไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีสาขาวิชาเอกปฐมวัย หรือวิชาสาขาอื่นๆ ซึ่งจะต้องมีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี	- พบว่ายังไม่มี การแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเนื่องจาก คุณสมบัติของครูและจำนวนเด็กนักเรียนยังไม่ถึงเกณฑ์การแต่งตั้งดังกล่าว แต่ได้มีการแต่งตั้งรักษาการหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อปฏิบัติหน้าที่แทนตำแหน่งดังกล่าวแล้ว	1
2	ผู้ดูแลเด็กมีวุฒิทางการศึกษา อย่างน้อย ม.3	- พบว่าผู้ดูแลเด็กทุกคนมีคุณสมบัติครบถ้วนตามเกณฑ์ จึงสรุปได้ว่าไม่เป็นปัญหา	4
3	ผู้ดูแลเด็กทุกคนได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี	- พบว่าผู้ดูแลเด็กทุกคนผ่านการอบรมตามเกณฑ์ที่กำหนด จึงสรุปได้ว่าไม่เป็นปัญหา	3
4	มีอัตราส่วนของครู/ผู้ดูแลเด็ก ต่อเด็กปฐมวัย ดังนี้ - เด็กอายุ 2 - 3 ปี มีอัตราส่วน 1 : 10 - เด็กอายุ 3 ปีขึ้นไป มีอัตราส่วน 1 : 20	- พบว่าอัตราส่วนของครู/ผู้ดูแลเด็ก เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดแต่ก็ยังถือว่าเป็นปัญหาเพราะในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอมีครูเพียง 2 คน ที่ปฏิบัติหน้าที่ทั้งด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ และรับผิดชอบงานทุกอย่างในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	2

จากตารางที่ 23 การวิเคราะห์สภาพปัญหาการด้านบุคลากร จำนวน 4 รายการ พบว่า ปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบันเรียงตามลำดับความสำคัญคือ 1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอมีครูเพียง 2 คน ที่ปฏิบัติหน้าที่ทั้งในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็ก และหน้าที่อื่นๆ ทั้งหมดภายในศูนย์ฯ จึงส่งผลให้ครูมีภาระงานมาก จนแทบไม่มีเวลาในการดูแลเด็กในแต่ละวันได้อย่างเต็มที่ ส่วนในด้านคุณวุฒิและการฝึกอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยของครูนั้นพบว่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดจึงถือว่าไม่เป็นปัญหา แต่ทั้งนี้ครูก็จะต้องพัฒนาตนเองทั้งในด้านการฝึกอบรมและด้านการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นเพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพมากขึ้นกว่าเดิม

ตารางที่ 24 การวิเคราะห์สภาพปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ที่	ตัวชี้วัด	สภาพปัญหาที่พบ	ลำดับความสำคัญของปัญหา
การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย			
1	มีการจัดทำแผนกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัย	- ไม่ได้มีการจัดทำแผนกระบวนการเรียนรู้แต่มีการจัดหาแผนสำเร็จรูปมาใช้	2
2	มีการดำเนินการตามแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้	- มีการดำเนินการตามแผน แต่กิจกรรมที่จัดไม่หลากหลาย และขาดความต่อเนื่อง	3
3	มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก	- วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ทั้งหมดได้มาจากการจัดซื้อ เพราะครูไม่มีความสามารถในการผลิตสื่อใช้เองได้	4
4	มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง	- มุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครองที่มีอยู่ขาดการดูแลเอาใจใส่และไม่ค่อยได้ใช้งาน	12
การจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก			
1	มีการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอาคารให้มีความสะอาดและปลอดภัย	- สภาพแวดล้อมภายนอกอาคารขาดความปลอดภัยเพราะมีขี้วัว และรั้วลวดหนามซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อเด็ก	1
2	มีการจัดห้องเรียน เช่น มีแสงสว่างและอากาศเพียงพอ มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรคพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนมีสัดส่วนเหมาะสมกับจำนวนเด็ก	- ห้องเรียนมีเพียงห้องเดียวจึงไม่สามารถจัดมุมการเรียนรู้ได้มากนัก เพราะมีทั้งโต๊ะ เก้าอี้ และตู้เก็บกระเป๋า หนังสือของนักเรียนตั้งอยู่ในห้องเรียนด้วย รวมทั้งยังขาดการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค	10
3	ห้องน้ำ ห้องส้วม ถูกสุขลักษณะ	- มีห้องส้วมเพียง 2 ห้องและไม่มีห้องอาบน้ำสำหรับเด็ก	8
4	มีการกำจัดขยะมูลฝอยถูกสุขลักษณะ	- บางวันรถเก็บขยะไม่มาเก็บขยะ ครูจึงต้องนำขยะไปทิ้งเอง หรือในบางครั้งก็ปล่อยให้ขยะสันตัง	9
5	พื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นเหมาะสมปลอดภัย	- ไม่มีสนามเด็กเล่นเพราะพื้นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กค่อนข้างคับแคบ	5

ตารางที่ 24 การวิเคราะห์สภาพปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ต่อ)

ที่	ตัวชี้วัด	สภาพปัญหาที่พบ	ลำดับความสำคัญของปัญหา
มีการบริการอาหารสะอาดและมีคุณค่าทางโภชนาการ			
1	สถานที่เตรียมและหรือปรุงอาหารสะอาด ถูกสุขลักษณะ	- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองไม่ได้จัดทำอาหารเองแต่ได้จ้างเหมาบุคคลให้ทำอาหารมาส่งให้ในแต่ละวัน จึงไม่สามารถควบคุมดูแลในการประกอบอาหารได้อย่างเต็มที่	7
2	อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารปลอดภัยและสะอาด	- ถาดหลุมที่ใช้ใส่อาหารให้เด็กทำจากสแตนเลส และอลูมิเนียมซึ่งใช้งานมาหลายปีแล้ว	11
3	ผู้ประกอบและผู้จัดเตรียมอาหารมีสุขอนามัยดี	- ยังไม่มีการประเมินสุขภาพของผู้ที่รับจ้างประกอบอาหาร	6
4	น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด เพียงพอ	- ไม่เป็นปัญหา	16
5	มีการใช้เกลือเสริมไอโอดีนหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีน	- ไม่เป็นปัญหา	17
6	นมที่ให้เด็กดื่มเป็นนมรสจืดและไม่หมกอายุ	- ไม่เป็นปัญหา	18
การดูแลสุขภาพ			
1	มีการตรวจสอบสุขภาพทั่วไปของเด็กทุกคนทุกวัน	- พบว่ามีการดำเนินการแต่ขาดความต่อเนื่อง	13
2	มีการตรวจสอบสุขภาพเด็กทุกคนปีละสองครั้งจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	- พบว่ามีการดำเนินการแต่ขาดความต่อเนื่อง	14
3	มีการประเมินภาวะโภชนาการเด็กทุกคนอย่างน้อยปีละสองครั้ง	- พบว่ามีการดำเนินการแต่ขาดความต่อเนื่อง	15

จากตารางที่ 24 การวิเคราะห์สภาพปัญหาการด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 18 รายการพบว่า ปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบันเรียงตามลำดับความสำคัญ 5 ลำดับแรก คือ 1) สภาพแวดล้อมภายนอกอาคารขาดความปลอดภัยเพราะมีขี้ขาว และรั้วลวดหนามซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อเด็ก 2) ครูไม่ได้การจัดทำแผนกระบวนการเรียนรู้แต่มีการจัดหาแผนสำเร็จรูปมาใช้ 3) แม้ว่าครูจะมีการดำเนินการตามแผนการเรียนรู้ที่มีอยู่แต่กิจกรรมที่จัดไม่หลากหลายและขาดความต่อเนื่อง 4) วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ทั้งหมดที่มีอยู่ล้วนได้มาจากการจัดซื้อ เพราะครูไม่มีความสามารถในการผลิตสื่อใช้เองได้ และ 5) ไม่มีสนามเด็กเล่นเพราะพื้นที่ตั้งของ

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนข้างคับแคบ ส่วนปัญหาในด้านอื่นๆ นั้นมีความสำคัญลดหลั่นกันตามลำดับ และพบว่ามี 3 รายการที่ถือว่าไม่มีปัญหาคือ 1) น้ำดื่ม น้ำใช้ 2) การเสริมไอโอดีนในอาหาร และ 3) นมสำหรับให้นักเรียนดื่ม แต่ก็ยังคงต้องมีการดำเนินการเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

ตารางที่ 25 การวิเคราะห์สภาพปัญหาการด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย

ที่	ตัวชี้วัด	สภาพปัญหาที่พบ	ลำดับความสำคัญของปัญหา
1	เด็กปฐมวัยมีสมรรถนะตามวัย	- ครูไม่ได้จัดทำเอกสารเพื่อแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาสมรรถนะของเด็กนักเรียนในทุกด้าน	1
2	เด็กปฐมวัยมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และ สุขภาพจิตที่ดี	- มีเด็กบางส่วนยังมีปัญหาในเรื่องของสุขภาพโดยเฉพาะภาวะทางช่องปาก และความสะอาดของร่างกาย เช่น เล็บมือ เล็บเท้า ผิวน้ำ เป็นต้น	2
3	มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการ ของ กระทรวงศึกษาธิการ	- ครูไม่ได้จัดทำเอกสารเพื่อแสดงให้เห็นถึงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ให้กับเด็ก	3

จากตารางที่ 25 การวิเคราะห์สภาพปัญหาการด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย จำนวน 3 รายการ พบว่ามีปัญหาในทุกรายการเรียงตามลำดับความสำคัญคือ 1) ครูไม่ได้จัดทำเอกสารเพื่อแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาสมรรถนะของเด็กนักเรียนในทุกด้าน 2) มีเด็กบางส่วนยังมีปัญหาในเรื่องของสุขภาพโดยเฉพาะภาวะทางช่องปาก และความสะอาดของร่างกาย เช่น เล็บมือ เล็บเท้า ผิวน้ำ เป็นต้น และ 3) ครูไม่ได้จัดทำเอกสารเพื่อแสดงให้เห็นถึงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ให้กับเด็ก

ตารางที่ 26 การวิเคราะห์สภาพปัญหาการด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

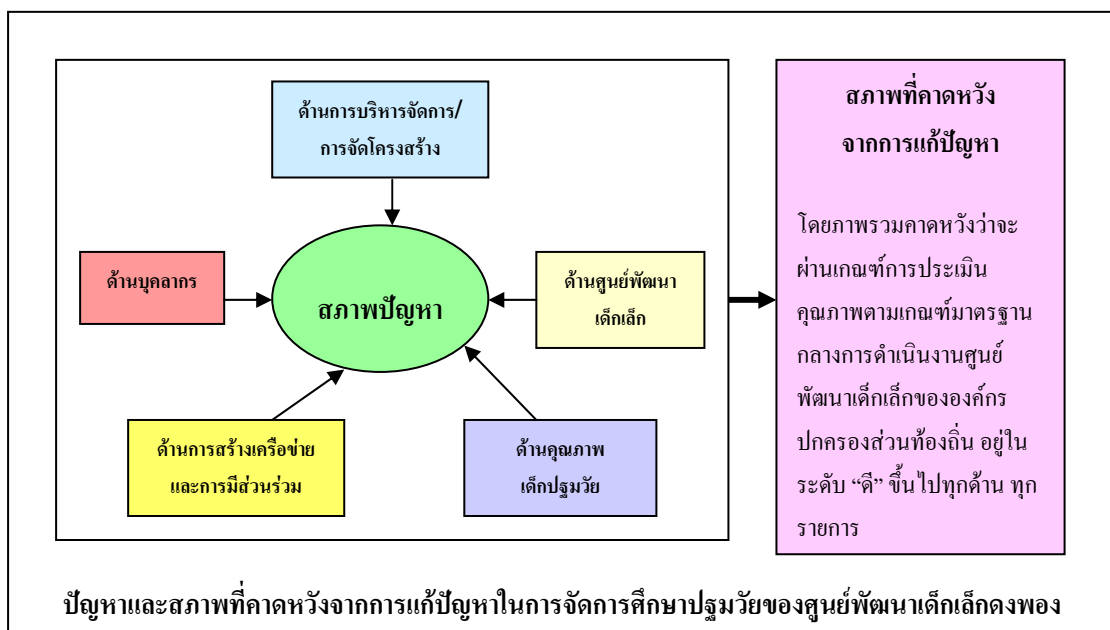
ที่	ตัวชี้วัด	สภาพปัญหาที่พบ	ลำดับความสำคัญของปัญหา
1	มีการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง	- ไม่มีการจัดกิจกรรมดังกล่าว	2
2	มีการจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการชุมชนในเรื่องการพัฒนาเด็ก	- ไม่มีการจัดกิจกรรมดังกล่าว	1

จากตารางที่ 26 การวิเคราะห์สภาพปัญหาการด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม จำนวน 2 รายการ พบว่า มีปัญหาทุกรายการคือ 1) ไม่มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่าง พ่อแม่ ครู ผู้ดูแลเด็ก และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 2) ไม่มีการจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการ ชุมชนในเรื่องการพัฒนาเด็ก

หลังจากที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง เสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้ทำการอ่านบททวนประเด็นปัญหาต่างๆ เหล่านั้นให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับรู้ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะนำประเด็นปัญหาที่ได้ไปกำหนด “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” ตามลำดับต่อไป

สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา

หลังจากที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” เสร็จสิ้นลง ก็ได้นำเอาข้อมูลดังกล่าว มากำหนด “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” โดยมีความเห็นร่วมกันว่าสภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหของ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองคือ “โดยภาพรวมคาดหวังว่าจะผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน กลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ/ การจัดโครงสร้างองค์กร 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ทุกด้าน ทุกรายการ ซึ่งสรุปได้ดังภาพที่ 54

ภาพที่ 54 ปัญหาและสภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา โดยร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาจากข้อมูลต่างๆ ที่ได้ร่วมกันศึกษาคั้งที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นรายด้านตามสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อที่จะนำทางเลือกที่ได้จากการวิเคราะห์มาทำการประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาต่อไป ดังตารางที่ 27 - 31

ตารางที่ 27 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์การ

ที่	สภาพปัญหา	ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา
1	การจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	- จัดซื้อแผนสำเร็จรูปมาใช้เพราะครุมีภาระงานมาก - ให้ครูจัดทำแผนเองโดยการศึกษาจากคู่มือ - จัดอบรมครูเพื่อให้ความรู้ในการจัดทำแผน
2	การแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	- ให้กองการศึกษาดำเนินการ - ให้หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดำเนินการ - ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินการพร้อมทั้งจัดประชุมชี้แจงเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการให้ชัดเจน
3	การจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์	- ให้กองการศึกษาดำเนินการ - ให้หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดำเนินการ - ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องดำเนินการ โดยจัดทำให้มีความเป็นปัจจุบันพร้อมทั้งจัดทำป้ายติดตั้งไว้ให้เห็นได้อย่างชัดเจน
4	การกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากร	- ให้ดำเนินการต่อไปเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

จากตารางที่ 27 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์การ ซึ่งมีจำนวน 4 รายการพบว่า

- 1) ปัญหาในการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาดังนี้
 - (1) จัดซื้อแผนสำเร็จรูปมาใช้เพราะครุมีภาระงานมาก
 - (2) ให้ครูจัดทำแผนเองโดยการศึกษาจากคู่มือ
 - (3) จัดอบรมครูเพื่อให้ความรู้ในการจัดทำแผน

- 2) ปัญหาในการแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ดังนี้
- (1) ปล่อยให้กองการศึกษาเป็นผู้ดำเนินการแต่งตั้ง
 - (2) มอบให้หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นผู้ดำเนินการแต่งตั้ง
 - (3) มอบให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินการ พร้อมทั้งจัดประชุมชี้แจงเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการให้ชัดเจน
- 3) ปัญหาในการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ดังนี้
- (1) มอบให้กองการศึกษาเป็นผู้ดำเนินการ
 - (2) มอบให้หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นผู้ดำเนินการ
 - (3) มอบให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินการ โดยจัดทำโครงสร้างการบริหารให้เป็นปัจจุบันและจัดทำป้ายแสดงโครงสร้างการบริหารไว้ให้เห็นอย่างชัดเจน
- 4) การกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่าไม่มีปัญหาแต่มีข้อเสนอแนะว่าควรดำเนินการในสิ่งที่มีอยู่แล้วต่อไปเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนา

ตารางที่ 28 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านบุคลากร

ที่	สภาพปัญหา	ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา
1	การแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	- ให้ครูศึกษาต่อระดับปริญญาตรีสาขาการจัดการศึกษาปฐมวัย โดยใช้ทุนของตัวเอง - ให้ครูศึกษาต่อระดับปริญญาตรีสาขาการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยใช้ทุนของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น - รณรงค์ให้เด็กในตำบลที่มีอายุระหว่าง 2 – 5 ปี มาเข้าเรียนในศูนย์ไม่ต่ำกว่าปีละ 30 คน
2	คุณวุฒิทางการศึกษาของครู (ผู้ดูแลเด็ก)	- รณรงค์ให้ครูศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นเพื่อยกระดับความรู้ความสามารถให้กับตนเอง
3	การอบรมของบุคลากรในด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัย	- รณรงค์ให้ครูเข้ารับการอบรมกับหน่วยงานต่างๆ ที่จัดขึ้นอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง - กองการศึกษาหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นผู้จัดการอบรมให้ครูอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
4	อัตราส่วนของครู ต่อ เด็กนักเรียนในศูนย์	- จัดส่งนักวิชาการศึกษาจากกองการศึกษามาช่วยสอนในบางครั้ง - จัดกิจกรรมครูอาสาโดยให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

จากตารางที่ 28 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านบุคลากร ซึ่งมีจำนวน 4 รายการพบว่า

- 1) ปัญหาในการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาดังนี้
 - (1) ให้ครูศึกษาต่อระดับปริญญาตรีสาขาวิชาการศึกษาระดับปริญญาโทด้วยใช้ทุนของตนเอง
 - (2) ให้ครูศึกษาต่อระดับปริญญาตรีสาขาวิชาการศึกษาระดับปริญญาโทด้วยใช้ทุนของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
 - (3) รมรงค์ให้เด็กในตำบลที่มีอายุระหว่าง 2 – 5 ปี มาเข้าเรียนไม่ต่ำกว่าปีละ 30 คน
- 2) ในด้านวุฒิทางการศึกษาของครู แม้ว่าจะไม่เป็นปัญหา แต่ได้มีการเสนอทางเลือกไว้คือ รมรงค์ให้ครูศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นเพื่อยกระดับความรู้ความสามารถให้กับตนเอง
- 3) ในด้านการอบรมของบุคลากรเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย แม้ว่าจะไม่มีปัญหาแต่ได้มีการเสนอทางเลือกไว้คือ
 - (1) รมรงค์ให้ครูเข้ารับการอบรมกับหน่วยงานต่างๆ ที่จัดขึ้นอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
 - (2) ให้กองการศึกษาหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นผู้จัดการอบรมให้ครูอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
- 4) ในด้านการอัตราส่วนของครูต่อเด็กนักเรียนในศูนย์ แม้ว่าจะไม่มีปัญหาแต่ได้มีการเสนอทางเลือกไว้คือ
 - (1) ให้มีการจัดส่งนักวิชาการศึกษาจากกองการศึกษามาช่วยสอนในบางครั้ง
 - (2) จัดกิจกรรมครูอาสาโดยให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

ตารางที่ 29 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ที่	สภาพปัญหา	ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา
1	การจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัย	- ใช้แผนสำเร็จรูปที่มีขายตามท้องตลาด - ให้ครูเขียนแผนเองโดยการศึกษาจากคู่มือของกรม - ส่งครูไปอบรมด้านการจัดทำแผน - จัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการจัดทำแผนให้กับครู
2	การดำเนินการตามแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้	- ให้ครูจัดกิจกรรมตามแผนที่ได้จัดทำไว้โดยมีจำนวนกิจกรรมที่จัดไม่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานกำหนด และให้มีการบินที่ภาพพร้อมทั้งจัดทำการสรุปผลเป็นรายกิจกรรมไว้
3	วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้	- จัดอบรมครูในด้านการจัดทำและผลิตสื่อการเรียนรู้ - ของบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัดในการจัดซื้อสื่อสำเร็จรูป - ของบประมาณจากต้นสังกัดในการจัดซื้อวัสดุสำหรับจัดทำสื่อ - ให้ครูและผู้ปกครองนักเรียนร่วมกันจัดทำสื่อโดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น
4	มุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง	- จัดมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครองไว้มุมใดมุมหนึ่งที่เหมาะสม - จัดทำห้องเฉพาะสำหรับใช้เป็นมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง
5	การจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอาคาร	- ปรับปรุงอาคารเรียน โดยของบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัด - ปรับปรุงอาคารเรียนเพียงบางส่วนโดยการระดมทุนจากผู้ปกครองนักเรียนและคนในชุมชน - สร้างรั้วและประตูโรงเรียนใหม่โดยขอรับงบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัด - รื้อยุงข้าวที่อยู่ภายในบริเวณศูนย์ออกไปตั้งไว้ที่แห่งใหม่ - ก่อสร้างอาคารโรงอาหารโดยใช้งบประมาณจากต้นสังกัด
6	การจัดห้องเรียน	- เก็บของที่ไม่จำเป็นที่วางอยู่ในห้องเรียนออกไปให้หมด - จัดมุม จัดบอร์ดการเรียนรู้สำหรับเด็ก - สำรวจบริเวณในห้องเรียนที่อาจก่อให้เกิดอันตรายและทำการปรับปรุง
7	การป้องกันแมลงและพาหะนำโรค	- จัดทำมาตรการในกันป้องกันโรค - ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการป้องกัน
8	ห้องน้ำ ห้องส้วม	- ปรับปรุงห้องน้ำ ห้องส้วมที่มีอยู่เดิมให้ดีขึ้น - ก่อสร้างห้องน้ำ ห้องอาบน้ำ เพิ่มเติมให้เพียงพอกับจำนวนเด็ก
9	การกำจัดขยะมูลฝอย	- จัดหาถังขยะให้เพียงพอ - มีมาตรการในการจัดการขยะ และดำเนินการอย่างจริงจัง

ตารางที่ 29 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ต่อ)

ที่	สภาพปัญหา	ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา
10	สนามเด็กเล่น	- จัดหาที่วางเครื่องเล่นที่มีอยู่ให้เหมาะสม - จัดหาเครื่องเล่นที่ไม่มีอันตรายและมีความเหมาะสมกับสภาพที่ตั้งมาเพิ่มเติมโดยขอรับการสนับสนุนจากต้นสังกัดและการขอรับบริจาค
11	สถานที่เตรียมและปรุงอาหาร	- ให้ความรู้แก่ผู้รับจ้างในด้านสถานที่สำหรับการเตรียมและปรุงอาหาร - ให้ผู้ปกครองแบ่งเวรกันมาทำอาหาร - ก่อสร้างโรงอาหารใหม่
12	อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหาร	- ตรวจสอบภาชนะว่าจัดทำมาจากวัสดุที่มีความปลอดภัยต่อสุขภาพของเด็กหรือไม่ - ตรวจสอบภาชนะที่มีอยู่เดิมว่าใช้การได้ดีหรือไม่ - หมั่นดูแลทำความสะอาดภาชนะอยู่เสมอ - จัดเก็บภาชนะในที่ที่เหมาะสม
13	สุขอนามัยของผู้ประกอบอาหาร	- ให้ผู้ประกอบอาหารทำการตรวจสอบสุขภาพโดยแพทย์อย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง
14	น้ำดื่ม น้ำใช้	- จัดซื้อน้ำสะอาดจากร้านค้า - จัดซื้อเครื่องกรองน้ำไว้ใช้ในศูนย์ - ควรมีมาตรการในการตรวจสอบคุณภาพของน้ำดื่ม น้ำใช้
15	การเสริมไอโอดีน	- ให้มีการเติมเกลือหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนลงในอาหารสำหรับเด็กด้วยทุกครั้ง
16	อาหารเสริม (นม)	- เลือกซื้อนมจากบริษัทที่ได้รับการรับรองมาตรฐานแล้วเท่านั้น - ครูควรตรวจสอบทุกครั้งว่านมที่ร้านค้านำมาส่งในแต่ละวันนั้นอยู่ในสภาพดีหรือไม่ และควรตรวจสอบวันหมดอายุของนมด้วย
17	การตรวจสุขภาพเด็ก	- ให้มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกวัน โดยครู - ให้มีการตรวจสุขภาพเด็กโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
18	การประเมินภาวะโภชนาการเด็ก	- ให้ครูทำการประเมินภาวะโภชนาการเด็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง - จัดอบรมครูและผู้ปกครองในด้านการส่งเสริมภาวะโภชนาการเด็ก

จากตารางที่ 29 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งมีจำนวน 18 รายการพบว่า

1) การจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัย มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ดังนี้

- (1) ใช้แผนสำเร็จรูปที่มีขายตามท้องตลาด
- (2) ให้ครูเขียนแผนเองโดยการศึกษาจากคู่มือของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
- (3) จัดส่งครูเข้ารับการอบรมด้านการจัดทำแผน
- (4) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการจัดทำแผนให้กับครู

2) การดำเนินการตามแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา คือ ให้ครูจัดกิจกรรมตามแผนที่ได้จัดทำไว้โดยมีจำนวนกิจกรรมที่จัดไม่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด และให้มีการบันทึกภาพพร้อมทั้งทำการสรุปผลเป็นรายกิจกรรม

3) ด้านวัสดุและสื่อการเรียนรู้ มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาดังนี้

- (1) จัดอบรมครูในด้านการจัดทำและผลิตสื่อการเรียนรู้สำหรับเด็ก
- (2) ขอรับงบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัดเพื่อจัดซื้อสื่อสำเร็จรูป
- (3) ขอรับงบประมาณจากต้นสังกัดในการจัดซื้อวัสดุสำหรับการจัดทำและผลิตสื่อ
- (4) ให้ครูและผู้ปกครองนักเรียนร่วมกันจัดทำสื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กโดยใช้วัสดุที่หา

ได้ในท้องถิ่น

4) ด้านการจัดมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาดังนี้

- (1) จัดมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครองไว้มุมใดมุมหนึ่งที่มีความเหมาะสม
- (2) จัดทำห้องเฉพาะสำหรับใช้เป็นมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง

5) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอาคาร มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาดังนี้

- (1) ปรับปรุงอาคารเรียนโดยขอรับงบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัด
- (2) ปรับปรุงอาคารเรียนเพียงบางส่วนโดยการระดมทุนจากผู้ปกครองนักเรียนและคน

ในชุมชน

(3) สร้างรั้วและประตูโรงเรียนใหม่ โดยขอรับงบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัด

(4) รื้อขี้ข้าวที่อยู่ในบริเวณศูนย์ออกไปไว้ ณ ที่ตั้งแห่งใหม่

(5) ก่อสร้างโรงอาหารโดยขอรับงบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัด

6) ด้านการจัดห้องเรียน มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาดังนี้

(1) เก้าอี้ของที่ไม่จำเป็นที่วางอยู่ในห้องเรียนออกไปให้หมด

(2) จัดมุม จัดบอร์ดการเรียนรู้สำหรับเด็ก

(3) สำรวจบริเวณภายในห้องเรียนว่ามีส่วนใดบ้างที่อาจก่อให้เกิดอันตรายสำหรับเด็ก

แล้วทำการปรับปรุงซ่อมแซม

7) ด้านการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาดังนี้

(1) จัดทำมาตรการในการป้องกันโรค

(2) ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการป้องกัน

- 8) ด้านห้องน้ำ ห้องส้วม มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ดังนี้
- (1) ปรับปรุงห้องน้ำห้องส้วมที่มีอยู่เดิมให้มีสภาพที่ดีขึ้น
 - (2) ก่อสร้างห้องน้ำ ห้องส้วมที่ถูกสุขลักษณะเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอกับจำนวนเด็ก
- 9) ด้านการกำจัดขยะมูลฝอย มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ดังนี้
- (1) จัดหาถังขยะให้เพียงพอ
 - (2) มีมาตรการในการจัดการขยะ และดำเนินการอย่างจริงจัง
- 10) ด้านสนามเด็กเล่น มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ดังนี้
- (1) จัดหาที่วางเครื่องเล่นที่มีอยู่ให้เหมาะสม
 - (2) จัดหาเครื่องเล่นที่ไม่มีอันตรายและมีความเหมาะสมกับสภาพที่ตั้งมาเพิ่มเติม โดยขอรับการสนับสนุนจากต้นสังกัดและการขอรับบริจาค
- 11) ด้านสถานที่ในการเตรียมและปรุงอาหาร มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ดังนี้
- (1) ให้ความรู้แก่ผู้รับจ้างในด้านรักษาความสะอาด และการจัดเตรียมสถานที่สำหรับการเตรียมและปรุงอาหาร
 - (2) ให้ผู้ปกครองแบ่งเวรกันมาทำอาหารให้เด็กรับประทาน
 - (3) ก่อสร้างโรงอาหารใหม่
- 12) ด้านอุปกรณ์และภาชนะใส่อาหาร มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ดังนี้
- (1) ตรวจสอบภาชนะว่าจัดทำมาจากวัสดุที่มีความปลอดภัยต่อสุขภาพของเด็กหรือไม่
 - (2) ตรวจสอบภาชนะที่มีอยู่ยังใช้การได้ดีหรือไม่ ถ้าพบว่าอยู่ในสภาพที่ชำรุดให้จำหน่ายออก
 - (3) หมั่นดูแลและทำความสะอาดภาชนะอยู่เสมอ
 - (4) จัดเก็บภาชนะในที่ที่เหมาะสม
- 13) ด้านสุขภาพอนามัยของผู้ประกอบการ มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา คือ ให้ผู้ประกอบการอาหารทำการตรวจสุขภาพโดยแพทย์อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง พร้อมทั้งนำหลักฐานมาแสดงให้เห็น
- 14) ด้านน้ำดื่ม น้ำใช้ มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ดังนี้
- (1) จัดซื้อน้ำสะอาดจากร้านค้าในหมู่บ้าน
 - (2) จัดซื้อเครื่องกรองน้ำไว้ใช้ในศูนย์
 - (3) ควรมีมาตรการในการตรวจสอบคุณภาพของน้ำดื่ม น้ำใช้
- 15) ด้านการเสริมเกลือไอโอดีนในอาหารสำหรับเด็ก มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา คือ ให้มีการเติมเกลือหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนลงในอาหารสำหรับเด็กด้วยทุกครั้ง
- 16) ด้านอาหารเสริม(นม) มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ดังนี้
- (1) เลือกซื้อนมจากบริษัทที่ได้รับการรับรองมาตรฐานแล้วเท่านั้น
 - (2) ครูควรตรวจสอบทุกครั้งว่านมที่ร้านค้านำมาส่งในแต่ละวันนั้นอยู่ในสภาพดีหรือไม่ และควรตรวจสอบวันหมดอายุของนมด้วย
- 17) ด้านการตรวจสุขภาพเด็ก มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ดังนี้
- (1) ให้มีการตรวจสุขภาพของเด็กนักเรียนทุกวัน โดยครูในศูนย์

- (2) ให้มีการตรวจสอบสุขภาพเด็กโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
- 18) ด้านการประเมินภาวะโภชนาการเด็ก มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาดังนี้
- (1) ให้ครูทำการประเมินภาวะโภชนาการเด็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
 - (2) จัดอบรมครูและผู้ปกครองในด้านการส่งเสริมภาวะโภชนาการสำหรับเด็ก

ตารางที่ 30 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย

ที่	สภาพปัญหา	ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา
1	การพัฒนาสมรรถนะตามวัย	- ให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะของเด็กตามวัย อย่างน้อยด้านละ 4 กิจกรรมขึ้นไป ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวต้องอยู่ในขอบข่ายการพัฒนาใน 7 ด้าน ดังนี้ 1) ความเคลื่อนไหวและสุขภาพทางกายของเด็ก 2) การพัฒนาทางสังคมของเด็ก 3) การพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก 4) การพัฒนาทางภาษาของเด็ก 5) การพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก 6) การพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก 7) การพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก
2	เด็กปฐมวัยมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี	- ให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมของเด็กในการดูแลสุขภาพของตนเอง เช่น การฝึกการแปรงฟัน การฝึกการรับประทานอาหาร การล้างหน้า การล้างมือ เป็นต้น
3	การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ	- ให้มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและปลูกฝังในด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้ 1) ด้านความขยัน 2) ด้านความประหยัด 3) ด้านความซื่อสัตย์ 4) ด้านความมีน้ำใจ 5) ด้านความมีวินัย 6) ด้านความสุภาพ 7) ด้านความสะอาด 8) ด้านความสามัคคี

จากตารางที่ 30 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ซึ่งมีจำนวน 3 รายการพบว่า

1) ด้านการพัฒนาสมรรถนะตามวัย มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา คือให้มีการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะของเด็กตามวัย อย่างน้อยด้านละ 4 กิจกรรมขึ้นไป ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวต้องอยู่ใน ขอบข่ายการพัฒนา 7 ด้าน ดังนี้

- (1) ความเคลื่อนไหวและสภาวะทางกายของเด็ก
- (2) การพัฒนาทางสังคมของเด็ก
- (3) การพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก
- (4) การพัฒนาทางภาษาของเด็ก
- (5) การพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก
- (6) การพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก
- (7) การพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

2) เด็กปฐมวัยมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา คือให้มีการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมของเด็กในการดูแลสุขภาพของตนเอง เช่น ฝึกการแปรงฟัน ฝึก การรับประทานอาหาร ฝึกการล้างหน้า ฝึกการล้างมือ เป็นต้น

3) ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการ ของกระทรวง ศึกษาธิการ มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา คือ ให้มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและปลูกฝังในด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ คือด้านความขยัน ด้านความประหยัด ด้านความ ซื่อสัตย์ ด้านความมีน้ำใจ ด้านความมีวินัย ด้านความสุภาพ ด้านความสะอาด และ ด้านความสามัคคี

ตารางที่ 31 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ที่	สภาพปัญหา	ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา
1	การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในชุมชน ระหว่างพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก และ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง	- จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน โดยใช้ สถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง - จัดอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาเด็กสำหรับครู ผู้ปกครองและ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง - จัดตั้งชมรมผู้ปกครองนักเรียน - จัดให้มีเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัย โดยอาศัยความร่วมมือ จากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน
2	การจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่ง ความรู้และบริการชุมชนในเรื่องการ พัฒนาเด็ก	- จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนโดยใช้ สถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง - จัดอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาเด็กสำหรับครู ผู้ปกครองและ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

จากตารางที่ 31 การวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาด้านคุณภาพสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ซึ่งมีจำนวน 2 รายการพบว่า

1) ด้านการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาดังนี้

(1) จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนโดยใช้สถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

(2) จัดอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาเด็กสำหรับครู ผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

(3) จัดตั้งชมรมผู้ปกครองนักเรียน

(4) จัดให้มีเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2) ด้านการจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการชุมชนในเรื่องการพัฒนาเด็ก มีทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาดังนี้

(1) จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนโดยใช้สถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

(2) จัดอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาเด็กสำหรับครู ผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหา

หลังจากที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายในการแก้ปัญหาเสร็จสิ้นลงแล้ว ได้มีการร่วมกันประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหา โดยนำเอาข้อสรุปที่ได้จากตารางวิเคราะห์ทางเลือกตามเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 5 ด้าน มาร่วมกันเพื่อพิจารณาเพื่อทำการประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อที่จะนำไปใช้ซึ่งปรากฏผลดังตารางที่

ตารางที่ 32 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร

ที่	สภาพปัญหา และทางเลือกที่หลากหลาย	ทางเลือกที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหา
1	การจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1) จัดซื้อแผนสำเร็จรูปมาใช้เพราะครุมีภาระงานมาก 2) ให้ครูจัดทำแผนเองโดยการศึกษาจากคู่มือ 3) จัดอบรมครูเพื่อให้ความรู้ในการจัดทำแผน	- จัดอบรมครูและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พร้อมทั้งให้มีการจัดทำแผนพัฒนาร่วมกันทุกปี
2	การแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1) ให้กองการศึกษาดำเนินการ 2) ให้หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดำเนินการ 3) ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินการ พร้อมทั้งจัดประชุมชี้แจงเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการให้ชัดเจน	- ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินการพร้อมทั้งจัดประชุม ชี้แจงเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการให้ชัดเจน
3	การจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์ 1) ให้กองการศึกษาดำเนินการ 2) ให้หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดำเนินการ 3) ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องดำเนินการ โดยจัดทำให้มีความเป็นปัจจุบันพร้อมทั้งจัดทำป้ายติดตั้งไว้ให้เห็นได้อย่างชัดเจน	- ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องดำเนินการ โดยจัดทำให้มีความเป็นปัจจุบันพร้อมทั้งจัดทำป้ายติดตั้งไว้ให้เห็นได้อย่างชัดเจน
4	การกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากร 1) ให้ดำเนินการต่อไปเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน	- ให้ดำเนินการต่อไปเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

จากตารางที่ 32 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร พบว่าผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาดังนี้

- 1) ด้านการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้มีการจัดอบรมครูและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พร้อมทั้งให้มีการจัดทำแผนพัฒนาร่วมกันทุกปี
- 2) ด้านการแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินการ พร้อมทั้งจัดประชุมชี้แจงเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการให้ชัดเจน
- 3) ด้านการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์ ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องดำเนินการ โดยจัดทำให้มีความเป็นปัจจุบันพร้อมทั้งจัดทำป้ายติดตั้งไว้ให้เห็นได้อย่างชัดเจน
- 4) ด้านการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากร ให้ดำเนินการต่อไปเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

ตารางที่ 33 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านบุคลากร

ที่	สภาพปัญหา และทางเลือกที่หลากหลาย	ทางเลือกที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหา
1	การแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1) ให้ครูศึกษาต่อระดับปริญญาตรีสาขาการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยใช้ทุนของตัวเอง 2) ให้ครูศึกษาต่อระดับปริญญาตรีสาขาการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยใช้ทุนของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น 3) รมรณรงค์ให้เด็กในตำบลที่มีอายุระหว่าง 2 – 5 ปี มาเข้าเรียนในศูนย์ไม่ต่ำกว่าปีละ 30 คน	- ให้ครูศึกษาต่อให้ครูศึกษาต่อระดับปริญญาตรีสาขาการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยใช้ทุนของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และรณรงค์ให้ผู้ปกครองเด็กในตำบลนำเด็กในปกครองที่มีอายุระหว่าง 2 – 5 ปี มาเข้าเรียนในศูนย์ไม่ต่ำกว่าปีละ 30 คน
2	คุณวุฒิทางการศึกษาของครู (ผู้ดูแลเด็ก) - รณรงค์ให้ครูศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นเพื่อยกระดับความรู้ความสามารถให้กับตนเอง	- รณรงค์ให้ครูศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นเพื่อยกระดับความรู้ความสามารถให้กับตนเอง
3	การอบรมของบุคลากรในด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัย 1) รณรงค์ให้ครูเข้ารับการอบรมกับหน่วยงานต่างๆ ที่จัดขึ้นอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง 2) กองการศึกษาหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นผู้จัดการอบรมให้ครูอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง	- จัดสรรงบประมาณสำหรับส่งครูเข้ารับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง และ จัดอบรมสัมมนาให้กับครูและผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
4	อัตราส่วนของครูต่อเด็กนักเรียนในศูนย์ 1) จัดส่งนักวิชาการศึกษาจากกองการศึกษามาช่วยสอนในบางครั้ง 2) จัดกิจกรรมครูอาสาโดยให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม	- จัดกิจกรรมครูอาสาโดยให้ผู้เกี่ยวข้องและคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

จากตารางที่ 33 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านบุคลากร พบว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาดังนี้

- 1) ด้านการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้ทางเลือกคือให้ครูศึกษาต่อให้ครูศึกษาต่อระดับปริญญาตรีสาขาการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยใช้ทุนของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ผู้ปกครองเด็กในตำบลนำเด็กในปกครองที่มีอายุระหว่าง 2 – 5 ปี มาเข้าเรียนในศูนย์ไม่ต่ำกว่าปีละ 30 คน
- 2) ด้านการคุณวุฒิทางการศึกษาของครู ได้ทางเลือกคือ รณรงค์ให้ครูศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นเพื่อยกระดับความรู้ความสามารถให้กับตนเอง
- 3) ด้านการอบรมของบุคลากรในด้านการพัฒนาเด็ก ได้ทางเลือกคือให้มีการจัดสรรงบประมาณสำหรับส่งครูเข้ารับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง และ จัดอบรมสัมมนาให้กับครูและผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
- 4) ด้านอัตราส่วนของครูต่อเด็กนักเรียนในศูนย์ ได้ทางเลือกคือ จัดกิจกรรมครูอาสาโดยให้ผู้เกี่ยวข้องและคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

ตารางที่ 34 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ที่	สภาพปัญหาและทางเลือกที่หลากหลาย	ทางเลือกที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหา
1	การจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัย 1) ใช้แผนสำเร็จรูปที่มีขายตามท้องตลาด 2) ให้ครูเขียนแผนเอง โดยการศึกษาจากคู่มือของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น 3) ส่งครูไปอบรมด้านการจัดทำแผน 4) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการจัดทำแผนให้กับครู	- จัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการจัดทำแผนให้กับครูและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
2	การดำเนินการตามแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ - ให้ครูจัดกิจกรรมตามแผนที่ได้จัดทำไว้โดยมีจำนวนกิจกรรมที่จัดไม่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานกำหนด และให้มีการบันทึกภาพพร้อมทั้งจัดทำการสรุปผลเป็นรายกิจกรรมไว้	- ให้ครูจัดกิจกรรมตามแผนที่ได้จัดทำไว้โดยมีจำนวนกิจกรรมที่จัดไม่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานกำหนด และให้มีการบันทึกภาพพร้อมทั้งจัดทำการสรุปผลเป็นรายกิจกรรมไว้
3	วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ 1) จัดอบรมครูในด้านการจัดทำและผลิตสื่อการเรียนรู้ 2) ขอบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัดในการจัดซื้อสื่อสำเร็จรูป 3) ขอบประมาณจากต้นสังกัดในการจัดซื้อวัสดุสำหรับจัดทำสื่อ 4) ให้ครูและผู้ปกครองนักเรียนร่วมกันจัดทำสื่อโดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น	- จัดอบรมครู และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านการจัดทำและผลิตสื่อการเรียนรู้ พร้อมทั้งจัดหาหรือจัดซื้อวัสดุสำหรับจัดทำสื่อการเรียนรู้มาให้ครูและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันจัดทำโดยสื่อที่จัดหาหรือผลิตขึ้นนั้นควรมีทั้งสื่อสำเร็จรูปโดยทั่วไป และสื่อที่ทำจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น
4	มุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง 1) จัดมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครองไว้มุมใดมุมหนึ่งที่เหมาะสม 2) จัดทำห้องเฉพาะสำหรับใช้เป็นมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง	- จัดมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครองไว้มุมใดมุมหนึ่งที่เหมาะสมและจัดให้บริการต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสารการเลี้ยงดูเด็ก น้ำดื่มและบริการข่าวสารอื่นๆ
5	การจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอาคาร 1) ปรับปรุงอาคารเรียนโดยของงบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัด 2) ปรับปรุงอาคารเรียนเพียงบางส่วนโดยการระดมทุนจากผู้ปกครองนักเรียนและคนในชุมชน 3) สร้างรั้วและประตูโรงเรียนใหม่โดยขอรับงบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัด 4) รื้อซุงข้าวที่อยู่ภายในบริเวณศูนย์ออกไปตั้งไว้ที่แห่งใหม่ 5) ก่อสร้างอาคารโรงอาหาร โดยใช้งบประมาณจากต้นสังกัด	1) ทำการปรับปรุงและพัฒนาสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยการปรับปรุงจากสภาพเดิมที่มีอยู่ให้ดีขึ้น 2) ย้ายซุงข้าวไปไว้ที่อื่นและก่อสร้างโรงอาหารพร้อมห้องน้ำ ห้องส้วมทดแทน 3) ปรับปรุงรั้วและประตูศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยอาจขอรับงบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัด หรือจากการระดมทุน

ตารางที่ 34 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ต่อ)

ที่	สภาพปัญหาและทางเลือกที่หลากหลาย	ทางเลือกที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหา
6	การจัดห้องเรียน 1) สำรวจบริเวณในห้องเรียนที่อาจก่อให้เกิดอันตรายและทำการปรับปรุง 2) เก็บของที่ไม่จำเป็นที่วางอยู่ในห้องเรียนออกไปให้หมด 3) จัดมุม จัดบอร์ดการเรียนรู้สำหรับเด็ก	1) สำรวจบริเวณในห้องเรียนที่อาจก่อให้เกิดอันตรายและทำการปรับปรุง 2) เก็บของที่ไม่จำเป็นที่วางอยู่ในห้องเรียนออกไปให้หมด 3) จัดมุม จัดบอร์ดการเรียนรู้สำหรับเด็ก
7	การป้องกันแมลงและพาหะนำโรค 1) จัดทำมาตรการในกันป้องกันโรค 2) ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการป้องกัน	1) จัดทำมาตรการในกันป้องกันโรค 2) ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการป้องกัน
8	ห้องน้ำ ห้องส้วม 1) ปรับปรุงห้องน้ำ ห้องส้วมที่มีอยู่เดิมให้ดีขึ้น 2) ก่อสร้างห้องน้ำ ห้องอาบน้ำ เพิ่มเติมให้เพียงพอกับจำนวนเด็ก	- ก่อสร้างห้องน้ำ ห้องอาบน้ำ เพิ่มเติมให้เพียงพอกับจำนวนเด็กซึ่งการก่อสร้างนี้รวมอยู่ในการก่อสร้างโรงอาหารแล้ว
9	การกำจัดขยะมูลฝอย 1) จัดหาถังขยะให้เพียงพอ 2) มีมาตรการในการจัดการขยะ และดำเนินการอย่างจริงจัง	1) จัดหาถังขยะให้เพียงพอ 2) มีมาตรการในการจัดการขยะ และดำเนินการอย่างจริงจัง
10	สนามเด็กเล่น 1) จัดหาที่วางเครื่องเล่นที่มีอยู่ให้เหมาะสม 2) จัดหาเครื่องเล่นที่ไม่มีอันตรายและมีความเหมาะสมกับสภาพที่ตั้งมาเพิ่มเติม โดยขอรับการสนับสนุนจากต้นสังกัดและการขอรับบริจาค	1) จัดหาที่วางเครื่องเล่นที่มีอยู่ให้เหมาะสม 2) จัดหาเครื่องเล่นที่ไม่มีอันตรายและมีความเหมาะสมกับสภาพที่ตั้งมาเพิ่มเติม โดยขอรับการสนับสนุนจากต้นสังกัดและการขอรับบริจาค
11	สถานที่เตรียมและปรุงอาหาร 1) ให้ความรู้แก่ผู้รับจ้างในด้านสถานที่สำหรับการเตรียมและปรุงอาหาร 2) ให้ผู้ปกครองแบ่งเวรกันมาทำอาหาร 3) ก่อสร้างโรงอาหารใหม่	1) ให้ความรู้แก่ผู้รับจ้างในด้านสถานที่สำหรับการเตรียมและปรุงอาหาร 2) ให้ผู้ปกครองแบ่งเวรกันมาทำอาหาร 3) ก่อสร้างโรงอาหารใหม่
12	อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหาร 1) ตรวจสอบภาชนะว่าจัดทำมาจากวัสดุที่มีความปลอดภัยต่อสุขภาพของเด็กหรือไม่ 2) ตรวจสอบภาชนะที่มีอยู่เดิมว่าใช้การได้ดีหรือไม่ 3) หมั่นดูแลทำความสะอาดภาชนะอยู่เสมอ 4) จัดเก็บภาชนะในที่ที่เหมาะสม	1) ตรวจสอบภาชนะว่าจัดทำมาจากวัสดุที่มีความปลอดภัยต่อสุขภาพของเด็กหรือไม่ 2) ตรวจสอบภาชนะที่มีอยู่เดิมว่าใช้การได้ดีหรือไม่ 3) หมั่นดูแลทำความสะอาดภาชนะอยู่เสมอ 4) จัดเก็บภาชนะในที่ที่เหมาะสม
13	สุขอนามัยของผู้ประกอบอาหาร - ให้ผู้ประกอบอาหารทำการตรวจสุขภาพโดยแพทย์อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง	- ให้ผู้ประกอบอาหารทำการตรวจสุขภาพโดยแพทย์อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ตารางที่ 34 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ต่อ)

ที่	สภาพปัญหาและทางเลือกที่หลากหลาย	ทางเลือกที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหา
14	น้ำดื่ม น้ำใช้ 1) จัดซื้อน้ำสะอาดจากร้านค้า 2) จัดซื้อเครื่องกรองน้ำไว้ใช้ในศูนย์ 3) มีมาตรการในการตรวจสอบคุณภาพของน้ำดื่ม น้ำใช้	1) จัดซื้อน้ำสะอาดจากร้านค้า 2) จัดซื้อเครื่องกรองน้ำไว้ใช้ในศูนย์ 3) มีมาตรการในการตรวจสอบคุณภาพของน้ำดื่ม น้ำใช้
15	การเสริมไอโอดีน - ให้มีการเติมเกลือหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนลงในอาหารสำหรับเด็กด้วยทุกครั้ง	- ให้มีการเติมเกลือหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนลงในอาหารสำหรับเด็กด้วยทุกครั้ง
16	อาหารเสริม (นม) 1) เลือกซื้อนมจากบริษัทที่ได้รับการรับรองมาตรฐานแล้วเท่านั้น 2) ควบคุมตรวจสอบทุกครั้งว่านมที่ร้านค้านำมาส่งในแต่ละวันนั้นอยู่ในสภาพดีหรือไม่ และควรตรวจสอบวันหมดอายุของนมด้วย	1) เลือกซื้อนมจากบริษัทที่ได้รับการรับรองมาตรฐานแล้วเท่านั้น 2) ควบคุมตรวจสอบทุกครั้งว่านมที่ร้านค้านำมาส่งในแต่ละวันนั้นอยู่ในสภาพดีหรือไม่ และควรตรวจสอบวันหมดอายุของนมด้วย
17	การตรวจสุขภาพเด็ก 1) ให้มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกวันโดยครู 2) ให้มีการตรวจสุขภาพเด็กโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	- ให้มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกวันโดยครู - ให้มีการตรวจสุขภาพเด็กโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
18	การประเมินภาวะโภชนาการเด็ก 1) ให้ครูทำการประเมินภาวะโภชนาการเด็กทุกภาคเรียน 2) จัดอบรมครูและผู้ปกครองในด้านการส่งเสริมภาวะโภชนาการเด็ก	- ให้ครูทำการประเมินภาวะโภชนาการเด็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง - จัดอบรมครูและผู้ปกครองในด้านการส่งเสริมภาวะโภชนาการเด็ก

จากตารางที่ 34 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็กพบว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาดังนี้

1) ด้านการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัย ได้ทางเลือกคือ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการจัดทำแผนให้กับครูและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

2) ด้านการดำเนินงานตามแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้ทางเลือกคือ ให้ครูจัดกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้ โดยมีจำนวนกิจกรรมที่จัดไม่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานกำหนด และให้มีการบันทึกภาพพร้อมทั้งจัดทำสรุปผลเป็นรายกิจกรรมไว้

3) ด้านวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ ได้ทางเลือกคือ จัดอบรมครู และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านการจัดทำและผลิตสื่อการเรียนรู้ พร้อมทั้งจัดหาหรือจัดซื้อวัสดุสำหรับจัดทำสื่อการเรียนรู้มาให้ครูและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันจัดทำ โดยสื่อที่จัดหาหรือผลิตขึ้นนั้นควรมีทั้งสื่อสำเร็จรูปโดยทั่วไป และสื่อที่ทำจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น

4) ด้านการจัดมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง ได้ทางเลือกคือ จัดมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครองไว้มุมใดมุมหนึ่งที่เหมาะสมและจัดให้บริการต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสารการ์ตูนสำหรับเด็ก น้ำดื่มและบริการข่าวสารอื่นๆ

- 5) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอาคาร ได้ทางเลือกคือ ให้ทำการปรับปรุงและพัฒนาสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยการปรับปรุงจากสภาพเดิมที่มีอยู่ให้ดีขึ้น ย้ายขุ้งข้าวไปไว้ที่อื่นและก่อสร้างโรงอาหารพร้อมห้องน้ำ ห้องส้วมทดแทน และให้มีการปรับปรุงรั้วและประตูศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยอาจขอรับงบประมาณสนับสนุนจากต้นสังกัด หรือจากการระดมทุน
- 6) ด้านการจัดห้องเรียน ได้ทางเลือกคือ ให้ทำการสำรวจบริเวณในห้องเรียนที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแล้วทำการปรับปรุง จากนั้นให้เก็บของที่ไม่จำเป็นที่วางอยู่ในห้องเรียนออกไปให้หมด พร้อมทั้งจัดมุมหรือบอร์ดการเรียนรู้สำหรับเด็ก
- 7) ด้านการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค ได้ทางเลือกคือ ให้มีการจัดทำมาตรการในกันป้องกันโรค และประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการป้องกัน
- 8) ด้านห้องน้ำ ห้องส้วม ได้ทางเลือกคือ ให้มีการก่อสร้างห้องน้ำ ห้องอาบน้ำ เพิ่มเติมให้เพียงพอกับจำนวนเด็กซึ่งการก่อสร้างนี้รวมอยู่ในการก่อสร้างโรงอาหารแล้วโดยใช้งบประมาณที่ได้จากการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา
- 9) ด้านการกำจัดขยะมูลฝอย ได้ทางเลือกคือ จัดหาถังขยะให้เพียงพอ รวมทั้งมีมาตรการในการจัดการขยะและดำเนินการอย่างจริงจัง
- 10) ด้านสนามเด็กเล่น ได้ทางเลือกคือ จัดหาที่วางเครื่องเล่นที่มีอยู่ให้เหมาะสม และจัดหาเครื่องเล่นที่ไม่มีอันตรายและมีความเหมาะสมกับสภาพที่ตั้งมาเพิ่มเติมโดยขอรับการสนับสนุนจากต้นสังกัดและการขอรับบริจาค
- 11) ด้านสถานที่เตรียมและปรุงอาหาร ได้ทางเลือกคือ ให้ความรู้แก่ผู้รับจ้างในด้านสถานที่สำหรับการเตรียมและปรุงอาหาร ให้ผู้ปกครองแบ่งเวรกันมาทำอาหาร และให้มีการก่อสร้างโรงอาหารใหม่โดยใช้งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา
- 12) ด้านอุปกรณ์และภาชนะใส่อาหาร ได้ทางเลือกคือ ให้มีการตรวจสอบภาชนะใส่อาหารว่าจัดทำมาจากวัสดุที่มีความปลอดภัยต่อสุขภาพของเด็กหรือไม่ ตรวจสอบภาชนะที่มีอยู่เดิมว่าใช้การได้ดีหรือไม่หมั่นดูแลทำความสะอาดภาชนะอยู่เสมอ และจัดเก็บภาชนะในที่ที่เหมาะสม
- 13) ด้านสุขอนามัยของผู้ประกอบอาหาร ได้ทางเลือกคือ ให้ผู้ประกอบอาหารทำการตรวจสุขภาพโดยแพทย์ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง พร้อมกับมีใบรับรองสุขภาพไว้ยื่นขึ้น
- 14) ด้านน้ำดื่ม น้ำใช้ ได้ทางเลือกคือ ให้จัดซื้อน้ำสะอาดจากร้านค้า จัดซื้อเครื่องกรองน้ำไว้ใช้ในศูนย์ และให้มีมาตรการในการตรวจสอบคุณภาพของน้ำดื่ม น้ำใช้
- 15) ด้านการเสริมไอโอดีนในอาหาร ได้ทางเลือกคือ เน้นให้ผู้ประกอบอาหารเติมเกลือหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนลงในอาหารสำหรับเด็กด้วยทุกครั้ง
- 16) ด้านอาหารเสริม (นม) ได้ทางเลือกคือ ให้เลือกซื้อนมจากบริษัทที่ได้รับการรับรองมาตรฐานแล้วเท่านั้น ครูควรตรวจสอบทุกครั้งว่านมที่ร้านค้านำมาส่งในแต่ละวันนั้นอยู่ในสภาพดีหรือไม่และควรตรวจสอบวันหมดอายุของนมด้วย
- 17) ด้านการตรวจสุขภาพเด็ก ได้ทางเลือกคือ ให้มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกวัน โดยครู และให้มีการตรวจสุขภาพเด็กโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
- 18) ด้านการประเมินภาวะโภชนาการเด็ก ได้ทางเลือกคือ ให้ครูทำการประเมินภาวะโภชนาการเด็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง และให้มีการจัดอบรมครูและผู้ปกครองในด้านการส่งเสริมภาวะโภชนาการเด็กอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ตารางที่ 35 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย

ที่	สภาพปัญหาและทางเลือกที่หลากหลาย	ทางเลือกที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหา
1	การพัฒนาสมรรถนะตามวัย - ให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะของเด็กตามวัย อย่างน้อยด้านละ 4 กิจกรรมขึ้นไป ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวต้องอยู่ในขอบข่ายการพัฒนาใน 7 ด้าน ดังนี้ 1) ความเคลื่อนไหวและสภาวะทางกายของเด็ก 2) การพัฒนาทางสังคมของเด็ก 3) การพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก 4) การพัฒนาทางภาษาของเด็ก 5) การพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก 6) การพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก 7) การพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก	- ให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะของเด็กตามวัย อย่างน้อยด้านละ 4 กิจกรรมขึ้นไป ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวต้องอยู่ในขอบข่ายการพัฒนาใน 7 ด้าน ดังนี้ 1) ความเคลื่อนไหวและสภาวะทางกายของเด็ก 2) การพัฒนาทางสังคมของเด็ก 3) การพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก 4) การพัฒนาทางภาษาของเด็ก 5) การพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก 6) การพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก 7) การพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก
2	เด็กปฐมวัยมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี - ให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมของเด็กในการดูแลสุขภาพของตนเอง เช่น การฝึกการแปรงฟัน การฝึกการรับประทานอาหาร การล้างหน้า การล้างมือ เป็นต้น	- ให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมของเด็กในการดูแลสุขภาพของตนเอง เช่น การฝึกการแปรงฟัน การฝึกการรับประทานอาหาร การล้างหน้า การล้างมือ เป็นต้น
3	การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ - ให้มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและปลูกฝังในด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้ 1) ด้านความขยัน 2) ด้านความประหยัด 3) ด้านความซื่อสัตย์ 4) ด้านความมีน้ำใจ 5) ด้านความมีวินัย 6) ด้านความสุภาพ 7) ด้านความสะอาด 8) ด้านความสามัคคี	- ให้มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและปลูกฝังในด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้ 1) ด้านความขยัน 2) ด้านความประหยัด 3) ด้านความซื่อสัตย์ 4) ด้านความมีน้ำใจ 5) ด้านความมีวินัย 6) ด้านความสุภาพ 7) ด้านความสะอาด 8) ด้านความสามัคคี

จากตารางที่ 35 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย พบว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาดังนี้

1) ด้านการพัฒนาสมรรถนะตามวัย ได้ทางเลือกคือ ให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะของเด็กตามวัย อย่างน้อยด้านละ 4 กิจกรรมขึ้นไป ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวต้องอยู่ในขอบข่ายการพัฒนาใน 7 ด้าน ดังนี้คือ ด้านความเคลื่อนไหวและสุขภาวะทางกายของเด็ก ด้านการพัฒนาทางสังคมของเด็ก ด้านการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก ด้านการพัฒนาทางภาษาของเด็ก ด้านการพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก ด้านการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก และด้านการพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

2) ด้านเด็กปฐมวัยมีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี ได้ทางเลือกคือ ให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมของเด็กในการดูแลสุขภาพของตนเอง เช่น การฝึกการแปรงฟัน การฝึกการรับประทานอาหาร การล้างหน้า การล้างมือ เป็นต้น

3) ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ได้ทางเลือกคือ ให้มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและปลูกฝังในด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้คือ ด้านความขยัน ด้านความประหยัด ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีน้ำใจ ด้านความมีวินัย ด้านความสุภาพ ด้านความสะอาด และด้านความสามัคคี

ตารางที่ 36 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ที่	สภาพปัญหาและทางเลือกที่หลากหลาย	ทางเลือกที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหา
1	การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 1) จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนโดยใช้สถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง 2) จัดอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาเด็กสำหรับครู ผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง 3) จัดตั้งชมรมผู้ปกครองนักเรียน 4) จัดให้มีเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน	1) จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนโดยใช้สถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง 2) จัดอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาเด็กสำหรับครู ผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง 3) จัดตั้งชมรมผู้ปกครองนักเรียน 4) จัดให้มีเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน
2	การจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการชุมชนในเรื่องการพัฒนาเด็ก 1) จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนโดยใช้สถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง 2) จัดอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาเด็กสำหรับครู ผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง	1) จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนโดยใช้สถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง 2) จัดอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาเด็กสำหรับครู ผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

จากตารางที่ 36 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาด้านการสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วม พบว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาดังนี้

1) ด้านการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ได้ทางเลือกคือ จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนโดยใช้สถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง จัดอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาเด็กสำหรับครู ผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง จัดตั้งชมรมผู้ปกครองนักเรียน และจัดให้มีเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2) ด้านการจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการชุมชนในเรื่องการพัฒนาเด็ก ได้ทางเลือกคือ จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนโดยใช้สถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง และจัดอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาเด็กสำหรับครู ผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

ทั้งนี้ ผลจากการจัดกิจกรรมวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงเพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกหลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” และ “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหา” นั้น ทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันดังนี้

- ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ว่าการที่จะได้มาซึ่งประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน และประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอที่มีความถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์นั้น นอกจากจะต้องเชิญบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวมาให้ข้อมูลแล้ว ยังต้องใช้ข้อมูลประกอบอื่นๆ อีก เช่น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ในชุมชน ดังที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมไว้ในช่วงของการเตรียมการก่อนลงพื้นที่ในขั้นตอนที่ 1 (การเตรียมการ)

- ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่าในการวิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอทั้งในอดีตและปัจจุบันนั้น หากจะให้เกิดความชัดเจนและไม่หลงประเด็นควรยึดเอาเกณฑ์หรือมาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่งที่ยึดถือเป็นมาตรฐานกลางในการดำเนินงานมาเป็นตัวกำหนด ดังเช่นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้เลือกเอาเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาเป็นกรอบในการบรรยายสภาพของการดำเนินงานทั้งในอดีตและปัจจุบัน

- ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่าในการระบุสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนั้น จะต้องทำการวิเคราะห์สาเหตุจากข้อมูลในอดีตรวมทั้งนำเอาผลการประเมินในระดับต่างๆ มาร่วมพิจารณา เพื่อดูว่ามีสาเหตุใดบ้าง หรือมีการประเมินในระดับใดบ้างที่ส่งผลให้เกิดสภาพปัญหาในปัจจุบัน แล้วจึงนำเอาผลจากการศึกษานั้นมาใช้เป็นแนวทางหรือเป็นกรอบในการดำเนินงาน ดังเช่น ในการศึกษานี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ตกลงใช้เกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยที่เป็นกรณีศึกษา

- ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงเพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกหลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” และ “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการ

แก้ปัญหา” เพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางานร่วมกัน ตามแนวทางที่ได้ร่วมกันคิดและดำเนินการดังที่ให้รายละเอียดไว้ในข้างต้น

ทั้งนี้ ในขั้นตอนนี้มีผลพลอยได้จากการจัดกิจกรรมคือการได้มาซึ่งเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน และประวัติความเป็นมาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ที่สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและเป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชุมชนบ้านคองพองได้

2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ(action plan) ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2553 ณ ห้องประชุมศิลาฟ้าใส องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง กิจกรรมนี้เริ่มต้นจากผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันทบทวนข้อสรุปที่ได้จากการระดมความคิดเห็นร่วมกันเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2553 ต่อด้วยการทบทวนความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการจัดทำแผนปฏิบัติการ หลังจากนั้นจากนั้นผู้วิจัยได้เชิญ นางรักเล่ ปาละสานต์ เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน สังกัดสำนักงานปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ร่วมวิจัยมาบรรยายเกี่ยวกับการจัดทำแผนงาน โครงการให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับฟังและเรียนรู้ร่วมกัน (ดูภาพที่ 55)

ภาพที่ 55 กิจกรรมการจัดทำแผนปฏิบัติการ

เมื่อการนำเสนอเสร็จสิ้นลงผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันระดมความคิดเห็นกันอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะมีการจัดแผนปฏิบัติการตามแนวคิดที่ได้จากการศึกษาร่วมกัน ซึ่งผู้ร่วมวิจัยได้มีการถกเถียงและอภิปรายร่วมกันถึงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนงานและโครงการ ดังที่ผู้วิจัยจะขอยกเอาตัวอย่างคำกล่าวของผู้ร่วมวิจัยบางท่านมานำเสนอไว้ดังนี้

“จากข้อมูลที่เราได้ศึกษาวิเคราะห์ร่วมกันนั้นจะเห็นได้ว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองของเรามีสภาพปัจจุบันปัญหาหลายด้านจนส่งผลให้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางฯ ดังนั้น ผมคิดว่าเราน่าจะเอาเกณฑ์นี้เป็นตัวตั้งไว้ก่อน แต่มาตรฐานนี้มีด้วยกันถึง 5 ด้าน ซึ่งถ้าหากเราทำทุกด้านพร้อมๆ กันจะทำไหวหรือไม่ ด้วยเพราะเรายังไม่เคยลงมือทำงานกันแบบนี้มาก่อนเลย...”

(ปฏิพัทธ์ ดาบด้ามแก้ว, 30 พฤศจิกายน 2553)

“ฉันเห็นด้วยกับที่คุณปฏิพัทธ์พูด และขอเสนอว่าเราควรเลือกเอาด้านใดด้านหนึ่งมาพัฒนา ก่อนดีกว่าไหม เช่น ในด้านอาคารสถานที่เพราะ ในปัจจุบันมีสภาพที่ยังต้องมีการปรับปรุงอีกมาก หรือ ใครคิดอย่างไรอีกบ้างคะ...”

(สมพร บุตรพุด, 30 พฤศจิกายน 2553)

“ผมว่าให้พัฒนาด้านอื่นๆ ไปก่อนได้ไหม เพราะถ้าหากจะพัฒนาในด้านอาคารสถานที่อย่างที่คุณสมพรพูดนั้น ผมเกรงว่าชาวบ้านอาจจะไม่ยินยอมเพราะปัจจุบันมีผู้ขี้ขาวซึ่งเป็นที่ตั้งของธนาคารข้าวของหมู่บ้านตั้งอยู่ในบริเวณของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กด้วย ซึ่งอาจจะเกิดข้อขัดแย้งตามมาได้...”

(ชาติ สีละคุณ, 30 พฤศจิกายน 2553)

“แต่ดิฉันเห็นด้วยกับคุณสมพร เพราะคิดว่าถ้าหากอาคารสถานที่ไม่พร้อมแล้ว ก็จะส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก เพราะเด็กๆ ถูกจำกัดให้อยู่แต่ในห้องเรียน ด้วยครูเกรงว่าถ้าเด็กออกมาเล่นข้างนอกก็จะได้รับอันตราย อีกทั้งผู้ขี้ขาวที่ตั้งอยู่ก็เป็นปัญหาที่สะสมมานานที่ครูรุ่นก่อนๆ อยากรให้ย้ายออกไปแต่ไม่มีใครกล้าพูด หรือใครมีความคิดเห็นอย่างไรอีกบ้างคะ...”

(ทองดาว อุปฐม, 30 พฤศจิกายน 2553)

“เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน ผมเองในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านเราจะขอเอาเรื่องการย้ายผู้ขี้ขาวของหมู่บ้านไปคุยกับชาวบ้านและหลวงพ่อก่อน เพราะผมเคยได้นำเรื่องนี้ไปปรึกษากับท่านและคนในชุมชนมาบ้างแล้ว และถ้าหากจะย้ายผู้ขี้ขาวออกไปจริงก็คงจะไม่มีปัญหาอะไร เพียงแต่ต้องทำให้ถูกต้องตามความเชื่อของชุมชนด้วยเท่านั้น ผมจึงคิดว่าถ้าหากเราจะทำการพัฒนาในด้านนี้ก็คงจะไม่มีปัญหา แต่ในด้านอื่นๆ ที่เหลือผมคิดว่าเราน่าจะพัฒนาไปทุกด้านพร้อมๆ กัน ไม่ดีกว่าหรือ...”

(สุรัตน์ จันทาสีกา, 30 พฤศจิกายน 2553)

“ทุกคนจำที่หลวงพ่อกเคยพูดไม่ได้หรือครับว่าในการที่เราจะพัฒนางานใดๆ ก็ตาม เราต้องมองให้ครอบคลุมในทุกๆ ด้าน เพราะถ้าหากเราเลือกทำเพียงด้านใดด้านหนึ่งก็จะส่งผลให้การพัฒนางานนั้นๆ เป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์และยากที่จะสำเร็จได้...”

(กริช กองทอง, 30 พฤศจิกายน 2553)

จากการถกเถียงและอภิปรายร่วมกันดังกล่าวทำให้แนวคิดในการพัฒนางานออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกคิดว่าควรเลือกพัฒนางานเพียงด้านใดด้านหนึ่งที่จำเป็นก่อนด้วยเห็นว่าในการพัฒนาบางด้านอาจขัดต่อหลักความเชื่อของชุมชน เช่น ด้านอาคารสถานที่อาจจะต้องชะลอการพัฒนาไว้เพราะในปัจจุบันมีผู้ขี้ขาวของหมู่บ้านซึ่งเกิดขึ้นก่อนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งถ้าหากจะทำการรื้อหรือย้ายอาจทำให้เกิดเรื่องอับมงคลขึ้นในหมู่บ้าน ด้านการพัฒนาเด็กควรเป็นหน้าที่ของครู ด้านการพัฒนาศูนย์และด้านการบริหารจัดการควรเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเพราะมีงบประมาณในการดำเนินงานที่เพียงพอ และมีบางส่วนมีความเห็นว่าหากต้องการที่จะพัฒนาทุกด้านไปพร้อมๆ กันต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากซึ่งชุมชนไม่มีความพร้อมเป็นต้น ส่วนกลุ่มที่สองเสนอว่าในการพัฒนานั้นหากจะให้เกิดผลสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์จะต้องพัฒนาทุกๆ ด้านไปพร้อมๆ กัน แต่สิ่งที่ทั้งสองกลุ่มมีแนวคิดที่เหมือนกันคือการเลือกเอาเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาเป็นตัวชี้วัดในการดำเนินงาน

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการทำงานของตนเองออกมาอย่างเต็มที่แล้ว ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับหลักองค์รวม (holistic approach) ที่จะใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ในการวิจัยในครั้งนี้ให้ผู้ร่วมวิจัยทราบ โดย

นำเสนอเป็นเอกสารประกอบการบรรยายซึ่งเนื้อหาได้นำมาจากบทที่ 2 ของงานวิจัยนี้ พร้อมทั้งชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติงานภายใต้หลักองค์รวมนั้นมีข้อดีหรือมีลักษณะเด่นอย่างไร ซึ่งผลจากการนำเสนอดังกล่าวทำให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นกันใหม่เพื่อพิจารณาและทบทวนถึงสิ่งที่พวกเขาคิดไว้ก่อนหน้านี้หนึ่งครั้งหนึ่งก่อนที่จะนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้มาบูรณาการเข้าด้วยกันกับความรู้เดิมของพวกเขา ซึ่งก่อนที่จะได้มาซึ่งแผนปฏิบัติการ (action plan) นั้นได้มีการถกเถียงและอภิปรายร่วมกันในกลุ่มของผู้ร่วมวิจัยกันอีกครั้งหนึ่ง ดังจะขอยกตัวอย่างคำกล่าวของผู้ร่วมวิจัยบางรายไว้ดังนี้

“หลักองค์รวมที่ผู้วิจัยได้นำเสนอให้พวกเราได้ทราบนี้ ถ้าพิจารณาให้ดีก็จะคล้ายๆ กับที่หลวงพ่อประทีปได้เคยเสนอไว้ นั่นก็คือคำว่า “cover” นั่นเอง ซึ่งดิฉันเองคิดว่าเป็นหลักการที่พวกเราควรที่จะนำมาใช้ในการทำงานในครั้งนี้ คือให้ทำทุกๆ ด้านไปพร้อมๆ กัน ด้วยกำลังและความสามารถของพวกเราที่มีอยู่ซึ่งดิฉันคิดว่าพวกเรามีศักยภาพเพียงพอด้วยการสนับสนุนและความร่วมมือจากทุกฝ่ายในชุมชนของเราเอง ซึ่งทุกวันนี้มีหลายหน่วยงานได้ทำงานในลักษณะขององค์รวมอยู่แล้ว โดยเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับทางการแพทย์และสุขภาพดังที่เราเคยได้ยินกันบ่อยๆ...”

(ธนพร ตรีกาลไทย, 30 พฤศจิกายน 2553)

“สิ่งที่คุณธนพรได้พูดมาทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งที่ดิฉันและทุกคนในที่นี้ต่างก็เห็นด้วย และดิฉันเองมองว่าแนวคิดที่ได้จากความรู้เสริมเกี่ยวกับหลักองค์รวมนั้น ถ้าจะนำมาบูรณาการเข้ากับสิ่งที่พวกเราได้ร่วมกันคิดไว้ก็คงจะช่วยให้แผนปฏิบัติการของพวกเรามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งดิฉันมองว่าแนวคิดเกี่ยวกับหลักองค์รวมนี้น่าจะทำให้เห็นภาพอย่างง่ายๆ ก็คล้ายกับการร้อยห่วงโซ่แต่ละห่วงเข้าด้วยกันโดยให้ห่วงโซ่นั้นมีส่วนที่สอดประสานกันเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงและแข็งแรง และยากที่จะตัดขาดจากกันได้ ดังเช่นการทำงานของเราก็ควรให้มีการสอดประสานสัมพันธ์กันไปในลักษณะนี้ด้วยค่ะ...”

(พิชามณูชู้ วุทธิสิทธิ์, 30 พฤศจิกายน 2553)

“เรื่องหลักองค์รวมนี้ดิฉันเคยได้เรียนมาบ้างแล้ว เพราะในวงการทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพก็มักจะนำมาใช้อยู่บ่อยๆ เช่น การบริหารสุขภาพแบบองค์รวม ศูนย์สุขภาพแบบองค์รวม และวิธีการรักษาโรคแบบองค์รวม เป็นต้น และดิฉันก็เห็นด้วยกับแนวคิดของคุณพิชามณูชู้ที่ได้พูดเปรียบเทียบระหว่างห่วงโซ่กับหลักองค์รวมซึ่งทำให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และขอสนับสนุนว่าควรใช้หลักองค์รวมนี้น่าเป็นแนวคิดในการดำเนินงานในครั้งนี้...”

(ลาละดี กำลิ่งทวี, 30 พฤศจิกายน 2553)

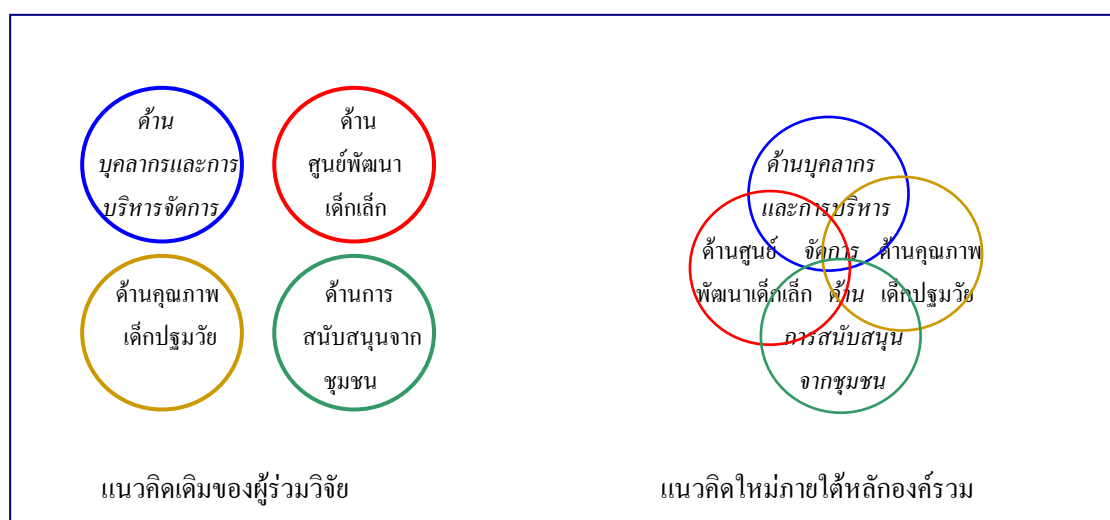
“ผมว่าถ้าหากเราเลือกที่จะพัฒนางานทั้ง 5 ด้านตามเกณฑ์มาตรฐานกลางๆ ไปพร้อมๆ กันแล้วเราก็ควรที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับเกณฑ์ต่างๆ นั้นให้ถี่เสียบก่อน เพื่อดูว่ามีด้านใดที่ควรเพิ่มเติม หรือมีด้านใดที่ควรตัดออกหรือรวมเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดการบูรณาการอย่างเป็นระบบครบวงจร และผมขอเสนอว่าพวกเราควรทบทวนความรู้ด้านการจัดการศึกษาปฐมวัยที่ผู้วิจัยได้นำเสนอให้พวกเราได้รับรู้มาแล้วนั้นด้วย เพื่อที่จะทำให้การจัดทำแผนปฏิบัติการในครั้งนี้เป็นไปอย่างครอบคลุมและมีเป้าหมายในการพัฒนาที่ชัดเจน...”

(ชอดยิ่ง จันทนพิมพ์, 30 พฤศจิกายน 2553)

เมื่อการถกเถียงและอภิปรายกันสิ้นสุดลงผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันระดมแนวคิดกันเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการภายใต้หลักองค์รวม โดยได้นำเอาเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาเป็นเกณฑ์ในการดำเนินงาน ซึ่งผลจากการระดมความคิดกันทำให้ได้โครงการขึ้นมา 4 โครงการด้วยกันคือ

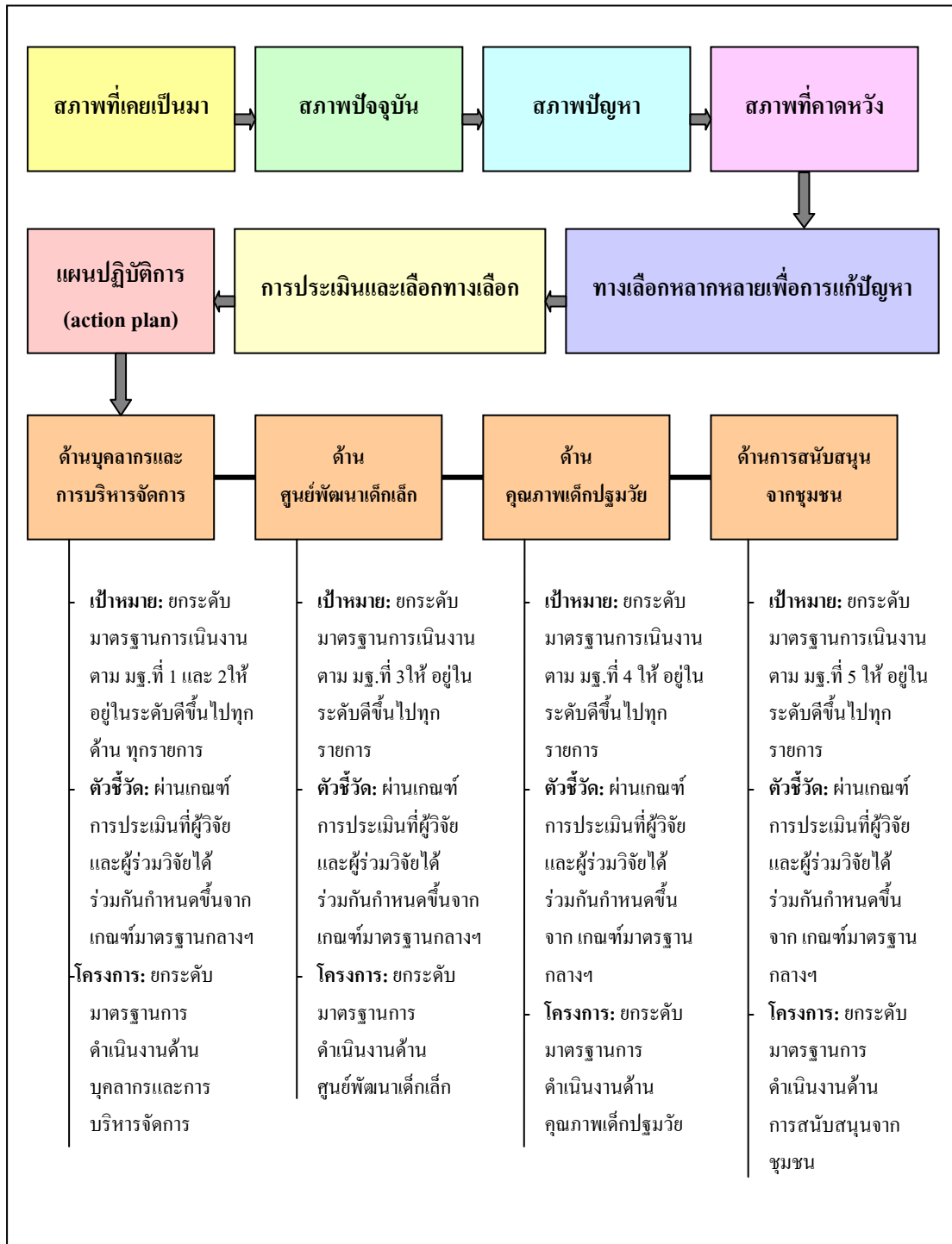
- 1) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ จัดทำขึ้นเพื่อให้สนองต่อมาตรฐานด้านที่ 1 และ 2
- 2) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จัดทำขึ้นเพื่อสนองต่อมาตรฐานที่ 3
- 3) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย จัดทำขึ้นเพื่อสนองต่อมาตรฐานที่ 4 และ
- 4) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน จัดทำขึ้นเพื่อสนองต่อมาตรฐานที่ 5

นอกจากนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยยังได้ร่วมกันวิเคราะห์แนวคิดในการทำงานของตนจากแบบเดิมที่เชิดคิดในลักษณะแยกส่วน กับแบบใหม่ที่คิดขึ้นภายใต้หลักองค์รวม แล้วจัดทำเป็นภาพประกอบแนวคิดในการทำงาน โดยให้ชื่อว่า “องค์รวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนา” ดังภาพที่ 56

ภาพที่ 56 องค์รวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนา

หลังจากนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำภาพขั้นตอนของการจัดทำแผนปฏิบัติการ ก่อนที่จะลงมือเขียนโครงการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ดังมีรายละเอียดดังภาพที่ 57

ภาพที่ 57 ขั้นตอนการจัดทำแผนปฏิบัติการ

ก่อนที่จะลงมือเขียน โครงการผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทีมงานโครงการในแต่ละโครงการโดยถือเอาความสมัครใจของแต่ละคนเป็นเบื้องต้น โดยในแต่ละโครงการจะมีการแต่งตั้งทีมแกนนำไว้โครงการละ 2 คน ซึ่งพิจารณาจากความรู้ความสามารถและความถนัดเป็นสำคัญ เพราะทีมแกนนำนี้จะทำหน้าที่เป็นทั้งผู้นำ ผู้ดูแล ผู้ประสาน และผู้ทำงานไปพร้อมๆ กัน จากนั้นทีมงานโครงการแต่ละโครงการได้มีการแบ่งงาน การมอบอำนาจหน้าที่ การกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบ รวมทั้งได้กำหนดเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกันในระหว่างทีมงานโครงการทั้ง 4 โครงการอีกด้วย

ทั้งนี้ หลังจากที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำแผนงานโครงการเสร็จสิ้นแล้ว ตัวแทนทีมงานโครงการแต่ละกลุ่มได้ออกมานำเสนอแผนงานโครงการของตนให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้รับทราบ (ดูภาพที่ 58)

ภาพที่ 58 ตัวแทนทีมงานโครงการทั้ง 4 นำเสนอโครงการที่ร่วมกันจัดทำ

เมื่อตัวแทนแต่ละทีมงานโครงการนำเสนอเสร็จสิ้นลง ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานโครงการทั้ง 4 อีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะได้มาซึ่งโครงการที่มีลักษณะเฉพาะเพื่อที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ โดยโครงการดังกล่าวมีส่วนประกอบที่สำคัญคือ หลักการและเหตุผล เป้าหมาย กิจกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงาน สถานที่ดำเนินการ ผู้รับผิดชอบ งบประมาณในการดำเนินงาน ผลที่คาดว่าจะได้รับ และวิธีการประเมินผลโครงการ โดยมีรายละเอียดของแต่ละโครงการดังนี้

โครงการที่ 1

โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ

หลักการและเหตุผล

ด้วยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย มีนโยบายที่จะจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย ให้มีมาตรฐานทัดเทียมกันทั่วประเทศ จึงได้มีการจัดทำมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยขึ้นเพื่อใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน ในการดำเนินงานดังกล่าวเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2547 และต่อมามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตร่วมกับกรมการพัฒนาชุมชนได้ร่วมกันจัดทำมาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้น แล้วนำมาประเมิน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 18,067 แห่ง และพบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ในระดับ ดีมาก จำนวน 15,014 แห่ง ระดับดี จำนวน 2,619 แห่ง ระดับปานกลาง 363 แห่ง ระดับควรปรับปรุง 50 แห่ง และระดับต้องเร่งปรับปรุง 21 แห่ง ซึ่งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งหนึ่งที่อยู่ในเกณฑ์ที่ต้อง เร่งปรับปรุง ดังนั้น เพื่อให้การจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองเป็นไปอย่างมีคุณภาพและมี ประสิทธิภาพ และเพื่อให้ผ่านเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินงานดังกล่าวจึงได้จัดให้มีโครงการยกระดับมาตรฐาน การดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการขึ้น โดยโครงการนี้เป็นโครงการที่รวมเอามาตรฐาน ที่ 1 ด้าน การบริหารจัดการ/การจัด โครงสร้างองค์กร และมาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร มารวมเข้าไว้ด้วยกันเพราะมีเนื้อหา งานที่สามารถนำมาพัฒนาาร่วมกันได้

เป้าหมายของโครงการ : เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานในมาตรฐานที่ 1 และ 2 คือ มาตรฐานด้านการ บริหารจัดการ/การจัด โครงสร้างองค์กร และมาตรฐานด้านบุคลากร ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน ทุกรายการ

กิจกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงาน : ดำเนินการในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม 2553 – กุมภาพันธ์ 2554 โดยมีกิจกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงานดังนี้

ลำดับ	กิจกรรม	ระยะเวลา		
		ธ.ค.53	ม.ค.54	ก.พ.54
1	จัดประชุมทีมงาน โครงการ	—		
2	ดำเนินงานตามแผนงานและกิจกรรม ดังนี้			
	2.1 การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน		—————	
	2.2 กิจกรรมการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการ	—————	—————	—————
3	ติดตามงาน โครงการ			—
4	ประเมินผลการดำเนินงาน โครงการ			—

สถานที่ดำเนินการ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง องค์กรบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ทีมแกนนำ

- 1) นางสาวสุชานันท์ พรหมกัณฑ์
- 2) นายพิชัย หล้าสุด

ทีมงานโครงการ

- 1) นายยอดยิ่ง จันทนพิมพ์
- 2) นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์
- 3) นางรักเล่ ป่าละสานต์
- 4) นางบัวผัน จันทรโสง
- 5) นางระพีพรรณ รามคำ
- 6) นางรัตดา เศรษฐระนา
- 7) นายอภิสิทธิ์ จันทะโตดา
- 8) นางนริญา จันทาสีกา
- 9) นางโสภารัตน์ ศรีละโคตร
- 10) นายวรเทพ มุ่งหมาย

งบประมาณในการดำเนินงาน

งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงานรวมทั้งสิ้น 205,000 บาท (สองแสนห้าพันบาทถ้วน) โดยมีรายการค่าใช้จ่ายและแหล่งเงินงบประมาณดังนี้

1. สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการอบรมและศึกษาดูงาน จำนวน 200,000 บาท (จาก อบต.ศิลา)
2. สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร จำนวน 5,000 บาท (จากการระดมทุน)

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง ได้รับการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาครบทุกด้าน
2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง ได้ยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานทั้งการบริหารจัดการ/การจัด โครงสร้างองค์กร และด้านบุคลากร ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน

วิธีการประเมินผลโครงการ

ใช้แบบบันทึกการสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมินโครงการ

โครงการที่ 2

โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

หลักการและเหตุผล

ด้วยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย มีนโยบายที่จะจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย ให้มีมาตรฐานทัดเทียมกันทั่วประเทศ จึงได้มีการจัดทำมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยขึ้นเพื่อใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน ในการดำเนินงานดังกล่าวเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2547 และต่อมามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตร่วมกับกรมการพัฒนาชุมชนได้จัดทำมาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้น แล้วนำมาประเมินศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 18,067 แห่ง และพบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ในระดับดีมาก จำนวน 15,014 แห่ง ระดับดี จำนวน 2,619 แห่ง ระดับปานกลาง 363 แห่ง ระดับควรปรับปรุง 50 แห่ง และระดับต้องเร่งปรับปรุง 21 แห่ง ซึ่งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งหนึ่งในเกณฑ์ที่ต้องเร่งปรับปรุง ดังนั้น เพื่อให้การจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองเป็นไปอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้ผ่านเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินงานดังกล่าว จึงได้จัดให้มีโครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้น

เป้าหมายของโครงการ: เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกรายการ

กิจกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงาน : ดำเนินการในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม 2553 – กุมภาพันธ์ 2554 โดยมีกิจกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงานดังนี้

ลำดับ	กิจกรรม	ระยะเวลา		
		ธ.ค.53	ม.ค.54	ก.พ.54
1	จัดประชุมทีมงาน โครงการ	—		
2	ดำเนินงานตามแผนงานและกิจกรรม ดังนี้			
	2.1 การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน		————	
	2.2 กิจกรรมการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้	————	————	————
	2.3 กิจกรรมปฐาเลี้ยงหลาน	————	————	————
	2.4 กิจกรรมการตรวจสอบสุขภาพ	————	————	————
	2.5 กิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก	————	————	————
	2.6 กิจกรรมปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	————	————	————
	2.7 กิจกรรมครูอาสา	————	————	————
	2.8 กิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก	————	————	————
3	ติดตามงาน โครงการ		—	
4	ประเมินผลการดำเนินงาน โครงการ			—

สถานที่ดำเนินการ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ทีมแกนนำ

- 1) นางสาวสุภาวดี พันชมภู
- 2) นางสาวสมจิต จันทะโศดา

ทีมงานโครงการ

- 1) นางสาววดี กำลั้งทวี
- 2) นางสาวสมพร บุตรพุด
- 3) นายกริช กองทอง
- 4) นางสาวขวัญใจ โพธิ์รุค
- 5) นางทองดาว อุปทุม
- 6) นายชัย ปัสสาวะโท
- 7) นายชาติ สีละคุณ
- 8) นายเลี่ยม สีสา
- 9) นางสาวชนิดา สีละคุณ
- 10) นายรัตติกาล ตาบ้านคู่
- 11) นางสาวสมหมาย โพธิ์รุค
- 12) นางสาวดวงตา ต่างเสาร์

งบประมาณในการดำเนินงาน

งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงานรวมทั้งสิ้น 545,000 บาท (ห้าแสนหนึ่งหมื่นบาทถ้วน) โดยมีรายการค่าใช้จ่ายและแหล่งเงินงบประมาณดังนี้

1. สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 500,000 บาท (จาก อบต.ศิลา)
2. สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในโครงการ จำนวน 10,000 บาท (จากการระดมทุน)
3. สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก จำนวน 30,000 บาท (จาก อบต.ศิลา)
4. สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมปฐยาเลี้ยงหลาน จำนวน 5,000 บาท (จาก สปสช.)

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคดงพองได้รับการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาครบทุกด้าน
2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคดงพองได้ยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป

วิธีการประเมินผลโครงการ

ใช้แบบบันทึกการสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมินโครงการ

โครงการที่ 3

โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย

หลักการและเหตุผล

ด้วยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย มีนโยบายที่จะจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย ให้มีมาตรฐานทัดเทียมกันทั่วประเทศ จึงได้มีการจัดทำมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยขึ้นเพื่อใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน ในการดำเนินงานดังกล่าวเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2547 และต่อมาทางมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตร่วมกับกรมการ พัฒนาชุมชน ได้จัดทำมาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้น แล้วนำมาประเมิน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 18,067 แห่ง และพบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ใน ระดับดีมาก จำนวน 15,014 แห่ง ระดับดี จำนวน 2,619 แห่ง ระดับปานกลาง 363 แห่ง ระดับควรปรับปรุง 50 แห่ง และระดับต้องเร่งปรับปรุง 21 แห่ง ซึ่งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งหนึ่งที่อยู่ใน เกณฑ์ที่ต้องเร่งปรับปรุง ดังนั้น เพื่อให้การจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองเป็น ไปอย่างมี คุณภาพและมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้ผ่านเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินงานดังกล่าว จึงได้จัดให้มีโครงการ ยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัยขึ้น

เป้าหมายของโครงการ: เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ทุกรายการ

กิจกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงาน : ดำเนินการในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม 2553 – กุมภาพันธ์ 2554 โดยมีกิจกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงานดังนี้

ลำดับ	กิจกรรม	ระยะเวลา		
		ธ.ค.53	ม.ค.54	ก.พ.54
1	จัดประชุมทีมงาน โครงการ	—		
2	ดำเนินงานตามแผนงานและกิจกรรม ดังนี้			
	2.1 การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน		————	
	2.2 กิจกรรมการจัดหาและผลิตสื่อการเรียนรู้	————	————	————
	2.3 กิจกรรมเสริมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก	————	————	————
	2.4 กิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก	————	————	————
3	ติดตามงาน โครงการ		—	
4	ประเมินผลการดำเนินงาน โครงการ			—

สถานที่ดำเนินการ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ทีมแกนนำ

- 1) นางธนพร ตระกาลไทย
- 2) นายสุรัตน์ จันทาสีกา

ทีมงานโครงการ

- 1) นางนุชจรินทร์ พลทองสถิตย์
- 2) นายสุริยา โพธิ์รุค
- 3) นายปฏิพัทธ์ ดาบด้ามแก้ว
- 4) นางศิริวรรณ ฟองสวัสดิ์
- 5) นางมัลลิกา ทะสา
- 6) นางบุตรี โนนทะรัตน์
- 7) นางสาวชนิดา ผาจันทร์
- 8) นางจีรภา กานพรหมมา
- 9) นางมันทนา สมอู่จารย์
- 10) นางสาวนิศย์ ดาบด้ามแก้ว

งบประมาณในการดำเนินงาน

งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงานได้จากการระดมทุน เป็นจำนวนเงินรวมทั้งสิ้น 3,000 บาท (สามพันบาทถ้วน) เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการจัดซื้อวัสดุต่างๆ สำหรับใช้ในการจัดกิจกรรมตามโครงการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองได้รับการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาครบทุกด้าน
2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองได้ยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ทุกรายการ

วิธีการประเมินผลโครงการ

ใช้แบบบันทึกการสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมินโครงการ

โครงการที่ 4

โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน

หลักการและเหตุผล

ด้วยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย มีนโยบายที่จะจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย ให้มีมาตรฐานทัดเทียมกันทั่วประเทศ จึงได้มีการจัดทำมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยขึ้นเพื่อใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน ในการดำเนินงานดังกล่าวเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2547 และต่อมามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตร่วมกับกรมการพัฒนา-ชุมชนได้จัดทำมาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้น แล้วนำมาประเมินศูนย์ พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 18,067 แห่ง และพบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ในระดับดี มาก จำนวน 15,014 แห่ง ระดับดี จำนวน 2,619 แห่ง ระดับปานกลาง 363 แห่ง ระดับควรปรับปรุง 50 แห่ง และ ระดับต้องเร่งปรับปรุง 21 แห่ง ซึ่งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งหนึ่งในเกณฑ์ที่ต้อง เร่งปรับปรุง ดังนั้น เพื่อให้การจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองเป็นไปอย่างมีคุณภาพและมี ประสิทธิภาพ และเพื่อให้ผ่านเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินงานดังกล่าว จึงได้จัดให้มีโครงการยกระดับมาตรฐาน การดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชนขึ้น โดยการปรับปรุงจากมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสร้าง เครือข่ายและการมีส่วนร่วมตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เป้าหมายของโครงการ: เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ให้อยู่ใน ระดับ “ดี” ขึ้นไป

กิจกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงาน : ดำเนินการในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม 2553 – กุมภาพันธ์ 2554 โดยมีกิจกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงานดังนี้

ลำดับ	กิจกรรม	ระยะเวลา		
		ธ.ค.53	ม.ค.54	ก.พ.54
1	จัดประชุมทีมงาน โครงการ	—		
2	ดำเนินงานตามแผนงานและกิจกรรม ดังนี้			
	2.1 การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน		—	
	2.2 กิจกรรมการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัย	—	—	—
	2.3 กิจกรรมการประชาสัมพันธ์งานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	—	—	—
3	ติดตามงานโครงการ		—	
4	ประเมินผลการดำเนินงาน โครงการ			—

สถานที่ดำเนินการ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง องค์การบริหารส่วนตำบลลลิตา จังหวัดขอนแก่น

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ทีมแกนนำ

- 1) นางพิชามณูษ์ วุทธิสิทธิ์
- 2) นายวิมล ศรีละโคตร

ทีมงานโครงการ

- 1) นางสาวจรรยา แสนสมบัติ
- 2) นางนิรมล อ่ำไธสง
- 3) นางสาวมูจรินทร์ ปู่งมา
- 4) นางโสดา คำแพง
- 5) นางณัฐมน จันทะโสดา
- 6) นางรุจิษา ศิริปัญญา
- 7) นายณรงค์ มุลม่อม
- 8) นางสาวปนัดดา รามคำ
- 9) นางสาวอภิญญา กงทอง
- 10) นางสมหมาย ปราบสิมา

งบประมาณในการดำเนินงาน

งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงานได้จากการระดมทุน เป็นจำนวนเงินรวมทั้งสิ้น 5,000 บาท (ห้าพันบาทถ้วน) เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการจัดซื้อวัสดุต่างๆ สำหรับใช้ในการจัดกิจกรรมตามโครงการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง ได้รับการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาครบทุกด้าน
2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองได้ยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป

วิธีการประเมินผลโครงการ

ใช้แบบบันทึกการสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมินโครงการ

ทั้งนี้ ผลจากการจัดกิจกรรมการจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) ทำให้ผู้วิจัยและผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้

- ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่าก่อนที่จะดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการนั้น นอกจากจะมีการทบทวนข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงแล้ว ยังต้องมีการให้ความรู้แก่ผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับเทคนิคในการเขียนแผนปฏิบัติการด้วย ดังเช่น ในกรณีนี้ที่ผู้วิจัยได้เรียนเชิญ นางรักเกล้า ปาละสานต์ ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในด้านการจัดทำแผนงาน โครงการขององค์กรบริหารส่วนตำบลศิลามาให้ความรู้และแนวทางในการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าวให้แก่ผู้ร่วมวิจัย จึงส่งผลให้การจัดทำแผนปฏิบัติการเป็นไปอย่างถูกต้องและตรงประเด็นที่ต้องการพัฒนา

- ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่าในการระดมความคิดเห็นในการทำงานใดๆ ก็ตามถ้าหากผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันแสดงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการทำงานของตนเองออกมาอย่างเต็มที่แล้ว ผู้วิจัยจึงนำเสนอหลักการแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เสริมเข้าไปอีกก็จะส่งผลให้ผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้และสามารถนำความรู้ใหม่ที่ได้นั้น ไปบูรณาการเข้ากับความรู้เดิมจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ขึ้นมาอีก ดังในกรณีนี้ที่ผู้วิจัยได้เสริมแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักองค์รวมให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบและร่วมเรียนรู้ จึงทำให้เกิดความรู้ใหม่ที่เรียกว่า “องค์รวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนา” ดังที่ได้นำเสนอไปแล้ว

- ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการจัดทีมงาน โครงการว่าควรจัดให้มีทีมแกนนำในแต่ละโครงการเพื่อให้ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้นำ ผู้ดูแล ผู้ประสาน และผู้ทำงานไปพร้อมๆ กัน ทั้งในโครงการเดียวกันเอง และในระหว่างโครงการ จึงจะส่งผลให้การดำเนินงานโครงการมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน เป็นกิจกรรมที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดขึ้นเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการวางแผน โดยจัดขึ้นเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการทบทวนวิธีการทำงานในทุกกิจกรรมที่ผ่านมาในขั้นตอนที่ 2 (การวางแผน) เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลงจนถึงการจัดทำแผนปฏิบัติการ ทั้งในด้านที่เป็นความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ รวมถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินงานร่วมกัน รวมทั้งเป็นการทบทวนเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาก่อนที่จะเกิดขึ้น และในขณะที่เดียวกันก็คลังไว้ซึ่งวิธีการทำงานที่ถืออยู่แล้ว (ดูภาพที่ 59)

ภาพที่ 59 การจัดกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานขั้นตอนการวางแผน

ในการจัดกิจกรรมสะท้อนผลการดำเนินงานนั้น นอกจากผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกต บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพที่ได้นำไปใช้ มานำเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและเพื่อการรับรู้ร่วมกันแล้ว ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยยังได้นำเอาเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) มาใช้ โดยอาศัยข้อคำถามในการถอดบทเรียนดังนี้ คือ

- 1) สิ่งที่คาดหวังจากการทำงานในครั้งนี้คืออะไร
- 2) สิ่งที่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร
- 3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และ
- 4) ถ้ามีงานแบบนี้อีก เราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร

ภายใต้หลักการ

- 1) เป็นธรรมชาติ สบายๆ อาจนั่งเก้าอี้หรือปูเสื่อนำในท่าที่สบายที่สุด
- 2) เรียบง่าย แต่มีแบบแผน (สัมพันธ์กัน แต่มีช่องว่างให้กัน)
- 3) เห็นหน้ากันทุกคน (เห็นรอยยิ้ม อุดมการณ์ และการพูดคุย) และ
- 4) เห็นข้อมูลเหมือนกันไปพร้อมๆ กัน (ตรวจสอบ/สอบถามและเพิ่มเติมได้)

ซึ่งจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวได้ข้อสรุปร่วมกันดังตารางที่ 37

ตารางที่ 37 ข้อเสนอแนะจากการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการวางแผน

กิจกรรม	สิ่งที่คาดหวัง	ผลที่เกิดขึ้น	ข้อสังเกต	ข้อเสนอแนะ
1. การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง ในขั้นตอนนี้มีการนำเสนอหลักการแนวคิดและทฤษฎีการจัดการศึกษาปฐมวัยให้แก่ผู้ร่วมวิจัย	- เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยเกิดทักษะและสามารถคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับสภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลงได้ - ให้ผู้ร่วมวิจัยนำความรู้ที่ได้ไปบูรณาการเข้ากับความรู้เดิมเพื่อให้เกิดแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางาน	บรรลุ ความคาดหวัง บรรลุ ความคาดหวัง	- ในเบื้องต้นพบว่าผู้ร่วมวิจัยยังไม่สามารถวิเคราะห์และเรียบเรียงข้อมูลที่ต้องการนำเสนอได้อย่างเป็นระบบ - ความรู้เดิมที่ผู้วิจัยมีอยู่นั้นยังไม่ครอบคลุมต่อการที่จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางาน แต่ก็เป็นความรู้ที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดได้	- ควรมีข้อมูลพื้นฐานที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาที่มีความครอบคลุมในด้านที่เราจะทำการศึกษา - การเสริมความรู้ใหม่ควรกระทำเมื่อผู้ร่วมวิจัยได้นำเสนอแนวความรู้เดิมของเขาออกมาอย่างเต็มที่เสียก่อน
2. การจัดทำแผนปฏิบัติการ ในขั้นตอนนี้มีการนำเสนอหลักองค์รวมให้แก่ผู้ร่วมวิจัย	- เพื่อให้ได้มาซึ่งแผนปฏิบัติการเพื่อการวิจัยที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางาน - เป็นตัวสอดแทรกเสริม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจและเพิ่มแนวคิดในการทำงานให้กับผู้ร่วมวิจัย	บรรลุ ความคาดหวัง บรรลุ ความคาดหวัง	- ในเบื้องต้นพบว่าผู้ร่วมวิจัยไม่สามารถเขียนแผนปฏิบัติการได้ - ก่อนนำเสนอพบว่าผู้ร่วมวิจัยบางกลุ่มมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับหลักองค์รวมอยู่บ้างแล้ว	- ไม่ควรเน้นเชิงวิชาการมากนัก และควรปรับรูปแบบการนำเสนอให้เข้ากับศักยภาพของกลุ่มผู้ร่วมวิจัย - ควรเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาให้ความรู้เพิ่มเติม - ควรใช้วิธีการทบทวนซ้ำๆ และการฝึกปฏิบัติจริง - การเสริมความรู้ใหม่ควรกระทำเมื่อผู้ร่วมวิจัยได้นำเสนอแนวความรู้เดิมของเขาออกมาอย่างเต็มที่เสียก่อน

จากตารางที่ 37 ข้อเสนอจากการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการวางแผน พบว่า ในขั้นตอนการวางแผนมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ก่อนที่จะมีการสะท้อนผลการดำเนินงานรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง และ 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ ซึ่งในแต่ละกิจกรรมมีข้อสรุปดังนี้

1) กิจกรรมการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง จัดขึ้นโดยมีความคาดหวังว่าจะให้ผู้ร่วมวิจัยเกิดทักษะและสามารถคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับสภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งผลจากการจัดกิจกรรมพบว่าเป็นไปตามที่คาดหวัง ทั้งนี้ ในเบื้องต้นพบว่าผู้ร่วมวิจัยยังไม่สามารถวิเคราะห์และเรียบเรียงข้อมูลที่ต้องการนำเสนอได้อย่างเป็นระบบ จึงมีข้อเสนอแนะว่าควรมีข้อมูลพื้นฐานที่จะนำมาใช้ในการพัฒนางานที่มีความครอบคลุมในด้านที่เราจะทำการศึกษาเพื่อนำมาเสริมให้กับผู้ร่วมวิจัยอีกทางหนึ่ง จึงจะสามารถทำให้พวกเขาสามารถคิดวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบและตรงประเด็นที่ต้องการมากยิ่งขึ้น

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยยังได้นำเสนอหลักการ แนวคิดและทฤษฎีการจัดการศึกษาปฐมวัยให้แก่ผู้ร่วมวิจัยด้วย โดยมีความคาดหวังว่าจะให้ผู้ร่วมวิจัยนำความรู้ที่ได้ไปบูรณาการเข้ากับความรู้เดิมจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ ซึ่งผลปรากฏว่าผู้ร่วมวิจัยเกิดทักษะในการวิเคราะห์สภาพของงานและสามารถจำแนกขอบข่ายของงานได้มากขึ้นกว่าเดิม โดยสังเกตได้จากการที่ผู้ร่วมวิจัยสามารถนำเอาแนวคิดที่ได้ไปบูรณาการเข้ากับความรู้เดิมของตนจนกระทั่งสามารถวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลงนั้นออกเป็นรายด้านได้อย่างชัดเจนซึ่งถือเป็นความรู้ใหม่ที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าความรู้เดิมที่ผู้วิจัยมีอยู่ นั้นยังไม่ครอบคลุมต่อการที่จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางาน แต่ก็เป็นความรู้ที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดได้ จึงมีข้อเสนอแนะว่าควรมีการเสริมความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการศึกษาให้กับผู้ร่วมวิจัย โดยการเสริมความรู้ใหม่นั้นควรกระทำเมื่อผู้ร่วมวิจัยได้นำเสนอแนวความรู้เดิมของเขาออกมาอย่างเต็มที่เสียก่อน

2) กิจกรรมการจัดทำแผนปฏิบัติการ จัดขึ้นโดยคาดหวังว่าจะให้ได้มาซึ่งแผนปฏิบัติการเพื่อการวิจัยที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานต่อไป ซึ่งผลจากการจัดกิจกรรมพบว่าบรรลุความคาดหวัง โดยจากการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทำให้ได้แผนปฏิบัติการตามที่คาดหวังไว้ 1 ชุด ประกอบด้วยโครงการจำนวน 4 โครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนา ซึ่งในเบื้องต้นพบว่าผู้ร่วมวิจัยยังไม่มีทักษะในการเขียนแผนปฏิบัติการมากนักแต่เมื่อได้เรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการเขียนแผนแล้วทำให้สามารถเขียนได้ถูกต้องยิ่งขึ้น และในการจัดกิจกรรมนี้มีข้อเสนอแนะว่าในการถ่ายทอดความรู้ในการเขียนแผนปฏิบัติการนั้นไม่ควรเน้นเชิงวิชาการมากนัก และควรปรับรูปแบบการนำเสนอให้เข้ากับศักยภาพของกลุ่มผู้ร่วมวิจัย ควรเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาให้ความรู้เพิ่มเติม และควรใช้วิธีการทบทวนซ้ำๆ และการฝึกปฏิบัติจริงผู้ร่วมวิจัย

ในช่วงของการจัดทำแผนปฏิบัติการนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอหลักองค์รวมให้แก่ผู้ร่วมวิจัยด้วย โดยมีความคาดหวังว่าจะให้ผู้ร่วมวิจัยนำความรู้ที่ได้ไปบูรณาการเข้ากับความรู้เดิมจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ ซึ่งผลปรากฏว่าผู้ร่วมวิจัยเกิดทักษะในการคิดวิเคราะห์ได้มากขึ้นกว่าเดิม โดยสังเกตได้จากการที่ผู้ร่วมวิจัยสามารถนำเอาแนวคิดที่ได้ไปบูรณาการเข้ากับความรู้เดิมของตนจนกระทั่งเกิดเป็นความรู้ใหม่ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกันคือ “องค์รวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนา” และในการจัดกิจกรรมนี้มีข้อเสนอแนะว่าการเสริมความรู้ใหม่ควรกระทำเมื่อผู้ร่วมวิจัยได้นำเสนอแนวความรู้เดิมของเขาออกมาอย่างเต็มที่เสียก่อน

หลังจากกิจกรรมการสะท้อนผลเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยแสดงความคิดเห็นอื่นๆ เพิ่มเติมเพื่อให้งานในขั้นตอนนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งปรากฏว่าผู้ร่วมวิจัยได้เสนอให้มีการจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงานด้านการจัดการศึกษาปฐมวัยในสถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อที่จะศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ความเข้าใจ หรือเพิ่มพูน โลกทัศน์เพิ่มเติมจากผู้วิจัยได้นำเสนอแล้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ให้ผู้ร่วมวิจัยระดมความคิดเห็นกันเพื่อร่วมวางแผนทางการดำเนินงาน และเลือกสถานที่ที่จะใช้ในการศึกษาดูงาน ซึ่งปรากฏว่ามีผู้ร่วมวิจัยหลายรายที่นำเสนอรายชื่อสถานศึกษาดั้งเดิมที่สนใจหลายแห่ง แต่ในท้ายที่สุดทุกคนก็เห็นพ้องกันว่าควรจะมีการทัศนศึกษาดูงานในสถานศึกษาดั้งเดิม 2 แห่งคือ โรงเรียนเทศบาล 4 หนองบัว สังกัดสำนักงานเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นโรงเรียนรางวัลพระราชทานระดับก่อนประถมศึกษาขนาดใหญ่ ประจำปีการศึกษา 2552 และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลอากาศอำนวย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปีการศึกษา 2549 (ดูภาพที่ 60)

ภาพที่ 60 การร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาดูงาน

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดให้มีการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติ รวม 3 ครั้ง และในแต่ละครั้งจะมีกิจกรรมแยกย่อยออกไปตามวัตถุประสงค์ของงานนั้นๆ ซึ่งการดำเนินงานในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทดลองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และ 3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งสรุปเป็นตารางแสดงกิจกรรมและการดำเนินงานได้ดังตารางที่ 38

ตารางที่ 38 กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติ

ครั้งที่	วัน/เวลาที่ดำเนินการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	หลักการ/แนวคิดที่ยึดถือ
1	8 ธ.ค. 53	การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน	- ร่วมกันวางแผนปฏิบัติเพื่อให้แผนปฏิบัติการบรรลุตามจุดมุ่งหมาย - ร่วมกันจัดทำเครื่องมือในการวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติงาน	- แนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “ต้องมีจุดเน้นนำไปสู่การปฏิบัติ เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้ร่วมวิจัย โดยที่การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้...” - แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “...ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคำถาม...มีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล...”
2	12 ธ.ค. 53	การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	- ประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติด้วยเครื่องมือที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำขึ้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไว้เปรียบเทียบกับข้อมูลการดำเนินงานในระยะต่อไป	แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “...ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสะท้อนผลและหาวิธีการที่จะปรับปรุงการบริการให้ดีขึ้น..และให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคำถามของตัวเอง...”
3	14 ธ.ค. 53 ถึง 14 มี.ค. 54	การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	- ร่วมกันลงมือปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่ได้จากการจัดกระทำร่วมกัน	- แนวคิดของ McTaggart (2010) ที่ว่า “เป็นการนำคนมารวมกันเพื่อที่จะลงมือปฏิบัติในเรื่องที่เขามีความกังวลใจร่วมกัน..” - แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “การทำงานในลักษณะของความร่วมมือจะช่วยลดขั้นตอนต่างๆ ที่มีอยู่ให้น้อยลง...”

1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันวางแผนปฏิบัติเพื่อให้แผนปฏิบัติการบรรลุตามจุดมุ่งหมาย และเพื่อร่วมกันจัดทำเครื่องมือในการวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติงาน ซึ่งกิจกรรมนี้นอกจากจะยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาทของนักวิจัยแล้ว ยังอาศัยแนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “ต้องมีจุดเน้นนำไปสู่การปฏิบัติ เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้ร่วมวิจัย โดยที่การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้...” และ แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “...ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคำถาม...ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล...” อีกด้วย (ดูภาพที่ 61)

ภาพที่ 61 ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดแนวทางในการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

กิจกรรมนี้เริ่มต้น โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ได้จัดให้มีกิจกรรมการระดมสมองเพื่อหาแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกัน ซึ่งท้ายที่สุดผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดให้มีกิจกรรมต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การจัดทีมงาน โครงการ 2) การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผลโครงการ และ 3) การจัดทำเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งแต่ละกิจกรรมดังกล่าวสามารถสรุปเป็นภาพรวมของการดำเนินงานได้ดังนี้

1) *การจัดทีมงาน โครงการ* จัดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำการทบทวนและมอบหมายภารกิจในการดำเนินงานโครงการให้กับผู้ร่วมวิจัยในแต่ละทีมงาน โครงการ โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันจัดทำข้อสรุปเกี่ยวกับการจัดทีมงาน โครงการเพื่อนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 39

ตารางที่ 39 การจัดทีมงาน โครงการเพื่อนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

โครงการที่	ชื่อโครงการ	ชื่อทีม	ทีมแกนนำ	ทีมงานโครงการ
1	โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ	ทีม ค.1	สุชานันท์ และ พินัย	ยอดยิ่ง, ชยานนท์, รักเกล้า, บัวผัน, ระพีพรรณ, รัตดา, อภินิษฐ์, นริญา, โสภารัตน์, วรเทพ
2	โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	ทีม ค.2	สมฤดี และ สมจิต	ลาวะดี, สมพร, กริช, ขวัญใจ, ทองดาว, ชัย, ซาลี, เลี่ยม, ชนิดา, รัตติกาล, สมหมาย, ดวงดา
3	โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย	ทีม ค.3	ชนพร และ สุรัตน์	นุชจรินทร์, ชัย, ปฏิพัทธ์, ศิริวรรณ, มัลลิกา, นุศรดี, ชนิดา, จีรภา, มันทนา, นันทวรรณ
4	โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน	ทีม ค.4	พิชามณูช และ วิมล	จรรยา, นิรมล, มุจรินทร์, โสดา, ฉัฐมน, รุจิษา, ณรงค์, ปนัดดา, อภิญญา, สมหมาย

จากตารางที่ 39 แสดงให้เห็นว่าผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดแบ่งทีมงาน โครงการออกเป็น 4 ทีมตามที่ได้ระบุไว้ในโครงการแล้วนั้น โดยในแต่ละทีมงาน โครงการจะประกอบไปด้วยหัวหน้าทีมที่เรียกว่า “ทีมแกนนำ” จำนวน 2 คน และมีสมาชิกโครงการอีกจำนวนหนึ่งซึ่งมีจำนวนมากขึ้นน้อยต่างกันไปตามความเหมาะสมของเนื้อหาโครงการนั้นๆ ทั้งนี้ ทีมแกนนำของแต่ละโครงการนั้นจะทำหน้าที่เป็นทั้งผู้นำ ผู้ดูแล ผู้ประสาน และผู้ทำงานไปพร้อมๆ กัน และทีมงานโครงการในแต่ละทีมจะมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำงานไปทุกโครงการภายใต้แนวคิดการทำงานโดยอาศัยหลักองค์รวม และเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำของทีมงาน ผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันตั้งชื่อให้กับทีมงาน โครงการแต่ละทีมดังนี้คือ โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ ใช้ชื่อย่อว่า “ทีม ค.1” โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ใช้ชื่อย่อว่า “ทีม ค.2” โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ใช้ชื่อย่อว่า “ทีม ค.3” และ โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน ใช้ชื่อย่อว่า “ทีม ค.4”

หลังจากนั้นทีมงาน โครงการทั้ง 4 ได้แยกกลุ่มเพื่อทำการประชุมปรึกษาหารือกับทีมงานโครงการของตนเอง เพื่อเตรียมที่จะนำโครงการที่ได้ร่วมกันจัดกระทำไว้นั้นลงสู่การปฏิบัติโดยแต่ละกลุ่มได้ร่วมกันพิจารณาถึงการใช้ทรัพยากรต่างๆ ทางการบริหาร คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ เช่น การจัดทีมงาน การแบ่งงาน การมอบอำนาจหน้าที่ การกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบ การกำหนดเครือข่ายการติดต่อสื่อสารทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม เป็นต้น ทั้งนี้ในการดำเนินงานโครงการทุกโครงการยังต้องคำนึงถึงการปฏิบัติงานภายใต้บริบทของ “หลักองค์รวม” ที่เป็นตัวสอดแทรกเสริมในการวิจัยด้วย

หลังจากที่ทีมงานโครงการแต่ละทีมได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือกันภายในกลุ่มแล้วได้มีการนำเสนอเนื้อหา วิธีการและแนวทางในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับโครงการของตนเองให้ผู้ร่วมวิจัยในกลุ่มโครงการอื่นๆ ได้รับทราบร่วมกัน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยแต่ละคนได้ร่วมกันพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม (ดูภาพที่ 62)

ภาพที่ 62 ตัวแทนทีมงานโครงการทั้ง 4 นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโครงการของตนเอง

ผลจากการกระทำกิจกรรมดังกล่าวทำให้ได้มาซึ่งข้อสรุปของงาน โครงการแต่ละโครงการในภาพรวมดังนี้

โครงการที่ 1 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการมีชื่อทีมงานโครงการว่า “ทีม ค.1” ประกอบด้วยสมาชิกรวมจำนวน 12 คน โดยแยกเป็น ทีมแกนนำ 2 คน และสมาชิกทีมงานโครงการ 10 คน มีกิจกรรมในโครงการรวม 2 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมการพัฒนากระบวนการจัดการ และ 2) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานในมาตรฐานที่ 1 และ 2 คือ มาตรฐานด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร และมาตรฐานด้านบุคลากร ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน ทุกรายการ

โครงการที่ 2 ชื่อโครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีชื่อทีมงานโครงการว่า “ทีม ค.2” ประกอบด้วยสมาชิกรวม 14 คน โดยแยกเป็น ทีมแกนนำ 2 คน และสมาชิกทีมงานโครงการ 12 คน มีกิจกรรมในโครงการรวม 8 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ 3) กิจกรรมปูย่าเถียงหลาน 4) กิจกรรมการตรวจสุขภาพ 5) กิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก 6) กิจกรรมปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 7) กิจกรรมครัวอาสา และ 8) กิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกรายการ

โครงการที่ 3 ชื่อโครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย มีชื่อทีมงานโครงการว่า “ทีม ค.3” ประกอบด้วยสมาชิกรวม 12 คน โดยแยกเป็น ทีมแกนนำ 2 คน และสมาชิกทีมงานโครงการ 10 คน มีกิจกรรมในโครงการรวม 4 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการจัดหาและผลิตสื่อการเรียนรู้ 3) กิจกรรมเสริมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก และ 4) กิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกรายการ

โครงการที่ 4 ชื่อโครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน มีชื่อทีมงานโครงการว่า “ทีม ค.4” ประกอบด้วยสมาชิกรวม 12 คน โดยแยกเป็น ทีมแกนนำ 2 คน และสมาชิกทีมงานโครงการ 10 คน มีกิจกรรมในโครงการรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัย และ 3) กิจกรรมการประชาสัมพันธ์งานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ให้อยู่ใน ระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกรายการ

ทั้งนี้ กิจกรรมการจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงานของแต่ละโครงการนั้น จะจัดให้มีขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันโดยเป็นการบูรณาการงานโครงการทั้ง 4 เข้าด้วยกัน โดยมีทีม ค.1 เป็นผู้รับผิดชอบหลัก กิจกรรมนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทุกคนได้ร่วมเรียนรู้ด้วยกันก่อนที่จะแยกศึกษาเฉพาะงานตามบทบาทและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายของสมาชิกในแต่ละทีมงานโครงการ

2) การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผลโครงการ เป็นการดำเนินการหลังจากที่ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการจัดทีมงานโครงการแล้ว โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผลโครงการขึ้นและให้ชื่อว่า “ทีมประเมิน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทำหน้าที่ในการติดตามและประเมินผล

ดำเนินงานหรือโครงการ ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ ระยะที่ 1 การติดตามและประเมินผลก่อนการดำเนินงาน ระยะที่ 2 การติดตามประเมินผลระหว่างดำเนินการ และ ระยะที่ 3 การประเมินผลเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานหรือโครงการ ซึ่งทีมงานดังกล่าวได้มาจากบุคคลซึ่งเป็นทีมแกนนำของแต่ละโครงการซึ่งมีโครงการละ 2 คน รวมเป็น 8 คน คือ 1) นางสาวสุชานันท์ พรหมกัณฑ์ 2) นายพินัย หล้าสุด 3) นางสมฤดี พิณชมพู 4) นางสาวสมจิต จันทะโศดา 5) นางชนพร ตรีกาลไทย 6) นายสุรรัตน์ จันทาสีกา 7) นางพิชามณูชฎ วุทธิสิทธิ์ และ 8) นายวิมล ศรีละ โคร

3) *การจัดทำเครื่องมือในการวิจัย* มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินงานในระยะต่างๆ โดยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำเครื่องมือการวิจัย รวม 4 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ ฉบับที่ 3 แบบประเมินโครงการ และ ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งเมื่อได้จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยได้จัดส่งเครื่องมือดังกล่าวไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ราย คือ รศ.ดร.สมคิด สร้อยน้ำ ผศ.ดร.สวัสดิ์ โพธิวัฒน์ ผศ.ดร.นภค พลสวัสดิ์ ผศ.ดร.คณิง สายแก้ว และ ดร.อภิสิทธิ์ บุญยา (ดังรายละเอียดในภาคผนวก ก) ที่ผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์จากทางมหาวิทยาลัยขอนแก่นเป็นผู้แต่งตั้งไว้แล้ว เพื่อให้ทำการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือในด้านความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยเครื่องมือการวิจัยทั้ง 4 ฉบับที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำสรุปได้ดังตารางที่ 40

ตารางที่ 40 เครื่องมือการวิจัยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำขึ้นในขั้นตอนการปฏิบัติ

ฉบับที่	เครื่องมือการวิจัย	วัตถุประสงค์ในการนำไปใช้	หมายเหตุ
1	แบบประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง	- เพื่อประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองทั้งก่อนและหลังการนำแผนไปปฏิบัติเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงพัฒนาการหรือความก้าวหน้าของโครงการ	- เป็นเครื่องมือที่จัดทำขึ้นโดยการปรับปรุงมาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น - ผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน
2	แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ	- ใช้ในการติดตามและตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างการดำเนินงาน	- ผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน
3	แบบประเมินโครงการ	- ใช้ในการประเมินผลโครงการเมื่อสิ้นสุดโครงการ	- ผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน
4	แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	- เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำ และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น	- ผู้วิจัยใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ทีมแกนนำในแต่ละโครงการ

จากตารางที่ 40 พบว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำเครื่องมือการวิจัยขึ้นทั้งหมดจำนวน 4 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 แบบบันทึกการสังเกตสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง ฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ ฉบับที่ 3 แบบประเมินโครงการ และ ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเครื่องมือแต่ละฉบับมีวัตถุประสงค์ในการนำไปใช้ในลักษณะต่างๆ กันดังนี้

ฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองทั้งก่อนและหลังการนำโครงการไปปฏิบัติเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงพัฒนาการหรือความก้าวหน้าของโครงการ โดยข้อมูลที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการเขียนนั้นส่วนหนึ่งได้มาจากการปรับปรุงเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยพบว่าเกณฑ์มาตรฐานดังกล่าวยังขาดรายละเอียดในเรื่องของระดับคะแนนการประเมิน ดังนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันกำหนดระดับคะแนนการประเมินออกเป็น 5 ระดับ(ดังมีรายละเอียดปรากฏในเครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1 ในภาคผนวก) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการติดตามและประเมินมาตรฐานของการดำเนินงานให้มีความชัดเจนขึ้น โดยผู้ที่เป็นผู้ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมินที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันแต่งตั้ง

ฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการติดตามและตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างการทำงาน โดยผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมินที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันแต่งตั้ง

ฉบับที่ 3 แบบประเมินโครงการ จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการประเมินผลโครงการเมื่อสิ้นสุดโครงการ โดยผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมินที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันแต่งตั้ง

ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก จัดทำขึ้นเพื่อใช้สำหรับศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักองค์รวมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติ โดยผู้วิจัยใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ทีมแกนนำในแต่ละโครงการ

ผลจากการจัดกิจกรรมเพื่อกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกันทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่า ในการที่จะให้การนำแผนลงสู่การปฏิบัตินั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะต้องมีการเตรียมการต่างๆ ก่อนที่จะนำแผนลงสู่การปฏิบัติ เช่น การจัดทีมงานโครงการ การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผลโครงการ และการจัดทำเครื่องมือในการวิจัย เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้จะช่วยให้การนำแผนลงสู่การปฏิบัติบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง โดยผู้ร่วมวิจัยได้มอบหมายให้ผู้วิจัยร่วมกับทีมติดตามและประเมินโครงการทำหน้าที่ในการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง โดยใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนา เด็กเล็กคงพอง ซึ่งผลจากการประเมินโดยใช้เครื่องมือการวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 41 – 45

ตารางที่ 41 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ที่	รายการประเมิน	ระดับคะแนนการประเมิน	
		ค่าคะแนนที่ได้	แปลผล
1	มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์	1	ต้องเร่งปรับปรุง
2	มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร	4	ดี
3	มีคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนจากชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ	3	ปานกลาง
4	มีแผนการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและดำเนินงานตามแผน	3	ปานกลาง

จากตารางที่ 41 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ จำนวน 4 รายการ พบว่า อยู่ในระดับ “ดี” 1 รายการ คือ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร อยู่ในระดับ “ปานกลาง” 2 รายการ คือ มีคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนจากชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ และมีแผนการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและดำเนินการตามแผน อยู่ในระดับ “ต้องเร่งปรับปรุง” 1 รายการคือ การจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์

ตารางที่ 42 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านบุคลากร ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ที่	รายการประเมิน	ระดับคะแนนการประเมิน	
		ค่าคะแนนที่ได้	แปลผล
1	มีการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามเกณฑ์มาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด	3	ปานกลาง
2	ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีวุฒิทางการศึกษาอย่างน้อยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	5	ดีมาก
3	ผู้ดูแลเด็กทุกคนได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี	5	ดีมาก
4	อัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยเป็นไปตามมาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด	5	ดีมาก

จากตารางที่ 42 การประเมินสภาพการดำเนินงานด้านบุคลากร ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งมี จำนวน 4 รายการ พบว่า อยู่ในระดับ “ดีมาก” 3 รายการ คือ ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีวุฒิทางการศึกษาอย่างน้อยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้ดูแลเด็กทุกคนได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี และอัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยเป็นไปตามมาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด และพบว่าอยู่ในระดับ “ปานกลาง” 1 รายการคือ มีการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามเกณฑ์มาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด

ตารางที่ 43 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ที่	รายการประเมิน	ระดับคะแนนการประเมิน	
		ค่าคะแนน ที่ได้	แปลผล
	ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย	*	*
1	มีการจัดทำแผนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์	2	ควรปรับปรุง
2	มีการดำเนินการตามแผนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์	2	ควรปรับปรุง
3	มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก	2	ควรปรับปรุง
4	มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง	1	ต้องเร่งปรับปรุง
	ด้านการจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	*	*
5	จัดสภาพห้องเรียนให้มีแสงสว่างและอากาศพอเพียง	3	ปานกลาง
6	มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค	3	ปานกลาง
7	จัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก	2	ควรปรับปรุง
8	ห้องน้ำ ห้องส้วมถูกสุขลักษณะ	2	ควรปรับปรุง
9	มีการกำจัดขยะมูลฝอยถูกสุขลักษณะ	3	ปานกลาง
10	พื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นมีความเหมาะสมและปลอดภัย	2	ควรปรับปรุง
	ด้านโภชนาการ	*	*
11	สถานที่เตรียมอาหารหรือปรุงอาหารมีความสะอาดถูกสุขลักษณะ	2	ควรปรับปรุง
12	อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารสะอาดและปลอดภัย	3	ปานกลาง
13	ผู้ประกอบและผู้จัดเตรียมอาหารมีสุขอนามัยดี	3	ปานกลาง
14	น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด พอเพียง	3	ปานกลาง

ตารางที่ 43 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ (ต่อ)

ที่	รายการประเมิน	ระดับคะแนนการประเมิน	
		ค่าคะแนน ที่ได้	แปลผล
	ด้านโภชนาการ (ต่อ)	*	*
15	มีการใช้เกลือเสริมไอโอดีนหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนในอาหาร	3	ปานกลาง
16	นมที่ให้เด็กดื่มเป็นนมรสจืดและไม่หมกคาว	5	ดีมาก
	การดูแลสุขภาพ	*	*
17	มีทั่วไปการตรวจสุขภาพของเด็กทุกคน ทุกวัน	3	ปานกลาง
18	มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกคนปีละสองครั้งจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	2	ควรปรับปรุง
19	มีการประเมินภาวะโภชนาการเด็กทุกคนอย่างน้อยปีละสองครั้ง	2	ควรปรับปรุง

จากตารางที่ 43 การประเมินสภาพการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ จำนวน 19 รายการ พบว่า อยู่ในระดับดีมาก 1 รายการ คือ นมที่ให้เด็กดื่มเป็นนมรสจืดและไม่หมกคาว อยู่ในระดับปานกลาง 8 รายการ คือ จัดสภาพห้องเรียนให้มีแสงสว่างและอากาศพอเพียง มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค มีการกำจัดขยะมูลฝอยถูกสุขลักษณะ อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารสะอาดและปลอดภัย ผู้ประกอบและผู้จัดเตรียมอาหารมีสุขอนามัย น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด พอเพียง มีการใช้เกลือเสริมไอโอดีนหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนในอาหาร และมีทั่วไปการตรวจสุขภาพของเด็กทุกคนทุกวัน อยู่ในระดับ “ควรปรับปรุง” 9 รายการ คือ มีการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์ มีการดำเนินการตามแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์ มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก จัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก ห้องน้ำ ห้องส้วมถูกสุขลักษณะ พื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นมีความเหมาะสมและปลอดภัย สถานที่เตรียมอาหารหรือปรุงอาหารมีความสะอาดถูกสุขลักษณะ มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกคนปีละสองครั้งจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข มีการประเมินภาวะโภชนาการเด็กทุกคนอย่างน้อยปีละสองครั้ง นอกจากนี้ยังพบว่าอยู่ในระดับ “ต้องเร่งปรับปรุง” 1 รายการ คือ มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง

ตารางที่ 44 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ที่	รายการประเมิน	ระดับคะแนนการประเมิน	
		ค่าคะแนน ที่ได้	แปลผล
	ด้านการพัฒนาสมรรถนะตามวัย	*	*
1	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและสรีระทางกายของเด็ก	2	ควรปรับปรุง
2	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคมของเด็ก	2	ควรปรับปรุง
3	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก	2	ควรปรับปรุง
4	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางภาษาของเด็ก	2	ควรปรับปรุง
5	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก	2	ควรปรับปรุง
6	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก	2	ควรปรับปรุง
7	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก	2	ควรปรับปรุง
	ด้านสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิต	*	*
8	มีการจัดกิจกรรมสร้างสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพให้แก่เด็ก	2	ควรปรับปรุง
9	มีการบันทึกภาวะโภชนาการของเด็ก	3	ปานกลาง
	ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์	*	*
10	มีการจัดกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการให้กับเด็ก	2	ควรปรับปรุง
11	มีการจัดกิจกรรมยกย่องนักเรียนที่มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่กำหนด	2	ควรปรับปรุง

จากตารางที่ 44 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ จำนวน 11 รายการ พบว่า อยู่ในระดับ “ปานกลาง” 1 รายการ คือ มีการบันทึกภาวะโภชนาการของเด็ก และพบว่ามีอีก 10 รายการที่เหลืออยู่ในระดับ “ควรปรับปรุง”

ตารางที่ 45 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ระยะก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ที่	รายการประเมิน	ระดับคะแนนการประเมิน	
		ค่าคะแนนที่ได้	แปลผล
1	มีการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก	1	ต้องเร่งปรับปรุง
2	มีการจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการชุมชนในด้านการพัฒนาเด็ก	1	ต้องเร่งปรับปรุง

จากตารางที่ 45 ผลการประเมินสภาพการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ระยะก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ จำนวน 2 รายการ พบว่า อยู่ในระดับ “ต้องเร่งปรับปรุง” ทั้ง 2 รายการ

หลังจากผู้วิจัยและทีมประเมินได้ร่วมกันสรุปผลการประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองก่อนการนำโครงการที่ได้ลงสู่การปฏิบัติเสร็จสิ้นแล้วก็ได้้นำข้อสรุปนี้เสนอต่อกลุ่มผู้ร่วมวิจัยให้รับทราบร่วมกันในวันถัดมา (ดูภาพที่ 63)

ภาพที่ 63 การนำเสนอผลการประเมินสภาพการดำเนินงานระยะก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ผลจากการลงมือปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองในระยะก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่าก่อนการนำแผนลงสู่การปฏิบัตินั้นควรมีการประเมินสภาพการดำเนินงานเบื้องต้นเพื่อนำข้อมูลดังกล่าวไว้เปรียบเทียบกับผลของการพัฒนาในระยะต่อไป ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวนี้จะช่วยให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนางานได้อย่างมีเป้าหมาย

นอกจากนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยยังเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการนำเกณฑ์มาตรฐานที่มีอยู่มาพัฒนาและปรับปรุงเพื่อใช้ในการประเมินสภาพการดำเนินงานอีกด้วย ดังเช่นในกรณีนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ทำการปรับปรุงเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งจากเดิมนั้นขาดรายละเอียดในเรื่องของเกณฑ์การประเมินคือจะระบุไว้เพียงว่า “มี” หรือ “ไม่มี” ไว้เท่านั้น ดังนั้น

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันปรับปรุงเกณฑ์ดังกล่าว โดยแบ่งเกณฑ์ออกเป็น 5 ระดับ คือ 5 (ดีมาก) 4 (ดี) 3 (ปานกลาง) 2 (ควรปรับปรุง) และ 1 (ต้องเร่งปรับปรุง) เพื่อแยกแยะให้เห็นว่าการปฏิบัติงานในแต่ละระดับนั้นเป็นอย่างไรและควรมีค่าคะแนนเท่าใด

3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ได้ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มีนาคม 2554 รวมระยะเวลา 2 เดือน โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานและข้อสรุปของแต่ละโครงการดังนี้

โครงการที่ 1 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยทีม ค. 1 โครงการนี้ประกอบด้วย 2 กิจกรรม คือ 1) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการ และ 2) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน โดยในแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดของการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการ เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยทีม ค. 1 ซึ่งได้ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มีนาคม 2554 กิจกรรมนี้ใช้งบประมาณทั้งสิ้นรวม 5,000 บาท ซึ่งได้มาจากการระดมทุนในกลุ่มของผู้ร่วมวิจัย เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่มสำหรับทีมงานโครงการ โดยกิจกรรมดังกล่าวนี้มีกิจกรรมย่อยที่ดำเนินการรวม 5 กิจกรรม ดังตารางที่ 46

ตารางที่ 46 กิจกรรมการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ

กิจกรรมย่อยที่	ชื่อกิจกรรม
1	การจัดประชุมทีมงานโครงการก่อนลงมือดำเนินงาน
2	การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3	การจัดประชุมคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
4	การปรับปรุงโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
5	การอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาบุคลากร

จากตารางที่ 46 พบว่า ทีม ค. 1 ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการพัฒนาระบบบริหารจัดการโดยมีกิจกรรมย่อย 5 กิจกรรมคือ

1) การจัดประชุมทีมงานโครงการก่อนลงมือดำเนินงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับทีมงานโครงการเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการที่อิงเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์ประกอบส่วนท้องถิ่น โดยเน้นมาตรฐานที่ 1 และ 2

2) การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เกิดความรู้และทักษะในการจัดทำแผนปฏิบัติการ และลงมือปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

3) การจัดประชุมคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนเอง

4) การปรับปรุงโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งพบว่าเดิมนั้นโครงสร้างดังกล่าวขาดความเป็นปัจจุบัน นอกจากนี้ยังได้มีการจัดทำป้ายแสดงโครงสร้างการบริหารงานติดแสดงไว้ภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อให้เห็นได้อย่างชัดเจน

5) การอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาบุคลากร มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่บุคลากรและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งเพื่อเป็นการกระตุ้นและส่งเสริมให้บุคลากรได้มีการพัฒนาตนเอง

ทั้งนี้ ในการดำเนินงานของทีม ค.1 ได้มีผู้ร่วมวิจัยในกลุ่มทีมงาน โครงการอื่นๆ เข้าร่วมทำงานด้วยในบางครั้ง (ดูภาพที่ 64)

ภาพที่ 64 กิจกรรมการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการของทีม ค. 1

2) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมที่เป็นการบูรณาการร่วมกันของทีมงานโครงการทั้ง 4 ซึ่งได้ดำเนินการในระหว่างวันที่ 19 – 22 มกราคม 2554 ใช้งบประมาณในการดำเนินงานทั้งสิ้นรวม 200,000 บาท ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา โดยในวันที่ 19 มกราคม 2554 ได้มีการจัดอบรมในหัวข้อ “การดำเนินงานตามมาตรฐานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” โดยผู้วิจัยได้เชิญวิทยากรจากภายนอกที่มีความรู้ ความชำนาญและมีประสบการณ์ในเรื่องดังกล่าว คือ นายวิชัย วรรณหาร ผู้นำเครือข่ายศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจังหวัดขอนแก่น เป็นผู้มาบรรยายเนื้อหาตามหัวข้อดังกล่าวให้กับผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบและเรียนรู้ร่วมกัน และในวันที่ 20 มกราคม 2554 ได้มีการจัดอบรมในหัวข้อ “การส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย” โดยมีวิทยากรคือ นางธนพร ตระกูลไทย พยาบาลวิชาชีพ 7 จากกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ร่วมวิจัย และหัวข้อ “การจัดทำสื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย” โดย นางสาวสุชานันท์ พรหมกัมภ์ นักวิชาการศึกษา 5 กองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ร่วมวิจัยเช่นกัน (ดูภาพที่ 65)

ภาพที่ 65 ภาพบรรยากาศการอบรมสัมมนาในระหว่างวันที่ 19 – 20 มกราคม 2554

จากนั้นในระหว่างวันที่ 21 – 22 มกราคม 2554 ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ไปศึกษาดูงาน ณ สถานศึกษาปฐมวัยต้นแบบดีเด่น โดยในวันที่ 21 มกราคม 2554 ได้ไปศึกษาดูงาน ณ โรงเรียนเทศบาล 4 ฉลองรัตน สังกัดเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ซึ่งในวันนั้นคณะผู้บริหารและคณะครูจากโรงเรียนเทศบาล 4 ฉลองรัตน ได้ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี โดยมีการนำเสนอข้อมูลต่างๆ ของโรงเรียนในภาพรวมผ่านวิดิทัศน์ ประกอบการบรรยาย และนำชมสถานที่เพื่อให้เห็นข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปข้อมูลจากการศึกษาดูงานในภาพรวมได้ ดังนี้

โรงเรียนเทศบาล 4 ฉลองรัตน ตั้งอยู่ที่เลขที่ 252/4 หมู่ 3 ถนนพั่งชลประทาน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีเนื้อที่ทั้งหมด 7 ไร่ 1 งาน 77 ตารางวา โรงเรียนก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2525 เดิมชื่อ โรงเรียนนิคมศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชน โดยที่ในปี พ.ศ. 2524 คณะเทศมนตรีเทศบาลเมืองหนองคาย ได้มีมติที่ประชุมเห็นชอบให้ซื้อที่ดินโรงเรียนนิคมศึกษา พร้อมกับแบ่งนักเรียนจากโรงเรียนเทศบาล 2 ชำนาญอนุเคราะห์ สังกัดเทศบาลเมืองหนองคาย ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 – 6 ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตบริการมาไว้ ณ โรงเรียนแห่งนี้ จากนั้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2525 คณะเทศมนตรีสภาเทศบาลเมืองหนองคาย ได้มีมติเห็นชอบให้เพิ่มชื่อตัวเลขตามลำดับการก่อสร้างก่อน-หลัง และเพิ่มชื่อต่อท้ายโรงเรียนโดยให้ชื่อว่า “โรงเรียนเทศบาล 4 ฉลองรัตน” ซึ่งตรงกับปีฉลองกรุงเทพฯ ครบ 200 ปี ต่อมาในปีการศึกษา 2548 คณะผู้บริหารเทศบาลเมืองหนองคายได้มีนโยบายในการปรับปรุงด้านการศึกษา จึงมีนโยบายให้โรงเรียนเทศบาล 4 ฉลองรัตน เป็นโรงเรียนอนุบาลเทศบาลเมืองหนองคายโดยจัดการเรียนการสอนเฉพาะระดับอนุบาลเท่านั้น และส่งเสริม สนับสนุน ให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนหลักสูตรว่ายน้ำ คอมพิวเตอร์ ดนตรี-นาฏศิลป์ และจัดให้มีสนามเด็กเล่นที่ทันสมัยได้มาตรฐาน และมีความปลอดภัยซึ่งใช้ชื่อยุจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบัน (ปีการศึกษา 2553) โรงเรียนเทศบาล 4 ฉลองรัตน์ มีนายสงวน ดีแสน เป็นผู้อำนวยการ และมีบุคลากรซึ่งเป็นครูและตำแหน่งอื่นๆ อีกรวม 62 คน คำขวัญของโรงเรียนมีว่า “เด็กเล็กเบิกบาน วิชาการก้าวหน้า เยาวชนพัฒนา ปวงประชาร่วมใจ” โดยมีปรัชญาประจำโรงเรียนว่า “สุขภาพดี มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ คู่คุณธรรม” สีประจำโรงเรียนคือ “สีเหลือง-น้ำเงิน” วิสัยทัศน์ของโรงเรียนคือ “โรงเรียนเทศบาล 4 ฉลองรัตน์ ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้เต็มตามศักยภาพของผู้เรียนตามปรัชญาของโรงเรียนคือ สุขภาพดี มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ คู่คุณธรรม ตลอดจนพัฒนาศักยภาพด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยคำนึงถึงความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นเป็นสำคัญ” ส่วนพันธกิจของโรงเรียนมีดังนี้

- 1) ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของบุคลากรในโรงเรียนให้ได้มาตรฐานสูงขึ้น
- 2) ปรับปรุงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนตลอดจนด้านสาธารณูปโภคให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่
- 3) ส่งเสริมและพัฒนาสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น อนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี มีองค์กรและชุมชนร่วมพัฒนา
- 4) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เข้าถึงศาสนาของตนเอง เพื่อการดำรงชีวิตที่เป็นสุข รู้จักอนุรักษ์ธรรมชาติ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน
- 5) เป็นการศึกษาเพื่อมวลชน ที่ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- 6) เป็นหลักสูตรที่พัฒนากระบวนการอ่าน การคิดวิเคราะห์ และเขียนสื่อความได้
- 7) ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาครบทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา และด้านอารมณ์ เรียนด้วยตนเองต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นการจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้โดยถือผู้เรียนเป็นสำคัญและพัฒนาธรรมชาติอย่างเต็มศักยภาพ
- 8) จัดหาสื่อการเรียนการสอนและสื่อที่ทันสมัย รวมทั้งเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ให้เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์และการพัฒนาคุณภาพการปฏิบัติงาน

โรงเรียนเทศบาล 4 ฉลองรัตน์ ได้รับรางวัลโรงเรียนพระราชทานระดับก่อนประถมศึกษาขนาดใหญ่ ประจำปีการศึกษา 2552 โรงเรียนมีลักษณะเด่นคือมีการติดตั้งเครื่องปรับอากาศทุกห้องเรียน และภายในห้องเรียนทุกห้องจะมีโทรทัศน์ เครื่องเล่น CD และ VCD และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้และเก็บอุปกรณ์ต่างๆ ที่ต้องใช้สำหรับนักเรียนในแต่ละห้อง นอกจากนี้ยังมีห้องเรียนพิเศษอื่นๆ เช่น ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องสมุด ห้องฉายภาพยนตร์ สระว่ายน้ำ ห้องดนตรี-นาฏศิลป์ ห้องวิชาการ และห้องปฏิบัติการทางภาษา นอกจากนี้สภาพและบริเวณห้องเรียนนั้นมีความกว้างขวาง มีสนามเด็กเล่นที่ได้มาตรฐานและมีความปลอดภัยสูง มีห้องน้ำ-ห้องสุขาที่สะอาดและถูกสุขลักษณะ มีเครื่องทำน้ำเย็นไว้สำหรับให้เด็กดื่มทุกอาคาร และมีสนามกีฬาหลากหลายประเภทไว้ให้เด็กเล่น (ดูภาพที่ 66)

ภาพที่ 66 การศึกษาดูงาน ณ โรงเรียนเทศบาล 4 ฉลองรัตน จังหวัดหนองคาย

จากนั้นในวันที่ 22 มกราคม 2554 ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ไปศึกษาดูงาน ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลอากาศอำนวย อำเภอบ้านดง จังหวัดสกลนคร ซึ่งในวันนั้นคณะผู้บริหารและคณะครูจากกองการศึกษาและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลอากาศอำนวยได้ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี โดยมีการนำเสนอข้อมูลต่างๆ ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลอากาศอำนวยในภาพรวมผ่านวีดิทัศน์ประกอบการบรรยาย และนำชมสถานที่เพื่อให้เห็นข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปข้อมูลจากการศึกษาดูงานในภาพรวมได้ดังนี้

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลอากาศอำนวย ตั้งอยู่ภายในบริเวณสำนักงานเทศบาลตำบลอากาศอำนวย อำเภอบ้านดง จังหวัดสกลนคร ประกาศจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2546 และเริ่มเปิดทำการเรียนการสอน เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2546 ปัจจุบัน (ปีการศึกษา 2553) มีครู 12 คน มีนักเรียนรวมจำนวน 90 คน แยกเป็น ชาย 45 คน และหญิง 45 คน

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลอากาศอำนวย มีนโยบายในการพัฒนาแบ่งออกได้เป็น 5 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านการส่งเสริมสุขภาพ มีนโยบายคือ มุ่งให้เด็กทุกคนได้รับการเฝ้าระวังทุก 3 เดือน ให้เด็กทุกคนได้รับอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และให้เด็กทุกคนได้รับการดูแลอย่างถูกต้องลักษณะ
- 2) ด้านส่งเสริมพัฒนาการเด็ก มีนโยบายคือ ให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย มีสื่อและของเล่นที่เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกสถานที่
- 3) ด้านการบริการอาหารปลอดภัย มีนโยบายคือ มีสถานที่ประกอบอาหารปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ มีน้ำดื่ม น้ำใช้สะอาดเพียงพอ และผู้ประกอบอาหารมีสุขภาพดี แต่งกายถูกสุขอนามัย
- 4) ด้านสิ่งแวดล้อมสะอาดและปลอดภัย มีนโยบายคือ บริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่มีความสะอาดและปลอดภัย ห้องน้ำ ห้องส้วมสะอาดและถูกสุขลักษณะ และพื้นที่ใช้สอยจัดเป็นสัดส่วนและเพียงพอ

5) ด้านการบริหารจัดการ มีนโยบายคือ มีการประชุมคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุก 2 เดือน มีการประเมินภายในปีละ 2 ครั้ง ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และมีการระดมทรัพยากรทางการศึกษาจากชุมชน และหน่วยงานอื่นๆ

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลลือลาภาอำเภอนวย เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีผลการปฏิบัติงานดีเด่นในระดับต่างๆ ดังนี้ คือ ปีการศึกษา 2547 ได้รับรางวัลชนะเลิศศูนย์พัฒนาเด็กเล็กน่ายุติระดับจังหวัด จากสำนักสาธารณสุขจังหวัดสกลนคร และได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับ 1 ศูนย์เด็กเล็กน่ายุติระดับเขต เขต 6 จากศูนย์อนามัยที่ 6 ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2548 ได้รับรางวัลศูนย์พัฒนาเด็กเล็กน่ายุติดีเด่นระดับจังหวัด จากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสกลนคร และได้รับรางวัลชนะเลิศศูนย์พัฒนาเด็กเล็กน่ายุติดีเด่นระดับเขต จากศูนย์อนามัยที่ 7 จังหวัดอุบลราชธานี และในปีการศึกษา 2549 ได้รับรางวัลศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (ดูภาพที่ 67)

ภาพที่ 67 การศึกษาดูงาน ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลลือลาภาอำเภอนวย

โครงการที่ 2 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยทีม ค. 2 ซึ่งโครงการนี้ประกอบด้วยกิจกรรม ระยะเวลา งบประมาณและแหล่งงบประมาณในการดำเนินงาน ดังตารางที่ 47

ตารางที่ 47 กิจกรรมและระยะเวลาในการดำเนินงานของโครงการที่ 2

กิจกรรม ที่	ชื่อกิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินการ		งบประมาณ	แหล่ง งบประมาณ
		เริ่มต้น	สิ้นสุด		
1	การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน	19 ม.ค. 54	22 ม.ค. 54	ร่วมกับทีม ค.1	อบต.ศิลา
2	การจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้	14 ธ.ค. 54	14 ม.ค.54	2,500 บาท	ระดมทุน
3	กิจกรรมปุ๋ยเลี้ยงหลาน	14 ธ.ค. 54	14 มี.ค. 54	5,000 บาท	สปสช.
4	กิจกรรมการตรวจสุขภาพ	14 ธ.ค. 54	14 มี.ค. 54	2,500 บาท	ระดมทุน
5	กิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก	14 ธ.ค. 54	14 มี.ค. 54	30,000 บาท	อบต.ศิลา
6	กิจกรรมการปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	14 ธ.ค. 54	14 มี.ค. 54	500,000 บาท	อบต.ศิลา
7	กิจกรรมครุอาสา	14 ธ.ค. 54	14 มี.ค. 54	2,500 บาท	ระดมทุน
8	กิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก	14 ธ.ค. 54	14 มี.ค. 54	2,500 บาท	ระดมทุน

จากตารางที่ 47 พบว่า ในโครงการที่ 2 ประกอบด้วยกิจกรรม รวม 7 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยการบูรณาการเข้ากับทีม ค.1 2) กิจกรรมการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ใช้งบประมาณในการดำเนินงานรวม 2,500 บาท จากการระดมทุน 3) กิจกรรมปุ๋ยเลี้ยงหลาน ใช้งบประมาณ 5,000 บาท โดยได้รับการสนับสนุนจากกองทุนหลักประกันและสร้างเสริมสุขภาพ (สปสช.) 4) กิจกรรมการตรวจสุขภาพ ใช้งบประมาณรวม 2,500 บาท 5) กิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก ใช้งบประมาณรวม 30,000 บาท โดยรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา 6) กิจกรรมปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ใช้งบประมาณรวม 500,000 บาท โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา 7) กิจกรรมครุอาสา ใช้งบประมาณรวม 2,500 บาท จากการระดมทุน และ 8) กิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก ใช้งบประมาณ 2,500 บาท จากการระดมทุนซึ่งแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดของการดำเนินงานดังนี้

1) *การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน* ทีม ค.2 ได้เข้าร่วมในกิจกรรมการจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงานร่วมกับทีมงานโครงการอื่นๆ ในระหว่างวันที่ 19 – 22 มกราคม 2554 ดังมีรายละเอียดตามที่ได้นำเสนอไปแล้วในข้างต้น (โครงการที่ 1)

2) *การจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้* ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มกราคม 2554 โดยทีมงาน ค. 2 ได้ร่วมกันปรับปรุงและจัดทำแผนกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย เริ่มจากการนำเอาแผนเดิมที่ครูได้ทำไว้มาร่วมกันพิจารณาแล้วทำการปรับปรุงและพัฒนาแผนเสียใหม่ โดยให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นซึ่งเป็นแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เน้นการพัฒนาความสามารถของเด็กปฐมวัยทั้งทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และด้านการสร้างสรรค์ กิจกรรมนี้ใช้งบประมาณในการดำเนินงานทั้งสิ้นรวม 2,500 บาทเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่มสำหรับคณะทำงาน ซึ่งได้จากการระดมทุน (ดูภาพที่ 68)

ภาพที่ 68 กิจกรรมการจัดทำแผนกระบวนการเรียนรู้ของทีม ค. 2

3) *กิจกรรมปฐาเลี้ยงหลาน* ได้ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มีนาคม 2554 โดยจัดสัปดาห์ละ 1 ครั้งๆ ละ 1 ชั่วโมง กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งจัดขึ้นเพื่อพัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัย โดยทีม ค. 2 ได้เชิญกลุ่มผู้สูงอายุจากชมรมผู้สูงอายุตำบลศิลามาร่วมจัดกิจกรรมกับเด็กนักเรียนภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง กิจกรรมที่ได้จัดให้มีขึ้น ได้แก่ การเล่นเกมสอดแทรกคุณธรรม การฟ้อนรำประกอบดนตรีอีสาน และการรับประทานอาหารร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กนักเรียนภายในศูนย์ ซึ่งกิจกรรมนี้ได้รับความสนใจจากเด็กนักเรียนเป็นอันมาก สังเกตได้จากเด็กๆ จะให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรมกันอย่างสนุกสนาน ซึ่งต่อมากิจกรรมนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) เพื่อเป็นค่าอาหารและเครื่องดื่มของเด็กนักเรียนและผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมรวมเป็นเงิน 5,000 บาท (ดูภาพที่ 69)

ภาพที่ 69 กิจกรรมปฐาเลี้ยงหลาน

4) *กิจกรรมการตรวจสุขภาพ* ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2554 โดยจัดกิจกรรมเดือนละ 2 ครั้ง (สองสัปดาห์ต่อ 1 ครั้ง) ซึ่งทีม ค. 2 ได้เชิญเจ้าหน้าที่จากกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลศิลา มาช่วยในการจัดกิจกรรมการตรวจสุขภาพเด็กนักเรียนภายในศูนย์ เช่น ฟัน มือ เล็บมือเล็บเท้า ฟัน และอื่นๆ และนอกจากนี้ยังมีกิจกรรมให้ความรู้แก่ครู และผู้ปกครองในการตรวจสุขภาพเด็ก รวมทั้งมีกิจกรรมการประเมินภาวะโภชนาการของเด็กอีกด้วย (ดูภาพที่ 70)

ภาพที่ 70 กิจกรรมการตรวจสุขภาพ

5) *กิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก* ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มีนาคม 2554 โดยทีม ค. 2 ได้ร่วมกับครูผู้ดูแลเด็กพาเด็กนักเรียนฝึกการออกกำลังกายและเล่นกีฬาเพื่อสุขภาพ สัปดาห์ละ 1 ครั้งๆ ละ 20 – 30 นาที ซึ่งต่อมาในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2554 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองได้ส่งนักเรียน เข้าร่วมการแข่งขันกีฬาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดขอนแก่น ที่จัดขึ้น ณ สนามกีฬาเทศบาลตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหาร ส่วนตำบลศิลาเป็นเงิน 30,000 บาท และต่อมาโครงการนี้ได้ถูกนำไปบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติการระยะ 3 ปีของ องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เพื่อที่จะจัดให้เป็น โครงการต่อเนื่องต่อไป (ดูภาพที่ 71)

ภาพที่ 71 กิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก

6) *กิจกรรมปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก* ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มีนาคม 2554 โดยก่อนที่จะลงมือดำเนินการ ทีม ค.2 ได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ ต้องการพัฒนา ดังมีรายละเอียดในตารางที่ 48

ตารางที่ 48 การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนา

ลำดับ	สิ่งที่ต้องการพัฒนา	สภาพปัจจุบัน ปัญหาที่พบ	ความต้องการ ในการพัฒนา	งบประมาณ ที่ใช้	แหล่ง งบประมาณ
1	อาคารเรียน	- เป็นห้องโถง 1 ห้อง - ไม่ได้สัดส่วน - ครูใช้เป็นที่เก็บ อุปกรณ์ต่างๆ - การตกแต่งมุม ต่างๆ ดูไม่เรียบร้อย	- ขยายหรือต่อเติม - ตกแต่งมุม ประสบการณ์ใหม่ - ย้ายอุปกรณ์ต่างๆ ที่ไม่จำเป็นออกไป	100,000 บาท	ระดมทุน
2	โรงอาหาร	- ไม่มีโรงอาหาร - มีตู้ข้าวอยู่ด้านหลัง อาคารเรียน	- สร้างโรงอาหาร - ย้ายตู้ข้าวออกไป	500,000 บาท 25,000 บาท	อบต.ศิลา ระดมทุน
3	รั้วรอบศูนย์พัฒนา เด็กเล็กและประตู ทางเข้า	- เป็นรั้วลวดหนามที่เริ่ม เสื่อมสภาพ - ประตูรั้วไม่แข็งแรง - มีวัชพืชและต้นไม้ปก คลุมตามรั้ว	- สร้างรั้วใหม่ - ทำลายวัชพืชและ กำจัดต้นไม้ที่ปก คลุมออกไป	150,000 บาท	ระดมทุน

จากตารางที่ 48 พบว่า ทีม ค. 2 ได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาออกเป็น 3 งานคือ 1) การปรับปรุงอาคารเรียน 2) การก่อสร้างโรงอาหาร และ 3) การปรับปรุงและก่อสร้างรั้วรอบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและประตูทางเข้า โดยในแต่ละงานมีผลการดำเนินงานดังนี้

1) การปรับปรุงและพัฒนาอาคารเรียน ยังไม่สามารถดำเนินการได้เพราะยังขาดงบประมาณในการดำเนินการ ซึ่งทีม ค. 2 ได้ประมาณการค่าใช้จ่ายไว้เป็นจำนวนเงิน 100,000 บาทและคาดว่าจะได้รับการระดมทุนแต่ก็ไม่สามารถดำเนินการตามที่วางแผนไว้ได้ จึงได้แก้ปัญหาโดยการประสานกับทางกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาเพื่อขอรับงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินการ ซึ่งได้รับคำตอบว่าจะมีการส่งเรื่องเพื่อพิจารณาตามขั้นตอนของทางราชการต่อไป ดังนั้น กิจกรรมนี้จึงต้องรองบประมาณในการดำเนินการต่อไป

2) การก่อสร้างโรงอาหาร ได้รับเงินงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เป็นเงิน 500,000 บาท เพื่อเป็นค่าจ้างเหมาในการก่อสร้าง ซึ่งใช้เวลาประมาณ 2 เดือนจึงแล้วเสร็จ โดยก่อนที่จะทำการก่อสร้างโรงอาหารนั้นได้มีการรื้อถอนตู้ข้าวบริเวณด้านหลังออกไปซึ่งใช้งบประมาณในการรื้อถอนเป็นจำนวนเงิน 25,000 บาท โดยเงินจำนวนนี้ได้มาจากการระดมทุนโดยวิธีการขอรับบริจาคจากคนในชุมชนและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป ซึ่งการรื้อถอนตู้ข้าวนี้ได้มีการประกอบพิธีกรรมตามหลักความเชื่อของชุมชนอีกด้วย (ดูภาพที่ 72)

ภาพที่ 72 การก่อสร้างโรงอาหาร

3) การปรับปรุงรั้วและประตูทางเข้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า ยังไม่ได้มีการดำเนินการ ด้วยเพราะมีวงเงินค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูงโดยประมาณการค่าใช้จ่ายเบื้องต้นไว้ที่ 150,000 บาท ดังนั้น การดำเนินการในเรื่องดังกล่าวจึงต้องพักไว้ก่อน แต่ก็ได้มีการทำความสะอาด ทำลายวัชพืชและตัดต้นไม้ที่ปกคลุมออกไปโดยอาศัยแรงงานชาวบ้านโดยการประสานของทีม ค. 2 (ดูภาพที่ 73)

ภาพที่ 73 การปรับปรุงรั้วและประตูทางเข้า

7) กิจกรรมครูอาสา ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มีนาคม 2554 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของครูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองที่มีเพียง 2 ราย โดยมีอาสาสมัครซึ่งเป็นผู้ร่วมวิจัยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาช่วยจัดกิจกรรมให้กับเด็กนักเรียนในศูนย์ทุกสัปดาห์ (ดูภาพที่ 74)

ภาพที่ 74 กิจกรรมครูอาสา

8) กิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง 14 มีนาคม 2554 กิจกรรมนี้จัดทำขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาเดิมจากที่เคยจ้างแม่ครัวประกอบอาหารให้ มาเป็น ให้ผู้ปกครองจัดเวรกันทำอาหารเองเพื่อที่จะให้เด็กมีอาหารที่ถูกต้องลักษณะและเพียงพอต่อการรับประทาน นอกจากนั้น ทีม ค. 2 ยังได้ให้ความรู้ในด้านอาหารและโภชนาการแก่ครู ผู้ปกครอง และเด็กนักเรียน อีกด้วย (ดูภาพที่ 75)

ภาพที่ 75 กิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก

โครงการที่ 3 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยทีม ค. 3 โครงการนี้ประกอบด้วยกิจกรรม ระยะเวลา งบประมาณและแหล่งงบประมาณ ในการดำเนินงาน ดังตารางที่ 49

ตารางที่ 49 กิจกรรมและระยะเวลาของโครงการที่ 3

กิจกรรม ที่	ชื่อกิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินการ		งบประมาณ	แหล่ง งบประมาณ
		เริ่มต้น	สิ้นสุด		
1	การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน	19 ม.ค. 54	22 ม.ค. 54	ร่วมกับทีม ค.1	อบต.ศิลา
2	การจัดหาและผลิตสื่อการเรียนรู้	14 ธ.ค. 54	14 มี.ค.54	1,000 บาท	ระดมทุน
3	การเสริมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก	14 ธ.ค. 54	14 มี.ค. 54	1,000 บาท	ระดมทุน
4	การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก	14 ธ.ค. 54	14 มี.ค. 54	1,000 บาท	ระดมทุน

จากตารางที่ 49 พบว่า ในโครงการที่ 3 ประกอบด้วยกิจกรรม รวม 4 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการผลิตสื่อการเรียนรู้ 3) กิจกรรมเสริมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก และ 4) กิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

1) *การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน* โดยทีม ค. 3 ได้เข้าร่วมในกิจกรรมการจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน ร่วมกับทีมงานโครงการอื่นๆ ในระหว่างวันที่ 19 – 22 มกราคม 2554 ดังมีรายละเอียดตามที่ได้นำเสนอแล้วในข้างต้น

2) *กิจกรรมการจัดการหาและผลิตสื่อการเรียนรู้* เป็นกิจกรรมที่ทีม ค. 3 ได้ร่วมกันจัดขึ้นในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มีนาคม 2554 โดยทีม ค. 3 ได้ร่วมกับครูผู้ดูแลเด็ก และผู้ปกครองนักเรียนผลิตสื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กขึ้น เช่น หนังสือนิทาน และของเล่นต่างๆ ทั้งที่ทำมาจากวัสดุธรรมชาติและของเล่นสำเร็จรูปที่ได้รับจากการบริจาคหรือจัดซื้อโดยกองการศึกษา กิจกรรมนี้ใช้งบประมาณทั้งสิ้น 1,000 บาท เพื่อเป็นค่าวัสดุ และค่าอาหารว่างสำหรับผู้ร่วมกิจกรรมซึ่งได้มาจากการระดมทุน และได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์จากกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาเป็นบางส่วน (ดูภาพที่ 76)

ภาพที่ 76 กิจกรรมการจัดการหาและผลิตสื่อการเรียนรู้

3) *กิจกรรมเสริมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก* โดยทีม ค. 3 ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมเสริมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก ขึ้นในระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มีนาคม 2554 ประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การสร้างสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพของตนเองให้แก่เด็ก การสอนวิธีการแปรงฟัน มารยาทในการรับประทานอาหาร การล้างมือ และอื่นๆ นอกจากนี้ยังได้จัดให้มีกิจกรรมการส่งเสริมโภชนาการของเด็ก เช่น การชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง การประเมินภาวะโภชนาการ และการให้ความรู้แก่ครูและผู้ปกครองเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขนิสัยให้กับเด็ก (ดูภาพที่ 77)

ภาพที่ 77 กิจกรรมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก

4) กิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก เป็กิจกรรมที่ทีม ค. 3 ได้ร่วมกันจัดขึ้นในช่วงในระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มีนาคม 2554 โดยมีการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมการเล่านิทานคุณธรรมสำหรับเด็ก การพาเด็กไปวัด การฝึกมารยาท และการพาเด็กฝึกนั่งสมาธิ เป็นต้น (ดูภาพที่ 78)

ภาพที่ 78 กิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก

โครงการที่ 4 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยทีม ค. 4 ซึ่งโครงการนี้ประกอบด้วยกิจกรรม ระยะเวลา งบประมาณและแหล่งงบประมาณในการดำเนินงาน ดังตารางที่ 50

ตารางที่ 50 กิจกรรมและระยะเวลาของโครงการที่ 4

กิจกรรมที่	ชื่อกิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินการ		งบประมาณ	แหล่งงบประมาณ
		เริ่มต้น	สิ้นสุด		
1	การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน	19 ม.ค. 54	22 ม.ค. 54	ร่วมกับทีม ค.1	อบต.ศิลา
2	การสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัย	14 ธ.ค. 54	14 มี.ค.54	ไม่ใช้งบประมาณ	-
3	การประชาสัมพันธ์ฐานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	14 ธ.ค. 54	14 มี.ค. 54	ไม่ใช้งบประมาณ	-

จากตารางที่ 50 พบว่า ในโครงการที่ 4 ประกอบด้วยกิจกรรม รวม 3 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัย และ 3) กิจกรรมการประชาสัมพันธ์งานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

1) *การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน* ทีม ค.4 ได้เข้าร่วมในกิจกรรมการจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน ร่วมกับทีมงาน โครงการอื่นๆ ในระหว่างวันที่ 19 – 22 มกราคม 2554 ดังมีรายละเอียดตามที่ได้นำเสนอแล้วในข้างต้น

2) *กิจกรรมการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัย* เป็นกิจกรรมที่ทีม ค.4 ได้ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มีนาคม 2554 กิจกรรมที่จัดให้มีขึ้น ได้แก่ การจัดตั้งเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานภายนอก ซึ่งทางทีมงานโครงการได้เชิญผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้แก่ คณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ตัวแทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลศิลา ตัวแทนจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเต่าน้อย และตัวแทนจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โนนม่วง เข้าร่วมประชุมและร่วมกันจัดตั้งเครือข่าย นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการจัดตั้งชมรมผู้ปกครองขึ้นอีกกิจกรรมหนึ่งด้วย (ดูภาพที่ 79)

ภาพที่ 79 กิจกรรมการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัย

3) *กิจกรรมการประชาสัมพันธ์ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก* ได้ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ถึง วันที่ 14 มีนาคม 2554 โดยกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นได้แก่ การจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ การจัดเสียงตามสาย และการจัดประชุมเพื่อให้ความรู้แก่ผู้ปกครองและคนในชุมชน (ดูภาพที่ 80)

ภาพที่ 80 กิจกรรมการประชาสัมพันธ์ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ผลจากการนำแผนลงสู่การปฏิบัติทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการทำงานภายใต้หลักองค์รวม ซึ่งสังเกตได้จากการที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำงานร่วมกับทีมงานโครงการอื่นๆ ตลอดระยะเวลาของการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ โดยที่ทุกคนมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือเพื่อให้การดำเนินงานทุกโครงการมีความเชื่อมโยงกัน ขับเคลื่อนไปพร้อมๆ กันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน

นอกจากนี้ยังเกิดการเรียนรู้ร่วมกันอีกว่าในขั้นตอนการปฏิบัติเป็นขั้นตอนที่ใช้ระยะเวลาที่ยาวนานกว่าในขั้นตอนอื่นๆ ที่ผ่านมา รวมทั้งมีความคาบเกี่ยวกับขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล(observing) อีกด้วย ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กิจกรรมการสังเกต และการสะท้อนผลการดำเนินงาน จึงสามารถนำไปรวมเข้าไว้ในขั้นตอนการสังเกตผลได้ทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Seymour-Rolls & Hughes (2000) ที่ได้รวมเอาขั้นตอนการปฏิบัติ(action) และขั้นตอนการสังเกต(observation) ในวงจรแรกรวมเข้าไว้ด้วยกัน ด้วยเห็นว่าสองขั้นตอนนี้มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันนั่นเอง

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing)

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าในขั้นตอนการปฏิบัติ (ขั้นตอนที่ 3) และขั้นตอนการสังเกตผล (ขั้นตอนที่ 4) นั้นมีความคาบเกี่ยวกัน จึงต้องทำเป็นกิจกรรมควบคู่ขนาน (parallel) ไปพร้อมๆ กัน ดังนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันกำหนดให้มีกิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล รวม 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งสรุปเป็นตารางแสดงกิจกรรมและการดำเนินงานได้ดังตารางที่ 51

ตารางที่ 51 กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล

ครั้งที่	วัน/เวลาที่ดำเนินการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	หลักการ/แนวคิดที่ยึดถือ
1	13 ธ.ค. 53	การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล	- ร่วมกันกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่จะใช้ในการสังเกตผลในขั้นตอนที่ 3 (การปฏิบัติ)	แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคำถามของตัวเอง” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2553)
2	25 ม.ค. 54 และ 20 มี.ค. 54	การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	- เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และเพื่อสะท้อนผลสำเร็จของการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ - เพื่อสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับเทคนิควิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล	หลักการ “รับฟังความคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน” แนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง...” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2553)
3	25 มี.ค. 54	การสะท้อนผลการดำเนินงาน	- เพื่อถอดบทเรียนที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน	แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสะท้อนผลและหาวิธีการปรับปรุงการบริการให้ดีขึ้น...” และยึดถือหลักการ “รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน” และหลักการอื่นๆ ตามที่ระบุไว้ใน 10 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามกรอบแนวคิดของ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553)

1) การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล เป็นกิจกรรมที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดขึ้นเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2553 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกับขั้นตอนการวางแผน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันกำหนดรูปแบบและวิธีการสังเกตผล พร้อมทั้งวิธีการนำเสนอและรายงานผลการสังเกตการปฏิบัติงานในขั้นตอนที่ 3 ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้รับทราบร่วมกัน กิจกรรมนี้จัดขึ้นโดยอิงแนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะรวบรวมข้อมูล

เกี่ยวกับคำถามของตัวเอง” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท ตามกรอบแนวคิดของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2553) (ดูภาพที่ 81)

ภาพที่ 81 กิจกรรมการกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยต่างๆ ที่เกิดจากการการการระดมความคิดเห็นและจัดกระทำร่วมกัน มาวิเคราะห์เพื่อจัดทำข้อสรุปเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่จะใช้ในการสังเกตผลการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 3 (การปฏิบัติ) ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 52

ตารางที่ 52 การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการสังเกตผลขั้นตอนการปฏิบัติ

เทคนิค/เครื่องมือในการสังเกต	กิจกรรมที่ทำการสังเกต	ระยะเวลาในการสังเกต	ผู้ใช้เครื่องมือการสังเกต
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 3	ผู้วิจัย
การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 3	ผู้วิจัย
บันทึกภาคสนาม	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 3	ผู้วิจัย
บันทึกอนุทิน	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 3	ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย
เครื่องบันทึกเสียง	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 3	ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
เครื่องบันทึกภาพ	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 3	ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1	ก่อนและหลัง การนำโครงการไปปฏิบัติ	12 ธ.ค. 53 และ 16 ก.พ. 54	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2	ระหว่างการนำโครงการไปปฏิบัติ	15 ม.ค. 54	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 3	เมื่อสิ้นสุดโครงการ	15 มี.ค. 54	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4	เมื่อสิ้นสุดโครงการ	15 มี.ค. 54	ผู้วิจัยและทีมประเมิน

จากตารางที่ 52 พบว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์เกี่ยวกับการนำเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยที่จะนำไปใช้ในขั้นตอนที่ 3 (การปฏิบัติ) ใน 4 ประเด็นคือ 1) เทคนิคและหรือเครื่องมือในการสังเกต 2) กิจกรรมที่ทำการสังเกต 3) ระยะเวลาในการสังเกต และ 4) ผู้ใช้เครื่องมือการสังเกต ซึ่งเทคนิควิธีและเครื่องมือในการสังเกตนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) เทคนิคและเครื่องมือทั่วไป ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ ซึ่งเทคนิคและเครื่องมือเหล่านี้จะใช้ในการสังเกตกิจกรรมทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ (ขั้นตอนที่ 3) โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และบันทึกภาคสนาม ส่วนเทคนิคและหรือเครื่องมือที่เหลือจะเป็นการใช้ร่วมกันทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย

(2) เครื่องมือในการวิจัย มีจำนวนทั้งหมด 4 ฉบับ ซึ่งได้แก่ ฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ ฉบับที่ 3 แบบประเมินโครงการ และ ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้ที่ใช้เครื่องมือเหล่านี้สำหรับการสังเกตคือผู้วิจัยและทีมประเมินที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ร่วมวิจัย โดยที่เทคนิคและหรือเครื่องมือในการสังเกตเหล่านี้มีระยะเวลาในการใช้ดังระบุในตารางข้างต้น

ผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวนี้ทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยที่จะใช้ในการสังเกตผลในขั้นตอนที่ 3 (การปฏิบัติ) ว่า เทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยที่เกิดจากการระดมความคิดเห็นและการจัดกระทำร่วมกันของพวกเขา นั้น จะนำไปใช้ในการสังเกตอะไร เมื่อไร และใครเป็นผู้ใช้ ซึ่งจะส่งผลให้พวกเขาปฏิบัติกรสังเกตได้อย่างถูกต้องและตรงประเด็นที่ต้องการมากที่สุด

2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งระยะเวลาในการจัดกิจกรรมออกเป็น 2 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาที่ 1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่องเพื่อนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างดำเนินการ จัดขึ้นในวันที่ 25 มกราคม 2554 และระยะเวลาที่ 2 การสะท้อนผลสำเร็จในการนำโครงการ ลงสู่การปฏิบัติ จัดขึ้นในวันที่ 20 มีนาคม 2554 ซึ่งกิจกรรมทั้งสองครั้งได้จัดขึ้น ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับการนำแผนลงสู่การปฏิบัติตามหลักการ “รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน” และ แนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง...” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2553) และผลจากการจัดกิจกรรมทั้ง 2 ระยะมีดังนี้

ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่อง เพื่อนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างดำเนินการ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยให้ทีมงานโครงการของแต่ละทีมผลัดกันเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการนำโครงการที่ตนเองรับผิดชอบลงสู่การปฏิบัติ ภายใต้อำนาจที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดขึ้นคือ

- 1) วิธีการจัดกิจกรรมของโครงการเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้หรือไม่
- 2) ความก้าวหน้าของโครงการเป็นอย่างไร
- 3) กิจกรรมที่จัดทำบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่
- 4) มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไร
- 5) การใช้ทรัพยากรทางการบริหารได้ผลเป็นอย่างไร และ
- 6) การปฏิบัติงานภายใต้หลักองค์รวมเป็นอย่างไร

ทั้งนี้ ได้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาข้อมูลการสังเกตที่ได้มาจากการใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่างๆ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกภาพ เครื่องบันทึกเสียง รวมทั้งผลจากการใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ ที่ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้เมื่อวันที่ 15 มกราคม - 2554 มาร่วมกันพิจารณาเพื่อนำมาเพิ่มเติมเข้าด้วยกันกับสิ่งที่ผู้ร่วมวิจัยแต่ละรายได้นำเสนอด้วย (ดูภาพที่ 82)

ภาพที่ 82 กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระยะที่ 1 ของขั้นตอนการสังเกตผล

จากผลจากการนำเสนอของแต่ละทีมงาน โครงการดังกล่าวในข้างต้น สามารถสรุปเป็นภาพรวมทุกโครงการได้ดังตารางที่ 53

ตารางที่ 53 สรุปความก้าวหน้าของการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติในระชยะที่ 1

ประเด็นในการนำเสนอ	ผลการดำเนินงาน
วิธีการจัดกิจกรรมของโครงการเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้หรือไม่	การดำเนินงานของทุกโครงการเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้
ความก้าวหน้าของโครงการเป็นอย่างไร	ทุกโครงการกำลังดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง
กิจกรรมที่จัดทำบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่	ยังไม่สามารถประเมินได้ในขณะนี้แต่ผลการดำเนินงานเป็นไปตามที่คาดหวัง
มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไร	ขณะนี้ยังไม่พบปัญหาใดๆ ในลงมือปฏิบัติงาน แต่พบว่ามีค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นบ้าง เช่น ค่าอาหารและเครื่องดื่มสำหรับทีมงานโครงการแต่ทุกทีมงานได้แก้ปัญหาโดยใช้การระดมทุนจากทีมงานด้วยตนเอง
การใช้ทรัพยากรทางการบริหารได้ผลเป็นอย่างไร	ทุกโครงการมีการใช้ทรัพยากรทางการบริหารอย่างคุ้มค่าภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่
การปฏิบัติงานภายใต้หลักองค์รวมเป็นอย่างไร	ทุกโครงการได้ปฏิบัติงานภายใต้หลักองค์รวมโดยทุกคนมุ่งพัฒนางานให้เชื่อมโยงและเกิดการบูรณาการงานร่วมกันทั้งในโครงการและระหว่างโครงการ โดยยึดหลักความเท่าเทียมในการแสดงความคิดเห็น การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล ตามบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

จากตารางที่ 53 สรุปความก้าวหน้าของการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติในระยะที่ 1 พบว่าการดำเนินงานของทุกโครงการเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้ ทุกโครงการกำลังดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องซึ่งยังไม่สามารถประเมินได้ในขณะนี้ว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เพียงใด แต่ผลการดำเนินงานพบว่าเป็นไปตามที่คาดหวัง การดำเนินงานของทุกโครงการยังไม่พบปัญหาใดๆ แต่พบว่ามีค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นบ้าง เช่น ค่าอาหารและเครื่องดื่มสำหรับทีมงาน โครงการแต่ทุกทีมงานได้แก้ปัญหาโดยใช้การระดมทุนจากทีมงานด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังพบว่าทุกโครงการมีการใช้ทรัพยากรทางการบริหารอย่างคุ้มค่าภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัด และมีการปฏิบัติงานภายใต้หลักองค์รวมคือทุกคนมุ่งพัฒนางานให้เชื่อมโยงและเกิดการบูรณาการงานร่วมกันทั้งในโครงการและระหว่างโครงการ โดยยึดหลักความเท่าเทียมในการแสดงความคิดเห็น การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล ตามบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ระยะที่ 2 การสะท้อนผลสำเร็จในการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2554 ณ ศาลาโรงทานวัดท่าราชวรดิฐรศพอง โดยผู้วิจัยและทีมประเมินได้นำเสนอผลการประเมินที่ได้จากการใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง เพื่อเปรียบเทียบและแสดงให้เห็นถึงผลการดำเนินงานทั้งก่อนและหลังการนำแผนปฏิบัติการหรือโครงการลงสู่การปฏิบัติ ให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบและสะท้อนผลของการปฏิบัติร่วมกัน (ดูภาพที่ 83)

ภาพที่ 83 การสะท้อนผลสำเร็จในการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ

ทั้งนี้ ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงตามที่คาดหวัง และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง เกิดขึ้น ดังผลการประเมินโดยอิงตัวชี้วัดตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง 5 มาตรฐาน ดังมีรายละเอียดของผลการประเมินเพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติงานทั้งก่อนและหลังการนำแผนลงสู่การปฏิบัติในตารางที่ 54 – 58

ตารางที่ 54 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/การจัด โครงสร้างองค์กร

ที่	รายการประเมิน	เปรียบเทียบผลการประเมิน ก่อน-หลัง การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	
		ก่อน	หลัง
1	มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์	ต้องเร่งปรับปรุง	ดีมาก
2	มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร	ดี	ดีมาก
3	มีคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนจากชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ	ปานกลาง	ดีมาก
4	มีแผนการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและดำเนินงานตามแผน	ปานกลาง	ดี

จากตารางที่ 54 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/การจัด โครงสร้างองค์กร จากจำนวนรายการประเมินทั้งหมด 4 รายการ พบว่า ทุกรายการมีการเปลี่ยนแปลงไปตามที่คาดหวัง คือ มีระดับผลการประเมินตั้งแต่ระดับ “ดี” ขึ้นไป ซึ่งเป็นไปตามที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยคาดหวังไว้

ตารางที่ 55 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านบุคลากร

ที่	รายการประเมิน	เปรียบเทียบผลการประเมิน ก่อน-หลัง การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	
		ก่อน	หลัง
1	มีการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามเกณฑ์มาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด	ปานกลาง	ปานกลาง
2	ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีวุฒิทางการศึกษาอย่างน้อยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	ดีมาก	ดีมาก
3	ผู้ดูแลเด็กทุกคนได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี	ดีมาก	ดีมาก
4	อัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยเป็นไปตามมาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด	ดีมาก	ดีมาก

จากตารางที่ 55 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านบุคลากร จากจำนวนรายการประเมินทั้งหมด 4 รายการ พบว่า ทั้งก่อนการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติมีผลการประเมินเท่าเดิม ซึ่งจากการสังเกตพบว่าสาเหตุที่การแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดมีสาเหตุมาจากยังไม่มีความรู้ใคร่ครุ่ยมสมบัคครบถ้วนตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้จัดทำหนังสือเพื่อขอรับการสนับสนุนทุนการศึกษาไปยังต้นสังกัดให้แก่ครูทุกคนแล้ว ส่วนในรายการอื่นๆ พบว่าแม้ผลการดำเนินงานจะอยู่ในระดับ “ดีมาก” แล้วก็ตาม แต่ยังคงต้องทำการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และโดยภาพรวมถือว่าผลการดำเนินงานบรรลุความคาดหวังเช่นกัน

ตารางที่ 56 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ที่	รายการประเมิน	เปรียบเทียบผลการประเมิน ก่อน-หลัง การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	
		ก่อน	หลัง
	ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย	*	*
1	มีการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์	ควรปรับปรุง	ดี
2	มีการดำเนินการตามแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์	ควรปรับปรุง	ดี
3	มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก	ควรปรับปรุง	ดี
4	มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง	ต้องเร่งปรับปรุง	ดี
	ด้านการจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	*	*
5	จัดสภาพห้องเรียนให้มีแสงสว่างและอากาศพอเพียง	ปานกลาง	ดี
6	มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค	ปานกลาง	ดี
7	จัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก	ควรปรับปรุง	ปานกลาง
8	ห้องน้ำ ห้องส้วมถูกสุขลักษณะ	ควรปรับปรุง	ดี
9	มีการกำจัดขยะมูลฝอยถูกสุขลักษณะ	ปานกลาง	ดี
10	พื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นมีความเหมาะสมและปลอดภัย	ควรปรับปรุง	ปานกลาง
	ด้านโภชนาการ	*	*
11	สถานที่เตรียมอาหารหรือปรุงอาหารมีความสะอาดถูกสุขลักษณะ	ควรปรับปรุง	ดีมาก
12	อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารสะอาดและปลอดภัย	ปานกลาง	ดีมาก
13	ผู้ประกอบและผู้จัดเตรียมอาหารมีสุขอนามัยดี	ปานกลาง	ดีมาก
14	น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด พอเพียง	ปานกลาง	ดีมาก
15	มีการใช้เกลือเสริมไอโอดีนหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนในอาหาร	ปานกลาง	ดีมาก
16	นมที่ให้เด็กดื่มเป็นนมรสจืดและไม่หมดอายุ	ดีมาก	ดีมาก
	การดูแลสุขภาพ	*	*
17	มีการตรวจสอบสุขภาพทั่วไปของเด็กทุกคน ทุกวัน	ปานกลาง	ดีมาก
18	มีการตรวจสอบสุขภาพเด็กทุกคนปีละสองครั้งจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	ควรปรับปรุง	ดีมาก
19	มีการประเมินภาวะโภชนาการเด็กทุกคนอย่างน้อยปีละสองครั้ง	ควรปรับปรุง	ดีมาก

จากตารางที่ 44 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า จากจำนวนรายการประเมินทั้งหมด 19 รายการ พบว่า มีอยู่ 2 รายการที่อยู่ในระดับ “ปานกลาง” คือ การจัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียน และ การจัดพื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่น ซึ่งพบว่าสาเหตุที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนางานดังกล่าวให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นได้ เพราะศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพียงมีข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่ใช้สอยทั้งภายในและภายนอกอาคาร ซึ่งบางอย่างจะต้องใช้เงินงบประมาณที่ค่อนข้างมากในการปรับปรุงและต่อเติมจึงส่งผล 2 รายการข้างต้นไม่บรรลุความคาดหวัง ส่วนรายการอื่นๆ พบว่าอยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ทุกรายการ ซึ่งถือว่าบรรลุความคาดหวัง

ตารางที่ 57 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย

ที่	รายการประเมิน	เปรียบเทียบผลการประเมิน ก่อน-หลัง การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	
		ก่อน	หลัง
	ด้านการพัฒนาสมรรถนะตามวัย	*	*
1	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและสภาวะทางกายของเด็ก	ควรปรับปรุง	ดี
2	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคมของเด็ก	ควรปรับปรุง	ดี
3	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก	ควรปรับปรุง	ดี
4	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางภาษาของเด็ก	ควรปรับปรุง	ดี
5	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก	ควรปรับปรุง	ดี
6	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก	ควรปรับปรุง	ดี
7	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก	ควรปรับปรุง	ดี
	ด้านสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิต	*	*
8	มีการจัดกิจกรรมสร้างสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพให้แก่เด็ก	ควรปรับปรุง	ดี
9	มีการบันทึกภาวะโภชนาการของเด็ก	ปานกลาง	ดี
	ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์	*	*
10	มีการจัดกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการให้กับเด็ก	ควรปรับปรุง	ดี
11	มีการจัดกิจกรรมยกย่องนักเรียนที่มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่กำหนด	ควรปรับปรุง	ดี

จากตารางที่ 57 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย จากจำนวนรายการประเมินรวมทั้ง 11 รายการ พบว่า ทุกรายการมีการเปลี่ยนแปลงจากระดับเดิมไปสู่ระดับ “ดี” ทุกรายการ ซึ่งถือว่าการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติบรรลุความคาดหวัง

ตารางที่ 58 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ที่	รายการประเมิน	การเปรียบเทียบระดับคะแนนการประเมิน	
		ก่อน	หลัง
1	มีการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างพ่อแม่ผู้ดูแลเด็ก และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก	ต้องเร่งปรับปรุง	ดี
2	มีการจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการชุมชนในด้านการพัฒนาเด็ก	ต้องเร่งปรับปรุง	ดี

จากตารางที่ 58 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม จากรายการประเมินทั้งหมด 2 รายการ พบว่า หลังจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้วผลการปฏิบัติงานมีความก้าวหน้าในทุกกิจกรรมโดยมีระดับคะแนนการประเมินอยู่ในระดับ “ดีมาก” ทุกด้าน ซึ่งถือว่าการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติบรรลุความคาดหวัง

จากผลการประเมินดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติโดยภาพรวมถือว่าบรรลุความคาดหวัง โดยมีเพียง 2 รายการในมาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คือ รายการที่ 7 การจัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนให้ได้สัดส่วนและมีความเหมาะสมกับจำนวนเด็ก และ รายการที่ 10 การจัดพื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นให้มีความเหมาะสมและปลอดภัย ที่พบว่า ยังไม่บรรลุความคาดหวังเพราะมีผลการประเมินอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ซึ่งถือว่าต่ำกว่าเกณฑ์ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยตั้งไว้

ทั้งนี้ สาเหตุที่ทำให้การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติประสบผลสำเร็จหรือบรรลุความคาดหวังได้นั้น เป็นเพราะการใช้แผนปฏิบัติการที่เกิดจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยที่มีจุดเด่นหลายประการคือ

- 1) เป็นแผนที่เกิดจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทุกคน โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ
- 2) เป็นแผนที่มีการระดมทรัพยากรทางการบริหารที่มีอยู่อย่างจำกัดมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่นในด้านงบประมาณนอกจากจะได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาแล้วยังมีการระดมทุนจากแหล่งต่างๆ ที่มีอยู่ทั้งในและนอกชุมชนอีกด้วย ส่วนในด้านบุคลากรมีข้อได้เปรียบคือการมีบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านซึ่งเป็นกลุ่มผู้ร่วมวิจัยที่มาจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เช่น พยาบาลวิชาชีพ นายช่างโยธา นักวิชาการศึกษา เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน เป็นต้น และที่สำคัญคือชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอได้ให้ความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินงานโครงการเป็นอย่างดี

หลังจากการนำเสนอผลการประเมินดังกล่าวเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิควิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล ย้อนหลังไปตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการวางแผน และการปฏิบัติ มาร่วมกันวิเคราะห์และข้อสรุปร่วมกัน ดังข้อสรุปที่ได้ในตารางที่ 59

ตารางที่ 59 ข้อเสนอการสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล

เทคนิค/เครื่องมือในการสังเกต	ผลการนำไปใช้	ข้อสังเกต	ข้อเสนอแนะ
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก	บรรลุวัตถุประสงค์	-การใช้เทคนิคและเครื่องมือแต่ละอย่างหากนำไปใช้โดยไม่มีการทบทวนร่วมกันก่อนมักจะเกิดปัญหาในทางปฏิบัติคือไม่ทราบว่าใครจะเป็นผู้ใช้และจะใช้ในขั้นตอนใดอย่างไรบ้าง เป็นต้น	-ในการใช้เทคนิคและเครื่องมือในการสังเกตผลต่างๆ นั้น ก่อนนำไปใช้ควรมีการกำหนดร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยก่อนทุกครั้ง
การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ	บรรลุวัตถุประสงค์		
บันทึกภาคสนาม	บรรลุวัตถุประสงค์		
บันทึกอนุทิน	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องบันทึกเสียง	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องบันทึกภาพ	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 3	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4	บรรลุวัตถุประสงค์		

จากตารางที่ 59 การสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล พบว่า เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผลที่ได้นำไปใช้บรรลุตามวัตถุประสงค์ทุกรายการ ซึ่งมีข้อสังเกตว่าในการใช้เทคนิคและเครื่องมือแต่ละอย่างนั้น หากนำไปใช้โดยไม่มีการทบทวนร่วมกันก่อนมักจะเกิดปัญหาในทางปฏิบัติคือไม่ทราบว่าจะใช้ในกิจกรรมใด ใครเป็นผู้ใช้และจะใช้ในขั้นตอนใด อย่างไรบ้าง เป็นต้น จึงมีข้อเสนอแนะว่าในการใช้เทคนิคและเครื่องมือในการสังเกตผลนั้น ก่อนนำไปใช้ควรมีการกำหนดร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยก่อนทุกครั้งเพื่อหาแนวทางร่วมกันว่าเทคนิคและเครื่องมือในการสังเกตผลเหล่านั้นจะนำไปใช้ในกิจกรรมใด เวลาใด และใครเป็นผู้ใช้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการอย่างครบถ้วนสมบูรณ์นั่นเอง

ผลจากการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการร่วมกันทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันดังนี้

- เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเล่าเรื่อง (story telling) เพื่อสะท้อนให้เห็นสิ่งที่ได้ร่วมกันคิดและลงมือปฏิบัติ
- เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการนำเสนอความก้าวหน้าและผลการดำเนินงาน โครงการที่ได้ร่วมกันลงมือปฏิบัติและนำผลที่ได้นั้นมาวิเคราะห์และหาข้อสรุปร่วมกัน
- เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการนำเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผลมาใช้ พร้อมทั้งเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการสังเกตผลของการใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยต่างๆ เหล่านี้

3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน เป็นกิจกรรมสุดท้ายที่จัดให้มีขึ้นในขั้นตอนการสังเกตผล ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 25 มีนาคม 2554 ณ ห้องประชุมศิลาฟ้าใส องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เป็นการนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในขั้นตอนการปฏิบัติทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพที่ได้นำไปใช้ มานำเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพื่อการรับรู้ร่วมกัน (ดูภาพที่ 84)

ภาพที่ 84 กิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) มาใช้ โดยให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีส่วนร่วม และอาศัยคำถามดังนี้คือ

- 1) คาดหวังอะไรจากงานครั้งนี้
- 2) สิ่งที่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร
- 3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และ
- 4) ถ้ามีงานแบบนี้เราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร

ผลจากการนำเอาเทคนิควิเคราะห์หลังการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนผลการดำเนินงาน ขั้นตอนการปฏิบัติซึ่งมีทั้งหมด 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และ 3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ สามารถสรุปได้ดังนี้

1) สิ่งที่คาดหวังจากการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติ ได้แก่

(1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน มีความคาดหวังว่าจะได้แนวปฏิบัติในการดำเนินงานโครงการร่วมกัน และได้เครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการปฏิบัติงาน

(2) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ มีความคาดหวังว่าจะได้ข้อมูลพื้นฐานก่อนนำโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูล หลังการนำโครงการไปปฏิบัติเพื่อให้เห็นถึงความก้าวหน้าหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

(3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ มีความคาดหวังว่าเมื่อนำโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้วจะสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนางานนั้นๆ ให้อยู่ในระดับ “ดี” ได้ทุกงาน

2) สิ่งที่บรรลุความคาดหวัง คือ การดำเนินงานทั้ง 3 กิจกรรมเป็นไปตามที่คาดหวังทุกกิจกรรมดังนี้

(1) ได้แนวปฏิบัติในการดำเนินงานโครงการร่วมกัน และได้เครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการปฏิบัติงาน

(2) ได้ข้อมูลพื้นฐานก่อนนำโครงการลงสู่การปฏิบัติมาไว้เปรียบเทียบกับข้อมูลหลังการนำโครงการไปปฏิบัติเพื่อให้เห็นถึงความก้าวหน้าหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

(3) ได้นำโครงการลงสู่การปฏิบัติซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับ “ดี” ทุกโครงการ

3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวัง พบว่า

(1) ในมาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร ข้อ 1 การแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดเนื่องจากยังไม่มีครูผู้ดูแลเด็กคนใดมีคุณสมบัติครบถ้วนตามเกณฑ์ที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าศูนย์ ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยการจัดส่งหนังสือเพื่อขอรับทุนจากหน่วยงานต้นสังกัดให้แก่ครูทุกคนแล้ว

(2) ในมาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่าในด้านการจัดสภาพแวดล้อมมีสิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังอยู่จำนวน 2 รายการคือ 1) การจัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียน พบว่ายังไม่เป็นไปตามที่กำหนดเพราะในปัจจุบันห้องเรียนมีเพียงห้องเดียวจึงยังไม่สามารถบริหารจัดการเรื่องการใช้สอยได้อย่างเต็มที่นัก และ 2) พื้นที่สนามเด็กเล่นยังไม่เอื้ออำนวยเพราะศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมีพื้นที่ค่อนข้างจำกัด ซึ่งหากจะมีสนามเด็กเล่นก็ต้องปรับปรุงเป็นสนามเด็กเล่นให้มีรูปแบบและขนาดที่เหมาะสมกับพื้นที่ใช้สอยซึ่งอาจต้องใช้งบประมาณในการดำเนินการที่มากขึ้น

4) ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนางาน พบว่า ผู้ร่วมวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าในการปฏิบัติงานใดๆ ก็ตามถ้าหากจะให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี และที่สำคัญจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องให้มากที่สุดจึงจะทำให้งานนั้นๆ สำเร็จสมบูรณ์ลงได้ ส่วนในมาตรฐานที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายนั้นให้นำไปใช้เป็นข้อมูลเพื่อการวางแผนใหม่ต่อไป และมาตรฐานใดที่บรรลุเป้าหมายแล้วก็ควรดำเนินการต่อไปเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยยังได้ร่วมกันสะท้อนผลการดำเนินงานเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริง โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการสังเกตผลการดำเนินงานในขั้นตอนนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกต ทั้งจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การบันทึกภาพ การบันทึกเสียง และการจดบันทึก โดยประเด็นในการสังเกตและบันทึกเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายหรือนิยามของสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องและรูปแบบองค์การ การเรียนรู้หรือการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น ซึ่งได้ข้อสรุปจากการสังเกตดังนี้

การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ

การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติจริงที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการปฏิบัติ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง พบว่า ในประเด็นที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยคาดหวังว่า เมื่อนำโครงการทั้ง 4 ลงสู่การปฏิบัติแล้วจะมีผลทำให้ผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์การ 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ทุกด้านนั้น โดยรวมแล้วพบว่าเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามที่คาดหวังดังนี้

โครงการที่ 1 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ จัดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาตามมาตรฐานที่ 1 และ 2 พบว่า มีผลการประเมินตามเกณฑ์

มาตรฐานกลางขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลังการนำโครงการสู่การปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน และมีเพียง 1 รายการที่พบว่ายังอยู่ในระดับปานกลางคือการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดซึ่งสาเหตุที่การแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดเนื่องด้วยยังไม่มีครูคนใดมีคุณสมบัติครบถ้วนตามเกณฑ์ที่กำหนดจึงไม่สามารถทำการแต่งตั้งได้

โครงการที่ 2 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จัดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนางานตามมาตรฐานที่ 3 พบว่า จากจำนวนรายการประเมินทั้งหมด 19 รายการ มีเพียง 2 รายการที่อยู่ในระดับ “ปานกลาง” คือ การจัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียน และการจัดพื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่น ซึ่งจากการสังเกตพบว่าสาเหตุที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้เป็นเพราะว่าพื้นที่ใช้สอยภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีจำกัด และการปรับปรุงสภาพอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมยังไม่เสร็จสมบูรณ์ จึงไม่สามารถจัดห้องเรียนและสนามเด็กเล่นให้เป็นไปตามเกณฑ์ดังกล่าวได้

โครงการที่ 3 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย จัดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนางานตามมาตรฐานที่ 4 พบว่า จากจำนวนรายการประเมินรวม 11 รายการ มีจำนวนรายการประเมิน 1 รายการคือการบันทึกภาวะโภชนาการของเด็กอยู่ในระดับ “ดีมาก” ส่วนอีก 10 รายการ พบว่าอยู่ในระดับ “ดี” ทุกรายการ ซึ่งถือว่าการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติบรรลุความคาดหวัง

โครงการที่ 4 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน จัดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนางานตามมาตรฐานที่ 5 พบว่า หลังจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้วผลการปฏิบัติงานมีความก้าวหน้าในทุกกิจกรรมโดยมีระดับคะแนนการประเมินอยู่ในระดับ “ดีมาก” ทุกด้าน ซึ่งถือว่าการโครงการลงสู่การปฏิบัติบรรลุความคาดหวัง

2) การเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง เกิดขึ้นใน 3 ระดับ คือ ระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

(1) ระดับตัวบุคคล ประกอบด้วย ครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังดังนี้

ครู พบว่า มีพฤติกรรมในการเตรียมการสอนที่ดีขึ้น สังเกตได้จากมีการเตรียมการสอน เตรียมอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนทุกครั้งก่อนทำการสอนหรือจัดกระบวนการเรียนรู้ และมีการจัดแบ่งเวลาในการจัดทำกิจกรรมอย่างเป็นขั้นตอนกว่าที่เคยเป็นมา

นักเรียน พบว่า มีความสนใจในกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ของครูมากขึ้น สังเกตได้จากการให้ความร่วมมือกับครูเป็นอย่างดีในทุกกิจกรรมที่ครูจัดขึ้น มีการเข้าร่วมกิจกรรมที่ครูจัดขึ้นอย่างสนใจและบางคนไม่ร้องไห้งอแงอย่างที่เคยเป็นมา นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีพัฒนาการในทุกด้านดีขึ้น สังเกตได้จากแบบประเมินพัฒนาการของครูและสภาพที่พบเห็นจริง

ผู้ปกครองนักเรียน พบว่า ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมที่ทางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจัดทำมากขึ้น เช่น มาประชุมทุกครั้งที่มีการนัดหมาย และร่วมบริจาคเงินเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอ เป็นต้น

คณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองมากยิ่งขึ้น และเข้าร่วมในการประชุมของคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกครั้ง

บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า มีการนำความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติร่วมกันไปพัฒนางานประจำของตนเอง เช่น บุคลากรจากกองสาธารณสุขมีการนำโครงการต่างๆ ที่จัดทำขึ้นเพื่อการวิจัยไปบูรณาการเข้ากับงานประจำของตน เช่น กิจกรรมการตรวจสุขภาพ กิจกรรมรณรงค์ป้องกันและลดอุบัติเหตุทางถนน และกิจกรรมการเสริมสร้างภาวะโภชนาการ เป็นต้น

(2) ระดับกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน และ กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของกลุ่มมากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากมีการจัดประชุมเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการพัฒนางานกันบ่อยครั้งขึ้น และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีการประสานงานกับคนในชุมชนเพื่อให้เข้าร่วมในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากยิ่งขึ้น

กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน พบว่า ให้ความร่วมมือในการทำงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอมากยิ่งขึ้น และให้ความสนใจในพัฒนาการของบุตรหลานมากยิ่งขึ้น

กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า สามารถนำงานที่ได้ร่วมกันเรียนรู้ไปพัฒนางานประจำของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และรู้จักการบูรณาการงานของทุกๆ ส่วนในหน่วยงานเข้าด้วยกัน

(3) ระดับองค์กร ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอ หมู่บ้านคงพอ และ องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอ พบว่า มีสภาพการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในทุกๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และด้านการสนับสนุนจากชุมชน และที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดคือการพัฒนาด้านอาคารสถานที่ เช่น มีโรงอาหารใหม่ และมีการปรับปรุงอาคารและสภาพแวดล้อมใหม่ เป็นต้น

หมู่บ้านคงพอ พบว่า ชุมชนให้ความสนใจในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอมากขึ้น สังเกตได้จากในปีที่ผ่านมาจะมีผู้ปกครองเด็กนักเรียนบางส่วนส่งบุตรหลานของตนไปเรียนในโรงเรียนเอกชนนอกหมู่บ้าน แต่ในปีการศึกษา 2554 พบว่ายังไม่มีเด็กคนใดที่ไปสมัครเข้าเรียนในโรงเรียนนอกเขตหมู่บ้าน

องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ได้มองเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาปฐมวัย จนกระทั่งมีนโยบายให้จัดสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งใหม่เพิ่มขึ้นอีก 1 แห่งในตำบลศิลาเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของประชากรก่อนวัยเรียนในเขตตำบลที่มีจำนวนมากขึ้นทุกขณะ

การเรียนรู้จากการกระทำหรือการปฏิบัติ

การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในกิจกรรมนี้พบว่า ได้เกิดขึ้นทั้งในระดับตัวบุคคล และระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร ดังนี้

1) ระดับตัวบุคคล ประกอบด้วย ผู้วิจัย ครู ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และ บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่าเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงดังนี้

(1) ผู้วิจัย พบว่า เกิดการเรียนรู้ว่าในขั้นตอนการปฏิบัตินั้นมีความคาบเกี่ยวกับกับขั้นตอนการสังเกตผลจึงสามารถดำเนินการไปพร้อมๆ กันได้ และได้เรียนรู้ว่าการที่จะให้ผู้ร่วมวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างพร้อมเพรียงนั้น ผู้วิจัยจะต้องเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยมนุษยสัมพันธ์ และเข้าถึงผู้ร่วมวิจัยทุกคน

(2) ครู พบว่า เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนางานประจำของตนเอง เช่น สามารถจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เขียนแผนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ และจัดทำบันทึกอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้ รวมทั้งมีความสามารถในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็กได้เป็นอย่างดี

(3) ผู้ปกครองนักเรียน พบว่า สามารถดูแลและส่งเสริมพัฒนาการของบุตรหลานของตนเองได้มากขึ้น สังเกตได้จากเด็กนักเรียนส่วนใหญ่มีพัฒนาการในทุกด้านดีขึ้น มีสุขภาพอนามัยที่ดีขึ้น และมีความพร้อมในการเรียนมากขึ้น

(4) กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า สามารถบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ดีขึ้นกว่าเดิม สังเกตได้จากการจัดการประชุมบ่อยครั้งขึ้นและมีการระดมทรัพยากรทางการบริหารมาช่วยในการพัฒนางานมากขึ้น

(5) บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า สามารถพัฒนางานของตนเองได้ดียิ่งขึ้น สังเกตได้จากผลการปฏิบัติงานประจำของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศึกษามีความก้าวหน้าและได้ผลดียิ่งขึ้นจนมีผู้มาศึกษาดูงานอยู่เนืองๆ

2) ระดับกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน และ กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงดังนี้

(1) กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า มีความสามารถในการบริหารจัดการเกี่ยวกับงานตามบทบาทและหน้าที่มากขึ้น เช่น มีการร่วมกันจัดประชุมและวางแผนการทำงานได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น เป็นต้น

(2) กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน พบว่า สามารถนำความรู้ที่ได้เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะของเด็กปฐมวัยไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การดูแลสุขภาพบุตรหลาน การรู้จักเลือกอาหารที่มีคุณภาพให้กับเด็กได้รับประทาน และการสร้างสุขนิสัยที่ดีให้กับบุตรหลาน เป็นต้น

(3) กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในงานประจำ เช่น มีการบูรณาการงานร่วมกันในสำนักงาน เช่น บุคลากรจากกองสาธารณสุขสามารถบูรณาการงานโครงการร่วมกับกองการศึกษา เช่น จัดให้มีโครงการสร้างเสริมสุขภาพ กิจกรรมการส่งเสริมโภชนาการสำหรับเด็ก กิจกรรมปฎิบัติงาน เป็นต้น

3) ระดับองค์การ ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง และ องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงดังนี้

(1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง พบว่า สามารถบริหารจัดการงานได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น รวมทั้งมีความสามารถในการประสานความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้มากขึ้น

(2) องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า สามารถนำความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติไปกำหนดเป็นนโยบายในการบริหารจัดการศึกษาของหน่วยงาน เช่น การวางนโยบายและแผนเพื่อจัดสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งใหม่ขึ้นในตำบลศิลาอีกจำนวน 1 แห่ง

ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการปฏิบัติ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการนำแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่เกิดจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ซึ่งเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) และการใช้หลักองค์รวม (holistic approach) ที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งผลจากการลงมือปฏิบัติพบว่า การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการทุกโครงการในภาพรวมบรรลุเป้าหมายที่คาดหวังอันเป็นผลมาจากการดำเนินงานภายใต้แนวคิดและหลักองค์รวมนั่นเอง

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการสะท้อนผลขึ้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง โดยได้นำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ นำมาเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน ทั้งนี้ตามแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้นด้วยว่า “...ปัจจัยด้านการสะท้อนกลับของปัญหาจากการดำเนินงาน (action-reflection) ซึ่งจัดในรูปของการถกเถียงอภิปรายกัน..กิจกรรมนี้จะช่วยพัฒนาความสามารถของชุมชนให้เกิดความคิดรวบยอด รู้จักจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีจากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินการมา...”

กิจกรรมการสะท้อนผลในครั้งนี้เริ่มต้นจาก ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสะท้อนผลการดำเนินงานขั้นตอนต่างๆ ที่ผ่านมา เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล โดยได้จัดกิจกรรมการระดมสมองเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันว่าแต่ละขั้นตอนประกอบไปด้วยกิจกรรมอะไรบ้าง และกิจกรรมนั้นๆ กระทำสำเร็จหรือไม่สำเร็จ พร้อมทั้งผลการลงความเห็นของผู้ร่วมวิจัยว่า รับรอง หรือไม่รับรอง ซึ่งจากการดำเนินการดังกล่าวได้ข้อสรุปดังตารางที่ 60

ตารางที่ 60 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน และการปฏิบัติและการสังเกตผล

ขั้นตอน	กิจกรรม	ผลการปฏิบัติ		ความเห็นของผู้ร่วมวิจัย	
		สำเร็จ	ไม่สำเร็จ	รับรอง	ไม่รับรอง
การเตรียมการ	1. การเปิดตัวโครงการวิจัย และนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย 2. การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย 3. กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน 4. การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย และการจัดกิจกรรมการสะท้อน-ผล	✓ ✓ ✓ ✓		✓ ✓ ✓ ✓	
การวางแผน	1. การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2. การจัดทำแผนปฏิบัติการ 3. การสะท้อนผลการดำเนินงาน	✓ ✓ ✓		✓ ✓ ✓	
การปฏิบัติ	1. การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2. การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกวดงพอง ก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ 3. การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	✓ ✓ ✓		✓ ✓ ✓	
การสังเกต	1. การกำหนดรูปแบบและวิธีการสังเกตผล 2. การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3. การสะท้อนผลการดำเนินงาน	✓ ✓ ✓		✓ ✓ ✓	

จากตารางที่ 60 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน การปฏิบัติ และการสังเกตผล พบว่า การดำเนินงานทุกกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนบรรลุผลสำเร็จทุกกิจกรรม และผู้ร่วมวิจัยลงความเห็นรับรองว่ากิจกรรมทุกกิจกรรมได้ทำสำเร็จจริง

จากนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาเทคนิคการถอดบทเรียน (lesson distilled) มาใช้ในการ ทบทวนประสบการณ์การนำโครงการที่ผ่านมาในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายใน และภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ รวมทั้งนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลเชิง วิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2549) มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน โดยกิจกรรมนี้ผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันถอดบทเรียนเกี่ยวกับการนำโครงการของตนลงสู่การปฏิบัติเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน

ทั้งนี้ ก่อนดำเนินการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดลำดับขั้นตอนใน การถอดบทเรียนดังนี้คือ 1) ขั้นตอนเตรียมการ 2) ขั้นตอนการถอดบทเรียน และ 3) ขั้นตอนรายงานการถอดบทเรียน โดย ในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดของการดำเนินการดังนี้

1) ขั้นตอนเตรียมการ มีการดำเนินการดังนี้

(1) การสร้างทีมงานเพื่อช่วยในการดำเนินการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน จำนวน 8 คน ซึ่งได้แก่ นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์ นางสาวสุชานันท์ พรหมกัณฑ์ นางพิชามณูช วุทธิสิทธิ์ นางชนพร ตระกูลไทย นางสมพร บุตรพุด นายวิมล ศรีละ โครต นายกริช กองทอง และนายพินัย หล้าสุด โดยทีมงาน เหล่านี้ได้มาจากการคัดเลือกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน

(2) การกำหนดบทบาทหน้าที่ของทีมงานถอดบทเรียน ซึ่งประกอบด้วย

(2.1) หัวหน้าทีมหรือผู้เอื้อ คือ นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์ ทำหน้าที่เป็นผู้ที่ ทำให้การถอดบทเรียนในการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

(2.2) ผู้อำนวยการกระบวนการ คือ นางพิชามณูช วุทธิสิทธิ์ เป็นผู้ที่กระตุ้นให้ผู้ร่วม ถอดบทเรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นจากกิจกรรมที่ได้ปฏิบัติ

(2.3) ผู้จดบันทึก คือ นางชนพร ตระกูลไทย ผู้บันทึกเสียง คือ นางสาวสุชานันท์ พรหมกัณฑ์ และผู้บันทึกภาพคือ นายกริช กองทอง ทำหน้าที่บันทึกผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ การ อภิปรายของผู้ร่วมถอดบทเรียน พร้อมทั้งร่วมกันเรียบเรียงเป็นเรื่องราวตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการดำเนินงาน

(2.4) ผู้ประสานงาน คือ นายพินัย หล้าสุด นายวิมล ศรีละ โครต และนางสมพร บุตรพุด ร่วมทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือให้ทีมงานถอดบทเรียนในการประสานความร่วมมือและช่วยกระตุ้นให้ผู้ ร่วมวิจัยมีความตื่นตัวพร้อมที่จะร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลา

(2.5) การกำหนดประเด็นในการถอดบทเรียน ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกัน กำหนดประเด็นการถอดบทเรียน ดังนี้ (1) โครงการที่ได้ทำไปแล้วคืออะไร (2) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ประสบผลสำเร็จหรือไม่ (3) มีกิจกรรมใดบ้างที่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร (4) มีกิจกรรมใดที่ยังไม่ประสบ ผลสำเร็จ เพราะอะไร (5) หากจะดำเนินงานโครงการนั้นต่อไปอีกจะทำอย่างไร และ (6) ความพึงพอใจต่อผล โครงการนั้นเป็นอย่างไร

(3) การเลือกเทคนิคการถอดบทเรียน ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้เลือกเอาเทคนิคการถอด บทเรียน (lesson distilled) มาประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคนิคการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2549)

2) ขั้นตอนการถอดบทเรียน เริ่มต้นขึ้นด้วยการสร้างบรรยากาศ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการถอดบทเรียนมีความผ่อนคลายเป็นกันเอง ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันร้องเพลงประกอบกายบริหารเพื่อสร้างความพร้อมและสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลายก่อนการถอดบทเรียน โดยใช้เวลาประมาณ 5 นาที จากนั้นหัวหน้าทีมงานถอดบทเรียน คือ นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์ และ ผู้อำนวยการกระบวนการ คือ นางพิชามณัฐ วุทธิสิทธิ์ ได้ร่วมกันชี้แจงให้ผู้ร่วมถอดบทเรียนเข้าใจวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินกิจกรรมเพื่อให้สามารถทบทวนความทรงจำจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่ผ่านมาก่อนที่จะนำเข้าสู่ประเด็นสำคัญของการถอดบทเรียน จากนั้นแต่ละทีมงานโครงการได้ส่งตัวแทนของแต่ละโครงการมาแนะนำเสนอผลการดำเนินงานโครงการของตนเพื่อให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้รับรู้ร่วมกัน โดยประเด็นของการนำเสนอมี 6 ข้อ คือ 1) โครงการที่ได้ทำไปแล้วคืออะไร 2) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติประสบผลสำเร็จหรือไม่ 3) มีกิจกรรมใดบ้างที่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร 4) มีกิจกรรมใดที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร 5) หากจะดำเนินงานโครงการนั้นต่อไปอีกจะอย่างไร และ 6) ความพึงพอใจต่อผลโครงการนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งจะขอยกเอาคำพูดของตัวแทนทีมงานโครงการแต่ละท่านได้นำเสนอไว้ดังนี้

“...ทีมงาน ค. 1 รับผิดชอบในโครงการที่ 1 คือ โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ ซึ่งมีกิจกรรมในโครงการรวม 2 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการ และ 2) การจัดอบรมให้ความรู้และการ ศึกษาดูงาน โดยโครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงและพัฒนา พัฒนาการบริหารจัดการ ศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองและเพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานในมาตรฐานที่ 1 และ 2 คือ มาตรฐานด้านการบริหารจัดการ/การจัด โครงสร้างองค์กรและมาตรฐานด้านบุคลากร ให้อยู่ใน “ระดับดี” ขึ้นไปทุกด้าน ซึ่งผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติพบว่าทุกกิจกรรมเกิดผลสำเร็จและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่คาดหวังจนส่งผลให้การประเมินผลการดำเนินงานตามมาตรฐานฯ อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปเกือบทุกมาตรฐาน ยกเว้นในมาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร พบว่า การแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กยังไม่เป็นไปตามที่กำหนดแต่ขณะนี้ก็ได้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแล้วโดยให้ครูในศูนย์ไปศึกษาต่อให้ตรงกับสายงาน ซึ่งโดยภาพรวมแล้วโครงการที่ 1 ถือว่าประสบผลสำเร็จสูงแต่ถ้าหากจะให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ควรจะสานต่อ โครงการนี้ต่อไป...”

(นายพินัย หล้าสุด, 30 มีนาคม 2554)

(รูปภาพที่ 85)

“...โครงการที่ 1 ถือว่าประสบผลสำเร็จตามที่คาดหวัง... ควรดำรงไว้เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน..”

ภาพที่ 85 นายพินัย หล้าสุด ตัวแทนโครงการที่ 1 ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผล

“...ทีม ค. 2 รับผิดชอบในโครงการที่ 2 คือโครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีกิจกรรมในโครงการรวม 8 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ 3) กิจกรรมปฐมนิเทศ 4) กิจกรรมการตรวจสุขภาพ 5) กิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก 6) กิจกรรมปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 7) กิจกรรมครูอาสา และ 8) กิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคอง และเพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติพบว่าเกือบทุกกิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ที่คาดหวัง ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะในกิจกรรมที่ 6 การปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้น แม้จะมีการก่อสร้างโรงอาหารไปแล้ว แต่ก็ยังขาดงบประมาณในการก่อสร้างรั้วและประตู และแม้แต่ห้องเรียนก็ยังไม่ได้ทำการขยายหรือต่อเติม นอกจากนี้ในเรื่องของสนามเด็กเล่นก็พบว่ายังหาพื้นที่ที่เหมาะสมไม่ได้ จึงส่งผลให้การประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานที่ 3 ไม่ผ่านเกณฑ์อยู่ 2 รายการคือเรื่องการจัดห้องเรียนและสนามเด็กเล่น ส่วนข้อดีซึ่งเป็นจุดเด่นของโครงการนี้คือมีบางกิจกรรมที่ได้ถูกบูรณาการเข้ากับโครงการประจำขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เช่น กิจกรรมปฐมนิเทศ กิจกรรมการตรวจสุขภาพ และกิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้หากได้ทำอย่างต่อเนื่องแล้วก็จะเกิดความยั่งยืนต่อไป”

(นายชัย ปัสสาวะโท, 30 มีนาคม 2554)

(รูปภาพที่ 86)

“...มีหลายกิจกรรมที่ได้ถูกบูรณาการเข้ากับงานประจำขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งจะทำให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน...”

ภาพที่ 86 นายชัย ปัสสาวะโท ตัวแทนโครงการที่ 2 ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผล

“...การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติของทีม ค. 3 ก็นับว่าบรรลุความคาดหวังในทุกกิจกรรม เช่นเดียวกับ 2 โครงการที่ได้นำเสนอไปแล้ว โดยทีมของพวกเราได้ร่วมกันรับผิดชอบในโครงการที่ 3 คือโครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ซึ่งมีกิจกรรมในโครงการรวม 4 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการจัดหาและผลิตสื่อการเรียนรู้อื่นๆ 3) กิจกรรมเสริมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก และ 4) กิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคอง และเพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ให้อยู่ใน “ระดับดี” ขึ้นไป ซึ่งก็เป็นไปตามที่คาดหวัง และทางทีม ค. 3 มีความเห็นร่วมกันว่าหากจะให้โครงการนี้เกิดความยั่งยืนก็ควรที่จะดำรงไว้และให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง...”

(นายสุรรัตน์ จันทาสีกา, 30 มีนาคม 2554)

(รูปภาพที่ 87)

“...การนำโครงการที่ 3 ลงสู่การปฏิบัติพบว่าบรรลุ
ความคาดหวังเหมือนโครงการอื่นๆ ที่ได้นำเสนอ
มาแล้ว...”

ภาพที่ 87 นายสุรัตน์ จันทาสีกา ตัวแทนโครงการที่ 3 ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผล

“...ดิฉันได้ร่วมกับทีม ค. 4 นำโครงการที่ 4 ชื่อ โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้าน
การสนับสนุนจากชุมชน ลงสู่การปฏิบัติในช่วงระหว่างวันที่ 14 ธันวาคม ถึง 14 มีนาคม 2544 ซึ่งมีกิจกรรมใน
โครงการรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการสร้างเครือข่ายการจัด
การศึกษาปฐมวัย และ 3) กิจกรรมการประชาสัมพันธ์งานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์
เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการ ศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคอง และเพื่อยกระดับมาตรฐานการ
ดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ให้อยู่ใน “ระดับดี” ขึ้นไป ซึ่งผลจากการนำโครงการลงสู่
การปฏิบัติได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และทางทีมงานโครงการมีความเห็นร่วมกันว่าโครงการที่เราได้ร่วมกัน
จัดทำขึ้นนี้มีความต่อเนื่องและยั่งยืนได้ถ้าหากเรามีการสานต่อทุกกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและจริงจัง...”

(โสดา คำแพง, 30 มีนาคม 2554)

(ดูภาพที่ 88)

“...โครงการของพวกเราสำเร็จตามวัตถุประสงค์
และบรรลุความคาดหวังที่ได้ตั้งไว้..”

ภาพที่ 88 นางโสดา คำแพง ตัวแทนโครงการที่ 4 ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผล

หลังจากนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปข้อมูลการถอดบทเรียนเกี่ยวกับการนำ
โครงการลงสู่การปฏิบัติ พร้อมกับลงความเห็นเกี่ยวกับแนวคิดในการดำเนินงานที่จะทำต่อไป ซึ่งสรุปได้ดัง
ตารางที่ 61

ตารางที่ 61 สรุปผลการถอดบทเรียนเกี่ยวกับการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ

โครงการ	กิจกรรม	ผลการปฏิบัติ	ข้อสังเกต
โครงการที่ 1 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ	1) กิจกรรมการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการ 2) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน	สำเร็จ สำเร็จ	- ที่สำเร็จเพราะมีการวางแผนที่ดี มีทีมงานที่มีความพร้อม และมีงบประมาณเพียงพอ
โครงการที่ 2 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ 3) กิจกรรมปฐมนิเทศบุคลากร 4) กิจกรรมการตรวจสอบคุณภาพ 5) กิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก 6) กิจกรรมปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 7) กิจกรรมครัวอาสา 8) กิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก	สำเร็จ สำเร็จ สำเร็จ สำเร็จ สำเร็จ ไม่สำเร็จ 2 รายการ สำเร็จ สำเร็จ	- กิจกรรมโดยภาพรวมสำเร็จ เพราะมีการวางแผนที่ดี มีทีมงานที่มีความพร้อม ส่วนในกิจกรรมที่ 6 นั้น ไม่สำเร็จ เพราะสภาพของพื้นที่ ห้องเรียนและสนามเด็กเล่นมีอยู่อย่างจำกัด รวมทั้งในการปรับปรุงอาคารสถานที่บางรายการต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก
โครงการที่ 3 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย	1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการจัดหาและผลิตสื่อการเรียนรู้ 3) กิจกรรมเสริมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก 4) กิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก	สำเร็จ สำเร็จ สำเร็จ สำเร็จ	- ที่สำเร็จเพราะมีการวางแผนที่ดี มีทีมงานที่มีความพร้อม และมีงบประมาณในการดำเนินงานเพียงพอ รวมทั้งมีการสนับสนุนจากชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
โครงการที่ 4 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน	1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัย 3) กิจกรรมการประชาสัมพันธ์งานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	สำเร็จ สำเร็จ สำเร็จ	- ที่สำเร็จเพราะมีการวางแผนที่ดี มีทีมงานที่มีความพร้อม และมีงบประมาณเพียงพอ

จากตารางที่ 61 สรุปผลการถอดบทเรียนรายโครงการ ในภาพรวมพบว่า ทุกทีมงานโครงการได้นำโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้วเกิดผลสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่คาดหวังไว้เกือบทุกกิจกรรม ดังนี้

โครงการที่ 1 พบว่าการดำเนินงานโครงการประสบผลสำเร็จทุกกิจกรรม ซึ่งมีข้อสังเกตว่าเหตุที่สำเร็จได้เพราะมีการวางแผนที่ดีมีทีมงานที่มีความพร้อมและมีงบประมาณเพียงพอ

โครงการที่ 2 พบว่าการดำเนินงานโครงการประสบผลสำเร็จเกือบทุกกิจกรรม ยกเว้นกิจกรรมที่ 6 กิจกรรมปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งมีข้อสังเกตว่ากิจกรรม โดยภาพรวมสำเร็จได้เพราะมีการวางแผนที่ดีมีทีมงานที่มีความพร้อม ส่วนในกิจกรรมที่ 6 นั้นไม่สำเร็จเพราะสภาพของพื้นที่ห้องเรียนและสนามเด็กเล่นมีอยู่อย่างจำกัด รวมทั้งในการปรับปรุงอาคารสถานที่บางรายการต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก

โครงการที่ 3 พบว่าการดำเนินงานโครงการประสบผลสำเร็จทุกกิจกรรม ซึ่งมีข้อสังเกตว่าที่สำเร็จเพราะมีการวางแผนที่ดี มีทีมงานที่มีความพร้อม และมีงบประมาณในการดำเนินงานเพียงพอ รวมทั้งมีการสนับสนุนจากชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

โครงการที่ 4 พบว่าการดำเนินงานโครงการประสบผลสำเร็จทุกกิจกรรม ซึ่งมีข้อสังเกตว่าเหตุที่สำเร็จได้เพราะมีการวางแผนที่ดี มีทีมงานที่มีความพร้อม และมีงบประมาณเพียงพอ

ในช่วงสุดท้ายของกิจกรรมการสะท้อนผล ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์เกี่ยวกับการสังเกตและร่วมกันบันทึกการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลว่าทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร ดังสรุปได้ในตารางที่ 62

ตารางที่ 62 ผลการสังเกตการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการสะท้อนผล

กิจกรรม	วิธีการจัดกิจกรรม	ผลการจัดกิจกรรม
การสรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลัง ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล	จัดกิจกรรมระดมสมองเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันถึงสิ่งที่ทำสำเร็จ สิ่งที่ไม่สำเร็จ และร่วมกันรับรองผลการปฏิบัติ	- สำเร็จได้เพราะมีการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบในทุกขั้นตอน
การถอดบทเรียน(lesson distilled) เกี่ยวกับการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	- ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) พร้อมทั้งนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ของ Heron มาประยุกต์ใช้ - แต่งตั้งทีมงานถอดบทเรียนเพื่อทำหน้าที่ในการดำเนินการถอดบทเรียน - แต่ละทีมงานโครงการคัดเลือกตัวแทนเพื่อร่วมถอดบทเรียนโครงการละ 1 คน	- สำเร็จได้เพราะผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนการถอดบทเรียน รวมทั้งมีการประยุกต์ใช้แนวคิดในการถอดบทเรียนและการสะท้อนผลเพิ่มเติม

จากตารางที่ 62 ผลการสังเกตการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการสะท้อนผล พบว่า การสรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล รวมทั้งการถอดบทเรียน (lesson distilled) เกี่ยวกับการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ บรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวังทุกกิจกรรม โดยมีข้อสังเกตว่าที่สำเร็จได้เพราะมีการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบในทุกขั้นตอน และเกิดจากการที่ผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนการถอดบทเรียน รวมทั้งมีการประยุกต์ใช้แนวคิดในการถอดบทเรียนและการสะท้อนผลเพิ่มเติม

ผลจากการจัดกิจกรรมในขั้นตอนนี้ ทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการนำเอาเทคนิคการถอดบทเรียน (lesson distilled) มาใช้ในการทบทวนประสบการณ์เกี่ยวกับการนำโครงการที่ผ่านมา รวมทั้งเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามที่เสนอของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวาณิช, 2549) มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน ซึ่งจากการสังเกตพบว่าผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้และลงมือปฏิบัติการสะท้อนผลได้อย่างถูกต้องตามแนวคิดเหล่านั้น และนอกจากนี้ยังพบว่าผู้ร่วมวิจัยยังเกิดทักษะในการนำเสนอถึงสิ่งที่พวกเขาได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกต และร่วมกันสะท้อนผลอีกด้วย ซึ่งสังเกตได้จากพฤติกรรมกรรมการนำเสนอของผู้ร่วมวิจัยแต่ละรายที่สามารถนำเสนอสิ่งต่างๆ ได้อย่างตรงประเด็น

วงจรถี 2

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning)

ในขั้นตอนการวางแผนใหม่นี้ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2554 ณ ศาลากลางบ้านดงพอง ซึ่งผู้วิจัยได้เน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้มีการวางแผนใหม่ โดยให้มีการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการพัฒนางาน เพื่อระบุปัญหา สาเหตุของปัญหา ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติกันใหม่ โดยนำเอาผลการสะท้อนผลในขั้นตอนที่ 6 มาร่วมพิจารณาด้วย (ดูภาพที่ 89)

ภาพที่ 89 การจัดกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผนใหม่

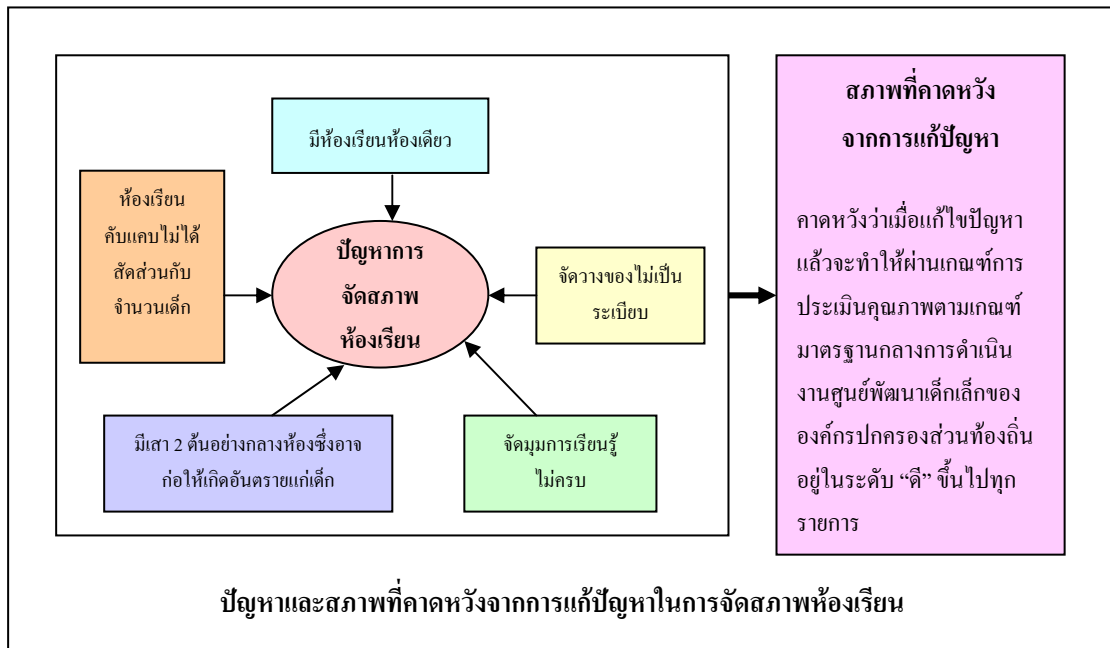
กิจกรรมแรกเริ่มจากผู้วิจัยทำการทบทวนข้อมูลการดำเนินงานในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา พร้อมทั้งได้นำเสนอผลการประเมินเปรียบเทียบความก้าวหน้าในการดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 5 ด้านให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทราบ รวมทั้งนำเสนอให้เห็นถึงสิ่งที่บรรลุความคาดหวังและสิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวัง ก่อนที่จะร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัจจุบันปัญหา และสาเหตุของปัญหา เพื่อนำไปกำหนด “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” ซึ่งสรุปเป็นภาพรวมได้ดังตารางที่ 63

ตารางที่ 63 ผลจากการนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติในภาพรวม

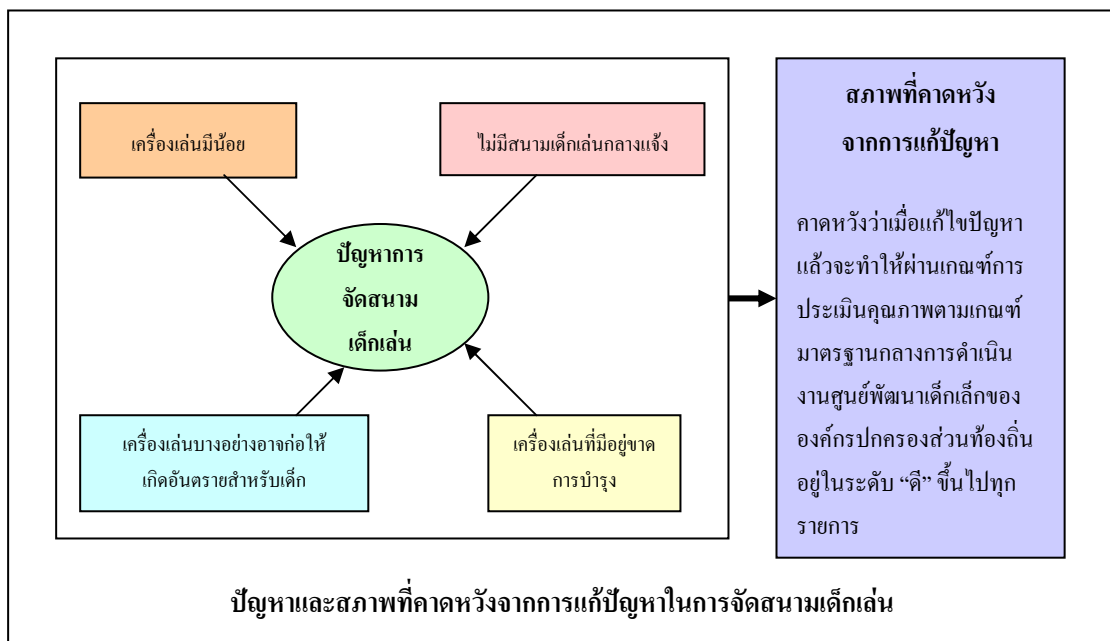
โครงการ ที่	ชื่อโครงการ	สนองมาตรฐาน ที่	ผลการปฏิบัติ
1	โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ	1 และ 2	บรรลุความคาดหวัง
2	โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	3	ไม่บรรลุความคาดหวัง 2 กิจกรรมคือการจัดสภาพห้องเรียน และสนามเด็กเล่น
3	โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย	4	บรรลุความคาดหวัง
4	โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน	5	บรรลุความคาดหวัง

จากตารางที่ 63 พบว่า การนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติในภาพรวมถือว่าบรรลุความคาดหวัง โดยมีเพียง 2 กิจกรรมย่อยในโครงการที่ 2 การยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ยังไม่บรรลุความคาดหวัง คือ ด้านการจัดสภาพห้องเรียน และการจัดสนามเด็กเล่น

เมื่อได้มาซึ่งข้อมูลดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหา รวมทั้งกำหนด “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” ของโครงการที่ 2 เป็นรายกิจกรรมได้ดังภาพที่ 90 – 91

ภาพที่ 90 ปัญหาและสภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาในการจัดสภาพห้องเรียน

ภาพที่ 91 ปัญหาและสภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาในการจัดสนามเด็กเล่น

จากนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันระบุ “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” พร้อมทั้งทำการ “ประเมินและเลือกทางเลือก” เพื่อนำไปกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการใหม่ ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 64

ตารางที่ 64 การระบุทางเลือกที่หลากหลาย การประเมิน และเลือกทางเลือกในขั้นตอนการวางแผนใหม่

กิจกรรม	ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา	ทางเลือกที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหา
การจัดสภาพห้องเรียน	- ปรับปรุงและต่อเติมห้องเรียนเพิ่มอีก 1 ห้อง - ปรับปรุงห้องเรียน โดยการนำเอาปัญหาที่มีอยู่มาแก้ไข - ขยายห้องเรียนเพิ่มเติม โดยทาบห้องส้วมเดิมที่อยู่ติดกับห้องเรียนออกไป	- ปรับปรุงและต่อเติมห้องเรียนเพิ่มอีก 1 ห้อง - ปรับปรุงห้องเรียน โดยการนำเอาปัญหาที่มีอยู่มาแก้ไข
การจัดสนามเด็กเล่น	- จัดหาวัสดุที่เหมาะสมสำหรับวางเครื่องเล่นที่มีอยู่ - จัดซื้อเครื่องเล่นเพิ่มเติม - ขอรับบริจาคเครื่องเล่นเพิ่มเติมจากผู้มีจิตศรัทธา - จำหน่ายเครื่องเล่นที่ชำรุดออกไป - หางบประมาณมาจัดซื้อที่ดินด้านหลังศูนย์ - พัฒนาเด็กเล็กเพื่อทำเป็นสนามเด็กเล่น	- จัดหาวัสดุที่เหมาะสมสำหรับวางเครื่องเล่นที่มีอยู่ - จัดซื้อเครื่องเล่นเพิ่มเติม - ขอรับบริจาคเครื่องเล่นเพิ่มเติมจากผู้มีจิตศรัทธา - จำหน่ายเครื่องเล่นที่ชำรุดออกไป

จากตารางที่ 64 การระบุทางเลือกที่หลากหลาย และการประเมินและเลือกทางเลือกในขั้นตอนการวางแผนใหม่ สรุปได้ว่าในการจัดสภาพห้องเรียนนั้น ผู้ร่วมวิจัยได้ทำการประเมินและเลือกทางเลือกคือ ให้มีการปรับปรุงและต่อเติมห้องเรียนเพิ่มอีก 1 ห้อง และทำการปรับปรุงห้องเรียนเดิมโดยการนำเอาปัญหาที่มีอยู่มาแก้ไข เช่น จัดวางของที่มีอยู่ให้เป็นระเบียบหรือนำไปเก็บไว้ในที่ที่เหมาะสม จัดมุมการเรียนรู้ให้ครบตามเกณฑ์ที่กำหนด และแก้ไขปัญหาเรื่องเสาอาคารที่อยู่บริเวณกลางห้องเรียนเพื่อให้มีความปลอดภัยสำหรับเด็ก ส่วนในด้านการจัดสนามเด็กเล่นนั้น ผู้ร่วมวิจัยได้ทำการประเมินและเลือกทางเลือกคือ ให้จัดหาวัสดุที่เหมาะสมสำหรับวางเครื่องเล่นที่มีอยู่ จัดซื้อเครื่องเล่นเพิ่มเติม ขอรับบริจาคเครื่องเล่นเพิ่มเติมจากผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป และทำการจำหน่ายเครื่องเล่นที่ชำรุดออกไป

ซึ่งเมื่อได้ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาแล้ว ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการใหม่ขึ้นมา 1 ชุด โดยนำเอาโครงการเดิมมาร่วมพิจารณาด้วย ซึ่งได้ข้อสรุปในการจัดทำแผนปฏิบัติการดังกล่าวที่ 92

ภาพที่ 92 ขั้นตอนการจัดทำแผนปฏิบัติการในชั้นการวางแผนใหม่

ทั้งนี้ แผนปฏิบัติการชุดใหม่ดังกล่าวเป็นการนำโครงการทั้ง 4 โครงการที่มีอยู่เดิมมาปฏิบัติใหม่เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน และได้มีการปรับปรุงกิจกรรมในโครงการที่ 2 คือ กิจกรรมการปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็กใหม่ เนื่องด้วยกิจกรรมเดิมที่ได้ลงมือปฏิบัติไปแล้วนั้นไม่บรรลุความคาดหวังตามตัวชี้วัดที่ระบุไว้ในเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ การจัดสภาพห้องเรียน และการจัดสนามเด็กเล่น ยังไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดไว้

ดังนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงนำทางเลือกที่ได้จากการประเมินทางเลือกที่หลากหลายมา กำหนดเป็นกิจกรรมเพิ่มเติมในการดำเนินงาน โครงการที่ 2 ดังมีรายละเอียดดังตารางที่ 65

ตารางที่ 65 การกำหนดกิจกรรมเพิ่มเติมในโครงการที่ 2 ขั้นตอนการวางแผนใหม่

ชื่อกิจกรรม	กิจกรรมที่ดำเนินการ	งบประมาณ (บาท)	แหล่งงบประมาณ
การจัดสภาพห้องเรียน	1) ปรับปรุงและต่อเติมห้องเรียนเพิ่มอีก 1 ห้อง	10,000	องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา
	2) จัดวางของและอุปกรณ์ต่างๆในห้องเรียนให้มีระเบียบ	-	-
	3) ปรับปรุงจุดที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่เด็กนักเรียน เช่น เสาที่อยู่กลางห้องเรียน	3,000	การระดมทุน
	4) จัดมุมการเรียนรู้ใหม่ให้เป็นระบบ	2,000	การระดมทุน
การจัดสนามเด็กเล่น	1) จัดหาวัสดุที่เหมาะสมสำหรับวางเครื่องเล่นที่มีอยู่	-	-
	2) จัดซื้อเครื่องเล่นเพิ่มเติม	50,000	อบต.ศิลา และการระดมทุน
	3) ขอรับบริจาคเครื่องเล่นเพิ่มเติมจากผู้มีจิตศรัทธา	-	ผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป
	4) จำหน่ายเครื่องเล่นที่ชำรุดออกไป	-	-

จากตารางที่ 65 พบว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดแบ่งกิจกรรมย่อยออกเป็น 2 กิจกรรม คือ 1) การจัดสภาพห้องเรียน และ 2) การจัดสนามเด็กเล่น โดยในแต่ละกิจกรรมวิธีการดำเนินงาน งบประมาณ และแหล่งงบประมาณ ดังนี้คือ

1) การจัดสภาพห้องเรียน มีกิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 4 กิจกรรมคือ

(1) การปรับปรุงและต่อเติมห้องเรียนเพิ่มอีก 1 ห้อง คาดว่าจะใช้งบประมาณ 100,000 บาท โดยขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

(2) จัดวางของและอุปกรณ์ต่างๆในห้องเรียนให้มีระเบียบ เป็นกิจกรรมที่ไม่ใช้เงินงบประมาณ

(3) ปรับปรุงจุดที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่เด็กนักเรียน เช่น เสื่อที่อยู่กลางห้องเรียน คาดว่าจะใช้งบประมาณ 3,000 บาท ซึ่งได้จากการระดมทุน โดยจะนำไปซื้อเบาะนอนมพลาสติกมาหุ้มเสื่อที่อยู่กลางห้องเรียนไว้เพื่อลดการกระแทกในกรณีเด็กเดินหรือวิ่งชน

(4) จัดมุมการเรียนรู้ใหม่ให้เป็นระบบ คาดว่าจะใช้งบประมาณ 2,000 บาท เพื่อจัดซื้อวัสดุและอุปกรณ์สำหรับตกแต่ง

2) การจัดสนามเด็กเล่น มีกิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 4 กิจกรรม คือ

(1) จัดหามุมที่เหมาะสมสำหรับวางเครื่องเล่นที่มีอยู่ เป็นกิจกรรมที่ไม่ใช้งบประมาณ

(2) จัดซื้อเครื่องเล่นเพิ่มเติมโดยขอรับงบประมาณสนับสนุนจาก อบต.ศิลา

(3) ขอรับบริจาคเครื่องเล่นเพิ่มเติมจากผู้มีจิตศรัทธา เช่น บริษัท หรือห้างร้านในเขต

ตำบล

(4) จำหน่ายเครื่องเล่นที่ชำรุดออกไป เช่น ตุ๊กตาคานูนปั้นและชิงช้าที่ชำรุด

ในช่วงสุดท้ายของกิจกรรมการวางแผนใหม่นี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดให้มีการสังเกตและบันทึกการจัดกิจกรรมการวางแผนใหม่ว่าทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร ดังสรุปได้ในตารางที่ 66

ตารางที่ 66 ผลการสังเกตการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผนใหม่

กิจกรรม	ผลการจัดกิจกรรม
การร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง	สำเร็จ
การจัดทำแผนปฏิบัติการใหม่	สำเร็จ

จากตารางที่ 66 ผลการสังเกตการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผนใหม่ พบว่า การจัดกิจกรรมทุกกิจกรรมบรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวัง

ผลจากการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผนใหม่นี้ ทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการนำสภาพปัญหาที่เกิดจากการนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติแล้วไม่บรรลุเป้าหมายตามที่คาดหวัง เพื่อนำมากำหนด “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “การระบุทางเลือกที่หลากหลาย” “การประเมินและเลือกทางเลือก” จนกระทั่งได้มาซึ่งแผนปฏิบัติการชุดใหม่ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ก่อนการนำโครงการซึ่งถือเป็นแผนปฏิบัติการใหม่ที่ได้จากการจัดกระทำร่วมกันลงสู่การปฏิบัติ โดยมีกิจกรรมในการดำเนินงานรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่ ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 67

ตารางที่ 67 กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่

ครั้งที่	วัน/เวลาที่ดำเนินการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	หลักการ/แนวคิดที่ยึดถือ
1	10 เม.ย. 54	การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน	- ร่วมกันวางแผนปฏิบัติเพื่อให้แผนปฏิบัติการบรรลุตามจุดมุ่งหมาย - ร่วมกันจัดทำเครื่องมือในการวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติงาน	- แนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “ต้องมีจุดเน้นนำไปสู่การปฏิบัติ เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้ร่วมวิจัย โดยที่การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้...” - แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “...ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคำถาม...ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล...”
2	17 เม.ย. 54 ถึง 17 มิ.ย. 54	การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่	- ร่วมกันลงมือปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่ได้จากการจัดกระทำร่วมกัน	- แนวคิดของ McTaggart (2010) ที่ว่า “เป็นการนำคนมารวมกันเพื่อที่จะลงมือปฏิบัติในเรื่องที่เขามีความกังวลใจร่วมกัน..” - แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “การทำงานในลักษณะของความร่วมมือจะช่วยลดขั้นตอนต่างๆ ที่มีอยู่ให้น้อยลง...”

1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2554 ณ ห้องประชุม ศิลาฟ้าใส องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันวางแผนปฏิบัติเพื่อให้แผนปฏิบัติการ บรรลุตามจุดมุ่งหมาย และเพื่อร่วมกันพิจารณาเครื่องมือในการวิจัยเพื่อนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการ ปฏิบัติงาน ซึ่งกิจกรรมนี้นอกจากจะยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาทของนักวิจัยแล้ว และยัง อาศัยแนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “ต้องมีจุดเน้นนำไปสู่การปฏิบัติ เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้ ร่วมวิจัย โดยที่การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้...” และ แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “...ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคำถาม...ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมใน การเก็บรวบรวมข้อมูล...” อีกด้วย (ดูภาพที่ 93)

ภาพที่ 93 ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดแนวทางในการนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่

กิจกรรมนี้เริ่มต้นโดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดให้มีกิจกรรมการระดมสมองเพื่อหา แนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกัน ซึ่งท้ายที่สุดผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดให้มีกิจกรรมต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทาง ในการปฏิบัติงานรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การจัดทีมงานโครงการ 2) การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผล โครงการ และ3) การพิจารณาเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งแต่ละกิจกรรมดังกล่าวสามารถสรุปเป็นภาพรวมของการ ดำเนินงานได้ดังนี้

(1) จัดการทีมงานโครงการ เป็นกิจกรรมที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ระดมความคิดเห็น เกี่ยวกับจัดทีมงานโครงการเพื่อร่วมกันนำเอาโครงการที่ได้ร่วมกันจัดกระทำใหม่นี้ลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งได้ข้อตกลง ร่วมกันว่าในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ให้นำเอาโครงการทั้ง 4 ที่เคยได้ลงมือปฏิบัติไปแล้วมาดำเนินการต่อเพื่อให้ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน และโดยเฉพาะในโครงการที่ 2 นั้นได้มีการเพิ่มเติมกิจกรรมการดำเนินในด้านการจัด สภาพห้องเรียน และการจัดสนามเด็กเล่นลงไป เพื่อให้กิจกรรมดังกล่าวส่งผลต่อการประเมินคือให้ผ่านเกณฑ์ มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระดับ “ดี” ขึ้นไป ทั้งนี้ ให้ ผู้ร่วมวิจัยทุกคนยึดถือแนวทางการจัดทีมงานในรูปแบบเดิมดังที่เคยได้ทำไว้แล้ว และให้มีการทำงานภายใต้ แนวคิดของหลักองค์กรร่วม คือ ทีมงานโครงการทุกโครงการจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันปฏิบัติกิจกรรมในทุก โครงการไปจนกว่าจะแล้วเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนด

(2) การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผลโครงการ ได้ข้อสรุปร่วมกันว่าให้ใช้ทีมงาน ชุดเดิม ซึ่งประกอบด้วยทีมแกนนำทั้ง 4 โครงการ ซึ่งมีจำนวนรวม 8 คน หลังจากนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้

ร่วมกันวางแผนในการติดตามและประเมินผล ซึ่งได้ข้อสรุปร่วมกันว่าจะมีการดำเนินการ 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การติดตามประเมินผลระหว่างดำเนินการ และ ระยะที่ 2 การประเมินผลเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานหรือโครงการ

(3) การพิจารณาเครื่องมือในการวิจัย โดยผู้วิจัยนำเอาเครื่องมือทั้ง 4 ฉบับ ที่ได้จากการจัดกระทำร่วมกันในขั้นตอนที่ 3 (การปฏิบัติ) คือ ฉบับที่ 1 แบบบันทึกการสังเกตสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ ฉบับที่ 3 แบบประเมินโครงการ และ ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก มานำเสนอให้ผู้วิจัยได้ร่วมกันทบทวนว่าจะมีการปรับปรุงหรือเพิ่มเติมอะไรอีกหรือไม่ก่อนนำไปใช้ ซึ่งได้ข้อสรุปร่วมกันว่าให้นำเอาเครื่องมือการวิจัยทั้ง 4 ฉบับนี้ไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้โดยไม่ต้องมีการปรับปรุงข้อคำถามอีก

ผลจากการจัดกิจกรรมเพื่อกำหนดแนวปฏิบัติใหม่ร่วมกันทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่า ในการที่จะให้การนำแผนลงสู่การปฏิบัติในขั้นตอนที่ 7 (การปฏิบัติใหม่) นั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะต้องมีการเตรียมการต่างๆ ก่อนที่จะนำแผนลงสู่การปฏิบัติ เช่น การจัดทีมงานโครงการ การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผลโครงการ และการจัดทำเครื่องมือในการวิจัย เป็นต้น โดยการนำเอาข้อมูลเดิมที่ได้จากขั้นตอนที่ 3 (การปฏิบัติ) มาพิจารณาประกอบ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้จะช่วยให้การนำแผนลงสู่การปฏิบัติบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในแต่ละทีมงานโครงการได้มีการนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่ในช่วงระหว่างวันที่ 17 เมษายน - 17 มิถุนายน 2554 โดยโครงการที่ 1 โครงการที่ 3 และโครงการที่ 4 ให้ยึดกิจกรรมและวิธีการดำเนินงานดั้งเดิม แต่ในส่วนของโครงการที่ 2 ได้มีการปรับปรุงกิจกรรมเพิ่มเติมคือ

- (1) การจัดสภาพห้องเรียน ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้
 - ก. การปรับปรุงและต่อเติมห้องเรียนเพิ่มอีก 1 ห้อง
 - ข. การจัดวางของและอุปกรณ์ต่างๆ ในห้องเรียนให้มีระเบียบ
 - ค. การปรับปรุงจุดที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่เด็กนักเรียน
 - ง. การจัดมุมการเรียนรู้ใหม่ให้เป็นระบบ
- (2) การจัดสนามเด็กเล่น ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้
 - ก. การจัดหามุมที่เหมาะสมสำหรับวางวงเวียนที่มีมืออยู่
 - ข. การจัดซื้อเครื่องเล่นเพิ่มเติม
 - ค. การขอรับบริจาคเครื่องเล่นเพิ่มเติมจากผู้มีจิตศรัทธา
 - ง. การจำหน่ายเครื่องเล่นที่ชำรุดออกไป

ดังภาพกิจกรรมแสดงการปฏิบัติงานในภาพที่ 94

ภาพที่ 94 กิจกรรมการจัดสภาพห้องเรียนและการจัดสนามเด็กเล่นในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่

ผลจากการนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่ทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการทำงานภายใต้หลักองค์รวม ซึ่งสังเกตได้จากการที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำงานร่วมกับทีมงาน โครงการอื่นๆ ตลอดระยะเวลาของการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ โดยที่ทุกคนมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือเพื่อให้การดำเนินงานทุกโครงการมีความเชื่อมโยงกัน ขับเคลื่อนไปพร้อมๆ กันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน

นอกจากนี้ยังเกิดการเรียนรู้ร่วมกันอีกว่าในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่เป็นขั้นตอนที่มีระยะเวลาคาบเกี่ยวกับขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผลใหม่ (observing) อีกด้วย ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กิจกรรมการสังเกต และการสะท้อนผลการดำเนินงาน จึงสามารถนำไปรวมเข้าไว้ในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ได้ทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Seymour-Rolls & Hughes (2000) ที่ได้รวมเอาขั้นตอนการปฏิบัติ (action) และขั้นตอนการสังเกต (observation) ในวงจรแรกรวมเข้าไว้ด้วยกัน ด้วยเห็นว่าสองขั้นตอนนี้มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันนั่นเอง

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดให้มีกิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ รวม 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งสรุปเป็นตารางแสดงกิจกรรมและการดำเนินงานได้ดังตารางที่ 68

ตารางที่ 68 กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่

กิจกรรม ที่	วัน/เวลา ที่ดำเนินการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	หลักการ/แนวคิดที่ยึดถือ
1	20 เม.ย. 54	การกำหนดเทคนิคและ เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ใน การสังเกตผล	- ร่วมกันกำหนดเทคนิคและ เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ใน การสังเกตผล พร้อมทั้ง วิธีการนำเสนอและ รายงานผล	แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “ให้ผู้มีส่วน ได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ คำถามของตัวเอง” รวมทั้ง ยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท (วิโรจน์ สารรัตน์, 2553)
2	22 พ.ค. 54 และ 22 มิ.ย. 54	การจัดกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้	- เพื่อแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นเกี่ยวกับการนำเสนอ ลงสู่การปฏิบัติ	หลักการ “รับฟังความ คิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน” แนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “มีการนำเสนอ ผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง...” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท (วิโรจน์ สารรัตน์, 2553)
3	20 มิ.ย. 54	การสะท้อนผลการ ดำเนินงาน	- เพื่อถอดบทเรียนที่ได้จาก การปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน	แนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “ส่งเสริมให้ผู้มีส่วน ได้เสียสะท้อนผลและ หาวิธีการปรับปรุงการ บริการให้ดีขึ้น...” และ ยึดถือหลักการ “รับฟัง ข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัย ทุกคน” และหลักการอื่นๆ ตามที่ระบุไว้ใน 10 หลักการ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมตามกรอบ แนวคิดของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2553)

1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2554 ณ โรงจอดยานพาหนะ องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกันกับขั้นตอนที่ 7 (การปฏิบัติใหม่) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันกำหนดรูปแบบและวิธีการสังเกตผล พร้อมทั้งวิธีการนำเสนอและรายงานผลการสังเกตการณ์ปฏิบัติงานในขั้นตอนที่ 7 (การปฏิบัติใหม่) ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้รับทราบร่วมกัน กิจกรรมนี้จัดขึ้นโดยอิงแนวคิดของ Quixley (2008) ที่ว่า “ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคำถามของตัวเอง” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท ตามกรอบแนวคิดของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2553) (ดูภาพที่ 95)

ภาพที่ 95 กิจกรรมการกำหนดรูปแบบและวิธีการสังเกตผลใหม่

จากการระดมความคิดเห็นระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ข้อสรุปเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผลในขั้นตอนที่ 8 ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 69

ตารางที่ 69 การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการสังเกตผลขั้นตอนการปฏิบัติใหม่

เทคนิค/เครื่องมือในการสังเกต	กิจกรรมที่ทำการสังเกต	ระยะเวลาในการสังเกต	ผู้ใช้เครื่องมือการสังเกต
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัย
การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัย
บันทึกภาคสนาม	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัย
บันทึกอนุทิน	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย
เครื่องบันทึกเสียง	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
เครื่องบันทึกภาพ	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1	หลัง การนำโครงการไปปฏิบัติ	20 มิ.ย. 54	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2	ระหว่าง การนำโครงการไปปฏิบัติ	20 พ.ค. 54	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 3	เมื่อสิ้นสุดโครงการ	17 มิ.ย. 54	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4	เมื่อสิ้นสุดโครงการ	17 มิ.ย. 54	ผู้วิจัยและทีมประเมิน

จากตารางที่ 69 พบว่า เทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผลที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกระทำมีหัวข้อที่ถูกกำหนดขึ้นร่วมกัน 4 ประเด็นคือ 1) เทคนิคและหรือเครื่องมือในการสังเกต 2) กิจกรรมที่ทำการสังเกต 3) ระยะเวลาในการสังเกต และ 4) ผู้ใช้เครื่องมือการสังเกต ซึ่งสามารถสรุปเป็นภาพรวมได้ คือ เทคนิคและหรือเครื่องมือในการสังเกต ประกอบด้วย 1) เทคนิคและเครื่องมือทั่วไป ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ ซึ่งเทคนิคและหรือเครื่องมือเหล่านี้จะใช้ในการสังเกตกิจกรรมทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ (ขั้นตอนที่ 7) โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และบันทึกภาคสนาม ส่วนเทคนิคและหรือเครื่องมือที่เหลือจะเป็นการใช้ทั้งของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย 2) เครื่องมือในการวิจัย มีจำนวนทั้งหมด 4 ฉบับ ซึ่งได้แก่ ฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ ฉบับที่ 3 แบบประเมินโครงการ และ ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้ที่ใช้เครื่องมือเหล่านี้สำหรับการสังเกตคือผู้วิจัยและทีมประเมินที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ร่วมวิจัย โดยที่เทคนิคและหรือเครื่องมือในการสังเกตเหล่านี้มีระยะเวลาในการใช้ดังระบุในตารางข้างต้น

ผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวนี้ทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยที่จะใช้ในการสังเกตผลในขั้นตอนที่ 7 (การปฏิบัติใหม่) ว่า เทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยที่เกิดจากการระดมความคิดเห็นและการจัดกระทำร่วมกันของพวกเขา นั้น จะนำไปใช้ในการสังเกตอะไร เมื่อไร และใครเป็นผู้ใช้ ซึ่งจะส่งผลให้พวกเขาปฏิบัติกรสังเกตได้อย่างถูกต้องและตรงประเด็นที่ต้องการมากที่สุด

2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมเล่าเรื่อง (story telling) โดยแบ่งระยะเวลาในการจัดกิจกรรมออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่องเพื่อนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างดำเนินการ จัดขึ้นในวันที่ 22 พฤษภาคม 2554 ณ ห้องประชุมศิลาฟ้าใส องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาและระยะที่ 2 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่องเพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานโครงการหลังสิ้นสุดโครงการ จัดขึ้นในวันที่ 22 มิถุนายน 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ตามหลักการ “รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน” และ แนวคิดของ Creswell (2008) ที่ว่า “มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง...” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2553) ซึ่งผลจากการจัดกิจกรรมทั้ง 2 ระยะมีดังนี้

ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่อง เพื่อนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างดำเนินการ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2554 ณ ห้องประชุมศิลาฟ้าใส องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเริ่มจากการระดมสมองเกี่ยวกับการนำโครงการที่จัดทำขึ้นใหม่ลงสู่การปฏิบัติ ภายใต้อำนาจที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดขึ้นคือ

- 1) วิธีการจัดกิจกรรมของโครงการเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้หรือไม่
- 2) ความก้าวหน้าของโครงการเป็นอย่างไร
- 3) กิจกรรมที่จัดทำบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่
- 4) มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไร
- 5) การใช้ทรัพยากรทางการบริหารได้ผลเป็นอย่างไร และ
- 6) การปฏิบัติงานภายใต้หลักองค์รวมเป็นอย่างไร

ทั้งนี้ ได้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาข้อมูลการสังเกตที่ได้มาจากการใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่างๆ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกภาพ เครื่องบันทึกเสียง รวมทั้งผลจากการใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ ที่ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2554 มาร่วมกันพิจารณาเพื่อนำมาเพิ่มเติมเข้าด้วยกันกับสิ่งที่ได้นำเสนอด้วย (ดูภาพที่ 96)

ภาพที่ 96 กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระยะที่ 1 ในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่

จากกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในข้างต้น สามารถสรุปประเด็นเป็นรายชื่อภายใต้ข้อคำถามที่กำหนดขึ้น ดังนี้

- 1) วิธีการจัดกิจกรรมของโครงการของทุกโครงการเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้
- 2) การปฏิบัติงานในทุกโครงการมีความก้าวหน้าและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- 3) กิจกรรมที่จัดทำบรรลุวัตถุประสงค์ในทุกโครงการ แต่ในกิจกรรมใหม่บางกิจกรรมที่ได้จัดทำเพิ่มเติมในโครงการที่ 2 คือ ด้านการจัดห้องเรียน มีแนวโน้มว่าจะไม่ประสบความสำเร็จในส่วนของ การปรับปรุงและต่อเติมห้องเรียนเพิ่มอีก 1 ห้อง ซึ่งคาดว่าจะใช้งบประมาณ 100,000 บาท โดยขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลานั่น ในทางปฏิบัติทีมงานโครงการได้จัดทำเรื่องขอรับงบประมาณสนับสนุนไปแล้ว แต่ยังคงดำเนินการไม่ได้เพราะต้องรอพิจารณาการอนุมัติงบประมาณจากสภาองค์การบริหารส่วนตำบลศิลานั่น ینگบประมาณถัดไปตามระเบียบการใช้จ่ายเงินงบประมาณของทางราชการ ส่วนด้านการจัดสนามเด็กเล่นพบว่ายังไม่พบปัญหาในการดำเนินงาน
- 4) การดำเนินงานทุกโครงการไม่มีปัญหาอุปสรรคยกเว้นบางกิจกรรมที่ได้กล่าวไปแล้วในข้อที่ 3
- 5) การใช้ทรัพยากรทางการบริหารในทุกโครงการมีความคุ้มค่าและสอดคล้องกับการวางแผนไว้ทุกประการ

6) ทุกโครงการได้ยึดถือและปฏิบัติตามภายใต้หลักองค์รวมอย่างเคร่งครัด โดยการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำงานในทุกกิจกรรมของแต่ละโครงการ และบางโครงการยังสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมเข้าด้วยกันได้ด้วย เช่น กิจกรรมปฐาเลี้ยงหลานในโครงการที่ 2 เป็นกิจกรรมที่สามารถเชื่อมโยงและบูรณาการเข้ากับกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็กในโครงการที่ 3 ได้เป็นต้น

ระยะที่ 2 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่อง เพื่อนำเสนอผลการดำเนินงาน โครงการหลังสิ้นสุดโครงการ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเริ่มด้วยการระดมสมองภายใต้ข้อคำถามที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดขึ้นคือ

- 1) โครงการที่ได้ดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด
- 2) วิธีการและกิจกรรมในโครงการเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้หรือไม่
- 3) ผลที่เกิดขึ้นจากการนำโครงการไปปฏิบัติเป็นอย่างไร
- 4) มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไร
- 5) การใช้ทรัพยากรทางการบริหารได้ผลเป็นอย่างไร และ
- 6) การปฏิบัติตามภายใต้หลักองค์รวมเป็นอย่างไร

ทั้งนี้ ได้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาข้อมูลการสังเกตที่ได้มาจากการใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่างๆ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกภาพ เครื่องบันทึกเสียง รวมทั้งผลจากการใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 3 แบบประเมินโครงการ และเครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2554 มาร่วมกันพิจารณาเพื่อนำมาเพิ่มเติมเข้าด้วยกันกับสิ่งที่ได้นำเสนอ (ดูภาพที่ 97)

ภาพที่ 97 กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระยะที่ 2 ในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่

จากการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลในข้างต้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปข้อมูลเป็นภาพรวมของการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติได้ดังตารางที่ 70

ตารางที่ 70 ภาพรวมของการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติในระยะที่ 2

ประเด็นในการนำเสนอ	ผลการดำเนินงาน
โครงการที่ได้ดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ มากน้อยเพียงใด	การดำเนินงานโดยภาพรวมถือว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์
วิธีการและกิจกรรมในโครงการเป็นไปตามที่ได้ วางแผนไว้หรือไม่	มี 1 กิจกรรมที่ไม่สำเร็จคือ การปรับปรุงและต่อเติม ห้องเรียนเพิ่มเติมในโครงการที่ 2 ซึ่งไม่สามารถทำได้ ด้วยเพราะยังไม่มียงบประมาณในการสนับสนุน แต่ กิจกรรมอื่นๆ เป็นไปตามที่วางแผนไว้ในทุกโครงการ
ผลที่เกิดขึ้นจากการนำโครงการไปปฏิบัติเป็นอย่างไร	ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติโดยภาพรวมถือว่าผ่านเกณฑ์ตามมาตรฐานที่ระบุ
มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไร	- ไม่มีงบประมาณในการปรับปรุงและต่อเติมห้องเรียน ในส่วนของกิจกรรมย่อยในโครงการที่ 2
การใช้ทรัพยากรทางการบริหารได้ผลเป็นอย่างไร	ทุกกิจกรรมมีการใช้ทรัพยากรทางการบริหารอย่างคุ้มค่า
การปฏิบัติงานภายใต้หลักองค์รวมเป็นอย่างไร	ทุกกิจกรรมได้ปฏิบัติงานภายใต้หลักองค์รวมด้วยการ มุ่งพัฒนางาน โดยให้เชื่อมโยงและมีการบูรณาการ ร่วมกันทั้งในกิจกรรมและระหว่างกิจกรรม โดยยึด หลักความเท่าเทียมในการแสดงความคิดเห็น การ ปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล ตามบทบาท หน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

จากตารางที่ 70 ภาพรวมของการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติในระยะที่ 2 สามารถสรุปได้ว่า

- 1) การดำเนินงานโดยภาพรวมถือว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์
- 2) มี 1 กิจกรรมที่ไม่สำเร็จคือ การปรับปรุงและต่อเติมห้องเรียนเพิ่มเติมในโครงการที่ 2 ซึ่งไม่สามารถทำได้ ด้วยเพราะยังไม่มียงบประมาณในการสนับสนุน แต่กิจกรรมอื่นๆ เป็นไปตามที่วางแผนไว้ในทุกโครงการ
- 3) ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติโดยภาพรวมถือว่าผ่านเกณฑ์ตามมาตรฐานที่ระบุ
- 4) ไม่มีงบประมาณในการปรับปรุงและต่อเติมห้องเรียนในส่วนของกิจกรรมย่อยในโครงการที่ 2
- 5) ทุกกิจกรรมมีการใช้ทรัพยากรทางการบริหารอย่างคุ้มค่า
- 6) ทุกกิจกรรมได้ปฏิบัติงานภายใต้หลักองค์รวมด้วยการมุ่งพัฒนางาน โดยให้เชื่อมโยงและมีการบูรณาการร่วมกันทั้งในกิจกรรมและระหว่างกิจกรรม โดยยึดหลักความเท่าเทียมในการแสดงความคิดเห็น การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล ตามบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ผลจากการดำเนินงาน โครงการ ได้ส่งผลให้การปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ในรายการที่ 7 และ 10 อยู่ในระดับ “ดี” ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังรายละเอียดผลการประเมินและเปรียบเทียบก่อนและหลังการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ในตารางที่ 71

ตารางที่ 71 ผลการประเมินเปรียบเทียบ ก่อนและหลังการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ ตามมาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ข้อที่ 7 และ 10

ที่	รายการประเมิน	เปรียบเทียบผลการประเมิน ก่อน-หลัง การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	
		ก่อน	หลัง
	ด้านการจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	*	*
7	จัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก	ปานกลาง	ดี
10	พื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นมีความเหมาะสมและปลอดภัย	ปานกลาง	ดี

จากตารางที่ 71 พบว่า หลังจากมีการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้ว ได้ส่งผลให้ระดับคะแนนการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานสูงในมาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ข้อ 7 และ 10 สูงขึ้นจากระดับ “ปานกลาง” เป็นระดับ “ดี” ทุกรายการ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการประเมินในภาพรวมทุกมาตรฐาน ซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินงานที่ต่อเนื่องจากวงจรแรก ดังมีรายละเอียดในตารางที่ 72 - 76

ตารางที่ 72 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร

ที่	รายการประเมิน	เปรียบเทียบผลการประเมิน ก่อน-หลัง การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	
		ก่อน	หลัง
1	มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์	ดีมาก	ดีมาก
2	มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร	ดีมาก	ดีมาก
3	มีคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนจากชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ	ดีมาก	ดีมาก
4	มีแผนการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและดำเนินงานตามแผน	ดี	ดีมาก

จากตารางที่ 72 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมีการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและมีการดำเนินการตามแผนจากระดับ “ดี” เป็น ระดับ “ดีมาก” ส่วนด้านอื่นๆ ยังคงรักษาระดับ “ดีมาก” ไว้ได้เช่นเดิม

ตารางที่ 73 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านบุคลากร

ที่	รายการประเมิน	เปรียบเทียบผลการประเมิน ก่อน-หลัง การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	
		ก่อน	หลัง
1	มีการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามเกณฑ์มาตรฐานที่ ส่วนกลางกำหนด	ปานกลาง	ดี
2	ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีวุฒิทางการศึกษาอย่างน้อยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	ดีมาก	ดีมาก
3	ผู้ดูแลเด็กทุกคนได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่าง น้อยทุก 2 ปี	ดีมาก	ดีมาก
4	อัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยเป็น ไปตามมาตรฐานที่ ส่วนกลางกำหนด	ดีมาก	ดีมาก

จากตารางที่ 73 พบว่า ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร ในรายการที่ 1 นั้นมีการเปลี่ยนแปลงจากระดับ “ปานกลาง” เป็นระดับ “ดี” เพราะปัจจุบันมีครูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง จำนวน 1 คน ได้รับทุนการศึกษาเพื่อศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย ซึ่งเป็นสาขาที่ตรงตามคุณสมบัติในการบรรจุแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และในปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลลือลา กำลังดำเนินการประกาศรับสมัครเพื่อสอบคัดเลือกบุคคลให้ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง

ตารางที่ 74 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ที่	รายการประเมิน	เปรียบเทียบผลการประเมิน ก่อน-หลัง การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	
		ก่อน	หลัง
	ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย	*	*
1	มีการจัดทำแผนการจัดการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์	ดี	ดีมาก
2	มีการดำเนินการตามแผนการจัดการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์	ดี	ดีมาก
3	มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก	ดี	ดีมาก
4	มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง	ดี	ดีมาก
	ด้านการจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	*	
5	จัดสภาพห้องเรียนให้มีแสงสว่างและอากาศพอเพียง	ดี	ดีมาก
6	มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค	ดี	ดีมาก
7	จัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก	ปานกลาง*	ดี*
8	ห้องน้ำ ห้องส้วมถูกสุขลักษณะ	ดี	ดีมาก
9	มีการกำจัดขยะมูลฝอยถูกสุขลักษณะ	ดี	ดีมาก
10	พื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นมีความเหมาะสมและปลอดภัย	ปานกลาง*	ดี*
	ด้านโภชนาการ	*	*
11	สถานที่เตรียมอาหารหรือปรุงอาหารมีความสะอาดถูกสุขลักษณะ	ดีมาก	ดีมาก
12	อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารสะอาดและปลอดภัย	ดีมาก	ดีมาก
13	ผู้ประกอบและผู้จัดเตรียมอาหารมีสุขอนามัยดี	ดีมาก	ดีมาก
14	น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด พอเพียง	ดีมาก	ดีมาก
15	มีการใช้เกลือเสริมไอโอดีนหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนในอาหาร	ดีมาก	ดีมาก
16	นมที่ให้เด็กดื่มเป็นนมรสจืดและไม่หมดอายุ	ดีมาก	ดีมาก
	การดูแลสุขภาพ	*	*
17	มีการตรวจสุขภาพทั่วไปของเด็กทุกคน ทุกวัน	ดีมาก	ดีมาก
18	มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกคนปีละสองครั้งจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	ดีมาก	ดีมาก
19	มีการประเมินภาวะโภชนาการเด็กทุกคนอย่างน้อยปีละสองครั้ง	ดีมาก	ดีมาก

จากตารางที่ 74 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า มีอยู่ 2 รายการที่เดิมมีผลการประเมินอยู่ในระดับ “ปานกลาง” คือ รายการที่ 7 การจัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียน และ รายการที่ 10 การจัดพื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่น ซึ่งผลการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการพบว่าสามารถพัฒนาขึ้นมาอยู่ในระดับ “ดี” ซึ่งถือว่าบรรลุความคาดหวัง ส่วนในอีก 17 รายการ พบว่า มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีผลการประเมินอยู่ระดับที่สูงขึ้น เช่น รายการที่ 1 – 6 และ 8 - 9 ส่วนรายการอื่นๆ นั้นสามารถรักษาระดับเดิมไว้ได้ทุกรายการ

ตารางที่ 75 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย

ที่	รายการประเมิน	เปรียบเทียบผลการประเมิน ก่อน-หลัง การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	
		ก่อน	หลัง
	ด้านการพัฒนาสมรรถนะตามวัย	*	*
1	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและสุขภาพร่างกายของเด็ก	ดี	ดีมาก
2	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคมของเด็ก	ดี	ดีมาก
3	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก	ดี	ดีมาก
4	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางภาษาของเด็ก	ดี	ดีมาก
5	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก	ดี	ดีมาก
6	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก	ดี	ดีมาก
7	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก	ดี	ดีมาก
	ด้านสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิต	*	*
8	มีการจัดกิจกรรมสร้างสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพให้แก่เด็ก	ดี	ดีมาก
9	มีการบันทึกภาวะโภชนาการของเด็ก	ดี	ดีมาก
	ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์	*	*
10	มีการจัดกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการให้กับเด็ก	ดี	ดีมาก
11	มีการจัดกิจกรรมยกย่องนักเรียนที่มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่กำหนด	ดี	ดีมาก

จากตารางที่ 75 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย พบว่า ทุกรายการสามารถพัฒนาจากระดับ “ดี” ขึ้นสู่ระดับ “ดีมาก”

ตารางที่ 76 ผลการประเมินการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ที่	รายการประเมิน	เปรียบเทียบผลการประเมิน ก่อน-หลัง การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	
		ก่อน	หลัง
1	มีการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างพ่อแม่ผู้ดูแลเด็ก และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก	ดี	ดีมาก
2	มีการจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการชุมชนในด้านการพัฒนาเด็ก	ดี	ดีมาก

จากตารางที่ 76 ผลการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม พบว่า ทุกรายการสามารถพัฒนาจากระดับ “ดี” ขึ้นสู่ระดับ “ดีมาก”

หลังจากได้ข้อสรุปดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันนำเอาบันทึกการสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิควิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต ย้อนหลังไปตั้งแต่ขั้นตอนการแผนใหม่ และการปฏิบัติใหม่ มาร่วมกันวิเคราะห์และได้มาซึ่งข้อสรุปร่วมกันดังตารางที่ 77

ตารางที่ 77 การสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล

เทคนิค/เครื่องมือในการสังเกต	ผลการนำไปใช้	ข้อสังเกต	ข้อเสนอแนะ
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก	บรรลุวัตถุประสงค์	-การใช้เทคนิคและเครื่องมือแต่ละอย่างหากนำไปใช้โดยไม่มี การทบทวนร่วมกันก่อน มักจะเกิดปัญหาในทางปฏิบัติคือไม่ทราบว่าใครจะเป็นผู้ใช้และจะใช้ในขั้นตอนใด อย่างไรบ้าง เป็นต้น	-ในการใช้เทคนิคและเครื่องมือในการสังเกตผลต่างๆ นั้น ก่อนนำไปใช้ควรมีการกำหนดร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยก่อนทุกครั้ง
การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ	บรรลุวัตถุประสงค์		
บันทึกภาคสนาม	บรรลุวัตถุประสงค์		
บันทึกอนุทิน	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องบันทึกเสียง	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องบันทึกภาพ	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 3	บรรลุวัตถุประสงค์		
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4	บรรลุวัตถุประสงค์		

จากตารางที่ 77 การสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล พบว่า เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผลที่ได้นำไปใช้บรรลุตามวัตถุประสงค์ทุกรายการ ซึ่งมีข้อสังเกตว่าใน

การใช้เทคนิคและเครื่องมือแต่ละอย่างนั้น หากนำไปใช้โดยไม่มีการทำงานร่วมกันก่อนมักจะเกิดปัญหาในทางปฏิบัติคือไม่ทราบว่าจะใช้ในกิจกรรมใด ใครเป็นผู้ใช้และจะใช้ในขั้นตอนใด อย่างไรบ้าง เป็นต้น จึงมีข้อเสนอแนะว่าในการใช้เทคนิคและเครื่องมือในการสังเกตผลนั้น ก่อนนำไปใช้ควรมีการกำหนดร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยก่อนทุกครั้งเพื่อหาแนวทางร่วมกันว่าเทคนิคและเครื่องมือในการสังเกตผลเหล่านั้นจะนำไปใช้ในกิจกรรมใด เวลาใด และใครเป็นผู้ใช้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการอย่างครบถ้วนสมบูรณ์นั่นเอง ซึ่งผลการสังเกตในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 4 ที่ผ่านมา

3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดให้มีกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานขึ้นในวันที่ 20 มิถุนายน 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง โดยได้นำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพที่ได้นำไปใช้ มานำเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพื่อการรับรู้ร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยได้นำเอาเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) มาใช้ โดยให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีส่วนร่วม และอาศัยคำถามดังนี้คือ 1) คาดหวังอะไรจากงานครั้งนี้ 2) สิ่งที่ยังบรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร 3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และ 4) ถ้ามีงานแบบนี้เราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร ทั้งนี้ดูภาพการจัดกิจกรรมได้ดังภาพที่ 98

ภาพที่ 98 กิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่

ผลจากการนำเอาเทคนิควิเคราะห์หลังการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนผลการดำเนินงานของขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ซึ่งมีทั้งหมด 2 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำเสนอผลการปฏิบัติ สามารถสรุปได้ดังนี้

1) สิ่งที่ยังคาดหวังจากการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน มีความคาดหวังว่าจะได้แนวปฏิบัติในการดำเนินงานโครงการร่วมกัน และได้เครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการปฏิบัติงาน และ 2) การนำเสนอผลการปฏิบัติ มีความคาดหวังว่าเมื่อนำโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้วจะสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนางานนั้นๆ ให้อยู่ในระดับ “ดี” ได้ทุกงาน

2) สิ่งที่ยังบรรลุความคาดหวัง คือ การดำเนินงานทั้ง 2 กิจกรรมเป็นไปตามที่คาดหวังทุกกิจกรรมโดย 1) ได้แนวปฏิบัติในการดำเนินงานโครงการร่วมกัน และได้เครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการปฏิบัติงาน และ 2) ได้นำโครงการลงสู่การปฏิบัติซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับ “ดี”

3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังพบว่า มีอยู่ 1 กิจกรรมที่ต้องรองบประมาณในการดำเนินการ คือ การปรับปรุงและต่อเติมห้องเรียนเพิ่มขึ้นอีก 1 ห้อง ซึ่งขณะนี้องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาได้รับโครงการเข้าสู่การพิจารณาเพื่ออนุมัติงบประมาณในปีถัดไป

4) ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงาน พบว่า ผู้ร่วมวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าในการปฏิบัติงานใดๆก็ตามถ้าหากจะให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดีและที่สำคัญจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องให้มากที่สุดจึงจะทำให้งานนั้นๆ สำเร็จสมบูรณ์ลงได้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยยังได้ร่วมกันสะท้อนผลการดำเนินงานเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริง โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการสังเกตผลการดำเนินงานในขั้นตอนนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตผลโดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ทั้งจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การบันทึกภาพ การบันทึกเสียง และการจดบันทึก โดยประเด็นในการสังเกตและบันทึกเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายหรือนิยามของสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องและรูปแบบของกิจกรรม การเรียนรู้ หรือการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น ซึ่งได้ข้อสรุปจากการสังเกตดังนี้

การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ

การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติจริงที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการปฏิบัติ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง พบว่า ในประเด็นที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยคาดหวังว่า เมื่อนำโครงการใหม่ที่ได้ลงสู่การปฏิบัติแล้วจะมีผลทำให้ผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านที่ 3 คือ ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ในรายการที่ 7 และ 10 อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ซึ่งพบว่าเป็นไปตามที่คาดหวัง คือ รายการที่ 7 การจัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก มีการพัฒนาจากระดับ “ปานกลาง” เป็นระดับ “ดี” และ รายการที่ 10 การจัดพื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นให้มีความเหมาะสมปลอดภัย มีการพัฒนาจากระดับ “ปานกลาง” เป็นระดับ “ดี” เช่นกัน

2) การเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง เกิดขึ้นใน 3 ระดับ คือ ระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร ซึ่งสรุปได้ดังนี้

(1) ระดับตัวบุคคล ประกอบด้วย ครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังดังนี้

ครู พบว่า มีพฤติกรรมในการจัดมุมประสบการณ์ที่ดีขึ้น สังเกตได้จากเวลาที่ครูได้ทำการปรับปรุงมุมกิจกรรมต่างๆ ในห้องเรียนอยู่เสมอ เช่น มีการจัดจัดแสดงผลงานนักเรียนทุกสัปดาห์ มีการจัดเตรียมหนังสือและน้ำดื่มไว้บริการผู้ปกครองในมุมของผู้ปกครองทุกวัน เป็นต้น

นักเรียน พบว่า มีความสนใจในกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ของครูมากขึ้น สังเกตได้จากการให้ความร่วมมือกับครูเป็นอย่างดีในทุกกิจกรรมที่ครูจัดขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีพัฒนาการในทุกด้านดีขึ้น สังเกตได้จากแบบประเมินพัฒนาการของครูและสภาพที่พบเห็นจริง

ผู้ปกครองนักเรียน พบว่า ให้ความสนใจในการดูแลบุตรหลานของตนมากยิ่งขึ้น สังเกตได้การแต่งกายของนักเรียนที่มีความสะอาดและเป็นระเบียบมากขึ้น มีการเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับบุตรหลานของตนโดยใส่ไว้ในกระเป๋าหนังสือของนักเรียนมาด้วย เช่น แป้ง ยาสีฟัน ฯลฯ

คณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า ให้ความสนใจในการบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากขึ้น สังเกตได้จากการเข้าร่วมประชุมทุกครั้ง เป็นต้น

บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า เกิดความรักความผูกพันกับงานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากขึ้น สังเกตได้จากการให้ความร่วมมือกับทางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกครั้งที่มีการร้องขอให้มาช่วยงานต่างๆ เช่น การร่วมในการจัดประชุมผู้ปกครองนักเรียนในวันก่อนเปิดเทอม เป็นต้น

(2) ระดับกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน และ กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า มีการจัดประชุมประจำเดือนทุกเดือน และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีการประสานงานกับคนในชุมชนเพื่อให้เข้าร่วมในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากยิ่งขึ้น

กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน พบว่า ให้ความร่วมมือในการทำงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากยิ่งขึ้น และให้ความสนใจในพัฒนาการของบุตรหลานมากยิ่งขึ้น

กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า สามารถงานที่เข้าร่วมกันเรียนรู้ไปพัฒนางานประจำของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และรู้จักการบูรณาการงานของทุกๆ ส่วนในหน่วยงานเข้าด้วยกัน

(3) ระดับองค์กร ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง หมู่บ้านดงพอง และ องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง พบว่า มีสภาพการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และด้านการสนับสนุนจากชุมชน

หมู่บ้านดงพอง พบว่า ชุมชนให้ความสนใจในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากขึ้น และให้ความร่วมมือในการพัฒนาศูนย์มากยิ่งขึ้นอีกด้วย

องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า มีการเพิ่มงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากยิ่งขึ้น และมีหลายโครงการที่ถูกจัดเข้าไว้ในแผนพัฒนาระยะสามปีเพิ่มเติม เช่น โครงการกีฬาสำหรับเด็ก โครงการอาหารเข้าสำหรับเด็ก โครงการอาหารกลางวัน และอาหารเสริม (นม) สำหรับเด็ก โครงการจัดรถรับ-ส่งนักเรียน โครงการปรับปรุงและซ่อมแซมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น

การเรียนรู้จากการกระทำหรือการปฏิบัติ

การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในกิจกรรมนี้พบว่า ได้เกิดขึ้นทั้งในระดับตัวบุคคล และระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร ดังนี้

1) ระดับตัวบุคคล ประกอบด้วย ผู้วิจัย ครู ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และ บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่าเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ดังนี้

(1) ผู้วิจัย พบว่า เกิดการเรียนรู้ว่าในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ใหม่นั้นมีความเกี่ยวข้องกับขั้นตอนการสังเกตผลใหม่จึงสามารถดำเนินการไปพร้อมๆ กันได้ และได้เรียนรู้ว่าการที่จะให้ผู้ร่วมวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างพร้อมเพรียงนั้น ผู้วิจัยจะต้องเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยมนุษยสัมพันธ์ และเข้าถึงผู้ร่วมวิจัยทุกคน

(2) ครู พบว่า เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนางานประจำของตนเอง เช่น มีทักษะเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับการจัดมุมประสบการณ์ การจัดบอร์ดแสดงผลงาน และการจัดห้องเรียน รวมทั้งมีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็กได้เป็นอย่างดี

(3) ผู้ปกครองนักเรียน พบว่า สามารถดูแลและส่งเสริมพัฒนาการของบุตรหลานของตนเองได้มากขึ้น สังเกตได้จากเด็กนักเรียนส่วนใหญ่มีพัฒนาการในทุกด้านดีขึ้น มีสุขภาพอนามัยที่ดีขึ้น และมีความพร้อมในการเรียนมากขึ้น

(4) กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า สามารถบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ดีขึ้นกว่าเดิม สังเกตได้จากการจัดการประชุมบ่อยครั้งขึ้นและมีการระดมทรัพยากรทางการบริหารมาช่วยในการพัฒนางานมากขึ้น

(5) บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า สามารถพัฒนางานของตนเองได้ดียิ่งขึ้น สังเกตได้จากผลการปฏิบัติงานประจำของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศึกษามีความก้าวหน้าและได้ผลดียิ่งขึ้นจนมีผู้มาศึกษาดูงานอยู่เนืองๆ

2) ระดับกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน และ กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงดังนี้

(1) กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า มีความสามารถในการบริหารจัดการเกี่ยวกับงานตามบทบาทและหน้าที่มากขึ้น เช่น มีการร่วมกันจัดประชุมและวางแผนการทำงาน ได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น เป็นต้น

(2) กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน พบว่า สามารถนำความรู้ที่ได้เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะของเด็กปฐมวัยไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การดูแลสุขภาพบุตรหลาน การรู้จักเลือกอาหารที่มีคุณภาพให้กับเด็กได้รับประทาน และการสร้างสุขนิสัยที่ดีให้กับบุตรหลาน เป็นต้น

(3) กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในงานประจำ เช่น มีการบูรณาการงานร่วมกันในสำนักงาน เช่น บุคลากรจากกองสาธารณสุขสามารถบูรณาการงานโครงการร่วมกับกองการศึกษา เช่น จัดให้มีโครงการสร้างเสริมสุขภาพ กิจกรรมการส่งเสริมโภชนาการสำหรับเด็ก กิจกรรมปฐมาภิเษก เป็นต้น

3) ระดับองค์กร ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง และ องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงดังนี้

(1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง พบว่า สามารถบริหารจัดการงานได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น รวมทั้งมีความสามารถในการประสานความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้มากขึ้น

(2) องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา พบว่า สามารถนำความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติไปกำหนดเป็นนโยบาย และมีแผนงานโครงการใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพิ่มขึ้น

ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการปฏิบัติที่เป็นความรู้เกิดจากการจัดกระทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ซึ่งได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการกำหนดแนวทางและวิธีการในการดำเนินงานที่เป็นระบบ ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำเครื่องมือในการวิจัย และความรู้ที่เกิดจากการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการสะท้อนใหม่ขึ้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง โดยได้นำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการวางแผนใหม่ ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ และขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ นำมาเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน ทั้งนี้ตามแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้นด้วยว่า “...ปัจจัยด้านการสะท้อนกลับของปัญหาจากการดำเนินงาน (action-reflection) ซึ่งจัดในรูปของการถกเถียงอภิปรายกัน...กิจกรรมนี้จะช่วยพัฒนาความสามารถของชุมชนให้เกิดความคิดรวบยอด รู้จักจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีจากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินกันมา...”

กิจกรรมการสะท้อนผลในครั้งนี้เริ่มต้นจาก ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสะท้อนผลการดำเนินงานขั้นตอนต่างๆ ที่ผ่านมา เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนวางแผนใหม่ ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ และขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ โดยได้จัดกิจกรรมการระดมสมองเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันว่าแต่ละขั้นตอนประกอบไปด้วยกิจกรรมอะไรบ้าง และกิจกรรมนั้นๆ กระทำสำเร็จหรือไม่สำเร็จ พร้อมทั้งผลการลงความเห็นของผู้ร่วมวิจัยว่ารับรองหรือไม่รับรอง ซึ่งจากการดำเนินการดังกล่าวได้ข้อสรุปดังตารางที่ 78

ตารางที่ 78 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนใหม่ การปฏิบัติใหม่และการสังเกตผลใหม่

ขั้นตอน	กิจกรรม	ผลการปฏิบัติ		ความเห็นของผู้ร่วมวิจัย	
		สำเร็จ	ไม่สำเร็จ	รับรอง	ไม่รับรอง
การวางแผนใหม่	1. การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2. การจัดทำแผนปฏิบัติการ	✓ ✓		✓ ✓	
การปฏิบัติใหม่	1. การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2. การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	✓ ✓		✓ ✓	
การสังเกตผลใหม่	1. การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล 2. การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3. การสะท้อนผลการดำเนินงาน	✓ ✓ ✓		✓ ✓ ✓	

จากตารางที่ 78 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขึ้นการวางแผนใหม่ การปฏิบัติใหม่ และการสังเกตผลใหม่ พบว่า การดำเนินงานทุกกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนบรรลุผลสำเร็จทุกกิจกรรม และผู้ร่วมวิจัยลงความเห็นรับรองว่ากิจกรรมทุกกิจกรรมได้ทำสำเร็จจริง

จากนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาเทคนิคการถอดบทเรียน (lesson distilled) มาใช้ในการทบทวนประสบการณ์การนำโครงการที่ผ่านมานี้ในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ รวมทั้งนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวาณิช, 2549) มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน ซึ่งก่อนดำเนินการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียนนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดลำดับขั้นตอนในการถอดบทเรียนเช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 5 (การสะท้อนผล)

ทั้งนี้ ก่อนเริ่มการถอดบทเรียน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดประเด็นในการถอดบทเรียน ดังนี้ 1) โครงการที่ได้ทำไปแล้วคืออะไร 2) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติประสบผลสำเร็จหรือไม่ 3) มีกิจกรรมใดบ้างที่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร 4) มีกิจกรรมใดที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร 5) หากจะดำเนินงานโครงการนั้นต่อไปอีกจะทำอย่างไร และ 6) ความพึงพอใจต่อผลของโครงการนั้นเป็นอย่างไร จากนั้นจึงได้เริ่มกระบวนการถอดบทเรียน โดยให้ผู้ร่วมวิจัยออกมาเล่าประสบการณ์จากการปฏิบัติงานของตนเองที่ผ่านมาให้กลุ่มผู้ร่วมวิจัยรับทราบร่วมกัน ภายใต้อำนาจคำถาม 6 ข้อดังกล่าว ซึ่งจะขอยกเอาคำพูดของผู้ที่ร่วมถอดบทเรียนบางท่านไว้ดังนี้

“โครงการที่ 1 ชื่อโครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ มีเป้าหมายเพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานในมาตรฐานที่ 1 และ 2 ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติใหม่ พบว่า ผลการประเมินการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์การจากทั้งหมด 4 รายการ อยู่ในระดับดี 1 รายการคือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมีการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและมีการดำเนินการตามแผน ส่วนอีก 3 รายการที่เหลืออยู่ในระดับ “ดีมาก” ส่วนผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร ซึ่งมีจำนวน 4 รายการเช่นกัน พบว่า ในรายการที่ 1 นั้นมีการเปลี่ยนแปลงจากระดับ “ปานกลาง” เป็นระดับ “ดี” เพราะปัจจุบันมีครูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองจำนวน 1 คน ได้รับทุนการศึกษาเพื่อศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย ซึ่งเป็นสาขาที่ตรงตามคุณสมบัติในการบรรจุแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และในปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา กำลังดำเนินการประกาศรับสมัครเพื่อสอบคัดเลือกบุคคลให้ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง และอีก 3 รายการที่เหลืออยู่ในระดับ “ดีมาก” ซึ่งจะเห็นได้ว่าโครงการที่ 1 ได้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายที่คาดหวังไว้และทางทีมงานโครงการมีความคิดเห็นร่วมกันว่าหากจะให้โครงการนี้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนก็ควรที่จะมีการดำเนินการต่อไปโดยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง...”

(ระพีพรรณ งามคำ, 27 มิถุนายน 2554)

(รูปภาพที่ 99)

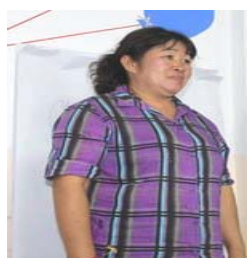
“...โครงการที่ 1 ประสบผลสำเร็จในการนำแผนลงสู่การปฏิบัติเพราะพวกเราได้ร่วมมือกันทำงานจนบรรลุเป้าหมาย...”

ภาพที่ 99 นางระพีพรรณ งามคำ ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผลใหม่

“โครงการที่ 2 ชื่อโครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีเป้าหมายเพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานในมาตรฐานที่ 3 ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ซึ่งผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติใหม่พบว่า ได้ส่งผลให้ระดับการประเมินตามตัวชี้วัดจำนวน 19 รายการในด้านดังกล่าวอยู่ในระดับ “ดี” 2 รายการ ซึ่งทั้งสองรายการนี้เป็นกิจกรรมที่ปรับปรุงขึ้นใหม่คือ การจัดห้องเรียน และการจัดสนามเด็กเล่น (ตัวชี้วัดที่ 7 และ 10) และอีก 17 รายการอยู่ในระดับ “ดีมาก” ซึ่งจะเห็นได้ว่าโครงการที่ 2 บรรลุความคาดหวังเช่นกัน และทางทีมงานโครงการก็มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันกับโครงการที่ 1 คือ ถ้าหากจะให้โครงการนี้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาต่อไป...”

(ทองดาว อุปทุม, 27 มิถุนายน 2554)

(ดูภาพที่ 100)

“...การนำโครงการใหม่ลงสู่การปฏิบัติโดยภาพรวมแล้วได้ผลเป็นที่พึงพอใจเป็นอย่างยิ่ง...”

ภาพที่ 100 นางทองดาว อุปทุม ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผลใหม่

“โครงการที่ 3 ชื่อโครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย มีเป้าหมายเพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานในมาตรฐานที่ 4 ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ พบว่า ได้ส่งผลให้การประเมินคุณภาพตามตัวชี้วัดทั้ง 11 รายการ อยู่ในระดับ “ดีมาก” ซึ่งถือว่าบรรลุเป้าหมาย ซึ่งทีมงานโครงการเห็นพ้องกันว่า การดำเนินงานในลักษณะเช่นนี้เป็นการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและเกิดผลในทางปฏิบัติจริง ดังนั้น จึงอยากให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันพัฒนาและรักษาระดับคุณภาพนี้ไว้ให้ยั่งยืนตลอดไป...”

(จิรภา กานพรหมมา, 27 มิถุนายน 2554)

(ดูภาพที่ 101)

“...ทีม ค. 3 ของเรา สามารถดำเนินงานโครงการ
ได้บรรลุเป้าหมายอย่างดีเยี่ยม...”

ภาพที่ 101 นางจิรภา กานพรหมมา ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผลใหม่

“โครงการที่ 4 ชื่อโครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน มีเป้าหมายเพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานในมาตรฐานที่ 4 ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ พบว่า ได้ส่งผลให้การประเมินคุณภาพตามตัวชี้วัดทั้ง 2 รายการ อยู่ในระดับ “ดีมาก” ซึ่งถือว่าบรรลุเป้าหมาย ซึ่งนำความภูมิใจมาสู่ทีมงานโครงการของเราและกลุ่มผู้ร่วมวิจัยทุกคน และคิดค้นคิดว่า หากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกคน ได้ช่วยกันสานต่อโครงการนี้ ก็จะทำให้ความสำเร็จที่เกิดขึ้นนี้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ส่วนคิดค้นสัญญาว่าจะทำหน้าที่นี้ต่อไปในบทบาทที่เกี่ยวข้องให้ดีที่สุด และคนอื่นๆ ในทีมงานของคิดค้นก็มีความคิดเห็นดังเช่นเดียวกัน...”

(พิชามณูชัช วุทธิสิทธิ, 27 มิถุนายน 2554)

(ดูภาพที่ 102)

“...ทีม ค. 4 ของเรา ก็สามารถดำเนินงานโครงการได้
บรรลุเป้าหมายอย่างดีเยี่ยมเช่นกันค่ะ...”

ภาพที่ 102 พิชามณูชัช วุทธิสิทธิ ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผลใหม่

ทั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปข้อมูลจากการถอดบทเรียนข้างต้น โดยนำเสนอในรูปแบบของตารางสรุปผลการปฏิบัติว่าสำเร็จหรือไม่สำเร็จ พร้อมทั้งมีการลงความเห็นของผู้ร่วมวิจัยว่ารับรองหรือไม่รับรอง ดังตารางที่ 79

ตารางที่ 79 สรุปผลการถอดบทเรียนทั้ง 4 โครงการในภาพรวมของความสำเร็จ

กิจกรรม	ผลการปฏิบัติ	ความเห็นของผู้ร่วมวิจัย
โครงการที่ 1	สำเร็จ	รับรองว่าสำเร็จจริง
โครงการที่ 2	สำเร็จ	รับรองว่าสำเร็จจริง
โครงการที่ 3	สำเร็จ	รับรองว่าสำเร็จจริง
โครงการที่ 4	สำเร็จ	รับรองว่าสำเร็จจริง
ภาพรวมทุกโครงการ	สำเร็จ	รับรองว่าสำเร็จจริง

จากตารางที่ 79 สรุปผลการถอดบทเรียนทั้ง 4 โครงการในภาพรวมของความสำเร็จ พบว่าโครงการทั้ง 4 ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันปฏิบัตินั้นสำเร็จทุกโครงการ โดยที่ประชุมมีความเห็นพ้องต้องกันและรับรองว่าโครงการทั้ง 4 ดังกล่าวประสบผลสำเร็จจริง

ทั้งนี้ ในช่วงสุดท้ายของกิจกรรมการสะท้อนผล ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดให้มีการสังเกตและบันทึกการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลว่าทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร ดังสรุปได้ในตารางที่ 70

ตารางที่ 80 ผลการสังเกตการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการสะท้อนผลใหม่

กิจกรรม	ผลการจัดกิจกรรม
การสรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนใหม่ ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ และขั้นตอนการสังเกตผลใหม่	สำเร็จตามวัตถุประสงค์
การถอดบทเรียน (lesson distilled) เกี่ยวกับการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	สำเร็จตามวัตถุประสงค์

จากตารางที่ 80 ผลการสังเกตการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการสะท้อนผลใหม่ พบว่า การจัดกิจกรรมทุกกิจกรรมบรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวัง

ผลจากการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการสะท้อนผลใหม่ ทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการนำเอาเทคนิคการถอดบทเรียน (lesson distilled) มาใช้ในการทบทวนประสบการณ์เกี่ยวกับการนำโครงการที่ผ่านมารวมทั้งเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2549) มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน ซึ่งจากการสังเกตพบว่าผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้และลงมือปฏิบัติการสะท้อนผลได้อย่างถูกต้องตามแนวคิดเหล่านั้น ซึ่งการเรียนรู้ครั้งนี้เป็นการเรียนรู้ที่สั่งสมมาตั้งแต่การจัดกิจกรรมการสะท้อนผลในขั้นตอนที่ 5 (การสะท้อนผล) ด้วย

นอกจากนี้ ผู้ร่วมวิจัยยังเกิดทักษะในการนำเสนอถึงสิ่งที่พวกเขาได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกต และร่วมกันสะท้อนผล อีกด้วย ซึ่งสังเกตได้จากพฤติกรรมการนำเสนอของผู้ร่วมวิจัยแต่ละรายที่สามารถนำเสนอสิ่งต่างๆ ได้อย่างตรงประเด็น อีกทั้งยังมีความกล้าและความเชื่อมั่นในการนำเสนอเพิ่มมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion)

ในขั้นตอนการสรุปผลนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้แบ่งระยะเวลาในการจัดกิจกรรมออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) และระยะที่ 2 การจัดเสวนาและการจัดแสดงนิทรรศการเพื่อนำเสนอภาพแห่งความสำเร็จ โดยในแต่ละระยะมีกิจกรรมและการดำเนินงานดังนี้

ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน(lesson distilled) ขึ้นเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2554 ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคดงพอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่างๆ โดยการศึกษาทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 1 ถึง 9 รวมทั้งเพื่อหาข้อสรุปในประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริง ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนท้าย (ดูภาพที่ 103)

ภาพที่ 103 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) ในขั้นตอนการสรุปผล

ระยะที่ 2 การจัดเสวนาและการจัดแสดงนิทรรศการเพื่อนำเสนอภาพแห่งความสำเร็จ

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดเสวนาเรื่อง “ประสบการณ์จากการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคดงพอง” และจัดแสดงนิทรรศการเพื่อนำเสนอภาพแห่งความสำเร็จ ขึ้นเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2554 ณ หอประชุมอเนกประสงค์ องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอผลการวิจัยให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบและเพื่อเผยแพร่ความรู้ที่ได้กับผู้ร่วมวิจัยและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน ซึ่งในการจัดเสวนานั้นมีผู้ร่วมเสวนาจำนวน 5 คน คือ ผู้วิจัย และตัวแทนผู้ร่วมวิจัยอีก 4 คน ซึ่งได้แก่ นางสาวสมฤดี พันชมภู นางจิรภา กานพรหมมา นางสาวสมจิต จันทะโสดา และผู้ดำเนินรายการคือ นางพิชามณูช วุทธิสิทธิ์ และนอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเสริมอื่นๆ ด้วย เช่น การฉายวิดีโอทัศน์เรื่อง “กว่าจะมาเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบ” การแสดงของเด็กนักเรียนและผู้ปกครอง และกิจกรรมการตรวจสอบสุขภาพ (ดูภาพที่ 104 - 106)

ภาพที่ 104 การลงทะเบียนเข้าร่วมงาน การกล่าวเปิดงาน และการแสดงของเด็กนักเรียนในพิธีเปิด

ภาพที่ 105 การจัดเสวนา การจัดแสดงนิทรรศการ และการแสดงของผู้ปกครอง

ภาพที่ 106 ผู้มาร่วมรับฟังการเสวนา การบริการตรวจสอบสุขภาพ และการมอบของที่ระลึก

ผลจากการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียนโดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในระยะที่ 1 ทำให้ได้มาซึ่งข้อสรุปร่วมกันเกี่ยวกับผลการดำเนินงานพร้อมทั้งการลงความเห็นรับรองของผู้ร่วมวิจัยในขั้นตอนที่ 1 ถึง 9 ดังตารางที่ 81

ตารางที่ 81 สรุปผลการดำเนินงานขั้นตอนที่ 1 – 9

ขั้นตอน	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ข้อสังเกต
ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation)	มีการดำเนินการ 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) กิจกรรมซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย 2) การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ 3) การจัดประชุมบุคลากรภายในหน่วยงาน และ 4) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย ระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย 3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน และ 4) การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย และการจัดกิจกรรมการสะท้อนผล	-สำเร็จตามวัตถุประสงค์ -สำเร็จตามวัตถุประสงค์	- การดำเนินงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ เพราะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นไว้อย่างรอบด้านและมีการเตรียมความพร้อมในทุกด้าน ทั้งช่วงก่อนลงพื้นที่ และช่วงการลงพื้นที่ อย่างเป็นทางการ
ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning)	มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน	- สำเร็จตามวัตถุประสงค์	- ทุกกิจกรรมที่จัดขึ้น ส่วนมาจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting)	มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และ 3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	-สำเร็จตามวัตถุประสงค์	- จุดเด่นของแผนคือ เป็นแผนซึ่งเกิดจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยโดยใช้ทรัพยากรทางการบริหารที่มีอยู่อย่างจำกัด
ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing)	มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน	-สำเร็จตามวัตถุประสงค์	- การสังเกตผลจะควบคู่ขนานไปกับขั้นตอนการปฏิบัติ

ตารางที่ 81 สรุปผลการดำเนินงานขั้นตอนที่ 1 – 9 (ต่อ)

ขั้นตอน	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ข้อสังเกต
ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting)	มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การถอดบทเรียน (lesson distilled) เพื่อทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล 2) การสังเกตกิจกรรมการสะท้อนผล	- สำเร็จตามวัตถุประสงค์	- ทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นล้วนมาจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning)	มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของงานที่ต้องการพัฒนาเพื่อการวางแผนใหม่ 2) การสังเกตกิจกรรมการวางแผนใหม่	- สำเร็จตามวัตถุประสงค์	- เป็นการนำข้อบกพร่องหรือสิ่งที่ไม่สำเร็จจากการนำแผนลงสู่การปฏิบัติในช่วงแรกมาทำการวิเคราะห์เพื่อวางแผนและนำไปสู่การปฏิบัติใหม่
ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting)	มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ	- สำเร็จตามวัตถุประสงค์	- ทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นล้วนมาจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing)	มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน	- สำเร็จตามวัตถุประสงค์	- การสังเกตผลใหม่จะทำความเข้าใจขนานไปกับขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ เช่นเดียวกับขั้นตอนการสังเกตผล
ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting)	มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การถอดบทเรียน (lesson distilled) เพื่อทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการวางแผนใหม่ ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ และขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ 2) การสังเกตกิจกรรมการสะท้อนผลใหม่	- สำเร็จตามวัตถุประสงค์	- ทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นล้วนมาจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

จากตารางที่ 81 การสรุปผลการดำเนินงานขั้นตอนที่ 1-9 พบว่า ผลการดำเนินงานโดยภาพรวมถือว่าประสบผลสำเร็จทุกขั้นตอน และผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้รับรองผลสำเร็จนั้นร่วมกัน ซึ่งในแต่ละขั้นตอนมีกิจกรรมที่ดำเนินการ ผลการดำเนินงาน และข้อสังเกต ดังนี้คือ

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) มีการดำเนินการ 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) กิจกรรมซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย 2) การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ 3) การจัดประชุมบุคลากรภายในหน่วยงาน และ 4) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัยระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย 3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน และ 4) การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย และการจัดกิจกรรมการสะท้อนผล ซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีข้อสังเกตว่าสาเหตุที่การดำเนินงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ด้วยเพราะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นไว้อย่างรอบด้านและมีการเตรียมความพร้อมในทุกด้านทั้งช่วงก่อนลงพื้นที่และช่วงการลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีข้อสังเกตว่าสาเหตุที่ประสบผลสำเร็จได้ด้วยเพราะทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นล้วนมาจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และ 3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีข้อสังเกตว่าสาเหตุที่ทำให้การนำแผนลงสู่การปฏิบัติประสบผลสำเร็จได้ด้วยเพราะจุดเด่นของแผนคือเป็นแผนซึ่งเกิดจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย โดยใช้ทรัพยากรทางการบริหารที่มีอยู่อย่างจำกัดนั่นเอง

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าขั้นตอนการสังเกตผลนี้สามารถดำเนินการควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติได้เป็นอย่างดี โดยที่ดำเนินการในลักษณะทำไปสังเกตผลไปอันจะส่งผลให้การสังเกตบรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การถอดบทเรียน (lesson distilled) เพื่อทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล และ 2) การสังเกตกิจกรรมการสะท้อนผล ซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีข้อสังเกตว่าสาเหตุที่ประสบผลสำเร็จได้ด้วยเพราะทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นล้วนมาจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของงานที่ต้องการพัฒนาเพื่อการวางแผนใหม่ และ 2) การสังเกตกิจกรรมการวางแผนใหม่ ซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีข้อสังเกตว่าการวางแผนใหม่นี้จะเป็นการนำข้อบกพร่องหรือสิ่งที่ไม่สำเร็จจากการนำแผนลงสู่การปฏิบัติในช่วงแรกมาทำการวิเคราะห์เพื่อวางแผนและนำไปสู่การปฏิบัติใหม่ และที่สำคัญการดำเนินงานทุกกิจกรรมในขั้นตอนนี้สำเร็จได้ด้วยเพราะทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นล้วนมาจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีข้อสังเกตว่าสาเหตุที่ประสบผลสำเร็จได้ด้วยเพราะทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นล้วนมาจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีข้อสังเกตว่าการสังเกตผลใหม่สามารถดำเนินการควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ได้เป็นอย่างดี โดยที่ดำเนินการในลักษณะทำไปสังเกตผลไปอันจะส่งผลให้การสังเกตบรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเช่นเดียวกับขั้นตอนการสังเกตผล(ขั้นตอนที่ 5)

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การถอดบทเรียน (lesson distilled) เพื่อทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการวางแผนใหม่ ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ และขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ และ 2) การสังเกตกิจกรรมการสะท้อนผลใหม่ ซึ่งผลจากการดำเนินงานพบว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีข้อสังเกตว่าสาเหตุที่ประสบผลสำเร็จได้ด้วยเพราะทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นล้วนมาจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ส่วนข้อมูลสรุปผลการถอดบทเรียนเกี่ยวกับจากการลงมือปฏิบัติที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้จากการกระทำ ทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักองค์รวมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติตามวงจรแบบเกลียวสว่าน 2 วงจรของกิจกรรมการวางแผน การนำแผนไปปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น สรุปได้ดังนี้

2. การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ

ข้อสรุปที่ได้จากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรการบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น” เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ นั้น พบว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังและการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง พบว่า ผลจากการจัดกิจกรรมเพื่อกำหนดประเด็นเกี่ยวกับสภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองนั้น ได้ข้อสรุปว่า “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองคือ “โดยภาพรวมคาดหวังว่าจะผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป” ทุกด้าน ทุกรายการ

2) ผลจากการร่วมกันกำหนดสภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาดังกล่าว ในขั้นตอนที่ 2 (การวางแผน) ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการขึ้นมา 1 ชุด ซึ่งประกอบด้วยโครงการจำนวน 4 โครงการ คือ 1) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ 2) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 4) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน และในขั้นตอนที่ 6 (การวางแผนใหม่) ได้เพิ่มเติมกิจกรรมการจัดห้องเรียน และการจัดสนามเด็กเล่นไว้ในโครงการที่ 2 เพื่อพัฒนาในส่วนของกิจกรรมที่ยังไม่บรรลุความคาดหวัง

ทั้งนี้ หลังจากที่ได้นำโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้วพบว่าบรรลุความคาดหวังที่ตั้งไว้คือ ผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป” ทุกด้าน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

โครงการที่ 1 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ มีกิจกรรมในโครงการรวม 2 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการ และ 2) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานในมาตรฐานที่ 1 และ 2 คือ มาตรฐานด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กรและมาตรฐานด้านบุคลากร ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน ทุกรายการ ดังผลการประเมินการดำเนินงานในตารางที่ 82 – 83

ตารางที่ 82 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 1 ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร

ที่	รายการประเมิน	ผลการประเมิน
1	มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์	ดีมาก
2	มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร	ดีมาก
3	มีคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนจากชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ	ดีมาก
4	มีแผนการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและดำเนินงานตามแผน	ดีมาก

จากตารางที่ 82 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 1 ด้านการบริหารจัดการ/การจัด
โครงสร้างองค์กร ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 4 รายการ พบว่า อยู่ในระดับ “ดีมาก” ทุกรายการ ซึ่งถือว่าบรรลุความ
คาดหวัง

ตารางที่ 83 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร

ที่	รายการประเมิน	ผลการประเมิน
1	มีการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามเกณฑ์มาตรฐานที่ส่วนกลาง กำหนด	ดี
2	ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีวุฒิทางการศึกษาอย่างน้อยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	ดีมาก
3	ผู้ดูแลเด็กทุกคนได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี	ดีมาก
4	อัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยเป็นไปตามมาตรฐานที่ ส่วนกลางกำหนด	ดีมาก

จากตารางที่ 83 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด
4 รายการ พบว่า รายการที่ 1 การแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามเกณฑ์มาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด อยู่ใน
ระดับ “ดี” ส่วนในรายการที่ 2 - 4 คือ ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีวุฒิทางการศึกษาอย่างน้อยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้ดูแล
เด็กทุกคนได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี และอัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กปฐมวัย
เป็นไปตามมาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด อยู่ในระดับ “ดีมาก” ทุกรายการ ซึ่งถือว่าการดำเนินงานบรรลุความ
คาดหวัง

โครงการที่ 2 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีกิจกรรมใน
โครงการรวม 8 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการจัดทำแผนการจัด
กระบวนการเรียนรู้ 3) กิจกรรมปฐาเลี้ยงหลาน 4) กิจกรรมการตรวจสุขภาพ 5) กิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก
6) กิจกรรมปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 7) กิจกรรมครุอาสา และ 8) กิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก
โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านที่ 3 คือ ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ดังผลการประเมินการดำเนินงานใน ตารางที่ 84

ตารางที่ 84 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ที่	รายการประเมิน	ผลการประเมิน
	ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย	*
1	มีการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์	ดีมาก
2	มีการดำเนินการตามแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์	ดีมาก
3	มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก	ดีมาก
4	มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง	ดีมาก
	ด้านการจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	*
5	จัดสภาพห้องเรียนให้มีแสงสว่างและอากาศพอเพียง	ดีมาก
6	มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค	ดีมาก
7	จัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก	ดี*
8	ห้องน้ำ ห้องส้วมถูกสุขลักษณะ	ดีมาก
9	มีการกำจัดขยะมูลฝอยถูกสุขลักษณะ	ดีมาก
10	พื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นมีความเหมาะสมและปลอดภัย	ดี*
	ด้านโภชนาการ	*
11	สถานที่เตรียมอาหารหรือปรุงอาหารมีความสะอาดถูกสุขลักษณะ	ดีมาก
12	อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารสะอาดและปลอดภัย	ดีมาก
13	ผู้ประกอบการและผู้จัดเตรียมอาหารมีสุขอนามัยดี	ดีมาก
14	น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด พอเพียง	ดีมาก
15	มีการใช้เกลือเสริมไอโอดีนหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนในอาหาร	ดีมาก
16	นมที่ให้เด็กดื่มเป็นนมรสจืดและไม่หมักอายุ	ดีมาก
	การดูแลสุขภาพ	*
17	มีการตรวจสุขภาพทั่วไปของเด็กทุกคน ทุกวัน	ดีมาก
18	มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกคนปีละสองครั้งจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	ดีมาก
19	มีการประเมินภาวะ โภชนาการเด็กทุกคนอย่างน้อยปีละสองครั้ง	ดีมาก

จากตารางที่ 84 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีจำนวนทั้งหมด 19 รายการ พบว่า อยู่ในระดับ “ดี” จำนวน 2 รายการ คือ รายการที่ 7 การจัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก และรายการที่ 10 พื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นมีความเหมาะสมและปลอดภัย ซึ่ง 2 รายการดังกล่าวนี้ในช่วงของการวางแผนใหม่ได้เพิ่มเติมกิจกรรมไว้ในโครงการที่ 2 รวม

2 กิจกรรมเพื่อให้สนองต่อการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 3 นี้ คือ การจัดห้องเรียน และการจัดสนามเด็กเล่น ซึ่งพบว่าหลังจากที่นำโครงการลงสู่การปฏิบัติใหม่ได้ส่งผลให้การประเมินตามตัวชี้วัดนี้บรรลุเป้าหมายหรือความคาดหวัง ส่วนรายการประเมินอื่นๆ อีก 17 รายการมีผลการประเมินอยู่ในระดับ “ดีมาก” ซึ่งถือว่าบรรลุความคาดหวังเช่นกัน

โครงการที่ 3 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย มีกิจกรรมในโครงการรวม 4 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการจัดหาและผลิตสื่อการเรียนรู้ 3) กิจกรรมเสริมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก และ 4) กิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ดังผลการประเมินการดำเนินงานในตารางที่ 85

ตารางที่ 85 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 4 ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย

ที่	รายการประเมิน	ผลการประเมิน
	ด้านการพัฒนาสมรรถนะตามวัย	*
1	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและสภาวะทางกายของเด็ก	ดีมาก
2	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคมของเด็ก	ดีมาก
3	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก	ดีมาก
4	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางภาษาของเด็ก	ดีมาก
5	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก	ดีมาก
6	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก	ดีมาก
7	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก	ดีมาก
	ด้านสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิต	*
8	มีการจัดกิจกรรมสร้างสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพให้แก่เด็ก	ดีมาก
9	มีการบันทึกภาวะโภชนาการของเด็ก	ดีมาก
	ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์	*
10	มีการจัดกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการให้กับเด็ก	ดีมาก
11	มีการจัดกิจกรรมยกย่องนักเรียนที่มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่กำหนด	ดีมาก

จากตารางที่ 85 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 4 ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย มีจำนวนทั้งหมด 11 รายการ พบว่า มีผลการประเมินอยู่ในระดับ “ดีมาก” ซึ่งถือว่าบรรลุความคาดหวัง

โครงการที่ 4 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน มีกิจกรรมในโครงการรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการสร้างเครือข่ายการ

จัดการศึกษาปฐมวัย และ 3) กิจกรรมการประชาสัมพันธ์งานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ดังผลการประเมินการดำเนินงานในตารางที่ 86

ตารางที่ 86 ผลการประเมินการดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 5 ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ที่	รายการประเมิน	ผลการประเมิน
1	มีการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก	ดีมาก
2	มีการจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการชุมชนในด้านการพัฒนาเด็ก	ดีมาก

จากตารางที่ 86 ผลการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม มีจำนวนทั้งหมด 2 รายการ พบว่า อยู่ในระดับ “ดีมาก” ทุกรายการ ซึ่งถือว่าการดำเนินงานโครงการนี้บรรลุความคาดหวัง

จากข้อมูลการนำเสนอในตารางที่ 82 – 86 จะเห็นได้ว่าผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัตินั้นได้บรรลุความคาดหวังตามที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดไว้

1) การเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง พบว่าเกิดขึ้นใน 3 ระดับ คือ ระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร ดังนี้

(1) ระดับตัวบุคคล ประกอบด้วย ครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอ และบุคลากรจากองค์กรบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังเกิดขึ้นดังนี้

ก. ครู

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า ครูขาดความกระตือรือร้น ขาดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน และไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการต่างๆ ภายในศูนย์ต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้ปกครอง คณะกรรมการศูนย์ หรือผู้บริหารทุกระดับในองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า ครูมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น คือ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน สังเกตได้จากความเอาใจใส่และการทุ่มเทกับการทำงานตลอดวัน ทั้งด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ การปรับปรุงห้องเรียน และการดูแลเด็ก นอกจากนี้ยังพบว่าครูมีขวัญกำลังใจในการทำงานที่ดีขึ้นสังเกตได้จากพฤติกรรมในขณะทำงาน เช่น สีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส และให้ความร่วมมือในการทำงานกับครูด้วยกัน รวมทั้งมีพฤติกรรมในการให้บริการที่ดีกับผู้ปกครองนักเรียนและคนที่มาติดต่องานในศูนย์ และยังพบว่าครูกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการของศูนย์มากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากในทุกเดือนจะมีการรายงานสภาพการดำเนินงานให้ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชนทราบอยู่เสมอ รวมทั้งมีการติดต่อประสานงานทางโทรศัพท์ในบางกรณี เช่น การแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุม การประสานงานกับผู้ปกครองนักเรียนกรณีมีเด็กเจ็บป่วย เป็นต้น และที่สำคัญจากการที่ครูได้ทำการพัฒนาตนเองด้วยการศึกษาหาความรู้ และจากการที่เด็กนักเรียนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในปีการศึกษา 2554 คือ 33 คน ทำให้ นางจิรภา กานพรหมมา ซึ่งปฏิบัติหน้าที่

รักษาการตำแหน่งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ได้รับการเสนอชื่อให้เข้ารับการคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแทนตำแหน่งที่ว่างอยู่

ข. นักเรียน

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการกลัวคนแปลกหน้า ไม่กล้าแสดงออก ชุกชน และกระจองอแง นอกจากนี้ยังพบว่าพัฒนาการในด้านต่างๆ ของนักเรียนค่อนข้างต่างกัน และพบว่านักเรียนส่วนใหญ่แต่งกายไม่ค่อยสะอาดและขาดความเป็นระเบียบ

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป เช่น ไม่กลัวคนแปลกหน้า และมีความกล้าในการแสดงออก โดยสังเกตได้จากกรกล้าที่จะเข้ามาพูดคุย และถามตอบกับผู้ที่มาเยี่ยมศูนย์ฯ ได้มากขึ้น มีความสามารถในการแสดงกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น พฤติกรรมการชุกชนลดน้อยลง และไม่กระจองอแงเหมือนดังเช่นที่เคยเป็นมา นอกจากนี้ยังพบว่าพัฒนาการในด้านต่างๆ ของนักเรียนโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ที่พัฒนาขึ้นจากเดิมเป็นอย่างมาก โดยสังเกตได้จากเอกสารการบันทึกและประเมินพัฒนาการของนักเรียนที่ครูได้จัดทำไว้ และสังเกตจากสภาพจริงที่พบเห็น และยังพบว่านักเรียนแต่งกายเรียบร้อยและมีความสะอาดมากขึ้นกว่าเดิมอีกด้วย

ค. ผู้ปกครองนักเรียน

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองนั้น ผู้ปกครองมีความคิดเห็นว่าการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของครูและผู้เกี่ยวข้องในองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา โดยผู้ปกครองมีหน้าที่เป็นเพียงผู้รับบริการเท่านั้น และส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษากับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองเลย

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนมีทัศนคติที่เปลี่ยนไปจากเดิมคือให้ความร่วมมือและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองมากยิ่งขึ้น เช่น การจัดตั้งชมรมผู้ปกครอง การจัดตั้งเครือข่ายผู้ปกครอง และการร่วมบริจาคเงินเพื่อการพัฒนาการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง เป็นต้น และยังพบว่าผู้ปกครองยังให้ความสนใจใส่ใจกับบุตรหลานของตนเองมากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากการจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น แป้ง แปรงสีฟัน และ ผ้าเช็ดตัว ใส่ไว้ในกระเป๋าของเด็กนักเรียนเพื่อนำมาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกวัน รวมทั้งให้ความสนใจใส่ใจในเรื่องการแต่งกายและความสะอาดด้านร่างกายของนักเรียนอีกด้วย โดยสังเกตได้จากการแต่งกายของเด็กนักเรียนและความสะอาดของร่างกายของเด็กนักเรียนในขณะมาเรียน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ปกครองนักเรียนบางรายมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก เช่น นางสาวสมจิต จันทะโสภา เดิมมีพฤติกรรมที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นและไม่กล้าที่จะนำเสนอข้อมูลต่อต่างๆ ในการประชุมหรือการให้ข้อมูลกับผู้สื่อข่าว ได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปอย่างสิ้นเชิงคือ กลายเป็นคนที่มีความกล้าต่อการนำเสนอความคิดเห็นต่างๆ ได้อย่างฉะฉานและมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา เป็นต้น

ง. กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองยังไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากนัก และพบว่าไม่ค่อยให้ความสนใจในการเข้าร่วมประชุมมากนัก สังเกตได้จากรายงานการประชุมประจำภาคเรียนของศูนย์ฯ ซึ่งพบว่ามีเพียงภาคเรียนละ 1 ครั้งและมีผู้เข้าร่วมประชุมน้อย

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง มีความเข้าใจและตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากการเข้าร่วมประชุมทุกครั้งกับทางคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้จัดขึ้น และพบว่ากรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากยิ่งขึ้น โดยสังเกตได้จากการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการบริหารจัดการศึกษา และการระดมทรัพยากรทางการศึกษา เป็นต้น

จ. บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีบทบาทและส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองค่อนข้างน้อย และมีบทบาทที่ยังไม่ชัดเจน และมีเพียงบุคลากรจากกองการศึกษาเท่านั้นที่มีบทบาทและหน้าที่ในการบริหารจัดการศูนย์ฯ โดยตรง แต่ก็ถือว่ายังทำได้ไม่เต็มที่นัก

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนที่จะต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง เช่น บุคลากรจากกองสาธารณสุขฯ ได้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากขึ้นว่าจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยตรงในด้านสุขภาพทางกายและพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กนักเรียน บุคลากรจากสำนักงานปลัดได้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองว่าจะต้องเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์และการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง รวมทั้งยังจะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงานโครงการในฐานะเป็นผู้ดูแลเกี่ยวกับแผนงานประจำปีขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา และบุคลากรจากกองช่างได้เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองว่าจะต้องมีส่วนร่วมในการปรับปรุงภูมิทัศน์และการออกแบบการก่อสร้างและปรับปรุงด้านอาคารสถานที่ เป็นต้น

(2) ระดับตัวกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มครู กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง และ กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังเกิดขึ้นดังนี้

ก. กลุ่มครู

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า ครูต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเอง และขาดการร่วมกันวางแผนในการทำงาน

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า ครูมีการรวมกลุ่มกันทำงานมากขึ้น และรู้จักร่วมกันคิดและวางแผนการบริหารจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองได้มากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากตารางงานผลการดำเนินงาน และการนำเสนอแผนงานโครงการในการบริหารจัดการศูนย์ฯ เป็นต้น

ข. กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนต่างคนต่างทำหน้าที่ดูแลบุตรหลานของตนเอง ขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์ฯ

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนมีการรวมกลุ่มกันมากขึ้น และเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากยิ่งขึ้น เช่น มีการจัดตั้งชมรมผู้ปกครอง และมีการร่วมบริจาคทรัพย์เพื่อการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ฯ เป็นต้น

ค. กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคอง

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า ในทางปฏิบัติคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคอง รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเองเพียงว่าต้องมาร่วมประชุมเพื่อรับทราบแนวนโยบายของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองเท่านั้น รวมทั้งยังขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาด้วยการใช้ความรู้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า คณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคอง รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากยิ่งขึ้น เช่น มีการจัดประชุมเพื่อร่วมปรึกษาหารือและวางแผนการพัฒนาการจัดการศึกษาได้ด้วยตนเอง และมีการระดมทุนเพื่อการพัฒนาและการบริหารจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังมีส่วนร่วมในการนำเสนอแผนเพื่อกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองร่วมกับกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศิลามากขึ้นด้วยเช่นกัน

ง. กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลายังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ และขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคอง

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา รู้จักและเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองมากยิ่งขึ้น และสามารถบูรณาการงานประจำของตนเองที่รับผิดชอบให้เข้ากับการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองได้มากยิ่งขึ้น

(3) ระดับองค์การ ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคอง ชุมชนบ้านคองคอง และองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังเกิดขึ้นดังนี้

ก. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคอง

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า สภาพโดยทั่วไปของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองขาดการพัฒนาอยู่มากในทุกๆ ด้าน โดยที่เห็นได้ชัดเจนคือสภาพอาคารสถานที่และภูมิทัศน์โดยรอบซึ่งสามารถมองเห็นได้จากภายนอกที่พบว่าสภาพที่ควรพัฒนาอย่างเร่งด่วนเพราะอาจส่งผลถึงการพัฒนาด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในทุกๆ ด้าน นอกจากนี้พบว่าในด้านอื่นๆ ก็มีปัญหอยู่มากเช่น ปัญหาด้านพัฒนาการของเด็กที่ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ปัญหาด้านการวางแผนและการจัดทำหลักสูตร ปัญหาด้านการจัดกิจกรรมของครู เป็นต้น

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า สภาพอาคารสถานที่และภูมิทัศน์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนางานด้านอื่นๆ ทั้งการจัดห้องเรียน การจัดแบ่งสัดส่วนของอาคารเรียน โรงอาหาร และสนามเด็กเล่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าปัญหาในด้านต่างๆ ลดลงและหมดไป เช่น พัฒนาการของเด็กส่วนใหญ่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ครูรู้จักวิธีการวางแผนและมีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตรมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

ข. ชุมชนบ้านคองคอง

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า ชุมชนยังไม่ให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคองมากนัก ด้วยมีทัศนคติว่าเป็นหน้าที่ของครู และเป็นความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมากยิ่งขึ้น เช่น เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และร่วมบริจาคทรัพย์สินในการพัฒนา เป็นต้น และเกิดความรัก ความหวงแหนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองมากยิ่งขึ้น

ค. องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า นโยบายในการจัดการศึกษายังไม่ชัดเจน และขาดการพัฒนาและปรับปรุงนโยบาย

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า มีการกำหนดนโยบายด้านการศึกษาที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญได้มีการกำหนดนโยบายในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีอยู่ในสังกัดให้เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ได้มาตรฐานทุกศูนย์ฯ และมีการประกาศนโยบายเพื่อจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งใหม่ขึ้นอีก 1 แห่ง

3. การเรียนรู้จากการกระทำหรือการปฏิบัติ

การเรียนรู้จากการกระทำ (learning by doing) ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอน จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ จำแนกได้เป็นการเรียนรู้ในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร ดังนี้

3.1 ระดับบุคคล ประกอบด้วย ผู้วิจัย ครู ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติดังนี้

3.1.1 ผู้วิจัย

- เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการนำเสนอโครงการเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งงบประมาณสนับสนุน การดำเนินงานว่าจะต้องเป็นแผนงานหรือโครงการที่เกิดขึ้นจากปัญหาหรือสิ่งที่เป็นความกังวลใจและเป็นความต้องการร่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย และที่สำคัญหากจะนำเอารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการพัฒนางานด้วยแล้วผู้วิจัยจะต้องรู้จักวิธีการเชื่อมโยงให้ผู้บริหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นได้ว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นทั้งการวิจัย การบริหาร การพัฒนา และการทำงานเพื่อแก้ปัญหาในเวลาเดียวกัน” จึงจะทำแผนงานหรือโครงการนั้นได้รับการอนุมัติงบประมาณเร็วยิ่งขึ้น

- เกิดการเรียนรู้ว่าการที่จะได้มาซึ่งข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทของชุมชนและสถานที่ที่เราจะทำการศึกษานั้น นอกจากผู้วิจัยจะต้องลงพื้นที่เพื่อสำรวจชุมชน พร้อมทั้งสร้างมิตรภาพและสร้างความคุ้นเคยให้กับคนในชุมชนด้วยตัวของผู้วิจัยเองแล้ว ผู้วิจัยยังจะต้องรู้จักแสวงหาผู้ที่มีความรู้สามารถในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่เราต้องการจะศึกษาได้ดีที่สุดในชุมชน เพื่อที่จะทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ และนอกจากนี้ผู้วิจัยยังเกิดการเรียนรู้ว่าในการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจากตัวบุคคลนั้นจะต้องมีการนัดหมายวัน เวลา และสถานที่เป็นการล่วงหน้าทุกครั้ง และการนัดหมายทุกครั้งควรเกิดขึ้นจากการตัดสินใจของผู้ที่จะให้ข้อมูลกับเราเป็นสำคัญ เพราะถ้าผู้ให้ข้อมูลมีความพร้อมเขาก็จะสามารถให้ข้อมูลกับเราได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์มากที่สุด รวมทั้งจะไม่แสดงอาการอึดอัดหรือรำคาญใจต่อการให้ข้อมูลต่างๆ แก่ผู้วิจัยอีกด้วย

- เกิดการเรียนรู้ว่ากิจกรรมการสังเกตการณ์ประจำวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะช่วยให้ผู้วิจัยได้มองเห็นถึงสภาพเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองในแต่ละวันซึ่งข้อมูลต่างๆ ที่ได้พบเห็นนี้สามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยังเป็นโอกาสในการสร้างความคุ้นเคยและสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างผู้วิจัย ครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนอีกด้วย

- เกิดการเรียนรู้ว่าในการที่จะสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มคนในองค์กรนั้น ในเบื้องต้นจะต้องมีการจัดประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่พวกเขาเสียก่อนซึ่งนอกจากจะทำให้พวกเขาได้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนตามลักษณะงานที่ทำแล้ว ยังทำให้พวกเขาได้เห็นถึงประโยชน์จากการดำเนินงานที่จะได้รับ และผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวยังช่วยทำให้พวกเขาสามารถตัดสินใจได้เร็วขึ้นสำหรับการเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้

- เกิดการเรียนรู้ว่าก่อนที่จะลงพื้นที่เพื่อดำเนินการวิจัยอย่างเป็นทางการนั้น นอกจากผู้วิจัยจะต้องศึกษาบริบทของชุมชนเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการวิจัยแล้ว ยังจะต้องมีการเตรียมตัวในการลงพื้นที่ในภาคสนามด้วย เช่น การอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะด้านการวิจัย การจัดเตรียมเครื่องมือที่จะใช้ในการปฏิบัติงานภาคสนาม และการจัดหาผู้ช่วยวิจัย เป็นต้น เพื่อที่จะให้การดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ นั้น เกิดความราบรื่นมากที่สุดและมีปัญหาน้อยที่สุด

- เกิดการเรียนรู้ว่าในการที่จะนัดหมายกับผู้ร่วมวิจัยในแต่ละกลุ่มนั้น จะต้องมีการประสานงานทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ เช่น การส่งหนังสือเชิญ และการติดต่อดำเนินการด้วยวาจา รวมทั้งต้องให้การนัดหมายนั้นเป็นไปตามความต้องการของผู้ร่วมวิจัย ด้วยเพราะว่าหากผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดวัน เวลา ในการนัดหมายเองแล้ว อาจทำให้ผู้ร่วมวิจัยไม่สามารถเข้าร่วมได้ด้วยเพราะติดภารกิจและมีเหตุการณ์ต่างๆ ที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้นในชุมชน เช่น ฝนตก น้ำท่วม หรืออาจเป็นปัญหาในเรื่องของเวลาในการประกอบอาชีพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อวันและเวลาในการนัดหมาย เป็นต้น และอีกประการหนึ่งที่สำคัญก็คือสถานที่ที่จะใช้ในการดำเนินงานนั้นก็ต้องให้เป็นไปตามความเหมาะสมหรือความต้องการของผู้วิจัยส่วนใหญ่ด้วย

- เกิดการเรียนรู้ว่าในการที่จะให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ร่วมวิจัยในเชิงวิชาการแล้ว จะต้องมีการปรับเนื้อหา และรูปแบบในการนำเสนอให้ง่ายและมีความน่าสนใจหรือเข้าใจมากยิ่งขึ้นจึงจะไม่ทำให้ผู้ร่วมวิจัยรู้สึกเบื่อหน่ายหรือไม่สนใจในสิ่งที่ผู้วิจัยนำเสนอ

- เกิดการเรียนรู้ว่าในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ร่วมวิจัยนั้น หากนำเอากิจกรรมนันทนาการเข้ามาเสริมหรือมีการรับประทานอาหารร่วมกันบ้างในบางครั้งก็ยิ่งจะช่วยสร้างมิตรภาพให้เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้ร่วมวิจัยได้เร็วยิ่งขึ้น

- เกิดการเรียนรู้ว่าการที่จะนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ นั้น หากต้องการให้ผู้ร่วมวิจัยเรียนรู้ได้ง่าย จำได้แม่นยำ และปฏิบัติได้ถูกต้องแล้ว ผู้วิจัยจะต้องมีเทคนิคและวิธีการในการนำเสนอที่หลากหลาย เช่น การแจกเอกสารประกอบคำบรรยาย การนำเสนอด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ผ่านเครื่องฉายโปรเจกเตอร์ และการบรรยายประกอบการสาธิต รวมทั้งการให้ผู้ร่วมวิจัยได้ฝึกปฏิบัติจริง เป็นต้น

- เกิดการเรียนรู้ว่าในขั้นตอนการปฏิบัตินั้นมีความคาบเกี่ยวกับกับขั้นตอนการสังเกตผลจึงสามารถดำเนินการไปพร้อมๆ กันได้ และได้เรียนรู้ว่าการที่จะให้ผู้ร่วมวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างพร้อมเพรียงนั้น ผู้วิจัยจะต้องเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยมนุษยสัมพันธ์ และเข้าถึงผู้ร่วมวิจัยทุกคน

- เกิดการเรียนรู้ว่าในการทำงานกับชุมชนจะต้องศึกษาและเข้าถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของคนในชุมชนด้วย จึงจะทำให้การดำเนินการวิจัยนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น มีข้อขัดแย้งน้อยที่สุดหรืออาจไม่มีข้อขัดแย้งเกิดขึ้นเลยก็ได้

- เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการกระตุ้นให้ผู้ร่วมวิจัยในกลุ่มต่างๆ ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น โดยในการวิจัยครั้งนี้พบว่าผู้ร่วมวิจัยในกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนมักจะไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น ผู้วิจัยจึงแก้ไข

ปัญหาโดยให้ผู้ร่วมวิจัยในกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และกลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาช่วยกระตุ้นให้กลุ่มผู้ปกครองได้เป็นฝ่ายแสดงความคิดเห็นก่อนอยู่เสมอ เป็นต้น

- เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการป้องกันและลดข้อขัดแย้งในการดำเนินงาน เช่น ในช่วงการพัฒนาอาคารสถานที่พบว่าชาวบ้านส่วนหนึ่งไม่ต้องการให้ย้ายขี้ขี้ภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กออกไป ด้วยมีความเชื่อว่าหากย้ายออกไปแล้วจะทำให้วิญญาณที่สิงสถิตอยู่นั้นไม่พอใจและอาจนำโชคร้ายมาสู่คนในชุมชนได้ และบางส่วนมีความคิดเห็นว่าเป็นการย้ายออกไปเพราะไม่มีงบประมาณในการขนย้าย เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้แก้ไขปัญหานี้โดยการปรึกษาผู้นำหมู่บ้านและเจ้าอาวาสวัดคงพองจนได้ทางออกของปัญหาคือ ให้มีการย้ายขี้ขี้ย้ายออกไปโดยทำพิธีทางศาสนาตามความเชื่อของชาวบ้าน และมีการระดมทุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการขนย้าย

- เกิดการเรียนรู้ว่าเงินหรืองบประมาณในการดำเนินงานไม่ใช่ปัจจัยหลักในการทำให้การปฏิบัติงานต่างๆ ประสบผลสำเร็จ เพราะการดำเนินงานหลายๆ อย่างไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณหรือใช้งบประมาณไม่มากนัก เช่น กิจกรรมปฐพีเลี้ยงหลาน กิจกรรมการตรวจสอบสุขภาพ กิจกรรมครูอาสา เป็นต้น แต่ในบางกิจกรรมก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเงินคือปัจจัยหลัก เช่น ในการก่อสร้างโรงอาหาร และการปรับปรุงอาคารเรียน เป็นต้น

3.1.2 ครู ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันดังนี้

- เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการสร้างมิตรภาพ และการสร้างเครือข่ายในการทำงาน โดยสังเกตได้จากพฤติกรรมในขณะที่ทำงานร่วมกัน เช่น การให้ความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี และมีการดำเนินงานในลักษณะของเครือข่าย เช่น เครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกับองค์กรทางสาธารณสุข เป็นต้น

- เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และสังเกตเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัยในครั้งนี้ โดยสังเกตได้จาก การให้ความสนใจและการร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยภายหลังจากการนำเสนอกรอบแนวคิดเสร็จสิ้นลง

- เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นเทคนิคการระดมสมอง เทคนิคการวางแผนปฏิบัติงาน เทคนิคการเขียนโครงการ เทคนิคการประเมินโครงการ เทคนิคการถอดบทเรียน เป็นต้น โดยสังเกตได้จากพฤติกรรมในขณะที่ทำงาน เช่น ความสามารถในการจัดกิจกรรมการระดมสมอง การวางแผน การเขียนโครงการ การประเมินโครงการ และการร่วมถอดบทเรียน เป็นต้น

- เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการนำความรู้ใหม่ที่ได้ไปเสริมหรือบูรณาการเข้ากับความรู้เดิมของพวกเขาจนกระทั่งเกิดความรู้ใหม่ขึ้นมา เช่น ความสามารถในการวิเคราะห์สภาพของงานออกเป็นรายด้านและความสามารถในการนำเอาหลักองค์รวมมาเป็นแนวคิดในการวางแผนปฏิบัติงาน เป็นต้น

3.2 ระดับกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มครู กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และกลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

3.2.1 การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในลักษณะเดียวกัน ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การจัดการศึกษาปฐมวัย เทคนิคและวิธีการต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการทำงาน และหลักองค์รวม เป็นต้น นอกจากนั้นยังเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการสร้างมิตรภาพในการทำงาน และสร้างเครือข่ายการทำงาน รวมทั้งเรียนรู้ถึงวิธีการต่างๆ ที่

จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานที่เกิดจากการคิด การลงมือปฏิบัติ และร่วมกันสะท้อนผลถึงสิ่งต่างๆ ที่ได้กระทำไปนั้นด้วยกลุ่มของพวกเขาเอง

3.2.2 การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในลักษณะเฉพาะกลุ่ม เช่น

- กลุ่มครู เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบ สังกัดได้จากการที่ครูมีทักษะในการจัดการเรียนรู้ การเขียนแผนแผนการสอน และการปฏิบัติการสอน ได้ดีขึ้นกว่าเดิม

- กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลบุตรหลานของตนให้ถูกต้องตามหลักการ เช่น รู้จักใช้คู่มือในการเลี้ยงลูกตามวัย รู้จักวิธีการส่งเสริมพัฒนาการที่ดีให้แก่บุตรหลานของตน รู้จักวิธีการตรวจสอบสุขภาพเบื้องต้นให้กับบุตรหลาน และรู้จักการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับบุตรหลานของตน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านพัฒนาการ ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย และปัญหาด้านพฤติกรรม เป็นต้น ซึ่งการเรียนรู้เหล่านี้สังเกตได้จากพฤติกรรมของผู้ปกครองที่เอาใจใส่ต่อบุตรหลานของตนจนมีพัฒนาการที่ดีขึ้นตามลำดับ

- กลุ่มกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากยิ่งขึ้น สังกัดได้จากการจัดประชุมบ่อยครั้งขึ้น และมีการร่วมกันวางแผนและระดมทรัพยากรเพื่อการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

- กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการบูรณาการงานประจำของตนเองที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก จนกลายเป็นงานประจำที่สามารถนำมาพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนได้อย่างต่อเนื่องในลักษณะที่เป็นเครือข่ายร่วมกันทุกส่วนงาน เช่น งานของกองสาธารณสุขที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพเด็ก งานของสำนักงานปลัดที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์งานด้านการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา และงานของกองช่าง ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงอาคารสถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น

3.3 ระดับองค์การ ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ชุมชนบ้านดงพอง และองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้ดังนี้

3.3.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาและพัฒนางานด้วยกระบวนการที่เป็นระบบ ซึ่งในครั้งนี้คือการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3.3.2 ชุมชนบ้านดงพอง เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง สังกัดได้จากการที่ชาวบ้านในชุมชนได้ให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนการดำเนินงานมาโดยตลอด เช่น การร่วมพัฒนาและปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การเข้าร่วมในการจัดแสดงนิทรรศการและการนำเสนอผลงานต่างๆ ที่ทางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ได้จัดขึ้น เป็นต้น

3.3.3 องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการทำงานกับคนในชุมชนที่เป็นการทำงานในเชิงรุกโดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งจากเดิมที่เคยเป็นฝ่ายสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานเพียงอย่างเดียว

4. ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา” ในครั้งนี้ ได้เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะคือ 1) องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง 2) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่นำหลักองค์รวม (holistic approach) เสนอต่อผู้ร่วมวิจัย และ 3) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกัน ซึ่งองค์ความรู้ในแต่ละลักษณะดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้

1) **องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง** เป็นข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาที่เป็นข้อค้นพบในบริบทเฉพาะ (specific context) ตามหลักการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงไม่สามารถนำไปอ้างอิงเพื่อใช้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งอื่นได้โดยทั่วไป (generalization) แต่ผู้ที่สนใจอาจนำเอาผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางหรือนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของหน่วยงานตนเองได้ ซึ่งข้อค้นพบใหม่นี้เป็นความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “ขั้นตอนการดำเนินงาน 2 วงจร 10 ขั้นตอน” ที่เกิดขึ้นจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

วงจรที่ 1

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) มีการดำเนินการ 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) กิจกรรมซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย 2) การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ 3) การจัดประชุมบุคลากรภายในหน่วยงาน และ 4) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัยระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย 3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน และ 4) การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย และการจัดกิจกรรมการสะท้อนผล

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และ 3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การถอดบทเรียน (lesson distilled) เพื่อทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล และ 2) การสังเกตกิจกรรมการสะท้อนผล

วงจรที่ 2

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (*re-planning*) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของงานที่ต้องการพัฒนาเพื่อการวางแผนใหม่ และ 2) การสังเกตกิจกรรมการวางแผนใหม่

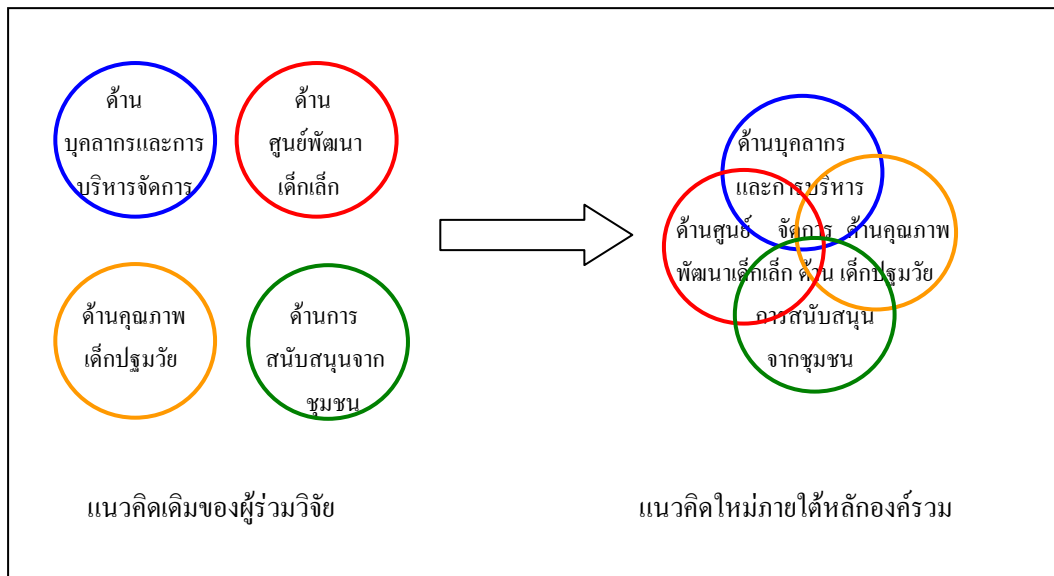
ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (*re-acting*) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (*re-observing*) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (*re-reflecting*) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การถอดบทเรียน (*lesson distilled*) เพื่อทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการวางแผนใหม่ ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ และขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ และ 2) การสังเกตกิจกรรมการสะท้อนผลใหม่

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (*conclusion*) มีการดำเนินกิจกรรม 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (*lesson distilled*) และ ระยะที่ 2 การจัดเสวนาและการจัดนิทรรศการเพื่อนำเสนอภาพแห่งความสำเร็จ

2) **องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นหลังจากที่นำหลักองค์รวม (*holistic approach*) เสนอต่อผู้ร่วมวิจัย** เป็นความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่ผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการทำงานของตนเองออกมาอย่างเต็มที่แล้ว จากนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับหลักองค์รวม (*holistic approach*) ที่จะใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม (*additional intervention*) ในการวิจัยในครั้งนี้ให้ผู้ร่วมวิจัยทราบ ซึ่งผลจากการนำเสนอดังกล่าวทำให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นกันใหม่เพื่อพิจารณาและทบทวนถึงสิ่งที่พวกเขาคิดไว้ก่อนหน้านั้นอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้มาบูรณาการเข้าด้วยกันกับความรู้เดิมของพวกเขา ซึ่งท้ายที่สุดผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์แนวคิดในการทำงานของตนจากแบบเดิมที่เคยคิดในลักษณะแยกส่วน กับแบบใหม่ที่คิดขึ้นภายใต้หลักองค์รวม โดยให้ชื่อว่า “องค์รวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนา” ดังภาพที่ 107

ภาพที่ 107 องค์รวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

3) **องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกัน** เป็นองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จากการถอดบทเรียนครั้งสุดท้ายร่วมกัน โดยทุกคนมีข้อคิดเห็นร่วมกันว่าในการวิจัยครั้งนี้ควรจะมีการสรุปหลักการหรือแนวคิดในการทำงานที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองขึ้นมา 1 ชุด และให้มีความสอดคล้องหรือสื่อถึงชื่อของชุมชนคือ “ตำบลศิลา” ด้วย ซึ่งผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันเสนอแนวคิดกันอย่างหลากหลาย โดยผู้วิจัยเป็นผู้ให้ความรู้ในด้านภาษาและวิชาการ จนท้ายที่สุดก็ได้มาซึ่งรูปแบบของแนวคิดที่เรียกว่า “SILA CHAIN Model” ซึ่งมีรายละเอียดและความหมายดังนี้

“SILA” อ่านว่า “ศิลา” ย่อมาจากคำว่า Stakeholders In Local Area อันหมายถึง ผู้ที่มีส่วนได้เสียในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้คือกลุ่มของผู้ร่วมวิจัยทั้ง 49 คน นั่นเอง โดยคนในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เข้าร่วมในการวิจัยด้วยความสมัครใจตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในครั้งนี้

ส่วนคำว่า “CHAIN” สื่อถึงการร้อยเรียงและประสานสัมพันธ์กันดังเช่นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งอักษรแต่ละตัวมีความหมายดังนี้

C = Connection หมายถึง การทำงานในลักษณะที่มีความเชื่อมโยง เกี่ยวพัน และสัมพันธ์กัน ไปทั้งระบบ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้คือการมุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองให้ครอบคลุมงานทุกด้านตามผลกำหนดร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย

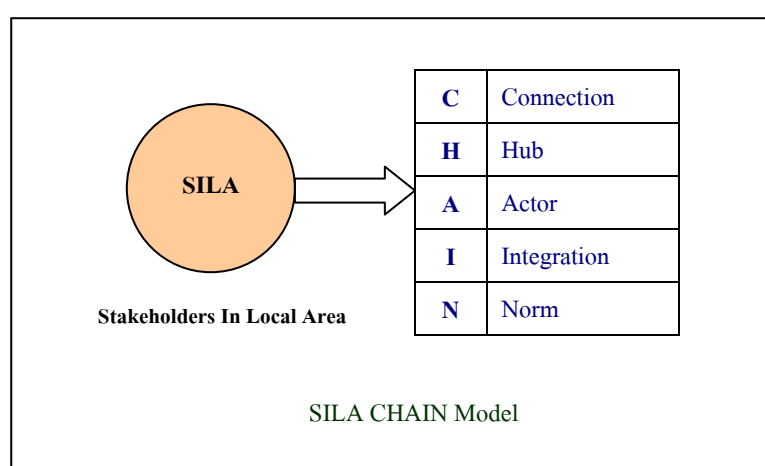
H = Hub หมายถึง แกนกลาง หรือหลักการที่เป็นตัวกลางในการยึดถือเพื่อการทำงานร่วมกัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้คือ การทำงานในลักษณะของการมีส่วนร่วมตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การทำงานโดยใช้แผนปฏิบัติการ (action plan) ที่เกิดจากการจัดกระทำร่วมกัน และการทำงานที่เกิดจากการใช้หลักองค์รวม (holistic) มาเป็นตัวสอดแทรกเสริม

A = Actor หมายถึง การเป็นผู้ลงมือกระทำด้วยตนเอง โดยผู้ร่วมวิจัยทุกคนจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน และมีความเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล ตามบทบาทและหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

I = Integration หมายถึง การบูรณาการงานทุกงานเข้าด้วยกันตามแนวคิดแบบองค์รวม (holistic approach)

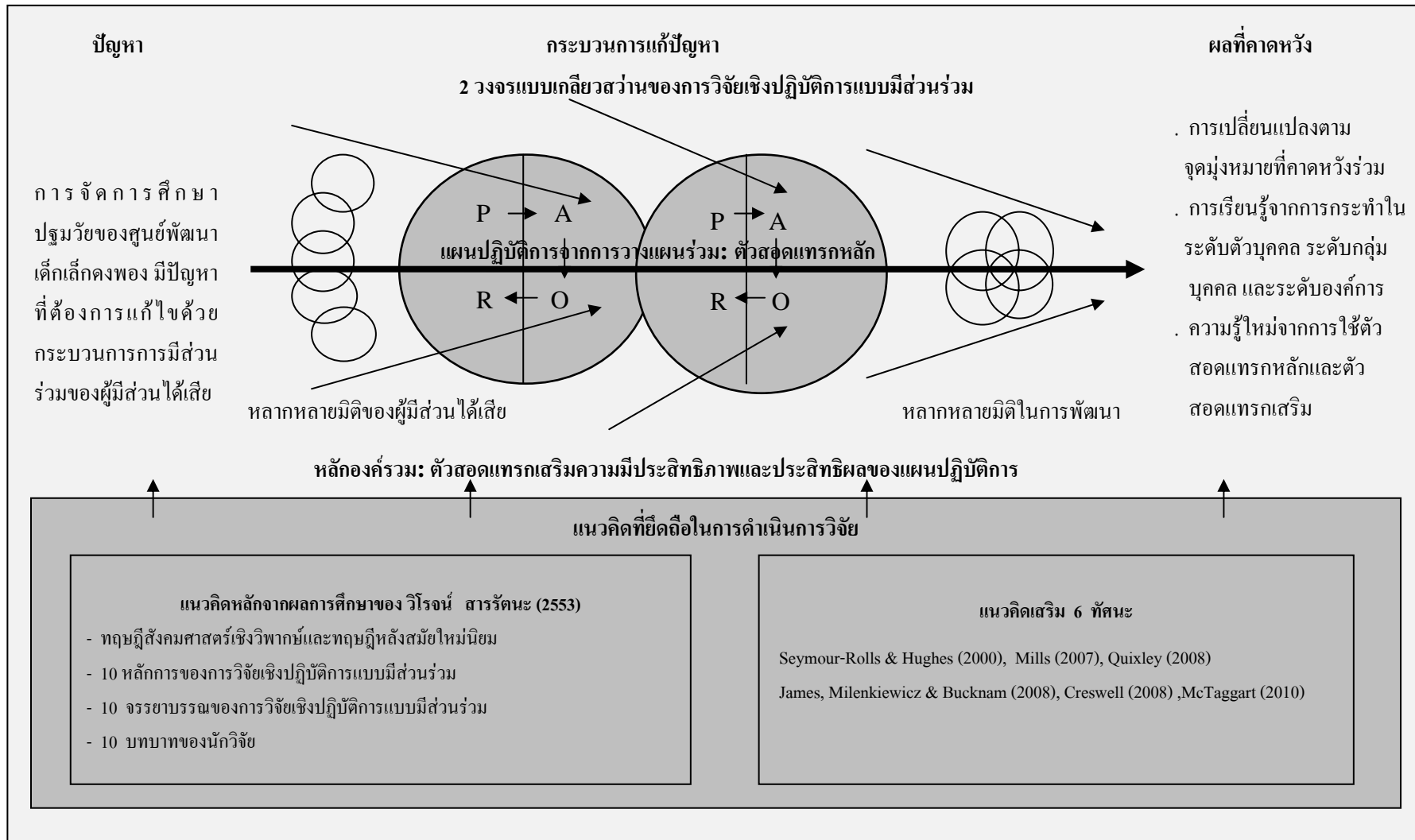
N = Norm หมายถึง การทำงานนั้นอยู่ภายใต้บรรทัดฐานเดียวกัน

ทั้งนี้รูปแบบของ “SILA CHAIN Model” สามารถเขียนเป็นภาพความคิดได้ดังภาพที่ 108

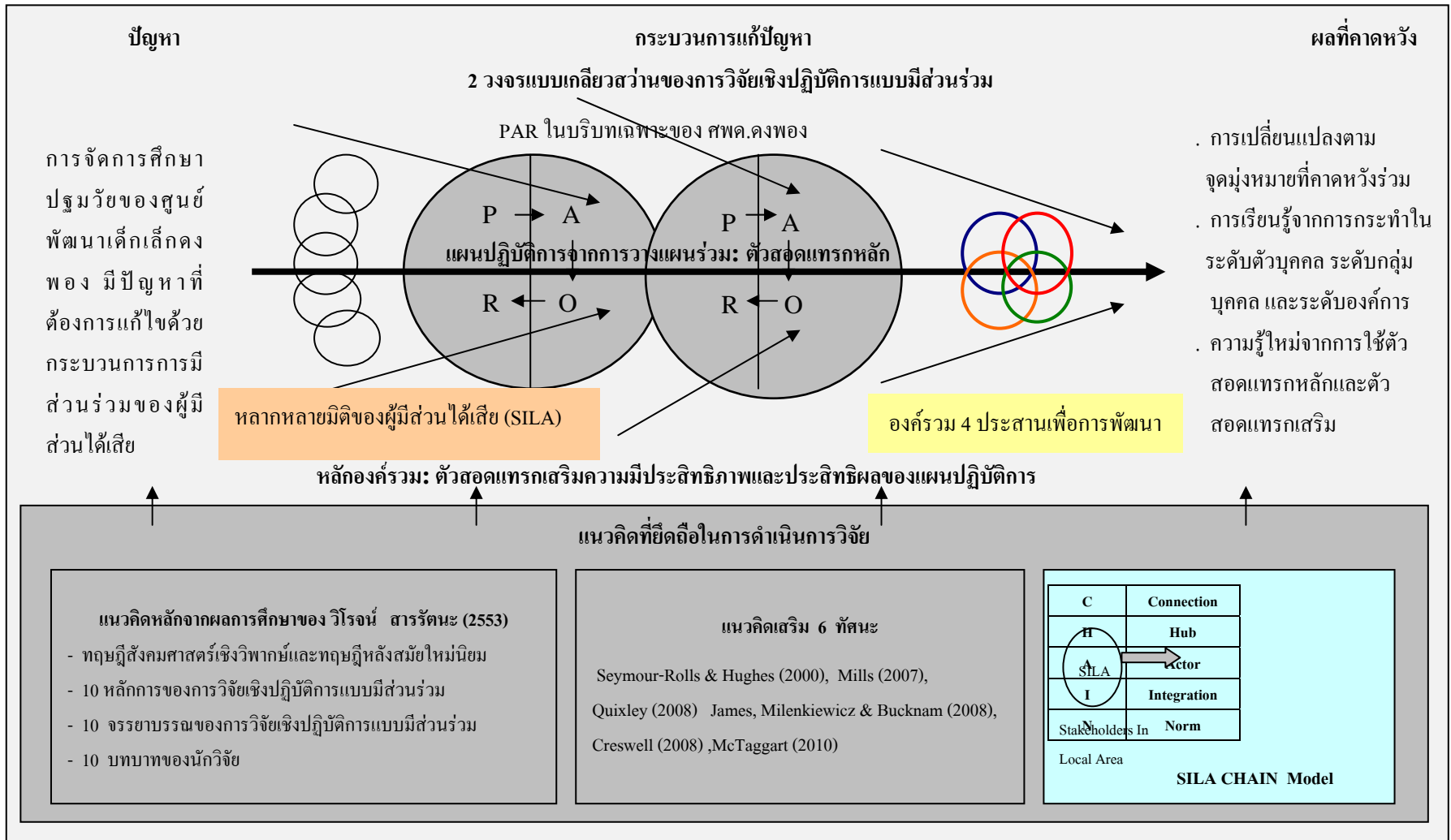

ภาพที่ 108 SILA CHAIN Model องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ผลจากการดำเนินการวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น” ในครั้งนี้ ได้ส่งผลให้กรอบแนวคิดเดิมมีการเปลี่ยนแปลงไปในบางประเด็น ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยทั้ง 3 ลักษณะที่ได้กล่าวมาแล้วในช่วงต้น ทั้งนี้สิ่งที่ได้เปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมในกรอบแนวคิดเดิมจนกลายเป็นกรอบแนวคิดใหม่มี 3 ประการคือ 1) เพิ่มเติมจากคำว่า “หลากหลายมิติของผู้มีส่วนได้เสีย” เป็น “หลากหลายมิติของผู้มีส่วนได้เสีย (SILA = Stakeholders in Local Area) 2) เปลี่ยนจากคำว่า “หลากหลายมิติในการพัฒนา” เป็น “องค์รวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนา” และ 3) เพิ่มเติมแนวคิดที่ยึดถือในการวิจัยจากแนวคิดใหม่ที่ได้คือ “SILA CHAIN Model” ดังภาพแสดงกรอบแนวคิดเดิมในภาพที่ 109 และภาพแสดงกรอบแนวคิดใหม่ ดังภาพที่ 110

ภาพที่ 109 กรอบแนวคิดเดิมที่ใช้ในการวิจัย

ภาพที่ 110 กรอบแนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การดำเนินการวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณี ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น ในครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเป็นการวิจัยในระดับโรงเรียน (school-wide)ซึ่งในที่นี้คือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงตามคุณลักษณะ 3 ประการคือ ประการที่หนึ่งเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ไม่ผ่านการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประการที่สองเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีความประสงค์เข้าร่วมพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและประการสุดท้ายเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ผู้วิจัยจะสามารถเข้าไปปฏิบัติงานภาคสนามได้ตลอดระยะเวลาที่จะทำการวิจัย

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ร่วมวิจัย (research participants) โดยยึดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง รวมทั้งสิ้นจำนวน 49 คน ซึ่งจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 17 คน กลุ่มผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 20คนและ กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จำนวน 12 คน โดยที่ผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทและมีสถานะที่เท่าเทียมกันในการวิจัยทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การร่วมกันวางแผนร่วมกันปฏิบัติร่วมกันสังเกตผลและร่วมกันสะท้อนผล ตามวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน ที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น

คำถามในการวิจัยในครั้งนี้มี 2 ข้อ คือ 1) การจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองมีสภาพที่เคยเป็นมาสภาพปัจจุบันสภาพปัญหาสภาพที่คาดหวังทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาหรือบรรลूसภาพที่คาดหวังอะไรบ้าง และการประเมินได้ทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการที่ประกอบด้วย โครงการและกิจกรรมอะไรและ 2)การนำแผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และการใช้หลักองค์รวมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติ มีปรากฏการณ์การปฏิบัติกันอย่างไร ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ตามที่คาดหวังหรือไม่ เพียงใด เกิดการเรียนรู้อะไรจากการกระทำทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคลและระดับองค์กรและเกิดความรู้ใหม่ อะไรจากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริม

วัตถุประสงค์การวิจัย มี 2 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลूसภาพที่คาดหวัง และการเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา และ2)เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักองค์รวมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติตามวงจรแบบเกลียวส่วน 2 วงจรของกิจกรรมการวางแผนการนำแผนไปปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัยตามกรอบแนวคิดของMills(2007)ซึ่งจำแนกเป็นสามกลุ่ม คือ1)แบบสังเกต (observation form) มี 1 ฉบับ คือ เครื่องมือวิจัยฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกต

ความก้าวหน้าของโครงการ 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) มี 1 ฉบับ คือ เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกใช้สำหรับการสัมภาษณ์ทีมแกนนำภายหลังจากที่ได้มีการนำแผนปฏิบัติการ (actionplan) ลงสู่การปฏิบัติแล้ว 3) แบบตรวจสอบหรือบันทึก (examining/records) ได้แก่ บันทึกกอนูทิน (journals) แผนที่ (maps) เครื่องบันทึกเสียงและบันทึกภาพ (audiotapes and videotapes) 4) หลักฐานสิ่งของ (artifacts) 5) บันทึกภาคสนาม (field notes) 6) แบบประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง (เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1) และ 7) แบบประเมินโครงการ (เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 3)

ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย 2 วงจร 10 ขั้นตอน ได้ดำเนินการวิจัยในช่วงปี พ.ศ. 2553 - 2554 โดยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินการตามวงจรและขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ร่วมกันเริ่มจากขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) เมื่อเดือนมิถุนายน 2553 และสิ้นสุดการดำเนินการในขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) ในเดือนกรกฎาคม 2554 ระยะเวลาในการดำเนินการทั้งสิ้น 14 เดือน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาจังหวัดขอนแก่น” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการวิจัยโดยเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตามลำดับดังนี้

1.1 สรุปผลเกี่ยวกับสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลุมสภาพที่คาดหวัง และการเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

1.1.1 สภาพที่เคยเป็นมาในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองเกิดขึ้นเมื่อปีเมื่อปี พ.ศ. 2522 โดยคนในชุมชนได้ร่วมมือกันจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระผู้ปกครองของเด็กปฐมวัยช่วงอายุ 2-5 ปี ในหมู่บ้าน ในช่วงแรกใช้โรงมหรสพของวัดท่าราชวรดิษฐ์คองพองเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอน งบประมาณในการดำเนินการได้มาจากการบริจาคของผู้ปกครองนักเรียนเพื่อเป็นค่าตอบแทนครูและจัดซื้อวัสดุการเรียนการสอน ส่วนการบริการด้านอื่นๆ เช่น อาหารกลางวัน และอาหารเสริม (นม) นั้นผู้ปกครองเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดหามาให้เด็กรับประทานกันเอง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ร่วมกับองค์การ UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยการจัดสร้างอาคารไม้ชั้น 1 หลังในบริเวณที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของธนาคารข้าวของหมู่บ้าน จึงทำให้ต้องย้ายสถานที่ดำเนินการ

1

โรงมหรสพของวัดท่าราชวรดิษฐ์มาอยู่ในสถานที่แห่งใหม่นี้จนถึงปัจจุบันและได้ใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง” จากนั้นเป็นต้นมาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ได้อยู่ในความดูแลของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น แต่งบประมาณในการสนับสนุนก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการ

จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2545 กรมการพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน ได้ถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองมาให้องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ดำเนินการตามภารกิจการถ่ายโอนที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

1.1.2 สภาพปัจจุบันในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง

ปัจจุบันศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้มีครู(ผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก) รวม 2 คน มีเด็กนักเรียนรวม 29 คน แยกเป็นชาย 14 คน และหญิง 15 คน อาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองตั้งอยู่ในบริเวณที่ดินสาธารณะของหมู่บ้านซึ่งมีพื้นที่ด้านหน้ากว้าง 13.70 เมตร ด้านหลังกว้าง 13.00 เมตร ด้านข้างซ้ายยาว 31.80 เมตร และด้านข้างขวายาว 37.60 เมตร สภาพตัวอาคารในปัจจุบันเป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียวมีสภาพเป็นห้องโล่งขนาดกว้าง 7 เมตร ยาว 15 เมตร ภายในตัวอาคารประกอบด้วยห้องน้ำ-ห้องส้วม จำนวน 2 ห้อง อาคารหลังนี้้องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาได้ปรับปรุงและต่อเติมจากอาคารหลังเดิมที่สร้างโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น

งบประมาณในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองในปัจจุบันได้มาจากการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งในแต่ละปีกองการศึกษาจะดำเนินการสำรวจความต้องการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดแต่ละแห่งเพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนงานโครงการ แล้วจัดทำแผนพัฒนาระยะสามปีพร้อมทั้งแผนปฏิบัติการประจำปีเพื่อเสนอขออนุมัติต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งงบประมาณที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองได้รับในแต่ละปีประกอบด้วย เงินเดือนหรือค่าตอบแทน เงินประกันสังคมและเงินสวัสดิการอื่นๆ สำหรับผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก ค่าอาหารกลางวัน และอาหารเสริม(นม) ค่าวัสดุรายหัว ค่าพาหนะ โดยสารสำหรับการรักษาพยาบาล ค่าสื่อการเรียนการสอนและเครื่องแต่งกายสำหรับเด็กนักเรียน รวมทั้งงบประมาณสำหรับแผนงานโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การปรับปรุงและซ่อมแซมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การจัดส่งบุคลากรในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไปอบรมสัมมนา เป็นต้น แต่กระนั้นการพัฒนาก็ยังไม่เกิดผลเท่าที่ควร

1.1.3 สภาพปัญหา

เมื่อปี 2553 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองมีผลการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ในระดับ “ต้องเร่งปรับปรุง” ซึ่งมาตรฐานดังกล่าวแบ่งการประเมินออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างขององค์กร 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม และจากสาเหตุดังกล่าวนี้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองจึงจำเป็นต้องมีมาตรการในการแก้ไขปัญหาและควรได้รับการพัฒนาโดยด่วน

1.1.4 สภาพที่คาดหวัง

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง คาดหวังว่าจะผ่านเกณฑ์การประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 5 ด้าน ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน ทุกรายการ

1.1.5 ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลุสภาพที่คาดหวัง และการเลือกทางเลือกเพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง

ในขั้นตอนแรกผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายโดยการนำเอา มาตรฐานของเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 5 ด้าน เป็นตัวตั้ง แล้วเสนอทางเลือกที่หลากหลายในการแก้ปัญหา ก่อนที่จะทำการประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อนำมากำหนด เป็นแผนปฏิบัติการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคอง

ผลจากการกระทำดังกล่าวทำให้ได้แผนปฏิบัติการซึ่งประกอบด้วยโครงการ 4 โครงการที่จะ นำไปใช้ในการแก้ปัญหา ซึ่งได้แก่

- 1) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการเป็น โครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในมาตรฐานที่ 1 และ 2
- 2) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็น โครงการที่จัดทำ ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในมาตรฐานที่ 3
- 3) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัยเป็น โครงการที่จัดทำ ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในมาตรฐานที่ 4
- 4) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชนเป็น โครงการที่ จัดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในมาตรฐานที่ 5

1.2 สรุปผลเกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำ ทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

1.2.1 การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ คาดหวังและการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง พบว่า จากการจัดกิจกรรมเพื่อกำหนดประเด็นเกี่ยวกับสภาพที่ คาดหวังจากการแก้ปัญหาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองได้ข้อสรุปว่า “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาของ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคือ “โดยภาพรวมคาดหวังว่าจะผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน กลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหาร จัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร2) ด้านบุคลากร 3) ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป” ทุกด้าน ทุกรายการ

ผลจากการร่วมกันกำหนดสภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาในขั้นตอนที่ 2 (การวางแผน) ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการขึ้นมา 1 ชุด ซึ่งประกอบด้วยโครงการจำนวน 4 โครงการ คือ 1) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ 2) โครงการยกระดับ มาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็ก ปฐมวัย และ 4) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน และในขั้นตอนที่ 6 (การวางแผนใหม่) ได้เพิ่มเติมกิจกรรมการจัดห้องเรียน และการจัดสนามเด็กเล่นไว้ในโครงการที่ 2 เพื่อพัฒนา งานในส่วนของกิจกรรมที่ยังไม่บรรลุความคาดหวัง

ทั้งนี้ หลังจากที่ได้นำโครงการลงสู่การปฏิบัติแล้วพบว่าบรรลุความคาดหวังที่ตั้งไว้คือ ผ่าน เกณฑ์การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัด โครงสร้างองค์กร2) ด้านบุคลากร 3) ด้านศูนย์พัฒนา

เด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป” ทุกด้าน ทุกรายการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

โครงการที่ 1 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ มีกิจกรรมในโครงการรวม 2 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมการพัฒนาระบบบริหารจัดการ และ 2) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานในมาตรฐานที่ 1 และ 2 คือ มาตรฐานด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กรและมาตรฐานด้านบุคลากร ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน ทุกรายการ ซึ่งผลการประเมินการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ พบว่า การดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 1 ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 4 รายการ อยู่ในระดับ “ดีมาก” ทุกรายการ และการดำเนินงานในมาตรฐานที่ 2 ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 4 รายการ พบว่ามีผลการประเมินอยู่ในระดับ “ดี” 1 รายการ และอยู่ในระดับ “ดีมาก” 3 รายการ ซึ่งถือว่าโครงการนี้บรรลุความคาดหวัง

โครงการที่ 2 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีกิจกรรมในโครงการรวม 8 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ 3) กิจกรรมปฐมนิเทศ 4) กิจกรรมการตรวจสุขภาพ 5) กิจกรรมกีฬาสำหรับเด็ก 6) กิจกรรมปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 7) กิจกรรมครูอาสา และ 8) กิจกรรมเสริมสร้างโภชนาการสำหรับเด็ก โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านที่ 3 คือ ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกรายการ ซึ่งผลการประเมินการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ พบว่า การดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 3 ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 19 รายการ มีผลการประเมินอยู่ในระดับ “ดี” จำนวน 2 รายการ และอีก 17 รายการมีผลการประเมินอยู่ในระดับ “ดีมาก” ซึ่งถือว่าบรรลุความคาดหวังเช่นกัน

โครงการที่ 3 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย มีกิจกรรมในโครงการรวม 4 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการจัดหาและผลิตสื่อการเรียนรู้ 3) กิจกรรมเสริมสร้างสุขนิสัยสำหรับเด็ก และ 4) กิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกรายการ ซึ่งผลการประเมินการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ พบว่า การดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 4 ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 11 รายการ มีผลการประเมินอยู่ในระดับ “ดีมาก” ทุกรายการซึ่งถือว่าบรรลุความคาดหวัง

โครงการที่ 4 โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชน มีกิจกรรมในโครงการรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงาน 2) กิจกรรมการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัย และ 3) กิจกรรมการประชาสัมพันธ์งานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ให้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกรายการ ซึ่งผลการประเมินการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ พบว่า การดำเนินงานตามมาตรฐานที่ 5 ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 2 รายการ อยู่ในระดับ “ดีมาก” ทุกรายการ ซึ่งถือว่าโครงการนี้บรรลุความคาดหวัง

ทั้งนี้ สาเหตุที่ทำให้การดำเนินงานทั้ง 4 โครงการบรรลุความคาดหวังนั้น เนื่องมาจากการมีแผนปฏิบัติการที่มีลักษณะเด่นเฉพาะคือเป็นแผนที่เกิดขึ้นจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย

โดยมีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ และที่สำคัญคือเป็นแผนที่ใช้ทรัพยากรทางการบริหาร ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุดทั้งในด้านคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการ

การเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังพบว่า เกิดขึ้นใน 3 ระดับ คือ ระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ ดังนี้

ระดับตัวบุคคล ประกอบด้วย ครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คองคอง และ บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังเกิดขึ้นดังนี้

1) ครู

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า ครูขาดความกระตือรือร้น ขาดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน และไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการต่างๆ ภายในศูนย์ต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้ปกครอง คณะกรรมการศูนย์ หรือผู้บริหารทุกระดับในองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า ครูมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น คือ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน สังเกตได้จากความเอาใจใส่และการทุ่มเทกับการทำงานตลอดวัน ทั้งด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ การปรับปรุงห้องเรียน และการดูแลเด็ก นอกจากนี้ยังพบว่าครูมีขวัญกำลังใจในการทำงานที่ดีขึ้นสังเกตได้จากพฤติกรรมในขณะที่ทำงาน เช่น สีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส และให้ความร่วมมือในการทำงานกับครูด้วยกัน รวมทั้งมีพฤติกรรมในการให้บริการที่ดีกับผู้ปกครองนักเรียนและคนที่มาติดต่องานในศูนย์ และยังพบว่าครูกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการของศูนย์มากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากในทุกเดือนจะมีการรายงานสภาพการดำเนินงานให้ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชนทราบอยู่เสมอ รวมทั้งมีการติดต่อประสานงานทางโทรศัพท์ในบางกรณี เช่น การแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุม การประสานงานกับผู้ปกครองนักเรียนกรณีมีเด็กเจ็บป่วย เป็นต้น และที่สำคัญจากการที่ครูได้ทำการพัฒนาตนเองด้วยการศึกษาหาความรู้ และจากการที่เด็กนักเรียนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในปีการศึกษา 2554 คือ 33 คน ทำให้ นางจิรภา กานพรหมมา ซึ่งปฏิบัติหน้าที่รักษาการตำแหน่งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองคอง ได้รับการเสนอชื่อให้เข้ารับการคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแทนตำแหน่งที่ว่างอยู่

2) นักเรียน

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมกร้าวคนแปลกหน้า ไม่กล้าแสดงออก ซุกซน และกระจององแง นอกจากนี้ยังพบว่าพัฒนาการในด้านต่างๆ ของนักเรียนค่อนข้างต่างกันและพบว่านักเรียนส่วนใหญ่แต่งกายไม่ค่อยสะอาดและขาดความเป็นระเบียบ

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป เช่น ไม่กลัวคนแปลกหน้า และมีความกล้าในการแสดงออก โดยสังเกตได้จากการกล้าที่จะเข้ามาพูดคุย และถามตอบกับผู้ที่มาเยี่ยมศูนย์ฯ ได้มากขึ้น มีความสามารถในการแสดงกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น พฤติกรรมกร้าวคนแปลกหน้าลดลง และไม่กระจององแงเหมือนดังเช่นที่เคยเป็นมา นอกจากนี้ยังพบว่าพัฒนาการในด้านต่างๆ ของนักเรียนโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ที่พัฒนาขึ้นจากเดิมเป็นอย่างมาก โดยสังเกตได้จากเอกสารการบันทึกและประเมินพัฒนาการของนักเรียนที่ครูได้จัดทำไว้ และสังเกตจากสภาพจริงที่พบเห็น และยังพบว่านักเรียนแต่งกายเรียบร้อยและมีความสะอาดมากขึ้นกว่าเดิมอีกด้วย

3) ผู้ปกครองนักเรียน

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียน เกี่ยวกับการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองนั้น ผู้ปกครองมีความคิดเห็นว่าการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของครูและผู้เกี่ยวข้องในองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา โดยผู้ปกครองมีหน้าที่เป็นเพียงผู้รับบริการเท่านั้น และส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษากับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองเลย

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนมีทัศนคติที่เปลี่ยนไปจากเดิมคือให้ความร่วมมือและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากยิ่งขึ้น เช่น การจัดตั้งชมรมผู้ปกครอง การจัดตั้งเครือข่ายผู้ปกครอง และการร่วมบริจาคเงินเพื่อการพัฒนาการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง เป็นต้น และยังพบว่าผู้ปกครองยังให้ความเอาใจใส่กับบุตรหลานของตนเองมากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากการจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น แป้ง แปรงสีฟัน และ ผ้าเช็ดตัว ใส่ไว้ในกระเป๋าของเด็กนักเรียนเพื่อให้นำมาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกวัน รวมทั้งให้ความเอาใจใส่ในเรื่องการแต่งกายและความสะอาดด้านร่างกายของนักเรียนอีกด้วย โดยสังเกตได้จากการแต่งกายของเด็กนักเรียนและความสะอาดของร่างกายของเด็กนักเรียนในขณะมาเรียน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ปกครองนักเรียนบางรายมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก เช่น นางสาวสมจิต จันทะ โสดา เดิมมีพฤติกรรมที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นและไม่กล้าที่จะนำเสนอข้อมูลต่อต่างๆ ในการประชุมหรือการให้ข้อมูลกับผู้สื่อข่าว ได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปอย่างสิ้นเชิง คือกลายเป็นคนที่มีความกล้าต่อการนำเสนอความคิดเห็นต่างๆ ได้อย่างฉะฉานและมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา เป็นต้น

4) กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองยังไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากนัก และพบว่าไม่ค่อยให้ความสนใจในการเข้าร่วมประชุมมากนัก สังเกตได้จากรายงานการประชุมประจำภาคเรียนของศูนย์ฯ ซึ่งพบว่ามีเพียงภาคเรียนละ 1 ครั้งและมีผู้เข้าร่วมประชุมน้อย

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง มีความเข้าใจและตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากการเข้าร่วมประชุมทุกครั้งที่มาคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้จัดขึ้น และพบว่ากรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากยิ่งขึ้น โดยสังเกตได้จากการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการบริหารจัดการศึกษา และการระดมทรัพยากรทางการศึกษา เป็นต้น

5) บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่าบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีบทบาทและส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองค่อนข้างน้อย และมีบทบาทที่ยังไม่ชัดเจน และมีเพียงบุคลากรจากกองการศึกษาเท่านั้นที่มีบทบาทและหน้าที่ในการบริหารจัดการศูนย์ฯ โดยตรง แต่ก็ถือว่ายังทำได้ไม่เต็มที่นัก

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนที่จะต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง เช่น บุคลากรจากกองสาธารณสุขฯ ได้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากขึ้นว่าจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยตรงในด้านสุขภาพทางกายและพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กนักเรียน บุคลากรจากสำนักงานปลัดได้เข้าใจ

บทบาทและหน้าที่ของตนเองว่าจะต้องเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์และการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง รวมทั้งยังจะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงานโครงการในฐานะเป็นผู้ดูแลเกี่ยวกับแผนงานประจำปีขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา และบุคลากรจากกองช่างได้เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองว่าจะต้องมีส่วนร่วมในการปรับปรุงภูมิทัศน์และการออกแบบการก่อสร้างและปรับปรุงด้านอาคารสถานที่ เป็นต้น

ระดับตัวกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มครู กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง และ กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังเกิดขึ้นดังนี้

1) กลุ่มครู

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่าครูต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเอง และขาดการร่วมกันวางแผนในการทำงาน

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า ครูมีการรวมกลุ่มกันทำงานมากขึ้น และรู้จักร่วมกันคิดและวางแผนการบริหารจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองได้มากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากตารางงานผลการดำเนินงาน และการนำเสนอแผนงานโครงการในการบริหารจัดการศูนย์ฯ เป็นต้น

2) กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่าผู้ปกครองนักเรียนต่างคนต่างทำหน้าที่ดูแลบุตรหลานของตนเอง ขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์ฯ

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนมีการรวมกลุ่มกันมากขึ้น และเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากยิ่งขึ้น เช่น มีการจัดตั้งชมรมผู้ปกครอง และมีการร่วมบริจาคทรัพย์เพื่อการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ฯ เป็นต้น

3) กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่าในทางปฏิบัติคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ดงพองรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเพียงว่าต้องมาร่วมประชุมเพื่อรับทราบแนวนโยบายของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองเท่านั้น รวมทั้งยังขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาด้วยการใช้ความรู้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า คณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากยิ่งขึ้น เช่น มีการจัดประชุมเพื่อร่วมปรึกษาหารือและวางแผนการพัฒนาการจัดการศึกษาได้ด้วยตนเอง และมีการระดมทุนเพื่อการพัฒนาและการบริหารจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ดงพองเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังมีส่วนร่วมในการนำเสนอแผนเพื่อกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองร่วมกับกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศิลามากขึ้นด้วยเช่นกัน

4) กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่ากลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลายังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ และขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา รู้จักและเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากยิ่งขึ้น และสามารถ

บูรณาการงานประจำของตนเองที่รับผิดชอบให้เข้ากับการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ดงพองได้มากยิ่งขึ้น

ระดับองค์การ ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ชุมชนบ้านดงพอง และองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา มีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังเกิดขึ้นดังนี้

1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่าสภาพโดยทั่วไปของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองขาดการพัฒนาอย่างมากในทุกๆ ด้าน โดยที่เห็นได้ชัดเจนคือสภาพอาคารสถานที่และภูมิทัศน์โดยรอบซึ่งสามารถมองเห็นได้จากภายนอกที่พบว่าไม่มีสภาพที่ควรพัฒนาอย่างเร่งด่วนเพราะอาจส่งผลถึงการพัฒนาในด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในทุกๆ ด้าน นอกจากนี้พบว่าในด้านอื่นๆ ก็มีปัญหามากเช่น ปัญหาด้านพัฒนาการของเด็กที่ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ปัญหาด้านการวางแผนและการจัดทำหลักสูตร ปัญหาด้านการจัดกิจกรรมของครู เป็นต้น

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า สภาพอาคารสถานที่และภูมิทัศน์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนางานด้านอื่นๆ ทั้งการจัดห้องเรียน การจัดแบ่งสัดส่วนของอาคารเรียน โรงอาหาร และสนามเด็กเล่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าปัญหาในด้านต่างๆ ลดลงและหมดไป เช่น พัฒนาการของเด็กส่วนใหญ่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ครูรู้จักวิธีการวางแผนและมีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตรมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

2) ชุมชนบ้านดงพอง

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่าชุมชนยังไม่ให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากนัก ด้วยมีทัศนคติว่าเป็นหน้าที่ของครู และเป็นความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากยิ่งขึ้น เช่น เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และร่วมบริจาคทรัพย์ในการพัฒนา เป็นต้น และเกิดความรัก ความหวงแหนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองมากยิ่งขึ้น

3) องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่านโยบายในการจัดการศึกษายังไม่ชัดเจน และขาดการพัฒนาและปรับปรุงนโยบาย

หลังการดำเนินการวิจัย พบว่า มีการกำหนดนโยบายด้านการศึกษาที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญได้มีการกำหนดนโยบายในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีอยู่ในสังกัดให้เป็นศูนย์พัฒนา เด็กเล็กที่ได้มาตรฐานทุกศูนย์ฯ และมีการประกาศนโยบายเพื่อจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งใหม่ขึ้นอีก 1 แห่ง

1.2.2 การเรียนรู้จากการกระทำ

การเรียนรู้จากการกระทำ (learning by doing) ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอน จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ จำแนกได้เป็นการเรียนรู้ในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ ดังนี้

ระดับบุคคล ประกอบด้วย ผู้วิจัย ครู ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติดังนี้

1) ผู้วิจัย

(1) เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการนำเสนอโครงการเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานว่าจะต้องเป็นแผนงานหรือโครงการที่เกิดขึ้นจากปัญหาหรือสิ่งที่เป็นความกังวลใจและเป็นความต้องการร่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายและที่สำคัญหากจะนำเอารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการพัฒนางานด้วยแล้วผู้วิจัยก็ต้องรู้จักวิธีการเชื่อมโยงให้ผู้บริหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นได้ว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้นเป็นทั้งการวิจัย การบริหาร การพัฒนา และการทำงานเพื่อแก้ปัญหาในเวลาเดียวกัน” จึงจะทำแผนงานหรือโครงการนั้นได้รับการอนุมัติงบประมาณเร็วยิ่งขึ้น

(2) เกิดการเรียนรู้ว่าการที่จะได้มาซึ่งข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทของชุมชนและสถานที่ที่เราจะทำการศึกษานั้น นอกจากผู้วิจัยจะต้องลงพื้นที่เพื่อสำรวจชุมชน พร้อมทั้งสร้างมิตรภาพและสร้างความคุ้นเคยให้กับคนในชุมชนด้วยตัวของผู้วิจัยเองแล้ว ผู้วิจัยยังจะต้องรู้จักเสาะแสวงหาผู้ที่มีความรู้สามารถในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่เราต้องการจะศึกษาได้ดีที่สุดในชุมชน เพื่อที่จะทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ และนอกจากนี้ผู้วิจัยยังเกิดการเรียนรู้ว่าในการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจากตัวบุคคลนั้นจะต้องมีการนัดหมายวัน เวลา และสถานที่เป็นการล่วงหน้าทุกครั้ง และการนัดหมายทุกครั้งควรเกิดขึ้นจากการตัดสินใจของผู้ที่จะให้ข้อมูลกับเราเป็นสำคัญ เพราะถ้าผู้ให้ข้อมูลมีความพร้อมเขาก็จะสามารถให้ข้อมูลกับเราได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์มากที่สุด รวมทั้งจะไม่แสดงอาการอึดอัดหรือรำคาญใจต่อการให้ข้อมูลต่างๆ แก่ผู้วิจัยอีกด้วย

(3) เกิดการเรียนรู้ว่ากิจกรรมการสังเกตการณ์ประจำวันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะช่วยให้ผู้วิจัยได้มองเห็นถึงสภาพเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอในแต่ละวันซึ่งข้อมูลต่างๆ ที่ได้พบเห็นนี้สามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยังเป็นโอกาสในการสร้างความคุ้นเคยและสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างผู้วิจัย ครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนอีกด้วย

(4) เกิดการเรียนรู้ว่าในการที่จะสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มคนในองค์กรนั้น เบื้องต้นจะต้องมีการจัดประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่พวกเขาเสียก่อนซึ่งนอกจากจะทำให้พวกเขาได้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนตามลักษณะงานที่ทำแล้ว ยังทำให้พวกเขาได้เห็นถึงประโยชน์จากการดำเนินงานที่จะได้รับ และผลจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวยังช่วยทำให้พวกเขาสามารถตัดสินใจได้เร็วขึ้นสำหรับการเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้

(5) เกิดการเรียนรู้ว่าก่อนที่จะลงพื้นที่เพื่อดำเนินการวิจัยอย่างเป็นทางการนั้น นอกจากผู้วิจัยจะต้องศึกษาบริบทของชุมชนเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการวิจัยแล้ว ยังจะต้องมีการเตรียมตัวในการลงพื้นที่ในภาคสนามด้วย เช่น การอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะด้านการวิจัย การจัดเตรียมเครื่องมือที่จะใช้ในการปฏิบัติงานภาคสนาม และการจัดหาผู้ช่วยวิจัย เป็นต้น เพื่อที่จะให้การดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ นั้น เกิดความราบรื่นมากที่สุดและมีปัญหาน้อยที่สุด

(6) เกิดการเรียนรู้ว่าในการที่จะนัดหมายกับผู้ร่วมวิจัยในแต่ละกลุ่มนั้น จะต้องมีการประสานงานทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ เช่น การส่งหนังสือเชิญ และการติดต่อนัดหมายด้วยวาจา รวมทั้งต้องให้การนัดหมายนั้นเป็นไปตามความต้องการของผู้ร่วมวิจัย ด้วยเพราะว่าหากผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดวัน เวลา ในการนัดหมายเองแล้ว อาจทำให้ผู้ร่วมวิจัยไม่สามารถเข้าร่วมได้ด้วยเพราะติดภารกิจและมีเหตุการณ์ต่างๆ ที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้นในชุมชน เช่น ฝนตก น้ำท่วม หรืออาจเป็นปัญหาในเรื่องของเวลาในการประกอบอาชีพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อวันและเวลาในการนัดหมาย เป็นต้น และอีกประการหนึ่งที่สำคัญก็คือสถานที่ที่จะใช้ในการดำเนินงานนั้นก็ควรให้เป็นไปตามความเหมาะสมหรือความต้องการของผู้วิจัยส่วนใหญ่ด้วย

(7) เกิดการเรียนรู้ว่าในการที่จะให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ร่วมวิจัยในเชิงวิชาการแล้ว จะต้องมีการปรับเนื้อหา และรูปแบบในการนำเสนอให้ง่ายและมีความน่าสนใจหรือเร้าใจมากยิ่งขึ้นจึงจะไม่ทำให้ผู้ร่วมวิจัยรู้สึกเบื่อหน่ายหรือไม่สนใจในสิ่งที่ผู้วิจัยนำเสนอ

(8) เกิดการเรียนรู้ว่าในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ร่วมวิจัยนั้น หากนำเอา กิจกรรมนันทนาการเข้ามาเสริมหรือมีการรับประทานอาหารร่วมกันบ้างในบางครั้งก็ยิ่งจะช่วยสร้างมิตรภาพ ให้เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้ร่วมวิจัยได้เร็วยิ่งขึ้น

(9) เกิดการเรียนรู้ว่าการที่จะนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ นั้น หากต้องการให้ผู้ร่วมวิจัยเรียนรู้ได้ง่าย จำได้แม่นยำ และปฏิบัติได้ถูกต้องแล้ว ผู้วิจัยจะต้องมีเทคนิคและวิธีการในการนำเสนอ ที่หลากหลาย เช่น การแจกเอกสารประกอบคำบรรยาย การนำเสนอด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ผ่านเครื่องฉาย โปรเจคเตอร์ และการบรรยายประกอบการสาธิต รวมทั้งการให้ผู้ร่วมวิจัยได้ฝึกปฏิบัติจริง เป็นต้น

(10) เกิดการเรียนรู้ว่าในขั้นตอนการปฏิบัตินั้นมีความคาบเกี่ยวกับกับขั้นตอนการ สังเกตผลจึงสามารถดำเนินการไปพร้อมๆ กันได้ และได้เรียนรู้ว่าการที่จะให้ผู้ร่วมวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมในการ ทำงานอย่างพร้อมเพรียงนั้น ผู้วิจัยจะต้องเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยมนุษยสัมพันธ์ และเข้าถึงผู้ร่วมวิจัยทุกคน

(11) เกิดการเรียนรู้ว่าในการทำงานกับชุมชนจะต้องศึกษาและเข้าถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของคนในชุมชนด้วย จึงจะทำให้การดำเนินการวิจัยนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น มีข้อขัดแย้ง น้อยที่สุดหรืออาจไม่มีข้อขัดแย้งเกิดขึ้นเลยก็ได้

(12) เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการกระตุ้นให้ผู้ร่วมวิจัยในกลุ่มต่างๆ ได้ร่วมแสดง ความคิดเห็น โดยในการวิจัยครั้งนี้พบว่าผู้ร่วมวิจัยในกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนมักจะไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น ผู้วิจัยจึงแก้ไขปัญหาโดยให้ผู้ร่วมวิจัยในกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และกลุ่ม บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาช่วยกระตุ้นให้กลุ่มผู้ปกครองได้เป็นฝ่ายแสดงความคิดเห็นก่อนอยู่ เสมอ เป็นต้น

(13) เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการป้องกันและลดข้อขัดแย้งในการดำเนินงาน เช่น ในช่วง การพัฒนาอาคารสถานที่พบว่าชาวบ้านส่วนหนึ่งไม่ต้องการให้ย้ายขี้ขางภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กออกไป ด้วย มีความเชื่อว่าหากย้ายออกไปแล้วจะทำให้วิญญาณที่สิงสถิตย์อยู่นั้นไม่พอใจและอาจนำโชคร้ายมาสู่คนในชุมชน ได้ และบางส่วนมีความคิดเห็นที่ไม่ควรย้ายออกไปเพราะไม่มีงบประมาณในการขนย้าย เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้ แก้ไขปัญหานี้โดยการปรึกษาผู้นำหมู่บ้านและเจ้าอาวาสวัดคงพองจนได้ทางออกของปัญหาคือ ให้มีการย้ายขี้ ขางออกไปโดยทำพิธีทางศาสนาตามความเชื่อของชาวบ้าน และมีการระดมทุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการขนย้าย

(14) เกิดการเรียนรู้ว่าเงินหรืองบประมาณในการดำเนินงานไม่ใช่ปัจจัยหลักในการทำให้ การปฏิบัติงานต่างๆ ประสบผลสำเร็จ เพราะการดำเนินงานหลายๆ อย่างไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณหรือใช้ งบประมาณไม่มากนัก เช่น กิจกรรมปลูกเลี้ยงหลาน กิจกรรมการตรวจสุขภาพ กิจกรรมรูดอาสา เป็นต้น แต่ในบาง กิจกรรมก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเงินคือปัจจัยหลัก เช่น ในการก่อสร้างโรงอาหาร และการปรับปรุงอาคารเรียน เป็นต้น

2) ครู ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และบุคลากรจากองค์การบริหาร ส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันดังนี้

(1) เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการสร้างมิตรภาพ และการสร้างเครือข่ายในการทำงาน โดยสังเกตได้จากพฤติกรรมในขณะที่ทำงานร่วมกัน เช่น การให้ความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็น

อย่างดี และมีการดำเนินงานในลักษณะของเครือข่าย เช่น เครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกับองค์กรทางสาธารณสุข เป็นต้น

(2) เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้ โดยสังเกตได้จากการให้ความสนใจและการร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยภายหลังจากการนำเสนอกรอบแนวคิดเสร็จสิ้นลง

(3) เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นเทคนิคการระดมสมอง เทคนิคการวางแผนปฏิบัติงาน เทคนิคการเขียนโครงการ เทคนิคการประเมินโครงการ เทคนิคการถอดบทเรียน เป็นต้น โดยสังเกตได้จากพฤติกรรมในขณะทำงาน เช่น ความสามารถในการจัดกิจกรรม การระดมสมอง การวางแผน การเขียนโครงการ การประเมินโครงการ และการร่วมถอดบทเรียน เป็นต้น

(4) เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการนำความรู้ใหม่ที่ได้ไปเสริมหรือบูรณาการเข้ากับความรู้เดิมของพวกเขาจนกระทั่งเกิดความรู้ใหม่ขึ้นมา เช่น ความสามารถในการวิเคราะห์สภาพของงานออกเป็นรายด้าน และความสามารถในการนำเอาหลักองค์รวมมาเป็นแนวคิดในการวางแผนปฏิบัติงาน เป็นต้น

ระดับกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มครู กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และกลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในลักษณะเดียวกัน ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การจัดการศึกษาปฐมวัย เทคนิคและวิธีการต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการทำงาน และหลักองค์รวม เป็นต้น นอกจากนั้นยังเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการสร้างมิตรภาพในการทำงาน และสร้างเครือข่ายการทำงาน รวมทั้งเรียนรู้ถึงวิธีการต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานที่เกิดจากการคิด การลงมือปฏิบัติ และร่วมกันสะท้อนผลถึงสิ่งต่างๆ ที่ได้กระทำไปนั้นด้วยกลุ่มของพวกเขาเอง

2) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในลักษณะเฉพาะกลุ่ม เช่น

(1) กลุ่มครู เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบ สังเกตได้จากการที่ครูมีทักษะในการจัดการเรียนรู้ การเขียนแผนแผนการสอน และการปฏิบัติการสอนได้ดีขึ้นกว่าเดิม

(2) กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลบุตรหลานของตนให้ถูกต้องตามหลักการ เช่น รู้จักใช้คู่มือในการเลี้ยงลูกตามวัย รู้จักวิธีการส่งเสริมพัฒนาการที่ดีให้แก่บุตรหลานของตน รู้จักวิธีการตรวจสอบสุขภาพเบื้องต้นให้กับบุตรหลาน และรู้จักการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับบุตรหลานของตน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านพัฒนาการ ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย และปัญหาด้านพฤติกรรม เป็นต้น ซึ่งการเรียนรู้เหล่านี้สังเกตได้จากพฤติกรรมของผู้ปกครองที่เอาใจใส่ต่อบุตรหลานของตนจนมีพัฒนาการที่ดีขึ้นตามลำดับ

(3) กลุ่มกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของตนเองมากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากมีการจัดประชุมบ่อยครั้งขึ้น และมีการร่วมกันวางแผนและระดมทรัพยากรเพื่อการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

(4) กลุ่มบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการบูรณาการงานประจำของตนเองที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก จนกลายเป็นงานประจำที่สามารถนำมาพัฒนาและ

แก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนได้อย่างต่อเนื่องในลักษณะที่เป็นเครือข่ายร่วมกันทุกส่วนงาน เช่น งานของกองสาธารณสุขที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพเด็ก งานของสำนักงานปลัดที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์งานด้านการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลศิลา และงานของกองช่าง ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงอาคารสถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น

ระดับองค์การ ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ชุมชนบ้านดงพอง และองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้ดังนี้

1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการแก้ปัญหาและพัฒนางานด้วยกระบวนการที่เป็นระบบ ซึ่งในครั้งนี่คือการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2) ชุมชนบ้านดงพอง เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองสังเกตได้จากการที่ชาวบ้านในชุมชนได้ให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนการดำเนินงานมาโดยตลอด เช่น การร่วมพัฒนาและปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การเข้าร่วมในการจัดแสดงนิทรรศการและการนำเสนอผลงานต่างๆ ที่ทางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองได้จัดขึ้น เป็นต้น

3) องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการทำงานกับคนในชุมชนที่เป็นการทำงานในเชิงรุกโดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งจากเดิมที่เคยเป็นฝ่ายสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานเพียงอย่างเดียว

1.2.3 องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา” ในครั้งนี้ ได้เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะคือ 1) องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง 2) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่นำหลักองค์รวม (holistic approach) เสนอต่อผู้ร่วมวิจัย และ 3) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกัน ซึ่งองค์ความรู้ในแต่ละลักษณะดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้

1) องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง เป็นข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาที่เป็นข้อค้นพบในบริบทเฉพาะ (specific context) ตามหลักการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงไม่สามารถนำไปอ้างอิงเพื่อใช้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งอื่นได้โดยทั่วไป (generalization) แต่ผู้ที่สนใจอาจนำเอาผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางหรือนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของหน่วยงานตนเองได้ ซึ่งข้อค้นพบใหม่นี้เป็นความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “ขั้นตอนการดำเนินงาน 2 วงจร 10 ขั้นตอน” ที่เกิดขึ้นจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ซึ่งมีความแตกต่างไปจากเดิมเมื่อครั้งที่ผู้วิจัยได้วางแผนไว้ในช่วงของการนำเสนอเค้าโครงการวิจัยต่อคณะกรรมการดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์ คือ ในช่วงจัดทำเค้าโครงการวิจัยนั้นผู้วิจัยได้จัดทำร่างขั้นตอนการดำเนินงานตามกรอบแนวคิดที่ได้ทำการศึกษาไว้โดยคาดว่าจะใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานร่วมกับผู้ร่วมวิจัยเมื่อลงภาคสนาม แต่เมื่อลงมือปฏิบัติจริงผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมคิดและร่วมจัดทำปฏิทินการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 2 (การวางแผน) จึงทำให้ร่างขั้นตอนที่จัดทำไว้ในตอนแรกปรับเปลี่ยนไปตามสภาพความต้องการและความจริงที่เกิดขึ้นเมื่อได้ลงมือปฏิบัติ ดังมีรายละเอียดของการดำเนินงานดังนี้

วงจรที่ 1

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) มีการดำเนินการ 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) กิจกรรมซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย 2) การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ 3) การจัดประชุมบุคลากรภายในหน่วยงาน และ 4) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัยระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ 1) การเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย 3) กิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้ปกครองนักเรียน และ 4) การจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย และการจัดกิจกรรมการสะท้อนผล

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2) การประเมินสภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และ 3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การถอดบทเรียน (lesson distilled) เพื่อทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล และ 2) การสังเกตกิจกรรมการสะท้อนผล

วงจรที่ 2

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของงานที่ต้องการพัฒนาเพื่อการวางแผนใหม่ และ 2) การสังเกตกิจกรรมการวางแผนใหม่

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การถอดบทเรียน (lesson distilled) เพื่อทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการวางแผนใหม่ ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ และขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ และ 2) การสังเกตกิจกรรมการสะท้อนผลใหม่

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) มีการดำเนินการกิจกรรม 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) และ ระยะที่ 2 การจัดเสวนาและการจัดนิทรรศการเพื่อนำเสนอภาพแห่งความสำเร็จ

2) **องค์ความรู้ที่เกิดขึ้น** เกิดขึ้นภายหลังจากที่นำหลักองค์รวม (holistic approach) เสนอต่อผู้ร่วมวิจัย เป็นความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้

ร่วมกันแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการทำงานของตนเองออกมาอย่างเต็มที่แล้ว จากนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับหลักองค์รวม (holistic approach) ที่จะใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ในการวิจัยในครั้งนี้ให้ผู้ร่วมวิจัยทราบ ซึ่งผลจากการนำเสนอดังกล่าวทำให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นกันใหม่เพื่อพิจารณาและทบทวนถึงสิ่งที่พวกเขาคิดไว้ก่อนหน้านี้หนึ่งครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้นำมาบูรณาการเข้าด้วยกันกับความรู้เดิมของพวกเขา ซึ่งท้ายที่สุดผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์แนวคิดในการทำงานของตนจากแบบเดิมที่เคยคิดในลักษณะแยกส่วน กับแบบใหม่ที่เกิดขึ้นภายใต้หลักองค์รวม โดยให้ชื่อว่า “องค์รวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนา” เหตุผลที่เรียกว่าเป็นความรู้ใหม่ก็คือความรู้นี้เป็นความรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงความรู้เดิมของผู้ร่วมวิจัยเข้ากับความรู้ใหม่ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริมสำหรับผู้ร่วมวิจัยได้เรียนรู้และนำไปบูรณาการเข้ากับความรู้เดิมของพวกเขา จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ในลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่ก็อยู่บนพื้นฐานแนวคิดของการทำงานโดยใช้แนวคิดหลักองค์รวมเช่นเดิม

3) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกัน เป็นองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จากการถอดบทเรียนครั้งสุดท้ายร่วมกัน โดยทุกคนมีข้อคิดเห็นร่วมกันว่าในการวิจัยครั้งนี้ควรจะมีการสรุปหลักการหรือแนวคิดในการทำงานที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองขึ้นมา 1 ชุด ซึ่งผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันเสนอแนวคิดกันอย่างหลากหลาย โดยผู้วิจัยเป็นผู้ให้ความรู้ในด้านภาษาและวิชาการ จนท้ายที่สุดก็ได้มาซึ่งรูปแบบของแนวคิดที่เรียกว่า “SILACHAIN Model” ซึ่งมีรายละเอียดและความหมายดังนี้

“SILA” อ่านว่า สิลาย่อมาจากคำว่า Stakeholders In Local Area อันหมายถึง ผู้ที่มีส่วนได้เสียในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้คือกลุ่มของผู้ร่วมวิจัยทั้ง 49 คน นั่นเอง โดยคนในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เข้าร่วมในการวิจัยด้วยความสมัครใจตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในครั้งนี้

ส่วนคำว่า “CHAIN” สื่อถึงการร้อยเรียงและประสานสัมพันธ์กันดังเช่นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งอักษรแต่ละตัวมีความหมายดังนี้

C = Connection หมายถึง การทำงานในลักษณะที่มีความเชื่อมโยง เกี่ยวพัน และสัมพันธ์กันไปทั้งระบบ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้คือการมุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองให้ครอบคลุมงานทุกด้านตามผลกำหนดร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย

H = Hub หมายถึง แกนกลาง หรือหลักการที่เป็นตัวกลางในการยึดถือเพื่อการทำงานร่วมกัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้คือ การทำงานในลักษณะของการมีส่วนร่วมตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การทำงานโดยใช้แผนปฏิบัติการ (action plan) ที่เกิดจากการจัดกระทำร่วมกัน และการทำงานที่เกิดจากการใช้หลักองค์รวม (holistic) มาเป็นตัวสอดแทรกเสริม

A = Actor หมายถึง การเป็นผู้ลงมือกระทำด้วยตนเอง โดยผู้ร่วมวิจัยทุกคนจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน และมีความเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น การปฏิบัติการสังเกต และการสะท้อนผล ตามบทบาทและหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

I = Integration หมายถึง การบูรณาการงานทุกงานเข้าด้วยกันตามแนวคิดแบบองค์รวม (holistic approach)

N = Norm หมายถึง การทำงานนั้นอยู่ภายใต้บรรทัดฐานเดียวกัน

2. การอภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการอภิปรายในประเด็นที่เป็นคำถามการวิจัย และประเด็นอื่นๆ ที่สำคัญที่เป็นผลมาจากการวิจัย รวม 5 ประเด็นประกอบด้วย 1) สภาพที่เคยเป็นมาสภาพปัจจุบันสภาพปัญหา สภาพที่คาดหวังทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาหรือบรรลุมิติสภาพที่คาดหวังและการประเมินเพื่อเลือกทางเลือก 2) ปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ 3) การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ 4) การเรียนรู้จากกระทำหรือการปฏิบัติ และ 5) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริมตามลำดับดังนี้

2.1 สภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาหรือบรรลุมิติสภาพที่คาดหวังและการประเมินเพื่อเลือกทางเลือก

สภาพที่เคยเป็นมา ในการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองนั้น เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 โดยเกิดจากร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองในการเลี้ยงดูบุตรหลานของพวกเขา ดังนั้น การจัดการศึกษาในช่วงนี้จึงเป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก จึงส่งผลให้การพัฒนาด้านต่างๆ ประสบกับปัญหาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นด้านอาคารสถานที่ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านงบประมาณ และที่สำคัญปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ได้ส่งผลต่อพัฒนาการของต่างๆ ของเด็กเป็นอย่างมากโดยเฉพาะพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็ก ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างความวิตกกังวลให้แก่ครูและผู้ปกครองในขณะนั้นเป็นอย่างมาก นั่นเพราะการจัดกระบวนการเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กปฐมวัยนั้นมีความสำคัญต่อชีวิตเด็กเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ เรืองศักดิ์ ปิ่นประทีป (2547) ได้ให้ทัศนะว่าการจัดกระบวนการเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กปฐมวัยนั้นมีความสำคัญต่อชีวิตของเด็ก เนื่องจากเป็นวัยที่สิ่งแวดล้อมรอบตัวและผู้คนรอบข้างมีส่วนแล้วแต่มีผลทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่เป็นรากฐานของบุคลิกภาพอุปนิสัย และการเจริญเติบโตที่ส่งผลต่อสมอง สติปัญญา ความรู้สึกนึกคิด ทักษะชีวิตและความสามารถของพวกเขาซึ่งสอดคล้องกับที่ บังอร เทพเทียน และปิยฉัตร ตระกูลวงษ์ (2550) กล่าวไว้ว่าช่วงอายุที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ที่จะนำไปสู่การพัฒนาได้อย่างเต็มตามศักยภาพคือช่วงปฐมวัยตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปีแรก เพราะเป็นช่วงที่เด็กมีความพร้อมที่จะเรียนรู้และรับประสบการณ์ใหม่ เนื่องจากระบบประสาทและสมองกำลังเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและกำลังสร้างใยประสาทเชื่อมประสานกันระหว่างเซลล์สมองทำให้เกิดการเรียนรู้และส่งผ่านข้อมูล ทั้งนี้ การเจริญเติบโตทางกายภาพของสมองในลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการศึกษาที่มีคุณภาพ

การจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองได้ดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังเป็นไปแบบลุ่มๆ ดอนๆ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2525 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองขอนแก่น ร่วมกับองค์การ UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยการจัดสร้างอาคารไม้ให้ 1 หลังในบริเวณที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของธนาคารข้าวของหมู่บ้าน พร้อมทั้งรับเอาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ไว้ในความดูแล และให้ความช่วยเหลือในบางด้านเพิ่มเติม เช่น ค่าตอบแทนครู ค่าวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียน การสอนสำหรับเด็ก เป็นต้น แต่งบประมาณที่อุดหนุนในขั้นนี้ก็ยังไม่เพียงพอกับความจำเป็นแต่อย่างใด ดังนั้น ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่มีมาตั้งแต่ในอดีตก็ยังคงสภาพปัญหาไว้เช่นเดิมแม้จะเบาบางลงไปบ้างแล้วในระดับหนึ่ง

จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2545 กรมการพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน ได้ถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คองพองมาให้องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ดำเนินการตามภารกิจการถ่ายโอนที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 จึงส่งผลให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านบุคลากร พบว่า ครูได้รับการถ่ายโอนให้มาเป็นพนักงานจ้างขององค์การ บริหารส่วนตำบลศิลาโดยมีค่าตอบแทนรายเดือนให้ตามคุณวุฒิ และมีการจัดส่งครูไปฝึกอบรมด้านการพัฒนา เด็กเป็นประจำทุกปี ด้านการบริหารจัดการ พบว่า มีส่วนการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เข้ามาดูแลรับผิดชอบ โดยตรง ด้านอาคารสถานที่พบว่า ได้รับการปรับปรุงและซ่อมแซมในส่วนที่ชำรุด ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย พบว่า นักเรียนได้รับการอุดหนุนด้านอาหารกลางวันและอาหารเสริม(นม) และด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า มีการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนให้ในระดับหนึ่งซึ่งมากกว่าทุกปีที่ผ่านมาแน่นอนอาจ เป็นเพราะว่าในช่วงดังกล่าวนี้รัฐบาลได้เริ่มให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาปฐมวัยมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก การออกกฎหมายหลายฉบับที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัย ดังเช่น พระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติกำหนดแผนและกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีแผนในระดับต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องและให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษา ปฐมวัย เช่น แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนระยะยาว พ.ศ. 2545 - 2554 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 - 2559 และหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546 เป็นต้น

สภาพปัจจุบัน (ปีการศึกษา 2553) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง มีครู(ผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก) รวม 2 คน มี เด็กนักเรียนรวม 29 คน แยกเป็นชาย 14 คน และหญิง 15 คน ซึ่งแม้ว่าอัตราส่วนของครูต่อเด็กนักเรียนจะ เป็นไปตามเกณฑ์ที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกำหนดไว้คือ 1 : 20 แต่ก็ยังเป็นภาระหนักของครู เพราะนอกจากครูทั้งสองคนจะทำหน้าที่จัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนแล้ว ยังต้องดูแลงานอื่นๆ ใน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้ทั้งหมดด้วย ซึ่งนับเป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองกำลังประสบอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับที่ บังอร เทพเทียน และปิยฉัตร ตระกูลวงษ์ (2550) ที่ศึกษาพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนใหญ่ประสบปัญหาในด้านการขาดแคลนครูที่เลี้ยงและบุคลากรทางการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ส่วนในด้านการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองนั้น ปัจจุบันดำเนินการ โดยคณะกรรมการ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กภายใต้การกำกับดูแลของกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา ซึ่งพบว่า การ ดำเนินการในรูปของคณะกรรมการยังขาดความเข้มแข็งและไม่เป็นระบบ จึงส่งผลให้การจัดการศึกษาปฐมวัย ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าคณะกรรมการศูนย์พัฒนา เด็กเล็กคองพองยังไม่เข้าใจและยังไม่เกิดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตน ซึ่งปัญหาเหล่านี้้องค์การบริหาร ส่วนตำบลศิลาจะต้องเร่งแก้ไขโดยด่วน

สภาพปัญหาที่พบในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองในปัจจุบันเป็นข้อมูลที่ได้วิจัยได้มาจากการศึกษา ข้อมูลในอดีตและการลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อเท็จจริงด้วยตนเอง พบว่า ปัญหาในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนา เด็กเล็กคองพองมีอยู่หลายประการ ทั้งปัญหาในด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ เช่น การขาดแผนพัฒนาที่มี ความชัดเจนบุคลากรไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและการขาดแคลนบุคลากรสนับสนุน ได้แก่ แม่ครัว และ ผู้ทำความสะอาดปัญหาด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เช่น ปัญหาด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูปัญหา ในด้านการจัดสภาพแวดล้อมที่ยังขาดความปลอดภัย รวมทั้งปัญหาในเรื่องการบริการอาหารและการดูแล สุขภาพของเด็กปัญหาด้านคุณภาพของเด็กปฐมวัย เช่น เด็กบางส่วนยังมีสมรรถนะไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่

กำหนด ปัญหาในเรื่องของสุขภาพกายและโภชนาการของเด็ก รวมทั้งการขาดรูปแบบด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมที่ชัดเจน และปัญหาด้านการสนับสนุนจากชุมชน เช่น ชุมชนขาดโอกาสและไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการดำเนินงานและการประชาสัมพันธ์ที่ยังไม่ทั่วถึง เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ บังอร-เทพเทียน และ ปิยฉัตรตระกูลวงษ์ (2550) ที่พบว่า ปัญหาในการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็ก เล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นมีปัญหาอยู่หลายประการ เช่นครูที่เลี้ยงเด็กยังไม่ได้รับการพัฒนาใน เรื่องการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเท่าที่ควรงบประมาณด้านการจัดการศึกษาจัดสรรได้ไม่สอดคล้องกับ สภาพความเป็นจริงกับความจำเป็นในการจัดการเรียนการสอน และความขาดแคลนในเรื่องจำนวนครูที่เลี้ยง เด็กและบุคลากรทางการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เป็นต้น อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรินทร์อภัยลักษณ์ (2549), วันเพ็ญเกษมบุญ (2550), รุ่งทิพย์แก้วประเสริฐกุล (2550), กิตติศักดิ์ชัยช่างชิต (2550), นิทัศน์กัญญคุณานนท์ (2550), กษิ์เดชจิวน้อย (2550), จรรยาแสนหว่า (2551) และ สุนิษา อรัญมิตร (2552) ที่ศึกษาพบว่าการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีสภาพปัญหาในการดำเนินงานทุกด้านอยู่มากไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชนที่พบว่ามี ปัญหาอยู่ในระดับมากกว่าด้านอื่นๆ และจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ได้ส่งผลให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ที่ได้ทำการประเมินเมื่อต้นปี 2553 โดยมีผลการประเมินโดยภาพรวมอยู่ในระดับ 1 “ต้องเร่งปรับปรุง”

สภาพที่คาดหวังจากการกำหนดร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย พบว่า โดยภาพรวมคาดหวังว่าจะ ผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ/การจัด โครงสร้างองค์กร2) ด้านบุคลากร3) ด้านศูนย์ พัฒนาเด็กเล็ก 4) ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 5) ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป ทุกด้าน ทุกรายการซึ่งในการกำหนดสภาพที่คาดหวังในการดำเนินงานนี้เป็นความคาดหวังที่เกิดจาก ความเชื่อถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นหลังการนำแผนปฏิบัติการที่ได้ส่งสู่การปฏิบัติ ดังที่ อัมพร ยศหว่า (2549) ได้ให้ ทิศนะว่า ความคาดหวังหมายถึงความคิดเห็นและความต้องการของบุคคลที่คาดหวังว่าจะได้รับในสิ่งที่ คาดคะเนไว้ล่วงหน้า เป็นการจูงใจที่เกิดจากความต้องการและเชื่อว่าถ้าทำเช่นนี้จะได้รับผลตอบแทนตามที่ คาดหวัง ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีความคาดหวังของ Vroom (1984 อ้างถึงใน อัมพร ยศหว่า, 2549)

ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาหรือบรรลุสภาพที่คาดหวัง และการเลือกทางเลือก เพื่อกำหนดเป็น แผนปฏิบัติการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองนั้น ในขั้นตอนแรกผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ได้ร่วมกันวิเคราะห์ทางเลือกที่หลากหลายโดยการนำเอามาตรฐานของเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 5 ด้าน เป็นตัวตั้ง แล้วเสนอทางเลือกที่หลากหลายในการแก้ปัญหา ก่อนที่ จะทำการประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อนำมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์ พัฒนาเด็กเล็กดงพองซึ่งผลจากการกระทำดังกล่าวทำให้ได้แผนปฏิบัติการซึ่งประกอบด้วย โครงการ 4 โครงการที่จะนำไปใช้ในการขับเคลื่อนการปฏิบัติงานเพื่อแก้ปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็ก เล็กดงพอง ซึ่งได้แก่(1) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการเป็น โครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในมาตรฐานที่ 1 และ 2 (2) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้าน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในมาตรฐานที่ 3(3)โครงการยกระดับมาตรฐานการ

ดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัยเป็น โครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในมาตรฐานที่ 4 และ(4) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชนเป็น โครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในมาตรฐานที่ 5 โดยการนำแผนปฏิบัติการหรือโครงการทั้งหมดลงสู่การปฏิบัติได้ยึดถือหลักองค์รวม(holistic approach)โดยการมุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง ให้ครอบคลุมงานในทุกด้านของการจัดการศึกษาปฐมวัยตามผลการกำหนดร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยและยึดหลักความเท่าเทียมในการแสดงความคิดเห็น การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล ตามบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในทุกงานโครงการ ซึ่งการยึดหลักองค์รวมในการจัดการศึกษานี้สอดคล้องกับที่ สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2549) ได้ให้ทัศนะว่าการจัดการศึกษาโดยองค์รวมนั้น โรงเรียนและสถาบันต่างๆ ในสังคมต้องร่วมกันรับผิดชอบ โรงเรียนส่วนมากจะทำหน้าที่ด้านวิชาการ หน่วยงานสาธารณสุขรับผิดชอบด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ ครอบครัวและชุมชนรับผิดชอบด้านที่พักอาศัย อาหาร เสื้อผ้า และเป็นตัวแบบที่ดีด้านคุณธรรม จริยธรรม องค์กรทางศาสนา รับผิดชอบต่อด้านจิตวิญญาณ เป็นต้น ซึ่งมีใช้ต่างคนต่างทำ และต้องลงมือทำทุกด้านไปพร้อมๆ กันเพื่อให้เกิดความครบถ้วนสมบูรณ์

2.2 ปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการนำแผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลักลงสู่การปฏิบัติที่มีการใช้หลักองค์รวมเป็นตัวสอดแทรกเสริมและใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้ส่งผลให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองสามารถผ่านเกณฑ์การประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานกลางการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันปรับปรุงและกำหนดให้เป็นตัวชี้วัดสภาพความสำเร็จของการดำเนินงานในครั้งนี้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกด้าน ทุกรายการ ตามที่คาดหวังไว้ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการปฏิบัติจนภายใต้แนวคิดที่ยึดถือคือหลักองค์รวมที่ภายหลังผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันตั้งชื่อว่า “องค์กรรวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนา” การใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามกรอบแนวคิดและการกำหนดร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยที่เป็นบริบทเฉพาะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองและแนวคิดใหม่ที่ได้จากการทำงานคือ “SILA CHAIN Model” รวมทั้งมีการใช้แผนปฏิบัติการที่มีลักษณะเด่นเฉพาะคือเป็นแผนที่เกิดขึ้นจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยโดยมีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ และที่สำคัญคือเป็นแผนที่มีการใช้ทรัพยากรทางการบริหารที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุดทั้งในด้านคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการนั่นเอง

2.3 การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ

การที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง มีผลการประเมินทุกด้าน ทุกรายการ ในแต่ละมาตรฐานอยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปนั้น นอกจากจะเป็นผลมาจากการนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติซึ่งเป็นแผนที่มีความเด่นเฉพาะคือเป็นแผนที่เกิดขึ้นจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยโดยมีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ และที่สำคัญคือเป็นแผนที่มีการใช้ทรัพยากรทางการบริหารที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุดทั้งในด้านคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการรวมทั้งการอาศัยแนวคิดของหลักองค์รวมแล้วอาจเนื่องมาจากสาเหตุอื่นๆ อีกหลายประการ เช่น

- 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลากหลายกลุ่มทั้งในและนอกชุมชนซึ่งให้ความร่วมมือในการวิจัยครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นตัวผู้ร่วมวิจัยวิจัยเองที่เป็นทั้งผู้ร่วมดำเนินการวิจัยและให้การสนับสนุนการดำเนินงานในทุกๆ ด้าน ไม่เว้นแม้แต่การบริจาคทรัพยากรเพื่อการพัฒนา งาน ซึ่งการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการจัดการศึกษาปฐมวัย ดังที่ สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น (2545) กล่าวว่า ในการพัฒนาเด็กนั้นจะต้องให้ครอบครัวและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจึงจะประสบผลสำเร็จได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ นางลักษณ โทศรี ที่พบว่า องค์ประกอบคุณภาพการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของ องค์การบริหารส่วนตำบล มี 7 ด้าน และหนึ่งในนั้นก็คือด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน รวมทั้งยังสอดคล้องกับ Stewart (1993 อ้างถึงใน สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา, 2551) ที่กล่าวถึงศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีคุณภาพไว้ 7 ประการ และหนึ่งในนั้นก็คือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะมีคุณภาพได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ปกครองและคนในชุมชน

2) การได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาเพื่อนำมาใช้ในการแก้ไข ปัญหาและพัฒนางาน จำนวน 800,000 บาท ซึ่งงบประมาณดังกล่าวได้แบ่งออกเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการก่อสร้างโรงอาหารพร้อมห้องน้ำ-ห้องส้วม เป็นเงิน 500,000 บาท ค่าใช้จ่ายสำหรับการจัดอบรมและการศึกษาดูงาน เป็นเงิน 200,000 บาท และค่าใช้จ่ายอื่นๆ เกี่ยวกับการจัดแสดงนิทรรศการและการนำเสนอผลงาน เป็นเงิน 100,000 บาท ดังนั้น จึงเห็นได้ว่างบประมาณเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่จะนำมาซึ่งผลสำเร็จของการดำเนินงาน เพราะถ้าการดำเนินงานขาดแคลนซึ่งงบประมาณในการดำเนินการแล้วก็ยากที่จะสำเร็จได้ซึ่งปัญหาด้านงบประมาณนี้เป็นปัญหาหลักของการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ บังอรเทพเทียน และ ปิยฉัตรตระกูลวงษ์ (2550) ที่พบว่า ปัญหาในการจัดการศึกษาปฐมวัยใน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นมีปัญหาอยู่หลายประการ และปัญหาด้านงบประมาณในการจัดการศึกษาก็ยังจัดสรรได้ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงกับความจำเป็นในการจัดการเรียนการสอน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพัชริน ทร้อาลัยลักษณ์(2549), วันเพ็ญเดชบุญ (2550), รุ่งทิพย์ แก้วประเสริฐกุล (2550), กิตติศักดิ์ชัยช่างชิต (2550), นิตศน์กัตัญญुकุณานนท์ (2550), กษิ์เดชจิวน้อย (2550), จรรยาแสนห่า (2551) และ สุนิษาอรุณมิตร (2552) ที่พบว่า การจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีสภาพปัญหาในการดำเนินงานอยู่ทุกด้านรวมทั้งปัญหาด้านงบประมาณ

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าปัจจัยอื่นๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ล้วนอาจมีส่วนที่ส่งผลให้การดำเนินงานจัดการ ศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองประสบผลสำเร็จ ได้เป็นอย่างดีเช่นกันรวมทั้งยังกล่าวได้ว่า งบประมาณเพียงอย่างเดียวเท่านั้นไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนงานให้ประสบผลสำเร็จได้ถ้าปราศจากความร่วมมือของคนในชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง

2.4 การเรียนรู้จากการกระทำหรือการปฏิบัติ

การเรียนรู้จากการปฏิบัติ พบว่า เกิดขึ้นทั้งใน 1) ระดับบุคคล ประกอบด้วย ผู้วิจัย คณะกรรมการ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ครู ผู้ปกครองนักเรียน และบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา 2) ระดับกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มครู กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน และกลุ่มบุคลากรจาก องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา และ 3) ระดับองค์กร ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพองซึ่งหมายถึง ครูทุกคนที่ปฏิบัติงานอยู่ในศูนย์ ชุมชนบ้านดงพอง หมายถึง คนในหมู่บ้านดงพองทุกคน และองค์การบริหาร ส่วนตำบลศิลา หมายถึง ผู้บริหารทุกระดับและผู้รับผิดชอบงานด้านการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล ศิลาซึ่งสอดคล้องกับที่ วิโรจน์ สารัตนะ (2553) ได้ให้ทัศนะว่า การเรียนรู้จากการกระทำในการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ที่อาจจะเกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม หรือระดับหน่วยงาน

เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันหรือจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัย และกับบุคคลอื่นๆ ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ การเรียนรู้จากการปฏิบัติหรือการกระทำนั้นได้เกิดขึ้นในหลายลักษณะในทุกขั้นตอนของการวิจัย แต่มีการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับการนำเสนอปัญหาหรือสิ่งที่เป็นความกังวลใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพองต่อผู้มีอำนาจในการพิจารณาอนุมัติงบประมาณสำหรับการขับเคลื่อนการดำเนินงาน ซึ่งจากการกระทำดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยได้รับงบประมาณในการดำเนินงานเป็นจำนวนเงินมากถึง 800,000 บาท และการเกิดการเรียนรู้ในด้านอื่นๆ ที่สำคัญ เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย และระหว่างผู้ร่วมวิจัยด้วยกันเอง ผ่านกิจกรรมสร้างสัมพันธภาพต่างๆ ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกระทำขึ้น เช่น การใช้เกมและเพลงเป็นสื่อ การเยี่ยมบ้าน และการลงพื้นที่เพื่อสำรวจชุมชน เป็นต้น ซึ่งในกิจกรรมการสร้างสัมพันธภาพนี้ ผู้วิจัยจะต้องเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยความเป็นกัลยาณมิตรอย่างแท้จริง จึงจะทำให้ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ดังที่ต้องการ นอกจากนี้การเรียนรู้เกี่ยวกับการกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่จะใช้ในการจัดกิจกรรมในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัยทั้ง 10 ขั้นตอนก็เช่นกัน ผู้วิจัยได้เกิดการเรียนรู้ว่าการที่จะได้รับความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ ตามที่ได้วางแผนไว้ นั้น จะต้องศึกษาข้อมูลและสอบถามผู้ร่วมวิจัยในทุกกลุ่มว่าพวกเขามีความพร้อมที่จะร่วมการจัดกิจกรรมด้วยกันในวัน เวลา และสถานที่ใดบ้าง เพราะทุกคนล้วนมีหน้าที่การงานต่างกัน และคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งต้องขึ้นกับฤดูกาลและสภาพดินฟ้าอากาศในขณะนั้นด้วย อย่างเช่นในกรณีที่ผู้วิจัยได้ประสบคือบางครั้งเกิดอุทกภัยขึ้นในหมู่บ้านจึงทำให้ชาวบ้านที่เป็นผู้ร่วมวิจัยไม่สามารถจะมาร่วมงานได้ และในช่วงที่เป็นฤดูกาลเก็บเกี่ยวก็ต้องนัดหมายเวลาในการจัดกิจกรรมเป็นช่วงเย็นหลังเลิกงาน เป็นต้น

2.5 ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริม

ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้ตัวสอดแทรกหลัก ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ตัวสอดแทรกหลักคือแผนปฏิบัติการที่เกิดจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางานซึ่งได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการเรียนรู้ และความรู้ใหม่ขึ้นมา โดยแผนปฏิบัติการนี้ประกอบด้วย 4 โครงการ คือ 1) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ 2) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย และ 4) โครงการยกระดับมาตรฐานการดำเนินงานด้านการสนับสนุนจากชุมชนและความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้ตัวสอดแทรกเสริม คือ หลักองค์รวม ได้เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะคือ 1) องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอง 2) ความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่นำหลักองค์รวม (holistic approach) เสนอต่อผู้ร่วมวิจัย นั่นก็คือ “องค์รวม 4 ประสานเพื่อการพัฒนา” และ 3) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกัน ซึ่งได้แก่ SILA CHAIN Model ซึ่งความรู้ใหม่เหล่านี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทั้งที่เป็นผลมาจากการใช้ตัวสอดแทรกหลักคือแผนปฏิบัติการที่ร่วมกันจัดทำขึ้นและการใช้ตัวสอดแทรกเสริมคือหลักองค์รวม ดังที่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) ให้ทัศนะไว้ และเป็นความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากข้อสรุปร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในขั้นตอนที่ 9 อีกด้วย

3. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

3.1.1 จากผลการวิจัยโดยภาพรวมพบว่าการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองบงบรรลุความคาดหวังในทุกด้าน แต่ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าถึงแม้ว่าการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองบงจะประสบผลสำเร็จตามความคาดหวังแล้วก็ตาม ทุกคนที่เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรร่วมมือกันพัฒนางานต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

3.1.2 จากผลการวิจัยพบว่า แม้ว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองบงจะดำเนินงานแก้ไขปัญหาและพัฒนางานได้บรรลุความคาดหวังแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีสิ่งต่างๆ ที่จะต้องทำการพัฒนาต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาอาคารสถานที่และการปรับปรุงสภาพแวดล้อม เนื่องด้วยความคับแคบของสถานที่ตั้งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันที่จะต้องมีการปรับปรุงและดูแลเพิ่มเติมในเรื่องของรั้ว ประตู ร่องระบายน้ำ และสภาพภูมิทัศน์บริเวณหน้าอาคารเรียน เป็นต้น

3.1.3 จากผลการวิจัยพบว่า เกิดการเรียนรู้ในระดับบุคคลซึ่งนอกจากตัวผู้วิจัยเองแล้ว ยังมีครูผู้ปกครองนักเรียน และบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา อีกด้วย ดังนั้น ในการพัฒนางานใดๆ ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองบงด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะต้องคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นต่อการพัฒนาตนเอง และการพัฒนาวิชาชีพของบุคคลที่เข้าร่วมการวิจัยด้วย เพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าด้านหน้าที่ การงานและด้านวิชาชีพของบุคคลเหล่านั้นให้สูงขึ้น เช่น ในการจัดทำโครงการและการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ควรให้มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นผู้รับผิดชอบเพื่อให้มีทักษะในการทำงานทั้งเป็นผู้นำและผู้ตาม ซึ่งจากการกระทำในลักษณะดังกล่าวจะทำให้ทุกคนได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวเพื่อที่จะนำไปใช้ในการพัฒนางานและพัฒนาตนเองได้ในที่สุด

3.1.4 จากผลการวิจัย พบว่า ความสำเร็จของการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ส่วนหนึ่งมาจากการทำงานโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้อำนาจ จรรยาบรรณ และบทบาทของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยที่ได้ระบุไว้แล้ว และที่สำคัญส่วนหนึ่งได้มาจากการทำงานภายใต้แนวคิดของหลักองค์รวมที่มีแนวคิดในการทำงานโดยสรุปได้ว่าในการทำงานใดๆ ก็ตามจะต้องให้ครอบคลุมและเกี่ยวเนื่องกันทุกด้านไปอย่างเป็นระบบครบวงจร จึงจะทำให้งานนั้นๆ บรรลุความคาดหวังได้อย่างเสร็จสมบูรณ์ซึ่งแนวทางนี้เป็นสิ่งที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองบงจะต้องยึดถือเพื่อเป็นแนวปฏิบัติต่อไปเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน

3.1.5 จากผลการวิจัย พบว่า ความสำเร็จของการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คองบง ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งในและนอกชุมชน ดังนั้น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองบงควรรักษาไว้ซึ่งสัมพันธภาพและความร่วมมือร่วมใจนี้เอาไว้ให้ยั่งยืน

3.1.6 จากผลการวิจัย พบว่า เหตุผลหลักที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองบง โดยเฉพาะผู้ปกครองและคนในชุมชน คือ ต้องการให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองบงสามารถจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาบุตรหลานของพวกเขาให้มีพัฒนาการและมีศักยภาพที่

พร้อมในทุกๆ ด้าน สำหรับการเข้ารับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป ดังนั้น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า “เด็กปฐมวัย” ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งนี้คือเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษาที่จะต้องดูแลและพัฒนาให้พวกเขาไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ จึงจะได้รับความร่วมมือในการดำเนินงานต่างๆ จากผู้ปกครองและคนในชุมชนอย่างเต็มกำลัง

3.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

3.2.1 เนื่องจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลมีขนาดแตกต่างกันโดยขึ้นอยู่กับจำนวนนักเรียนในศูนย์เป็นหลัก จึงส่งผลให้มาตรฐานการดำเนินงานมีความแตกต่างกันออกไปด้วย ดังนั้น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นควรจัดทำมาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ประกอบด้วยตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมินที่จำแนกตามขนาดของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กด้วย ทั้งนี้ ตัวชี้วัดและเกณฑ์ในการประเมินดังกล่าวจะต้องมีความชัดเจนและครอบคลุมกับงานการจัดการศึกษาปฐมวัยในทุกด้าน

3.2.2 เนื่องจากงบประมาณในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่ได้มาจากการจัดสรรของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ดังนั้น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอสำหรับการดำเนินงานในทุกด้านที่เกี่ยวข้องหรืออาจจัดทำคำสั่งหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรงบประมาณที่เปิดกว้าง เพื่อให้องค์การบริหารส่วนตำบลสามารถนำไปดำเนินการได้อย่างไม่ขัดต่อระเบียบการใช้จ่ายงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษา ซึ่งจะช่วยให้องค์การบริหารส่วนตำบลสามารถจัดสรรงบประมาณของตนเองเพื่อการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3.2.3 เนื่องจากอัตราส่วนของครูต่อเด็กนักเรียนที่ใช้อยู่ในปัจจุบันคือครู 1 คน ต่อ เด็กนักเรียน 20 คน นั้นได้ส่งผลให้ครูต้องทำหน้าที่ในการดูแลเด็กหนักมากจนไม่สามารถที่จะปลีกตัวไปทำกิจกรรมอื่นๆ ได้ ดังนั้น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นควรพิจารณาอัตราส่วนจำนวนครูต่อเด็กนักเรียนใหม่โดยอาจใช้อัตราส่วนของครูต่อเด็กนักเรียนตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดทำขึ้นโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตร่วมกับกรมการพัฒนาชุมชน คือ เด็กอายุ 2-3 ปี มีอัตราส่วนของครูต่อเด็กนักเรียนเท่ากับ 1 ต่อ 10 เด็กอายุ 3 ปีขึ้นไป มีอัตราส่วนของครูต่อเด็กนักเรียนเท่ากับ 1 ต่อ 20 เป็นต้น หรืออาจจัดทำคำสั่งหรือระเบียบที่เปิดกว้างให้้องค์การบริหารส่วนตำบลสามารถพิจารณาจัดสรรอัตราครูและบุคลากรอื่นในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ตามความเหมาะสมตามสถานภาพทางการคลังของตนเอง

3.2.4 เนื่องจากงบประมาณที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจัดสรรให้สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้นยังไม่เพียงพอกับความต้องการ และงบประมาณบางอย่างที่จัดสรรมาไม่สอดคล้องกับสภาพที่เกิดขึ้นจริง เช่น ค่าอาหารกลางวันมีการจัดสรรให้เด็กนักเรียนหัวละ 13 บาทต่อคนต่อวันซึ่งไม่สามารถจัดซื้ออาหารกลางวันที่มีคุณภาพให้กับเด็กนักเรียนได้ ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลควรจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีด้านอื่นๆ ที่ควรสนับสนุนเพิ่มเติม เช่น ค่าวัสดุการศึกษา และค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างและปรับปรุงอาคารสถานที่ เป็นต้น

3.2.5 เนื่องจากแต่เดิมนั้นครูหรือผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่ไม่มีคุณวุฒิทางการสอนเด็กปฐมวัยโดยตรง เนื่องจากมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ดูแลเด็กไว้ว่าผู้ที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก็สามารถมาสมัครเป็นผู้ดูแลเด็กได้ และถึงแม้ว่าในปัจจุบันกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจะมีทุนการศึกษาให้สำหรับครูในกลุ่มนี้เพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษา

ปฐมวัยแล้ว ก็ตาม แต่องค์การบริหารส่วนตำบลทุกแห่งที่มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ในสังกัดก็ควรมีนโยบายในการพัฒนาครูหรือผู้ดูแลเด็กภายในศูนย์เพื่อให้พวกเขามีความรู้และประสบการณ์ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยเพิ่มมากขึ้น

3.3 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

แม้ผลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะเป็นผลการวิจัยที่เกิดขึ้นในบริบทเฉพาะ (specific context) ที่อาจมีข้อจำกัดในการนำไปใช้อ้างอิงได้ แต่จากทัศนะของ Coghlan and Brannick (2007) และ James, Milenkiewicz, and Bucknam (2008) ที่กล่าวไว้ว่า “สามารถจะนำเอาประเด็นข้อคิด หรือเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นมาเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ในสถานการณ์อื่นๆ ได้ด้วย โดยเฉพาะสถานที่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือที่กำลังมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเดียวกัน”

ดังนั้น จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการนำเอาผลการวิจัยในครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลแห่งอื่นๆ ในประเทศไทยได้ ดังนี้

3.3.1 การนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการพัฒนางานต่างๆ ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้น ควรศึกษาหลักการ จรรยาบรรณ และบทบาทของผู้วิจัยให้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนที่จะนำไปใช้ และต้องมีความเชื่อมั่นว่าการมีส่วนร่วมนั้นจะส่งผลต่อการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

3.3.2 ปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอในครั้งก็คือ ความเป็นกัลยาณมิตร และสัมพันธภาพอันดีที่มีระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทุกคน และที่สำคัญคือความคาดหวังต่อการส่งเสริมพัฒนาการของลูกหลานของพวกเขาให้ดีขึ้นในทุกๆ ด้าน ดังนั้น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จะเอาเอารูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้จะต้องเรียนรู้ถึงวิธีการสร้างสัมพันธภาพ และสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับบุคคลเหล่านี้

3.3.3 การกำหนดเป้าหมายในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปใช้ในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก นอกจากจะมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นแล้ว ยังต้องมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ และความรู้ใหม่ขึ้นด้วย ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร ซึ่งได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล

3.3.4 ในการใช้ตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) สำหรับการวิจัย ควรคำนึงถึงหลักการหรือนวัตกรรมอื่นๆ มาใช้เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น นอกเหนือจากหลัก องค์กรวมที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้

3.3.5 การจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จะต้องตระหนักถึงข้อเท็จจริงว่าเป้าหมายของการพัฒนาที่แท้จริงคือ “เด็กปฐมวัย” ซึ่งในแต่ละปีการศึกษาจะสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาเข้าเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ดังนั้น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกแห่งที่จะนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้ จะต้องดำเนินการพัฒนาตามวงจรของการวิจัยต่อไปอีก แม้จะไม่มีผู้วิจัยจากภายนอกเข้ามาช่วยอีกก็ตาม

3.4 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.4.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคงพอ ควรกำหนดให้ครูในศูนย์ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในประเด็นที่ต้องการพัฒนาเพิ่มเติม คนละ 1 เรื่อง โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดในการวิจัยดังที่ได้ร่วมเรียนรู้

มาแล้วนั้น โดยองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาควรวีให้การสนับสนุนทั้งในด้านการจัดอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการทำวิจัย รวมทั้งให้ทุนสนับสนุนหรือจัดหาแหล่งทุนจากภายนอกให้

3.4.2 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเด็กดงพอง ควรส่งเสริมให้ครูทำวิจัยในรูปแบบอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของตนเอง หรืออาจนำเอาการเรียนรู้ต่างๆ ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ไปพัฒนาต่อยอดเป็นการวิจัยในรูปแบบอื่นๆ ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง แต่ทั้งนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาควรวีจะต้องให้การสนับสนุนในด้านการจัดอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ด้านการวิจัยให้กับครูด้วย

3.4.3 เนื่องจากในการวิจัยในครั้งนี้ได้มีการนำเสนอเทคนิควิธีต่างๆ สำหรับผู้ร่วมวิจัยเพื่อใช้ประกอบการศึกษาและฝึกปฏิบัติ แต่คู่มือนี้ได้จัดทำขึ้นจากการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั่วไปโดยมิได้ทำการทดลองใช้ดังนั้นในการทำวิจัยครั้งต่อไปอาจนำเอารูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มาใช้ในกระบวนการปรับปรุงและพัฒนาคู่มือการดำเนินงานนี้ได้

3.4.4 ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการประเมินเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ การประเมินการดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปอาจใช้รูปแบบการวิจัยเชิงประเมิน (Evaluation research) ได้

3.4.5 รูปแบบการวิจัยอื่นๆ ที่อาจนำมาใช้เพื่อพัฒนาต่อยอดงานวิจัยนี้ได้ เช่น Policy research, Structural Equation Model (SEM) หรือ Indicator Development เพราะการจัดการศึกษาปฐมวัยนั้นสามารถนำไปกำหนดนโยบาย หรือหาค่าประกอบในการจัดการศึกษา และพัฒนาตัวบ่งชี้ได้

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. (2552). **ประจำปีแห่งการศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2547). **มาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.
- _____. (2550). **แนวทางในการเสริมสร้างความพร้อมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.
- _____. (2552). **แผนพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2552 – พ.ศ. 2554)**. กรุงเทพฯ: ส่วนแผนงานและงบประมาณการศึกษาท้องถิ่น สำนักประสานและพัฒนากิจการการศึกษาท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2550). **แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรร่วม**. ค้นเมื่อ 30 กันยายน 2552, จาก <http://www.ryt9.com/s/ryt9m/75149/>
- กระทรวงมหาดไทย. (2539). **ประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่องการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล**. ค้นเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2552, จาก http://www.local.moi.go.th/main_law.htm
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กษิดิ์เดช จิวน้อย. (2550). **การประเมินผลการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลคูเมืองใหญ่ อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์**. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2532). **การทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน: คืออะไรและทำอย่างไร**. วารสารสังคมพัฒนา, 1(2), 14–35.
- _____. (2549). **การวิจัย: จากจุดเริ่มต้นถึงจุดสุดท้าย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ซีโน ดีไซน์.
- กิตติศักดิ์ ชัยช่างชิต. (2550). **ประสิทธิผลในการจัดการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียนบ้านทุ่งพล้อ ตำบลป่าจิว อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุโขทัย**. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กุลยา ตันติผลลาชีวะ. (2542). **การเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน: 3 - 5 ขวบ**. กรุงเทพฯ: โชติสุขการพิมพ์.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2551). **การพัฒนาเด็กปฐมวัยต้องอาศัยความร่วมมือ**. ค้นเมื่อ 21 กันยายน 2552, จาก http://www.kriengsak.com/index.php?components=content&id_content_category_main=21&id_content_topic_main=36&id_content_management_main=1458
- เกรียงสิน ประสงค์สุกาญจน์. (2552). **การจัดการการตลาดแบบองค์กรร่วม**. ค้นเมื่อ 3 ตุลาคม 2552, จาก <http://www.inspirecenter.info/th/marketing-articles/4--the-holistic-marketing-concept.html>

- คณะกรรมการงานวิจัยและพัฒนาอนุบาลศึกษา. (2543). **อนุบาลแห่งความรัก**. กรุงเทพฯ: ฝ่ายการศึกษาโรงเรียน อัครสงฆ์มณฑลกรุงเทพฯ.
- คณิง สายแก้ว. (2549). **ข้อเสนอเชิงนโยบายการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยในจังหวัดสุรินทร์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จรรยา แสนหล้า. (2551). **แนวทางการพัฒนาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการส่งเสริมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชัยณรงค์ สันทัสนะโชค. (2550). **ความพึงพอใจของผู้ปกครองต่อการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อบต. พุ่งควายกิน อ.แก่งจระยอง**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชาติรี น้อยหอม. (2550). **สภาพปัญหาการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชาติ พุ่มพวง. (2549). **การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณรงค์ฤทธิ์ อุดมรัตน์โยธิน. (2550). **ความพึงพอใจของผู้ปกครองและประชาชนที่มีต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลบ้านโหนด อำเภอศิรีมราช จังหวัดสุโขทัย**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ฉิมมนต์ ปัทมเสวี. (2548). **สภาพและปัญหาการบริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดปทุมธานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- ดารณี นิลน้อย. (2550). **ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กระดับอนุบาล 3 ขวบ กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลไทรน้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ทองกร จิตรสิงห์. (2550). **การศึกษาศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อำเภอดอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ทัศนาก้าวพลอย. (2544). **กระบวนการจัดประสบการณ์พัฒนาการเรียนรู้เด็กปฐมวัย**. ลพบุรี: สถาบันราชภัฏเทพสตรี.

- ทัศนีย์ ลักษณะากิชนัชช. (2551). การบริหารสังคมแบบองค์รวม: แนวทางสร้างคุณภาพในองค์กรสวัสดิการสังคม. ค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2552, จาก <http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=770>
- ทศนา แคมณี. (2551). ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- เทพนิมิตร แส่นพรหม. (2550). การบริหารจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดลำพูน. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธีระทัศน์ ทองปิ่น. (2550). ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในเขตเทศบาลเมืองพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นงลักษณ์ โกศรี. (2549). การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณภาพการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นที เทียนประทีป. (2551). มารู้อัจฉกร่วม (Holistic) กันเถอะ. กรุงเทพฯ: กองบริการระบบคอมพิวเตอร์ สำนักนโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร.
- นภเนตร ธรรมบวร. (2544). เส้นทางสู่การพัฒนาครอบครัว. กรุงเทพฯ: องค์การเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ.
- _____. (2549). หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นภัทร์ โพธิรัตน์. (2550). ความพึงพอใจของผู้ปกครองเด็กที่มีต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กรณีศึกษา: ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิทัศน์ กตัญญูคุณานนท์. (2550). การบริหารจัดการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลร่องวาง อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บริบูรณ์ สุดแสง. (2540). การศึกษาวิธีการเตรียมเด็กให้สงบสุขของครูผู้สอนระดับปฐมวัยศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บังอร เทพเทียน และ ปิยฉัตร ตระกูลวงษ์. (2550). การดูแลเด็กปฐมวัยของประเทศไทย. วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา, 5(3), 117 - 128.
- บุญอึ้ง เทศน้อย. (2545). การศึกษาสภาพและความต้องการในการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามทัศนะกรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- บุษบง ต้นดวงศ์. (2550). รูปแบบการศึกษาปฐมวัย ตามวิถีชีวิตไทย เพื่อชีวิตที่พอเพียง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ประกายรัตน์ ภัทรธิดี. (2539). **พัฒนาการเด็กปฐมวัย**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ประทีป เรืองรัมย์. (2547). **ปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์**. วิทยุณัฐรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปรัชญาแห่งศาสตร์ ธรรมชาติแห่งการเรียนรู้**. (2009). ค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2553, จาก <http://www.chudchai.is.in.th/?md=content&ma=show&id=32>
- พงษ์พจน์ เพียรศิลป์. (2550). **ความพึงพอใจของประชาชนต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาล ตำบลแม่สรวย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรีประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พรรณี เกษกมล. (2549). การใช้สมองเพื่อพัฒนาการเรียนรู้. *วารสารวิชาการ*, 9(2), 6 - 10.
- พัชรินทร์ อาลัยลักษณ์. (2549). **สภาพการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรีประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พัชรี เจตน์เจริญรักษ์. (2545). **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 1072307 การเตรียมความพร้อมเพื่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย**. ลพบุรี: สถาบันราชภัฏเทพสตรี.
- พัชรี สวนแก้ว. (2536). **เอกสารประกอบการสอนจิตวิทยาพัฒนาการและการดูแลเด็กปฐมวัย**. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- พัฒนาการความคิดทางจริยศาสตร์**. (2009). ค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2553, จาก <http://www.duangden.com/EthicalLecture/530-2Practice.html>
- พัฒนา ดิพูน. (2550). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอขามน้อย จังหวัดศรีสะเกษ**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรีประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พิทยาภรณ์ สิงหกันตพงศ์และณัฐวรรดา มณีรัตน์. (2550). **การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ. (2546). บทวิพากษ์เพื่อความเข้าใจเรื่อง “องค์กรร่วม”. *วารสารพุทธศาสนศึกษา*, 10(2), 7-37.
- พิมพ์มาดา บุญศิริ. (2550). **ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านโคกทราย องค์การบริหารส่วนตำบลคลอง**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรีประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ภาธร สดาสสิงห์. (2550). **คุณภาพบริการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดมุกดาหาร**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรีประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2548). **หลักการและแนวคิดทางการศึกษาปฐมวัย หน่วยที่ 1 - 4**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- มาโนช พุทธสุวรรณ. (2550). การประเมินศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อำเภอพานะชัย จังหวัดยโสธร. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ. (2552). การบริหารงานและจัดการองค์กร. ค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2552, จาก <http://wiseknow.com/blog/2009/03/05/2031/>
- มูลนิธิศุภนิมิต. (2552). การพัฒนาเด็กแบบองค์รวม. ค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2552, จาก http://www.compassionth.com/index.php?option=com_content&task=view&id=32&Itemid=67
- รัตติพร ภาธรภูวานนท์. (2549). **สถานียรัก: เสริมสร้างเด็กให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามแนวทาง Brain-Based Learning (BBL) เล่มที่ 3 ฉบับ (เฉพาะ) สมอ...เด็กปฐมวัย.** มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- _____. (2552). การประเมินการจัดการศึกษาปฐมวัยของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มหาสารคาม เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รุ่งทิพย์ แก้วประเสริฐกุล. (2550). การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลหนองพะยอม อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เรืองศักดิ์ ปิ่นประทีป. (2547). กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- โรงเรียนอุดรดิตต์. (2553). พระราชดำรัสในหลวง “ปีเด็กสากล” 2552. ค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2553, จาก http://www.utd.ac.th/utdschool/index.php?option=com_content&view=article&id=97
- วารกรณ์ รักวิชัย. (2535). การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: แสงศิลป์การพิมพ์.
- วัฒนา ปุณญฤทธิ. (2551). แผนพัฒนาฉบับที่ 10 กับการจัดการศึกษาปฐมวัย. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการศึกษาศรีนคร มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- วันเพ็ญ เศษบุญ. (2550). ศึกษาการบริหารและการจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของประชาชนในเขตเทศบาล ตำบลสามง่าม จังหวัดพิจิตร. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วาที จันทสุริยะวงศ์. (2528). ข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม (บทความแปล). วารสารสังคมพัฒนา, 6, 49-57.
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2548). ผู้บริหารโรงเรียน : สามมิติการพัฒนาวิชาชีพครูสู่ความเป็นผู้บริหารที่มีประสิทธิผล. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.
- _____. (2549). กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเพื่อการจัดการความรู้ในองค์กรทางการศึกษา. วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2(1), 101-125.
- _____. (2550). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรอบแนวคิดหนึ่งของการวิจัยเพื่อการเปลี่ยนแปลงและเรียนรู้. วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 3(1), 3-22.

- วิโรจน์ สารรัตน์. (2553). **วิธีการวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา**. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- _____. (2554). **การวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อักษราพัฒนา.
- วิลาส เตชะไพบุลย์. (2552). **สังคมไทยกับองค์กรรวมแบบไทยๆ**. ค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2552, จาก <http://www.geocities.com/thaifriendforum/holistic.html>
- วิวัฒน์ คติธรรมนิษฐ์ และ ชื่นขวัญ บุญทวี. (2551). **เรื่องดีๆ ในวงการศึกษไทย : รวมบทความคุณภาพคัดสรรจากเว็บไซต์นิวสกูล**. กรุงเทพฯ: โครงการเว็บไซต์นิวสกูลเพื่อการเรียนรู้สู่สุขภาวะในสถานศึกษา.
- ศิริกุล นามศิริ. (2552). **การพัฒนางานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กด้วยหลักการบูรณาการ: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2536). **ทฤษฎีการประเมิน**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิรินาท ศุกบุญ. (2550). **ความพึงพอใจของประชาชนในประสิทธิภาพการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง**. รายงานการศึกษาระดับปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมเกียรติ สุขเมือง. (2550). **ทัศนคติของผู้ปกครองเด็กเล็กต่อการบริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในเขตอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี**. รายงานการศึกษาระดับปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมทรง อินทเจียด. (2550). **แนวทางการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลบ้านนาให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์**. รายงานการศึกษาระดับปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมศักดิ์ เดิสงคราม. (2550). **การเสริมสร้างความรู้การดำเนินงานของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดขององค์การบริหารส่วนตำบลตาไ้ ตำบลตาไ้ อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม**. รายงานการศึกษาระดับปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สัมเรียง โภชนาธาร. (2548). **ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก: กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลนครแห่งหนึ่งในจังหวัดภาคใต้**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- สัมฤทธิ์ เนตรประไพ. (2550). **ความคิดเห็นของคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

- สำนักโฆษกรัฐบาล. (2551). คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรีแถลงต่อสภาเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2551. ค้นเมื่อ 30 กันยายน 2552, จาก <http://www.thaigov.go.th/multimedia/vana/คำแถลงนโยบาย%20.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (2542). พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2549. ค้นเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2552, จาก <http://www.dloc.opm.go.th/Source/LW004.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2534). พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534. ค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2552, จาก <http://www.krisdika.go.th/wps/portal/general>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2549). แนวการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสมองของเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2549). มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2549). มาตรฐานการศึกษาปฐมวัยเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2550). รายงานการดำเนินงานโครงการพัฒนาบุคลากรแกนนำผู้จัดการความรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2550). มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2550). มาตรฐานการศึกษาปฐมวัยเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2550). แผนปฏิบัติราชการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อรองรับนโยบายรัฐบาลปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2542). การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- _____. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- _____. (2545). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 - 2559. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- _____. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2550). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- _____. (2552). อันเนื่องมาจากพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง”. ค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2552, จาก <http://www.panyathai.or.th>

- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2549). **หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. ค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2552, จาก http://www.rdpb.go.th/rdpb/th/BRANDSITE/theproject_soz.aspx
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี. (2545). **นโยบายเยาวชนแห่งชาติและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนระยะยาว (พ.ศ. 2545-2554)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานรัฐมนตรี.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2549). **มาตรฐานการศึกษาและตัวบ่งชี้ เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน: การศึกษาปฐมวัย รอบที่สอง (พ.ศ. 2549-2553)**. กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.].
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). **นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) ระยะยาว พ.ศ. 2550 – 2559**. กรุงเทพฯ: วิ.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น.
- สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น. (2545). **คู่มือแนวทางปฏิบัติการจัดการศึกษาของท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อาสาศึกษาดิน.
- _____. (2545). **คู่มือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อาสาศึกษาดิน.
- สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). **รายงานประเมินผลการพัฒนาคุณภาพเด็กปฐมวัย (3-5 ปี)**. กรุงเทพฯ: เพลิน สตุติโอ.
- สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). **กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย**. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2548). **คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สิวาพร ปัญจะธา. (2550). **ทัศนคติของผู้ปกครองต่อการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทับ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี**. รายงานการศึกษาระยะปริญญา รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุชาดา สอนสมจิต. (2547). **การศึกษาปัญหาอุปสรรคและปัจจัยการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุธารัตน์ อึ้งสกุล. (2551). **สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จังหวัดสกลนคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สุธิภา อวพิทักษ์. (2542). **การดูแลเด็กปฐมวัย**. อุดรดิตถ์: สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์.

- สุณิษา อรัญมิตร. (2552). การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก: กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยยาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น. รายงานการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุพัฒน์ คาบชัยคำ. (2550). ความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแป้น จังหวัดสกลนคร. รายงานการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2548). เน้นพัฒนาการศึกษาให้ยึดพระบรมราโชวาท เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา. คั่นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2552, จาก http://www.mol.go.th.webpr/news_day/m123048/edu5.html
- สุรศักดิ์ หลาบมาลา. (2549). การให้การศึกษาโดยองค์รวม. วารสารการศึกษาไทย, 3(20), 9-14.
- สุรินทร์ ทาเกิด. (2550). ความคิดเห็นของผู้ปกครองและผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุริยันต์ ภูมิเรือง. (2550). ผลของการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดบ้านโนนสะอาด องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านชัย จังหวัดอุดรธานี. รายงานการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2549). การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หัตชัย สิทธิรักษ์. (2550). มององค์รวมต้องเห็นองค์รวมทั้งหมด. คั่นเมื่อ 28 กันยายน 2552, จาก <http://www.nstlearning.com/~hussachai/?cat=16>
- องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา. (2552). คำแถลงนโยบายของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา แลงต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2552. ขอนแก่น: องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา.
- _____. (2552). การติดตามผลการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา. ขอนแก่น: องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา.
- _____. (2553). การติดตามผลการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา. ขอนแก่น: องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2526). การวิจัยภาคสนาม: เน้นหนักเรื่องการสังเกต. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2545). การวิจัยภาคสนาม : เน้นหนักเรื่องการสังเกต. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ.

- อรุณรัชช์ พรมนอก. (2550). *ความคิดเห็นในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร*. รายงานการศึกษาด้านศึกษาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อัญชลี ไชยวรรณ. (2548). *การพัฒนาารูปแบบ การเรียนการสอนทักษะการคิดแสวงหาความรู้สำหรับเด็กปฐมวัย*. วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- _____. (2552). *การศึกษาปฐมวัยในอนาคต*. ค้นเมื่อ 25 กันยายน 2552, จาก http://www.e-child-edu.com/youthcenter/upload/File/future_childhood.pdf
- อัมพร ชศหล้า. (2549). *ความคาดหวังของผู้ปกครองต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนในเขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- อารี สันหลวี. (2550). *ทฤษฎีการเรียนรู้ของสมอง สำหรับพ่อแม่ ครู และผู้บริหาร*. กรุงเทพฯ: เบรน-เบส บุ๊คส์.
- อำนาจ นวลประกอบ. (2550). *ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยของเทศบาลเมืองป่าตอง อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต*. รายงานการศึกษาด้านศึกษาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อำนาจ นกโต. (2550). *ความพึงพอใจของประชาชนต่อการจัดการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี*. รายงานการศึกษาด้านศึกษาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Adelman, C. (1993). Kurt Lewin and the origins of action research. *Educational Action Research*, 1(1), 7 – 25.
- Arhar, J.M., Holly, M.L., & Kasten, W.C. (2001). *Action research for teachers*. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Beckett, D. (2008). Holistic competence: Putting judgements first. *Asia Pacific Education Review*, 9(1), 21 – 30.
- Borg, W.R. (1982). *Applying educational research: A practical guide for teachers*. New York: Longman.
- Bredenkamp, S. (1987). *Developmentally appropriate practice in early childhood programs serving children from birth through age 8 (Expanded edition)*. Washington, DC: NAEYC.
- Carr, W. (2006). Philosophy, Methodology and Action Research. *Journal of Philosophy of Education*, 40(4), 421 – 435.
- Carr, W., & Kemmis, S. (1986). *Becoming critical: Education, knowledge, and action research*. London: Falmer Press.
- Carr, W., & Kemmis, S. (1992). *Becoming critical: Education, knowledge, and action research*. 3rd ed. Lewes, Sussex: Falmer Press.

- Checkland, P., Holwell, S. (1998). Action research: Its nature and validity. **Systemic Practice and Action Research**, 11(1), 9-21.
- Coghlan, D., & Brannick, T. (2007). **Doing action research in your own organization**. 2nd ed. London: Sage.
- Creswell, J. W. (2008). **Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research**. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Daresh, J.C. (2000). **Supervision as proactive leadership**. 3rd ed. Illinois: Waveland Press.
- Dick, B. (2002). **Action research: Action and research**. Retrieved August 29, 2009, from <http://www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/arp/aandr.html>
- Eisenberg, E. M., Baglia, J., & Pynes, J. E. (2006). Transforming emergency medicine through narrative: Qualitative action research at a community hospital. **Health Communication**, 19, 197-208.
- Eisner, E. (2005). Back to the whole. **Educational Leadership**, 9, 14-18.
- Espich, J.E., & Williams, B. (1967). **Developing programmed instructional materials**. New York: Lear Siegler.
- Feldman, R.S. (1996). **Critical thinking**. Retrieved March 20, 2010, from http://cgsc.rta.mi.th/cgsc/index.php?option=com_content&view=article&id=402:87032&catid=7:88&Itemid=25
- Freeman, D. (1998). **Doing teacher research: From inquiry to understanding**. Boston: Heinle and Heinle.
- Gestwicki, C. (1999). **Developmentally appropriate practice: Curriculum and development in early education**. 2nd ed. New York: Delmar.
- Gordon A.M. & Williams-Browne, K. (1995). **Beginnings & beyond**. 4th ed. New York: Delmar.
- Greenwood, D.J., & Levin, M. (1998). **Introduction to action research: Social research for social change**. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Grundy, S. (1987). **Curriculum product or praxis**. London: Falmer Press.
- Gunz, J. (1996). Jacob L. Moreno and the origin of action research. **Educational Action Research**, 4(1), 145-148.
- Harbermas, J. (1974). **Theory and practice**. London: Heinemann.
- Hannaford, C. (2005). **Smart moves: Why learning is not all in your heads**. 2nd ed. Salt Lake City, Utah: Great River Book.
- Hettler, B. (2008). **Campus wellness: Holistic model**. Retrieved 1 October, 2009, from <http://www.valdosta.edu/finadmin/welness/model.shtml>
- Holter, I. M., & Schwartz-Barcott, D. (1993). Action research: What is it? How has it been used, and how can it be used in nursing? **Journal of Advanced Nursing**, 18, 296-304.

- Hughes, L. (1999). Action research and practical inquiry: How can I meet the needs of the high-ability students within my regular educational classroom. **Journal for the Education of the Gifted**, 22, 282-297.
- Hult, M., & Lennung, S. (1980). Towards a definition of action research: A note and bibliography. **Journal of Management Studies**, 17(2), 242-250.
- Hymes, J.L. (1969). **Early childhood education**. Washington DC: National Association for the Education of Young Children.
- James, E.A. (2006). A study of PAR for educators developing new practice in areas of educational disadvantage. **Educational Action Research**, 14(4), 525-534.
- James, E.A., Milenkiewicz, M.T., & Bucknam, A. (2008). **Participatory action research for educational leadership**. California: Sage.
- Kemmis, C. (1982). Action research in retrospect and prospect. In Kemmis, S., & McTaggart, R. (Eds.). **The action research reader**. Geelong, Vic: Deakin University Press.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (1988). **The Action research planner**, 3rd ed. Geelong: Deakin University, Australia.
- _____. (1992). **The action research planner**. 3rd ed. Victoria: Deakin University, Australia.
- _____. (2000). Participatory action research. In N. K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.) **Handbook of qualitative research**. (2nd ed., pp. 567-605). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kemmis, S., & Wilkinson, M. (1998). Participatory action research and the study of practice. In B. Atweh, S. Kemmis, & P. Weeks (Eds.). **Action research in practice: Partnerships for social justice in education**. London: Routledge.
- Kosnik, C. (1996). **The effects of action research on a teacher education community**. Paper presented at the American Educational Research Association Conference, New York. [n.p.].
- Lunenburg, F.C., & Ornstein, A.C. (2000). **Educational administration: Concepts and practice**. 3rd ed. Belmont: Wadsworth.
- Master, J. (1995). **The history of action research**. Retrieved September 28, 2009, from <http://www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/arr/arow/rmasters.html>
- McKernan, J. (1991). **Curriculum action research**. London: Kogan Page.
- _____. (1996). **Curriculum action research: A handbook of methods and resources for the reflective practitioner**. 2nd ed. London: Kogan Page.
- McMillan, J.H., & Wergin, J.F. (2002). **Understanding and evaluating educational research**. 2nd ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- McNiff, J. (2002). **Action research for professional development**. Retrieved August 28, 2009, from <http://www.jeanmcniff.com/booklet1.html>

- McTaggart, R. (1989). **16 tenets of participatory action research**. Retrieved August 28, 2009, from <http://www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/ari/p-ywadsworth98.html>
- _____. (1991). Principles for participatory action research. **Adult Education Quarterly**, *41*(3), 168-187.
- _____. (2010). **Participatory action research or change and development**. Townsville, Australia: James Cook University.
- Meryer, G.R. (1984). **Modules: From design to implementation**. 3rd ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Mills, G. E. (2000). **Action research: A guide for the teacher researcher**. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- _____. (2007). **Action research: A guide for the teacher researcher**. 3rd ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Morrisan, S. (2000). **Critical thinking: Developing an effective worldview**. Retrieved March 20, 2010, from http://cgsc.rta.mi.th/cgsc/index.php?option=com_content&view=article&id=402:87032&catid=7:88&Itemid=25
- Neumann, G.P. (2004). **Holistic systems**. Retrieved September 30, 2009, from <http://www.csl.sri.com/users/neumann/holistic.pdf>
- Nofke, S. (1994). Action research: Towards the next generation. **Educational Action Research**, *2*(1), 9-18.
- O'Brien, R. (2001). **An overview of the methodological approach of action research**. Retrieved August, 28, 2009, from <http://www.web.net/~robrien/papers/arfinal.html>
- Owens, R.G. (2001). **Organizational behavior in education: Instructional leadership and social reform**. Boston: Allyn & Bacon.
- Pertersen, E.A. (1996). **A practical guide to early childhood planning, methods, and materials: The what, why, and how of lesson plans**. Toronto: Allyn and Bacon.
- Quigley, B. (2000). The practitioner-research: a research revolution in literacy. **Adult Learning**, *11*(3), 6-8.
- Quixley, S. (2008). **Participatory action research: A brief outline of the concept**. Canberra: [n.p.].
- _____. (2008). **Participatory action research: An outline of the concept**. Retrieved August 31, 2009, from http://www.suziqconsulting.com.au/free_articles_files/CD%20-%20PAR%20Detailed%20Overview%20-%20Aug08.pdf
- Reason, P., & Bradbury, H. (Eds.). (2001). **Handbook of action research: Participative inquiry and practice**. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Satcher, D. (2005). Healthy and ready to learn. **Educational Leadership**, *9*, 26-31.
- Schmuck, R. A. (1997). **Practical action research for change**. Arlington Heights, IL: IRI/SkyLight Training and Publishing.
- Seymour-Rolls K., & Hughes I. (2000). **Participatory action research: Getting job done**. Retrieved September 25, 2009, from <http://www2.fhs.usyd.edu.au/arow/o/m01/rseymour.htm>

- Stoner, J.A.F., & Freeman, R.E. (1992). **Management**. 5th ed. New Jersey: Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Stringer, E. T. (1999). **Action research**. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sullivan, P. (2001). **Holistic management: A whole-farm decision making framework**. Retrieved September 30, 2009, from <http://www.attra.org/attra-pub/PDF/holistic.pdf>
- Wadsworth, Y. (1984). **Do it yourself social research**. Melbourne: Victorian Council of Social Service & Melbourne Family Care Organization.
- _____. (1998). **What is participatory action research?**. Retrieved August 28, 2009, from <http://www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/ari/p-ywadsworth98.html>
- Watters, J. J., Christensen, C, Arcodia, C., Ryan, Y, & Weeks, P. (1998). Occasional visits to the kingdom: Part-time university teaching. In B. Atweh, S. Kemmis & P. Weeks, (Eds.). **Action research in practice: Partnerships for social justice**. London: Routledge.
- Webb, C. (1991). **Action research: The research process in nursing**. 2nd ed. London: Blackwell Scientific Publications.
- Wenger, E., McDermott, R.A., & Snyder, W. (2002). **Cultivating communities of practice: A guide to managing knowledge**. Boston: Harvard Business School Press.
- Whyte, W. F. (1991). **Participatory action research**. Newbury Park, CA: Sage.
- Zuber-Skerritt, O. (1991). **Action research for change and development**. Aldershot, Brookfield: Avebury.
- _____. (1992). **Action research in higher education: Examples and reflections**. London: Kogan Page.
- _____. (1992). **Professional development in higher education: A theoretical framework for action research**. London: Kogan Page.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือราชการ เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ

ที่ ศธ 0514.5.2.3/ว.1061

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002

16 พฤศจิกายน 2553

เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ

เรียน อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ด้วย นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์ รหัสประจำตัว 517050036-4 นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชา การบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น” ในการศึกษาครั้งนี้ จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของแบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น พิจารณาแล้วเห็นว่า รองศาสตราจารย์ ดร.สมคิด สร้อยน้ำ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงได้รับความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วัลลภา อารีรัตน์)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนคณะบดีคณะศึกษาศาสตร์

กลุ่มวิชาการบริหารและพัฒนการศึกษา

โทร. 0-4334-3452-3 ต่อ 420

โทรสาร 0-4334-3454

หมายเหตุ: เบอร์โทรศัพท์นักศึกษา 08-9618-2636

ที่ ศธ 0514.5.2.3/ว.1061

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002

16 พฤศจิกายน 2553

เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ

เรียน อธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ด้วย นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์ รหัสประจำตัว 517050036-4 นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชา การบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตงทอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น” ในการศึกษาครั้งนี้ จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของแบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น พิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นภดล พูลสวัสดิ์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงได้รับความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วัลลภา อารีรัตน์)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะศึกษาศาสตร์

กลุ่มวิชาการบริหารและพัฒนาศึกษา

โทร. 0-4334-3452-3 ต่อ 420

โทรสาร 0-4334-3454

หมายเลข: เบอร์โทรศัพท์นักศึกษา 08-9618-2636

ที่ ศธ 0514.5.2.3/ว.1061

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002

16 พฤศจิกายน 2553

เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ

เรียน อธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ด้วย นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์ รหัสประจำตัว 517050036-4 นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชา การบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น” ในการศึกษาครั้งนี้ จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของแบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์ ในกรณีนี้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น พิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณิง สายแก้ว เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงได้รับความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วัลลภา อารีรัตน์)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนคณะบดีคณะศึกษาศาสตร์

กลุ่มวิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา

โทร. 0-4334-3452-3 ต่อ 420

โทรสาร 0-4334-3454

หมายเหตุ: เบอร์โทรศัพท์นักศึกษา 08-9618-2636

ที่ ศษ 0514.5.2.3/ว.1061

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002

16 พฤศจิกายน 2553

เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 3

ด้วย นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์ รหัสประจำตัว 517050036-4 นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชา การบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น” ในการศึกษาครั้งนี้ จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของแบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์ ในกรณีนี้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น พิจารณาแล้วเห็นว่า ดร.อภิสิทธิ์ บุญญา เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงได้รับความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วัลลภา อารีรัตน์)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนคณะบดีคณะศึกษาศาสตร์

กลุ่มวิชาการบริหารและพัฒนาศึกษา

โทร. 0-4334-3452-3 ต่อ 420

โทรสาร 0-4334-3454

หมายเลข: เบอร์โทรศัพท์นักศึกษา 08-9618-2636

ที่ ศธ 0514.5.2.3/ว.1061

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002

16 พฤศจิกายน 2553

เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวัสดิ์ โพธิ์วัฒน์

ด้วย นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์ รหัสประจำตัว 517050036-4 นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชา การบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น” ในการศึกษาครั้งนี้ จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของแบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น พิจารณาแล้วเห็นว่าท่าน เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงได้รับความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วัลลภา อารีรัตน์)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะศึกษาศาสตร์

กลุ่มวิชาการบริหารและพัฒนการศึกษา

โทร. 0-4334-3452-3 ต่อ 420

โทรสาร 0-4334-3454

หมายเหตุ: เบอร์โทรศัพท์นักศึกษา 08-9618-2636

ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบประเมิน

สภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง
การวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม:
กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

คำชี้แจง

แบบประเมินสภาพการดำเนินงานฉบับนี้ ใช้สำหรับการประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองทั้งก่อนและหลังการนำแผนปฏิบัติการ (action plan) ลงสู่การปฏิบัติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำผลการประเมินทั้งก่อนและหลังการนำแผนลงสู่การปฏิบัติมาเปรียบเทียบกันเพื่อให้เห็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของการดำเนินงานการจัดการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพองตามเกณฑ์มาตรฐานกลางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งกำหนดมาตรฐานในการดำเนินงานไว้ 5 มาตรฐาน คือ

มาตรฐานที่ 1 ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์การ

มาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร

มาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

มาตรฐานที่ 4 ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย

มาตรฐานที่ 5 ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ทั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันปรับปรุงเกณฑ์การประเมินจากเดิมที่ระบุว่ามี และ “ไม่มี” มาเป็นเกณฑ์การพิจารณาใน 5 ระดับ คือ

ระดับ 5 ดีมาก

ระดับ 4 ดี

ระดับ 3 ปานกลาง

ระดับ 2 ควรปรับปรุง

ระดับ 1 ต้องเร่งปรับปรุง

โดยเกณฑ์การพิจารณาทั้ง 5 ระดับจะแตกต่างกันไปตามสภาพตัวชี้วัดในแต่ละรายการ ดังมีรายละเอียดของตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมินในตอนท้ายของแบบประเมินฉบับนี้

ก่อนการประเมิน ผู้ประเมินบันทึกข้อมูลดังนี้

แบบประเมินนี้ใช้เมื่อ [] ก่อนนำไปปฏิบัติ [] หลังนำไปปฏิบัติ

วันเดือนปีที่ประเมิน วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ระหว่างเวลา.....น. ถึง เวลา.....น.

ชื่อผู้ประเมิน.....

มาตรฐานที่ 1 ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร

ที่	ตัวชี้วัด	ผลการประเมิน					บันทึกเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1	มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์						
2	มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร						
3	มีคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนจากชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ						
4	มีแผนการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและดำเนินงานตามแผน						

บันทึกเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

มาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร

ที่	ตัวชี้วัด	ผลการประเมิน					บันทึกเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1	มีการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามเกณฑ์มาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด						
2	ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีวุฒิทางการศึกษาอย่างน้อยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3						
3	ผู้ดูแลเด็กทุกคนได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี						
4	อัตราส่วนของผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยเป็นไปตามมาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด						

บันทึกเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

มาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ที่	ตัวชี้วัด	ผลการประเมิน					บันทึกเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
	ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย	*	*	*	*	*	
1	มีการจัดทำแผนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และด้านการสร้างสรรค์						
2	มีการดำเนินการตามแผนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และด้านการสร้างสรรค์						
3	มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก						
4	มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง						
	ด้านการจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	*	*	*	*	*	
5	จัดสภาพห้องเรียนให้มีแสงสว่างและอากาศพอเพียง						
6	มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค						
7	จัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก						
8	ห้องน้ำ ห้องส้วมถูกสุขลักษณะ						
9	มีการกำจัดขยะมูลฝอยถูกสุขลักษณะ						
10	พื้นที่สนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นมีความเหมาะสมและปลอดภัย						

มาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ต่อ)

ที่	ตัวชี้วัด	ผลการประเมิน					บันทึกเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
	ด้านโภชนาการ	*	*	*	*	*	
11	สถานที่เตรียมและหรือปรุงอาหารสะอาด ถูกสุขลักษณะ						
12	อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารปลอดภัยและสะอาด						
13	ผู้ประกอบและผู้จัดเตรียมอาหารมีสุขอนามัยดี						
14	น้ำดื่ม น้ำใช้สะอาด เพียงพอ						
15	มีการใช้เกลือเสริมไอโอดีนหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนในอาหาร						
16	นมที่ให้เด็กดื่มเป็นนมรสจืดและไม่หมกอายุ						
	ด้านการดูแลสุขภาพ	*	*	*	*	*	
17	มีการตรวจสุขภาพทั่วไปของเด็กทุกคนทุกวัน						
18	มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกคนปีละสองครั้งจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข						
19	มีการประเมินภาวะโภชนาการเด็กทุกคนอย่างน้อยปีละสองครั้ง						

บันทึกเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

มาตรฐานที่ 4 ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย

ที่	ตัวชี้วัด	ผลการประเมิน					บันทึกเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
	ด้านการพัฒนาสมรรถนะตามวัย	*	*	*	*	*	
1	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและสุขภาพของร่างกายของเด็ก						
2	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคมของเด็ก						
3	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก						
4	มีการจัดทำเอกสารบันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาทางภาษาของเด็ก						
5	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก						
6	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก						
7	มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก						
	ด้านสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิต						
8	มีการจัดกิจกรรมสร้างสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพให้แก่เด็ก						
9	มีการบันทึกภาวะโภชนาการของเด็ก						
	ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์	*	*	*	*	*	
10	มีการจัดกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการให้กับเด็ก						
11	มีการจัดกิจกรรมยกย่องนักเรียนที่มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่กำหนด						

บันทึกเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

มาตรฐานที่ 5 ด้านการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ที่	ตัวชี้วัด	ผลการประเมิน					บันทึกเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1	มีการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก						
2	มีการจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการชุมชนในเรื่องการพัฒนาเด็ก						

บันทึกเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ความหมายของผลการประเมิน

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดความหมายของผลการประเมินในแต่ละด้าน โดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้คือ

ระดับ 5 หมายถึง ดีมาก

ระดับ 4 หมายถึง ดี

ระดับ 3 หมายถึง ปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง ควรปรับปรุง

ระดับ 1 หมายถึง ต้องเร่งปรับปรุง

โดยในแต่ละด้านนั้นมีรายการประเมินและระดับคะแนนผลการประเมินเรียงตามลำดับดังนี้

มาตรฐานที่ 1 ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับค่าคะแนนการประเมิน
1.มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์	ระดับ 5 : มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์ในรูปของเอกสาร มีแผนภูมิหรือแผนภาพแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนอยู่ในสภาพใ้การได้ มีความคงทนถาวร และมีความเป็นปัจจุบัน ระดับ 4 : มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์ในรูปของเอกสาร มีแผนภูมิหรือแผนภาพแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแต่ดูไม่คงทนถาวรและขาดความเป็นปัจจุบัน ระดับ 3 : มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์ในรูปของเอกสาร และมีแผนภูมิหรือแผนภาพแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแต่ขาดการดูแลเอาใจใส่ ระดับ 2 : มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์ในรูปของเอกสาร แต่ไม่มีแผนภูมิหรือแผนภาพแสดงให้เห็น ระดับ 1 : ไม่มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์
2.มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร	ระดับ 5 : มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากร โดยจัดทำเป็นเอกสารคำสั่งไว้อย่างชัดเจนและมีความเป็นปัจจุบัน ระดับ 4 : มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากร โดยจัดทำเป็นเอกสารคำสั่ง แต่ขาดความเป็นปัจจุบัน ระดับ 3 : มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นเอกสาร มีความเป็นปัจจุบัน แต่ยังไม่ได้จัดทำเป็นคำสั่ง ระดับ 2 : มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นเอกสารแต่ขาดความเป็นปัจจุบัน และยังไม่ได้จัดทำเป็นคำสั่ง ระดับ 1 : ไม่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเป็นเอกสาร

มาตรฐานที่ 1 ด้านการบริหารจัดการ/การจัดโครงสร้างองค์กร (ต่อ)

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
3.มีคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนจากชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ	ระดับ 5 : มีเอกสารคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนชุมชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเป็นกรรมการและมีความเป็นปัจจุบัน ระดับ 4 : มีเอกสารคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีผู้แทนชุมชนไม่ครบทุกฝ่ายเข้าร่วมเป็นกรรมการ แต่มีความเป็นปัจจุบัน ระดับ 3 : มีเอกสารคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนชุมชนครบทุกฝ่ายเข้าร่วมเป็นกรรมการแต่ขาดความเป็นปัจจุบัน ระดับ 2 : มีเอกสารคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีผู้แทนชุมชนไม่ครบทุกฝ่ายเข้าร่วมเป็นกรรมการ และขาดความเป็นปัจจุบัน ระดับ 1 : ไม่มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
4.มีแผนการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและดำเนินงานตามแผน	ระดับ 5 : มีการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นรูปเล่มที่ลงทอนถาวร มีความเป็นปัจจุบันและมีเอกสารแสดงการดำเนินตามแผน ระดับ 4 : มีการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นรูปเล่ม มีความเป็นปัจจุบัน และมีเอกสารแสดงการดำเนินตามแผน ระดับ 3 : มีการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่ยังไม่จัดทำเป็นรูปเล่ม มีความเป็นปัจจุบัน และมีเอกสารแสดงการดำเนินตามแผน ระดับ 2 : มีการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่ยังไม่จัดทำเป็นรูปเล่ม และขาดความเป็นปัจจุบัน แต่มีเอกสารแสดงการดำเนินตามแผนแสดงให้เห็นบ้าง ระดับ 1 : มีการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่ยังไม่จัดทำเป็นรูปเล่ม และขาดความเป็นปัจจุบัน รวมทั้งไม่มีเอกสารแสดงการดำเนินตามแผนแสดงให้เห็นหรือไม่ได้จัดทำเอกสารใด ๆ เลย

มาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
1. มีการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามเกณฑ์มาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด	ระดับ 5 : มีการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีวุฒิปริญญาตรีสาขาวิชาเอกปฐมวัย และมีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยมาแล้วมากกว่า 3 ปี ระดับ 4 : มีการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ไม่มีวุฒิปริญญาตรีสาขาวิชาเอกปฐมวัย แต่เป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยมาแล้วเพียง 2 – 3 ปี ระดับ 3 : ไม่มีหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่มีการแต่งตั้งรักษาการหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยจัดทำเป็นเอกสารคำสั่งแต่งตั้งปรากฏให้เห็น ระดับ 2 : ไม่มีหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่มีการแต่งตั้งรักษาการหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งยังไม่มีเอกสารคำสั่งแต่งตั้งปรากฏให้เห็น ระดับ 1 : ไม่มีการแต่งตั้งหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือรักษาการหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และไม่มีเอกสารใด ๆ ปรากฏให้เห็นว่ามี การดำเนินการ
2. ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีวุฒิทางการศึกษาอย่างน้อยมัธยมปีที่ 3	ระดับ 5 : ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีวุฒิการศึกษาอย่างน้อยมัธยมปีที่ 3 ระดับ 4 : ผู้ดูแลเด็กร้อยละ 90 มีวุฒิการศึกษาอย่างน้อยมัธยมปีที่ 3 ระดับ 3 : ผู้ดูแลเด็กร้อยละ 80 มีวุฒิการศึกษาอย่างน้อยมัธยมปีที่ 3 ระดับ 2 : ผู้ดูแลเด็กร้อยละ 70 มีวุฒิการศึกษาอย่างน้อยมัธยมปีที่ 3 ระดับ 1 : ผู้ดูแลเด็กต่ำกว่าร้อยละ 70 มีวุฒิการศึกษาอย่างน้อยมัธยมปีที่ 3
3. ผู้ดูแลเด็กทุกคนได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี	ระดับ 5 : ผู้ดูแลเด็กทุกคนได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี ระดับ 4 : ผู้ดูแลเด็กมากกว่าร้อยละ 50 ได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี ระดับ 3 : ผู้ดูแลเด็กร้อยละ 50 ได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อยทุก 2 ปี ระดับ 2 : ผู้ดูแลเด็กต่ำกว่าร้อยละ 50 ได้รับการอบรมด้านการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างน้อย 2 ปีต่อครั้ง ระดับ 1 : ไม่มีผู้ดูแลเด็กคนใดที่ได้เข้ารับการอบรมในระยะ 2 ปีที่ผ่านมา

มาตรฐานที่ 2 ด้านบุคลากร (ต่อ)

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
4.อัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยเป็นไปตามมาตรฐานที่ส่วนกลางกำหนด (เด็กอายุ 2-3 อัตราส่วน 1 : 10 และเด็กอายุ 3 ปีขึ้นไป อัตราส่วน 1 : 20)	ระดับ 5 : มีอัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยตามเกณฑ์ที่กำหนด ระดับ 4 : มีอัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยเกินเกณฑ์ที่กำหนดช่วงอายุละ 1 – 2 คน ระดับ 3 : มีอัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยเกินเกณฑ์ที่กำหนดช่วงอายุละ 3 – 4 คน ระดับ 2 : มีอัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยเกินเกณฑ์ที่กำหนดช่วงอายุละ 5 คน ระดับ 1 : มีอัตราส่วนของครูผู้ดูแลเด็กต่อเด็กปฐมวัยเกินเกณฑ์ที่กำหนดช่วงอายุละมากกว่า 5 คน

มาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ..... มีการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์	ระดับ 5 : มีการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยครบทั้ง 7 ด้าน ระดับ 4 : มีการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัย 5 – 6 ด้าน ระดับ 3 : มีการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัย 2 – 4 ด้าน ระดับ 2 : มีการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัยน้อยกว่า 2 ด้าน ระดับ 1 : ไม่มีการจัดทำแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวเลย

มาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ต่อ)

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
มีการดำเนินการตามแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความสามารถตามวัยของเด็กปฐมวัย ทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านการคิดและสติปัญญา ด้านภาษา ด้านจริยธรรม และ ด้านการสร้างสรรค์	ระดับ 5 : มีการดำเนินการตามแผนครบทั้ง 7 ด้าน ระดับ 4 : มีการดำเนินการตามแผน 5 – 6 ด้าน ระดับ 3 : มีการดำเนินการตามแผน 2 – 4 ด้าน ระดับ 2 : มีการดำเนินงานตามแผนน้อยกว่า 2 ด้าน ระดับ 1 : ไม่มีมีการดำเนินการตามแผน
มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก	ระดับ 5 : มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กครบทุกด้านอย่างน้อยด้านละ 5 ชิ้นขึ้นไปและอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ระดับ 4 : มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กครบทุกด้านอย่างน้อยด้านละ 4 ชิ้น และอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ระดับ 3 : มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กครบทุกด้านอย่างน้อยด้านละ 3 ชิ้น และอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ระดับ 2 : มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กแต่ไม่ครบทุกด้าน ระดับ 1 : ไม่มีวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง	ระดับ 5 : มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครองซึ่งจัดทำไว้เฉพาะ ซึ่งพบว่ามีการดูแลเป็นอย่างดีและมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ระดับ 4 : มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครองซึ่งจัดทำไว้เฉพาะ แต่ขาดการดูแลเอาใจใส่หรือพบว่าไม่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ระดับ 3 : มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครองที่จัดทำไว้คร่าว ๆ และมีร่องรอยของการดำเนินงาน ระดับ 2 : มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครองที่จัดทำไว้คร่าว ๆ แต่ไม่มีร่องรอยของการดำเนินงาน ระดับ 1 : ไม่มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง
การจัดสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จัดสภาพห้องเรียนให้มีแสงสว่างและอากาศพอเพียง	ระดับ 5 : อยู่ในสภาพดีมาก ระดับ 4 : อยู่ในสภาพดี ระดับ 3 : อยู่ในสภาพปานกลาง ระดับ 2 : อยู่ในสภาพที่ควรปรับปรุง ระดับ 1 : อยู่ในสภาพที่ต้องเร่งปรับปรุง
มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค	ระดับ 5 : อยู่ในสภาพดีมาก ระดับ 4 : อยู่ในสภาพดี ระดับ 3 : อยู่ในสภาพปานกลาง ระดับ 2 : อยู่ในสภาพที่ควรปรับปรุง ระดับ 1 : อยู่ในสภาพที่ต้องเร่งปรับปรุง
จัดพื้นที่ใช้สอยในห้องเรียนได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก	ระดับ 5 : อยู่ในสภาพดีมาก ระดับ 4 : อยู่ในสภาพดี ระดับ 3 : อยู่ในสภาพปานกลาง ระดับ 2 : อยู่ในสภาพที่ควรปรับปรุง ระดับ 1 : อยู่ในสภาพที่ต้องเร่งปรับปรุง

มาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ต่อ)

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
ห้องน้ำ ห้องส้วม ถูกสุขลักษณะ	ระดับ 5 : อยู่ในสภาพดีมาก ระดับ 4 : อยู่ในสภาพดี ระดับ 3 : อยู่ในสภาพปานกลาง ระดับ 2 : อยู่ในสภาพที่ควรปรับปรุง ระดับ 1 : อยู่ในสภาพที่ต้องเร่งปรับปรุง
มีการกำจัดขยะมูลฝอย ถูกสุขลักษณะ	ระดับ 5 : มีการกำจัดขยะมูลฝอยถูกสุขลักษณะ เช่น มีถังแยกขยะตามประเภทของขยะที่อยู่ในสภาพที่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี และมีบริการรับขนส่งขยะจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นประจำทุกวัน ระดับ 4 : มีการกำจัดขยะมูลฝอยถูกสุขลักษณะ เช่น มีถังแยกขยะตามประเภทของขยะและมีการนำขยะไปทำลายนอกสถานที่ ระดับ 3 : มีการกำจัดขยะมูลฝอย เช่น มีถังรองรับขยะ และมีการนำขยะไปทำลายนอกสถานที่ ระดับ 2 : มีการกำจัดขยะมูลฝอย เช่น มีถังรองรับขยะ แต่วิธีการนำขยะไปทิ้งหรือทำลายยังไม่เป็นระบบ ระดับ 1 : มีการกำจัดขยะมูลฝอย เช่น มีถังรองรับขยะแต่มีสภาพที่ไม่สมบูรณ์และไม่ได้มีการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควรหรือไม่มีการกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะ
พื้นที่สนามเด็กเล่น และเครื่องเล่นมีความ เหมาะสมและ ปลอดภัย	ระดับ 5 : มีสนามเด็กเล่นเป็นเอกเทศ มีพื้นที่สนามและเครื่องเล่นสนามพอเพียงกับจำนวนเด็ก ซึ่งมีสภาพที่เหมาะสมและมีความปลอดภัยสูง ระดับ 4 : มีสนามเด็กเล่นเป็นเอกเทศ มีพื้นที่สนามและเครื่องเล่นสนามซึ่งมีสภาพที่เหมาะสมและมีความปลอดภัย ระดับ 3 : มีสนามเด็กเล่นเป็นเอกเทศ แต่มีพื้นที่สนามจำกัด มีเครื่องเล่นสนามซึ่งมีสภาพที่เหมาะสมและมีความปลอดภัย ระดับ 2 : ไม่มีสนามเด็กเล่นเป็นเอกเทศ มีเครื่องเล่นสนามบ้างเล็กน้อยและยังมีสภาพดีวางอยู่ตามจุดต่าง ๆ ภายในศูนย์ฯ ระดับ 1 : ไม่มีสนามเด็กเล่นเป็นเอกเทศ มีเครื่องเล่นสนามบ้างเล็กน้อยแต่อยู่ในสภาพไม่สมบูรณ์ หรือไม่มีสนามเด็กเล่นและไม่มีเครื่องเล่นสนามเลย

มาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ต่อ)

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
ด้านโภชนาการ	
สถานที่เตรียมและ หรือปรุงอาหาร ถูกสุขลักษณะ	ระดับ 5 : อยู่ในสภาพดีมาก ระดับ 4 : อยู่ในสภาพดี ระดับ 3 : อยู่ในสภาพปานกลาง ระดับ 2 : อยู่ในสภาพที่ควรปรับปรุง ระดับ 1 : อยู่ในสภาพที่ต้องเร่งปรับปรุง
อุปกรณ์และภาชนะใส่ อาหารปลอดภัยและ สะอาด	ระดับ 5 : อยู่ในสภาพดีมาก ระดับ 4 : อยู่ในสภาพดี ระดับ 3 : อยู่ในสภาพปานกลาง ระดับ 2 : อยู่ในสภาพที่ควรปรับปรุง ระดับ 1 : อยู่ในสภาพที่ต้องเร่งปรับปรุง
ผู้ประกอบและผู้จัด เตรียมอาหารมี สุขอนามัยดี	ระดับ 5 : อยู่ในสภาพดีมาก ระดับ 4 : อยู่ในสภาพดี ระดับ 3 : อยู่ในสภาพปานกลาง ระดับ 2 : อยู่ในสภาพที่ควรปรับปรุง ระดับ 1 : อยู่ในสภาพที่ต้องเร่งปรับปรุง
น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด พอเพียง	ระดับ 5 : อยู่ในสภาพดีมาก ระดับ 4 : อยู่ในสภาพดี ระดับ 3 : อยู่ในสภาพปานกลาง ระดับ 2 : อยู่ในสภาพที่ควรปรับปรุง ระดับ 1 : อยู่ในสภาพที่ต้องเร่งปรับปรุง

มาตรฐานที่ 3 ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ต่อ)

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
มีการใช้เกลือเสริมไอโอดีนหรือน้ำปลาเสริมไอโอดีนในอาหาร	ระดับ 5 : อยู่ในสภาพดีมาก ระดับ 4 : อยู่ในสภาพดี ระดับ 3 : อยู่ในสภาพปานกลาง ระดับ 2 : อยู่ในสภาพที่ควรปรับปรุง ระดับ 1 : อยู่ในสภาพที่ต้องเร่งปรับปรุง
นมที่ให้เด็กดื่มเป็นนมรสจืดและไม่หมักอายุ	ระดับ 5 : อยู่ในสภาพดีมาก ระดับ 4 : อยู่ในสภาพดี ระดับ 3 : อยู่ในสภาพปานกลาง ระดับ 2 : อยู่ในสภาพที่ควรปรับปรุง ระดับ 1 : อยู่ในสภาพที่ต้องเร่งปรับปรุง
ด้านการดูแลสุขภาพ	
มีการตรวจสุขภาพทั่วไปของเด็กทุกคนทุกวัน	ระดับ 5 : พบว่ามีการตรวจสุขภาพเด็กทุกคนทุกวัน ระดับ 4 : พบว่ามีการตรวจสุขภาพเด็กอาทิตย์ละ 3 – 4 ครั้ง ระดับ 3 : พบว่ามีการตรวจสุขภาพเด็กอาทิตย์ละ 1 – 2 ครั้ง ระดับ 2 : พบว่ามีการตรวจสุขภาพเด็กต่ำกว่าเดือนละ 2 ครั้ง ระดับ 1 : พบว่าไม่มีกิจกรรมการตรวจสุขภาพเด็ก
มีการตรวจสุขภาพเด็กทุกคนปีละสองครั้งจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการมากกว่าปีละสองครั้ง ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการปีละสองครั้ง ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการปีละครั้ง ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการบ้างเป็นบางปี ระดับ 1 : พบว่าไม่มีดำเนินการ

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
มีการประเมินภาวะ โภชนาการเด็กทุกคน อย่างน้อยปีละสองครั้ง	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการมากกว่าปีละสองครั้ง ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการปีละสองครั้ง ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการปีละครั้ง ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการบ้างเป็นบางปี ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ

มาตรฐานที่ 4 ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
ด้านการพัฒนา สมรรถนะตามวัย	
มีการจัดกิจกรรม เกี่ยวกับความ เคลื่อนไหวและสุข ภาวะทางกายของเด็ก	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการมากกว่า 5 กิจกรรม ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการ 4 – 5 กิจกรรม ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการ 2 – 3 กิจกรรม ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการน้อยกว่า 2 กิจกรรม ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ
มีการจัดกิจกรรม เกี่ยวกับการพัฒนาทาง สังคมของเด็ก	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการตั้งแต่ 5 กิจกรรมขึ้นไป ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการ 4 – 5 กิจกรรม ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการ 2 – 3 กิจกรรม ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการน้อยกว่า 2 กิจกรรม ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ

มาตรฐานที่ 4 ด้านคุณภาพเด็กปฐมวัย (ต่อ)

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการมากกว่า 5 กิจกรรม ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการ 4 – 5 กิจกรรม ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการ 2 – 3 กิจกรรม ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการน้อยกว่า 2 กิจกรรม ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ
มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางภาษาของเด็ก	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการมากกว่า 5 กิจกรรม ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการ 4 – 5 กิจกรรม ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการ 2 – 3 กิจกรรม ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการน้อยกว่า 2 กิจกรรม ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ
มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการมากกว่า 5 กิจกรรม ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการ 4 – 5 กิจกรรม ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการ 2 – 3 กิจกรรม ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการน้อยกว่า 2 กิจกรรม ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ
มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็ก	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการมากกว่า 5 กิจกรรม ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการ 4 – 5 กิจกรรม ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการ 2 – 3 กิจกรรม ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการน้อยกว่า 2 กิจกรรม ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการมากกว่า 5 กิจกรรม ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการ 4 – 5 กิจกรรม ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการ 2 – 3 กิจกรรม ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการน้อยกว่า 2 กิจกรรม ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ
มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางภาษาของเด็ก	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการมากกว่า 5 กิจกรรม ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการ 4 – 5 กิจกรรม ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการ 2 – 3 กิจกรรม ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการน้อยกว่า 2 กิจกรรม ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ
ด้านสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิต	
มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาทางการคิดและสติปัญญาของเด็ก	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการมากกว่า 5 กิจกรรม ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการ 4 – 5 กิจกรรม ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการ 2 – 3 กิจกรรม ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการน้อยกว่า 2 กิจกรรม ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ
มีการบันทึกภาวะโภชนาการของเด็ก	ระดับ 5 : พบว่ามีการบันทึกสม่ำเสมอและลงรายละเอียดดีมาก ระดับ 4 : พบว่ามีการบันทึกสม่ำเสมอและลงรายละเอียดดี ระดับ 3 : พบว่ามีการบันทึกสม่ำเสมอแต่ลงรายละเอียดน้อย ระดับ 2 : พบว่ามีร่องรอยการบันทึกแต่ไม่มีความสม่ำเสมอ ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการบันทึก

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
ด้านการปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึง ประสงค์	
มีการจัดกิจกรรมการ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ที่พึงประสงค์ 8 ประการของ กระทรวงศึกษาธิการ ให้กับเด็ก	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการครบทั้ง 8 กิจกรรม ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการ 6 – 7 กิจกรรม ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการ 4 – 5 กิจกรรม ระดับ 2 : พบว่ามีการดำเนินการน้อยกว่า 4 กิจกรรม ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ
มีการจัดกิจกรรม ยกย่องนักเรียนที่มี คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึง ประสงค์ตามเกณฑ์ที่ กำหนด	ระดับ 5 : พบว่ามีการดำเนินการมากกว่าปีละครั้งและมีหลักฐานประกอบชัดเจน ระดับ 4 : พบว่ามีการดำเนินการปีละครั้งและมีหลักฐานประกอบชัดเจน ระดับ 3 : พบว่ามีการดำเนินการในบางปีและมีหลักฐานประกอบ ระดับ 2 : พบว่ามีร่องรอยการดำเนินการแต่หลักฐานยังไม่ชัดเจน ระดับ 1 : พบว่าไม่มีการดำเนินการ

ตัวชี้วัด	เกณฑ์/ระดับคะแนนการประเมิน
มีการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก	ระดับ 5 : มีการจัดกิจกรรมมากกว่าภาคเรียนละ 2 ครั้ง โดยมีกิจกรรมที่หลากหลาย มีเอกสารและมีภาพประกอบที่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการได้อย่างชัดเจนทุกกิจกรรม ระดับ 4 : มีการจัดกิจกรรมภาคเรียนละ 2 ครั้ง มีเอกสารและมีภาพประกอบที่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการได้อย่างชัดเจน ระดับ 3 : มีการจัดกิจกรรมภาคเรียนละ 1 ครั้ง มีเอกสารหรือมีภาพประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการ ระดับ 2 : มีการจัดกิจกรรมภาคเรียนละ 1 ครั้ง มีเอกสารหรือภาพประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการแต่ขาดความสมบูรณ์ในรายละเอียด ระดับ 1 : ไม่มีการจัดกิจกรรมดังกล่าวเลย
มีการจัดให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งความรู้และบริการชุมชนในเรื่องการพัฒนาเด็ก	ระดับ 5 : มีการดำเนินการโดยมีกิจกรรมที่หลากหลาย มีเอกสารและมีภาพประกอบที่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการได้อย่างชัดเจนทุกกิจกรรม ระดับ 4 : มีการดำเนินการโดยมีเอกสารและมีภาพประกอบที่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการได้อย่างชัดเจน ระดับ 3 : มีการดำเนินการโดยมีเอกสารหรือมีภาพประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการ ระดับ 2 : มีการดำเนินการโดยมีเอกสารหรือภาพประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการแต่ขาดความสมบูรณ์ในรายละเอียด ระดับ 1 : ไม่มีการจัดกิจกรรมดังกล่าวเลย

แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ
การวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม:
กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

คำชี้แจง

แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการฉบับนี้ ใช้สำหรับทีมแกนนำเพื่อบันทึกผลการดำเนินงานในระหว่างการดำเนินการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามและตรวจสอบความก้าวหน้าในการดำเนินงานโครงการเป็นระยะ ๆ โดยการบันทึกตามสภาพจริงที่พบเห็นจากการตรวจสอบเอกสาร หลักฐาน หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เช่น บันทึกการดำเนินงาน ภาพประกอบ และเอกสารอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการดำเนินงาน รวมทั้งใช้วิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อให้การสังเกตและบันทึกมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ก่อนการบันทึก ผู้บันทึกทำการบันทึกข้อมูลดังนี้

วันเดือนปีที่บันทึก วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ระหว่างเวลา.....น. ถึง เวลา.....น.

ชื่อผู้บันทึก.....

บันทึกผลการดำเนินงาน

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงการ

โครงการที่.....ชื่อโครงการ.....

ระยะเวลาดำเนินการ.....ผู้รับผิดชอบโครงการ.....

ส่วนที่ 2 : บันทึกความก้าวหน้าของโครงการ

1) วิธีการจัดกิจกรรมของโครงการเป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้หรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

.....

2) ความก้าวหน้าของโครงการเป็นอย่างไร?

.....

.....

.....

3) กิจกรรมที่จัดทำบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในโครงการหรือไม่? อย่างไร ?

.....

.....

4) ปัญหา หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นมีหรือไม่? อย่างไร?

.....
.....
.....

5) การใช้ทรัพยากรทางการบริหารต่าง ๆ คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการในการนำแผนปฏิบัติการสู่การปฏิบัติ ได้ผลเป็นอย่างไร? มีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่?

.....
.....
.....

6) การปฏิบัติงานภายใต้บริบทของ “หลักร่วม” มีการดำเนินการอย่างไร? และได้ผลหรือไม่ได้ผลอย่างไร?

.....
.....
.....

สรุปผลการประเมิน

จุดเด่นโครงการ

.....
.....
.....

จุดอ่อนโครงการ

.....
.....
.....

จุดที่ควรพัฒนา

.....
.....
.....

สรุป (เขียนความเรียง)

.....
.....
.....

แบบประเมินโครงการ

การวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม:
กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

คำชี้แจง

แบบประเมินโครงการนี้ ใช้สำหรับทีมแกนนำเพื่อบันทึกผลการประเมินสภาพดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสรุปและประเมินผลการดำเนินงานโครงการตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ โดยให้มีการบันทึกและประเมินตามสภาพจริงที่พบเห็นจากการตรวจสอบเอกสาร หลักฐาน หรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เช่น บันทึกการดำเนินงาน ภาพประกอบ และเอกสารอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการดำเนินงาน รวมทั้งใช้วิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อให้การประเมินมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ก่อนการประเมิน ผู้ประเมินบันทึกข้อมูลดังนี้

วันเดือนปีที่ประเมิน วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ระหว่างเวลา.....น. ถึง เวลา.....น.

ชื่อผู้ประเมิน.....

บันทึกผลการประเมิน

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงการ

โครงการที่.....ชื่อโครงการ.....

ระยะเวลาดำเนินการ.....ผู้รับผิดชอบโครงการ.....

ส่วนที่ 2 : บันทึกผลการดำเนินงานโครงการ

1) โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด?

.....

.....

.....

2) วิธีการและกิจกรรมของโครงการตามที่ได้วางแผนไว้ได้ดำเนินการครบถ้วนหรือไม่?
อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

3) ผลที่เกิดขึ้นจากการนำโครงการไปปฏิบัติเป็นอย่างไร?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4) ปัญหา หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นมีหรือไม่? อย่างไร?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5) การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทางการบริหารต่าง ๆ คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการในการนำแผนปฏิบัติการสู่การปฏิบัติ ได้ผลเป็นอย่างไร? มีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

6) การปฏิบัติงานภายใต้บริบทของ “หลักองค์กรร่วม” มีการดำเนินการอย่างไร? และได้ผลหรือไม่ได้ผลอย่างไร?

.....
.....
.....
.....
.....

สรุปผลการประเมิน

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม:
กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคองพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับนี้ใช้สำหรับการสัมภาษณ์ทีมแกนนำในขั้นตอนการปฏิบัติ (acting) ภายหลังจากที่ได้มีการนำแผนปฏิบัติการ (action plan) ลงสู่การปฏิบัติแล้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักองค์รวมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติ

ขั้นนำ

1. เริ่มจากการสร้างความคุ้นเคย ต่อด้วยผู้สัมภาษณ์แนะนำตนเอง
2. แจ้งวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ ขออนุญาตเริ่มการสัมภาษณ์และบันทึกเทป โดยขอให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็น และข้อเท็จจริงอย่างอิสระเพื่อประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม

ขั้นสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์เลือกใช้คำถามจากคำถามการวิจัยเป็นหลัก และจะปรับให้เหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นทีมแกนนำ

รายการคำถาม

1. ท่านคิดว่า การนำทางเลือกที่ประเมินได้ไปปฏิบัติโดยใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) และใช้หลักองค์รวมมาเป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional Intervention) มีปรากฏการณ์การปฏิบัติอะไรเกิดขึ้น? และอย่างไร?
2. ท่านคิดว่า ปรากฏการณ์การปฏิบัติที่เกิดขึ้นได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเพียงใดต่อ
 - 2.1 ระดับตัวบุคคล
 - 2.2 ระดับกลุ่มบุคคล
 - 2.3 ระดับองค์กร
3. ท่านคิดว่า การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวมในครั้งนี้ ตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กร เกิดการเรียนรู้ หรือองค์ความรู้ อะไรจากการปฏิบัติร่วมในการนำเอาแผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักองค์รวมมาใช้เป็นตัวสอดแทรกนั้น

ขั้นสรุปผลการสัมภาษณ์

1. ผู้สัมภาษณ์กล่าวขอบคุณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยของ
องค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม
2. ผู้สัมภาษณ์สรุปผลการสัมภาษณ์ และสอบถามผู้ถูกสัมภาษณ์ว่าถูกต้องตามที่ให้สัมภาษณ์หรือไม่?
หรือมีอะไรเพิ่มเติม?
3. กล่าวขอบคุณ / ปิดการสัมภาษณ์

ภาคผนวก ค
รายชื่อผู้ร่วมวิจัย

รายชื่อผู้ร่วมวิจัย

คนที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
1	นายยอดยิ่ง จันทนพิมพ์	242 หมู่ 8 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
2	นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์	164 หมู่ 17 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
3	นางสาวสุชานันท์ พรหมกันท์	26/1 หมู่ 22 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
4	นายพินัย หล้าสุด	41 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
5	นางรักเล่ ปาละสานต์	133/8 หมู่ 4 ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
6	นางบัวผัน จันทรโสง	74 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
7	นางระพีพรรณ รามคำ	83 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
8	นายวรเทพ มุ่งหมาย	18 ม.10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
9	นางรัตดา เศรษฐระนา	45/1 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
10	นายอภิรักษ์ จันทะโสดา	66/1 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
11	นางนรัญญา จันทาสีกา	30 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
12	นางโสภารัตน์ สีละโคตร	42/1 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
13	นางสมฤดี พันชมภู	395 หมู่ 15 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
14	นางสาวสมจิต จันทะโสดา	25 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
15	นางลาวะดี กำลั้งทวี	870 หมู่ 26 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
16	นางสมพร บุตรพุด	5 หมู่ 22 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
17	นายกริช กองทอง	165/4 หมู่ 20 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
18	นางสาวขวัญใจ โพธิ์รุค	79 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
19	นางทองดาว อุปทุม	101 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
20	นายชัย ปัสสาวะโท	25 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
21	นายชาติ สีละคุณ	61 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
22	นายเลี่ยม สีสา	237 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
23	นางสาวชนิดา สีละคุณ	61 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
24	นายรัตติกาล ตาบ้านคู	80 หมู่ 10 ตำบลศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
25	นางสมหมาย โพธิ์รุค	8 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
26	นางสาวดวงตา ส่างเสาร์	94 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
27	นางธนพร ตระกาลไทย	116 หมู่ 8 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
28	นายสุรัตน์ จันทาสีกา	150 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
29	นางนุชจรินทร์ พลทองสถิตย์	106/1 หมู่ 2 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000

รายชื่อผู้ร่วมวิจัย (ต่อ)

คนที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
30	นายสุริยา โพธิ์รุศ	8 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
31	นายปฏิพัทธ์ ดาบด้ามแก้ว	336 หมู่ 22 ต.บ้านเป็ด อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
32	นางศิริวรรณ ฟองสวัสดิ์	200 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
33	นางมัลลิกา ทะสา	80 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
34	นางบุตรี โนนทะรัตน์	166 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
35	นางสาวชนิดา ผาจันทร์	61 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
36	นางจิรภา กานพรหมมา	43/1 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
37	นางมัทนา สมอุ่มจารย์	191 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
38	นางเสาวนิตย์ ดาบด้ามแก้ว	336 หมู่ 22 ต.บ้านเป็ด อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
39	นางพิชามณูชู่ วุทธิสิทธิ์	3 ถ.ชวนชื่น ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
40	นายวิมล ศรีละโคตร	21 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
41	นางสาวจรรยา แสนสมบัติ	38 หมู่ 4 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
42	นางนิรมล อ่ำไธสง	889 หมู่ 14 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
43	นางสาวมูจรินทร์ ปุ่งมา	167 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
44	นางโสดา คำแพง	109 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
45	นางณัฐมน จันทะโสดา	66/1 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
46	นางรุจิษา ศิริปัญญา	56 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
47	นายณรงค์ มุลม่อม	74 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
48	นางสาวปนัดดา รามคำ	83 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
49	นางสาวอภิญญา กงทอง	156 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
50	นางสมหมาย ปราบสิมา	109 หมู่ 10 ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000

ภาคผนวก ง
เอกสารประกอบการบรรยาย
แนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ สำหรับผู้ร่วมวิจัย

เอกสารประกอบการบรรยาย

แนวคิดเชิงเทคนิคต่าง ๆ สำหรับผู้ร่วมวิจัย

สำหรับการวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหาร
ส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง
องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น”

รวบรวมโดย ชยานนท์ มนเพียรจันทร์

คำนำ

เอกสารฉบับนี้จัดทำขึ้นสำหรับผู้ร่วมวิจัยในโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดงพอง องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น” ซึ่งผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการดำเนินงาน เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการร่วมกันในทุกขั้นตอนของการวิจัย โดยข้อมูลต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารนี้เกิดจากการรวบรวมเอาแนวคิด และผลงานของนักวิชาการหลาย ๆ ท่านมารวมเข้าไว้ด้วยกันซึ่งถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการนำมาใช้สำหรับการวิจัยในครั้งนี้

ทั้งนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารฉบับนี้คงจะเป็นแนวทางที่ดีสำหรับให้ผู้ร่วมวิจัยตามโครงการฯ ได้มีไว้ศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตรงกัน

ชยานนท์ มนเพียรจันทร์

ตุลาคม 2553

สารบัญ

	หน้า
ข้อเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	454
การระดมสมอง (brain storming)	485
การเขียนผังความคิด (mind map)	488
การวางแผน	192
การนำแผนสู่การปฏิบัติ	194
เทคนิคการเขียนโครงการ	196
การประเมินโครงการ	503
เทคนิคการถอดบทเรียน	508
การจัดกิจกรรมสะท้อนผล	510
การสังเกต	511
การบันทึกข้อมูลภาคสนาม	513
บันทึกอนุทิน	516

ข้อเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติ เพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) กล่าวว่า การวิจัยในปัจจุบันจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) การวิจัยเชิงปริมาณ อิงกับปรัชญาปฏิฐานนิยมหรือประจักษ์นิยม (positivism/empiricism) เน้นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของตัวแปร (cause-effect relationships) 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ อิงกับปรัชญาโครงสร้างนิยมหรือปรากฏการณ์นิยม (constructivism/phenomenologicalism) เน้นการศึกษาเชิงพรรณนาเพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่ปรากฏอยู่และความหมายของสิ่งนั้น และ 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ อิงกับปรัชญาของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (theories of postmodernism) ดังนั้น การให้ข้อเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในที่นี้ จะคำนึงถึงกระบวนการที่เน้นรากฐานการแสวงหาความรู้และความจริงตามปรัชญาหรือวิธีคิดของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ และทฤษฎีหลังสมัยใหม่เป็นเบื้องต้น จากนั้นจะคำนึงถึง 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาทของผู้วิจัย รวมทั้งแนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม และแนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนที่นำมากล่าวถึงข้างต้น ตลอดจนแนวคิดสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น และในกรณีกระบวนการที่เน้นรากฐานการแสวงหาความรู้และความจริงตามปรัชญาตามที่กล่าวถึงในข้างต้นนั้นถือว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยตามกระบวนการของการวิจัยภายใต้แนวคิดทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) เป็นการศึกษาที่ใช้วิธีวิทยาศาสตร์บางส่วน แต่ใช้วิธีปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action approach) ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัยเพื่อปฏิบัติแก้ไขปรับปรุงสภาพของตนเอง โดยมีข้อสรุปลักษณะสำคัญที่นำมาใช้อธิบายหรือชี้แนะแนวการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1) ปฏิเสธความคิดที่ว่าความรู้และความจริงแยกขาดจากระบบคุณค่า (set of values) และตัวตนของผู้แสวงหาความรู้และความจริง ซึ่งนัยหนึ่งก็คือการปฏิเสธวิธีคิดแบบปฏิฐานนิยมที่แยกตัวผู้แสวงหาออกจากความรู้และความจริง

2) เป้าหมายของการแสวงหาความรู้และความจริงไม่ใช่ตัวความรู้และความจริงนั้นๆ แต่คือการนำความรู้และความจริงที่ได้มาไปใช้ในการแก้ปัญหา และสร้างการเปลี่ยนแปลง

3) เป็นลักษณะของสำนักคิด “ปฏิบัตินิยม” (pragmatism) ที่ให้ความหมายของ “ความรู้” ว่าเป็น “กระบวนการ” แสวงหาความจริง ดังนั้น จุดมุ่งเน้นจึงไม่ได้อยู่ที่ผลลัพธ์แบบตายตัว แต่อยู่ที่องค์ประกอบต่างๆ อาทิ วิธีการ การปรับเปลี่ยน ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการแสวงหาความรู้และความจริง

4) กระบวนการแสวงหาความรู้และความจริงดังกล่าว เริ่มต้นที่การตั้งคำถามหรือมองไปที่ปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วจึงสร้างกระบวนการที่นำไปสู่การตอบคำถาม หรือแก้ปัญหานั้นๆ และปัญหาในความหมายนี้ไม่ใช่ปัญหาหรือคำถามในเชิงปรัชญาหากเป็นปัญหาในเชิงปฏิบัติ (practical problem)

5) สิ่งที่น่าสนใจคือให้ความสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ในกระบวนการแก้ปัญหานั้นจะเกิดปัญหาหรือคำถามอื่นๆ ขึ้น ผลลัพธ์ของคำถามแรกก็จะเป็นพื้นฐานในเชิงวิธีการและทฤษฎีสำหรับการตอบคำถามใหม่ที่เกิดขึ้น

6) นักคิดนี้เชื่อว่ากระบวนการแสวงหาความรู้ไม่ได้มีเป้าหมายในการแสวงหาคำตอบแบบเบ็ดเสร็จ หากเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การแก้ปัญหามองให้ดียิ่งขึ้น และเพื่อ นำไปสู่การแก้ปัญหามองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงและซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังนั้น “ความรู้” ภายใต้วิธีคิดปฏิบัตินิยมจึงหมายถึง “การเรียนรู้เพื่อที่รู้” อันจะนำไปสู่ “การคิด” วิธีการแก้ปัญหามองให้ดียิ่งขึ้น และนักคิดปฏิบัตินิยมก็ไม่ตัดสินสิ่งที่ตนค้นพบต่อคำถามหรือปัญหาหนึ่งๆ ว่า “ถูก” หรือ “ผิด” แต่จะเรียกสิ่งนั้นว่า “ความจริงชั่วคราว” (temporary truth) ทั้งนี้ก็เพราะเมื่อเวลาผ่านไปและสังคมเปลี่ยนแปลง คำตอบที่เกิดขึ้น ณ เวลาหนึ่ง ก็จะล้าสมัยและไม่ใช่ว่าคำตอบสำหรับเวลาใหม่ก็ตามมา

7) กระบวนการตอบคำถามหรือแก้ปัญหามองที่สำคัญของนักคิดปฏิบัตินิยม เป็นกระบวนการที่ตั้งอยู่บน “การไม่เห็นพ้องร่วมกัน” (disagreement) หรือที่เรียกว่า dialectic inquiry หรือ “กระบวนการเข้าถึงความรู้แบบวิพากษ์” โดยวิธีการเช่นนี้เป็นวิธีการที่ให้นักวิจัย 2 กลุ่มศึกษาในสิ่งเดียวกัน จากนั้นจึงให้ทั้งสองวิจารณ์ซึ่งกันและกัน วิธีการนี้จะทำให้ทั้งสองกลุ่มได้มองเห็น “ตำแหน่งแห่งที่ในเชิงญาณวิทยา” (epistemological position) ของตน กล่าวคือทั้งสองจะมองเห็นสมมติฐานและโลกทัศน์ที่กำกับกระบวนการแสวงหาความรู้ รวมทั้งมองเห็นข้อจำกัดและจิตสำนึกที่ผิดพลาด (false consciousness) ในวิธีการของตน กระบวนการเช่นนี้จึงไม่มีจุดสิ้นสุด (endpoint) หากเป็นการเรียนรู้กระบวนการในการแก้ไขปัญหาหรือแสวงหาคำตอบให้ดียิ่งขึ้นไป และด้วยวิธีคิดเช่นนี้เองที่ทำให้นักคิดสำนักปฏิบัตินิยมและทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์เห็นว่า กระบวนการเข้าถึงความรู้ไม่สามารถแยกขาดจากตัวนักวิจัยและบริบททางสังคม

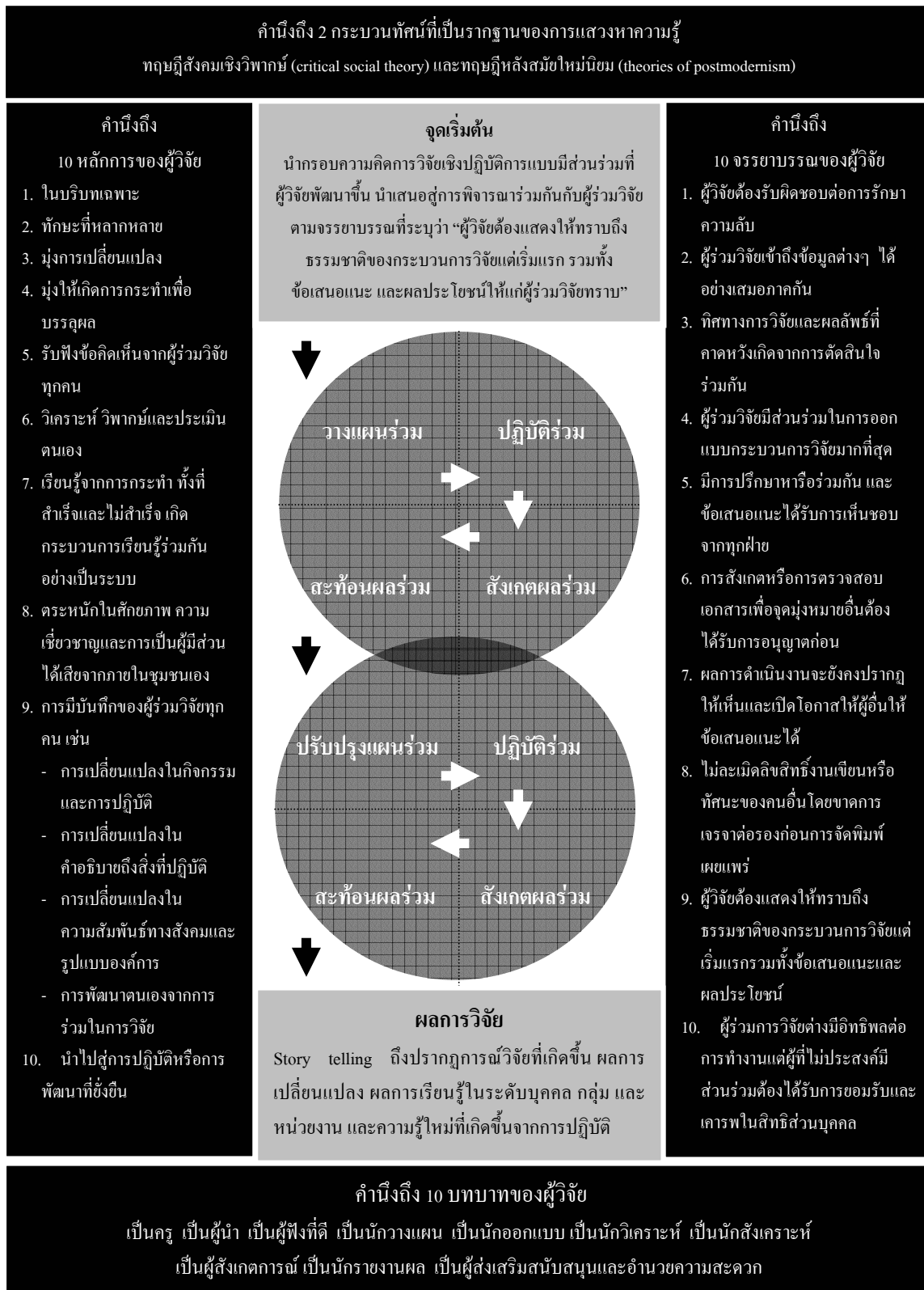
8) “ภววิทยา” ของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์เป็นภววิทยาที่เห็นว่าความรู้และความจริงนั้นไม่ได้ไร้เดียงสาแต่มีลักษณะ “อัตวิสัย” (subjective) ซึ่งหมายถึงว่าความรู้และความจริงไม่ได้ปลอดจากระบบคุณค่าที่ผู้เชื่อว่าภาวะของผู้แสวงหาความรู้และความจริงส่งผลต่อความรู้และความจริงนั้นๆ แสวงหาเชื่อถือ ดังนั้น “ญาณวิทยา” ของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์จึงเป็นญาณวิทยาที่ยึดอยู่บนความเชื่อว่าภาวะของผู้แสวงหาความรู้และความจริงส่งผลต่อความรู้และความจริงนั้นๆ

ในกรณีกระบวนทัศน์เป็นรากฐานการแสวงหาความรู้/ความจริงตามปรัชญาหรือวิถีคิดของ ทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม (postmodernism) มีข้อสรุปลักษณะสำคัญที่นำมาใช้อธิบายหรือชี้แนะแนว การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) สิ่งที่เราถือว่าเป็นความรู้และความจริงในโลกนี้นั้นคือ สิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากอุดมการณ์ (ideology) และกระบวนกรชุดหนึ่งๆ 2) ความรู้ที่มี ลักษณะพึงประสงค์คือความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น หลากหลาย ใช้การวิเคราะห์ระดับจุลภาค และเป็นเรื่องเล่าในขอบเขตแคบๆ (little narrative) เขาเสนอให้เปลี่ยนโลกทัศน์ต่อความรู้เสียใหม่ จากวิทยาศาสตร์แบบกลไกของ Isaac Newton ที่เห็นว่าจักรวาลมีความคงที่ โลกทัศน์ยุคใหม่จะต้อง เปลี่ยนไป เราอยู่ในโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้น ความรู้อย่างดีที่สุดจึงเป็นความรู้แบบ ชั่วคราวที่ต้องปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ แม้แต่ในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเอง ความรู้ในยุคหลังๆ ก็ได้ แสดงให้เห็นชัดว่าความคิดแบบ Isaac Newton ไม่ใช่สิ่งที่ถูกยึดต่อไปแล้ว 3) “หลังสมัยใหม่” ไม่ได้เชื่อในเรื่อง “ทวิวิทยา” ซึ่งหมายถึงว่า ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติ” ของความรู้และความจริง ความรู้และความจริงล้วนเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมที่ขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ (knowledge is subjected to space and time) และอุดมการณ์ (ideology) ที่แตกต่างกันหลากหลาย ดังนั้น ภายใต้วิธี คิดแบบหลังสมัยใหม่นิยมนี้ จึง “ไม่มีกระบวนทัศน์ยึดต่อไป ไม่มีความรู้ มีแต่ความเป็นจริงที่ หลากหลาย” และสิ่งที่วิถีคิดหลังสมัยใหม่กระทำเพื่อ “ตอบโต้” ความรู้ในแบบอภิธานาน (grand narrative) แห่งยุคสมัยใหม่ก็คือการ “รื้อ” (deconstruct) สิ่งเรียกว่าความรู้เหล่านั้น ออกมาเพื่อให้ เห็นว่าสิ่งเหล่านั้น “ประกอบสร้าง” (construct) ด้วยอุดมการณ์ชุดใดบ้าง

จากลักษณะสำคัญของปรัชญาหรือวิถีคิดของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) หรือปฏิบัตินิยม (pragmatism) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม (postmodernism) ดังกล่าว มีความสอดคล้องกับ 10 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ผู้เขียนได้กล่าวถึง มาแล้วข้างต้น ดังนี้ 1) ในบริบทเฉพาะ 2) ทักษะที่หลากหลาย 3) มุ่งการเปลี่ยนแปลง 4) มุ่งให้เกิด การกระทำเพื่อบรรลุผล 5) รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน 6) วิเคราะห์ วิพากษ์และประเมิน ตนเอง 7) ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญและการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง 8) เรียนรู้จากการกระทำ ทั้งสำเร็จและไม่สำเร็จ เกิดกระบวนกรเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ 9) การมีบันทึกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน เช่น การเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การ เปลี่ยนแปลงในคำอธิบายสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบ องค์การ การพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย เป็นต้น 10) นำไปสู่การปฏิบัติหรือการพัฒนาที่ ยั่งยืน และสอดคล้องกับ 10 จรรยาบรรณ ดังนี้ 1) ผู้วิจัยต้องรับผิดชอบต่อการรักษาความลับ 2) ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้อย่างเสมอภาคกัน 3) ทิศทางการวิจัยและผลลัพธ์ที่คาดหวังเกิด จากการตัดสินใจร่วมกัน 4) ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนกร วิจัยมากที่สุด

5) มีการปรึกษาหารือร่วมกัน และข้อเสนอแนะได้รับการเห็นชอบจากทุกฝ่าย 6) การสังเกตหรือการตรวจสอบเอกสารเพื่อจุดมุ่งหมายอื่นต้องได้รับการอนุญาตก่อน 7) ผลการดำเนินงานจะยังคงปรากฏให้เห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นให้ข้อเสนอแนะได้ 8) ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์งานเขียนหรือทัศนะของคนอื่น โดยขาดการเจรจาต่อรองก่อนการจัดพิมพ์เผยแพร่ 9) ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรกรวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ 10) ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงานแต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล และสอดคล้องกับ 10 บทบาทของผู้วิจัย ดังนี้ 1) เป็นครู 2) เป็นผู้นำ 3) เป็นผู้ฟังที่ดี 4) เป็นนักวางแผน 5) เป็นนักออกแบบ 6) เป็นนักวิเคราะห์ 7) เป็นนักสังเคราะห์ 8) เป็นนักสังเกตการณ์ 9) เป็นนักรายงานผล และ 10) เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวว่าเป็นเทคนิคการวิจัยที่เปลี่ยนรูปแบบไปจาก แบบบนลงล่างเป็นแบบล่างขึ้นบน ผู้ถูกวิจัยได้เปลี่ยนบทบาทจากผู้ถูกกระทำเป็นผู้กระทำหรือผู้ร่วมกระทำ หรือเปลี่ยนวิธีการวิจัยจากพวกเขาเป็นการวิจัยโดยพวกเขา โดยผู้ถูกวิจัยจะมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน เป็นทั้งผู้ตัดสินใจ ผู้ปฏิบัติ และผู้ได้รับผลจากการปฏิบัตินั้น นอกจากนั้น การวิจัยก็ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อทำความเข้าใจหรือเพื่อความรู้ในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เป็นอยู่เท่านั้น แต่จะต้องมีการปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์ด้วยและคาดหวังว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนเนื่องจากความมีพันธะผูกพันในสิ่งที่ทำจากบทบาทการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งหากจะนำเสนอ “แนวคิดและแนวปฏิบัติเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” ขึ้นมา (ในที่นี้สมมุติว่ามี 2 วงจร) ในขั้นตอนเริ่มแรกผู้เขียนเห็นว่าผู้วิจัยควรนำเอาแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมชี้แจงต่อผู้ร่วมวิจัยตามจรรยาบรรณที่ระบุว่า “ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรก รวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทราบ” ขณะเดียวกันก็คำนึงถึงหลักการ “ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงาน แต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล” ด้วย จากนั้นจึงดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ดังแสดงเป็นแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามทัศนะของวิโรจน์ สารรัตนะ

จากแนวคิดในภาพที่ 1 ข้างต้นนั้นผู้เขียนได้ให้ทัศนะว่าหากนำเอาแนวคิดบางประการจากสาระต่างๆ ที่นำมากล่าวถึงข้างต้น ทั้งข้อคำนึงถึงกระบวนการที่ที่เป็นรากฐานของการแสวงหาความรู้ตามปรัชญาหรือวิธีคิดของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม (theories of postmodernism) ข้อคำนึงถึงหลักการ 10 ประการ จรรยาบรรณ 10 ประการ และบทบาทของผู้วิจัย 10 ประการในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม และแนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนมาประยุกต์ใช้และกำหนดเป็นขั้นตอนและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินการวิจัย เพื่อให้เกิดความกระจ่างและมองเห็นได้ในเชิงรูปธรรมมากขึ้นก็จะได้ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 10 ขั้นตอน ซึ่งมีแนวปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation)

จากการแบ่งรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ Calhoun (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2549) ว่ามี 3 รูปแบบ คือ แบบครูทำคนเดียว (individual) แบบร่วมมือ (collaborative) และแบบทั้งโรงเรียน (school-wide) หรือจากผลการสังเคราะห์ของ นงลักษณ์ วิรัชชัย (2543 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2549) ได้แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ ในระดับชั้นเรียน (classroom) แบบรวมพลัง (collaborative) ระดับโรงเรียน (school-wide) และแบบอิงชุมชน (community-based) ในที่นี้จะกล่าวถึงการวิจัยในระดับโรงเรียน

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ทำระดับโรงเรียน ผู้วิจัยควรกำหนดเกณฑ์เพื่อคัดเลือกโรงเรียนที่จะดำเนินการวิจัยก่อนโดยเน้นถึงควมมีปัญหาที่จะต้องแก้ไขหรือพัฒนาอยู่ในระดับสูง มีหลักฐานหรือข้อมูลเชิงประจักษ์ยืนยันหรืออ้างอิง (นิยามของปัญหา คือ ช่องว่างระหว่างสิ่งที่เป็จริงกับสิ่งที่คาดหวัง ยิ่งช่องว่างมีมาก ระดับความรุนแรงของปัญหาก็มีมาก) จากนั้นจึงลงพื้นที่เพื่อสร้างความคุ้นเคย สร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นแบบเพื่อนร่วมงาน ความเป็นผู้ร่วมการวิจัย ให้เกิดขึ้นก่อน และแสดงบทบาทการเป็น “ผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก” ให้เกิดขึ้นด้วย รวมทั้งบทบาทอื่นๆ ตามที่กำหนดไว้ 10 บทบาทดังกล่าวข้างต้น ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และไม่ให้เสียหลักความมีสถานะที่เท่าเทียมกัน ในทุกระยะของการวิจัย ควรหลีกเลี่ยงรูปแบบการทำงานแบบปิรามิดหรือแบบสายการบังคับบัญชา ไม่ควรกำหนดตำแหน่งหรือสถานะใดๆ ที่จะทำให้เกิดการแบ่งชั้นวรรณะ ทุกคนจะมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน นั่งประชุมสนทนากับแบบโต๊ะกลม (round table) ดังแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้น ที่กล่าวว่า

“...ผู้วิจัยจะต้องตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องผนวกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ตนเองทำงานด้วยอย่างเต็มที่เพื่อทำความเข้าใจ จนมีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน จะต้องคอยคุยคุ้ยกับชุมชน ไม่ว่าจะป็นวัฒนธรรม ลักษณะนิสัย ความต้องการ ความใฝ่ฝันทะเยอทะยาน ตลอดจนปัญหาต่างๆ ของชุมชน และรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่จะเกี่ยวพัน โดยตรงกับงานที่จะต้องทำให้กับชุมชนนั้น...”

ในขั้นตอนการเตรียมการนี้ ผู้วิจัยจะต้องมีการเสริมพลังด้านความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้และเกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิค ที่จะทำให้การดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ในระยะต่อไป เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้นดังนี้ คือ

1. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตามหลักการที่กล่าวถึงข้างต้น คือ “ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นทราบถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรก รวมทั้งข้อเสนอแนะ และผลประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทราบ”

2. แนวคิดเชิงเทคนิค เช่น เทคนิคการวางแผนปฏิบัติการ เทคนิคการระดมสมอง เทคนิคการนำแผนสู่การปฏิบัติ เทคนิคการสังเกตผลการปฏิบัติงาน เทคนิคการสะท้อนผลการปฏิบัติงาน เทคนิคการบันทึกข้อมูลภาคสนาม เทคนิคการถอดบทเรียน และอื่นๆ เป็นต้น

นอกจากนั้น ควรมีการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยหรือผู้เกี่ยวข้องใน ความสำคัญของ “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” และของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” ว่าเป็นของคู่กันไปด้วยกันได้ ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีต่อทั้งตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กร ไม่ได้เป็นเสมือนวงจรไฟที่ไม่มีวันบรรจบกัน และท้ายสุดควรเป็น การร่วมกันกำหนดบทบาท หน้าที่ กติกา ข้อตกลง แนวปฏิบัติ ตลอดจนปฏิทินหรือแผนการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรต่างๆ ที่คาดว่าจะใช้ในทุขั้นตอนการวิจัย และอื่นๆ

ในการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มต้นของขั้นตอนการเตรียมการนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยควร กำหนดให้มีการสังเกตผล (observing) เป็นกิจกรรมควบคู่ขนาน (parallel) กับทุกกิจกรรมไปด้วย เพื่อบันทึกผลการดำเนินงานไปเป็นระยะๆ โดยอาจใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่างๆ ดังต่อไปนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกันตามสถานการณ์และความเหมาะสม เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุ สิ่งของ เป็นต้น โดยประเด็นในการสังเกตและบันทึกอาจเป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายหรือนิยามของสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงใน

ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง และรูปแบบของกิจกรรม การเรียนรู้หรือการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น และอื่นๆ ทั้งนี้ อาจจัดให้มีกิจกรรมการสะท้อนผล (reflection) ในขั้นตอนนี้ด้วยได้

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning)

ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหา” โดยผู้วิจัยควรจะต้องคำนึงถึง “การดึงศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยออกมาอย่างเต็มที่ก่อน” โดยปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดประเด็นต่างๆ ดังกล่าวตามประสบการณ์และทุนความรู้ที่มีอยู่เดิมของพวกเขา จากนั้นผู้วิจัยจึงจะนำเอาสิ่งที่ศึกษาไว้เป็นแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานนั้นๆ และที่นำเสนอไว้ในบทที่ 2 (เช่นงานวิจัยที่มุ่งจะพัฒนางานวิชาการ ผู้วิจัยจะมีการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานวิชาการไว้ในบทที่ 2 ด้วย) มาเสริมหรือนำเข้าสู่วงสนทนากับพวกเขาได้รับรู้และพิจารณาร่วมกัน ซึ่งอาจมีผลให้พวกเขานำเอาแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำเข้าไปเสริมนั้น ไปปรับแก้หรือบูรณาการเข้ากับสิ่งที่พวกเขา ร่วมกันคิดและกำหนดขึ้นจากประสบการณ์และทุนความรู้เดิม ทั้งนี้ก็เป็นไปตามหลักการที่ว่า

“ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ และการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง” และตามความเชื่อของกาญจนา แก้วเทพ (2532) ที่กล่าวว่า “แนวคิดใหม่ในการพัฒนานั้น เชื่อว่าในวัฒนธรรมชุมชนนั้น ไม่ว่างเปล่า ในนั้นบรรจุด้วยพลังความสามารถ พลังภูมิปัญญา และพลังสร้างสรรค์ที่จะแก้ปัญหาชุมชน”

“...ให้โอกาสแก่ชุมชนที่จะเสนอแนวทางการแก้ปัญหานั้นด้วยตนเองอย่างเต็มที่ จากนั้นนักพัฒนาก็เสนอเทคโนโลยีอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์ ความรับรู้ของชุมชนเข้าสู่วงสนทนาด้วย ในระยะแรกๆ ให้เสนอแบบง่ายๆ แต่จะไม่สรุปว่าแบบนั้นแบบนี้เท่านั้นที่จะช่วยแก้ปัญหาให้ชุมชน จะปล่อยให้ชุมชนคิดเปรียบเทียบทางเลือกต่างๆ ด้วยตนเอง และยังไม่กล่าวพาดพิงถึงเทคโนโลยีอื่นๆ ให้มากกว่านั้น จนกว่าจะมีการถามไถ่เพิ่มเติม ซึ่งนักพัฒนาจะต้องคอยให้ข้อมูลอยู่เป็นระยะๆ เมื่อเสนอข้อมูลเปรียบเทียบให้อย่างเต็มที่แล้ว ก็ปล่อยให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกเทคโนโลยีที่เห็นว่าเหมาะสมกับตนเองมากที่สุดมาชุดหนึ่ง...”

ผลจากการดำเนินการดังกล่าว จะทำให้ได้**แผนปฏิบัติการ** (action plan) ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งจะมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ขึ้นกับผู้วิจัยและร่วมวิจัยจะร่วมกันกำหนด แต่อย่างน้อยควรประกอบด้วยจุดมุ่งหมายและวิธีการ (ends and means) ในการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงนั้นว่าจะทำอะไร (what) และจะทำอย่างไร (how) ทั้งนี้แผนปฏิบัติการที่ได้จากหลักการมีส่วนร่วมนี้ ตามแนวคิดเรื่องการพัฒนาองค์กร (organizational development) ถือเป็น**ตัวสอดแทรกหลัก** (main intervention) ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะร่วมกันจัดกระทำ (manipulate) เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการเรียนรู้ และความรู้ใหม่ด้วย (จุดมุ่งหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะต้องการทราบการเรียนรู้และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการกระทำด้วย ไม่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเรื่องการเปลี่ยนแปลงว่าสำเร็จหรือไม่สำเร็จเท่านั้น) ซึ่งผลจากการที่ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์เพื่อกำหนดประเด็นต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นจากประสบการณ์และทุนความรู้ที่มีอยู่เดิมก่อนแล้วผู้วิจัยนำเอาหลักการและแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเข้าไปเสริมกับพวกเขาในภายหลังนั้น จะทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึง “การเรียนรู้และความรู้ใหม่” ที่เกิดขึ้นด้วย โดยการสังเกตผล การบันทึก และการนำไปสะท้อนผลร่วมกันในภายหลังถึงสิ่งที่พวกเขาร่วมกันคิดและร่วมกันกำหนดแต่แรกนั้นว่าเป็นอย่างไร เมื่อรับรู้ถึงหลักการและแนวคิดเชิงทฤษฎีจากผู้วิจัยเพิ่มขึ้นแล้วพวกเขาคิดกันอย่างไร มีการปรับปรุงแก้ไขหรือบูรณาการกันอย่างไร มีผลทำให้ได้แผนปฏิบัติการชุดใหม่เป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากที่กำหนดได้ในตอนเริ่มแรก (หรือกับที่เคยๆ ปฏิบัติกันมา หรือกับแนวคิดเชิงทฤษฎี) อะไรบ้าง ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น

ในการวิจัย ผู้วิจัยสามารถนำเสนอหลักการใดหลักการหนึ่งหรือหลายหลักการ เป็น**ตัวสอดแทรกเสริม** (additional intervention) หรือเป็นเงื่อนไขสอดแทรก (intervening condition) ก็ได้ เช่น การนำเอาหลักการบูรณาการ (integrated approach) เป็นตัวสอดแทรกเสริมเพื่อพัฒนางานวิชาการ ในงานวิจัยของ สิริกุล นามศิริ (2552) เป็นต้น ทั้งนี้ การกำหนดให้มี “หลักการใดหลักการหนึ่งหรือหลายหลักการ” เป็นตัวสอดแทรกเสริม นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นกรอบหรือทิศทางของการทำงานระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากหลักการ “มีส่วนร่วม” (ตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม) และเพื่อเพิ่มคุณค่าความหลากหลายให้กับงานวิจัย เพราะเพียงลำพังแผนปฏิบัติการที่จะได้จากการวางแผนร่วมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลักที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น อาจทำให้องค์ความรู้ “ที่จะใช้ และ ที่จะได้” จากการวิจัยไม่หลากหลาย โดยเมื่อกำหนดหลักการใดหลักการหนึ่ง (หรือหลายหลักการ) เป็นตัวสอดแทรกเสริมผลที่จะเกิดขึ้นตามมาคือ

1. ในส่วนของการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 ผู้วิจัยจะต้องศึกษาทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎีของหลักการนั้นนำเสนอไว้ด้วยเป็นหัวข้อหลักหัวข้อหนึ่ง เพื่อให้ผู้วิจัยเกิดความรอบรู้และเกิดความไวเชิงทฤษฎีเพื่อนำไปเสริมหรือนำเข้าสู่วงสนทนากับผู้ร่วมวิจัย อย่างน้อย 1 หลักการ

2. ในส่วนของการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยจะปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันระดมสมองกำหนดแนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับหลักการนั้นจากประสบการณ์และทุนความรู้ที่มีอยู่เดิมของพวกเขาก่อนว่าเป็นอย่างไร แล้วผู้วิจัยจึงจะนำเอาแนวคิดเชิงทฤษฎีของหลักการนั้นที่ศึกษาไว้ในบทที่ 2 ไปเสนอเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดการบูรณาการกันระหว่างหลักการตามแนวคิดของผู้ร่วมวิจัยกับหลักการตามแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำเข้าไปเสนอ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการหาข้อสรุปเป็น “การเรียนรู้และความรู้ใหม่” ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยด้วยว่า หลักการที่ผู้ร่วมวิจัยคิดเริ่มแรกนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร ผลที่ได้จากการอภิปรายร่วมระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยหลังจากที่ผู้วิจัยนำเอาหลักการตามแนวคิดเชิงทฤษฎีไปเสนอเพิ่มเติมมีลักษณะเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากหลักการตามแนวคิดเชิงทฤษฎีหรือไม่ อย่างไร และทำไม

การนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎี ทั้งในกรณีที่เป็นตัวสอดแทรกหลัก และกรณีที่เป็นตัวสอดแทรกเสริมหรือเงื่อนไขสอดแทรก กระทำในฐานะผู้วิจัยเป็นเสมือนตัวแทนของผู้รู้ในด้านทฤษฎี ตามที่ได้ศึกษาไว้ในบทที่ 2 ทั้งนี้เพราะทฤษฎีมีประโยชน์หลายประการ เช่น ช่วยชี้แนะการตัดสินใจ ช่วยให้มองภาพองค์การได้ชัดเจนขึ้น ช่วยให้ตระหนักถึงสภาพแวดล้อมขององค์การ ช่วยเป็นแหล่งของความคิดใหม่ (Stoner & Freeman, 1992) ช่วยกำหนดกรอบของปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์กัน ช่วยจำแนกแยกแยะปรากฏการณ์ ช่วยสร้างสิ่งใหม่ๆ ช่วยทำนายปรากฏการณ์ (Lunenburg & Ornstein, 2000) เป็นต้น

หากพิจารณาตามหลักการจัดการความรู้ (knowledge management) ผู้วิจัยจะเป็นเสมือนตัวแทนของคนที่มีความรู้เชิงทฤษฎีหรือความรู้ที่ชัดเจน (explicit knowledge) ในขณะที่ผู้ร่วมวิจัยจะเป็นเสมือนตัวแทนของกลุ่มคนที่มีความรู้จากประสบการณ์ที่สะสมมา เป็นความรู้ส่วนตัวหรือความรู้ที่ฝังตัว (tacit knowledge) จึงเป็นการผสมผสานกับระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีกับความรู้เฉพาะตัวหรือความรู้จากประสบการณ์ หรืออีกนัยหนึ่งคือ การผสมผสานกันระหว่างภาคทฤษฎีกับภาคปฏิบัติ เป็นสายธารสองสายที่มาบรรจบกัน คือ สายธารเชิงวิชาการหรือเชิงทฤษฎีที่ได้จากนักวิจัยกับสายธารเชิงประสบการณ์ที่มาจากสิ่งที่สะสมอยู่ในตัวของผู้ร่วมวิจัยในพื้นที่ ตามความเชื่อของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ที่กล่าวถึงกระบวนการเข้าถึงความรู้แบบวิภาษวิธี (dialectical method) ว่า “โดยวิธีการเช่นนี้เป็นวิธีการที่ให้นักวิจัย 2 กลุ่ม ศึกษาในสิ่งเดียวกัน จากนั้นจึงให้ทั้ง

สองวิจารณ์ซึ่งกันและกัน วิธีการนี้จะทำให้ทั้งสองกลุ่มได้มองเห็นตำแหน่งแห่งที่ในเชิงญาณวิทยา (epistemological position) ของตน”

การสร้างความรู้แบบวิภาษวิธี (dialectical method) เป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างความรู้ใหม่ซึ่งมี 4 วิธี คือ 1) วิธียึดหลักที่มีอยู่เดิม (dogmatic method) เป็นวิธีเก่าแก่ที่สุดและเป็นการยึดถือกันตามประเพณี เคยถูกสอนมาอย่างไร หลักฐานหรือทฤษฎีเดิมวางเอาไว้อย่างไร ก็ถ่ายทอด และอธิบายตามๆ กันไปอย่างนั้น ถือเป็นกลุ่มแบกคัมภีร์ยึดตำรา (dogmatic) เป็นวิธีแบบหัวอนุรักษ์นิยม (conservative mind) 2) วิธีตั้งข้อสงสัยเอาไว้ก่อนแล้วค่อยหาความรู้ (skeptical method) ความสงสัยเป็นบ่อเกิดของความรู้ จุดประกายความอยากรู้ให้แสวงหาคำตอบ ความรู้สามารถเข้าถึงได้โดยใช้วิธีการสืบค้นที่เหมาะสม 3) วิธีวิจารณ์ (critical method) เป็นวิธีสร้างความรู้ที่ใช้เหตุผลวิเคราะห์และสังเคราะห์เรื่องราวให้มีความสมเหตุสมผล 4) วิภาษวิธีหรือปฏิพัฒนา (dialectic method) คือ การตั้งข้อเสนอลงและหาข้อแย้งจนได้ความรู้ (“ปรัชญาแห่งศาสตร์ ธรรมชาติแห่งการเรียนรู้”, 2009)

การสร้างความรู้แบบวิภาษวิธี (dialectical method) เป็นกระบวนการที่ Socrates ใช้กระตุ้นปฏิภาณ ไหวพริบในการคิดตั้งประเด็นปัญหารอบๆ ตัวมาศึกษา โดยเน้นหลัก “จงรู้จักตนเอง” เพื่อแสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิต เนื่องจากความรู้มีใช้สิ่งของที่หยาบยื่นให้กัน หรือสามารถถ่ายทอดจากผู้หนึ่งไปสู่อีกผู้หนึ่งได้ และก็มีใช้สิ่งที่จะได้มาด้วยการนั่งครุ่นคิดอยู่เพียงลำพัง หากแต่ความรู้เป็นสิ่งที่ต้องร่วมกันแสวงหาในทัศนะของ Socrates ถือว่าการสนทนาโต้ตอบ (dialogue) เป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะแสวงหาความรู้ เพราะการสนทนาโต้ตอบเป็นความร่วมมือกันระหว่างผู้ร่วมสนทนาเพื่อหาความกระจ่างในปัญหาใดปัญหาหนึ่ง สำหรับวิธีการของ Socrates นั้นมีความมุ่งหมายที่จะให้ผู้ร่วมสนทนามีความรู้ อันเกิดจากการรู้จักใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ และเกิดจากการพิจารณาไตร่ตรองของตัวเอง ดังนั้น Socrates จึงไม่ใช่คำพูดที่ชักจูงให้คนหลงเชื่อ หรือให้คนยอมรับความเห็นของเขาโดยขาดการพินิจพิเคราะห์ด้วยตนเอง หากแต่ Socrates จะทำหน้าที่ของหมอดำเฒ่า ที่จะคอยช่วยให้ผู้ร่วมสนทนากับเขาได้มีโอกาสคลอดความคิดของตนออกมา เพื่ออธิบายความรู้ความเข้าใจนั้นด้วยเหตุผล (“พัฒนาการความคิดทางจริยศาสตร์”, 2009)

สำหรับ Plato ใช้วิธีสนทนาโต้ตอบ “เชิงปฏิเสธหรือหักล้าง” (negative/destructive dialectic) เพื่อแสดงจุดยืนทางความคิดของผู้เสนอ โดยพยายามหาบทสรุปหรือเป้าหมายที่เป็นสัจจะให้เห็นยังเห็นความจริง (constructive dialectic) คือ การตั้งคำถามปัญหาให้กับพวกที่เห็นตรงข้ามพยายามชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง แสดงทัศนคติที่ขัดแย้งด้วยคำถามที่เฉียบคม ดังนี้ 1) ตั้งผู้คัดค้าน

2) ตั้งบทโต้แย้ง 3) นำบทโต้แย้งกล่าวซ้ำ 4) แสดงความเห็นของตนเองเพิ่มเติม 5) ให้ฝ่ายตรงข้ามยอมวิจารณ์จนไม่มีข้อโต้แย้ง 6) แสดงคำนิยามที่ครอบคลุมทั้งหมดและผลทุกอย่าง (“ปรัชญาแห่ง-ศาสตร์ ธรรมชาติแห่งการเรียนรู้”, 2009)

แนวคิดจากกระบวนการสร้างความรู้แบบวิภาษวิธี (dialectical method) หรืออุปมาอุปไมย การผสมผสานกันระหว่างภาคทฤษฎีกับภาคปฏิบัติที่เป็นธารสองสายที่มาบรรจบกันดังกล่าว มีข้อที่ผู้วิจัยควรคำนึงถึงอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. การนำเสนอทฤษฎีของผู้วิจัยในบทที่ 2 จะต้องนำเสนอไว้อย่างมีจุดมุ่งหมาย อย่างมีความหมาย และอย่างมีประโยชน์ที่จะทำให้ผู้วิจัยมีความรอบรู้และความไวเชิงทฤษฎี (theoretical sensitivity) ต่อการนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์หรือการให้คำแนะนำต่อผู้ร่วมวิจัย ตามทัศนะของ กาญจนา แก้วเทพ (2549) ที่ว่า “ไม่ใช่ทบทวนมาไว้อย่างเป็นไม้ประดับงานวิจัยหรือหิ้งพระประจำงานวิจัยที่ไม่มีการมาเช่นไหว้เหลียวแลอีกเลย

2. ผู้วิจัยจะต้องสร้างทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องว่า **ทฤษฎีกับการปฏิบัติเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันได้** ไม่ได้เป็นเส้นขนานที่ไม่มีวันบรรจบกัน เหมือนกับคำพูดที่มักพูดกันว่า “ทฤษฎีจัดปฏิบัติไม่ได้ หรือ ทฤษฎีก็คือทฤษฎี ปฏิบัติก็คือปฏิบัติ” เป็นต้น จะต้องสร้างความตระหนักว่า ทฤษฎีจะช่วยย่นระยะทางการลองถูกลองผิดให้สั้นลงได้ ดังประโยชน์ของทฤษฎีที่กล่าวถึงข้างต้น และหากวิเคราะห์จากความสัมพันธ์ระหว่าง “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” หรือ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” ดังกล่าวในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยอาจสร้างแนวคิดให้ผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้เข้าใจและตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงบวกเพิ่มขึ้น เป็นลักษณะสามเส้าระหว่าง “การวิจัย” “ทฤษฎี” และ “การปฏิบัติ” หรือ “นักวิจัย” “นักทฤษฎี” และ “นักปฏิบัติ” หากทำให้เกิดขึ้นได้ ก็จะทำให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

3. การนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎี ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานที่กำหนดเป็นประเด็นในการวิจัย หรือแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการที่เป็นตัวสอดแทรกเสริม จะต้องเป็นไปหลังจากที่ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันคิดอย่างเต็มที่ก่อน โดยหากนำเสนอก่อน มีแนวโน้มที่พวกเขาจะยอมรับเอาแนวคิดเชิงทฤษฎีนั้นไปใช้เลยมีอยู่สูง อาจเป็นเพราะความเคยชินกับการเป็นผู้ถูกกระทำ (passive) หรือเป็นผู้ตาม (follower) ในระบบการบริหารแบบสั่งการหรือแบบบนสู่ล่าง (top-down approach) ที่ฝังรากลึกลง หรืออาจเป็นเพราะแนวโน้มที่จะเชื่อฟังผู้วิจัยเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ซึ่งจะทำให้การวิจัยมีแนวโน้มเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเทคนิค (Technical Action Research) มากกว่าจะเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) แนวโน้มที่อิทธิพลของความรู้เชิงทฤษฎี (explicit knowledge) ที่สำเร็จรูปจาก

ภายนอกจะมีมาก จนความรู้ส่วนตัวที่สะสมจากประสบการณ์ (tacit knowledge) ของผู้ร่วมวิจัย ไม่ได้ถูกนำออกมาใช้ นอกจากนั้น การนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีของผู้วิจัยจะต้องนำเสนอแบบไม่ชัดเด็ด ไม่ชี้แนะ หรือไม่ให้มีอิทธิพลต่อการนำไปปฏิบัติของผู้ร่วมวิจัย แต่ต้องคำนึงถึงการเป็นทางเลือก การเป็นตัวเสริม โดยยึดหลักการ “ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ และการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง” และตามแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้น ที่กล่าวว่า “...ให้โอกาสแก่ชุมชนที่จะเสนอแนวทางการแก้ปัญหาที่ตนเองอย่างเต็มที่ จากนั้นนักพัฒนาก็เสนอเทคโนโลยีอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์ ความรับรู้ของชุมชนเข้าสู่สนทนาด้วย ในระยะแรกๆ ให้เสนอแบบง่ายๆ แต่จะไม่สรุปว่าแบบนั้นแบบนี้เท่านั้นที่จะช่วยแก้ปัญหาให้ชุมชน จะปล่อยให้ชุมชนคิดเปรียบเทียบทางเลือกต่างๆ ด้วยตนเอง และยังไม่กล่าวพาดพิงถึงเทคโนโลยีอื่นๆ ให้มากกว่านั้น จนกว่าจะมีการถามไถ่เพิ่มเติม ซึ่งนักพัฒนาจะต้องคอยให้ข้อมูลอยู่เป็นระยะๆ เมื่อเสนอข้อมูลเปรียบเทียบให้ได้อย่างเต็มที่แล้ว ก็ปล่อยให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกเทคโนโลยีที่เห็นว่าเหมาะสมกับตนเองมากที่สุดมาชุดหนึ่ง...”

เช่นเดียวกับขั้นตอนการเตรียมการ ในขั้นตอนการวางแผนนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยควรกำหนดให้มีการสังเกตผล (observing) ควบคู่ขนาน (parallel) กับทุกกิจกรรมไปด้วย เพื่อบันทึกผลการดำเนินงานไปเป็นระยะๆ โดยอาจใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่างๆ ดังต่อไปนี้โดยอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกันตามสถานการณ์และความเหมาะสม เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ เป็นต้น โดยประเด็นในการสังเกตและบันทึกนอกจากจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายหรือนิยามของสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องและรูปแบบองค์การ การเรียนรู้หรือการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น และอื่นๆ แล้ว ที่สำคัญคือบันทึกเปรียบเทียบแนวคิดของผู้ร่วมวิจัยระหว่างก่อนและหลังการได้รับข้อมูลเสริมเชิงทฤษฎีจากผู้วิจัย ทั้งในกรณีเรื่องจัดทำแผนปฏิบัติการและเรื่องการใช้หลักการว่าเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากแนวคิดเชิงทฤษฎีหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้อาจจัดให้มีกิจกรรมการสะท้อนผล (reflection) ในขั้นตอนนี้ด้วยได้

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting)

ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมกับเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดไว้ นั่น โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ตามหลักการ “มุ่งการเปลี่ยนแปลง และมุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล” พยายามไม่ให้ความช่วยเหลือใดๆ ที่ได้ อย่างง่ายๆ หรือสำเร็จรูปเกินไป คอยให้กำลังใจและกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจัง พิจารณาถึงการใช้ทรัพยากรต่างๆ ทางการบริหาร คือ คน เงิน วัสดุ

อุปกรณ์ และการจัดการในการนำแผนปฏิบัติการสู่การปฏิบัติ เช่น การจัดทีมงาน การแบ่งงาน การมอบอำนาจหน้าที่ การกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบ การกำหนดเครือข่ายการติดต่อสื่อสาร ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน ทั้งภายในโรงเรียนและระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การจัดระบบการติดตามผลการปฏิบัติงาน เป็นต้น โดยคำนึงถึงการปฏิบัติงานภายใต้บริบทของ “หลักการ” ที่ผู้วิจัยกำหนดเป็นตัวสอดแทรกเสริมหรือเป็นเงื่อนไขสอดแทรกด้วย

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing)

การสังเกตผลในขั้นตอนนี้ ถือเป็น การสังเกตผลที่ต่อเนื่อง ยาวนาน และซับซ้อน เป็นการสังเกตผลในขั้นตอนการปฏิบัติ (ขั้นตอนที่ 3) ที่ใช้ระยะเวลาที่ยาวนานกว่าขั้นตอนอื่น มีกิจกรรมเกิดขึ้นมากมาย สลับซับซ้อน และต่อเนื่อง ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต้องมีการสังเกตผล (observing) เป็นกิจกรรมควบคู่กัน (parallel) กับทุกโครงการและทุกกิจกรรม เช่นเดียวกับขั้นตอนการเตรียมการ และขั้นตอนการวางแผน เพื่อบันทึกผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ไปเป็นระยะๆ โดยอาจใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่างๆ ดังต่อไปนี้โดยหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกันตามสถานการณ์และความเหมาะสม เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ เป็นต้น โดยประเด็นในการสังเกตและบันทึกนอกจากจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายหรือนิยามของสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องและรูปแบบองค์การ การเรียนรู้หรือการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น และอื่นๆ แล้ว ที่สำคัญคือบันทึกผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในแต่ละกิจกรรมหรือแต่ละโครงการในแผนปฏิบัติการเพื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่คาดหวังไว้ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการเปลี่ยนแปลง (change) ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) และบันทึกแนวคิดและแนวปฏิบัติของผู้ร่วมวิจัยตามหลักการตามที่กำหนดเป็นตัวสอดแทรกเสริมว่าเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากแนวคิดเชิงทฤษฎีหรือไม่ อย่างไร

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยอาจจัดให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับเทคนิควิธี และเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผลด้วย ย้อนหลังไปตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน และการปฏิบัติ (เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ ดังกล่าวข้างต้น) ว่าเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ ยังมีข้อบกพร่องอะไรอีก ควรปรับปรุงแก้ไขอะไร อย่างไร

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting)

เป็นขั้นตอนการนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของแล้วแต่กรณีที่ได้นำไปใช้ เป็นการนำมาเสนอ (presentation) เพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน ซึ่งอาจมีทั้งความเห็นที่สนับสนุนสอดคล้องกันหรือขัดแย้งกัน แต่ใช้หลักความมีเหตุมีผล ที่มีจุดมุ่งหมายจะหาบทสรุปว่า สิ่งที่ร่วมกันคาดหวังไว้ก่อนหน้านั้น ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีอะไรที่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร อะไรที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร หากจะดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นต่อไปอีก อะไรที่ยังเหมาะสมอยู่ควรดำเนินการต่อเนื่อง อะไรที่ไม่เหมาะสมควรตัดออก และอะไรที่ควรนำมาเสริมเข้าไปอีก และจากผลการปฏิบัติงานร่วมกันมาตั้งแต่ต้นนั้น ได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับหน่วยงานอะไรบ้าง และได้ก่อให้เกิดความรู้ใหม่อะไรขึ้นมาบ้าง เพื่อเป็นสารสนเทศ (information) ที่จะนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจในการวางแผนเพื่อดำเนินการใหม่ในขั้นตอนต่อไป ทั้งนี้ ตามแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้นด้วยว่า (ขั้นตอนนี้ควรจัดให้มีการสังเกตผลและบันทึกการจัดกิจกรรมการสะท้อนด้วยว่าทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร ไว้ด้วยเช่นกัน)

“...ปัจจัยด้านการสะท้อนกลับของปัญหาจากการดำเนินงาน (action-reflection) ซึ่งจัดในรูปของการถกเถียงอภิปรายกัน...กิจกรรมนี้จะช่วยพัฒนาความสามารถของชุมชนให้เกิดความคิดรวบยอด รู้จักจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีจากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินกันมา ก่อให้เกิดการอธิบายตีความปรากฏการณ์ด้านต่างๆ ด้วยเหตุด้วยผล ได้มีโอกาสพูดกันถึงสิ่งที่อยู่ในใจของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติ วิถีชีวิต ความเชื่อ ความกลัว รวมทั้งความรู้ที่อาจเพิ่มพูนขึ้นหรือชะงักงันจนต้องเก็บไปใคร่ครวญในใจ ตลอดจนการมีโอกาสแสดงความคิดเห็นสนับสนุนคัดค้านหรือขัดแย้งกันสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้ชุมชนเข้าใจถึงภาวะแห่งการรวมพลังทำงานของกลุ่ม เกิดการตระหนักถึงสิ่งใดที่ควรสนับสนุน สิ่งใดที่ควรคัดค้าน การมีโอกาสประชุมปรึกษาหารือกันหลังการดำเนินกิจกรรมหนึ่งๆ จะช่วยพัฒนาทัศนคติและค่านิยมของชุมชนในด้านความเชื่อมั่นในตนเองให้สูงขึ้น ช่วยลดความคิดที่จะหวังพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอกให้น้อยลง ประสบการณ์ที่เกิดขึ้น จะเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ถึงเครื่องมือที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาใดๆ ก่อให้เกิดพลังแห่งความสามารถที่จะ

แก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง การประชุมถกเถียงอภิปรายกันของชุมชน อาจได้ผลสรุปว่า เทคโนโลยีที่มีอยู่เดิมมีความเหมาะสมหรือไม่ เทคโนโลยีที่นำเข้ามาจากที่อื่นมีความเหมาะสมหรือไม่ แล้วแต่กรณี ขึ้นอยู่กับการพิจารณาและการตัดสินใจของชุมชน ซึ่งจะมีผลทำให้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับชุมชนถูกยกเลิกไปในที่สุด หากเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมก็จะได้รับการยอมรับและถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางเรื่อยไป นั่นคือ ถ้ายังทำให้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชนเกิดขึ้นได้มากเท่าใด ก็จะทำให้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมถูกขจัดออกไปมากเท่านั้น... นักพัฒนาจะต้องให้ความสำคัญต่อการตัดสินใจของชุมชนว่า เป็นการตัดสินใจตามความรู้สึกของอารมณ์หรือไม่ เพราะบ่อยครั้งที่สิ่งที่ชุมชนต้องการนั้นเป็นเพียงสิ่งที่ต้องการตามความรู้สึกเท่านั้น (*felt need*) มิใช่สิ่งที่ต้องการที่แท้จริง (*real need*) ดังนั้น นักพัฒนาจะต้องคอยกระตุ้นให้ชุมชนขบคิดอยู่เสมอว่า ปัญหาที่แท้จริงคืออะไร อยากได้อะไร...”

เทคนิคการถอดบทเรียน

การสะท้อนผลการปฏิบัติงานในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม อาจนำเอาเทคนิคการถอดบทเรียน (*lesson distilled*) มาใช้ได้ เป็นเทคนิคการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ซึ่งทำให้เกิดผลอย่างเป็นอยู่ ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ โดยเน้นการระดมสมอง พุดคุย เล่าเรื่อง สังเคราะห์ จับประเด็นกระบวนการวิธีทำงานเชิงบทเรียนหรือประสบการณ์ หรืออาจกล่าวได้ว่าการถอดบทเรียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงาน โดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึกจากผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ๆที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และสามารถเผยแพร่ศึกษาเรียนรู้ได้ หรือกล่าวในอีกนัยหนึ่งว่า การถอดบทเรียน หมายถึงกระบวนการดึงเอาบางสิ่งบางอย่างออกมาจากบทเรียนที่มีอยู่จากสิ่งที่เราทำ เพื่อให้ได้งานที่เป็นความสำเร็จ (*best practice*) รวมทั้งความไม่สำเร็จ (*bad practice*) ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ และแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

การถอดบทเรียน โดยทั่วไปมี 2 รูปแบบ คือ

1. การถอดบทเรียนเฉพาะประเด็น เพื่อการเรียนรู้ระหว่างการปฏิบัติงาน ดำเนินการทันทีหลังจากทำกิจกรรมใน โครงการเสร็จ หรือหากเป็นชุดกิจกรรมก็ดำเนินการหลังจากกิจกรรมย่อย

เสร็จ และสามารถนำผลการถอดบทเรียนจากกิจกรรมนั้นๆ ไปใช้ประโยชน์ในพัฒนาโครงการให้ประสบความสำเร็จในอนาคต

2. การถอดบทเรียนทั้งโครงการ เพื่อการเรียนรู้หลังสิ้นสุดโครงการ เป็นการถอดบทเรียนทั้งระบบ เป็นกระบวนการวิเคราะห์การปฏิบัติงานและบทเรียนความรู้ที่ลึกซึ้ง และประกอบด้วยรายละเอียดจำนวนมากโดยเริ่มตั้งแต่ความเป็นมาของโครงการ กระบวนการดำเนินงาน และผลลัพธ์ การถอดบทเรียนทั้ง 2 รูปแบบ ต้องใช้การวิเคราะห์เชิงลึก เช่น วิเคราะห์ด้วย SWOT เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่ผลของการดำเนินโครงการ

เทคนิคการถอดบทเรียนที่จะช่วยให้ทีมงานถอดบทเรียนและผู้ร่วมถอดบทเรียนเกิดการเรียนรู้ในระหว่างการทำงานและได้บทเรียนพัฒนาวิธีการทำงานให้ดีขึ้น เช่น เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (after action review) การเล่าเรื่อง (story telling) การทำแผนที่ความคิด (mind map) การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม ซึ่งอาจใช้หลายวิธีร่วมกัน กรณีเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (after action review) ทำทันทีหลังเสร็จกิจกรรม เหมาะกับการถอดบทเรียนระหว่างปฏิบัติงานในโครงการ โดยผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกคน อาศัยคำถามดังนี้ คาดหวังอะไรจากงานครั้งนี้ สิ่งที่ยังบรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และถ้ามีงานแบบนี้อีก เราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร ภายใต้หลักการ 1) เป็นธรรมชาติสบายๆ อาจนั่งเก้าอี้หรือปูเสื่อนำในท่าที่สบายที่สุด 2) เรียบง่าย แต่มีแบบแผน (สัมพันธ์กัน แต่มีช่องว่างให้กัน) 3) เห็นหน้ากันทุกคน (เห็นรอยยิ้ม อุดมการณ์ และการพูดคุย) และ 4) เห็นข้อมูลเหมือนกันไปพร้อมๆ กัน (ตรวจสอบ/สอบถามและเพิ่มเติมได้)

การจัดกิจกรรมเพื่อสะท้อนผล อาจนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลของบุคคลต่างๆ มาใช้ได้ เช่น

1. แนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2549) โดย Heron ได้กล่าวถึงการสะท้อนผลในเชิงวิพากษ์ที่อาจทำได้ในสี่ระดับที่สูงขึ้นตามลำดับ คือ 1) ระดับบรรยายสภาพที่เกิดขึ้นและข้อค้นพบ 2) ระดับวิพากษ์ถึงสิ่งที่ดีหรือไม่ดีของสิ่งที่ดำเนินการหรือข้อค้นพบ และเหตุผลว่าเพราะอะไร 3) ระดับวิพากษ์หาคำอธิบายต่อสิ่งที่ค้นพบ และ 4) ระดับวิพากษ์เพื่อนำผลที่ค้นพบไปประยุกต์ใช้หรือใช้ประโยชน์

2. แนวคิดการวิพากษ์ข้อค้นพบจากผลการวิจัยตามทัศนะของ กาญจนา แก้วเทพ (2549) ที่กล่าวถึงในสามระดับ คือ 1) ระดับการพรรณนา (description) เพื่อให้ “รู้ว่า” ใครเป็นใคร อะไรเกิดขึ้น 2) ระดับการทำความเข้าใจ (understanding) เชื่อมโยงกับข้อมูลอื่นหรือนำข้อมูลอื่นมาเชื่อมโยงด้วย 3) ระดับการให้คำอธิบาย (explanation) เป็นการยกระดับข้อมูลรูปธรรมให้เป็นนามธรรม มีการใส่ตัวแปรบางอย่างให้มีความหมายและมีการเชื่อมโยงกันมากขึ้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) ตามทัศนะของ Feldman (1996) ที่กล่าวว่า เป็นกระบวนการใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการใช้ข้อมูลและการแก้ปัญหาเพื่อช่วยตัดสินใจอย่างมีเหตุผลเกี่ยวกับสิ่งที่จะทำหรือเชื่อต่อไป ดังนี้ 1) การระบุและคิดทบทวนปัญหา (redefine the problems) 2) คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ (adopt a critical perspective) 3) ใช้หลักการของเหตุผล (use analogies) 4) คิดหลากหลาย (think divergently) 5) ใช้แนวคิดแบบองค์รวม (use heuristics) 6) ทดลองแก้ปัญหาหลายๆ แบบ (experiment with various solutions)

4. แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมของผู้ที่มีทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Morrison (2000) ดังนี้ 1) ระบุประเด็นสำคัญได้ 2) เปรียบเทียบความเหมือนกันและความแตกต่างกัน 3) ตัดสินใจได้ว่าข้อมูลใดใช้ได้หรือเกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆ 4) ตั้งคำถามที่เหมาะสมได้ 5) แยกแยะระหว่างความจริงกับความคิดเห็นได้ และตัดสินใจว่าการกระทำใดเป็นการกระทำที่สมเหตุสมผล 6) ตรวจสอบความคงที่ (checking consistency) 7) ระบุความคิด/สมมติฐานที่แฝงไว้ (unstated ideas) ได้ 8) รู้ว่าอะไรเป็นการพูดแบบ stereotype คือ การคิดถึงลักษณะของคนใดคนหนึ่งแล้วเหมารวมว่าคนอื่นๆ จะเป็นเช่นเดียวกัน 9) รู้ว่าข้อมูลใดเบี่ยงเบน (bias) ข้อมูลใดเป็นการชวนเชื่อ หรือลำเอียง 10) รับรู้ถึงค่านิยมที่แตกต่างกันและรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี 11) ประเมินได้ว่าข้อมูลที่จำเป็นมีอะไรบ้าง ต้องใช้ข้อมูลมากเพียงใด 12) คาดเดาผลที่จะเกิดขึ้นภายหลังได้ (consequences)

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการวางแผน ให้มีการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการพัฒนางาน เพื่อระบุปัญหา สาเหตุของปัญหา ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติกันใหม่ โดยนำสารสนเทศ (information) ที่ได้จากการสะท้อนผลในขั้นตอนที่ 5 มาร่วมพิจารณาด้วย ซึ่งจะทำได้ตัวสอดคล้องหลัก คือ แผนปฏิบัติการ (action plan) ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งอาจมีบางอย่างทำต่อเนื่อง บางอย่างต้องหยุดไป หรือมีบางอย่างเพิ่มเติมเข้ามา ทั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยควรให้มีการสังเกตผล (observing) และการสะท้อนผล (reflection) ควบคู่ไปกับกิจกรรมการวางแผนไปด้วย

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 3 คือ ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดใหม่นั้น โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ให้มีการบันทึกผลการดำเนินงานทั้งของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย

และจัดให้มีการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นระยะๆ โดยคำนึงถึงหลักการต่างๆ ดังกล่าวในขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 4 คือ ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริม สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) จากการปฏิบัติ ตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดขึ้นใหม่ในขั้นตอนที่ 7 และอาจจัดให้มีการสังเกตผลการใช้เทคนิควิธี และเครื่องมือในการสังเกตผลเพื่อการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมขึ้นด้วยอีกได้ ตามหลักการและ แนวคิดที่กล่าวไว้ในขั้นตอนที่ 4

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 5 คือ ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริม สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสะท้อนผล โดยมีจุดมุ่งหมายและวิธีดำเนินการตามที่ กล่าวถึงในขั้นตอนที่ 5

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion)

หากพิจารณาตามแนวคิดของ Coghlan and Brannick (2007) และ James, Millenkiewicz and Bucknam (2008) การสรุปผลการวิจัยจะเป็นการนำเสนอผลการปฏิบัติจริงทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน โดยมีข้อแนะนำว่าในการนำเสนอผลการวิจัยในบทที่ 4 นี้ ควรนำมาเสนอเป็นระยะๆ หลัง เสร็จสิ้นการทำวิจัยแต่ละขั้นตอน ไม่รอนจนกว่าเสร็จสิ้นทั้ง 10 ขั้นตอน มิฉะนั้นจะเกิดสภาพของ ภูเขาข้อมูลหรือสภาพได้น้ำล้นหลัง อาจมีผลทำให้นำเสนอข้อมูลไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ตามที่ ปฏิบัติจริง มีความสับสนอันเนื่องจากความเร่งรัดของเวลา ความเหนื่อยล้า ความท้อแท้ ความ หลงลืม และความมากมายของข้อมูล ซึ่งการนำเสนอมีแนวทางดังนี้ (สมมุติงานวิจัยกำหนด 2 วงจร และบทสรุปนี้หมายถึงการนำเสนอผลการวิจัยในบทที่ 4)

1. นำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการเล่าเรื่อง (story telling) ตามความเป็นจริง และเป็นกลาง (factual and neutral manner) ของแต่ละขั้นตอน โดยอาจมีภาพถ่าย ข้อมูล คำสัมภาษณ์ หรือหลักฐานอื่นๆ แสดงประกอบให้เห็นชัดเจนขึ้นได้ ดังนี้

1.1 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการเตรียมการ เช่น ทำอะไร อย่างไร และ ได้ผลอย่างไรเกี่ยวกับ 1) การเตรียมตัวก่อนลงพื้นที่ 2) การนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วมและแนวคิดเกี่ยวกับเทคนิควิธีต่างๆ ที่นำเสนอชี้แจงต่อผู้ร่วมวิจัย 3) การสร้างความ ตระหนักถึงความสำคัญของ “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” และของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ และ 4) การสังเกตผล เป็นต้น

1.2 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการวางแผนในวงจรแรก เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) จากกระบวนการวิเคราะห์สภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติ 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานนั้นๆ และแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการที่นำมาใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม ตามที่ได้ศึกษาไว้ในบทที่ 2 ให้ผู้ร่วมวิจัยได้ทำความเข้าใจ หลังจากทีปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันคิดอย่างเต็มที่แล้ว 3) การสร้างแนวคิดให้ผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้เข้าใจและตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงบวกเพิ่มขึ้น ในลักษณะสามเส้าระหว่าง “การวิจัย” “ทฤษฎี” และ “การปฏิบัติ” หรือ “นักวิจัย” “นักทฤษฎี” และ “นักปฏิบัติ” และ 4) การสังเกตผล เป็นต้น

1.3 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติในวงจรแรก เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดไว้ โดยแผนปฏิบัติการนั้นอาจประกอบด้วยโครงการหลายโครงการ แต่ละโครงการประกอบด้วยกิจกรรมหลายกิจกรรม มีการแบ่งงานกันอย่างไร ทำกันอย่างไร ใช้ทรัพยากรอะไรกันบ้าง เป็นต้น

1.4 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการสังเกตในวงจรแรก เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ และ 2) การสังเกตผลการใช้เทคนิคและเครื่องมือในการสังเกตผลในแต่ละขั้นตอน

1.5 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการสะท้อนผลในวงจรแรก เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การสะท้อนผลโดยภาพรวมทั้งหมด และ 2) การสังเกตผล เป็นต้น

1.6 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการวางแผนใหม่ในวงจรที่สอง เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การนำข้อมูลสารสนเทศที่ถือเป็นการสะท้อนผลในวงจรแรกมาประกอบการพิจารณา ทำให้ได้แผนปฏิบัติการ (action plan) ใหม่ ที่ประกอบด้วยโครงการและกิจกรรมอะไรบ้าง มีอะไรที่ทำต่อเนื่อง อะไรที่ตัดออกไป และอะไรที่เพิ่มเติมเข้ามา และ 2) การสังเกตผล เป็นต้น

1.7 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติใหม่ในวงจรที่สอง เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดได้ใหม่ ทั้งที่ทำต่อเนื่องและที่เพิ่มเติมใหม่เข้ามา มีการแบ่งงานกันอย่างไร ทำกันอย่างไร ใช้ทรัพยากรอะไรกันบ้าง เป็นต้น

1.8 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการสังเกตในวงจรที่สอง เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ และ 2) การสังเกตผลการใช้เทคนิคและเครื่องมือในการสังเกตผล เป็นต้น

1.9 เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการสะท้อนผลในวงจรที่สอง เช่น ทำอะไร อย่างไร และได้ผลอย่างไร เกี่ยวกับ 1) การสะท้อนผลโดยภาพรวม และ 2) การสังเกตผล เป็นต้น

2. นำเสนอผลที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ จากการนำเสนอเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการเล่าเรื่อง (story telling) ตั้งแต่ข้อ 1.1 - 1.9 นั้น ผู้วิจัยได้เล่าเรื่อง เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียด โดยอาจมีภาพถ่าย ข้อมูล หลักฐานการสัมภาษณ์ หรืออื่นๆ แสดงประกอบเป็นระยะๆ ซึ่งแน่นอนว่าจะมีการกล่าวถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลง เรื่องการเรียนรู้ และเรื่องความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นแทรกไว้เป็นระยะๆ ด้วย ผู้วิจัยก็นำเอาส่วนเหล่านั้น มาเสนอเป็น “ผลที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์” ใน 3 ประเด็นหลักดังนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลง (change) จากการปฏิบัติจริง ตามจุดมุ่งหมายหรือตัวบ่งชี้ที่ร่วมกันกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการอันเป็นตัวสอดแทรกหลัก ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทั้งที่คาดหวังและไม่คาดหวัง (จุดมุ่งหมายที่คาดหวัง คือ จุดมุ่งหมายที่เกิดขึ้นจากการกำหนดร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งแน่นอนว่า หากเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการในสถานศึกษา จุดมุ่งหมายสุดท้าย (ultimate goal) ที่เป็ความคาดหวังของการเปลี่ยนแปลงที่จะต้องคำนึงถึงและไม่ละทิ้ง ก็คือ จุดมุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของนักเรียน นอกเหนือจากความคาดหวังในการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัย ผู้มีส่วนได้เสีย ในงาน ในหน่วยงาน ในชุมชน หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง) ในกรณีแสดงข้อมูลประกอบเป็นค่าสถิติ เช่น ค่าเฉลี่ย (และ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) ค่ามัธยฐาน หรือค่าฐานนิยม ก็มุ่งการแปลความในเชิงบรรยาย (description) ไม่มุ่งการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (not for identifying statistically significant relationships) (Mills, 2007) ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความแตกต่างจากการวิจัยและพัฒนา ไม่เน้นหลักการวิจัยเชิงทดลองในลักษณะ if X...then Y ดังที่กล่าวมาแล้ว

2.2 การเรียนรู้ (learn) ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และระดับหน่วยงาน ในลักษณะที่เป็นการเรียนรู้จากการกระทำ (action learning) จากการร่วมกันแก้ปัญหา นั้นๆ ในทุกขั้นตอนจากการวิจัย ว่ามีอะไรบ้าง เน้นการเรียนรู้เพื่อที่รู้อันจะนำไปสู่การคิดวิธีการแก้ปัญหาที่ดียิ่งขึ้น

การเรียนรู้จากการกระทำ มีพัฒนาการจากในช่วงแรกของศตวรรษที่ 20 John Dewey นักการศึกษาชาวอเมริกันซึ่งเป็นผู้คิดค้นวิธีสอนแบบแก้ปัญหา และเป็นผู้เสนอแนวคิดที่ว่า การเรียนรู้ เกิดจากการปฏิบัติหรือได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง (learning by doing) จากแนวคิดนี้ ได้นำไปสู่ทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์นิยม (constructivist learning theory) ซึ่งมีแนวคิดที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มากที่สุด ซึ่งในกลุ่มนี้มีความเชื่อว่า มีวิธีการแสวงหาความรู้และคำตอบในสิ่งต่างๆ ด้วยหลักการที่ว่า “ใช้ได้หรือไม่” ถ้าใช้ได้ ก็คือ “ทำได้” หมายความว่า “เป็นความจริง” เป็นการคิดที่แสวงหาวิธีการกระทำ นำมาใช้ให้เกิดผลตามที่กำหนดไว้ (workability) เป็นประโยชน์เมื่อนำมาปฏิบัติได้จริง ประยุกต์ได้จริง (adaptability) การเรียนรู้จะเกิดขึ้น เมื่อผู้เรียนได้สร้างความรู้ที่เป็นของตนเองขึ้นมา จากความรู้ที่มีอยู่เดิมหรือจากความรู้ที่รับเข้ามาใหม่ ที่เกิดจากความเข้าใจของตนเอง และมีส่วนร่วมในการเรียนมากขึ้น (active learning) รูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดจากแนวคิดนี้ มีอยู่หลายรูปแบบ ได้แก่ การเรียนรู้แบบร่วมมือ (cooperative learning) การเรียนรู้แบบช่วยเหลือกัน (collaborative learning) การเรียนรู้โดยการค้นคว้าอย่างอิสระ (independent investigation method) รวมทั้งการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem-based learning) ซึ่งจากที่กล่าวมา เห็นได้ว่าการเรียนรู้จากการกระทำในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดูเหมือนจะครอบคลุมในทุกรูปแบบของการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้นนี้ เพราะเป็นการเรียนรู้ที่มีทั้งจากการร่วมมือ จากการช่วยเหลือกัน จากการค้นคว้าอย่างเป็นอิสระ และจากการใช้ปัญหาเป็นฐาน (โดยเฉพาะการเรียนรู้จากการใช้ปัญหาเป็นฐาน เพราะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีจุดมุ่งหมายเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น)

การเรียนรู้ มีความหมายลึกซึ้งมากกว่าการสั่งสอน หรือการบอกเล่าให้เข้าใจและจำได้ ไม่ใช่เรื่องของการทำตามแบบ ไม่ได้มีความหมายแต่การเรียนในวิชาต่างๆ เท่านั้น แต่คลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมอันเป็นผลจากการสังเกตพิจารณา ไตร่ตรอง แก้ปัญหาทั้งปวง การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ความเจริญงอกงาม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นควรมีความคงทนถาวรเหมาะสมแก่เหตุเมื่อพฤติกรรมดั้งเดิมเปลี่ยนไปสู่พฤติกรรมที่มุ่งหวัง ก็แสดงว่าเกิดการเรียนรู้แล้ว

ธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์มีดังนี้ เช่น 1) การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก่อนข้างถาวร 2) การเรียนรู้ย่อมมีการแก้ไข ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ จะต้องเนื่องมาจากประสบการณ์ 3) การเปลี่ยนแปลงชั่วคราวชั่วคราวไม่นับว่าเป็นการเรียนรู้ 4) การเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมต้องอาศัยการสังเกตพฤติกรรม 5) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลาที่บุคคลมีชีวิตอยู่ โดยอาศัยประสบการณ์ในชีวิต 6) การเรียนรู้ไม่ใช่วุฒิภาวะแต่อาศัยวุฒิภาวะ วุฒิภาวะคือระดับความ

เจริญเติบโตสูงสุดของพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาของบุคคลในแต่ละช่วงวัยที่เป็นไปตามธรรมชาติ แต่การเรียนรู้ไม่ใช่วุฒิภาวะแต่ต้องอาศัยวุฒิภาวะประกอบกัน 7) การเรียนรู้เกิดได้ง่ายถ้าสิ่งที่เรียนเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียน 8) การเรียนรู้ของแต่ละคนแตกต่างกัน 9) การเรียนรู้ย่อมเป็นผลให้เกิดการสร้างแบบแผนของพฤติกรรมใหม่ 10) การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นโดยตั้งใจหรือโดยบังเอิญ

การเรียนรู้จากการกระทำในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ที่อาจจะเกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม หรือระดับหน่วยงาน เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันหรือจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัย และกับบุคคลอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง แนวคิดหนึ่งที่คุณเขียนเห็นว่าน่าจะนำมาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสังเกตผล (observing) แล้วบันทึก “การเรียนรู้” ที่เกิดขึ้นในกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนขึ้น คือแนวคิดเกี่ยวกับ “หน้าต่างของโจแฮรี” (The Johari Window) ซึ่งนี้มาจากนักจิตวิทยา 2 คนรวมกันคือ Joe Luft และ Harry Ingham พัฒนาขึ้นในปี 1955 ทั้งสองคนให้ทัศนะว่า การสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มของคนเรานั้นเป็นกระบวนการที่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่ม อันจะส่งผลให้คนในกลุ่มแสดงพฤติกรรม ความรู้สึก และแรงจูงใจของตนเองออกมา ข้อสำคัญในการรู้จักตนเองจากคนอื่นบอกข้อมูลย้อนกลับให้ นั่นคือ ความไว้วางใจ (trust) ที่มีต่อกันและกัน ตามหลักการสำคัญประการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ถ้าไม่ไว้วางใจกันการแลกเปลี่ยนข้อมูลให้กันและกันย่อมเป็นไปอย่างผิวเผินไม่ลึกซึ้ง หน้าต่างโจแฮรีนี้จะแสดงให้เห็นถึงส่วนที่เปิดเผยได้และส่วนที่เป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคนดังภาพที่ 2

บริเวณเปิดเผย (public area) ตัวเองรู้ คนอื่นก็รู้	บริเวณบอด (blind area) ตัวเองไม่รู้ แต่คนอื่นรู้
บริเวณปิดบัง (closed area) ตัวเองรู้ แต่คนอื่นไม่รู้	บริเวณไม่รู้ (unknown area) ตัวเองไม่รู้ และคนอื่นก็ไม่รู้

ภาพที่ 2 แนวคิด “หน้าต่างของโจแฮรี” เพื่อบันทึกการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากภาพที่ 2 ช่องแรกของหน้าต่างเรียกว่า บริเวณเปิดเผย (public area) คือ จุดที่ตัวเองก็รู้ คนอื่นก็รู้ เช่น สถานภาพการทำงาน เพศ วัย การศึกษา การแสดงกริยาท่าทาง เป็นต้น ข้อมูลบริเวณเปิดเผยนี้จะเป็นข้อมูลที่คนเรารู้ซึ่งกันและกันจากการประพฤติปฏิบัติและการสื่อสารในระหว่างที่มีการปฏิสัมพันธ์กัน หากช่อง public area กว้างมากเท่าไร จะยิ่งทำให้การสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเป็นไปได้ง่ายมากขึ้น **ช่องที่ 2** เรียกว่า บริเวณบอด (blind area) ข้อมูลตรงส่วนนี้ตัวเองไม่รู้ แต่คนอื่นจะรู้ เช่น ผู้วิจัยไม่รู้ตนเองว่าชอบบันทึกข้อมูลภาคสนามในช่วงบ่าย แต่ผู้ร่วมวิจัยรู้กัน เป็นต้น ซึ่งคนที่ช่อง blind area กว้างมากๆ จะยากต่อการติดต่อสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงต้องหาทางลดลง **ช่องที่ 3** เรียกว่า บริเวณปกปิด (closed area) เป็นส่วนที่เข้าตัวรู้แต่ไม่ต้องการให้คนอื่นรู้ เช่น ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของตนเอง หรือความคิดเห็นที่มีต่อผู้บริหาร เป็นต้น คนเรามักจะเก็บข้อมูลบางอย่างไว้ใน closed area ก็เพราะว่าเขารู้สึกว่าข้อมูลนั้นจะทำลายภาพพจน์ของเขาในสายตาของผู้อื่น เมื่อความเชื่อใจกันระหว่างสมาชิกในองค์กรมีค่า ผู้คนจะเกิดความกลัวที่จะเปิดเผยข้อมูลของตน ทำให้ช่อง closed area นี้กว้างขึ้น public Area ก็แคบลง ในทางตรงกันข้ามหากในองค์กรมีความเชื่อใจกันสูง public area ก็จะใหญ่ขึ้น closed area ก็จะเล็กลง **ช่องสุดท้าย** เรียกว่า บริเวณที่ไม่มีใครรู้ (unknown area) คือ ตนเองก็ไม่รู้ คนอื่นก็ไม่รู้ รวมทั้งแรงจูงใจที่เป็นจิตใต้สำนึก ความปรารถนาที่ถูกปิดกั้นเอาไว้ หรือความทรงจำเลวร้ายเก่าๆ นานมาแล้วที่ไม่อยากจำ

แนวคิด “หน้าต่างของ Johari” ดังกล่าวข้างต้น สามารถใช้อธิบายกระบวนการกลุ่มในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ด้วย นั่นคือ ในระยะเริ่มแรกของการวิจัย เป็นเรื่องปกติที่ public Area ของแต่ละคนจะยังเล็กอยู่ และ closed Area ของแต่ละคนจะใหญ่ เพราะว่าทุกคนต้องระมัดระวังตนเองในการปฏิบัติต่อคนอื่น และแม้ว่าพวกเขาจะระวังตัวเพียงใดก็ตามว่าพวกเขากำลังแสดงออกต่อคนอื่นในแนวทางที่ถูกต้องแล้ว แต่ blind area ของแต่ละคนอาจจะยังคงมีขนาดใหญ่อยู่ก็ได้ แต่เมื่อสมาชิกกลุ่มรู้สึกเป็นกันเองมากขึ้น เชื่อและไว้วางใจกันมากขึ้น สมาชิกกลุ่มแต่ละคนก็จะเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตนเองมากขึ้น ข้อมูลที่อยู่ในบริเวณปกปิด (closed Area) ของแต่ละคนก็จะย้ายมาอยู่ในบริเวณเปิดเผย (public area) มากขึ้น แต่ละคนก็อาจจะอยากบอกหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับคนอื่นมากขึ้น ข้อมูลเหล่านี้จะมีทั้งที่แต่ละคนรู้ตัวและไม่รู้ตัวมาก่อน ทำให้ closed area, blind area รวมทั้ง unknown area ของแต่ละคนเล็กลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของ public area ที่เพิ่มมากขึ้น closed area, blind area และ unknown area ที่ลดน้อยลงเช่นนี้ เป็นผลจากการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันที่มากขึ้น จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น ซึ่งหากผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้มีการสังเกตผลและบันทึกผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในส่วน public area แล้วนำผลบันทึกนั้นมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกัน ก็จะสามารชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่เป็น “การเรียนรู้” ที่เกิดขึ้นใน

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ชัดเจนขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล (อาจจำแนกเป็น ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้อะไร ผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้อะไร) ระดับกลุ่ม (ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเรียนรู้อะไรร่วมกัน กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียเรียนรู้อะไรร่วมกัน) หรือระดับหน่วยงาน (ทั้งหน่วยงานเกิดการเรียนรู้อะไร หากเกี่ยวข้องกับชุมชนด้วยก็ถือว่าชุมชนเกิดการเรียนรู้ อะไรด้วย) เป็นการเรียนรู้ที่สรุปจากบันทึกของทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทุกคน ไม่เป็นการเรียนรู้ที่สรุปจากบันทึกของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น

2.3 ความรู้ใหม่ (new knowledge) เป็นการยากที่จะระบุว่า ความรู้ใหม่หมายถึงอะไร เกิดขึ้นจากตรงไหน ขึ้นกับการพิจารณาาร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย อาจหมายถึงความรู้ใหม่ จากผลการใช้ตัวสอดแทรก ทั้งตัวสอดแทรกหลักคือ “แผนปฏิบัติการ” ที่ร่วมกันจัดทำขึ้น และตัวสอดแทรกเสริมที่เป็น “หลักการ” เช่น หลักการบูรณาการ หลักองค์รวม หลักการเสริมพลัง เป็นต้นว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับความรู้เดิมหรือแนวคิดแนวปฏิบัติเดิมก่อนได้รับแนวคิดเชิงทฤษฎีจากผู้วิจัย หรือเมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดเชิงทฤษฎี หรืออาจหมายถึงความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกตผล และการสะท้อนผล ถือว่าเป็นแหล่งที่จะก่อให้เกิดความรู้ใหม่ที่จะนำมาเสนอเป็นผลการวิจัยได้ทั้งสิ้น แม้แต่การประมวลผลจาก “การเรียนรู้” ที่เกิดขึ้นในระดับตัวบุคคล หรือระดับกลุ่มหรือระดับระดับหน่วยงาน ก็สามารถก่อให้เกิดเป็นเค้าร่างของความรู้ใหม่ขึ้นได้เช่นกัน เป็นต้น

การนำเสนอความรู้ใหม่อาจคำนึงถึงลักษณะของความรู้ที่มีผู้แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

- 1) ความรู้เชิงทฤษฎี (know-what) เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง รู้อะไร เป็นอะไร จะพบในผู้ที่สำเร็จการศึกษามาใหม่ๆ ที่มีความรู้โดยเฉพาะความรู้ที่จำมาได้จากความรู้ชัดแจ้งซึ่งได้จากการได้เรียนมาก
- 2) ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงบริบท (know-how) เป็นความรู้เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริงภายใต้สภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อนสามารถนำเอาความรู้ชัดแจ้งที่ได้มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของตนเองได้ มักพบในคนที่ทำงานไปหลายๆ ปี จนเกิดความรู้ฝังลึกที่เป็นทักษะหรือประสบการณ์มากขึ้น
- 3) ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผล (know-why) เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อน และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น เป็นผู้ทำงานมาระยะหนึ่งแล้วเกิดความรู้ฝังลึก สามารถถอดความรู้ฝังลึกของตนเองมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นหรือถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้พร้อมทั้งรับเอาความรู้จากผู้อื่นไปปรับใช้ในบริบทของตนเองได้
- 4) ความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ (care-why) เป็นความรู้ในลักษณะของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ขับเคลื่อนมาจากภายใน ตนเองจะเป็นผู้ที่สามารถสกัด ประมวล วิเคราะห์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่ กับความรู้ที่ตนเองได้รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้ เช่น สร้างตัวแบบหรือทฤษฎี

ใหม่หรือนวัตกรรมขึ้นมาใช้ในการทำงานได้ (ความรู้ใหม่จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
ร่วมจะเข้าลักษณะของความรู้ระดับที่สี่นี้)

วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) กล่าวสรุปว่าแนวคิดเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ที่นำเสนอดังกล่าว มีจุดเริ่มต้นจากการศึกษางานเขียนของ Carr and Kemmis ที่เขียนในช่วงปี 1992 เกี่ยวกับแนวคิดการแบ่งระดับการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ ออกเป็นสามระดับ แต่เนื่องจากตำราเล่มนั้นยังขาดรายละเอียด จึงได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับหลักการบริหารและหลักการพัฒนา รวมทั้งแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ นักวิชาการท่านอื่นๆ อีกหลายราย เช่น McTaggart (1991); Webb (1991); Kemmis and McTaggart (1992); Zuber-Skerritt (1992); Arhar et al. (2001); McMillan and Wergin, (2002); Mills (2007); Coghlan and Brannick (2007); James, Milenkiewicz and Bucknam (2008) เป็นต้น ท้ายสุดได้ ข้อเสนอแนวคิดเพื่อการวิจัยที่ได้จากการบูรณาการหลักการ แนวคิด และแนวปฏิบัติ จาก แหล่งข้อมูลที่ได้ศึกษาวิเคราะห์เหล่านั้น ซึ่งหากสมมุติว่ามีวงจรการดำเนินการวิจัย 2 วงจร ก็จะมี ประกอบด้วยขั้นตอนการวิจัย 10 ขั้นตอน ยึดถือจรรยาบรรณ 10 ประการ หลักการวิจัย 10 ประการ และบทบาทของผู้วิจัย 10 ประการ ถือเป็นแนวคิดการวิจัยที่สอดคล้องกับหลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่ง สุเมธ ตันติเวชกุล (2548) ได้ กล่าวว่า การพัฒนาการศึกษาควรยึดพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้ มาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาในทุกภาคส่วน โดยหลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” นี้ สอดคล้องกับหลักการบริหารอื่นๆ ซึ่งเป็นกระบวนการใหม่ทางการบริหารการศึกษาหลาย หลักการ เช่น หลักการจัดการแบบร่วมมือ (collaborative management) หลักการจัดการแบบยึด พื้นที่หรือสถานศึกษาเป็นฐาน (site/school based management) หลักการจัดการแบบบูรณาการ (integrated management) หลักการจัดการแบบล่างสู่บน (bottom-up approach) หลักการจัดการ ความรู้ (knowledge management) ที่ส่งเสริมการนำความรู้ที่ซ่อนตัว (tacit knowledge) ของบุคคล ในระดับปฏิบัติออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ หลักการกระจายอำนาจ (decentralized approach) ซึ่ง หลักการต่างๆ เหล่านี้ เป็นหลักการที่จะก่อให้เกิดการร่วมกันคิด ที่จะส่งผลให้เกิดความมีพันธะ ผูกพันต่อการนำไปปฏิบัติให้บรรลุผล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Owens (2001) ที่ กล่าวว่า ในปัจจุบันสถานศึกษาหลายแห่งได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาในลักษณะ “เกิดขึ้นจาก ภายใน” (inside – out approach) มากขึ้น โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในระดับปฏิบัติมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจ ซึ่งมีข้อดีที่จะทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศมากขึ้น มีทักษะทางเลือกที่หลากหลาย และการ ตัดสินใจจะได้รับการยอมรับมากขึ้น และที่สำคัญ คือ เป็นไปตามพระบรมราโชวาทของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตอนหนึ่งเกี่ยวกับการพัฒนา ที่ทรงตรัสว่า “การพัฒนาต้องระเบิดจาก

ข้างใน” นั้นหมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนเข้าไปพัฒนา ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2549) จึงหวังว่า แนวคิดเชิงทฤษฎีดังกล่าวจะมีการนำไปสู่การปฏิบัติ มีการวิพากษ์ และมีการพัฒนาต่อยอดให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

จากการที่ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดที่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) ได้ทำ การศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเป็นกรอบแนวคิดหลัก เสริมด้วยแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศอีก 6 ทศนะ คือ Seymour-Rolls & Hughes (2000) Mills (2007) Quixley (2008) James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) Creswell (2008) และ McTaggart (2010) ดังนี้

กรอบแนวคิดหลัก

1. คำนึงถึง 2 กระบวนทัศน์ที่เป็นรากฐานของการแสวงหาความรู้ทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม (theories of postmodernism)
2. คำนึงถึง 10 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ผู้เขียนกล่าวถึงมาแล้วข้างต้น ดังนี้ 1) ในบริบทเฉพาะ 2) ทักษะที่หลากหลาย 3) มุ่งการเปลี่ยนแปลง 4) มุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล 5) รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน 6) วิเคราะห์ วิพากษ์และประเมินตนเอง 7) ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญและการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง 8) เรียนรู้จากการกระทำ ทั้งสำเร็จและไม่สำเร็จ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ 9) การมีบันทึกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน เช่น การเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบองค์กร การพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย เป็นต้น 10) นำไปสู่การปฏิบัติหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. คำนึงถึง 10 จรรยาบรรณ ดังนี้ 1) ผู้วิจัยต้องรับผิดชอบต่อการรักษาความลับ 2) ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้อย่างเสมอภาคกัน 3) ทิศทางการวิจัยและผลลัพธ์ที่คาดหวังเกิดจากการตัดสินใจร่วมกัน 4) ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด 5) มีการปรึกษาหารือร่วมกัน และข้อเสนอแนะได้รับการเห็นชอบจากทุกฝ่าย 6) การสังเกตหรือการตรวจสอบเอกสารเพื่อจุดมุ่งหมายอื่นต้องได้รับการอนุญาตก่อน 7) ผลการดำเนินงานจะยังคงปรากฏให้เห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นให้ข้อเสนอแนะได้ 8) ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์งานเขียนหรือทัศนะของคนอื่น โดยขาดการเจรจาต่อรองก่อนการจัดพิมพ์เผยแพร่ 9) ผู้วิจัยต้องแสดงให้ทราบถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรกรวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ และ 10) ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงานแต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล

4. คำนึงถึง 10 บทบาทของผู้วิจัย ดังนี้ 1) เป็นครู 2) เป็นผู้นำ 3) เป็นผู้ฟังที่ดี 4) เป็นนักวางแผน 5) เป็นนักออกแบบ 6) เป็นนักวิเคราะห์ 7) เป็นนักสังเคราะห์ 8) เป็นนักสังเกตการณ์ 9) เป็นนักรายงานผล และ 10) เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

กรอบแนวคิดเสริม

1. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Seymour-Rolls & Hughes (2000) ที่กล่าวว่า “กลุ่มที่จะเลือกทำการวิจัยวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นจะต้องร่วมกันนิยามหัวข้อที่เป็นสิ่งกังวลใจหรือคิดว่าเป็นปัญหา (thematic concern) โดยผ่านการสนทนา (discussion) และการสะท้อนผล (reflection) ร่วมกันในกลุ่มของผู้ที่มีส่วนได้เสีย (stakeholders) เสียก่อนที่จะมีการดำเนินการตามขั้นตอนอื่นๆต่อไป

2. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Mills (2007) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยเน้นหลักการที่สำคัญ 4 ประการในการวิจัย คือ (1) จะต้องเป็นแบบมีส่วนร่วมและเป็นประชาธิปไตย (participatory and democratic) (2) จะต้องตอบสนองต่อสังคมและเกิดขึ้นภายในบริบทของสังคม (3) จะต้องช่วยให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยสามารถที่จะตรวจสอบวิธีการดำเนินงานตามวิธีการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นมืออาชีพมากขึ้น และ (4) ความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัยจะต้องช่วยปลดปล่อย (liberate) ผู้ที่มีส่วนร่วมทุกฝ่าย รวมทั้งจะช่วยสร้างเสริมการเรียนรู้ให้ผู้ร่วมวิจัย และช่วยในการกำหนดนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Quixley (2008) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยเน้นว่าผู้ร่วมวิจัยจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัยในทุกตารางนิ้ว และมีทัศนคติต่อการวิจัยในครั้งนี้ว่าเป็นงานวิจัยของพวกเขา เพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา และเป็นสิ่ง ที่พวกเขาสามารถที่จะมีผลกับสิ่งนั้นได้และสามารถปรับปรุงงานวิจัยของพวกเขาให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งการนำเอาหลักการสำคัญ 7 ประการมาเป็นแนวคิดในการดำเนินงานคือ (1) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสะท้อนผล (reflection) และหาวิธีการที่จะปรับปรุงการบริการให้ดีขึ้นโดยเชื่อมโยงการสะท้อนผลและการปฏิบัติอย่างเข้มแข็งแล้วผนวกกันให้แน่นขึ้นในลักษณะที่เป็นเอกสารและเกิดขึ้นในเวทีสาธารณะ (2) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคำถามตอบคำถามและตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำ (3) ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการที่จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคำถามของตัวเอง (4) การทำงานในลักษณะของการร่วมมือ (collaborative) ที่จะช่วยลดขั้นตอนต่างๆ ให้น้อยลงกว่าเดิม และจะทำให้เกิดการแบ่งปันอำนาจกันระหว่างผู้ที่มีส่วนได้เสียทั้งหมด (5) ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียมีความรับผิดชอบในการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (critical analysis) รวมทั้งมีความรับผิดชอบในการประเมิน (evaluation) และการบริหารจัดการ (management) ของตัวเอง (6) สนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้เสียเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเปิดเผย

(progressively and publicly) โดยการทดสอบแนวคิดด้านการกระทำ และ (7) มีความต่อเนื่องจนสามารถทำให้ผู้มีส่วนได้เสียตอบคำถามหรือปัญหาที่ใหญ่กว่าเดิมได้

4. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ James, Milenkiewicz & Bucknam (2008) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยเน้นไปที่คุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ 1) องค์กรประกอบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยในการสร้างชุมชนการปฏิบัติ 2) เป็นวิธีการหนึ่งของการพัฒนาวิชาชีพ และ 3) คุณสมบัติในสองข้อข้างต้นจะมีส่วนสำคัญในการเกี่ยวโยงความชำนาญและความรู้สู่ถึงความ เป็นมืออาชีพของผู้ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปปฏิบัติ

5. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Creswell (2008) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 6 ประการที่เขาได้เสนอแนะไว้คือ 1) มีจุดเน้นไปสู่การนำไปปฏิบัติ 2) การดำเนินการวิจัยมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง 3) เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้เข้าร่วมการวิจัย 4) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (dynamic process) ในลักษณะของเกลียวปฏิสัมพันธ์ ที่มีกระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาขั้นต่อไป (back and forth) จากผลสะท้อนของสิ่งที่เป็นปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติ 5) การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ และ 6) มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้องโดยนำมาใช้ร่วมกับแนวคิดในการส่งเสริมความเท่าเทียมกัน (egalitarian) และเป็นประชาธิปไตย (democratic) และที่สำคัญคือเพื่อที่จะทำให้ทุกคนที่มีส่วนร่วมในการวิจัยเกิดความมั่นใจได้ว่าผลจากการวิจัยที่ได้ร่วมกันลงมือปฏิบัติกันนั้นจะทำให้พวกเขาจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (well-being)

6. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ McTaggart (2010) มาช่วยเสริมการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้โดยเน้นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นเป็นการนำคนมารวมกันเพื่อที่จะสะท้อนผลและลงมือปฏิบัติในเรื่องที่เขามีความกังวลใจร่วมกัน (thematic concern) โดยการใช้นแนวทางที่เป็นระเบียบเพื่อที่จะทำให้การทำงานของพวกเขามีความสอดคล้อง (coherent) มีความยุติธรรม (just) มีเหตุผล (rational) มีความรอบรู้ (informed) มีความพึงพอใจ (satisfying) และมีความยั่งยืน (sustainable) เพิ่มมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. (2532). การทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน: คืออะไรและทำอย่างไร.

วารสารสังคมพัฒนา. 1 - 2, 14 – 35.

_____. (2549). การวิจัย: จากจุดเริ่มต้นถึงจุดสุดท้าย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ชีโน ดีไซน์.

- ปรัชญาแห่งศาสตร์ ธรรมชาติแห่งการเรียนรู้. (2009). ค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2553. จาก <http://www.chudchai.is.in.th/?md=content&ma=show&id=32>.
- พัฒนาการความคิดทางจริยศาสตร์. (2009). ค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2553 จาก <http://www.duangden.com/EthicalLecture/530-2Practice.html>.
- ชยานนท์ มนเพียรจันทร์. 2553. การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น. เก็บไว้โดยศูนย์วิจัยการศึกษา ศาสตร์ศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิโรจน์ สารรัตน์. 2553. การวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.
- ศิริกุล นามศิริ. (2552). การพัฒนางานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กด้วยหลักการบูรณาการ: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2549). การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Arhar, J.M., Holly, M.L., & Kasten, W.C. (2001). **Action research for teachers**. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Coghlan, D., & Brannick, T. (2007). **Doing action research in your own organization**. 2nd ed. London: Sage.
- Creswell, J. W. (2008). **Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research**. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Feldman, R.S. (1996). **Critical thinking**. Retrieved March 20, 2010, from http://cgsc.rta.mi.th/cgsc/index.php?option=com_content&view=article&id=402:87032&catid=7:88&Itemid=25.
- James, E.A., Milenkiewicz, M.T., & Bucknam, A. (2008). **Participatory action research for educational leadership**. California: Sage.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (1992). **The action research planner**. 3rd ed. Victoria: Deakin University, Australia.
- Lunenburg, F.C., & Ornstein, A.C. (2000). **Educational administration: Concepts and practice**. 3rd ed. Belmont: Wadworth.
- McMillan, J.H., & Wergin, J.F. (2002). **Understanding and evaluating educational research**. 2nd ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- McTaggart, R. (1991). Principles for participatory action research. **Adult Education Quarterly**. 41(3), 168 – 187.
- _____. (2010). **Participatory action research or change and development**. Townsville, Australia: James Cook University.

- Mills, G.E. (2007). **Action research: A guide for the teacher researcher**. 3rd ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Morrison, S. (2000). **Critical thinking: Developing an effective worldview**. Retrieved March 20, 2010, from http://cgsc.rta.mi.th/cgsc/index.php?option=com_content&view=article&id=402:87032&catid=7:88&Itemid=25.
- Owens, R.G. (2001). **Organizational behavior in education: Instructional leadership and social reform**. Boston: Allyn & Bacon.
- Quixley, S. (2008). **Participatory action research: A brief outline of the concept**. Taskforce: Canberra.
- Seymour-Rolls K., & Hughes I. (2000). **Participatory action research: Getting job done**. Retrieved September 25, 2009, from <http://www2.fhs.usyd.edu.au/arow/o/m01/rseymour.htm>.
- Stoner, J.A.F., & Freeman, R.E. (1992). **Management**. 5th ed. New Jersey: Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Webb, C. (1991). **Action research: The research process in nursing**. 2nd ed. London: Blackwell Scientific Publications.
- Zuber-Skerritt, O. (1992). **Action research in higher education: Examples and reflections**. London: Kogan Page Limited.

การระดมสมอง (Brain Storming)

ประชากรร์ค แส่นักคี (2553) กล่าวว่า เทคนิคการระดมสมอง (Brainstorming) เป็นเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ในโอกาสต่างๆ ในการพัฒนางาน ตั้งแต่ระดับการวางแผน การค้นหาปัญหา การหาทางออกของปัญหา คุณค่าของเครื่องมือระดมสมองประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญก็คือ ความคิดอันเกิดจากการใช้ความคิด มีบ่อยครั้งที่ความคิดดีๆ เกิดขึ้นจากการได้ใช้ความคิด การต่อ ยอดความคิด การคิดต่าง ดังนั้น การระดมสมองจึงเป็นเครื่องมือที่น่าสนใจมากๆ ตัวหนึ่ง

การระดมสมองคืออะไร?

การระดมสมอง คือ การแสดงความคิดเห็นร่วมกันระหว่างสมาชิก เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา ซึ่งในพจนานุกรมได้ให้ความหมายว่า เป็นการคิดแบบไร้แบบแผน (Free-Form Thinking)

กฎในการระดมสมอง

1. เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ
2. ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
3. ปริมาณยิ่งมากยิ่งดี ยังไม่จำเป็นต้องดูข้อเท็จจริงและเหตุผล (Free Thinking)
4. อนุญาตให้ออกนอกกลุ่มนอกทางได้
5. ห้ามวิจารณ์ในระหว่างที่มีการแสดงความคิดเห็น
6. หลีกเลี่ยงการปะทะคารม
7. เมื่อได้ผลแล้วควรทำการรวบรวมแล้วนำไปปรับปรุง

เมื่อไรจะใช้เทคนิคการระดมสมอง?

1. เมื่อต้องการตั้งหัวข้อปัญหาเพื่อจะใช้ทำกิจกรรมใดๆ
2. เมื่อต้องการวิเคราะห์ปัญหา
3. เมื่อต้องการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นๆ

ขั้นตอนในการระดมสมอง

ในช่วงของการระดมสมองนั้นถือได้ว่าเป็นการเดินทางเพื่อเสาะแสวงหาบางสิ่ง บางอย่างที่ไม่เคยค้นพบมาก่อน การเดินทางแห่งการค้นพบนี้ ต้องการความคิดชนิดพิเศษ ยิ่งในช่วงแรก เราสามารถเปิดกว้างความคิดของเราได้เท่าไร โอกาสที่เราจะค้นพบแนวความคิดใหม่ก็มีมากขึ้นเท่านั้น

โดยทั่วไป การระดมสมองนั้นไม่ควรใช้เวลาเกิน 30-45 นาทีต่อครั้ง เพราะหากเกินจากนี้แล้วจะทำให้พลังความคิดหมดไป และเริ่มเอาอารมณ์ส่วนตัวมาใส่แทน ที่แย่ที่สุดก็คือ เกิดความเจียบเจียนในกลุ่มสมาชิก อย่างไรก็ตามได้แบ่งขั้นตอนในการระดมสมองจะเกิดขึ้นใน 3 ขั้นตอน คือ การสำรวจปัญหา (Define Problem) การสร้างความคิด (Generating ideas) และ การพัฒนาหนทางแก้ไข (Developing the Solution) ดังนี้

1. การสำรวจปัญหา (Define Problem)

เมื่อต้องการปัญหาใหม่ โดยต้องการให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มหรือองค์กรมีส่วนร่วม เราอาจจะทำการเปิดประเด็นคำถาม เพื่อให้สมาชิกขยายมุมมองร่วมกัน (Soft Divergent) เช่น บริษัทแห่งหนึ่งต้องการที่จะลดต้นทุนของบริษัทโดย “ลดความสูญเสีย” ในองค์กร โดยต้องการให้พนักงานทุกคนตระหนักถึงความสูญเสียที่เกิดขึ้นนั้น จึงทำการเปิดประเด็นว่า “มีความสูญเสียอะไรบ้างในองค์กรของเรา” จากนั้นเมื่อสมาชิกทำการระดมความคิดเห็นแล้ว ให้ทำการรวบรวมความคิดโดยการจัดกลุ่มให้กับความสูญเสียเหล่านั้น เพื่อระบุกลุ่มของความสูญเสียที่ชัดเจนขึ้น และพร้อมที่จะดำเนินการต่อไป

2. การสร้างความคิด (Generating Ideas)

หลังจากที่เราได้ประเด็นปัญหา (หัวข้อความสูญเสีย) จากข้อที่ 1 โดยสมมติว่าหัวข้อที่ได้คือ ความสูญเสียของการรอคอย จากนั้นเข้าสู่ขั้นตอนการสร้างความคิดว่า “มีสาเหตุใดบ้างที่ทำให้เกิดการรอคอย”

3. การพัฒนาหนทางแก้ไข (Developing the Solution)

นำแนวคิดที่ได้จากข้อ 2 มาเปิดประเด็นอีกครั้งหนึ่ง เช่น สาเหตุของการรอคอยคือ “เครื่องจักรเสียบ่อย” เราก็มาทำการระดมสมองต่อว่า “มีวิธีใดบ้างที่จะแก้ไขปัญหาเครื่องจักรเสียบ่อย”

ตัวอย่างการระดมสมอง

การระดมสมองโดยทั่วไป ควรจะเปิดประเด็นปัญหาที่ง่ายและสนุกก่อน ซึ่งอาจจะไม่ต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำจริงๆ ก็ได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการบริหารสมองของสมาชิกกลุ่มก่อนเข้าเรื่องจริงๆ เช่น จริงๆ แล้วต้องการให้สมาชิกกลุ่มระดมสมองกันว่า “มีจุดใดบ้างในโรงงานที่อาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุ”

แต่ก่อนที่จะเข้าคำถามอย่างจริงจังนั้น อาจมีคำถามนำร่อง โดยให้ฝึกคิดเห็นรายบุคคลและถามคำถามว่า “ขวดเปล่า 1 ขวด นอกจากใส่น้ำดื่มแล้ว สามารถทำอะไรได้อีกบ้าง ??” แล้วกล่าวกับสมาชิกว่า “ให้เวลา 2 นาที ดูซิว่าใครจะคิดได้มากที่สุด”

ตัวอย่างความคิดจากสมาชิก

- วางไว้ที่รื้อบ้านกันขโมย
- ทำเทียนไข
- ทำอมสิน
- ทำของเล่น
- วางยากันยุง
- ขว้างหัวหมา
- ใส่น้ำมันหอมระเหย
- ใส่วาลูต่าง
- ประดับตกแต่ง
- ใช้ติดต่อสื่อสาร
- ใช้ทำอ่างปลา
- สร้างบ้าน
- ทำถนน
- ทำทางเดิน
- ป้องกันตัว
- ใช้เป็นอาวุธ
- ระเบิดขวด
- ใส่น้ำปลา
- แลกไข่

เมื่อครบ 2 นาทีแล้ว ถามว่า **“ใครมีความคิดมากกว่า 20 ข้อ 15 ข้อ หรือ 10 ข้อบ้าง”** จากนั้นสรุปประเด็นของการระดมสมองอย่างคร่าวๆ แล้วเริ่มทำการระดมสมองจริง เริ่มระดมสมองในหัวข้อ **“มีจุดใดบ้างในโรงงานที่อาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุ”**

ผลจากการระดมสมองเป็นการระบายความคิด ซึ่งค่อนข้างกระจัดกระจาย ดังนั้นจะต้องไปทำการจัดระเบียบ หรือทำการรวบรวมความคิด (Hand Convergent) โดยการจัดทำแผนผังเครือญาติ (Affinity Diagram) หรือแผนผังแสดงเหตุผล (Cause & Effect Diagram) ต่อไป

แหล่งที่มา : ประชาสารคดี แสงรักดี, 2553. การระดมสมอง. ค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2553, จาก

<http://www.prachasan.com/km1/brainstorming.pdf>

การเขียนผังความคิด (mind map)

ผังความคิด (mind map) คือ การถ่ายทอดความคิด หรือ ข้อมูลต่างๆ ที่มีอยู่ในสมองลงกระดาษ โดยการใช้ ภาพ สี เส้น และการโยงใย แทนการจดย่อแบบเดิม คนที่คิดเรื่อง mind map ขึ้นมา คือ โทนี่ บูซาน (Tony Buzan) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาชาวอังกฤษ โทนี่เป็นคนที่สนใจศึกษาถึงเรื่องการทำงานของสมองมนุษย์ เมื่อ 30 ปีก่อนนักวิทยาศาสตร์พบว่าสมองของมนุษย์มี 2 ซีก ซีกซ้ายจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทฤษฎีต่างๆ เหตุผล ตัวเลขตรรกะ ลำดับ การวิเคราะห์ จังหวะ ส่วนซีกขวา คือเรื่อง จินตนาการ ภาพ มิติ ภาพรวม สี แต่ขบวนการการเรียนการสอนในปัจจุบัน ฝึกให้เราใช้สมองซีกซ้ายเพียงข้างเดียว คือ จำแต่ตัวหนังสือ อ่านแต่ตัวหนังสือ เราจึงไม่ได้ใช้สมองทั้งสองส่วนอย่างเต็มที่ โทนี่ สังเกตว่าคนที่เรียนเก่งๆ จะมีวิธีการจดบันทึกที่ไม่เหมือนคนทั่วไป คือแทนที่จะเริ่มเขียนจากมุมซ้ายกระดาษเป็นแถวๆ ไปจนจบบรรทัดแล้วขึ้นบรรทัดใหม่ แต่คนเหล่านี้จะเลือกใช้คำหรือประเด็นหลักๆ หรือภาพแทนประโยคยาวๆ เขาเลยพัฒนาแนวความคิดขึ้นมา Mind map นี้ก็เป็นที่นิยมไปทั่วโลก มีคนใช้วิธีการนี้ทั้งในด้านการเรียนและการทำงานเป็นล้านๆ คน

ลักษณะของ mind map

การเขียน mind map จะเริ่มจากตรงกลางหน้ากระดาษในเรื่องที่คุณกำลังคิด และแตกความคิดในเรื่องที่สำคัญรองๆ ลงไปออกไปรอบๆ แต่ละเรื่องจะแตกกิ่งไปเหมือนแขนงต้นไม้ทำให้เราสามารถเห็นความคิดของเราเองว่าคิดไปได้แค่ไหนแล้ว ทำให้เราสามารถวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ได้ ถ้าวันนี้เราเองว่าคิดไปได้แค่ไหนแล้ว ทำให้เราสามารถวิเคราะห์ปัญหานั้นๆ ได้ ถ้าวันนี้คิดไม่เสร็จ พรุ่งนี้มาคิดต่อก็ได้ แล้วคุณจะบอกว่าเราสามารถคิดเรื่องนี้ออกไปได้เรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุดจากกระดาษ A4 ก็อาจจะกลายเป็นกระดาษ A3 หลายๆ แผ่นได้ ซึ่งจะทำให้เราคิดได้มากกว่าการคิดวนเวียนอยู่ในสมอง หรือถ้าเราจะย่อหนังสือพิมพ์ซักเรื่องหนึ่ง หรือบทหนึ่ง แทนที่เราจะเขียนเป็นหนังสือก็ย่อออกมาในลักษณะของการใช้ภาพ สี สัญลักษณ์แทน ซึ่งก็ช่วยลดเวลาที่จะต้องไปเขียน ซึ่งการใช้ภาพและสีจะช่วยให้เราจำได้ดีกว่าจำนวนหนังสือ และยังทำให้ไม่เบื่อหน่ายที่จะเรียนด้วย

การเขียน mind map นั้น แม้จะเป็นเรื่องเดียวกัน แต่ทุกคนจะเขียนไม่เหมือนกัน เพราะต่างคนต่างคิดแต่ไม่มีใครผิด การเขียน mind map ไม่มีการเขียนผิด แต่อาจมีข้อบกพร่องที่สามารถทำให้ดีขึ้นได้ เช่น ควรใช้สีเดียวกันในเรื่อง (กิ่ง) เดียวกัน, เส้นทุกเส้นใน mind map ควรจะต่อกัน เพราะถ้าเส้นขาดจะทำให้ความคิดไม่ต่อเนื่อง คำที่ใช้ควรเป็นคำคุณเ้า (คำสำคัญ) เท่านั้น ไม่ควร

เขียนกลับหัวหรือให้คำเอียง อ่านยาก การแยกคำหรือความคิดใหม่ควรแยกจากปลายของเส้นเสมอ เป็นต้น สำหรับคนที่เพิ่งเริ่มหัดเขียนใหม่ๆ mind map ที่ได้อาจจะดูรก ไม่เป็นระบบและเขียนได้ช้า แต่เมื่อเขียนไปสักกระยะหนึ่งจะเขียนได้สวยและเป็นระบบระเบียบขึ้นและเขียนได้เร็วกว่าเดิม ยิ่งเขียนไปนานๆ จะคล่องมากขึ้นและจะคิดได้เร็วกว่าคนอื่นด้วย

แนวทางการเขียน mind map

1. เริ่มที่ตรงกลางหน้ากระดาษด้วยรูปหรือหัวข้อ ใช้สีอย่างน้อย 3 สี
2. ใช้รูป, สัญลักษณ์, รหัส, ความหนา ตลอดที่ทำให้ mind map
3. ให้เขียนคำสำคัญโดยใช้ตัวพิมพ์ใหญ่หรือพิมพ์เล็ก
4. คำแต่ละคำ หรือรูปแต่ละรูป จะต้องอยู่บนเส้นของตัวเอง
5. เส้นแต่ละเส้นต้องเชื่อมต่อกัน โดยมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ตรงกลางภาพ เส้นที่อยู่ตรงกลางจะมีขนาดหนา และจะยิ่งบางลงเมื่อห่างจากศูนย์กลาง
6. ขนาดความยาวของเส้นที่ลาก ยาวเท่ากับคำหรือรูป
7. ใช้สี รหัสส่วนตัว ตลอดที่ทำให้ mind map
8. พัฒนารูปแบบ mind map ของตัวเอง
9. ใช้วิธีเน้นข้อความ และแสดงความเป็นกลุ่มก้อนใน mind map
10. รักษา mind map ให้เข้าใจง่ายโดยการแบ่งความสำคัญเริ่มจากตรงกลาง ใช้การเรียงลำดับตัวเลข หรือใช้เส้นร่างเพื่อรักษาความเป็นกลุ่มก้อนของแต่ละกิ่ง

ข้อเสนอแนะในการเขียน mind map

1. การสร้างภาพศูนย์กลาง การทำภาพให้น่าสนใจ ดังนี้
 - ภาพควรมีสีไม่น้อยกว่า 3 สี
 - ขนาดของภาพไม่ควรมีขนาดใหญ่จนเกินไป ขนาดพอเหมาะประมาณ 2 ตารางนิ้ว
 - ภาพไม่จำเป็นต้องมีภาพเดียว อาจมีหลายๆ ภาพ หรือหลายสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น
 - ภาพเป็นภาพที่มีลักษณะเคลื่อนไหวก็จะดี
 - ไม่ควรใส่กรอบภาพศูนย์กลางเพราะกรอบอาจจะเป็นสิ่งที่สกัดกั้นการไหลของความคิด
2. การหาคำสำคัญ (key word) คำสำคัญควรมีลักษณะดังนี้
 - ควรเป็นคำเดียว วลี หรือข้อความสั้นๆ
 - ควรเป็นคำที่สื่อความหมายได้ดี แสดงถึงจุดเน้น กระตุ้นความสนใจ ง่ายแก่การจำ

3. การหาความคิดรอง หรือการแตกกิ่ง ควรทำดังนี้

- เป็นคำสำคัญที่รองลงไปหรือเป็นส่วนประกอบที่เกี่ยวกับคำสำคัญ/คำคุณเ็จเพื่อเป็นการลงรายละเอียด

- ควรเขียนบนเส้นที่ต่อออกไปแต่เส้นจะเรียวยาวไปเรื่อยๆ
- ถ้าต้องการเน้นอาจทำให้เด่น เช่น การล้อมกรอบ ใต้วงเล็บหรือขีดเส้นใต้ เป็นต้น
- คำ/ภาพ/เส้น บนสาขาเดียวกัน ควรใช้สีเดียวกัน
- การแตกกิ่งไม่ควรให้เอียงไปข้างใดข้างหนึ่งควรให้สมมาตร ควรแตกกิ่งให้ได้ภาพ

mind map ที่สมดุล

- การแตกกิ่งควรแตกทีละเล็กละน้อยมากกว่าบนล่าง

จากนั้นนำเสนอแผนที่ความคิดดังกล่าวข้างต้นจะพบว่ามียุทธศาสตร์มากมายทั้งในชีวิตประจำวันและชีวิตการทำงานเช่น การวางแผนงาน การบันทึกช่วยจำ การสรุปบทเรียน เป็นต้น ไม่ว่าผู้ใหญ่หรือเด็กสามารถทำได้เช่นกัน อยู่ที่การฝึกฝนจนเกิดความเคยชิน แทนที่จะเขียนเป็นหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย อย่างในอดีตที่เป็นลักษณะความเรียงก็เปลี่ยนมาทำเป็น mind map จะทำให้เห็นภาพการสรุปความคิดเรื่องนั้นในหน้ากระดาษเพียงแผ่นเดียว ดังนั้นผู้จัดการเรียนรู้ควรจะนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่อไป

การสร้างผังความคิด (concept mapping)

การสร้างผังความคิดเป็นการจัดกลุ่มความคิดรวบยอดเพื่อให้เห็นความสำคัญของความคิดระหว่างความคิดหลักและความคิดรองลงไป โดยนำเสนอเป็นภาพหรือผังสามารถนำเสนอได้หลายลักษณะ เช่น

แผนผังแบบกิ่งไม้ (branching map) นำเสนอโดยการเขียนความคิดรวบยอดหลักไว้ข้างบนหรือตรงกลางแล้วลากเส้นให้เชื่อมโยงกับความคิดรวบยอดอื่นๆ ที่สำคัญรองลงไปตามลำดับ

ผังวงจรร (a circle map) นำเสนอโดยการเขียนเป็นแผนผังเพื่อเสนอความสัมพันธ์เป็นขั้นตอนต่างๆ ที่สัมพันธ์กันเรียงลำดับเป็นวงกลม

แผนผังใยแมงมุม (a spider map) นำเสนอโดยเขียนความคิดรวบยอดหลักที่สำคัญไว้ตรงกึ่งกลางหน้ากระดาษแล้วเขียนคำอธิบายหรือบอกลักษณะของความคิดรองลงไปไว้ในลักษณะของใยแมงมุม

แผนผังก้างปลา (a fishbone map) นำเสนอโดยเขียนประเด็นหรือเรื่องหลักแล้วเสนอสาเหตุและผลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

แผนผังตารางเปรียบเทียบ (a compare table map) นำเสนอโดยการเขียนเป็นตารางเพื่อเปรียบเทียบสองสิ่งหรือสองเรื่องในประเด็นที่กำหนด

แผนผังรูปวงกลมทับเหลื่อม (overlapping circles map) เสนอการเปรียบเทียบสองสิ่งหรือสองเรื่องมีลักษณะเหมือนกันหรือต่างกัน

จากตัวอย่างการสร้างผังความคิด (concept mapping) จะเป็นการนำเสนอที่ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างทุกส่วนของความคิดรวบยอดหลักและความคิดรวบยอดรองลงไป หรือเป็นความสำคัญของเนื้อเรื่องที่มีการโยงความสำคัญเข้าด้วยกันซึ่งจะทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจในการอ่านหรือศึกษาและเพิ่มความคงทนในการเรียนรู้ และยังช่วยในการพัฒนาความคิดแบบวิจรรณญาณ (critical thinking) เพิ่มการมีเหตุผลและช่วยพัฒนาในด้านการจำอีกด้วย

แหล่งที่มา : mind map คืออะไร?, ค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2553, จาก <http://www.arnut.com/mindmap>

การวางแผน

ความหมายการวางแผน

“การวางแผน” (planning) มาจากคำในภาษาละตินว่า “แพลนัม” (planum) หมายถึง พื้นที่ราบหรือพิมพ์เขียว คำภาษาอังกฤษใช้ “planning” (สมบัติ ชำรงชัยวงศ์, 2545) ซึ่งหมายถึง กระบวนการวิเคราะห์และการตัดสินใจ ของผู้บริหารที่จะกำหนดวิธีการไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติให้บรรลุผลตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยนำเอาข้อมูลข่าวสาร (information) ในอดีตมากำหนดหรือพยากรณ์อนาคต ดังนั้นแนวคิดของการวางแผนจึงมีลักษณะเป็น “ศาสตร์” ที่ต้องใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical information) ที่มีความแม่นยำ และเชื่อถือได้ และจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่ชัดเจน และมีความต่อเนื่องกันตามลำดับ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ใช้แผน มีความรู้ และความเข้าใจที่จะสามารถนำไปปฏิบัติ ให้บรรลุผลสำเร็จได้

ประโยชน์ของการวางแผน

1. ป้องกันมิให้เกิดปัญหาและความผิดพลาด หรือลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในการปฏิบัติงานในอนาคต
 2. ทำให้องค์กรมีกรอบหรือทิศทางในการปฏิบัติงานที่ชัดเจนว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และใครทำ ทำให้นักบริหารมีความมั่นใจในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ง่าย
 3. ช่วยให้เกิดการประหยัดทรัพยากรทางการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ เวลา ฯลฯ
 4. ช่วยให้การปฏิบัติงานรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ เพราะมีแผนเป็นแนวทาง
- “เปรียบเสมือนเรือที่มีหางเสือ”**
5. ช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นระบบ นักบริหารสามารถควบคุม ติดตามการปฏิบัติงานได้ง่าย

องค์ประกอบของการวางแผน

องค์ประกอบของการวางแผนที่สำคัญ คือ

3.1 การกำหนดจุดหมายปลายทาง (ends) ที่ต้องการบรรลุ ซึ่งมีหลายระดับ คือ

1) จุดมุ่งหมายหรือเป้าประสงค์ (goals) เป็นการแสดงถึงความคาดหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาข้างหน้า ซึ่งมักจะมองในรูปของผลลัพธ์ (Outcomes) ในอนาคตกำหนดอย่างกว้างๆ

2) **วัตถุประสงค์ (objective)** เป็นองค์ประกอบที่เป็นผลมาจากการแปลงจุดมุ่งหมาย (goal) ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นเพื่อใช้ในการนำไปปฏิบัติ วัตถุประสงค์จึงเป็นการกำหนดผลผลิต (output) ที่คาดหวังให้เกิดขึ้นอย่างกว้างๆ แต่ชัดเจน และสามารถปฏิบัติได้

3) **เป้าหมาย (targets)** เป็นองค์ประกอบที่เป็นผลมาจากการแปลงวัตถุประสงค์ให้เป็นรูปธรรมในการปฏิบัติมากขึ้น เป้าหมายจึงเป็นการกำหนดผลลัพธ์สุดท้ายที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามแผนโดยจะกำหนดเป็นหน่วยนับที่วัดผลได้เชิงปริมาณ และกำหนดระยะเวลาที่จะบรรลุผลสำเร็จนั้นด้วย

3.2 **วิธีการและกระบวนการ (means and process)** เป็นองค์ประกอบที่เกิดจากการนำข้อมูลต่างๆ มาวิเคราะห์และกำหนดเป็นทางเลือก (alternative) สำหรับเป็นแนวทางปฏิบัติ หรือ กลวิธี (strategy) ให้บรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ จากนั้นจะถ่ายทอดออกมาเป็นแผนงาน (programs) และโครงการ (projects) ที่เชื่อมโยงกัน โดยทั่วไปจะประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก คือ

1) **กลวิธีการปฏิบัติ หรือมาตรการ (strategy)** เป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติให้บรรลุจุดหมาย (Ends) ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) **แผนงาน (Programs) และโครงการ (projects)** เป็นการกำหนดแนวทางการกระทำที่เป็นรูปธรรมในการปฏิบัติมากขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปจะมีประเด็นในการเขียนที่ชัดเจน ครอบคลุม และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

3.3 **ทรัพยากร (Resources) และค่าใช้จ่าย (cost)** เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการวางแผนและการนำไปปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ซึ่งผู้วางแผนจะต้องระบุให้ชัดเจนและมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ “มีไข่เขียนแผนแบบวาดวิมานในอากาศ” หรือ “เขียนแผนแบบเพื่อฝัน”

3.4 **การนำแผนไปปฏิบัติ (implementation)** เป็นองค์ประกอบที่แสดงถึงกรรมวิธีในการตัดสินใจเลือกแผนงานและโครงการไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จตามจุดหมาย (Ends) ที่กำหนดไว้ ซึ่งขั้นตอนนี้จะต้องอาศัยกลยุทธ์หลายอย่างทั้งกลยุทธ์ภายในองค์กรและกลยุทธ์ภายนอกองค์กร

3.5 **การประเมินผลแผน (evaluation)** เป็นองค์ประกอบที่แสดงถึงการตรวจสอบการควบคุมและการวัดผลการปฏิบัติตามแผนเพื่อให้ทราบถึง ความก้าวหน้าหรือข้อบกพร่องหรือข้อจำกัดของแผนนั้นๆ เพื่อจะได้ปรับปรุงแผนให้สามารถนำไปปฏิบัติได้บรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

การนำแผนสู่การปฏิบัติ

ความหมายของการนำแผนสู่การปฏิบัติ

การนำแผนสู่การปฏิบัติ หมายถึง การดำเนินการทุกอย่างเพื่อให้นโยบาย บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การนำแผนไปสู่การปฏิบัติเป็นการนำโครงการ/กิจกรรม ที่ได้กำหนดไว้ในแผน ไปดำเนินการให้บรรลุตามเป้าหมาย โดยต้องกำหนดองค์กรหรือบุคคลที่รับผิดชอบ และวิธีการดำเนินการชัดเจน

ขั้นการนำแผนไปปฏิบัติ

ขั้นนี้เมื่อได้จัดทำแผน โครงการและได้ตรวจสอบความเป็นไปได้จนแน่ใจแล้วก็ต้องนำแผนเสนอผู้มีอำนาจตามลำดับเพื่อขออนุมัติงบประมาณดำเนินการตามแผนและเมื่อได้รับอนุมัติแล้วก็จะนำไปปฏิบัติ การปฏิบัติตามแผนนี้จัดเป็นขั้นสำคัญที่สุดของการวางแผนเพราะว่าแผนเป็นเพียงข้อมูลที่มีอยู่ในเอกสาร ถ้าไม่มีการปฏิบัติก็จะไม่เกิดประโยชน์อะไร ในการปฏิบัติตามแผนจะเริ่มตั้งแต่การจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีการดำเนินการตามโครงการที่มีในแผนปฏิบัติการประจำปีตามลำดับของโครงการก่อนหลัง

กำหนดระยะเวลาของการปฏิบัติงานตามแผน เมื่อได้ศึกษางานและคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติงานแล้วผู้วางแผนงานจะสามารถคาดคะเนได้ว่างานชิ้นหนึ่งๆ ควรใช้กำลังคนปฏิบัติงานกี่คนและแผนงานดังกล่าวจะใช้เวลาเท่าใดในแต่ละแผนและควรใช้เวลาเท่าใดตลอดแผนงาน เพื่อให้การอ่านแผนงานง่ายยิ่งขึ้นควรจัดทำเป็นตารางแสดงเวลาที่ใช้ปฏิบัติงานแต่ละอย่างตลอดเวลา

การนำแผนไปปฏิบัติเป็นการบ่งบอกถึงการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดจะนั้นเพื่อให้การปฏิบัติตามแผน และวัตถุประสงค์การดำเนินงานจะต้องคำนึงถึงการประหยัด และให้ผลประโยชน์ที่เหมาะสมโดยใช้ทรัพยากร คน เงิน และวัสดุอุปกรณ์ที่ได้รับจัดสรรเพื่อการดำเนินงานอย่างแท้จริง

การปฏิบัติตามแผนจะเป็นการลงมือปฏิบัติตามโครงการที่มีการมอบหมายงาน การจัดสรรทรัพยากร การประสานงาน การควบคุม การปฏิบัติงานเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมาย

การลงมือปฏิบัติตามแผนมีขั้นตอนการปฏิบัติที่สำคัญดังนี้

1. ผู้ปฏิบัติตามแผนรับแผนที่ได้อนุมัติแล้วเพื่อการดำเนินการ
2. ผู้ปฏิบัติตามแผนจะต้องทำความเข้าใจส่วนประกอบต่างๆ ทางเทคนิคของแผน
3. การทำความเข้าใจส่วนต่างๆ ของแผนโดยเน้นถึงปัจจัยที่ไม่เกี่ยวกับวิชาการเฉพาะ

ด้านหรือเทคนิคแต่มุ่งเน้น ไปทางด้านมนุษยสัมพันธ์และปฏิกิริยาของผู้ปฏิบัติที่มีต่อแผน

4. การกำหนดบทบาทของผู้ดำเนินการตามแผน
5. การจัดเตรียมบุคคลผู้ปฏิบัติตามแผนและการกำหนดมอบหมายความรับผิดชอบ
6. การเตรียมแผนดำเนินการหรือแผนปฏิบัติงาน
7. การดำเนินการตามแผน ตามกระบวนการทุกขั้นตอนที่กล่าวมาจะเป็นการเตรียมงานล่วงหน้าเพื่อดำเนินการตามแผนจึงมีลักษณะงานของการวางแผนปะปนอยู่ด้วย
8. การแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องในหน่วยงานทราบถึงโครงการ
9. การแปลความหมายของแผนให้ผู้ได้บังคับบัญชาทราบ
10. การชี้แจงให้ผู้ได้บังคับบัญชาทราบถึงความรับผิดชอบเกี่ยวกับการควบคุมงาน
11. การรวบรวมข้อมูลและตัวเลขที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าของแผน
12. การตรวจสอบและประเมินข้อมูลและตัวเลข
13. การปรับปรุงแผนให้เหมาะสม
14. การรายงานผลการปฏิบัติงานตามแผนตั้งแต่ต้นจนถึงการสิ้นสุดของแผน

ความสำเร็จของการนำแผนสู่การปฏิบัติมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. ความชัดเจนในวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผน
2. การกำหนดและมอบหมายภารกิจความรับผิดชอบในโครงสร้างบริหารแผน มีความชัดเจน
3. มีระบบการกำกับตรวจสอบและประเมินผลภายในองค์กร และมีการเสริมแรงผู้ปฏิบัติในเชิงสร้างสรรค์
4. สมรรถนะองค์กรที่นำแผนสู่การปฏิบัติ มีความเข้มแข็งทั้งศักยภาพ ความสามารถและความพร้อม
5. มีการสนับสนุนและมีความผูกพันของฝ่ายต่างๆ ทั้งระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติ ทางด้านการเมือง งบประมาณ และวิชาการ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าชั้นนำแผนไปปฏิบัติเป็นการปฏิบัติงานตามที่ได้กำหนดไว้ในแผนงานหรือโครงการเพื่อให้งานที่กำหนดไว้ในแผนบรรลุเป้าหมายผู้บริหารควรมีกววิสัยในขั้นการนำแผนไปปฏิบัติ การดำเนินการในด้านการเตรียมบุคคล งบประมาณ วิธีการ วัสดุอุปกรณ์ ก่อนดำเนินการมีการชี้แจงให้ผู้รับผิดชอบและผู้ปฏิบัติงานดำเนินการมีการให้คำแนะนำปรึกษาหารือ มีการควบคุมการปฏิบัติงานและการรายงานตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขทุกระยะของการปฏิบัติงานมีความสำคัญยิ่ง

แหล่งที่มา : ยุทธนา พรหมณี. การนำแผนสู่การปฏิบัติ. สันเมื่อ 1 ตุลาคม 2553, จาก

<http://www.pncc.ac.th/pncc/wrod/plan.doc>

เทคนิคการเขียนโครงการ

เรามักจะได้ยินหน่วยงานระดับล่างหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเขียนโครงการพูดอยู่เสมอว่า เขียนโครงการไม่เป็น เขียนโครงการไม่ชัดเจน เขียนโครงการไม่สอดคล้องกับแผนงานและกรอบนโยบาย มีข้อมูลสำหรับการตัดสินใจเขียนโครงการน้อยและที่สำคัญช่วงเวลาที่ใช้เขียนโครงการนั้นสั้น จึงทำให้เขียนโครงการแบบขอไปทีหรือนำเอาโครงการเดิมๆที่เคยทำอยู่มาปรับเปลี่ยนใหม่ปรับเปลี่ยนบางประเด็นเท่านั้น โครงการจึงไม่ผ่านการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในด้านต่างๆ ขาดการวิเคราะห์ตามหลัก SWOT และขาดการกลั่นกรองโครงการก่อนที่จะเสนอให้หน่วยงานระดับสูงได้หลอมรวมโครงการและงานต่อไป ดังนั้นในปัจจุบันหลายหน่วยงานจึงให้ความสำคัญกับการจัดทำแผนและการเขียนโครงการมาก โดยมีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเขียนแผนหรือเขียนโครงการขึ้นมา ภายใต้วางใจเชื่อว่า ถ้าเราเข้าใจองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำแผนและการจัดทำโครงการ ตลอดจนเทคนิคและวิธีเขียนโครงการแล้ว จะทำให้เขียนโครงการได้ถูกต้อง ครอบคลุม ชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติได้ง่าย

ความหมายของโครงการ

คำว่า “โครงการ” ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “project” ซึ่งหมายถึง แผนงานย่อยที่ประกอบด้วย กิจกรรมหลายกิจกรรม หรืองานหลายงานที่ระบุรายละเอียดชัดเจน อาทิ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ระยะเวลาดำเนินการ วิธีการหรือขั้นตอนในการดำเนินงาน พื้นที่ในการดำเนินงาน งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงาน ตลอดจนผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ

แผนงานที่ปราศจากโครงการย่อมเป็นแผนงานที่ไม่สมบูรณ์ ไม่สามารถนำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมได้ ดังนั้นการเขียนโครงการขึ้นมารองรับแผนงาน ย่อมเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นยิ่ง เพราะจะทำให้ง่ายในการปฏิบัติ และง่ายต่อการติดตามและประเมินผลเพราะถ้าโครงการบรรลุผลสำเร็จ นั้นหมายความว่า แผนงาน และนโยบายนั้นบรรลุผลสำเร็จด้วย

โครงการจึงเปรียบเสมือนพาหนะที่นำแผนปฏิบัติการไปสู่การดำเนินงานให้เกิดผลเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางตามที่ต้องการ อีกทั้งยังเป็นจุดเชื่อมโยงจากแผนงาน ไปสู่แผนเงิน และแผนคนอีกด้วยความสามารถในการจัดทำโครงการจึงเป็นทักษะที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งที่นักวางแผนทุกหน่วยงานจะต้องมี นอกเหนือจากความสามารถด้านอื่นๆ

ลักษณะสำคัญของโครงการ

โครงการหนึ่งๆจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ คือ

1. ประกอบด้วยกิจกรรมย่อยๆที่เกี่ยวข้องพื้พืดและสอดคล้องกันภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกัน
2. มีการกำหนดวัตถุประสงค์ (objective) ที่ชัดเจน วัดได้ และปฏิบัติได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานและติดตามประเมินผลได้ โครงการหนึ่งๆ อาจมีมากกว่าหนึ่งวัตถุประสงค์ก็ได้ กล่าวคือมีวัตถุประสงค์หลัก และวัตถุประสงค์รองและต้องกำหนดวัตถุประสงค์ที่สามารถปฏิบัติได้ มิใช่วัตถุประสงค์ที่เลื่อนลอย / เพื่อฝัน หรือเกินความเป็นจริง
3. มีการกำหนดจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของกิจกรรม (scheduled beginning and terminal points) การเขียนโครงการโดยทั่วไปจะต้องมีการกำหนดระยะเวลาว่าจะเริ่มต้นเมื่อไร และสิ้นสุดเมื่อไร ถ้าหากมีการดำเนินกิจกรรมไปเรื่อยๆไม่มีการกำหนดขอบเขตของเวลา (time boundary) ไว้ จะไม่ถือว่าเป็นงานโครงการ เพราะมีลักษณะเป็นงานประจำ (routine) หรืองานปกติ
4. มีสถานที่ตั้ง (location) ของโครงการ ผู้เขียนโครงการต้องระบุให้ชัดเจนว่าโครงการนี้พื้นที่ดำเนินการหรือห้วงงานอยู่ที่ใด เพื่อสะดวกในการดำเนินงาน ถ้าเลือกสถานที่ตั้งโครงการไม่เหมาะสมแล้วย่อมทำให้เสียค่าใช้จ่ายหรือลงทุนมาก ผลประโยชน์ตอบแทนที่ได้อาจไม่คุ้มค่า การติดตามและการประเมินผลโครงการก็อาจทำได้ยาก
5. มีบุคลากรหรือองค์กรที่เฉพาะเจาะจง (organization) งานโครงการจะต้องมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบ ส่วนหน่วยงานอื่นถือว่าเป็นหน่วยงานเสริมหรือร่วมมือดำเนินงานเท่านั้น และควรระบุบุคลากรผู้รับผิดชอบโครงการนั้นให้ชัดเจน เพื่อเป็นหลักประกันว่าบุคคล/ องค์กรนั้นจะปฏิบัติอย่างจริงจังและจริงใจ
6. มีการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ (resource) การเขียนโครงการจะต้องระบุแหล่งทรัพยากรโดยเฉพาะแหล่งงบประมาณให้ชัดเจน เช่น งบประมาณแผ่นดิน หรือเงินกู้ หรือเงินทุนสำรอง หรือเงินบริจาค ฯลฯ และจะต้องระบุเงินที่ใช้ว่าเป็นหมวดวัสดุ หมวดค่าใช้สอย หมวดค่าตอบแทน หมวดค่าครุภัณฑ์ หมวดค่าที่ดินและสิ่งก่อสร้าง ฯลฯ ทั้งนี้จะทำให้ง่ายในการดำเนินการและควบคุมตรวจสอบการใช้งบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

โครงการที่ดีควรมีลักษณะอย่างไร

1. สามารถแก้ไขปัญหาของหน่วยงานหรือองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. สามารถสนองตอบต่อความต้องการของกลุ่ม ชุมชน นโยบายของหน่วยงานและนโยบายของประเทศชาติได้ดี
3. รายละเอียดของโครงการต้องเข้าใจง่ายมีการใช้ภาษาที่เข้าใจกันทั่วไป

4. มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน และมีลักษณะเฉพาะเจาะจง
5. รายละเอียดของโครงการต้องเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันตั้งแต่ประเด็นแรกถึงประเด็นสุดท้าย
6. กำหนดการใช้ทรัพยากรอย่างชัดเจน และเหมาะสม
7. มีวิธีการติดตาม และประเมินผลที่ชัดเจน

โครงสร้างของโครงการ

การเขียนโครงการจะต้องรู้และเข้าใจโครงสร้างของโครงการเสียก่อนว่าประกอบไปด้วยส่วนใดบ้าง ซึ่งโดยทั่วไปโครงสร้างของโครงการประกอบด้วย

1. ชื่อโครงการ ส่วนใหญ่มาจากงานที่ต้องการปฏิบัติ โดยจะต้องมีความชัดเจนเหมาะสมเฉพาะเจาะจง กระชับ และสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน เช่น

- โครงการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานในเขตสหกรณ์นิคม
- โครงการส่งเสริมเกษตรกรผสมปุ๋ยเคมีเพื่อลดต้นทุนการผลิต
- โครงการฝึกอบรมธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก
- โครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเขียนแผนและโครงการ
- โครงการส่งเสริมระบบการผลิตแบบยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ

อย่างไรก็ดีบางหน่วยงานนอกจากจะมีชื่อของโครงการแล้ว ผู้เขียนโครงการอาจจะระบุชื่อของแผนงานไว้ด้วยก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเป็นการชี้ให้ทราบว่าโครงการที่กำหนดขึ้นอยู่ในแผนงานอะไร

2. หลักการและเหตุผล เป็นการกล่าวถึงปัญหาและสาเหตุและความจำเป็นที่ต้องมีการจัดทำโครงการ โดยผู้เขียนโครงการจะต้องพยายามพรรณนาความ โดยหาเหตุผล หลักการ ทฤษฎี แนวทางนโยบายของรัฐบาล นโยบายของกระทรวง / กรม ตลอดจนความต้องการในการพัฒนา ทั้งนี้เพื่อแสดงข้อมูลที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือและให้เห็นความสำคัญของสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยมีการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลด้วยเพื่อที่ผู้อนุมัติโครงการจะได้ตัดสินใจสนับสนุนโครงการต่อไป

3. วัตถุประสงค์ เป็นการระบุถึงเจตจำนงในการดำเนินงานของโครงการ โดยแสดงให้เห็นถึงผลที่ต้องการจะบรรลุไว้อย่างกว้างๆ มีลักษณะเป็นนามธรรม แต่ชัดเจนและไม่คลุมเครือ โดยโครงการหนึ่งๆ อาจมีวัตถุประสงค์มากกว่า 1 ข้อก็ได้ คือ มีวัตถุประสงค์หลัก และวัตถุประสงค์รอง หรือวัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะก็ได้

หลักการเขียนวัตถุประสงค์ที่ดีซึ่งในนี้จะเรียกว่าหลัก SMART คือ

1. sensible and specific คือ ต้องมีความเป็นไปได้และมีความเฉพาะเจาะจงในการดำเนินการโครงการ

2. measurable คือ ต้องสามารถวัดและประเมินผลระดับของความสำเร็จได้
3. attainable คือ ต้องระบุถึงการกระทำที่สามารถปฏิบัติได้ มิใช่สิ่งเพ้อฝัน
4. reasonable and Realistic คือ ต้องระบุให้มีความเป็นเหตุเป็นผล และสอดคล้องกับความเป็นจริง

5. time ต้องมีการกำหนดขอบเขตของเวลาที่จะกระทำให้สำเร็จได้อย่างชัดเจน

นอกจากนั้นการเขียนวัตถุประสงค์ยังต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. ใช้คำกริยาที่แสดงถึงความตั้งใจจริง เช่น เพื่อเพิ่ม.. เพื่อลด..เพื่อส่งเสริม. เพื่อปรับปรุง.. เพื่อขยาย.. เพื่อรณรงค์..... เพื่อเผยแพร่... เป็นต้น

2. ระบุผลผลิต (output) หรือระบุผลลัพธ์ (outcome) ที่ต้องการให้เกิดขึ้นเพียงประการเดียวในวัตถุประสงค์หนึ่งข้อ ถ้าเขียนวัตถุประสงค์ไว้หลายข้อ ข้อใดทำไม่สำเร็จเราสามารถประเมินผลได้ ซึ่งอาจกำหนดเป็นวัตถุประสงค์หลัก 1 ข้อ และวัตถุประสงค์รอง 1 - 2 ข้อ โดยมีเงื่อนไขว่า

ถ้าบรรลุวัตถุประสงค์หลัก แต่ไม่บรรลุวัตถุประสงค์รอง → ควรทำต่อไป

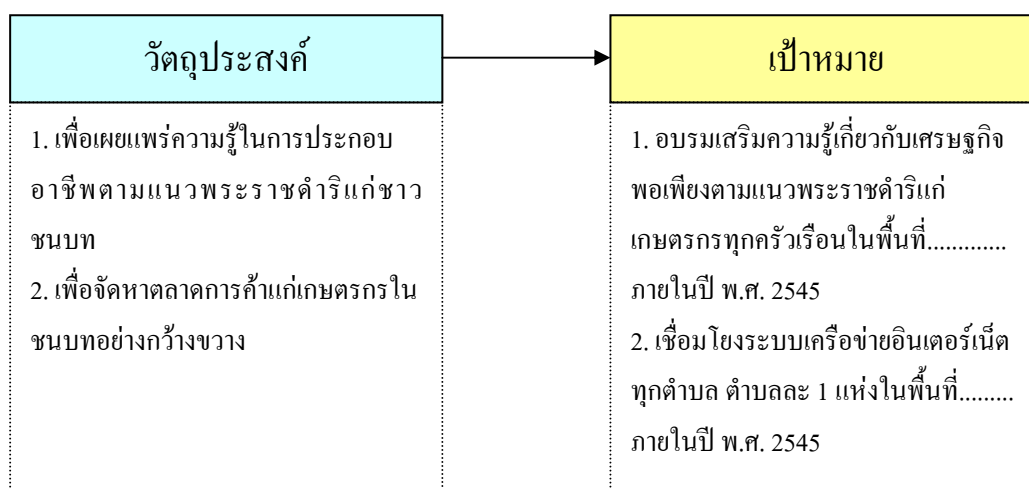
ถ้าบรรลุวัตถุประสงค์รองแต่ไม่บรรลุวัตถุประสงค์หลัก → อาจยุติโครงการ

3. กำหนดเกณฑ์มาตรฐานของความสำเร็จที่วัดได้ในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ

4. กำหนดช่วงเวลา พื้นที่ หรือกลุ่มเป้าหมาย

การเขียนวัตถุประสงค์ของโครงการจะต้องสอดคล้องกับความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ตลอดจนสอดคล้องกับแผนงานหลักด้วย

4. เป้าหมาย หมายถึงระดับถึงผลลัพธ์สุดท้ายที่คาดว่าจะได้จากการดำเนินโครงการ โดยจะระบุทั้งผลที่เป็นเชิงปริมาณและผลเชิงคุณภาพ เป้าหมายจึงคล้ายกับวัตถุประสงค์แต่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงมากกว่า มีการระบุสิ่งที่ต้องการทำได้ชัดเจนและระบุเวลาที่โครงการจะบรรลุ เช่น

6. ผู้รับผิดชอบโครงการ เป็นการระบุว่าใครหรือหน่วยงานใดเป็นผู้รับผิดชอบและมีขอบเขตความรับผิดชอบอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อว่ามีปัญหาจะได้ติดต่อประสานงานได้ง่าย

7. งบประมาณ เป็นการระบุค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการดำเนินกิจกรรมขั้นต่างๆ โดยทั่วไปจะแจกแจงเป็นหมวดย่อยๆ เช่น หมวดค่าวัสดุ หมวดค่าใช้สอย หมวดค่าตอบแทน หมวดค่าครุภัณฑ์ ซึ่งการแจกแจงงบประมาณจะมีประโยชน์ในการตรวจสอบความเป็นไปได้และตรวจสอบความเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ นอกจากนี้ควรระบุแหล่งที่มาของงบประมาณด้วยว่าเป็น งบประมาณแผ่นดิน งบช่วยเหลือจากประเทศต่างประเทศ เงินกู้ หรืองบบริจาค เป็นต้น

งบประมาณ	แหล่งงบประมาณ
หมวดเงินค่าวัสดุ บาท (เครื่องมือ / อุปกรณ์ / เมล็ดพันธุ์พืช/ ปุ๋ย ฯลฯ)	งบประมาณแผ่นดิน
หมวดเงินค่าใช้สอยบาท (ค่าจ้าง / พาหนะ / เบี้ยเลี้ยง / ค่าเช่า ฯลฯ)	

8. สถานที่ดำเนินการ เป็นการระบุสถานที่ตั้งของโครงการหรือระบุว่าจะทำ ณ สถานที่แห่งใด เพื่อสะดวกต่อการจัดเตรียมสถานที่ให้พร้อมก่อนที่จะทำกิจกรรมนั้นๆ

9. ระยะเวลาในการดำเนินการ เป็นการระบุระยะเวลาเริ่มต้นโครงการและระยะเวลาสิ้นสุดโครงการ โดยจะต้องระบุ วัน เดือน ปี เช่นเดียวกับการแสดงแผนภูมิแกนต์ (Gantt Chart)

10. ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เป็นการระบุถึงผลที่คาดว่าจะได้รับจากการดำเนินโครงการประกอบด้วยผลทางตรงและผลทางอ้อม นอกจากนี้ต้องระบุด้วยว่าใครจะได้รับประโยชน์จากโครงการบ้าง ได้รับประโยชน์อย่างไร ระบุทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ยกตัวอย่างโครงการพัฒนาระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตตำบล ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ

1. เกษตรกรในชนบททุกตำบลมีช่องทางในการจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรอย่างกว้างขวางโดยใช้ระบบอินเทอร์เน็ต
2. เกษตรกรในชนบทสามารถสร้างเครือข่าย ตลาดการค้าระหว่างภูมิภาค ได้อย่างกว้างขวาง
3. เกษตรกรในชนบทสามารถขายสินค้าทั้งภายในและต่างประเทศได้โดยเฉลี่ยปีละ.....บาทต่อคน ต่อปี
4. เกษตรกรในชนบทจะมีคุณภาพชีวิต ระดับบุคคลและครัวเรือนดีขึ้น

11. การประเมินผลโครงการ เป็นการแสดงรายละเอียดว่าจะมีวิธีการควบคุมติดตามและประเมินผลโครงการอย่างไร ใช้เครื่องมืออะไรในการประเมินผล ระยะเวลาในการประเมินผล และใครเป็นผู้ประเมินผล ฯลฯ ดัชนีชี้วัดความสำเร็จของโครงการคืออะไร

- วิธีประเมินผลโครงการ.....
- ระยะเวลาประเมินผลโครงการ.....
- ผู้ประเมินผลโครงการ.....

ผู้เสนอโครงการ.....
(.....)

ผู้อนุมัติโครงการ.....
(.....)

แหล่งที่มา : สมพิศ สุขแสน. 2542. นโยบายสาธารณะและการวางแผน. อุดรดิตถ์: สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์.

การประเมินโครงการ

การประเมินโครงการ (project evaluation) เป็นการพิสูจน์ว่าโครงการได้ผลิตผลผลิต (output) และผลลัพธ์ (outcome) ตามที่คาดหมายหรือไม่ มากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคในเรื่องอะไรบ้าง ดังนั้น การประเมินโครงการคือ การใช้วิธีการของการวิจัยที่จะวัดประสิทธิภาพของโครงการหรือแผนปฏิบัติการ

การประเมินโครงการที่ดี

1. โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด
2. ผลที่เกิดขึ้นคุ้มค่าหรือไม่ (cost-effective)
3. โครงการมีผลกระทบ (ผลกระทบระยะยาวหรือหลังสิ้นสุดโครงการ (impact) ผลกระทบระหว่างดำเนินโครงการ (effect) ต่อกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมโครงการอะไรบ้าง
4. ควรตัดสินใจอย่างไรเกี่ยวกับโครงการ

การกำหนดขอบข่ายของการประเมิน

1. การประเมินก่อนเริ่มดำเนินโครงการ (pre-implementation evaluation) เป็นการประเมินเพื่อวางแผนโครงการ นับตั้งแต่การกำหนดหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และวิธีดำเนินโครงการ ประกอบด้วย

1.1 การประเมินบริบท หรือสถานะแวดล้อม (context evaluation) เป็นการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อกำหนดโครงการ ในกรณีโครงการของสถานศึกษา การประเมินบริบทอาจจะเป็นการประเมินว่าโครงการที่จะดำเนินการสอดคล้องกับนโยบายกลยุทธ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และแผนพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา ผลของการประเมินจะสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็น ความเหมาะสมของวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจเลือกหรือกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

1.2 การประเมินปัจจัยป้อน (input evaluation) เป็นการตรวจสอบความพร้อมทั้งด้านปริมาณ (ความเพียงพอ) และคุณภาพ (ความเหมาะสม) ของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการผลของการประเมินจะนำไปสู่การตัดสินใจเลือกวิธีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมหรือไม่ นอกจากนั้นยังช่วยให้ตัดสินใจได้ว่า โครงการมีความเหมาะสมหรือไม่ และเมื่อนำไปปฏิบัติจะทำให้วัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการบรรลุผลหรือไม่

2. การประเมินระหว่างดำเนินโครงการ (formative/on going evaluation) เป็นการประเมินกระบวนการ (process evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินเกี่ยวกับประเด็นดังต่อไปนี้

- วิธีการจัดกิจกรรมของโครงการตามแผนที่ได้วางไว้
- ความก้าวหน้าของโครงการ
- กิจกรรมที่จัดทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้หรือไม่ หรือเกิด

ประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคใดเกิดขึ้น

ผลของการประเมินนำไปสู่การตัดสินใจ ปรับปรุงกิจกรรม วิธีการ หรือกระบวนการดำเนินงาน

3. การประเมินหลังสิ้นสุดโครงการ (summative evaluation) แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ

3.1 การประเมินทันทีที่สิ้นสุดโครงการ เป็นการประเมินผลผลิต (product evaluation) หรือผลลัพธ์ของโครงการ โดยมุ่งตอบคำถามว่าโครงการประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้หรือไม่ ผลผลิตของโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายหรือไม่ คำนวณเพียงใด

3.2 การประเมินภายหลังสิ้นสุดโครงการแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่ง เป็นการประเมินผลกระทบ (impact evaluation) ของโครงการอันเป็นผลที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากผลผลิตของโครงการ หรือผลผลิตของโครงการก่อให้เกิดผลอื่นๆ ตามมา ซึ่งเป็นผลที่มีได้ระบุไว้ในวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการ

การออกแบบการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการของสถานศึกษาอาจจะไม่ต้องประเมินทั้งระบบโดยอาจจะเลือกประเมินเพียงบางส่วนก็ได้ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการประเมิน แต่ถ้าจะนำเสนอเป็นผลงานทางวิชาการ การประเมินควรประเมินให้ครอบคลุมทั้งระบบ

ตัวอย่างการประเมิน “โครงการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน โรงเรียน.....”

1. การประเมินก่อนเริ่มดำเนินโครงการ

สิ่งที่ประเมิน	ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	แหล่งข้อมูล	วิธีรวบรวม ข้อมูล	การวิเคราะห์ ข้อมูล	เกณฑ์ ในการประเมิน
1.1 การประเมิน สภาพแวดล้อมของ โครงการ - ความสอดคล้อง กับ พรบ.การศึกษา แห่งชาติ - ความสอดคล้อง กับกลยุทธ์ของ สพฐ. - ความสอดคล้อง กับยุทธศาสตร์ของ สพท.กทม.3 - ความสอดคล้อง กับแผนพัฒนา คุณภาพของสถาน ศึกษา - ความสอดคล้องกับ ตัวชี้วัดตามคำรับรอง การปฏิบัติราชการ - ความสอดคล้อง กับตัวชี้วัดของการ ประกันคุณภาพ การศึกษา 1.2 การประเมิน ปัจจัยโครงการ - งบประมาณ - วัสดุ อุปกรณ์ - จำนวนคนที่เกี่ยวข้อง ของผู้รับผิดชอบ โครงการ - คุณลักษณะของ ผู้รับผิดชอบโครงการ - ระบบบริหาร จัดการ โครงการ - แผนการดำเนินงาน - สถานที่ดำเนิน โครงการในแต่ละ กิจกรรม	ค่าเฉลี่ยของความ คิดเห็นด้านความ สอดคล้องของ ผู้รับผิดชอบ และผู้เกี่ยวข้อง	1.โครงการ 2. ผู้รับผิดชอบ และผู้เกี่ยวข้อง โครงการ	1. สอบถาม 2. สัมภาษณ์ 3. ประเมินความ สอดคล้อง	1. หาค่าเฉลี่ยเลข คณิตและค่า เบี่ยงเบนมาตรฐาน 2. วิเคราะห์เนื้อหา	เกณฑ์การพิจารณา ความคิดเห็น 4.51-5.00 มากที่สุด 3.51-4.50 มาก 2.51-3.50 ปาน- กลาง 1.51-2.50 น้อย 1.00-1.50 น้อย ที่สุด
	ค่าเฉลี่ยของความ คิดเห็นด้านความ เหมาะสมของ ผู้เกี่ยวข้อง	1. โครงการ 2. รายงานความ ก้าวหน้าของ โครงการ 3. ผู้รับผิดชอบ และผู้เกี่ยวข้อง ของโครงการ	1. สอบถาม 2. สัมภาษณ์ 3. ประเมินความ เหมาะสม	1. หาค่าเฉลี่ยและ ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน 2. การวิเคราะห์ เนื้อหา	เกณฑ์การพิจารณา ความเหมาะสม 4.51-5.00 มากที่สุด 3.51-4.50 มาก 2.51-3.50 ปาน- กลาง 1.51-2.50 น้อย 1.00-1.50 น้อย ที่สุด

1.2 การประเมินระหว่างดำเนินโครงการ

สิ่งที่ประเมิน	ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	แหล่งข้อมูล	วิธีรวบรวม ข้อมูล	การวิเคราะห์ ข้อมูล	เกณฑ์ ในการประเมิน
2.1 กระบวนการดำเนินโครงการ - วิธีการจัดกิจกรรม - การดำเนินโครงการเป็นไปตามแผน - ความเหมาะสมของปัจจัย - กิจกรรมที่จัดก่อให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์ - ปัญหา อุปสรรค	กิจกรรมที่ดำเนินการ	1. รายงานความก้าวหน้าของโครงการ 2. ผู้รับผิดชอบและผู้เกี่ยวข้องโครงการ	1. สัมภาษณ์ 2. สอบถาม 3. สังเกตการปฏิบัติ	1. หาค่าความถี่และร้อยละ 2. วิเคราะห์เนื้อหา	ดำเนินการได้ตามแผนที่กำหนด

1.3 การประเมินผลผลิตของโครงการ

สิ่งที่ประเมิน	ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	แหล่งข้อมูล	วิธีรวบรวม ข้อมูล	การวิเคราะห์ ข้อมูล	เกณฑ์ ในการประเมิน
3.1 ผลผลิตของโครงการ - ตามเป้าหมายเชิงปริมาณและคุณภาพ - ตามวัตถุประสงค์ - ความคุ้มค่า (งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ เวลา จำนวนคน) 3.2 ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการ	ผลผลิตที่เกิดขึ้น	1. รายงานโครงการ 2. ผู้รับผิดชอบและผู้เกี่ยวข้องโครงการ	1. สอบถาม 2. สัมภาษณ์ 3. สังเกต	1. หาค่าความถี่และร้อยละ 2. หาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3. วิเคราะห์เนื้อหา	1. ผลผลิตเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ 2. การใช้ทรัพยากรเป็นไปตามแผน 3. เกณฑ์การประเมินความพึงพอใจ 4.51-5.00 มากที่สุด 3.51-4.50 มาก 2.51-3.50 ปานกลาง 1.51-2.50 น้อย 1.00-1.50 น้อยที่สุด

1.4 การประเมินผลกระทบของโครงการ

สิ่งที่ประเมิน	ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	แหล่งข้อมูล	วิธีรวบรวม ข้อมูล	การวิเคราะห์ ข้อมูล	เกณฑ์ ในการประเมิน
4.1 คุณลักษณะของนักเรียน - ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน - คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน	-ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน -คุณธรรม จริย- ธรรมและค่านิยมที่ค้ำจุน	1. รายงานผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 2. ผลการประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 3. นักเรียนและครู	1. ประเมินจากผลการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและ 2. สัมภาษณ์	1. หาค่าร้อยละ 2. วิเคราะห์เนื้อหา	1. เกณฑ์การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้เท่ากับร้อยละ 70 2. ผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์อยู่ในระดับดี

แหล่งที่มา : มณีนีภา ชุตินุตร. การประเมินโครงการ. ค้นเมื่อ 3 ตุลาคม 2553, จาก

<http://www.superbk3.net/pro.pdf>

เทคนิคการถอดบทเรียน (lesson distilled) เป็นเทคนิคการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านไปในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ โดยเน้นการระดมสมอง พุดคุย เล่าเรื่อง สังเคราะห์ จับประเด็นกระบวนการวิธีทำงานเชิงบทเรียนหรือประสบการณ์ หรืออาจกล่าวได้ว่าการถอดบทเรียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงาน โดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึกจากผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ๆที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และสามารถเผยแพร่ศึกษาเรียนรู้ได้ หรือกล่าวในอีกนัยหนึ่งว่า การถอดบทเรียน หมายถึงกระบวนการดึงเอาบางสิ่งบางอย่างออกมาจากบทเรียนที่มีอยู่จากสิ่งที่เราทำ เพื่อให้ได้งานที่เป็นความสำเร็จ (best practice) รวมทั้งความไม่สำเร็จ (bad practice) ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ และแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

การถอดบทเรียนโดยทั่วไปมี 2 รูปแบบ คือ

1. การถอดบทเรียนเฉพาะประเด็น เพื่อการเรียนรู้ระหว่างการปฏิบัติงาน ดำเนินการทันทีหลังจากทำกิจกรรมในโครงการเสร็จ หรือหากเป็นชุดกิจกรรมก็ดำเนินการหลังจากกิจกรรมย่อยเสร็จ และสามารถนำผลการถอดบทเรียนจากกิจกรรมนั้นๆ ไปใช้ประโยชน์ในพัฒนาโครงการให้ประสบความสำเร็จในอนาคต

2. การถอดบทเรียนทั้งโครงการ เพื่อการเรียนรู้หลังสิ้นสุดโครงการ เป็นการถอดบทเรียนทั้งระบบ เป็นกระบวนการวิเคราะห์การปฏิบัติงานและบทเรียนความรู้ที่ลึกซึ้ง และประกอบด้วยรายละเอียดจำนวนมากโดยเริ่มตั้งแต่ความเป็นมาของโครงการ กระบวนการดำเนินงาน และผลลัพธ์ การถอดบทเรียนทั้ง 2 รูปแบบ ต้องใช้การวิเคราะห์เชิงลึก เช่น วิเคราะห์ด้วย SWOT เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่ผลของการดำเนินโครงการ

เทคนิคการถอดบทเรียนที่จะช่วยให้ทีมงานถอดบทเรียนและผู้ร่วมถอดบทเรียนเกิดการเรียนรู้ในระหว่างการทำงานและได้บทเรียนพัฒนาวิธีการทำงานให้ดีขึ้น เช่น เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (after action review) การเล่าเรื่อง (story telling) การทำแผนที่ความคิด (mind map) การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม ซึ่งอาจใช้หลายวิธีร่วมกัน กรณีเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (after action review) ทำทันทีหลังเสร็จกิจกรรม เหมาะกับการถอดบทเรียนระหว่าง

ปฏิบัติงานในโครงการ โดยผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกคน อาศัยคำถามดังนี้ คาดหวังอะไรจากงานครั้งนี้ สิ่งที่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะ

อะไร และถ้ามีงานแบบนี้อีก เราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร ภายใต้หลักการ 1) เป็นธรรมชาติ
สบายๆ อาจนั่งเก้าอี้หรือปูเสื่อนำในท่าที่สบายที่สุด 2) เรียบง่าย แต่มีแบบแผน (สัมพันธ์กัน แต่มี
ช่องว่างให้กัน) 3) เห็นหน้ากันทุกคน (เห็นรอยยิ้ม อุดมการณ์ และการพูดคุย) และ 4) เห็นข้อมูล
เหมือนกันไปพร้อมๆกัน (ตรวจสอบ/สอบถามและเพิ่มเติมได้)

แหล่งที่มา : วิโรจน์ สารรัตนะ. 2553. การวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา. ขอนแก่น:
คลังนานาวิทยา.

การจัดกิจกรรมสะท้อนผล

วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) กล่าวว่า ในการจัดกิจกรรมเพื่อสะท้อนผลการปฏิบัติงานนั้น อาจนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลของบุคคลต่างๆ มาใช้ได้ เช่น

1. แนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2549) โดย Heron ได้กล่าวถึงการสะท้อนผลในเชิงวิพากษ์ที่อาจทำได้ในสี่ระดับที่สูงขึ้นตามลำดับ คือ 1) ระดับบรรยายสภาพที่เกิดขึ้นและข้อค้นพบ 2) ระดับวิพากษ์ถึงสิ่งที่ดีหรือไม่ดีของสิ่งที่ดำเนินการหรือข้อค้นพบ และเหตุผลว่าเพราะอะไร 3) ระดับวิพากษ์หาคำอธิบายต่อสิ่งที่ค้นพบ และ 4) ระดับวิพากษ์เพื่อนำผลที่ค้นพบไปประยุกต์ใช้หรือใช้ประโยชน์

2. แนวคิดการวิพากษ์ข้อค้นพบจากผลการวิจัยตามทัศนะของ กาญจนา แก้วเทพ (2549) ที่กล่าวถึงในสามระดับ คือ 1) ระดับการพรรณนา (description) เพื่อให้ “รู้ว่า” ใครเป็นใคร อะไรเกิดขึ้น 2) ระดับการทำความเข้าใจ (understanding) เชื่อมโยงกับข้อมูลอื่นหรือนำข้อมูลอื่นมาเชื่อมโยงด้วย 3) ระดับการให้คำอธิบาย (explanation) เป็นการยกระดับข้อมูลรูปธรรมให้เป็นนามธรรม มีการใส่ตัวแปรบางอย่างให้มีความหมายและมีการเชื่อมโยงกันมากขึ้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) ตามทัศนะของ Feldman (1996) ที่กล่าวว่า เป็นกระบวนการใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการใช้ข้อมูลและการแก้ปัญหาเพื่อช่วยตัดสินใจอย่างมีเหตุผลเกี่ยวกับสิ่งที่จะทำหรือเชื่อต่อไป ดังนี้ 1) การระบุและกำหนดปัญหา (redefine the problems) 2) คิดอย่างมีวิจารณญาณ (adopt a critical perspective) 3) ใช้หลักการของเหตุผล (use analogies) 4) คิดหลากหลาย (think divergently) 5) ใช้แนวคิดแบบองค์รวม (use heuristics) 6) ทดลองแก้ปัญหาหลายๆ แบบ (experiment with various solutions)

4. แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมของผู้ที่มีทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Morrison (2000) ดังนี้ 1) ระบุประเด็นสำคัญได้ 2) เปรียบเทียบความเหมือนกันและความแตกต่างกัน 3) ตัดสินใจได้ว่าข้อมูลใดใช้ได้หรือเกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆ 4) ตั้งคำถามที่เหมาะสมได้ 5) แยกแยะระหว่างความจริงกับความคิดเห็นได้ และตัดสินใจว่าการกระทำใดเป็นการกระทำที่สมเหตุสมผล 6) ตรวจสอบความคงที่ (checking consistency) 7) ระบุความคิด/สมมติฐานที่แฝงไว้ (unstated ideas) ได้ 8) รู้ว่าอะไรเป็นการพูดแบบ stereotype คือ การคิดถึงลักษณะของคนใดคนหนึ่งแล้วเหมารวมว่าคนอื่นๆ จะเป็นเช่นเดียวกัน 9) รู้ว่าข้อมูลใดเบี่ยงเบน (bias) ข้อมูลใดเป็นการชวนเชื่อหรือลำเอียง 10) รับรู้ถึงค่านิยมที่แตกต่างกันและรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี 11) ประเมินได้ว่าข้อมูลที่จำเป็นมีอะไรบ้าง ต้องใช้ข้อมูลมากเพียงใด 12) คาดเดาผลที่จะเกิดขึ้นภายหลังได้ (consequences)

การสังเกต

การสังเกต (observation) การสังเกตเป็นการค้นหาพฤติกรรมเพื่อให้รู้ว่ามนุษย์คิดอะไร ทำอะไร โดยการเฝ้าดูพฤติกรรมมนุษย์โดยตรงที่สำคัญมาก

ประเภทของการสังเกต

1. การสังเกตแบบเป็นทางการกับไม่เป็นทางการ (Formal and Informal Observation)

- การสังเกตแบบไม่เป็นทางการเป็นการสังเกตที่มีโครงสร้างน้อย ให้อิสระกับผู้สังเกตอย่างเต็มที่ จะบันทึกข้อมูลอะไรและอย่างไรก็ได้ แต่จะต้องสังเคราะห์ก่อน สรุปและจัดระเบียบข้อมูลที่ได้

- การสังเกตแบบเป็นทางการนั้น เนการสังเกตที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้เป็นโครงสร้างแน่นอนว่าจะสังเกตอะไรบ้าง และจะต้องบันทึกผลสังเกตอย่างไร

2. การสังเกตแบบมีโครงสร้างกับแบบไม่มีโครงสร้าง (structured and unstructured observation)

- การสังเกตแบบมีโครงสร้าง เป็นการสังเกตที่กำหนดสิ่งที่สังเกตไว้อย่างแน่นอนเป็นการเฉพาะว่าจะสังเกตพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์อะไรบ้างก่อนหลัง และมักจะมีเครื่องมือและอุปกรณ์ช่วยการสังเกต ซึ่งทำเป็นแบบฟอร์มเตรียมไว้ล่วงหน้า

- การสังเกตแบบไม่มีโครงสร้างนั้นเป็นการปล่อยให้ผู้สังเกต สังเกตอย่างอิสระ ไม่ได้กำหนดว่าจะต้องทำอะไร ก่อน หลัง และจะต้องสังเกตอะไรเป็นการเฉพาะบ้าง แต่จะให้สังเกตพฤติกรรม/ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดภายในระยะเวลาที่กำหนดเท่านั้น

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับแบบไม่มีส่วนร่วม (participant and non-participant observation)

- การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้สังเกตจะต้องเข้าไปปะปนกับผู้ถูกสังเกต และทำกิจกรรมร่วมกับผู้ถูกสังเกต ซึ่งอาจจะทำกิจกรรมเหมือนกับสมาชิกคนหนึ่งของผู้ถูกสังเกตอย่างสมบูรณ์ ทำกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกับผู้ถูกสังเกตเท่านั้น

- การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตแบบที่กล่าวมาแล้วในข้อ 1 และข้อ 2 นั้นถือว่าเป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมทั้งสิ้น

4. การสังเกตในสภาพแวดล้อมที่มีการควบคุมกับสภาพธรรมชาติ (laboratory and field observation)

- การสังเกตในสภาพแวดล้อมที่มีการควบคุม เป็นการสังเกตในห้องปฏิบัติการที่มีการควบคุมตัวแปรภายนอกอื่นๆ และสังเกตอย่างเฉพาะเจาะจง มีโครงสร้างกำหนดเป็นระเบียบระบบเอาไว้ก่อนล่วงหน้า

• การสังเกตในสภาพธรรมชาติ เป็นการสังเกตในสนามตามสภาพที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ไม่มีการควบคุมตัวแปรภายนอกไม่มีโครงสร้างที่จะใช้สังเกตแน่นอน คงปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ มีพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์อะไรที่เกิดขึ้นก็สังเกตจดบันทึกเอาไว้เท่านั้น

ความถูกต้องของการสังเกต (Validity)

การสังเกตจะมีความถูกต้องมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกำหนัดข้อมูลและลักษณะข้อมูลของสิ่งที่ต้องการสังเกตว่า กำหนดไว้ชัดเจน ครบถ้วนมากน้อยเพียงใด ใช้วิธีการสังเกตอย่างไร และผู้สังเกตมีความรู้ ความสามารถ และมีสภาพพร้อมในการสังเกตเพียงใด ฉะนั้นการตรวจสอบความถูกต้องของการสังเกตจึงพิจารณาจาก

- ความสอดคล้อง ชัดเจน และครบถ้วนของข้อมูลและลักษณะข้อมูลที่กำหนดไว้ให้สังเกตกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาเป็นผู้ตรวจสอบ
- วิธีที่ใช้ในการสังเกต พิจารณาว่าวิธีการสังเกตที่ใช้อยู่นั้นจะได้ข้อมูลถูกต้อง ครบถ้วนมากน้อยเพียงใด
- ผู้สังเกต พิจารณาความรู้ ความสามารถ ทักษะ และสภาพพร้อมของผู้สังเกต เช่น ผู้สังเกตจะต้องมีความรอบรู้ในเรื่องที่สังเกตเป็นอย่างดี มีประสาทสัมผัสที่ไวและใช้การได้ดี มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจที่จะไปสังเกต สามารถควบคุมความลำเอียงส่วนตัวที่จะมีผลต่อการสังเกตได้ เป็นต้น

วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) ได้กล่าวว่า ในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น การสังเกตผล (observing) เป็นกิจกรรมที่ควรทำควบคู่ขนาน (parallel) กับทุกกิจกรรมไปด้วย เพื่อบันทึกผลการดำเนินงานไปเป็นระยะๆ โดยอาจใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่างๆ ดังต่อไปนี้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกันตามสถานการณ์และความเหมาะสม เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ เป็นต้น โดยประเด็นในการสังเกตและบันทึกอาจเป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายหรือนิยามของสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง และรูปแบบของค้การ การเรียนรู้หรือการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น และอื่นๆ

การจดบันทึกข้อมูลภาคสนาม

สุภางค์ จันทวานิช (2553) กล่าวว่า การจดบันทึกภาคสนาม (fieldnotes) คือ การบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การจดบันทึกเป็นวิธีการสำคัญในการเก็บข้อมูลเพื่อทำให้การวิจัยนั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การจดบันทึกจึงทำเพื่อ

- ป้องกันการลืม
- ช่วยตั้งสมมติฐานชั่วคราวในการวิเคราะห์ข้อมูลในสนาม
- ช่วยเรียบเรียงความคิดในการวางแผนงานต่อไป
- ช่วยสรุปข้อมูลเป็นระยะๆ

การจดบันทึกเป็นการสนับสนุนให้การวิจัยมีคุณภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งคุณภาพในการสังเกตด้วย ยิ่งในกรณีที่มีการสังเกตพฤติกรรมหรือกลุ่มบุคคลหลายอย่างในเวลาเดียวกัน การใช้เพียงความจำอย่างเดียวจะทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อนได้ การจดบันทึกจึงต้องทำอย่างมีระบบและเป็นขั้นตอน คือ

1) บันทึกย่อ ในการสังเกตนักวิจัยจะรู้ได้เองว่าไม่ควรจดบันทึกให้เห็นโจ่งแจ้ง เพราะอาจทำให้ผู้ถูกสังเกตรู้สึกที่กำลังถูกสังเกตและบันทึกซึ่งจะมีผลให้เขาหยุดคิดหรือมีปฏิกิริยาที่ไม่เป็นธรรมชาติได้ ฉะนั้น ถ้าจำเป็นต้องบันทึกก็ควรบันทึกเฉพาะข้อความที่สำคัญๆ ใช้คำย่อ ส่วนในเหตุการณ์ที่ผู้สังเกตไม่สามารถจดอะไรได้เลยเพราะสถานการณ์ไม่เอื้อก็จำเป็นต้องใช้ความจำ นักวิจัยเชิงคุณภาพจึงต้องฝึกฝนในการจำ การจดโน้ตอย่างเปิดเผยจะกระทำก็ต่อเมื่อนักวิจัยแสดงตัวอย่างเปิดเผยว่าเป็นนักศึกษา นักสัมภาษณ์ และผู้ถูกสังเกตคาดหวังว่าจะมีการจดบันทึก

2. บันทึกภาคสนาม นอกจากการจดข้อความสำคัญแล้ว นักวิจัยจะต้องให้เวลากับการทำบันทึกภาคสนาม โดยจัดเวลาเฉพาะให้เป็นพิเศษ วันละ 1 – 2 ชั่วโมง เพื่อบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงที่ผ่านมาและอาจทำบันทึกทุกวันก่อนนอน หรือถ้างานวิจัยเป็นงานที่ต้องทำกลางคืนก็ควรใช้เวลาตอนเช้าสำหรับบันทึก ประเด็นอยู่ที่ว่าการทำบันทึกภาคสนามควรทำทุกๆ 24 ชั่วโมง ถ้าถึงช่วงข้าม 1 – 2 วันก็ควรจะเป็นกรณีพิเศษจริงๆ นักวิจัยจะต้องจัดระบบและทำตารางเวลา จัดหาสถานที่เพื่อนั่งทำบันทึกภาคสนามเป็นประจำทุกวัน การทำบันทึกภาคสนามนี้ไม่ใช่การเขียนรายงาน ฉะนั้น วิธีการเขียน การเรียบเรียงถ้อยคำและเนื้อหาที่เขียนไม่จำเป็นจะต้องสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ทำบันทึกอาจแยกประเภทได้เป็น 6 ประเภท ตามแนวที่ใช้ในการสังเกต และรูปแบบอาจมีลักษณะดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

แหล่งที่มา : วิโรจน์ สารรัตนะ. 2553. การวิจัยทางการบริหารการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.

ในบันทึกภาคสนามจะมีการบันทึกเหตุการณ์ที่ตกบันทึกและนี่ก็ออกด้วย บางครั้งนักวิจัยนี่ก็ออกว่าสองวันก่อนมีคนพูดว่าอะไรบ้าง การบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ อย่างนี้ควรบันทึกรายละเอียดทั้งหมด นักวิจัยควรบันทึกด้วยว่าสิ่งที่บันทึกนั้นเป็นคำพูดของใคร โดยเฉพาะ หรือเป็นการอธิบายเหตุการณ์ตามความคิดเห็นหรือประสบการณ์ของใคร โดยเฉพาะ รูปแบบของบันทึกอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน (Schatzman, 1973) คือ

ส่วนที่ 1 เป็นการจดบันทึกสิ่งที่สังเกตได้ตามความเป็นจริง (observation note หรือ ON) บรรยายอย่างละเอียดถึงสิ่งแวดล้อม สถานที่ บุคคล เหตุการณ์ คำพูดของบุคคลสรุปรวมว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร กับใคร และทำไม ดังนั้นข้อมูลในส่วนนี้จะไม่มีการตีความ

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนที่ตีความเบื้องต้น โดยใช้แนวคิดทฤษฎีของผู้วิจัยประกอบ (theoretical note หรือ TN) แสดงความคิดเห็น เน้นความหมายให้ชัดเจนและสร้างสมมติฐานชั่วคราว บางครั้งต้องใช้ข้อมูลในส่วนที่ 1 หลายๆ เรื่องสรุปเป็นส่วนที่ 2 ได้

ส่วนที่ 3 เป็นการกล่าวถึงระเบียบวิธีวิจัย (methodological note หรือ MN) ผู้สังเกตจะบันทึกถึงวิธีการที่ตนได้ใช้ความสำเร็จ หรือความบกพร่องในการสังเกตความรู้สึกส่วนตัวของผู้สังเกต ปฏิกริยาของผู้ถูกสังเกต ตลอดจนข้อมูลที่ตกหล่นขาดไป บันทึกส่วนนี้เป็นส่วนที่ช่วยเตือนความจำและช่วยประเมินคุณภาพของข้อมูลที่ได้มา

ในการจัดข้อมูลให้มีระบบง่ายต่อการวิเคราะห์ขั้นต่อไปจึงควรนำบันทึกสนามมาจัดเป็นหมวดหมู่ เช่น การทำบุญ บวชนาค การแต่งงาน ฯลฯ แยกประเภทของข้อมูลเป็นเรื่องเดียวกัน บางคนอาจใช้รหัส เช่น 1.1 ทำบุญ 1.2 แต่งงาน ฯลฯ ไว้บนหัวกระดาษด้านซ้าย ทำให้อ่านง่าย แยกข้อมูลได้ และสะดวกในการนำไปใช้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างของบันทึกภาคสนาม

	วัน/เวลา/สถานที่
1.1 ทำบุญ	
ON	สิ่งที่สังเกตตามความเป็นจริง _____
TN	ตีความเบื้องต้น _____
MN	ระเบียบวิธี _____
1.2 แต่งงาน	
ON	_____

ข้อเสนอแนะในการบันทึก

- 1) ควรบันทึกเหตุการณ์หลังจากที่สังเกตเห็น โดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ อย่ารีรอ
- 2) เวลาในการจดบันทึกอาจจะยาวพอๆ กับเวลาที่ใช้ในการสังเกต ผู้วิจัยจึงควรแบ่งเวลาให้มากพอ
- 3) ควรวาดแผนผังประกอบการจดบันทึก ว่าเหตุการณ์ที่ไปสังเกตเกิดขึ้นในสภาพทางกายภาพเช่นไร จะช่วยให้จำได้ดีขึ้น
- 4) ในขณะที่สังเกตควรจดสั้นๆ ก้นลิ้ม แล้วมาขยายเพิ่มเติมในตอนหลังซึ่งมักเป็นเวลากลางคืน บางครั้งผู้วิจัยไม่สามารถจดต่อหน้าผู้ที่ถูกสังเกตได้ ควรหลบมาจดในที่เงียบๆ หรือในที่ลับ เช่น ในห้องน้ำ
- 6) ในชนบทบางแห่งการใช้แสงไฟจากตะเกียงในการจดบันทึกภาคสนามกลางคืนอาจจะเป็นจุดสนใจของชุมชน บางครั้งผู้ถูกสังเกตอาจจะสนใจสมุดบันทึกที่นักวิจัยถืออยู่ในมือ นักวิจัยควรให้อ่านบันทึกสั้นๆ ที่ไม่มีอันตรายเพื่อให้หายสงสัย
- 7) บันทึกภาคสนามที่เขียนแล้ว ควรมีย่าน้อย 2 สำเนา เพื่อประโยชน์ในการเขียนเรียบเรียงในโอกาสต่อไป และควรเก็บไว้ในที่มิดชิด โดยเก็บแยกกันแห่งละชุด และไม่ควรพกติดตัว
- 8) พี่ระลึกเสมอว่าการจดบันทึกแต่ละครั้งจะไม่ได้ข้อมูลครบถ้วน “เบ็ดเสร็จ” นักวิจัยต้องเพิ่มเติมข้อมูลต่างๆ ให้ครบถ้วนตามที่ต้องการ

แหล่งที่มา : สุภางค์ จันทวานิช. 2553. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บันทึกอนุทิน

อนุทิน (journal) คือ บันทึกข้อความของบุคคลเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ประสบการณ์ และการแสดงความรู้สึกของตนเอง หรือบันทึกการปฏิบัติงานปกติในแต่ละวัน วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการใช้บันทึกคือ การหาคำตอบเกี่ยวกับความคิดเห็นที่สะท้อนออกมาในรูปแบบข้อความเขียนในขอบเขตของสถานการณ์ที่พบเจอ บุคคลที่เกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ วิธีการปฏิบัติในสถานการณ์ที่พบเจอ ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ผลที่เกิดจากการปฏิบัติครั้งนั้นๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) นั้น วิโรจน์ สารรัตนะ (2553) ได้กล่าวถึงการบันทึกไว้ใน 10 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าสิ่งที่ผู้ร่วมวิจัยทุกคนจะต้องมีคือบันทึกอนุทิน ตามหลักการที่ว่า “การมีบันทึกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน เช่น การเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายสิ่งที่ปฏิบัติการเปลี่ยนแปลง ในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบองค์การการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย เป็นต้น

แหล่งที่มา : วิโรจน์ สารรัตนะ. 2553. การวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา. ขอนแก่น:

คลังนานาวิทยา.

อวยพร เรื่องตระกูล และ สุนทรพจน์ ดำรงพานิช. การประเมินตนเอง. ค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2553,

จาก http://ednet.kku.ac.th/~edad/research_article/selfEvaluation.doc

ประวัติผู้เขียน

นายชยานนท์ มนเพียรจันทร์ เกิดเมื่อวันที่ 7 มกราคม 2509 ณ บ้านเลขที่ 58 หมู่ 1 ตำบลทะเลเมนชัย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นบุตรคนที่ 3 ของ นายบุญเหลือ และ นางครุณ มนเพียรจันทร์

ประวัติทางการศึกษา

- พ.ศ. 2532 สำเร็จการศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พ.ศ. 2538 สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรภาษาอังกฤษเฉพาะวิชาชีพ (ครู) จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- พ.ศ. 2543 สำเร็จการศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พ.ศ. 2552 สำเร็จการศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. 2532 บรรจุเข้ารับราชการครั้งแรก ตำแหน่งครู 2 ระดับ 2 โรงเรียนบ้านตระเปียงเตีย สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. 2533 สอบโอนย้ายมาเป็นข้าราชการครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. 2538 ขอนโอนมาเป็นนักวิชาการศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. 2545 ถูกตัดโอนมาเป็นนักวิชาการวัฒนธรรม สังกัดสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. 2547 ขอนโอนมารับราชการในสังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ณ องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
- ปัจจุบัน รับราชการในตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายบริหารการศึกษา (นักบริหารการศึกษา 7) สังกัดกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลศิลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น